ARMENIAN LIBRARY OF THE GALOUSTE GULBENKIAN FOUNDATION

A PUBLICATION OF THE ARMENIAN CATHOLICOSATE OF CILICIA

«MATENADARAN» MASHTOTS INSTITUTE OF ANCIENT MANUSCRIPTS

ARMENIAN CLASSICAL AUTHORS

VOLUME XV

10th Century

Historiography

IN TWO BOOKS

Book II

MATENADARAN

ANTELIAS - LEBANON
201

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ԱՆՈՒԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ԳԻՐԵՐՈՒ ԳԻՒՏԻ 1600 ԱՄԵԱԿԻ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ

ԺԵ. ՀԱՏՈՐ

Ժ. ԴԱՐ

Պատմագրութիւն

ԵՐԿՈՒ ԳՐՔՈՎ

Գիրք Բ.

ԱՆԹԻԼԻԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ
2010

Հատորը հրատարակութեան է պատրաստուել Երեւանի պետական համալսարանի հրատարակչութիւնում

Գիտական խորհրդի նախագահ, մատենաշարի նախաձեռնող եւ հրատարակութեան ղեկավար, Գալուստ Գիւլբենկեան հիմնարկութեան հայկական բաժանմունքի տնօրէն, դոկտոր
ԶԱՒԷՆ ԵԿԱՒԵԱՆ
Խորհրդի փոխնախագահ, Երեւանի պետական համալսարանի ռեկտոր, պատմական գիտութիւնների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ
ԱՐԱՄ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

ԺԵ. ՀԱՏՈՐԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԹԱՄՐԱԶԵԱՆ ՀՐԱՉԵԱՅ - Մաշտոցի անուան Մատենադարանի տնօրէն, բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր

ՂԱԶԱՐԵԱՆ ՌՈՒԲԷՆ – ԵՊՀ դասախօս, բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր-պրոֆեսոր

ՄԱՂՈՅԵԱՆ ԱՐՇԱԿ – «Էջմիածին» հանդէսի գլխաւոր խմբագիր, բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր

ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ ՀՐԱՉԵԱՅ – փիլիսոփայական գիտութիւնների դոկտոր-պրոֆեսոր

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՊԵՏՐՈՍ – ԵՊՀ դասախօս, պատմական գիտութիւնների թեկնածու

ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ ՊԵՐՃ – ԵՊՀ հրատարակչութեան տնօրէն, խորհրդի համակարգող

ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ԳԷՈՐԳ – Մաշտոցի անուան Մատենադարանի ձեռագրատան գլխաւոր աւանդապահ, պատմական գիտութիւնների թեկնածու

ՔԷՈՍԷԵԱՆ ՅԱԿՈԲ – Մաշտոցի անուան Մատենադարանի բաժնի վարիչ, բանասիրական գիտութիւնների թեկնածու

Հատորը կազմեց եւ խմբագրեց **ՊԵՏՐՈՍ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԸ**

Գեղարուեստական խմբագիր եւ ձեւաւորող՝ **ԳՈՒՐԳԷՆ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ**

Համակարգչային մուտքագրումը՝ **ԼԱՈՒՐԱ ՎԻՐԱԲԵԱՆԻ**
Սրբագրիչ՝ **ՄԱՐԹԱ ԱՐԱԲԵԱՆ**

Ցանկերը կազմեց **ՌՈՒԲԷՆ ՂԱԶԱՐԵԱՆԸ**

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.
Թուղթ Տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի առ Կիւրոն Վրաց Կաթողիկոս 578
ԳԼՈՒԽ ԾԶ.
Պատասխանի թղթոյն տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի ի Կիւրոնէ Վրաց Կաթողիկոսէ........... 580
ԳԼՈՒԽ ԾԷ.
Թէ ո՛րպէս յերկուս կողմ[ա]նս բաժանեաց զկամս իւր Կիւրոն կեղծաւորութեամբ........................... 582
ԳԼՈՒԽ ԾԸ.
Թուղթ Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցուրտաւայ առ տէր Սմբատ Վրկան մարզպան 583
ԳԼՈՒԽ ԾԹ.
Պատասխանի թղթոյն Մովսիսի եպիսկոպոսին Ցուրտաւայ ի Սմբատայ Վրկան մարզպանէ 585
ԳԼՈՒԽ Կ.
Յաղագս երրորդ պատճէնին՝ որ ինչ վասն բաժանմանն Վրաց գրեցան, եւ յայտարարութիւն ժամանակաց 586
ԳԼՈՒԽ ԿԱ.
Յաղագս Կիւրոնի կշտամբութեան՝ եւ որ ինչ ի նմանէ գիր եւ բան ընդդէմ Աբրահամու երրորդ թղթոյն, եւ որ այլ եւս ի բանից պատասխանի 587
ԳԼՈՒԽ ԿԲ.
Յաղագս յայտարարութեան առաջին պատճառին՝ որ վասն բաժանման Վրաց ի Կիւրոնէ.............. 593
ԳԼՈՒԽ ԿԳ.
Յաղագս երկրորդ պատճառի բաժանմանն Վրաց՝ որ եղեւ ի հակառակութենէ Կիւրոնի 595
ԳԼՈՒԽ ԿԴ.
Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ խնդրոյ յայլմէ պատմութենէ 597
ԳԼՈՒԽ ԿԵ.
Թէ յորո՞ւմ ժամանակի հաւատացին Աղուանք յառաջ քան զՀայք՝ ի պատմութենէ իւրեանց.......... 598
ԳԼՈՒԽ ԿԶ.
Դարձեալ ի նոյն խորհուրդ վասն Կիւրոնի՝ որ ինչ զկնի թղթոցն պատմի.. 598
ԳԼՈՒԽ ԿԷ.
Յաղագս սրբոյն Շուշանայ.. 600
ԳԼՈՒԽ ԿԸ.
Առաջարկութիւն յաղագս շրջագայութեան թղթին տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի........... 601
ԳԼՈՒԽ ԿԹ.
Թէ յորո՞ւմ ժամանակի անիծաւ չար ժողովն Քաղկեդոնի, եւ մնալ Հայոց եւ Աղուանից միաբան, եւ Վրաց բաժանումն ի Հայոց, եւ զկնի այնորիկ գիր շրջագայական տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի 602
ԳԼՈՒԽ Հ.
Թուղթ Շրջաբերական տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի 603
ՑԱՆԿ 609

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱՒՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ

Ստեփանոս Տարոնեցին եւ նրա «Տիեզերական Պատմութիւն» երկասիրութիւնը - *Գուրգէն Մանուկեան*.. 619

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱՒՆԵՑՒՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ցանկ առաջին գլխոյ գրոցս.. 639

ԳԼՈՒԽ Ա
Յաղագս թէ ո՛յք եղեն պատմագիրք յայլոց ազգաց եւ նախասացութիւն բանի 639
ԳԼՈՒԽ Բ
Յաղագս Պտղոմեանց, եգիպտացւոց թագաւորաց 647
ԳԼՈՒԽ Գ
Յաղագս իշխանացն Եբրայեցւոց, որք ի քահանայից անտի առաջնորդեցին ժողովրդեանն յետ դարձին 648
ԳԼՈՒԽ Դ
Յաղագս թագաւորաց Ասորեստանեաց Մարաց եւ Պարսից 652
ԳԼՈՒԽ Ե
Յաղագս թագաւորաց Հայոց Արշակունեաց 657

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱՒՆԵՑՒՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ
ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՆԴԷՍ
Ցանկ երկրորդ գլխոյ գրոցս 672
ԳԼՈՒԽ Ա
Յաղագս թագաւորութեանն Տրդատայ, եւ որ ի նմանէ թագաւորք Արշակունիք. եւ լուսաւորութեանս Հայոց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, եւ որ ի նմանէ հայրապետք Հայաստանեայցս . 673
ԳԼՈՒԽ Բ
Յաղագս իշխանացն Հայոց, որք զկնի թագաւորացն Արշակունեաց, եւ հայրապետացն Հայոց, որք զկնի տոհմին սրբոյն Գրիգորի 686
ԳԼՈՒԽ Գ
Թագաւորք Պարսից Սասանականք, անուանք եւ ժամանակք նոցա 711
ԳԼՈՒԽ Դ
Ամիր-ալ-մումնիքն Տաճկաց, եւ որ ինչ յաւուրս նոցա գործեցան 715
ԳԼՈՒԽ Ե
Յայլմէ աւրինակէ: Յաղագս ամիր-ալ-մումնեացն Տաճկաց եւ երկանուն կոչմանցն 728
ԳԼՈՒԽ Զ
Կայսերք Յունաց, անուանք եւ ժամանակք նոցա ի Կոստանդիանոսէ եւ այսր 729

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱՒՆԵՑՒՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑ ԻՆՔՆԱԽԱՒՍՈՒԹԵԱՆ
ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՆԴԷՍ
Ցանկ գլխոց երրորդ գրոցս 735
ԳԼՈՒԽ Ա
Բան նախասացութեան եւ յաղագս թագաւորելոյ Աշոտոյ Բագրատունւոյ 738
ԳԼՈՒԽ Բ
Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ Բագրատունւոյ, թէ յորո՛ւմ ժամանակի 739
ԳԼՈՒԽ Գ
Յաղագս թագաւորելոյն Սմբատայ, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ 741
ԳԼՈՒԽ Դ
Վասն մահուանն Սմբատայ եւ աւերածոյ աշխարհիս Հայոց յանաւրէն Յուսուփայ՝ որդւոյն Աբուսաճի 743
ԳԼՈՒԽ Ե
Յաղագս նահատակացն, որ ի Դուին քաղաքի կատարեցան յանաւրէն Յուսուփայ 745
ԳԼՈՒԽ Զ
Յաղագս փախստի երկուց որդւոցն Սմբատայ եւ դառնալոյ այսրէն, եւ թագաւորելոյն Աշոտոյ...... 748

ԳԼՈՒԽ Է
Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ: Եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրաւնաւորաց 749
ԳԼՈՒԽ Ը
Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ որդւոյ Աբասայ, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ. եւ շինուածք սրբութեան տեղեացն 755
ԳԼՈՒԽ Թ
Յաղագս կաթողիկոսութեան Տեառն Խաչկայ եւ շինելոյ զեկեղեցին եւ զտուն կաթողիկոսարանին ի գիւղն Արգինայ 758
ԳԼՈՒԽ Ժ
Վասն պատերազմին Յունաց որ յԱմիթ, եւ երեւման աստեղն. եւ մահուանն Կիւռ-Ժանայ թագաւորի 759
ԳԼՈՒԽ ԺԱ
Վասն թագաւորելոյն Սմբատայ որդւոյ Աշոտոյ, եւ շինելոյ զպարիսպն Անւոյ հանդերձ եկեղեցեաւն, եւ գալոյն կիւրապաղատին Դաւթի ի Շիրակ 760
ԳԼՈՒԽ ԺԲ
Վասն գալոյ ամիրային Աբլհաճայ ի Հայս, եւ յետոյ բառնալոյ իշխանութեան նորա, եւ խեղդամահ լինելոյ նորա 761
ԳԼՈՒԽ ԺԳ
Յաղագս կոտորածին Վասպուրականի եւ ձերբակալ լինելոյ իշխանացն ի ձեռն Աբուտլփոյ Գողթան ամիրային 761
ԳԼՈՒԽ ԺԴ
Յաղագս թագաւորելոյն Վասլի Յունաց, եւ բռնակալութեանն Վարդայ եւ աւերածոյ աշխարհին Յունաց 762
ԳԼՈՒԽ ԺԵ
Վասն վերջին պատերազմին Յունաց, եւ փախստական լինելոյ բռնակալին Վարդայ 763
ԳԼՈՒԽ ԺԶ
Յաղագս ամիրայութեանն Իբն Խոսրովու եւ իմաստութեան նորա 765
ԳԼՈՒԽ ԺԷ
Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ ի Կարս եւ բարեգործութեանցն նորա, եւ շինելոյ զՇիրիմ վանս անուամբ իւրով 766
ԳԼՈՒԽ ԺԸ
Թէ որպէս եկն Աբլհաճ՝ որդին Ռովդայ ի Դուին քաղաք եւ հարկս ի Հայոց առեալ՝ դարձաւ 767
ԳԼՈՒԽ ԺԹ
Դարձեալ եկն Աբլհաճայ յաշխարհն Վասպուրականի, եւ մահ նորին. եւ ամիրայանալ Մամլանայ՝ որդւոյ նորա 768
ԳԼՈՒԽ Ի
Յաղագս անցուցանելոյ թագաւորին Վասլի ի Ժողովրդէս Հայոց յաշխարհն Մակեդոնացւոց. եւ հալածանք ի ձեռն մետրապաւլտին Սեբաստիոյ 769
ԳԼՈՒԽ ԻԱ
Պատասխանի թղթոյն մետրապաւլտին Սեբաստիոյ՝ գրեալ հրամանաւ Տեառն Խաչկայ՝ Հայոց կաթողիկոսի 770
ԳԼՈՒԽ ԻԲ
Թէ զիա՛րդ չարաչար մահուամբ մեռաւ մետրապաւլիտն Սեբաստիոյ. եւ վասն թագաւորացն Բուլղարաց, որք սպանին զնա 800
ԳԼՈՒԽ ԻԳ
Եթէ ո՛րպէս չոգաւ զաւրաւք թագաւորն Յունաց Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց եւ պարտեալ փախստեայ այսրէն դարձաւ 801

ԳԼՈՒԽ ԻԴ
Վասն ելանելոյ բռնակալին Վարդայ ի Բաղդատայ եւ մտանելոյ յաշխարհն Հոռոմոց 801
ԳԼՈՒԽ ԻԵ
Ելն Փոկասու-Վարդայ եւ ունել զթագաւորն Վարդ եւ թագաւորել ինքեան 802
ԳԼՈՒԽ ԻԶ
Գալն Փոկասու-Վարդայ յեզր ծովուն զաւրաւք, եւ ելանելն Վասլի եւ սպանանել զնա 803
ԳԼՈՒԽ ԻԷ
Յաղագս երեւման աստեղն, եւ շարժման Կոստանդնուպոլսի, եւ մահ ասպտամբին Չորտուանէլի 804
ԳԼՈՒԽ ԻԸ
Յաղագս մերժելոյ զԹեւտաս ի թագաւորութենէն Ափխազաց եւ թագաւորեցուցանելոյ զԲագարատ որդի Գուրգենայ 805
ԳԼՈՒԽ ԻԹ
Յաղագս չար գործոցն Սմբատայ, եւ մահ նորին 806
ԳԼՈՒԽ Լ
Յաղագս թագաւորելոյն Գագկայ, եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ 808
ԳԼՈՒԽ ԼԱ
Յաղագս մահուան Տեառն Խաչկայ 810
ԳԼՈՒԽ ԼԲ
Յաղագս կաթողիկոսութեան Տեառն Սարգսի 810
ԳԼՈՒԽ ԼԳ
Թէ զիա՛րդ չոգաւ կրկին անգամ թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց եւ առ զքաղաքն Վէռայ... 811
ԳԼՈՒԽ ԼԴ
Առաքումն ժան պատրկի յաշխարհն Բուլղարաց եւ կալանաւոր լինելն 812
ԳԼՈՒԽ ԼԵ
Ելն տաճիկ զաւրուն Եգիպտացւոց յաշխարհն Յունաց եւ միանգամ եւ երկիցս պատերազմելն, եւ ելն թագաւորին Վասլի ի վերայ նոցա... 812
ԳԼՈՒԽ ԼԶ
Յաղագս շարժման Չորրորդ Հայոց.. 813
ԳԼՈՒԽ ԼԷ
Դարձեալ ելն Եգիպտացւոց զաւրուն, եւ վասն Բաբելոնի. եւ մահ Դալասանոսին......................... 814
ԳԼՈՒԽ ԼԸ
Յաղագս ամիրային Բատին մահուանն, եւ առումն Մանազկերտի, եւ գալն Մամլանայ եւ ի պատահումն կիւրապաղատին Դաւթի 815
ԳԼՈՒԽ ԼԹ
Թէ զիա՛րդ քեռորդին Բատին ամիրայ եղեալ՝ հանէ ի Նփրկերտոյ զտաճիկ բնակիչսն. եւ մահ նորին յԱմիթ... 816
ԳԼՈՒԽ Խ
Կոտորած Վրաց զաւրուն ի Խլաթ քաղաքի 817
ԳԼՈՒԽ ԽԱ
Վասն մեծի պատերազմին Պարսից եւ Քրիստոնէից յԱպահունեաց գաւառին................................ 818
ԳԼՈՒԽ ԽԲ
Մուտն միւսանգամ թագաւորին Վասլի յաշխարհն Տաճկաց ի կողմն Ասորւոց 821
ԳԼՈՒԽ ԽԳ
Վասն մահուան մեծի կիւրապաղատին Դաւթի, եւ գալն Վասլի թագաւորին Յունաց յաշխարհն Արեւելից 822

ԳԼՈՒԽ ԽԴ
Վասն գալոյն Գուրգենայ յերկիրն Տայոց, եւ զաւրացն Յունաց՝ ի գաւառն Բասենոյ 824
ԳԼՈՒԽ ԽԵ
Թէ զիա՛րդ Գագիկ աւերեաց զգաւառն Տաշիր եւ զՎրաց դաշտ........ 825
ԳԼՈՒԽ ԽԶ
Յաղագս նահապետութեանն Արծրունեաց, որ զմերովք ժամանակաւքս
թագաւորեցին Վասպուրականի........ 826
ԳԼՈՒԽ ԽԷ
Յաղագս շինելոյն Գագկայ արքայի ի քաղաքն Անւոյ զեկեղեցին մեծ
անուամբ սրբոյն Գրիգորի........ 827
ԳԼՈՒԽ ԽԸ
Յաղագս վճարելոյ մահուամբ իշխանացն Փառիսոսոյ 827
Բան վախճանի փառատրական ի սպառուած յիշատակարանիս 828

ՑԱՆԿԵՐ

ՍՈՒՐԲԳՐԱՅԻՆ 833
ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ........ 836
ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՑԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՏՈՀՄԱՆՈՒՆՆԵՐ........ 872

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐԱՒՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻՆ ԵՒ ՆՐԱ « ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ» ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ստեփանոս Տարօնեցին ապրել եւ ստեղծագործել է մի ժամանակաշրջանում (Ժ դարի կէսերից մինչեւ ԺԱ դարի սկիզբը), որը համարուել է «խաղաղ շինարարութեան դար», եւ այդ շնորհիւ Բագրատունիների ռազմաքաղաքական հզօրացման, երբ համեմատաբար դադարել էին օտար նուաճողների ասպատակութիւնները եւ մեղմացել միջֆեոդալական ներքին պառակտումները: Մ. Աբեղեանը գրել է. «Դա մեր ֆեոդալիզմի ամենաբարեբախտ շրջանն է»[1]: Այդ ժամանակ յատկապէս զարկ է տրւում եկեղեցաշինութեանը, աշխուժանում է հոգեւոր եւ մշակութային կեանքը, որի զարգացմանն իրենց նպաստն են բերում մի շարք նշանաւոր գործիչներ, այդ թւում նաեւ բանիբուն վարդապետ, պատմիչ Ստեփանոս Տարօնեցին:

Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկի վերաբերեալ կենսագրական որոշակի մանրամասներ յայտնի չեն: Տարօնեցի անուանումից պէտք է եզրակացնել, որ նա հաւանաբար ծնուել է Մեծ Հայքի Տարօն գաւառում: **Ասողիկ** կամ **Ասողնիկ** է անուանուել լաւ ձայն ունենալու եւ ճարտասան լինելու պատճառով:

Ասողիկը, գրելով Անանիա Ա. Մոկացի կաթողիկոսի (946-968) եւ ժամանակի նշանաւոր հոգեւոր գործիչների մասին, նշում է, որ իր «տղայութեան» ժամանակ նրանցից ոմանց տեսել է իր աչքով, վայելել նրանց քաղցրաճաշակ խօսքը:Սա նշանակում է, որ այդ ժամանակ Ստեփանոսը դեռեւս պատանի էր: Նա իր գործունէութիւնը ծաւալել է յատկապէս Սարգիս Ա. Սեւանցու (992-1019) կաթողիկոսութեան օրօք, որի պատուէրով էլ գրել է իր «Պատմութիւն»-ը:

Ինչպէս երեւում է Գրիգոր Մագիստրոսի վկայութիւնից, Ստեփանոս Ասողիկը հեղինակել է նաեւ «Մեկնութիւն Երեմիայի մարգարէի» վերտառութեամբ մի երկասիրութիւն[2]:

Ստեփանոս Ասողիկի «Պատմութեան» բուն վերնագիրը տարակարծութիւնների տեղիք է տուել: Ձեռագրերի մեծ մասում այն վերնագրուած է «Պատմութիւն ժամանակաց»: Նախահիմք N 2865 ձեռագրի (XIII դ.) սկիզբը պակաս է, երկրորդ հանդէսը վերնագրուած է «Ստեփանոսի Տարաւնեցւոյ պատմութիւն բանի ի պատմագրական տառից», այսինքն՝ «Ստեփանոս Տարօնեցու պատմութիւնն ըստ պատմագրական գրուածքների»: Ըստ ՆՀԲ-ի գրաբարում **տառ** նշանակել է նաեւ **գիրք, մատեան** (հտ. II, էջ 847): Իսկապէս, ինչպէս առաջին հանդէսը, այնպէս էլ երկրորդը քաղագրութիւն են նախորդ դարաշրջանների պատմիչների գրուածքներից, հետեւաբար այդպէս պէտք է վերնագրուած լինէր նաեւ առաջին հանդէսը: Մասնաւորապէս ապացոյց է նաեւ երրորդ հանդէսը, որը հիմնականում ինքնուրոյն աշխատանք է, այդ պատճառով էլ այն A ձեռագրում վերնագրուած է՝ «Ստեփաննոսի Տարաւնեցւոյ պատմութեան ժամանակաց, ինքնախաւսութիւն, երրորդ հանդէս»:

O ձեռագրում եւ առաջին տպագրութիւնում գրուած է «Ստեփաննոսի Տարօնեցւոյ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախաւսութեան, երրորդ հատոր»: Այսինքն՝ ձեռագրերում

1 **Մ. Աբեղեան**, Հայոց հին գրականութեան պատմութիւն, հտ. 1, Եր., 1944, էջ 507:
2 «Գրիգոր Մագիստրոսի Թղթերը», Ալեքսանդրապոլ, 1910, թուղթ ԾԵ:

չկայ «Պատմութիւն տիեզերական» վերնագիրը: Անհիմն է այն կարծիքը, ըստ որի իբրեւ թէ «Ասողիկն ինքն է իր Պատմութիւնը կոչել «Տիեզերական...»»[1]:

ԺԱ դարի պատմիչ Արիստակէս Լաստիվերցին Ասողիկի եւ նրա գրքի մասին գրել է. «Ստեփաննոս Տարօնացին, որ զաշխարհապատում գիրսն շարագրեաց սքանչելի յորինուածովք»[2]: Ուշագրաւ է նաեւ, որ հետագայում Մ. Ջամչեանն այն համարել է «Պատմութիւն Հայոց»[3], ՆՀԲ-ն՝ «Պատմութիւն»[4], Մ. Օրմանեանը՝ Պատմութիւն կամ ըստ Լաստիվերցու՝ **Աշխարհապատում**[5], Կ. Շահնազարեանցը, ինչպէս երեւում է, չունենալով ձեռագրական հիմք, Ասողիկի գիրքն առաջին անգամ տպագրելով, այն վերնագրել է «Տիեզերական պատմութիւն»՝ հաւանաբար նկատի ունենալով Արիստակէս Լաստիվերցու «աշխարհապատում գիրք» բնորոշումը եւ Ասողիկի աշխատութեան դարեր տեւած պատմական իրադարձութիւնների ընդգրկուն բովանդակութիւնը[6]: Մ.Էմինը, նկատի ունենալով առաջին հրատարակութիւնը, Ասողիկի գիրքը վերնագրել է «Всеобщая история»[7]: Ստ. Մալխասեանցը հետեւել է Կ. Շահնազարեանցին՝ 2-րդ հրատարակութիւնը վերնագրելով «Տիեզերական պատմութիւն», չնայած իր կազմած բնագրի հիմք հանդիսացող C ձեռագրում բացակայում է այդպիսի բնորոշումը: Այնուամենայնիւ այս գրքի «Տիեզերական պատմութիւն» անուանումը գտել է լայն տարածում: Մեզ համար ընդունելի է ձեռագրերում եղած «Պատմութիւն ժամանակաց» անուանումը, բայց դժուար է խախտել տեւական ժամանակաշրջանում համընդհանուր ճանաչում գտած աւանդոյթը:

Ստեփանոս Տարօնեցին իր «Պատմութիւն»-ը բաժանել է երեք հանդէսների՝ նպատակ ունենալով շարադրել հայկական երեք թագաւորական իշխանութիւնների (Հայկազեան, Արշակունիներ եւ Բագրատունիներ) համառօտ պատմութիւնը՝ զուգահեռաբար ներկայացնելով Հայոց աշխարհին մօտակայ, նաեւ ինչ-որ չափով հեռաւոր երկրների եւ ժողովուրդների համառօտ պատմութիւնը՝ ըստ հայկական եւ օտարազգի գրաւոր աղբիւրների:

Բոլոր ձեռագրերում առաջին հանդէսի սկզբնամասը պակաս է. այն սկզբում եղել է, ինչը հաստատում է հեղինակը՝ գրելով. «Արդ սկիզբն արասցուք սկզբնականս, յորում նախահայրն մեր ել արտաքս ի դրախտէն...»[8]: Այդ նոյնն է հաստատում եւ ԺԱ դարի պատմիչ Արիստակէս Լաստիվերցին՝ Ասողիկի մասին գրելով. «Սկսեալ ի մարդն առաջին եւ գայ բովանդակէ զպատմութիւն իւր ի վախճան Գագկայ»[9]:

Առաջին հանդէսը բաղկացած է հինգ գլուխներից, որոնցում շարադրուած է աշխարհի արարչագործութիւնից սկսած մինչեւ Հայոց առաջին Արշակունիների ժամանակաշրջանն ընդգրկող համառօտ պատմութիւնը: Այս հանդէսում անդրադարձ կայ նաեւ Եգիպտոսի

---

1 «Հայ մշակոյթի նշանաւոր գործիչները» (V-XVIII դարեր), Եր., 1976, էջ 196:
2 «Պատմութիւն Արիստակէսի Լաստիվերտցւոյ», Եր., 1963, էջ 26:
3 **Մ. Ջամչեան**, Պատմութիւն Հայոց, հտ. Բ., Վենետիկ, 1785, էջ 877:
4 ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 9:
5 **Մ. Օրմանեան**, Ազգապատում, հտ. Ա, Ս.Էջմիածին, 2001, էջ 1383:
6 Յայտնի է, որ նման պատմութիւն է գրել նաեւ Վարդան Արեւելցին: Մ. Էմինը, անշուշտ, Կ. Շահնազարեանցի հետեւութեամբ, 1861 թ. Մոսկուայում հրատարակել է Վարդան Արեւելցու (ինքը կոչել է Վարդան Բարձրաբերդցի) այդ գիրքը «Պատմութիւն տիեզերական» անուանումով, իսկ Ղ. Ալիշանը 1862 թ. Վենետիկում այն հրատարակել է հնագոյն ձեռագրի հիման վրայ «Հաւաքումն պատմութեան» վերնագրով:
7 «Всеобщая история Степаноса Таронского Асохика по прозванию», Москва, 1864.
8 **Ստեփանոս Տարօնեցի**, էջ 7: Հմմտ. Т2, էջ 295, ծն. 10:
9 **Արիստակէս Լաստիվերցի**, էջ 26:

Պտղոմէոսեանների տիրապետութեան, եբրայեցի աշխարհիկ եւ հոգեւոր առաջնորդների, հռոմէական կայսրերի, պարթեւական թագաւորների վերաբերեալ:

Երկրորդ հանդէսի վեց գլուխներում համառօտակի շարադրուած է Հայոց պատմութիւնը Տրդատ III-ից սկսած մինչեւ Արշակունեաց հարստութեան անկումը (428 թ.) եւ Բագրատունիների հանդէս գալը: Այստեղ ներկայացուած են Գրիգոր Լուսաւորչից սկսած մինչեւ Սահակ Պարթեւը գահակալած հայոց կաթողիկոսների համառօտ գործունէութիւնը, ինչպէս նաեւ «Սասանեան թագաւորների, արաբական խալիֆների ու բիւզանդական կայսրերի յաջորդական ղիւսակները՝ ժամանակագրութեամբ հանդերձ»[1]:

Չնայած առաջին եւ երկրորդ հանդէսները քաղագրութիւններ են նախորդ դարաշրջանների պատմիչների գրուածքներից, յատկապէս Մովսէս Խորենացու, Սեբէոսի եւ Ղեւոնդի աշխատութիւններից, սակայն դրանք ունեն աղբիւրագիտական կարեւոր նշանակութիւն, քանի որ Ասողիկն օգտուել է այս եւ այլ հեղինակների մեզ չհասած աւելի հին ձեռագրերից, իսկ դրանք հետագայ դարերի ընթացքում վերստին ընդօրինակուելիս ինչ-որ չափով խաթարուել են:

Այսպէս, օրինակ, Մովսէս Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց»-ի՝ մեզ հասած ամենանախնական գրչագիրը (ՄՄ, ձեռ. 2865, ԺԳ դ.) 1684 թուականին մէկ այլ ձեռագրի հիման վրայ զգալի չափով վերանորոգուել է գրիչ Դաւիթ Ճնճղուկի կողմից: Մ. Աբեղեանը հանգամանօրէն նշել է հին ձեռագրի եւ նոր կարկատանների ուղղագրական էական տարբերութիւնները: Սկզբնական օրինակը գրուած է հին ուղղագրութեամբ՝ ***աւ****, ****եւ*** *երկբարբառներ, օր.՝* ***առեւծ****, ****արեւն****, նորը՝* ***օ****, ****իւ****, ****առիւծ****, ****արիւն****, բայերի անկատարը՝ հինը՝* ***եր****, ****եիր****, նորը՝* ***էր****, ****էիր*** *եւ այլն[2]:*

Ստեփանոս Տարօնեցու «Պատմութիւն տիեզերական»-ի մեզ հասած ամենահին ձեռագիրը նոյն N 2865 գրչագիրն է, որտեղ Ասողիկի գիրքն ընդօրինակուել է ԺԳ դարում. այնտեղ Խորենացու գրքից կան համառօտ եւ ընդարձակ քաղագրութիւններ: Հետեւաբար Խորենացու գրքի հին եւ նոր գրութիւնների եւ Ասողիկի գրքի համապատասխան հատուածների համեմատութեամբ հնարաւոր է կատարել բնագրային ճշգրտումներ: Այդպէս էլ ճշգրտումներ կարելի է կատարել Սեբէոսի (Է դար) եւ Ղեւոնդի (Ը դար) գրքերում, փոխադարձաբար՝ նաեւ Ասողիկի աշխատութիւնում[3]:

«Պատմութիւն տիեզերական»-ի Գ. հանդէսը ե՛ւ ծաւալուն է, ե՛ւ արժէքաւոր, քանի որ այն իսկապէս ինքնախօսութիւն է, որտեղ քառասունութ գլուխներում հեղինակը շարադրել է Բագրատունեաց հայկական թագաւորութեան 117 տարիների պատմութիւնը՝ սկսած Աշոտ I-ից (885-890) մինչեւ 1004 թուականը, այսինքն՝ մինչեւ Գագիկ I-ի գահակալութեան 15-րդ տարուայ պատմութիւնը, ըստ որում վերջին 80 տարիների պատմութիւնը շարադրել է որպէս պատմական իրադարձութիւններին ժամանակակից եւ լաւատեղեակ հեղինակ: Երրորդ հանդէսում անդրադարձ կայ նաեւ արաբների եւ Բիւզանդիայի պատմութեանը:

---

1 **Ստ. Մելիք-Բախշեան**, Հայոց պատմութեան աղբիւրագիտութիւն, Եր., 1979, էջ 159:

2 Հմմտ. **Մովսէս Խորենացի**, Պատմութիւն Հայոց, աշխատութեամբ Մ. Աբեղեան եւ Ս. Յարութիւնեան, Տփղիս, 1913, էջ ԻԱ:

3 Սեբէոսի Պատմութեան ամենահին ձեռագիրը, որն ընդօրինակուել է ԺԶ դարում, այժմ կորած է, մեզ հասած ամենահին միւս ձեռագիրը (ՄՄ, N 2639) ընդօրինակուել է ԺԷ դարում՝ Բաղէշի Յովհաննէս Մկրտչի Ամրդոլու վանքում: Ղեւոնդի Պատմութեան հնագոյն ձեռագիրը (ՄՄ, N 1902) ԺԳ դարի ընդօրինակութիւն է: Բնական է, Ասողիկն օգտուել է Սեբէոսի եւ Ղեւոնդի գրքերի աւելի հին ձեռագրերից, հետեւաբար այստեղ եւս ծագում է համեմատութեան եւ ճշգրտման անհրաժեշտութիւն:

Ասողիկը, լինելով ճանաչուած հոգեւորական գործիչ, սերտ շփումներ է ունեցել կաթողիկոսարանի եւ Բագրատունեաց արքունիքի հետ, հետեւաբար լաւատեղեակ էր կատարուած եւ կատարուող պատմական իրադարձութիւններին, ինչպէս նաեւ Հայաստանի ներքին կեանքին: Նա գրաւոր աղբիւրների միջոցով քաջատեղեակ է ոչ միայն հայոց, այլեւ յունաց, պարսից, եգիպտական, եբրայական, վրաց եւ Հայաստանի շրջակայ այլ պետութիւնների եւ ժողովուրդների պատմութեանը, իմացել է նաեւ օտար լեզուներ, լաւատեղեակ է եղել տոմարին եւ տոմարագիտութեանը, յաճախակի դիմել է Եւսեբիոս Կեսարացու «Քրոնիկոն»-ին, բազմիցս կատարել ժամանակագրական հաշուարկներ: Սակայն նա Պատմահայր Խորենացու նման չի գրել քննական պատմութիւն, նոյնիսկ տեղ-տեղ նոյն պատմական իրադարձութիւնը կրկին ներկայացրել է ըստ այլ աղբիւրների հաղորդած տարաբնոյթ փաստերի:

Ստեփանոս Ասողիկը հայրենասէր պատմիչ է, կողմնակից է հայոց միացեալ թագաւորութեանն ու հայոց առաքելական եկեղեցուն, դէմ է քաղկեդոնութեանը եւ որոշակի պայքար է ծաւալել ընդդէմ երկբնակութեան: Հէնց այս նկատառումով էլ նա իր գրքի Գ. հանդէսի մէջ է ներառել Հայոց Խաչիկ Ա. կաթողիկոսի հրամանով ընդդէմ Սեբաստիայի քաղկեդոնիկ մետրապոլիտին գրուած ծաւալուն պատասխան «Թուղթը», որը կրօնափիլիսոփայական խորաթափանցութեամբ եւ փաստարկումներով դաւանաբանական գրականութեան գլուխգործոցներից է:

*Ստեփանոս Տարօնեցին իր գրքի վերջում **«Բան վախճանի փառատրական ի սպառուած յիշատակարանիս»** աւարտական խօսքում որոշակիօրէն նշել է իր «Պատմութեան» աւարտման ժամանակը՝ 1004 թուականը, սակայն կայ տեսակէտ, ըստ որի գիրքն աւարտուել է 1000 թուականին[1]: Ասողիկն իր այս յիշատակարանում գրել է. «Զոր քննեալ գտաք ի հանդիպման ամին յԱդամայ մինչեւ առ մեզ լինել ամք **ցմճբ** [6282] եւ ի խաչելութենէ կենարար չարչարանաց Տեառն՝ ամք **ջհբ** [972]: Իսկ ըստ Յունաց թուականին ի Փիլիպպոս կայսերէ՝ ամք **չծէ** [757], եւ ըստ հայերէն չափոյ թուականիս մերոյ՝ ամք **նծգ** [453]»: Անգամ գրել է, որ այն յունաց կայսր Վասիլի թագաւորութեան **երեսուներորդ** տարին է, Մեծ Հայքի թագաւոր Գագիկի իշխելու տասնհինգերորդ տարին, իր գրքի պատուիրատու Տէր Սարգսի հայրապետութեան **տասներեքերորդ** տարին[2]:*

Հեղինակի այս հաշուարկները ճիշտ են:

*Պրոֆ. Ա. Գ. Աբրահամեանը քննել է այս հարցը՝ ելակէտ ունենալով այն, որ «հռոմէական (այն է՝ յունական – Գ. Մ.) թուականը» մեր ներկայ թուականին վերածելու համար, եթէ Նաւասարդից առաջ է, անհրաժեշտ է աւելացնել **247**, իսկ եթէ Նաւասարդից յետոյ է, պէտք է գումարել **248**[3]: Յունաց Փիլիպպոս կայսրից անցել է ՋԾԷ [757] տարի, այսինքն՝ **757+247=1004 թ.: Հայոց ՆԾԳ [453]+551(Հայոց մեծ թուականութեան սկիզբը)=1004 թ.**:*

Այսպիսով, Ասողիկն իր Պատմութիւնն աւարտել է 1004 թուականին:

*Երրորդ հանդէսի ԽԶ գլխի վերջում կայ մի տարեթիւ, որը տարակուսելի է. «Եւ ապա Գուրգէն վախճանի ի **նծբ** [452] թուականին եւ Սենեքերիմ ունի զաթոռ թագաւորութեանն ամս ի [20]»[4]: Ինչպէս ակնյայտ է, այստեղ **ի (20)** տարուայ նշումն աղաւաղում է, քանի որ Վասպուրականում Գուրգէնը եւ Սենեքերիմը թագաւորել են միասին մինչեւ հայոց 452 [1003] թուականը, Գուրգէնի վախճանուելուց յետոյ Սենեքերիմը դարձեալ թագաւորել է **20 տարի**, ուրեմն մինչեւ **1023** թուա-*

1 **Մ. Չամչեան**, Պատմութիւն Հայոց, հտ. Բ, էջ 877:
2 **Ստեփանոս Տարօնեցի**, էջ 285:
3 **Ա. Գ. Աբրահամեան**, Հայոց գիր եւ գրչութիւն, Եր., 1973, էջ 128:
4 **Ստեփանոս Տարօնեցի**, էջ 281:

կանը, մինչդեռ Ասողիկն իր գիրքն աւարտել է **1004 թուականին**: Հետեւաբար, ըստ Ստ. Մալխասեանցի՝ այստեղ պէտք է լինի **ամ մի**, որը սխալմամբ դարձուել է **ամս ի**[1]:

* * *

Ասողիկի աշխատութիւնը հանրայայտ է եղել դարեր շարունակ եւ յաճախ ընդօրինակուել է: Ստեփանոս Տարօնեցուն եւ նրա գիրքը յիշատակել են Արիստակէս Լաստիվերցին (ԺԱ դ.), Սամուէլ Անեցին (ԺԲ դ.), Մխիթար Այրիվանեցին (ԺԲ դ.), Մխիթար Անեցին (ԺԳ դ.), Կիրակոս Գանձակեցին (ԺԳ դ.), Վարդան Արեւելցին (ԺԳ դ.), Առաքել Դաւրիժեցին (ԺԷ դ.) եւ ուրիշներ:

Այսպիսով՝ կարդալով «Տիեզերական պատմութիւն»-ն ընթերցողը եզրահանգում է, որ դարերի թոհուբոհում ինչպիսի՜ մահաշունչ փոթորիկներ են անցել Հայոց աշխարհով, սակայն հայ ժողովուրդը շարունակել է գոյատեւել եւ վերակառուցել կործանուած գիւղերն ու քաղաքները, ստեղծել հոգեւոր եւ մշակոյթի այլեւայլ կենտրոններ:

Ասողիկի գիրքը հայ ժողովրդին հաղորդել է յաւերժելու ուժ եւ կենսունակութիւն: Այս աշխատութիւնը, իսկապէս, անցած դարերի **հայոց մաքառման գրականութեան կոթողներից** է:

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ստեփանոս Տարօնեցու «Պատմութիւն տիեզերական» աշխատութիւնն առաջին անգամ լոյս է տեսել 1859 թուականին Փարիզում Ս.Էջմիածնի միաբան, բանիբուն եւ բազմարդիւն վարդապետ Կարապետ Շահնազարեանցի կողմից երկու ձեռագրերի համեմատութեամբ: Մի ձեռագիրը, ըստ Կ. Շահնազարեանցի, ընդօրինակուել է Բաղէշի Ս. Յովհաննու Մկրտչի Ամլորդու վանքի գրատանը, իսկ միւսը 1843 թուականին ինքն է ընդօրինակել Սիւնեաց նահանգի Տաթեւի մայրավանքի մի ձեռագրից իր հոգեւոր տեսչութեան ժամանակ:

Ըստ Կ. Շահնազարեանցի՝ այդ երկու ձեռագրերի բնագրային տարբերութիւնները չնչին են եղել. «Աղբիւր երկոցունցն մի գոլով՝ տարբերութիւնքն չնչին իմն էին. այլ դժբախտաբար յերկոսին եւս պակասէր մասն ինչ երրորդ գլխոյ երկրորդ գրոցն» (էջ 11): Կ. Շահնազարեանցը նամակով խնդրել է Մխիթարեան հայրերին՝ լրացնելու պակասը: Պատասխանել են, որ իրենց օրինակում եւս այն պակաս է: Յաւելենք, որ Ասողիկի մեզ յայտնի բոլոր ձեռագրերում այդ հատուածը պակաս է: AB ձեռագրերը պակասը չեն նշել եւ տեղ չեն թողել, իսկ ODE ձեռագրերը ոչ միայն նշել են, որ այդտեղ պակաս կայ, այլեւ տողեր, անգամ էջեր են ազատ թողել: O ձեռագրի գրիչը գրել է. «Բ թուղթ ի յօրինակ պակասէ. անմիտ գրիչս չի մեղադրէք» (էջ 380): D ձեռագրում (էջ 93ա) նշուած է. «ի յաւրինակն Թ էջ թողած» (էջ 380):

Կան ապացոյցներ, որ Վենետիկի N 869 ձեռագիրը Կ. Շահնազարեանցի համեմատած միւս ձեռագիրը չէ: Երկրորդ տպագրութիւնը, որը հատուածաբար լրացուած է երեք այլ ձեռագրերից, եւ N 869 ձեռագիրը հիմնականում համընկնում են բնագրի ամբողջականութեամբ (օրինակ՝ T_2, էջեր 132-135, 135-145, O ձեռագիր, էջ 395, 396-404). երկուսում էլ կան երկրորդ հանդէսի Ե, Զ գլուխները, իսկ T_1-ը այս մասերում պակասաւոր է, այնտեղ չկան նաեւ նշուած Ե, Զ գլուխները:

1 **Ստեփանոս Տարօնեցի**, էջ 393-394, ծն. 146:

Վենետիկի N 896 ձեռագիրը, չնայած իր առկայ թերութիւններին, Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական»-ի լաւագոյն գրչագրերից է: Այն 1683-1684 թուականներին ընդօրինակուել է Բաղէշում: Նոտրգիր այդ ձեռագրի գրիչը Դաւիթ Ճնճղուկն է: Այն մեր համեմատած O ձեռագիրն է:

Կ. Շահնազարեանցի համեմատած երկու ձեռագրերից մէկի վերաբերեալ Ստ. Մալխասեանցը գրել է, որ եթէ ինքը չի սխալւում, այն գտնւում է Սարգիս վարդապետ Տէր-Գասպարեանցի մօտ, գրուած է մագաղաթի վրայ մանր երկաթագրով, երեւելի հնութեամբ, բայց ոչ լրութեամբ եւ ընտիր ընթերցուածներով[1]*: Այդ գրչագրի մասին գրել են նաեւ Ն. Մառը*[2]*, Մ. Աբեղեանը*[3] *եւ ուրիշներ:*

*Ըստ Մ. Աբեղեանի՝ այն ընդօրինակուել է Լօռու Աւգորի գիւղում, Սանահին ուխտում. ստացող՝ «Սարգիս արհեպիսկոպոս Սանահնեցի»: Այժմ այդ ձեռագիրը պահւում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում, N 3160: Եւ քանի որ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի նոր բնագրի համար համեմատուած ձեռագրերից մէկն է (ըստ մեր համեմատութեան՝ ձեռ. B), ըստ «Ցուցակ ձեռագրաց»-ի ներկայացնենք այն. «**1633-1652՞ թթ.**: Աւգաւր գիւղ (Լօռի): Գրիչ՝ Ներսէս, ստացող՝ Սարգիս Սանահնեցի: Թերթ՝ 289: Մագաղաթ: 22×16: Երկսիւն: Բոլորգիր, տող՝ 27: Կազմ՝ կաշեպատ դրոշմազարդ տախտակ, **բովանդակութիւնը**՝ «Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Աշխարհացոյց, Ստեփանոս Ասողիկ, Պատմութիւն ժամանակաց (էջ 133-221բ), Արիստակէս Լաստիվերցի, Վասն անցից անցելոց»: Ըստ մեր հետազօտութեան՝ այս ձեռագիրն ընդօրինակուել է ոչ թէ 1633-1652 թթ., այլ 1646-1681 թուականներին*[4]*: Անհրաժեշտ է շեշտել, որ այս ընդօրինակութիւնը սխալաշատ է, սակայն կան նաեւ բնագիրը ճշգրտող ընթերցումներ:*

Անշուշտ, հեշտ չէ ոչ ամբողջական ձեռագրերի հիման վրայ եւ այն էլ առաջին անգամ որեւէ պատմիչի որեւէ աշխատութեան բնագրի կազմումը, քանի որ առաջանում են բազում դժուարութիւններ՝ բառանջատում, նախադասութիւնների եւ բառակապակցութիւնների տարանջատում, հասարակ եւ յատուկ անունների որոշում, հայոց այբուբենի տառերով նշուած թուականների տարբերակում, տառերի, բառերի շփօթութեան ճշգրտում, ճիշտ կէտադրում: Անհրաժեշտ են պատմական եւ այլ երեւոյթների իմացութիւն, ձեռագրերը ճիշտ ընթերցելու եւ բազում այլ բարդութիւններ յաղթահարելու կարողութիւն: Ի պատիւ Կ. Շահնազարեանցի պէտք է արդարամտօրէն ասել, որ նա շատ դժուարութիւններ կարողացել է յաղթահարել, իհարկէ, շատ հարցեր էլ մնացել են անլուծելի:

Ստեփանոս Տարօնեցու գրքի առաջին տպագրութիւնն արդէն դրուել էր գիտական շրջանառութեան մէջ, նրա հիման վրայ կատարուել էին ռուսերէն, ֆրանսերէն թարգմանութիւններ, սակայն զգացւում էր այդ աշխատութեան գիտական լիարժէք հրատարակութեան հրատապ պահանջ:

Բանասէր եւ պատմաբան Կ. Հ. Եզեանցի (1835-1905) խորհրդով այդ կարեւոր գործը ձեռնարկեց Ստեփանոս Մալխասեանցը (1857-1947): Աշխատասիրողի ձեռքի տակ կար, ճիշտ է, բաւականին լաւ, բայց միայն մէկ ձեռագիր՝ ընդօրինակուած 1668 թուականին, որն իր գրադարանից Մալխասեանցին է տրամադրում Կ. Եզեանցը: Այժմ այդ ձեռագիրը պահւում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում՝ N 4864, ըստ մեր համեմատութեան՝ ձեռ. C:

Առաջին տպագրի պակաս հատուածները Ստ. Մալխասեանցը լրացրել է երեք ձեռագրերից՝ Այլ ձեռագիր (այժմ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի N 2865 ձեռագիրը), Բրուսէի ձեռագիրը (այժմ

---

1 Ստեփանոս Տարօնեցի, էջ ԼԲ:

2 **Н. Марр**, Из летней поездки в Армению. Записки восточного отделения, т. VI, вып. I-VI, 1892, ст. 179. Նոյնը կրճատումներով թարգմանուել է հայերէն՝ «Ամառնային ուղեւորութիւնից դէպ ի Հայս», Վիեննա, 1892, էջ 85-90:

3 **Մովսէս Խորենացի**, Պատմութիւն Հայոց, էջ ժԹ:

4 **Գ. Մանուկեան**, Արիստակէս Լաստիվերցի, Երեւան, 1977, էջ 243-244:

Ս.Պետերբուրգի N B-129 գրչագիրը) եւ Վենետիկի մի ձեռագիր: Նկատի է ունեցել նաեւ Ասողիկի գրքի՝ Մ. Էմինի ռուսերէն թարգմանութեան հայերէն երեք յաւելուածները. դրանք են՝ երկրորդ հանդէսի չորրորդ գլխի վերջը, նոյն գրքի հինգերորդ եւ վեցերորդ գլուխները, որոնք եւս Մ. Էմինը թարգմանել է ռուսերէն (էջ 329-335):

Սակայն Մալխասեանցի ձեռքի տակ չեն եղել ոչ միայն ամբողջական այլ ձեռագրեր, այլեւ Ասողիկի գրքի նախահիմք եւ հնագոյն (XIII դ.) գրչագիրը: Այժմ այն պահւում է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում (N 2865), ըստ մեր համեմատութեան՝ ձեռ. A:

Ստ. Մալխասեանցի խնդրանքով Կիւրեղ վարդապետ Սրապեանն այլ ձեռագրից ընդօրինակել եւ նրան է ուղարկել առաջին տպագրութիւնում պակասող երկրորդ հանդէսի Դ, Ե եւ Զ գլուխները:

Նոր բնագիր կազմելիս ի՞նչ սկզբունքներով է առաջնորդուել Ստ. Մալխասեանցը:

Առաջին հերթին նա ձգտել է վերականգնել Ասողիկի գրքի առաջին տպագրութեան պակասող մասերը, իսկ եթէ կան տարընթերցումներ, ընտրութիւն կատարելիս նկատի է ունեցել «Պատմութեան» յօրինման ժամանակաշրջանը, ինչպէս նաեւ հեղինակի լեզուի եւ ոճի ընդհանուր յատկանիշները, որոշ դէպքերում ինքն է լրացրել: Եւ քանի որ նրա համեմատած բուն ձեռագիրը ԺԷ դարի (1668 թ.) ընդօրինակութիւն է, այնտեղ զանազան եւ կրկնուող գրչագրական միջամտութիւններ լինելիս Մալխասեանցն իր կազմած բնագրում առաջնութիւնը տուել է ոչ թէ հնագոյն եւ նախնական ընթերցումներին, այլ, ինչպէս ինքն է ասում, կրկնուող եւ նորագոյն ձեւերին:

Առաջին, երկրորդ հանդէսները եւ երրորդ հանդէսի սկզբնամասը կազմելիս հաշուի է առել նաեւ նախորդ պատմիչների այն գրուածքները, որոնք ընդօրինակել է Ասողիկը: Եւ քանի որ տարբեր պատմիչների գրուածքներում կան միմեանցից տարբեր ընթերցումներ, Մալխասեանցն իր կազմած բնագրի զանազան էջերում թողել է նոյն անուան, միեւնոյն տեղի՝ յատկապէս ուղղագրական տարբեր ընթերցումներ: Իսկ ինքնուրոյն գրած երրորդ հանդէսի բնագիրը կազմելիս հիմք է ընդունել առաջին տպագրի ընթերցումները, իսկ որոշ տեղերում էլ ինքն է յաւելումներ կատարել՝ դրանք վերցնելով անկիւնաւոր փակագծերի մէջ: Ստ. Մալխասեանցն իր կազմած բնագրի տարընթերցումները ներկայացրել է տողատակերում, իսկ առանձին աղաւաղուած կամ դժուարընկալելի հատուածներ, անձնանուններ, էթնիկական անուններ, տեղանուններ, թուականներ, թարգմանութիւններ բազմակողմանիօրէն ծանօթագրել է 148 ուշագրաւ ծանօթագրութիւններում: Կազմել է հայոց, հարեւան եւ նոյնիսկ հեռաւոր ժողովուրդներին եւ թագաւորութիւններին վերաբերող ժամանակագրական ցանկեր, ներկայացրել ըստ Խորենացու եւ ըստ Ասողիկի 303-1004 թուականների հայոց կաթողիկոսների գաւազանացանկը: Մալխասեանցի կազմած այս ծանօթագրութիւնները չափազանց արժէքաւոր են:

Առանց վարանելու կարելի է ասել՝ Մալխասեանցը կատարել է դասական բանասիրութեանը բնորոշ մեծածաւալ աշխատանք: Վրիպումները, թերացումները հիմնականում բնագիրը կազմելիս ԺԳ դարի հիմք ձեռագիրը եւ այլ ձեռագրեր չընդգրկելու հետեւանք են:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱՍՈՂԻԿԻ ԵՐԿԻ ԼԵԶՈՒՆ, ՈՃԸ ԵՒ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԸ

Թ-Ժ դարերն առանձնայատուկ են հայ ժողովրդի կեանքում: Այդ Բագրատունեաց թագաւորութեան հիմնադրման (885) եւ առաջընթացի ժամանակաշրջանն է: Ինքնուրոյն պետականութեան հաստատմամբ մեծ աշխուժութիւն է ապրում նաեւ հայոց մշակոյթը, այդ թւում՝ նաեւ պատմագրութիւնը:

Թ–Ժ դարերում վերականգնւում են Ե դարի մեր հարուստ պատմագրութեան աւանդները: Առանձնապէս հզօր է Պատմահայր Մովսէս Խորենացու եւ գեղագէտ պատմիչ Եղիշէի գրուածքների բարերար ազդեցութիւնը նաեւ լեզուի ու ոճի առումով: Այդ դարերի մատենագիրներ Մովսէս Կաղանկատուացին, Թովմա Արծրունին եւ Անանունը, Յովհաննէս Դրասխանակերտցին եւ Ստեփանոս Ասողիկը ոչ միայն հետեւում են անցեալի աւանդներին, այլեւ իրենց ինքնուրոյն խօսքն են ասում, որը եւ ընդօրինակւում է հետագայ դարերի մատենագիրների կողմից:

Փոթորկուն, ինքնահաստատման այդ պատմաշրջանում բաւականին բարդ էր գրաբարի վիճակը: Նշանաւոր հեղինակները, ստացած լինելով վանական կրթութիւն, գրաբարով ստեղծում են գրական գլուխգործոցներ: Սակայն, կենդանի խօսքն աստիճանաբար հեռանում է դասական հայերէնից, եւ այդ իր ազդեցութիւնը չէր կարող չունենալ յատկապէս պատմագրութեան լեզուի ու ոճի վրայ: Ահա թէ ինչու ի յայտ են գալիս եւ ձեւաւորւում ոճական մի քանի ուղղութիւններ՝ ***ճարտասանական*** *կամ* ***հռետորական*** *ոճը, որի նշանաւոր ներկայացուցիչը Ժ դարի ականաւոր հոգեւոր գործիչ եւ պատմիչ Յովհաննէս Դրասխանակերտցին է, եւ* ***«գեղջուկ բանը»****, որի սկզբնավորողը Շապուհ Բագրատունին է: Նրա երկը, ցաւօք, կորել է, միայն տեղեկութիւններ են մնացել այլ հեղինակների գրուածքներում:*

Բանաստեղծական արուեստում ճարտասանական ոճի կարկառուն ներկայացուցիչը, անշուշտ, Ժ դարի հանճարեղ բանաստեղծ Գրիգոր Նարեկացին է:

Կայ նաեւ ոճական մէկ այլ ուղղութիւն, որը հարում է ճարտասանական ոճին, դա, այսպէս ասած, ***խրթին կամ գաղտնածածուկ ոճն է***[1]*: Ոճային այդ ուղղութիւնն իր բարձրակէտին է հասել Ժ–ԺԱ դարերի պետական հանրայայտ գործիչ, մատենագիր, բանաստեղծ, թարգմանիչ, փիլիսոփայ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերում:*

Քննուող ժամանակաշրջանի պատմագրութեան լեզուի եւ ոճի մասին առաւել ամբողջական պատկերացում կազմելու համար, մասնաւորապէս, մի քանի խօսքով բնութագրենք Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական» երկի լեզուաոճական առանձնայատկութիւնները:

Ասողիկը, լինելով եկեղեցական նշանաւոր գործիչ, ոչ միայն քաջածանօթ էր մեր պատմագրութեանը, այլեւ լաւատեղեակ էր գրաբարի անցած ամբողջ ուղուն: Նրա վրայ առանձնապէս մեծ ազդեցութիւն է թողել Մովսէս Խորենացին, որի «Պատմութիւն Հայոց»-ից բանաքաղութիւն է կատարել՝ շարադրելով իր «Տիեզերական պատմութեան» առաջին, երկրորդ հանդէսները եւ երրորդ հանդէսի սկզբնամասը: Նա ձգտել է ոչ թէ ճառօրէն շարադրել, այսինքն՝ ծաւալել պատմական իրադարձութիւնների նկարագրութիւնները եւ դրանք ներկայացնել գեղարուեստական շնչով, այլ ներկայացնել փաստերը: Ինքն է խոստովանում՝ ասելով, որ ոչ թէ «ճառից են ժամանակ, այլ դոյզն յիշատակարանաց»[2]*: Պէտք է նկատի ունենալ, որ այս շրջանում սկսում է ձեւաւորուել նաեւ մեր պատմագրութեան մէկ այլ ուղղութիւն՝ ժամանակագրութիւնը, որի համար էականը փաստերի վերհանումն էր, ոչ թէ փաստերը գեղարուեստական ոճաւորումով շարադրելը: Ասողիկի երկը գտնւում է պատմագրութեան եւ ժամանակագրութեան խաչմերուկում: Ժամանակագրութեան ուղղութիւնն առանձնապէս զգացւում է այն հատուածներում, որոնք ան-*

1 **Մ. Աբեղեան**, Երկեր, հտ.Գ, Երեւան, 1968, էջ 613–615:

2 **Ստեփանոս Տարօնեցի**, էջ 275:

ցեալի հեղինակներից, յատկապէս Մովսէս Խորենացու երկից բանաքաղութիւններ են: Սակայն, ինչպես Ժ-ԺԱ դարերի միւս պատմիչները, այնպէս էլ Ասողիկը ժամանակագիրներ չեն. նրանք դեռեւս հաւատարմօրէն հետեւել են դարերի ընթացքում սրբագործուած պատմագեղարուեստական արժակի աւանդներին: Պարզապէս նրանց երկերում ետ է մղւում գեղարուեստական խօսքը, առաջնային է դառնում փաստական նիւթի հաղորդումը: Այս հիմքի վրայ էլ առաջանում ու զարգանում է միջնադարեան ժամանակագրութիւնը, սակայն պատմագրութիւնը չի կորցնում իր դերն ու կշիռը: Իսկ այս ամենը լեզուի եւ ոճի առումով ստանում է իր ուղղակի դրսեւորումը:

Բաւականին հարուստ եւ բազմաբնոյթ է «Պատմութիւն տիեզերական» երկի բառապաշարը: Այնտեղ կայ մօտաւորապէս 6208 բառարանային բառաքանակ, որը գործածուել է մօտաւորապէս 49.165 անգամ, շուրջ 12,62 % յաճախականութեամբ[1]:

Սրանք Ժ-ԺԱ դարերում Յովհաննէս Դրասխանակերտցու «Պատմութիւն Հայոց»-ից յետոյ երկրորդ ցուցանիշներն են՝ գերազանցելով Մովսէս Կաղանկատուացու, Թովմա եւ Անանուն Արծրունիների գրուածքների բառապաշարը՝ առանձին վերցրած:

Ասողիկի գրքի բառապաշարը ՆՀԲ-ում բազմիցս վկայուած է այլ հեղինակների գրուածքների բառամթերքի հետ, սակայն կան գլխաբառեր, որոնք բառարանում վկայուած են միայն Ասողիկի գրքի բնագրով, իսկ այս նշանակում է, որ այդ բառերը կա՛մ հեղինակային նորակազմութիւններ են, կա՛մ դրանք մեզ հասած գրաւոր խօսքում առաջին անգամ գործածել է ինքը՝ հեղինակը, որն էլ ապացուցում է, որ նա մեր միւս նշանաւոր մատենագիրների պէս լեզուաշինարար է:

Այդ բառերն են՝ ամահամար, ամբարանոց, ամիրացուցանել, այրացել (այրացեալ), անգանագանապէս, անմարդացուցանել, առաւօտել, յառաւօտանալ, առեղծուած (=պարզապէս եղծումն եւ դիւրեղծական ինչ նշանակութեամբ), աստուածարելաբար (=իբրեւ Աստուած համարելով), արդարահայց, արձականիստ (=ընդարձակ), աւելաձայնութիւն, բով, հրագէն (նշանն Տէրունական, ըստ Մ Էմինի՝ հրաշագէն): Ըստ ՆՀԲ-ի (հտ. Բ, էջ 129) հրով սպառազինեալ, որպէս զէն կամ սուր բոցեղէն), բազմաբոյծ, գազրագործել (ՆՀԲ-ում՝ չի՛ք, Առձեռն, Բ տպ., էջ 285):

Ժժան, կամ՝ ժըժան, հակաճառ (=հակաճառող, ընդդիմախօս), հանապազամեռիկ, հանդարտագնաց (Մ. Խոր.՝ հանդարտ գնացիւք), հետեւակագունդ (=զօրատեսակ), հիւպատաւորութիւն (=հիւպատոսական աստիճան), (հմմտ. Հր. Աճառեան, Արմատական բառարան, հտ. IV, էջ 322), հնդագլխեան գրովք (ըստ հնդագլխեան գրոց Մովսիսի), հովտային (Մ. Խոր., Թ. Արծր.՝ հովտաձեւ), մայրաբուսակ (=ուր բուսեալ իցեն մայր ծառք, ՆՀԲ, հտ. Բ, էջ 26): (Ասողիկը գրել է՝ ի մայրաբուսակ լերինն Մեծրաց), մայրագերան, մեծաշնորհ, միայարեմ (=ի մի յարել, շարակարգել, շարադրել), ներդիմեալ (Ջեռ. A, էջ 218բ, իսկ T_2, էջ 224, ծն 5 – ներգիմեալ), չնմոլութիւն, պաշտօնապայծառ (=պայծառ ի պաշտաման, որ փառաւոր առնէ զպաշտօնն), պէս գունակ, (պէսգունակ, Հր. Աճառ., Արմատական բառարան, հտ. IV, էջ 78), վեհագունեան, փորածոյ (=փորեալ, փորելով գործեալ, վիմափոր), քաջաքարոզ (=լաւ քարոզող) եւ այլն:

1 Ասողիկի գրքի Համաբարբառի 3-րդ մասը ցայսօր չի տպագրուել, անյայտ է անգամ, թէ որտեղ է ձեռագիրը, դրա համար էլ մօտաւորապէս ենք հաշուարկել «Տիեզերական պատմութեան» բառապաշարը՝ համեմատութեան համար նկատի առնելով Ա եւ Բ հանդէսների ծաւալը եւ բառաքանակը:

Ասողիկի գրքում կան մի քանի բառեր, որոնք բացակայում են Նոր Հայկազեան եւ Առձեռն բառարաններում:

Այդպիսիք են՝

1) անկերպանալ *(անկերպացաւ), ՆՀԲ-ն ունի* կերպանամ *(հտ. I, էջ 1082), սակայն ժխտականը չի վկայուած:*

2) արհեստաւոր *(բազում ջան եղեւ արհեստաւոր ճարտարացն Յունաց առ ի վերստին նորոգել, էջ 251):*

3) գեր ի վերոյ*. ՆՀԲ-ում կայ* վեր ի վերոյ՝ արտաքնապէս *նշանակութեամբ, սակայն* գեր ի վերոյ *կապակցութիւնը վկայուած չէ:*

4) ապուհիւպատ:

5) հիւպատաւորութիւն, (զհիւպատաւորութեան պատիւն, *այսինքն՝* ապուհիւպատ պատիւն, *Ասողիկ, T_2, էջ 144): Հ. Աճառեանը տեղեկացնում է, որ ՆՀԲ-ն չունի* հիւպատաւորութիւն *բառը (Արմատ. բառարան, հտ. Դ, էջ 322): Բառս ունի «Առձեռն բառարան»-ը* հիպատոսութիւն *բացատրութեամբ, էջ 497: Երկու բառարաններում չկայ* ապուհիւպատ *բառը:*

6) ներդիմեալ *(Հմմտ. Ձեռ. A, էջ 218բ): Ձեռ. C-ի (T_2-ի հիմք ձեռագիրը)* ներգիմեալ *(T_2, էջ 225). վրիպակ է՝* դ>գ:

7) նոյնահետ *(Ձեռ. A, էջ 240ա –* նոյնհետ*):*

8) Զկաթողիկոս *(T_2, էջ 102):*

9) Քակեդոնիկ *(T_2, էջ 102) եւ այլն:*

ԱՍՈՂԻԿԻ ԲՆԱԳՐԻ՝ ՆՈՐԱՅՐ ԲԻՒԶԱՆԴԱՑՈՒ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԲՆԱԳՐԱՅԻՆ ՃՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐԸ

Ասողիկի երկում բնագրային ուղղումներ կատարել են այլեւայլ ուսումնասիրողներ, բայց առանձնապէս արժէքաւոր են Նորայր Բիւզանդացու (1844-1916) «Նախնիք» աշխատութիւնում առաջարկած՝ Ասողիկի գրքին վերաբերող բնագրային աւելի քան 80 ուղղումները[1]:

Բազմավաստակ հայագէտն իր «Հայկական բառաքննութիւն»[2] եւ «Նախնիք» աշխատութիւններում ստեղծել է գրաբար բնագրերը ճշգրտելու ուրոյն համակարգ, որը դեռեւս 1890 թուականին ներկայացրել է Հռոմի Արքայական ակադեմիային[3]:

Ասողիկի գրքում Ն. Բիւզանդացու գրեթէ բոլոր ճշգրտումներն ընդգրկուած են բուն բնագրում՝ տարընթերցումների բաժնում ՆԲ.Ն. համառօտագրութեամբ:

Որպէսզի պարզ դառնայ, թէ որքան արժէքաւոր են Ն. Բիւզանդացու՝ յաճախ չափազանց սրամիտ արուած ճշգրտումները, դրանցից մի քանիսը ներկայացնենք այստեղ.

1) Առաջի *փխ.* առաքի, *էջ 141:*

Ձեռագրերում եւ տպագիրներում աղաւաղուած է թեւաւոր այն խօսքը, ըստ որի Բիւզանդիայի հայազգի կայսր Մորիկի մասին ասուած է. «Աստի յՕշական խունկ առաջի»: *Ն. Բիւզանդացին ուղղել է.* «Աստի յՕշական խունկ առաքի» *(Այստեղից Օշական խունկ*

1 **Նորայր Ն. Բիւզանդացի**, Նախնիք, հրատարակութեան պատրաստեց Մարտիրոս Մինասեանը, Ժնեւ, 1996:

2 **Ն. Բիւզանդացի**, Հայկական բառաքննութիւն, ուղղութիւնք ընթերցուածոց մատենագրութեանց նախնեաց եւ նշանակութեան բառից ինչ, Կ. Պոլիս, 1880:

3 Մանրամասները տե՛ս **Գ. Մանուկեան**, Հայ նշանաւոր բանասէրի մի անտիպ աշխատութիւնը, «Գրական թերթ», 1969, օգոստոսի 22:

է առաքում), որով ակնարկւում է նրա Օշականցի լինելը: Առանց այս ուղղման թեւաւոր խօսքը մնում է անհասկանալի:

2) Շփոթուել են՝ Տայք փխ. Հայք (էջ 267), լուծումն փխ. լուցումն (էջ 195), պիտանի փխ. պատանի (էջ 47), պատուոյ փխ. պատառոյ (էջ 115): Ընդունելով պատերազմից բերուած աւարը՝ թագաւորը դժգոհ ասում է. «Ընթրիքն առաւել մեծագոյն, եւ նշանն ի պատառոյս ծանեաց» (էջ 115), Առանց ուղղման ասուածի իմաստը չի ընկալուի:

3) Վարդան փխ. Վահան (էջ 125):

Խօսքը Վահան Գողթնացու մասին է. մինչդեռ բնագրում Վարդան Գողթնացի չի եղել. այն շփոթահար ուսումնասիրողներին ստիպել է տարբերակներ որոնել:

4) Եգիպտացիք փխ. Եգերացիք (էջ 163):

5) Մեծբաց լեառն փխ. Մեծրաց լեառն (էջ 279):

6) Լսարան փխ. լուսարան (էջ 177):

7) Սըրման փխ. Կըրման (էջ 89):

8) Ժառանգ որդի փխ. ժառանգորդի (էջ 67):

9) Ոսկէ փունջ փխ. ոսկեփուչ (էջ 107):

10) Ընդ Հալպի դաշտն փխ. Ընդ Հալպ ի դաշտն (էջ 274):

11) Թագաւորեցուցանէին փխ. թագաւորացն էին (էջ 616):

12) Թէպէտ փխ. թէ դէպ (էջ 44):

13) Նորայր Բիւզանդացին ճշգրտել է Սեբէոսի գրքի բնագրում եղած չփաքարն աղաւաղուած «բառը», որը գչփաքարն աղաւաղուած ձեւով փոխանցուել է Ասողիկի երկին (էջ 96):

Առանձնապէս շատ աղաւաղումներ կան Խաչիկ Ա կաթողիկոսի՝ Սեբաստիայի մետրապոլիտին ուղղուած պատասխան Թղթում: Այսպէս, օրինակ, թղթի վերջում կայ բնագրային մի խաթարում, որը փոխում է ամբողջ շարադրանքի իմաստը:

Որպէս պատասխան «Թղթի» աւարտ եւ եզրահանգում Խաչիկ կաթողիկոսը գրում է մետրապոլիտին. «Արդ դու խոստովանեսցի՞ս մի եւ անբաժանելի բնութիւն զեկեալն եւ զգալոցն յանուն Տեառն, եւ զերծեսցի՞ս ի բաժանմանէ բաժանողաց **սրոյն** եւ յառաջահետեւող հրոյն...» (էջ 243): Մալխասեանցի կազմած բնագրում «բաժանողաց սրոյն»-ը դարձուած է բաժանողաց սըբոյն, որն անընական է եւ հիմնովին սխալ: ABCODE ձեռագրերում եւ առաջին տպագրութիւնում (էջ 235) գրուած է սրոյն, որը ճիշտ է, քանի որ բաժանողը սուրն ու հուրն են, ոչ թէ սուրբը: Այն Մալխասեանցի կազմած բնագրում, անշուշտ, վրիպակ է, այլապէս տողատակում կնշուէր T_1-ի ճիշտ ընթերցումը:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ»-Ի ՁԵՌԱԳՐԵՐԸ

Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկի «Պատմութիւն տիեզերական» (ձեռագրերում՝ «Պատմութիւն ժամանակաց») աշխատութիւնը դարեր ընդգրկող պատմական փաստերի իր համահաւաք բովանդակութեամբ մշտապէս փնտրուել է հայոց մատենագրութիւնում եւ յաճախակի ընդօրինակուել: Միայն Մաշտոցի անուան Մատենադարանում այժմ կան այդ աշխատութեան տասնմէկ ձեռագրեր: Ասողիկի Պատմութեան ձեռագրեր կան նաեւ Վենետիկում, Վիեննայում, Ս. Պետերբուրգում:

Առաջին անգամ մի քանի ձեռագրերի համեմատութեամբ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի քննական բնագիրը կազմելու համար հիմնականում ընտրել ենք ՄՄ N 2865 (XIII դ.), N 3502 (1663 թ.), N 4584 (1668 թ.) եւ Վենետիկի N 869 (1683-1684 թթ.) ձեռագրերը՝ հաշուի առնելով նրանց աւելի վաղ ընդօրինակման ժամանակային գործօնը: Իհարկէ, կարեւորուել է նաեւ նրանց բովանդակային լիարժէքութիւնը: Համեմատաբար ամբողջական են եւ ունեն նախընտրելի ընթերցումներ յատկապէս AGO գրչագրերը: Չնայած C ձեռագիրը B տպագրութեան հիմքն է եղել, մենք այն եւս համեմատեցինք, քանի որ Ստ. Մալխասեանցը բնագիրը կազմել է առաջին տպագրի եւ յատկապէս այս միակ ձեռագրի համեմատութեամբ: Իսկ երբ վերջնականապէս ճշգրտւում են C ձեռագրի ընթերցումները միւս ձեռագրերի համեմատութեամբ, աւելի վստահ է կազմւում բուն բնագիրը, նաեւ պարզ են դառնում այդ ձեռագրի տարբեր ընթերցումների հիմքերը:

Նախապէս քննուել է ձեռագրերի ընդօրինակման ժամանակի հարցը, այս առումով կատարուել են որոշ ճշգրտումներ:

Այսպէս, պարզել ենք, որ N 2865 ձեռագիրը ոչ թէ ԺԴ-ԺԵ դարերի ընդօրինակութիւն է, այլ ընդօրինակուել է ԺԳ դարում: Այս է ապացուցում այդ ձեռագրի 306ա էջի լուսանցքում գրչի ձեռքով գրուած տեղեկութիւնը. «Ի ՈՁԵ (1236) Թաթարն էառ զԱնի եւ զամենայն տիեզերս» նախադասութիւնը[1]: Դրանից յետոյ Անիի հետ կատարուած այլ ցնցող դէպքեր էլ են եղել, սակայն այսքանով աւարտւում է գրչի յաւելումը:

Ինչպէս ասուեց, ճշգրտուած է «Սանահինեան» կոչուած N 3160 ձեռագրի ընդօրինակման թուականը (ոչ թէ 1633-1652 թթ., այլ 1646-1681 թթ.[2]), այլեւ որոշուած են N 3502 ձեռագրի աւարտման ժամանակը՝ 1661 թ. եւ ամբողջ գրչագիրը ընդօրինակողի անունը՝ Մատաթիա վարդապետ[3]:

Բնագիրը կազմելիս նկատի ենք ունեցել նաեւ միւս ձեռագրերի ընթերցումները: Իսկ երբ A ձեռագրին համընկել են ձեռագրերի մեծ մասի ընթերցումները, քննութեամբ առաւել վստահօրէն ենք դրանք տեղափոխել բուն բնագիր:

Բնագիրը կազմելիս մեր ձեռքի տակ են եղել ոչ միայն նշուած 8 ձեռագրերի տարընթերցումները, այլեւ A ձեռագրի լուսապատճենը եւ O ձեռագրի քսերոպատճենը:

N 2865 մայր ձեռագրի եւ հետագայում ընդօրինակուած միւս գրչագրերի առնչութիւնները, յատկապէս խմբաւորումները պարզելու համար առաջին հերթին հաշուի ենք առել երկու հանգամանք՝

1) N 2865 ձեռագիրը եւ հետագայում ընդօրինակուած միւս ձեռագրերն ինչպէ՞ս են համընկնում նիւթի ամբողջականութեան առումով:

2) N 2865 ձեռագրի նախագաղափար օրինակի սկզբնական յիշատակարանը եւ նրան անմիջապէս յաջորդած եւ աւելացուած նոր գրչի յիշատակարանն ինչպիսի՞ առնչութիւններ ունեն[4]:

Առաջին հարցադրումը պարզելու համար առանձնացրել ենք Ասողիկի գրքի ձեռագրերում պակասող տողերն ու ընդարձակ հատուածները:

---

1 **Գ. Մանուկեան**, Արիստակէս Լաստիվերցի, էջ 217, 237-238: Ըստ այս ուղղման՝ այժմ N 2865 ձեռագիրը համարւում է ԺԳ դարի ընդօրինակութիւն:

2 Նոյնը, էջ 243-244:

3 Նոյնը, էջ 238-242:

4 Այստեղ նկատի չունենք հետագայում այլ էջերում աւելացուած միւս յիշատակարանները:

Բոլոր ձեռագրերում բացակայում է Ասողիկի գրքի բուն վերնագիրը, խաթարում կայ առաջին հանդէսի ցանկի սկզբնամասում[1]:

Բովանդակային առումով եւս պակաս է առաջին հանդէսի սկիզբը: Պակաս է նաեւ առաջին հանդէսի (T_2) էջ 98 վ. 14 տողից սկսած մի հատուած[2]: Բոլոր ձեռագրերում պակաս է T_2-ի էջ 113, ն. 6-ից սկսած մի ընդարձակ հատուած: Այդ պակասը գրիչների կողմից չի նշուած ABEN ձեռագրերում, իսկ միւս ձեռագրերում կա՛մ դատարկ էջեր են թողնուած, կա՛մ դրանից բացի առանձին նշում է արուած: Օրինակ, D-ն դատարկ է թողել 3,5 էջ եւ յաւելել. «Ի յաւրինակն Թ էջ թողած էր»: O-ն տեղ է թողել եւ գրել. «Բ թուղթ ի յօրինակ պակաս է. անմիտ գրչիս չի մեղադրէք»: Ստ. Մալխասեանցը T_2 360-362 էջերի այս պակասը լրացրել է Սեբէոսից (ծան. 87):

Միւս դէպքերում AGO ձեռագրերն ամբողջական են: Մի առանձին խումբ են կազմում CE ձեռագրերը, որոնք AGO ձեռագրերից շատ, իսկ միւսներից համեմատաբար քիչ են պակասաւոր: Այդ ձեռագրերում կան T_2 132_5, 134_8 հատուածները, չկայ T_2 144 վ. 10 – 145 էջերի շարադրանքը:

Միւս ձեռագրերը (BDFH, B-129, P) առաւել չափով են պակասաւոր:

N 2865 ձեռագիրը նկարագրուել է մի քանի անգամ[3]: Այն «Պատմագիրք Հայոց» ժողովածու է, բովանդակութիւնն է՝ Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց (4ա-132ա), Ստեփանոս Տարօնեցի, Պատմութիւն (137ա-242 ա), Արիստակէս Լաստիվերցի, Պատմութիւն (242բ-342բ)...

A ձեռագիրն այժմ ձեռագրացուցակում նկարագրւում է այսպէս՝ ԺԳ դար, թերթ՝ 312, մեծութիւն՝ 33,5×25, նիւթ՝ թուղթ, կազմ՝ կաշեպատ դրոշմազարդ տախտակ, գրութիւն՝ երկսիւն, տողեր՝ 28-30, գրիչ՝ Յոհան, գիր՝ բոլորագիր: Կան մի քանի յիշատակարաններ. Նախագաղափար օրինակի յիշատակարանում գրող գրչի անունը չի պահպանուել, ԺԳ դարում այս ձեռագիրն ընդօրինակել է Յոհան գրիչը (242ա): Պահպանուել են տարբեր ժամանակաշրջաններում ձեռագիրը նորոգողների եւ կազմողների անունները:

N 2865 ձեռագրի գրչի՝ Յոհանի բուն յիշատակարանը գտնւում է Ասողիկի գրքի վերջում, Լաստիվերցու աշխատութեան սկզբում: Այդ յիշատակարանն առկայ է այդ խմբին պատկանող հինգ ձեռագրերում, բացառութիւն է N 4584 մատեանը, որը, սակայն, նման է 1482 ձեռագրին, որտեղ կայ այս յիշատակարանը: N 1482 եւ 4584 ձեռագրերը պատկանում են նոյն խմբին, քանի որ ունեն ընթերցումների ընդհանրութիւն: Յիշատակարանի սկիզբը եղել է այն մայր ձեռագրում, որից ընդօրինակուել է N 2865 ձեռագիրը: Յոհան գրիչը բարեխղճօրէն գծեր է քաշել նախագաղափար ձեռագրի յիշատակարանի տակ եւ գրել է իրենը. «Ընդ նմին եւ ես յետինս յամենեսեան եւ քան զընաւս յանցաւորս եւ անթիւ մեղաւք ծանրաբեռնեալս եւ արժանիս բազում մահուց եւ ոչ մի կենաց, խաւարամած

1 Մաշտոցի անուան Մատենադարանի N 1883 (1639թ.) ձեռագրում միայն Խորենացու «Պատմութիւն Հայոցն» է եւ «Աշխարհացոյց»-ը: «Պատմութեան» վերջում կայ Ստեփանոս Ասողիկի գրքի ցանկի մի փոքր հատուած, այնպէս ինչպէս A ձեռագրում է: Գրիչը գրել է. «Վայ ինձ հազար բերան գծողիս անարժան, զի օրինակն ցանկ չկէր, եւ այս միայն էր, անմեղադիր լերուք»:

2 Այն նկատել է Ստ. Մալխասեանցը, սակայն այդ «պակասը» չի նշուած եւ ոչ մի ձեռագրում:

3 **Մովսէս Խորենացի,** Պատմութիւն Հայոց, Տփղիս, 1913, էջ ԺԹ-ԻԱ: «Պատմութիւն Արիստակիսի Լաստիվերտցւոյ», Եր., 1963, էջ 8-10: Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, Եր. 1965, էջ 891-892:

ոգւով Յոհան գրիչ աղաչել յիշել յաղաւթս առաջի Քրիստոսի զիս եւ ծնաւղս իմ եւ զեղբայրն իմ, եւ զբամբկոցն…»[1]:

Յոհան գրիչը, ինչպէս ասացինք, պահպանել է նախագաղափար ձեռագրի գրչի յիշատակարանը՝ այն գծերով տարանջատել է իր նոր յիշատակարանից: Ըստ երեւոյթին նրա ընդօրինակած ձեռագրի յիշատակարանում պահպանուած չի եղել նախորդ մայր ձեռագրի գրչի անունը:

Եթէ Յոհանը նրա անունը ջնջելիս լինէր, գծերով չէր տարանջատի նրա յիշատակարանն իր գրածից: Դրա ապացոյցներից մէկն էլ N 1482 ձեռագրում (էջ 89բ) նախորդ մայր ձեռագրի յիշատակարանի պահպանումն է՝ առանց նրա գրչի անուան նշումի: Այդ ձեռագրում չկայ ո՛չ Յոհան գրչի անունը եւ ո՛չ էլ նրա յիշատակարանը: Այստեղից թերեւս կարելի է եզրակացնել, որ N 1482 ձեռագիրն ուղղակիօրէն կամ միջնորդաւորուած ընդօրինակուել է N 2865-ի մայր ձեռագրից, որտեղ եւս չի եղել նախորդ գրչի անունը:

Հետագայում N 2865 ձեռագրից ընդօրինակելիս գրիչները ոչ միայն չեն պահպանել նախորդ գրչի եւ Յոհանի յիշատակարանները տարանջատող գծերը, այլեւ դէպքեր կան, որ անգամ ջնջել են Յոհանի անունը, նրա փոխարէն գրել իրենցը՝ չփոթ ստեղծելով որոշ «ուսումնասիրողների» մօտ: Այսպէս ՄՄ N 3070 մատեանի (1669-1674 թթ.) Գրիգոր գրիչը, մայր ձեռագրից արտագրելով այս յիշատակարանը, Յոհան անուան տեղը գրել է Գրգր (էջ 159ա), սակայն վերջինիս վրայ մէկ այլ ձեռքով գծեր են քաշուած եւ վրան աւելացուած Յոհան, որը N 2865 ձեռագրի գրչի՝ Յոհանի անուան վերականգնումն է, ոչ թէ մէկ այլ գրչի անուան յաւելում. այդ նոր ձեռագրի գրիչներից մէկի՝ Գրիգորի անունը պահպանուել է նաեւ 159ա էջում:

Ուշագրաւ է N 2865 եւ N 869 ձեռագրերի վերաբերեալ Մ. Աբեղեանի կարծիքը: Աբեղեանը Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց»-ի ձեռագրերը նախ բաժանել է անտիպ եւ տպագիր խմբերի, իսկ հետագայում, երբ պարզուել է, որ անտիպների մէջ էլ կան տպագրուածներ, վերադասաւորել է այդ խմբաւորումները: Ա խմբի մէջ են մտնում Ամստերդամի տպագրութեան ձեռագրերը, իսկ Տ խմբին են պատկանում Վենետիկի տպագրութեան ձեռագրերը: Կայ նաեւ Խ (խառը) խումբ, որի մայրն է համարել այժմ ՄՄ N 2865 հնագոյն (XIII դ.) ձեռագիրը: Ըստ Աբեղեանի՝ փաստօրէն եղել են երկու մայր ձեռագրեր՝ Ա, Տ եւ Խ (խառը) խմբերի համար: Ըստ Աբեղեանի՝ խառը խմբի ընդհանուր մայրը այժմ ՄՄ N 2865 ձեռագիրն է, որից ծագում են նոյն մատենադարանի NN 1482, 1883, 3160, 3502, 4856, Վենետիկի N 1156 ձեռագրերը: Եթէ սրանց աւելացնենք նաեւ N 3070, Ս. Պետերբուրգի B-129 եւ այլ ձեռագրեր, կստացուի, որ Աստղիկի՝ մեզ հասած ութ ձեռագրեր, թերեւս նոյնիսկ աւելին, ծագել են միեւնոյն N 2865 ձեռագրից: Սակայն նշուած ձեռագրերի մեր նախընտրած խմբաւորումները, ըստ «Պատմութիւն տիեզերական»-ի նիւթի ամբողջականութեան, պակասող հատուածների առկայութեան եւ ըստ N 2865 ձեռագրի՝ նախագաղափար բուն օրինակի գրչի եւ Յոհանի յիշատակարանների առկայութեան՝ բնագրում եղած տարընթերցումների այդպիսի խոշոր խմբաւորում ստեղծելը չի դառնում միանշանակ, քանի որ դժուար է ապացուցել, թէ նշուած ձեռագրերից ո՞րն է ուղղակիօրէն եւ ո՞րը միջնորդաւորուած ընդօրինակուել N 2865 հնագոյն ձեռագրից: Այստեղ կայ նաեւ մէկ այլ կարեւոր հանգամանք: Մ. Աբեղեանը գտնում է, որ Վենետիկի N 869 ձեռագիրը պատկանում է Տ (տպագիր) խմբին, ոչ թէ Խ (խառը) խմբին: Այն գրիչ Դաւիթ Ճնճղուկն

1 **Գ. Մանուկեան**, նշվ. աշխ., էջ 234–255:

ընդօրինակել է Վարդան Վարդապետի տուած տպագիր խմբին պատկանող մի լաւ եւ ընտիր ձեռագրից, որից կարկատուած են N 2865 ձեռագրի մաշուած էջերը[1]: Այստեղ Աբեղեանը ներկայացրել է անհերքելի փաստ. N 2865 ձեռագրի վերանորոգուած էջերը ուղղագրութեամբ տարբերւում են նոյն ձեռագրի նորոգուած մասերից:

Ըստ Աբեղեանի՝ առանձնանում են երկու մայր ձեռագրեր՝ A ձեռագիրը (N 2865) եւ Վենետիկի N 869 ձեռագրի մէկ այլ մայր ձեռագիր: *Սա, իհարկէ, չի բացառւում: Սակայն երբ համեմատում ենք այս ձեռագրերը, հաշուի առնում նրանց պակասող տողերն ու հատուածները, համադրում ոչ միայն լուսանցքների յաւելումները, այլեւ այդ յաւելումների տեղադրման միաձեւութիւնը, եզրակացնում ենք, որ, իսկապէս, նրանք ծագել են տարբեր, բայց ըստ էութեան բաւականին միանման նախագաղափար ձեռագրերից, բայց, իհարկէ, ոչ հեղինակային բուն գրչագրից:*

ԱՍՈՂԻԿԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ»-Ի ՆՈՐ ԲՆԱԳՐԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

Առաջին անգամ կազմելով Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկի «Պատմութիւն Տիեզերական» (ձեռագրերում՝ «Պատմութիւն ժամանակաց») գրքի քննական բնագիրը՝ հիմք է ընդունուել պատմիչի մեզ հասած ամենահին, համեմատաբար ամբողջական եւ լաւագոյն ձեռագիրը՝ N 2865 (ԺԳ դ.), նկատի են առնուած նաեւ ՄՄ, NN 3502 (1663 թ.), 4584 (1668 թ.), Վենետիկի N 869 (1683-1684 թթ.) ձեռագրերը[2], ինչպէս նաեւ Ասողիկի գրքի երկու տպագրութիւնները՝ T_1 (1859 թ.), T_2 (1885 թ.): Յաճախ անհրաժեշտութեան դէպքում, բուն բնագրային ընթերցումը պարզելու համար դիմել ենք Մաշտոցեան Մատենադարանում պահուող մեր համեմատած ութ ձեռագրերին: Այսպիսի համեմատութիւն է կատարուել յատկապէս երրորդ հանդէսի բնագիրը կազմելիս, քանի որ այդ հանդէսը, ինչպէս ասուած է, ինքնուրոյն աշխատանք է եւ պատմագիտական, աղբիւրագիտական առումներով բացարձակ արժէք է ներկայացնում:

Այստեղ է տեղադրուած նաեւ Սեբաստիայի մետրապօլիտին ուղղուած Հայոց Խաչիկ Ա. կաթողիկոսի հրամանով գրուած ընդարձակածաւալ պատասխան «Թուղթը», որը, սակայն, գրիչների կողմից տեղ-տեղ աղճատուել է. այն փորձել ենք ճշգրտել ութ ձեռագրերի եւ երկու տպագիրների համաձայն:

Առաջին հերթին կարեւորուել են Ասողիկի ձեռագրերի մեծ մասի մայր A (N 2865) գրչագրի ընթերցումները, սակայն այստեղ եւս կան խնդրահարոյց հարցեր: Ձեռագիրը վերջնականապէս բառանջատուած չէ, նախադասութիւնները եւս ամբողջովին տարորոշուած չեն, չկայ համապատասխան կէտադրում, միայն առանձնացուած նախադասութիւններն սկսւում են մեծատառով, աւարտւում վերջակէտով: Յատուկ անունները գրուած են փոքրատառով: Նախադասութիւնները քերականօրէն եւ տրամաբանօրէն առանձնացուած չեն: Ընդօրինակուած բոլոր ձեռագրերում եւ նոյնիսկ T_1 եւ T_2 տպագրութիւններում դրանք յաճախ ներկայացուած են բաւականին ծաւալուն՝ ինքնակամ կէտադրմամբ:

Ինչպէս ասուեց, Ասողիկն առաջին, երկրորդ հանդէսներն ամբողջովին, իսկ երրորդ հանդէսի միայն սկզբնամասը շարադրել է ըստ Ե-Թ դարերի գրութեան կնիքն ունեցող

---

1 **Մ. Աբեղեան**, նշ. աշխ., էջ Ժ-ԻԱ:

2 N 4584 ձեռագիրն Ասողիկի գրքի Բ հրատարակութեան հիմքն է: Այն եւս համեմատեցինք՝ նոր կազմուած բնագիրն առաւել ամբողջական դարձնելու նկատառումով:

Հայոց մատենագրութեան գրաւոր փաստերի, ինչպէս նաեւ N 2865 ձեռագիրն ընդօրինակուել է ԺԳ դարում, երբ գրաբարն այլեւս խօսակցական չէր, եւ միջին հայերէնն այս կամ այն չափով ներթափանցել էր գրաբարով գրուող պատմագեղարուեստական արձակ, անգամ չափածոյ խօսք: Այստեղ կայ նաեւ ընդօրինակուած ձեռագրերի գրիչների գործօնը. նրանք եւս գրաւոր խօսքում խօսակցական լեզուի ազդեցութեամբ կատարել են գրաբարեան կանոններից շեղումներ: Այս ամենը յատկապէս դրսեւորուել է N 2865 ձեռագրի բաղաձայնական համակարգում: Նշենք մի քանի փաստեր:

Յայտնի է, որ գրաբարի բաղաձայնական համակարգը եռաշարք է՝ ձայնեղ, խուլ եւ շնչեղխուլ կիրառմամբ: N 2865 ձեռագրում կան ուշագրաւ դրսեւորումներ:

1) Խուլ բաղաձայների ձայնեղացում՝ պ>բ, կ>գ, տ>դ, ծ>ձ, ս>զ, խ>ղ: Օրինակ՝ ցանգ, փխ. ցանկ, խորամանգ, փխ. խորամանկ, Մաշդոց, փխ. Մաշտոց, Պոնդոս, փխ. Պոնտոս, ըռուզ, փխ. ռուս...:

2) Ձայնեղների խլացում՝ բ>պ, դ>տ, զ>ս, ղ>խ, ջ>ճ: Օրինակ՝ Սմպատ, ապստամպել, Մուշեխ, բուլխարաց...:

3) Խուլերի շնչեղխլացում՝ կ>ք, օր.՝ մսքիթ, փխ. մզկիթ...:

4) Շնչեղխուլերի ձայնեղացում՝ փ>բ, ք>գ, չ>ջ, թ>դ: Օր.՝ ընդ վաջէիւք, փխ. ընդ վաչէիւք (վրանի կամ սայլի ծածկի տակ): Յղբութիւն, փխ. յղփութիւն, պատրիարդ, փխ. պատրիարք, քերդաւղ, փխ. քերթող...:

Ուշագրաւ է նաեւ լ>ղ փոխանցումը, որն ըստ Հ. Աճառեանի՝ հայերէնում ձեւաւորուել է Թ–Ժ դարերում, ետնալեզուային լ բաղաձայնն աստիճանաբար արտասանութեամբ կոշտացել է եւ վերածուել ետադաս ղ (ղատ) հնչիւնի[1]:

Կարծիք կայ, որ գրաբարում եղել է միջնալեզուային ղ́, որը միացել է ետնալեզուային ղ-ին, եւ ստացուեցին ետադաս՝ ղ, նախադաս՝ լ[2]:

Այս դրսեւորուել է N 2865 ձեռագրում եւս, սակայն առաջացել են նաեւ զուգաձեւութիւններ: Օր.՝ լ>ղ. այղ//այլ, այղեւայղ//այլեւայլ, Հերակղ//Հերակլ, Ղեւոն//Լեւոն եւ այլն:

Յայտնի է, որ Ե դարում է-ն արտասանուել է եյ, իսկ ե-ն՝ է: Հետագայում բառավերջում ե չի գրուել: A ձեռագրում հիմնականում պահպանուել է այս կանոնը: Գրուել են թե, եթե, ինչպէս նաեւ անցեալ անկատարի վերջաւորութիւնները՝ եի, եիր, եր եւ այլն: Մինչեւ ԺԳ դարը հայերէնում չի գործածուել ֆ տառը, դրա փոխարէն կիրառուել է փ-ն, բնականօրէն N 2865 ձեռագրում ֆ չի գործածուած:

N 2865 ձեռագրում պահպանուել են գրաբարեան երկբարբառներ՝ առանց պատմական հնչիւնափոխման՝ աւ, ոչ թէ օ, եւ, առանձին դէպքերում՝ իւ, թուական, ոչ թէ թվական: Եւ գրուել է եւ, և գրութեամբ:

Ուղղագրական այս եւ այլ ձեւեր ներթափանցել են N 2865 ձեռագրից ընդօրինակուած գրչագրերը, հետեւաբար դրանց միատեսակ դարձնելու հարցը մտահոգել է եւ T_1, T_2 հրատարակիչներին, ինչպէս նաեւ T_3 բնագիր կազմողին: T_3-ում ճիշտ համարուած ընթերցումը ներկայացուած է բուն բնագրում, իսկ միւս ընթերցումներն արտացոլուած են տարընթերցումների բաժնում:

Բնագիրը կազմելիս առաջնորդուել ենք հետեւեալ սկզբունքներով:

1 **Հր. Աճառեան**, Երբ Է Լ դարձաւ Ղ, «Տեղեկագիր», ՀՍՍՀ ԳԱ հաս. գիտ., 1948, N 5:

2 **Ս. Գիւլբուդաղեան**, Հայերէնի ուղղագրութեան պատմութիւն, Եր., 1973, էջ 17–19, 78–83:

1) Փորձել ենք կարգաւորել նախադասութիւնները, կէտադրել ենք ըստ ժամանակակից Հայոց լեզուում գործող հիմնական կանոնների, երբեմն էլ հաշուի ենք առել նաեւ գրաբարեան համահաւաք բնագրերի աւանդական կէտադրումը:

2) Յաճախ առաջնութիւնը տրուած է A ձեռագրի ընթերցմանը, եթէ այն աւելի նախնական է եւ ճշգրիտ: Օր.՝ գեւղ//գիւղ, թուական// այլ ձեռագրերում՝ թվական, եւթն, *այլ ձեռագրերում՝* եօթն. *Նախընտրուած են՝* գեւղ, թուական, եւթն *ընթերցումները:*

3) Եթէ A ձեռագրի ընթերցումն ունի զուգաձեւութիւններ, որոնցից մէկը յաճախ կրկնւում է կամ խմբաւորւում այլ ձեռագրերի նոյնատեսակ ընթերցմամբ եւ լեզուական առումով ճիշտ է, ընտրուած է այդ ընթերցումը:

4) Նկատի են առնուել նաեւ ձեռագրերում եղած յետին ուղղումները: Այդպիսիք կան յատկապէս BCDO ձեռագրերում (bcdo)[1]*:*

Եթէ որեւէ ձեռագրի յետին ուղղումը ճիշտ է, առաջնութիւնը տրուած է նրան: Օր.՝ D ձեռագրի d յետին ուղղումները բաւականին շատ են եւ հիմնականում ճշգրիտ են. ըստ երեւոյթին համեմատուած են լաւագոյն ձեռագրով: Երբեմն բնագիր ենք տեղափոխել այդ d ուղղումը, իսկ D ձեռագրի ընթերցումը թողել ենք տարընթերցումների բաժնում: Յաճախ BD ձեռագրերն իրենց ընթերցումներով միաւորւում են, որն օգնում է միմեանցով ճշգրտել նրանց ընթերցումները:

5) [ ]փակագծերում նշւում են Ստ. Մալխասեանցի յաւելումները, իսկ ( ) փակագծերում՝ նոր յաւելումներն ու ճշգրտումները:

6) Յետին ուղղումներ կատարելիս բնագրում նշւում է ուղղուած բառը, իսկ տարընթերցումների բաժնում բառի բուն բնագրային մասը դրւում է կլոր փակագծերում, իսկ յաւելուող մասը՝ փակագծերից դուրս: Յաւելուող բառից առաջ լատինատիպ փոքրատառով նշւում է ձեռագրի յետին յաւելուած բառը կամ բառի յաւելուած մասը:

7) Նորայր Բիւզանդացու «Նախնիք»-ում եղած մօտ 80 ուղղումները նոյնութեամբ դրուած են բնագրում, իսկ ուղղումը՝ Ն.Բ.Ն. համառօտագրութեամբ՝ տարընթերցումների բաժնում:

8) Գործածուած են չիք *(= չկայ) եւ* փխ *(=փոխարէն) կրճատ գրութիւնները:*

9) Ընդգծուած մեծատառերով են թիւ կամ թուական նշանակող տառերը[2]*:*

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ա. ԲՆԱԳՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Տիեզերական պատմութիւն Ստեփաննոս վարդապետի Տարօնեցւոյ, ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբք Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց, Փարիզ, 1859:

2. Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ Ասողկան Պատմութիւն տիեզերական. երկրորդ տպագրութիւն, բնագրի կազմումը եւ ծանօթագրութիւնները Ստ. Մալխասեանցի, Ի Ս. Պետերբուրգ, 1885:

Գրախօսութիւնը տե՛ս Ֆր. Միւլլէր, «Հանդէս ամսօրեայ», 1888, էջ 128–130:

1 Միեւնոյն ձեռագրում երբեմն կան տարբեր ձեռքով գրուած յետին ուղղումներ, որոնք տարբերակուած չեն միմեանցից:

2 Յատկապէս A ձեռագրում տառանիշերով տրուած թուականները մեծ մասամբ աղաւաղուած չեն, կան չնչին բացառութիւններ:

3. Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, գիրք Ա-Բ (համաբարբառ), կազմեց Ս. Մ. Ղազարեանը, Երեւան, 1987:

բ. ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Всеобщая история Степаноса Таронского, Асох'ика по прозванию, писателя 11-го столетия, переведена с армянского и объяснена Н. Эминым, Москва, 1864.

2. Histoire universelle par Etienne Acoghig de Daron, traduit de l'arménien et annoté par E. Dulaurier, Paris, 1883.

3. Das Stephanos von Taron Armenische Geschichte, aus dem Altarmenischen ubersetzt von H. Gelzer und Aug. Burckhardt, Leipzig, 1907.

Գրախօսութիւնները տե՛ս A. Meillet, «Revue Critique», 1908, p. 281; E. W. Brooks, «English historical Review», 1908, N 23, p. 243; K. Krumbacher, «Geschicthe der Byz. Lit.», 1908, p. 406.

4. Acoghic of Taron (Etienne), Histoire Universelle, traduit de l'arménien et annotée par Frederic Macler, Paris, 1917.

5. Ստեփանոս Ասողիկ Տարօնեցի, Տիեզերական պատմութիւն, աշխարհաբար թարգմանութիւնը, առաջաբանը եւ ծանօթագրութիւնները Վ. Հ. Վարդանեանի, Երեւան, 2000:

գ. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. **Աբգարեան Գ. Վ.**, Կարծեցեալ Ստեփանոս Տարօնացին նոյն ինքը Ստեփանոս Տարօնացի Ասողիկն է, տե՛ս «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1962, N 1, էջ 210–255:

2. **Աբեղեան Մ. Խ.**, Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկ, տե՛ս Հայոց հին գրականութեան պատմութիւն, հտ. 1, Եր., 1944, էջ 507-511:

3. **Ալիշան Ղ.**, Ստեփանոս Ասողիկ, տե՛ս Ղ. Ալիշան, Հայապատում, հտ. Ա, Վենետիկ, 1901, էջ 89:

4. **Բաբայեան Լ. Հ.**, Դրուագներ Հայաստանի զարգացած ֆեոդալիզմի դարաշրջանի պատմութեան (IX-XIII դարեր), Երեւան, 1981, էջ 114–125:

5. **Բիւզանդացի Նորայր**, Հայկական բառաքննութիւն. ուղղութիւնք ընթերցուածոց, մատենագրութիւնք նախնեաց եւ նշանակութեան բառից ինչ, Կ. Պոլիս, 1880:

6. **Բիւզանդացի Նորայր**, Տեղեկութիւն ի գիրս Պատմութեան Ստեփաննոսի Տարօնեցւոյ Ասողիկ կոչեցելոյ, Մոսկուա, 1889:

7. **Բիւզանդացի Նորայր**, Նախնիք, Ժնեւ, 1996:

8. **Զամինեան Արր.**, Հայ գրականութեան պատմութիւն, Ա մաս, Նոր Նախիջեւան, 1914, էջ 155-157:

9. **Զարպհանալեան Գ.**, Պատմութիւն հայ հին դպրութեան (Դ-ԺԳ դար), Վենետիկ, 1932, էջ 555-560:

10. **Մաթեւոսեան Ա.**, Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկը եւ Անանիա Շիրակացու Քննիկոնը, տե՛ս «Պատմա-բանասիրական հանդէս», 1986, N 3, էջ 125-133:

11. **Մանուկեան Գ.**, Ստեփանոս Տարօնեցի (Ասողիկ) եւ Արիստակէս Լաստիվերցի, տե՛ս **Գ. Մանուկեան,** Արիստակէս Լաստիվերցի, Եր., 1977, էջ 226-232:

12. **Մելիք-Բախշեան Ստ. Տ.**, Հայոց պատմութեան աղբիւրագիտութիւն, Երեւան, 1979, էջ 156-162:

13. **Վարդանեան Վ. Վ.**, Ստեփանոս Ասողիկ Տարօնացին բանասիրութեան մէջ, տե՛ս «Բանբեր Երեւանի համալսարանի», 1996, N 3, էջ 148-153:

14. **Քիպարեան Կ.**, Ստեփանոս Տարօնեցի (Ասողիկ), տե՛ս **հ. Կիւրեղ վրդ. Քիպարեան,** Պատմութիւն հայ հին գրականութեան, Վենետիկ, 1992, էջ 313-316, 321:

15. **Քոլանջեան Ս. Էդ.**, Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ, տե՛ս «Հայ մշակոյթի նշանաւոր գործիչները» (V-XVIII դարեր), Երեւան, 1976, էջ 185-192:

16. **Օրմանեան Մ.**, Ազգապատում, հտ. Ա, Ս. Էջմիածին, 2001:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆԱՆԻՇԵՐ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ԵՒ ՏՊԱԳԻՐՆԵՐԻ

<table>
<tr><th colspan="3">1. ՁԵՌԱԳՐԵՐ</th><th colspan="2">2. ՏՊԱԳԻՐՆԵՐ</th><th>3. ԱՅԼ ՅԱՊԱՒՈՒՄ-ՆԵՐ</th></tr>
<tr><th></th><th>Բուն ձեռագիր</th><th>Յետին ուղղում</th><th>ա) Բնագրեր</th><th>բ) Թարգմանութիւն</th><th></th></tr>
<tr><td>1</td><td>A = ՄՄ, ձեռ. 2865, ԺԳ դար</td><td>a</td><td rowspan="8">T₁ = Տիեզերական պատմութիւն Ստեփաննոս վարդապետի Տարօնեցւոյ, ի լոյս ընծայեաց հանդերձ ծանօթութեամբք Կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց՝ միաբան Սրբոյ Էջմիածնի, Փարիզ, 1859:</td><td rowspan="16">R = Всеобщая история Степаноса Таронского Асохика по прозванию, переведена с армянского и объяснена Н. Эминым, Москва, 1861.</td><td rowspan="16">ՆՀԲ – Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի, հտ. Ա., Բ., Վենետիկ, 1836, 1837:</td></tr>
<tr><td>2</td><td>B = ՄՄ, ձեռ. 3502, 1661 թ.</td><td>b</td></tr>
<tr><td>3</td><td>C = ՄՄ, ձեռ. 4584, 1668 թ.</td><td>c</td></tr>
<tr><td>4</td><td>D = ՄՄ, ձեռ. 3070, 1669-1674 թթ.</td><td>d</td></tr>
<tr><td>5</td><td>E = ՄՄ, ձեռ. 1482, 1678 թ.</td><td>e</td></tr>
<tr><td>6</td><td>F = ՄՄ, ձեռ. 3160, 1681 թ.</td><td>f</td></tr>
<tr><td>7</td><td>G = ՄՄ, ձեռ. 1894, 1782 թ.</td><td>g</td></tr>
<tr><td>8</td><td>H = ՄՄ, ձեռ. 6598, ԺԸ դար</td><td>h</td></tr>
<tr><td>9</td><td>I = ՄՄ, ձեռ. 2765, 1848 թ.</td><td>i</td><td rowspan="8">T₂ = Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ Ասողկան Պատմութիւն տիեզերական. երկրորդ տպագրութիւն, աշխատասիրութեամբ Ստ. Մալխասեանցի, Ս.Պետերբուրգ, 1885:

T₃ = Ստեփանոս Տարաւնեցի Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, Եր. 2010 թ.</td></tr>
<tr><td>10</td><td>K = ՄՄ, ձեռ. 3730, 1855 թ.</td><td>k</td></tr>
<tr><td>11</td><td>L = ՄՄ, ձեռ. 8860, ԺԹ դար</td><td>l</td></tr>
<tr><td>12</td><td>M = ՄՄ, ձեռ. 8860, ԺԹ դար</td><td>m</td></tr>
<tr><td>13</td><td>N = Պետերբուրգ, ձեռ. B-129, 1843 թ.</td><td>n</td></tr>
<tr><td>14</td><td>O = Վենետիկ, ձեռ. 869, 1683-1684 թթ.</td><td>o</td></tr>
<tr><td>15</td><td>P = Վենետիկ, ձեռ. 1156, (1655 թ. ?)</td><td>p</td></tr>
<tr><td>16</td><td>Q = Վիեննա, ձեռ. 2129, ԺԳ/ԺԴ դար ?</td><td>q</td></tr>
</table>

ԲՆԱԳՐԱՅԻՆ ՀԱՄԱՌՕՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

[ ] – բնագրային յաւելում T_2-ում
( ) – բնագրային յաւելում նոր հրատարակութիւնում
Ծն. – ծանօթութիւն
ԲՃ – բնագրային ճշգրտումներ
ՆԲ.Ն. – Նորայր Բիւզանդացի, Նախնիք (բնագրային ճշգրտում)
չիք – չկայ
փխ – փոխարէն
ՆՀԲ – Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐՕՆԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ[1]

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԷՍ[2]

Ցանկ առաջին գլխոյ գրոցս[3]

1 *Ա*[4] *Յաղագս թէ ո՛յք եղեն պատմագիրք յայլոց ազգաց եւ նախասացութիւն բանի*[5]*:*

2 *Բ*[6] *Յաղագս Պտղոմեանց, Եգիպտացւոց*[7] *թագաւորաց:*

3 *Գ*[8] *Յաղագս իշխանացն*[9] *Եբրայեցւոց, որք ի քահանայից անտի*[10] *առաջնորդեցին ժողովրդեանն յետ դարձին*[11]*:*

4 *Դ*[12] *Յաղագս թագաւորաց Ասորեստանեաց*[13] *Մարաց եւ Պարսից*[14]*:*

5 *Ե*[15] *Յաղագս թագաւորաց Հայոց Արշակունեաց:*

ԳԼՈՒԽ[16] Ա[17]

Յաղագս[18] թէ ո՛յք եղեն պատմագիրք յայլոց ազգաց[19] եւ նախասացութիւն բանի

1 *Որք յաստուածայինն*[20] *պատուեալ շնորհէ պուետիկոսք*[21] *եւ հռետորք*[22] *Հայաստանեայց*[23] *եւ այլոց ազգաց, նախանձ բարւոյ*[24] *ի մէջ*[25] *առեալ ընդ մարգարէական հոգեշարժ*[26] *լեզուսն, որպէս նոքայն*[27]*՝ ի սկզբանց*[28] *արարչութեան Արարչին սկսեալ՝ տալ ցոյցս ապագայիցս*[29] *զանցելոցն ներկուռ ուղեւորութեամբ, անմոլար հետեւմամբ, ի նախաստեղծէն մինչեւ ցդարս ժամանակաց իւրեանց:*

2 *Որպէս Մովսէս՝ այրն Աստուծոյ հնգագլխեան*[30] *գրովք զարարչութեանցն Աստուծոյ եւ զնախնեացն*[31] *բարեպաշտութիւն մինչեւ ի ժամանակս իւր:* 3 *Եւ Յեսուայն*[32] *անուանեալ գիրք*[33]*:* 4 *Եւ Յէու*[34] *որդի Անանիայ՝ զերկու գլուխս*[35] *Թագաւորութեանցն. եւ Երեմիա*[36]*՝ զայլ եւս եր-*

---

1 ABCODGP *չիք* Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ պատմութիւն բանի ի պատմագրական տառից E Ստեփանոսի եպիսկոպոսի Տարօնեցւոյ պատմութիւն ի սկզբանց

2 ABCODGP *չիք* առաջին հանդէս

3 ABCODGP *չիք* Ցանկ առաջին գլխոյ գրոցս O ցանկ գրոց արարեալ Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ

4 O ա

5 O յաղագս թէ ոյք եղեն պատմագիրք յայլ ազգաց եւ նախասացութիւն բանի A ե *փխ* ա ABCDEP *չիք* յաղագս՝ թէ ոյք եղեն պատմագիրք յայլոց ազգաց եւ նախասացութիւն բանի ABCDGP [c զանգ] յաղագս զարմիցն սեմաց եւ ամենայն տոհմին արդարոց թագաւորաց եւ ժամանակաց նոցին

6 AD Զ *փխ* Բ O Գ *փխ* Բ

7 A եգւպտացւոց

8 A Է *փխ* Գ O Դ *փխ* Գ

9 O իշխանաց

10 ACD անդի

11 T_1 *չիք* յետ դարձին

12 A Ը *փխ* Դ O Ե *փխ* Դ

13 T_1 Ասորւոց

14 T_1 Պարսից եւ Մարաց

15 AD Թ *փխ* Ե O Զ *փխ* Ե

16 ABCODEPG T_1 *չիք* գլուխ

17 AOT_1T_2 (գլուխ) Ա

18 ACBE *չիք* յաղագս

19 ACDE յայլ ազգաց B յայլ ազգեաց

20 ABP յաստուածային ACO յաստուածային

21 ACG պիետիկոսք

22 ABDOP հռօտորք o հռետորք d հոռտորք

23 ABDEP հայաստանեաց

24 C բարոյ

25 T_1 ընդ մէջ

26 ACGO հոգէշարժ

27 CPG նոքա

28 A սկզբանց

29 T_1 ապագայից

30 C հնգեա գլխեան G հնգեգլխեան P հնգա գլխեան

31 BD զնախնեաց

32 ABODEG զեսուայն C զյեսուայն

33 ABCEGOP գիրս

34 CE զյէու

35 BDEP զբ գլուխս

36 E երեմիայ

կու գլուխսն. եւ գիրք Մնացորդացն. եւ Եզրաս եւ Նեեմի[1] գյիշատակ ելիցն[2] ի Բաբելոնէ[3], եւ[4] զկրկին շինումն Տաճարին եւ զնորոգումն[5] Երուսաղէմի: 5 Որոց զկնի ժամանակաւք Մակաբայեցւոցն[6] պատմութիւն[7] հուպ առ գալստեամբն[8] Քրիստոսի ի Յովսեպոսէ[9] ասացեալ:

6 Այսպէս եւ բանիւ պատուեալ բանականքս, զկնի գալստեան Բանին մարմնով՝ յաշխարհ[10]՝ գրական տառիւք պատմագրեցին զանուանս եւ զժամանակս թագաւորաց եւ զամենայն գործեալսն ի ժամանակին արժանի յիշատակի: 7 Որպէս եւ ճշմարիտ Թուողն[11] ժամանակաց Եւսեբի Պամփիլեայ[12] սկսեալ ի մարդն առաջին, յորժամ եւ նա արտաքս ի վայրէն վայելչութեան՝ աւարտաբանէ ի Քսանեմեակն[13] Կոստանդիանոսի թագաւորի Մեծի[14]: 8 Եւ զկնի նորա Սոկրատէս: 9 Նաեւ[15] այլ[16] եւս անթիւք են ի մէջ Յունաց պատմագիրք, բայց սոքա երկուքս[17], որպէս լուսաւորքդ[18] մեծամեծ քան զաստեղս, առաւելուն պայծառութեամբ:

10 Իսկ ըստ Հայումս՝ Նախ եւ առաջին[19] քաջն Ագաթանգեղոս, որ նորասքանչ հրաշից եւ չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի եւ աստուածածանաւթութեանս մերոյ է պատմիչ: 11 Եւ զկնի մեծն Մովսէս, հանգոյն Եւսեբեայ[20], որ քերթողացն[21] անուանի[22] Հայր: 12 Եւ ապա Եղիշէ վարդապետ, որ վասն Վարդանանց եւ սուրբ քահանայիցն չարչարանաց[23] եւ կատարման: 13 Եւ զկնի՝ Ղազարու Փարպեցւոյ[24] ճարտասանի[25] պատմութիւն. եւ Փաւստոս[26], որ եւ Բիւզանդ. եւ պատմութիւն Հերակլի[27], որ ի Սեբէոսէ[28] եպիսկոպոսէ ասացեալ. եւ պատմութիւն Ղեւոնդ երիցու, որ ինչ վասն Տաճկաց ելիցն[29] եւ անցից Հայոց ի նոցունց[30] բռնութենէ: 14 Հուսկ յետոյ ի վերջին աւուրս պատմութիւնք[31] Շապհոյ Բագրատունւոյ եւ Տեառնն Յովհաննիսի[32] Հայոց կաթողիկոսի[33], որք առ ժամանակաւքն Աշոտոյ եւ Սմբատայ[34], առաջին թագաւորաց Բագրատունեաց:

15 Արդ[35] յամենեցունց ի սոցանէ, իբր ի լայնալիր մարգաց եւ ի հովտային լերանց՝ հաւաքեալ ծաղիկս հեշտալի[36] աչաց հայելոյ գեղեցկագոյն գունովքն եւ անուշահամ[37] հոտովքն՝ բերեալ ընծայ մատուցանեմ աստուածասէր անձինդ[38] եւ Հար-

1 ABDOP նեմէի o նեէմի CE նեմէիս
2 BDP T_1 զիիշատակելոցն
3 A ի բաբեղովնէ COG ի բաբելովնէ
4 T_1T_2 *չիք* եւ
5 ABCDEO նորոգումն
6 ABCDEGO մակաբայեցւոց
7 ACEGO պատմութիւնն
8 A զալըստեամբն O զալուստն
9 BDP եւ յովսեպոս D *չիք* եւ d ի (յովսեպոս)է
10 CEGO յաշխարհս գրական B յաշխարհագրական
11 A թուաւղն BCDGEO թուօղն
12 ABCDEO եւսեբի պամփիլեա
13 E ի ի եմեակն d ի քսան եւ մի ամն C ի ք ե(մեակն) T_1 ի քսան եւ ի մի ամն
14 A կոստանտիանոսի ՞ թագաւորի A մեծի O մեծի թագաւորի
15 CO նա եւ
16 A այդ
17 E ք ս
18 ABCDOP զլուսաւորքդ
19 ABCDEGO նախ առաջին

20 ACO եւսեբեա B եւսիբեա
21 AB քերդողայն CE քերդողացն P քերթողայն
22 P անուանի
23 ACEG չարչարանացն
24 A փարպեցիոյ BODP փարպեցոյ T_1T_2 փարբեցւոյ
25 a ճարտասանի A *չիք* ճարտասանի
26 A փաւստոս T_1 փոստոս
27 ADP հերակղի B հելակղի
28 ABCDEOP ի սեբիոսէ G սէբիոսէ T_1 ի սեբէոսէ T_2 որ ի սեբէոսէ
29 BD ելից d (ելից)ն
30 O ի նոցին
31 CGO պատմութիւն
32 ABDOP յովաննիսի CEG յովանիսի
33 ABOP կաթուղիկոսի
34 ABCEGO սմպատայ D սմպատա P սպատա
35 DP (արդ) ի
36 BDOP հրաշալի d հեշտալի
37 T_1 անուշահոտ
38 ABCDEP անձին d անձինդ

ցասիրական խորհրդոց քոց[1], ի հարկեցուցանող[2] հրամանէ քոյ ստիպեալ[3], ո՛վ[4] ամենիմաստդ[5] յիմաստունս աստուածազարդ եւ առաքինազարդ վայելչութեամբ գերապատուեալ քան զընաւս, Տէր Սարգիս:

16 Արդ սկիզբն արասցուք սկզբանս, յորում նախահայրն մեր ել արտաքս ի դրախտէն, փշալից երկրի[6] եղեալ ժառանգորդ. ընդ որ Թուեն զայս ձեւ աւրինակի:

17 Յամի հինգերորդի եւթանասներորդի[7] կենացն Աբրահամու յայտնեցաւ նմա Աստուած եւ զաւակի նորա տալ խոստացաւ զերկիրն Աւետեաց: 18 Եւ արդ լինին[8] յառաջին տիոցն Աբրահամու ամք ՀԵ, եւ յՀԵ ամէն Աբրահամու մինչեւ ցելսն յԵգիպտոսէ[9] ամք ՆԼ: 19 Զսոյն[10] եւ Առաքեալն[11] ասէ. «Զկտակն, ասէ, որ յառաջագոյն հաստատեալ էր Աստուծոյ, աւրէնքն որ յետ չորեք հարիւր եւ երեսուն[12] ամի եղան՝ ոչ կարեն խախտել»*: 20 Ապա յայտ է, թէ յառաջին ամէն Աբրահամու մինչեւ ի Մովսէս[13] եւ ցելսն յԵգիպտոսէ[14] են ամք ՇԵ, զոր եւ[15] իսկ Թուեն զայս ձեւ աւրինակի.

Աբրահամ լեալ ամաց Ճ ծնանի զԻսահակ[16].

Իսահակ[17] ամաց Կ ծնանի զՅակոբ[18].

Յակոբ ամաց ՁԶ ծնաւ[19] զՂեւի.

Ղեւի ամաց ԽԶ ծնաւ զԿահաթ.

Կահաթ ամաց ԿԳ ծնաւ զԱմրամ[20].

Ամրամ ամաց Հ ծնաւ զՄովսէս ի Յոքաբեթայ[21] կնոջէ իւրմէ.

Մովսէս ամաց Ձ հանէ զժողովուրդն յԵգիպտոսէ[22]:

21 Միանգամայն յառաջին[23] ամէն Աբրահամու մինչեւ ցելսն՝ ամք ՇԵ[24] եւ յԱդամայ՝ ՎՊԹ:

22 Արժանի հաւատարմութեան առն զժամանակագրութիւնս շրջագայեն յոյժ գեղեցկախաղաղ[25], քանզի ՎՊԹ ամդ ստուգապէս դիպեցուցանէ տասն երեք[26] Նիսանայ[27] ելիցն յԵգիպտոսէ[28]: 23 Իսկ յելիցն յԵգիպտոսէ[29] մինչեւ ցշինուած[30] տաճարին ըստ Որոդինեայ[31] եւ Անանիայի[32] Շիրակացւոյ ժողովին ամք ՆԶ, հանեալ ի բաց զԵբրայեցւոց[33] ծառայութեան[34] ժամանակն, զոր այլազգեացն[35] ծառայեցին. մանաւանդ եթէ[36] միանգամայն իսկ յար զժամանակն Թուիցեմք, զազատութեանն[37]

1 ABCDGOP քո
2 DP հարկեցուցան
3 A ստիպել BDP ստիպելով
4 BDEP չիք ո՛վ
5 AC ամէնիմաստդ BDP ամէն իմաստդ
6 D երկի d երկրի
7 T_1T_2 եօթանասներորդի
8 ABCDEGOP լինի
9 A յեգւպտոսէ
10 D զայն d զսոյն
11 AE առաքեալ
12 ABCDEGO
* Գաղատ․ Գ․ 17
13 BDEP մինչեւ Մովսէս COG մինչեւ ցՄովսէս
14 A յեգւպտոսէ
15 AO զոր եւ իսկ CE զոր եւ... եր իսկ
16 A զիսահակ CDOGP զսահակ E սահակ
17 ABCDEOGP սահակ
18 A զյակովբ
19 ABCDEGP ծնաւ
20 ABECGOP զյամրամ
21 ACE ի յոքերայ B ի յոզաբեղայ DP ի հոզերա d (ի հոզերա)յ O ի յոզերայ co ի յոքաբեթայ T_1 Յովքաբեթ
22 A յեգւպտոսէ
23 B առաջի
24 AO շ եւ ե (նիսանայ)
25 ABCDEP յոյժ գեղեցկախաղալ T_1T_2 գեղեցկապէս, ՆՀԲ, (Ա. էջ 537) գեղեցկախաղաղ կամ գեղեցկախաղաց, «Առձեռն» (էջ 207) գեղեցկախաղաղ:
26 ABCDEO ժԳ
27 BD նիսանա
28 A յեգւպտոսէ
29 ABCDEP յեգիպտոսէ
30 BDO մինչեւ ցշինումն
31 ABCDEG ըստ որոգինի
32 A անանիահի BDP անանիա O անանիայ
33 A զեբրաեցւոց
34 ACE ծառայութենէ
35 O այլ ազգաց Bod այլ ազգեաց DP այլ ազգաց E այլազգացն
36 A եթէ
37 ABDP զազատութեան

խառն ընդ ծառայութեանն[1] եւ զժամանակ Դատաւորացն առանձինն թուիցեմք[2], ելանէ ըստ չափ[3] պատմագրաց[4] ամենեցուն:

24 Ապա համարեալ լիցի այսպէս՝

Մովսիսի[5] յետ[6] ելիցն՝ Խ ամ.

Յեսուայ[7] ԻԷ[8] ամ.

Այլազգեացն[9] եւ Գողոնիէլի[10] դատաւորի՝ Խ ամ.

Այլազգեացն[11] եւ Աւովդայ եւ Սամէգարայ[12] Ձ ամ.

Այլազգեացն[13] եւ Դեբովրայ եւ Բարակայ[14] Խ ամ.

Գէդէոնի[15] ամս Խ.

Աբիմէլէքի[16] ամս Գ.

Թովղայ[17] ամս ԻԲ.

Յայիրայ[18] ամս ԻԲ.

Այլազգեացն[19] եւ Յեփթայեայ[20] դատաւորի՝ ամս Զ.

Եսեբոնի[21] ամս Է.

Եղոնի[22] ամս Ժ.

Ղաբդոնի[23] ամս Ը.

Իղիոն[24] քաղաքն[25] առաւ:

25 Այլազգեացն[26] եւ Սամփսոնի՝ ամս[27] Ի.

Հեղեայ[28] ամս Խ.

Սամուէլի եւ Սաւուղայ[29] ամս Խ,

Դաւթի[30] ամս Խ[31].

Սողոմոնի[32] ամս Խ:

26 Միանգամայն ի Մովսիսէ[33] եւ յելիցն յԵգիպտոսէ[34] մինչեւ ցհանդերձանս տաճարին ՆՂ ամք[35]:

27 ԶՄովսիսի[36] փոխանակէն[37] զՅեսուայ[38] անուանակից[39] գիրքն իւր ո՛չ ինչ նշանակեն, բայց միայն ի վախճանելն[40] նորա՝ ընդ ամենայն[41] ասեն կեցեալ ամս ԾԺ[42]: 28 Իսկ Եբրայեցիք[43] զվերակացութեան[44] նորա ժամանակն[45] ասեն ԻԷ ամ, որպէս եւս[46] լինել նմա մինչեւ ցՄովսիսի[47] ելսն[48] յԵգիպտոսէ[49] ԽԴ ամաց: 29 Իսկ վասն Սամուէլի[50], զի եւ ոչ զնորա ժամանակն ասեն յայտնի Գիրք, համարիմ, թէ[51] որ յաստուածային առաքեալսն ասացաւ‴

1 BDO ծառայութեան
2 E թուեցեմք O թվիցեմք
3 A ըզչափ BCDEOG զչափ do ՆԲ.Ն ըստ չափ
4 ABCDEOP պատմագրացն
5 ABGOP Մովսէսի CE Մովսէս D Մովսեսի
6 E ի յետ
7 BDO յեսուեա P յեսուա
8 T_1 25
9 A այղազգեացն CO այլ ազգեացն
10 AO գեղեոնիլի CG գեղէոնիլի
11 A այղազգեացն CO այլ ազգեացն
12 ACE աւովգայ եւ սամեգարայ
13 A այղազգեացն BDOP այլ ազգեացն
14 B բարակա
15 A գեղեովն BCDEP գեղէովն G գէղէովն
16 ABDEOP աբիմելէք CG աբիմէլէք
17 ABDR թովղա
18 ABDP յայիրա T_1 Յայիրի
19 A այղազգեացն
20 ABDCO յեփթայեա
21 ABCE էսեբովնի DO էսէբովնի G էսեբոնի P էսէով-նի
22 ABDEGP ելովնի CO ելեովնի
23 ABCDOEGP ղաբդովն
24 ABDEP իղովն CGO իղիովն
25 ABCDOGP քաղաք
26 A այղազգացն B այլ ազգեացն
27 G (ամս) քսան
28 ABCODEP հեղեա
29 A սամուէղ եւ սաւուղ CDEG սամուէլ եւ սաւուղ BOP չիք սամուէք եւ սաւուղ o սամուէլ եւ սաւուղ
30 ABCDGOP Դաւիթ
31 BOP չիք ամս Խ o ամս Խ
32 ABDEOP սողոմովն C սողովմոն G սողոմոն T_1 Սա-ղօմօնի
33 AB ի մովսեսէ CEG ի մովսէսէ
34 A յեգւպտոսէ
35 ABCDEGP ամ
36 CEG զմովսէսիս
37 CEG փոխանակէն
38 AECGյեսուայ BDOP յեսուա
39 DPանուանակից
40 O ի վաղճանելն T_1 ի վախճանիլն
41 T_1 ընդ ամէնն
42 DO (ամս) Ծ եւ Ժ
43 AP հեբրաեցիք CGO հեբրայեցիք
44 ABDE զվերակացութիւն P վերանացութիւն
45 ABDCOG ժամանակ
46 COG չիք եւս
47 ABCG ցմովսէսի
48 ABDEP ելն C յելն
49 A յեգւպտոսէ
50 A սամուիղի D սամուեղի O սամուէղի
51 A թե ա.
‴ Գործ. ԺԳ. 21

զՍաւուղայ[1] *եւ Սամուէլի*[2]*. քանզի երեւի*
Սամուէլի[3] *բազում ամս լինել առաջնորդ*
ժողովրդեանն[4]*, եւ Սաւուղայ*[5] *միայն զեր-*
կեամ մի վկայէ բանն: 30 *Քանզի ի Թա-*
գաւորութեանն[6] *գրեալ է այսպէս.* «Որդի
տարեւոր Սաւուղ ի թագաւորելն իւրում»[ա].
այս ինքն մի ամի[7] *եւ անփորձ ի չարեաց*
նշանակեաց զառնէն ի ժամանակին[8]*, յո-*
րում եղեւ սկիզբն թագաւորութեան, եւ
զերկեամ մի կալ յայնպիսի միտս եւ ապա
եղծանել եւ լինել նմա տարագիր յԱստու-
ծոյ, մինչեւ դիւի խեղդել զնա: 31 *Վասն*
այնորիկ[9] *այլ*[10] *եւս ամք՝ Սամուէլի*[11] *Հա-*
մարեալ[12] *են. ի նմին*[13] *իրի իսկ Սամուէլի*
եւ Սաւուղայ[14] *Համարեցաք Խ ամ:*
32 *Բայց ոչ*[15] *միայն յառաքելական վկա-*
յութենէն[16] *այսչափ ամաց ժամանակ գու-*
մարի[17] *Սաւուղայ*[18]*, այլ*[19] *եւ ի ստոյգ մանր*
քննելոյ զգիրս. քանզի յետ մահուանն[20]
Սաւուղայ ասէ պատմութիւնն, թէ «Քա-
ռասնամեայ[21] էր Եփուսթէ[22] որդի Սաւու-
ղայ[23], յորժամ թագաւորեաց ի վերայ Իս-
րայելի. եւ երկու[24] ամ թագաւորեաց[25],
բայց[26] միայն ի տանէն Յուդայ[27], որ էին[28]
զհետ Դաւթի»[բ]: 33 *Քանզի յիշատակեն*
Գիրք ի սկզբան[29] *թագաւորութեանն*[30] *Սա-*
ւուղայ[31] *զերից որդւոցն՝ զՅովնաթամայ*[32]
եւ զԵսաւէ[33] *եւ զՄէլքիսաւէ*[34]*. եւ զԵփուս-*
թեայ[35] *չյիշատակեն ինչ, որպէս իմանալ*
մեզ՝ եթէ[36] *յետոյ ծնաւ*[37]*. եւ այսչափ լինել*
թագաւորութեանն[38] *Սաւուղայ*[39] *որչափ*[40]
որդւոցն[41] *յետ նորա վախճանելոյն*[42] *գտա-*
նին ամք: 34 *Այլ*[43] *ընդ սմին եւ զայն*[44] *գի-*
տասջիք, որ ասէ յերկրորդ գլուխ Թագա-
ւորութեանն[45]*, թէ*[46] «Իբրեւ[47] եղեւ Նխ ամ
յելիցն յԵգիպտոսէ[48], սկսաւ Սողոմոն[49] շի-
նել զտունն[50] Աստուծոյ»[գ]:

35 *Իսկ Հրէիցն վարդապետք*[51] *եւ*[52] *Ես-*

1 ACG սաւուղայ BD սաւուղա
2 A սամուիղի C սաւուղայ
3 A սամուէղ
4 A ժողովըրդեանն
5 BD սաւուղա
6 BD ի թագաւորութեան
ա **Ա· Թագ· ԺԳ· 1**
7 T_2 այս ինքն միամիտ
8 ABCDEG ի ժամանակէն
9 T_2 այսորիկ
10 A այղ
11 A սամուիղի
12 E համարել են
13 T_2 նմին
14 A սամուիղի B սաւուղայ եւ սամուէլի D սամուելի P սամուէլ
15 BCODEGP *չիք* ոչ
16 BP վկայութենէ C վկայութեանն
17 D դումարի
18 DP սաւուղա
19 A այղ
20 D մահուան
21 ADP Խ ամեա BCEG Խ ամեայ
22 ACEG յեփոստեա BODP յեփուստեա
23 BD սաւուղա
24 AODE Բ ամ
25 CG *չիք* եւ երկու ամ թագաւորեաց
26 A բաց
27 DP յուդա
28 A եին
բ **Բ Թագ· Բ 10**
29 A ի սկըզբան
30 BDP թագաւորութեան
31 DP սաւուղա
32 ABCODEP զյովնաթամ GO զյովնաթան
33 ABCDOGP զիսաւէ
34 ACDEG զմելիքսաւէ O զմելիքի սաւէ
35 ADP զեփուսթա O զեփուստայ CE զերոսթայ G զեփոստայ
36 AO թէ
37 D ծընաւ
38 ABO թագաւորութեան
39 D սաւուղա
40 BDO *չիք* որչափ do որչափ E որ չափ
41 ABDP որդւոց
42 O վաղճանելոյն
43 A այղ
44 D զայս
45 DP թագաւորութեան d թագաւորութեանն (*Ձեռագրերում* յերկրորդ գլուխ *փխ* յերրորդ գլուխ):
46 A թե
47 ABCDG *չիք* իբրեւ
48 A յեգւպտոսէ C յեգիպտոսի
49 ADOP սողոմովն
50 A ըզտունն
գ **Գ· Թագ· Զ 1**
51 AOG վարդապետքն
52 P *չիք* եւ

սեբի[1] ժամանակագիր[2] ՆՁ ամ[3] ասեն յելից յԵգիպտոսէ մինչեւ ցշինուած[4] տաճարին: 36 *Իսկ Որոգինէս[5] եւ Անանիա[6] ՆՂ ամ ասեն, համարելով եւ զԺ ամն[7] Եղոնի[8] դատաւորի:* 37 *Եւ վասն ճառելոյ[9] գրոց Թագաւորութեան[10] ՆԽ ամին՝ այսպէս ասէ, եթէ* «Յորժամ զՅորդանանաւ անց ժողովուրդն եւ յերկիրն[11] Աւետեաց[12] առկայացաւ[13] զայն ելս կոչէ. որպէս եւ պատգամաւորէին[14] առ միմեանս թագաւորքն՝ եթէ[15] «Ազգ ել յԵգիպտոսէ»*: 38 *Յոր[16] համարեալ Խ ամ յանապատին եւ Դ ամ Սողոմոնի[17] մինչեւ ցշինուած[18] տաճարին լինին ամք ՆԼ եւ յառաջին ամէն Աբրահամու՝ ՋՂԷ ամ. եւ յԱդամայ՝ ՏՄՂԹ ամք[19]:*

39 *Եւ զԷ ամ շինեցաւ տաճարն սատարութեամբ Քիրամայ[20] արքային Տիւրացւոց. [զկնի[21]] ՃԽԴ ամաց Փիմանուն թագաւորեաց Տիւրացւոց[22]:* 40 *Ի սորա[23] է ամին քոյր սորա հատուածեալ ի Լիբէացւոց աշխարհն՝ շինեաց զԿարքեդոն[24]:*

1 ABCDE եւսեբի
2 O ժամանակագիրն
3 O *չիք* ամ
4 O ցշինումն P ցշինւած
5 A ովրոգենէս BCODEP ովրոգինէս
6 EP անանիայ
7 BODP Ժ ամ
8 O ելոնի
9 B վանառելոյ *փխ* վասն ճառելոյ
10 CEG թագաւորութեանն
11 AE յերկիր
12 AE աւետեացն
13 ABCODG առկայացան
14 A պատգամաւորեին BOD պատգամաւոր էին
15 A եթե
* Հմմտ. Թագ. Գ. Ժ 1
16 ABCODEG յոր
17 ABCODE սողոմովնի
18 O ցշինուածս
19 ABCDOEG ամ
20 ABD քիրամա
21 ABCODGE T_1 *չիք* զկնի T_2 [զկնի]
22 E *չիք* ՃԽԴ ամաց փիսմանուն թագաւորեաց տիւրացւոց
23 O ի սորայ
24 ABCODEG կարքեդովն

41 *Բայց որ առաջի կայ ժամանակագրութիւնս՝ ժողովէ ի յերրորդ ամէն Սողոմոնի[25] եւ ի տաճարին շինուածոյ մինչեւ ցտաճարին[26] աւերումն ի Բաբելացւոցն[27] ամս ՆԽԱ[28]:* 42 *Եւ թուին[29] այսպէս՝*

Սողոմոնի[30] այլ[31] եւս ամս ԼԶ[32].
Ռոբովամ ամս ԺԷ.
Աբիա[33] ամս Գ.
Ասա[34] ամս ԽԱ[35].
Յովսափատ[36] ամս ԻԵ.
Յովրամ՝ ամս Ը.
Ոքոզիա[37] ամ մի[38].
Գոդողիա[39] մայրն ամս Է.
Յովաս ամս Խ.
Ամասիա ամս ԽԹ[40].
Ոզիա, որ եւ Ազարիա՝ ամս ԾԲ.
Յովաթամ ամս ԺԶ.
Ողոմպիադն[41] առաջին:
43 *Աքազ[42] ամս ԺԶ*
Եզեկիա[43] ամս ԻԹ.
Մանասէ[44] ամս[45] ԾԵ.
Ամովս ամս ԺԲ.
Յովսիա[46] ամս ԼԱ.
Յովաքազ ամս Գ.

25 ABODE սողոմովնի CG սողովմոնի
26 O մինչեւ ի տաճարին
27 O ի բաբիլացւոցն
28 E դն խա
29 O թվին
30 ABO սողոմովնի
31 A այդ (եւս) G այլեւս
32 T_1 ամս 35
33 E աբիայ
34 B ասիա
35 T_1 ամս 54
36 ABCODEG յովսափաթ
37 BE ոքոզիայ D ոքոզա
38 ABCOGE ամ մի T_2 ամ ա
39 A գոդողիա BD գոդողա CE գոդողիայ
40 E ամասիայ T_1 ամս 49 T_2 ամս ԽԹ
41 COG ոլոմպիադն E ոլոմպիաթն
42 O աքազն
43 CE եզեկիայ
44 A մանասսէ
45 CE յովսիայ
46 D *չիք* ամս d ամս

Եղիակիմ[1], որ եւ Յովակիմ[2] ամս ԺԲ.
Յովակիմ[3], որ եւ Յեքոնիա[4] ամիսս Գ.
Մատթանի, որ եւ Սեդեկիա[5] ամս ԺԱ.
Միանգամայն ամք ՆԽԱ:
44 *Յետ այսորիկ գերութիւնն[6] Հրէից ի Բաբելոն[7] ամս Հ. որ գումարեալ կատարին յերկրորդ ամին Դարեհի արքային[8] Պարսից:*
45 *Եւ աստի ուշ եղեալ ասիցես, եթէ[9] «Զիարդ իցէ[10] ասացեալ ի սկզբան գրոցն Եզրի, եթէ[11] «Յամին առաջնում[12] Կիւրոսի[13] Պարսից[14] արքային[15] զարթոյց[16] Տէր[17] զոգի Կիւրոսի արքային[18]. եւ հրաման ետ յամենայն[19] թագաւորութեան[20] իւրում գրով իսկ զազատութիւն[21] Հրէից‴, եւ եթէ[22] զիա՛րդ ետ հրաման[23] զտաճարն շինել Կիւրոս:*
46 *Համարեսցիս[24] այսոքիւք առ Կիւրոսիւ եւթանասնամեայ[25] ժամանակ գերութեանն[26] կատարեալ, եւ ոչ առ Դարեհիւ»:*

47 *Առ այս ասեմ, եթէ[27] զերկու եւթանասնամեայ[28] ժամանակէ մարգարէական բանքն գուշակեն, մի՝ յաւերածոյ տաճարին, որ դիպի ի գլուխ ելեալ յերկրորդ ամին Դարեհի, եւ միւսն՝ յերեքտասանեբորդ ամէն Յովսիայ, որ է սկիզբն մարգարէութեանն[29] Երեմիայի[30] մինչեւ ցԲաբելոնի[31] առնուլն՝ եւ ցբառնալ թագաւորութեանն Քաղդէացւոց առ Կիւրոսիւ:*
48 *Արդ յերեքտասան ամէն Յովսիայ[32], որ է սկիզբն մարգարէութեանն[33] Երեմիայի[34], մինչեւ ցտաճարին հրձիգ լինելն են[35] ամք Խ, եւ մինչեւ ցառաջին ամն Կիւրոսի՝ ամք Հ:*
49 *Իսկ յերկրորդ ամէն Յովակիմայ Հրէից թագաւորի[36], առ որով զառաջին գերութիւնն[37] արար Նաբուգոդոնոսոր, որ էր որդի Նաբուպալասարայ[38], մինչեւ ցառաջին ամն Կիւրոսի ժողովին Ծ ամք[39], որ կոչի Յոբելեան[40]:*
50 *Պարտ եւ արժան էր յայնմ ամի[41] լինել դարձ գերութեանն[42], յորում զծառայիցն[43] ազատութիւն[44] հրամայեալ էր Աստուծոյ. բայց[45] աւերածոյ տաճարին առ Կիւրոսիւ Լ ամ էր, եւ յերկրորդ ամին Դարեհի լնոյր եւթանասուն[46] ամն:*
51 *Եւ*

1 C եղիայկիմ
2 AB յովակեմ
3 ABCOG յովաքիմ
4 ACE յեքոնիայ
5 CE սեդեկիայ
6 O զերութիւն
7 A ի բաբէղոն
8 A արքայի
9 AB եթե
10 B զիարդիցե
11 A եթե
12 OG յառաջնումն
13 C կիրոսի
14 E *չիք* պարսից
15 ABDCOG արքայի
16 A (զարթոյց) ասէ
17 A *չիք* տէր
18 ABDCOG արքայի
19 A յամենայ
20 ACEG թագաւորութեանն
21 ACOEG զազատութիւնն
‴ Ա· Եզր Բ 2
22 A եթե
23 ACG հրաման ետ
24 B համարիցես CE համարեսցի T_2 համարիցիս (Տն. համարեմ/իմ: ADGO համարեսցիս)։
25 ABCODE Հ ամեա G Հ ամեայ
26 BD զերութեան

27 A եթե
28 AC Բ եւթանասնամեա D ԶԲ եւթանասնամեա O Բ եօթանասնամեա T_2 զերկու եօթանասնամեայ
29 A մարգարէութիւնն
30 A երեմիահ
31 A ցբաբեղովնի BCO ցբաբելովնի
32 A յովսիա B յովսիեա
33 B մարգարէութեան
34 AB Երեմիահ
35 T_2 *չիք* են
36 ABCDEGO թագաւորին
37 A զերութիւն
38 BD նաբուպօլասարա
39 AC ամ
40 C ոբելեան
41 B *չիք* ամի
42 BDO զերութեան
43 A ըզծառայիցն
44 AE ազատութիւնն
45 B *չիք* բայց
46 ABCDO Հ ամ

յայնմ ժամանակսն կացին մնացին Հրէայքն[1] առանց թագաւորի յիւրեանց[2] թագաւորաց, եւ քահանայապետիւքն իւրեանց, իբրեւ առաջնորդաւք եւ իշխանաւք վարէին[3], եւ զամենայն ժամանակս Պարսից թագաւորութեանն ի հնազանդութեան նոցա կային: 52 Եւ յետ նոցա Մակեդոնացւոց[4] ծառայեցին, որ յետ Աղեքսանդրի՝ մինչեւ ցԵպիփանէսն Անտիոքոս[5], որ թագաւորեաց Ասորւոց[6] եւ ի հեթանոսութիւն դառնալ զազգն Հրէից նեղէր:

53 Առ որով Մատաթիա[7] քահանայ Երուսաղէմացւոց, Ամովնայ[8] որդի եւ նորին որդի Յուդա[9], որ կոչեցաւ Մակաբէոս, եւ նոցա պայազատք զիշխանութիւն Հրէից վերստին[10] նորոգեցին եւ ձգեալ կալան մինչեւ ցՕգոստոս[11]: 54 Առ որով նախ՝ յայլազգեաց[12] Հերովդէս, հրամանաւ Հռոմայեցւոց[13], առ զՀրէից թագաւորութիւնն[14] ի ժամանակին[15], յորում Քրիստոս՝ Որդին Աստուծոյ ծնանէր. եւ վախճան[16] առնոյր ասացեալքն ի Մովսիսէ[17], թէ[18] «Մի՛ պակասեսցէ իշխան Յուդայ[19], եւ մի՛ պետ յերանաց նորա, մինչեւ եկեսցէն[20], որում կայն պահի. եւ նա է[21] յոյս հեթանոսաց»[*]: 55 Այլ[22] այս այսպէս:

56 Բայց ժողովի ամենայն ժամանակն ի Սողոմոնէ[23] եւ յառաջին շինուածոյ տաճարին մինչեւ ցերկրորդ ամն Դարեհի Պարսից արքայի, մինչեւ ցտաճարին նորոգումն ամք ՇԺԱ[24]: 57 Եւ յերկրորդ ամէն Դարեհի մինչեւ ցխաչելութիւն[25] Փրկչին, յիննեւտասներորդ[26] ամին Տիբերեայ[27] եղելոյ[28] ժողովին ամք ՇԱ, որք մանր մասամբ[29] այսպէս համարին:

58 Յետ Կիւրոսի, որ թագաւորեաց ամս Լ, առնու զթագն Կամբիւս[30] ամս Ը.

Ապա Մոգքն[31] ամիսս Է.

Ապա Դարեհ, որ թագաւորեաց ամս ԼԶ[32]:

59 Առ Դարեհիւ Զաւրաբաբէլ[33] վերակացու եղեւ Եբրայեցւոց հանդերձ Յեսուաւ քահանայապետիւ եւ կատարէր զշինուած տաճարին: 60 Եւ մարգարէանային[34] Անգէ եւ Զաքարիա:

61 Քսերքսէս Դարեհեան ամս ԻԱ.

Արտաւան ամիսս Է.

Արտաշէս[35] Երկայնաձեռն ամս Խ:

62 Առ նովաւ Եզրաս ելեալ յԵրուսաղէմ եւ[36] ուսուցանէր զԱւրէնս: 63 Եւ ի քսաներորդ[37] ամին նորին թագաւորու-

1 A հրեայքն
2 B իւրեանց
3 A վարեին
4 ABDEGO մակեդովնացւոց
5 ABCDEO անտւոքոս
6 B ասորոց
7 COEմատաթիայ
8 BCO ամովնա
9 AEO յուդայ
10 AD վերըստին
11 A ցաւգոստոս
12 BD այլ ազգեաց
13 ABD հռովմայեցւոց O հռօմայեցւոց
14 C առ ի հրէից զթագաւորութիւնն
15 AB ի ժամանակի
16 O վաղճան
17 A ի մովսեսէ
18 A թե
19 B յուդա
20 ABCODE եկեսցէ (*Ծն. Աստուածաշնչում*՝ եկեսցեն, *Ասողիկի բնագիրը, թւում է, ճիշտ է, քանի որ եզակի է ենթական, որի համար էլ Մալխասեանցը եզակի է գործածել*):

21 B նայէ *փխ* նա է
[*] Ծննդ. ԽԹ 10
22 A այղ
23 A ի սողովնէ B ի սողոմովնէ D ի սողովմոնէ
24 ABDE ամս T_1 711
25 B ցխաչելութեան
26 AC ինն եւ տասներորդ O ինն եւ Ժ երորդ
27 A տիբերայ B տիբերա
28 C եղեղոյ
29 A մանր մասամբ COE T_1 մանրամասամբ
30 A կամբեւս BC կամբեւս
31 B մոգն
32 O Լ եւ Զ
33 A զաւրաբաբէղ O զօրոբաբէլ
34 A մարգարէանային
35 ABCDEO Արտաշէզ
36 T_2 *չիք* եւ
37 ABCDEO ի Ի երորդ

թեանն Նեեմաս[1] *տակառապետն արքայի, խնդրեալ յարքայէ՝ ել յԵրուսաղէմ*[2], *շի-նեաց զպարիսպս եւ կազմեաց զհրապա-րակս նորա:*

64 *Քսերքսէս*[3] *Երկրորդ ամիսս*[4] *Բ.*

Սուգդիանոս[5] *ամիսս Բ.*

Դարեհ Խորթ[6] *ամս ԺԹ.*

Արտաշէս Ուշեղ ամս Խ.

Արտաշէս, որ եւ Ովգոս[7] *ամս ԻԶ.*

Արտաշէս Ովքայ[8] *ամս Դ.*

Դարեհ Արսամայ[9] *ամս Զ:*

65 *Զսա*[10] *սպանեալ Աղեքսանդրի*[11] *ի վեցերորդ*[12] *ամի թագաւորութեանն*[13] *իւ-րոյ՝ եբարձ զՊարսից թագաւորութիւնն, որ տեւեաց*[14] *ամս ՄԼ:* 66 *Եւ թագաւորեաց այլ եւս*[15] *Զ ամ եւ ամիսս Է յետ ունելոյ զԲաբելոն*[16]*. եւ կեցեալ ընդ ամենայն*[17] *ամս ԼԲ՝ վախճանի:*

ԳԼՈՒԽ Բ[18]

Յաղագս Պտղոմեանց Եգիպտացւոց[19] Թագաւորաց[20]

1 *Յետ նորա թագաւորէ Աղեքսանդ-րիոյ*[21] *եւ Եգիպտոսի*[22] *Պտղոմէոս Ղա-գիոս*[23] *ամս ԻԳ.*

Պտղոմէոս[24] *Փիլադելփոս ամս ԼԸ*

Առ սովաւ Եբրայեցւոց Գիրք սուրբք ի յոյն[25] *լեզու թարգմանեցան եւ յԱղեք-սանդրիա քաղաքի ի մատենից տունս ե-դան:* 2 *Առ սովաւ թագաւորէ Պարթեւն Արշակ քաջ:*

3 *Յետ սորա Պտղոմէոս Եւերգետէս*[26] *ամս ԻԶ.*

Պտղոմէոս Փիլոպատովր[27] *ամս ԺԲ:*

4 *Առ սովաւ թագաւորեաց Անտիոքոս, որ կոչեցաւ Եպիփանէս, առ որով որ ի Մակաբայեցւոց*[28] *գիրսն գործք*[29] *գործե-ցան. որ զազգն Հրէից ի հեթանոսութիւն դառնալ բռնադատէր:* 5 *Առ այսու Ան-տիոքաւ*[30] *Մատաթիա ուստր Ասամով-նեայ*[31] *նախանձ վասն հայրենի կրաւնիցն առեալ՝ լինէր զաւրավար ժողովրդեանն:* 6 *Յետ որոյ նորին որդի*[32] *Յուդա*[33]*, որ կո-չեցաւ*[34] *Մակաբէոս*[35]*:*

---

1 ABCDO նէեմաս
2 B երուսաղեմ
3 C քսէրքսէս
4 B ամիս
5 A կոստանդիանոս BCDE սոգդիանոս O *չիք* սոգ-դիանոս o սուգդիանոս
6 T_1 խորդ
7 ABCDE ովքով
8 ABCDEO արսոսէքու *չիք* Արտաշէս Ովքայ
9 BD դարեհ Արսամա
10 T_1 զայս
11 E աղէքսանդրի
12 BD ի Զ երորդ
13 BD թագաւորութեան
14 A տեւեաց
15 A այդ եւս
16 A զբաբեղովն BD բաբելովն
17 ABCDEO ընդ ամենայն եւ կեցեալ T_2 եւ կեցեալ ընդ ամենայ

18 ABCO *չիք* գլուխ A Ե O Գ
19 A եգիպտացոց
20 CO թագաւորացն
21 AB աղեքսանդրի CO աղէքսանդրի
22 A եգւպտոսի
23 ABDE ղաղիոս
24 B պըտղոմէոս
25 C ի յուն լեզու
26 ABD պտղոմէոս եւերգետէս
27 ABCOE փիլիպետովր
28 A մակաբէացւոց D մակաբաեցւոց
29 ABCDE գործ
30 ABC անտւոքաւ
31 ABCO ասամովնեա
32 OD T_1 որդի նորին
33 CO յուդայ
34 A կոչեցւան
35 ABDE մակաբէ

7 *Իսկ յետ Փիլեմետովր[1] Պտղոմեայ[2] թագաւորեաց Եգիպտոսի[3] Պտղոմէոս, որ երկրորդ Եւերգետէս[4] ամս ԻԹ.*

Պտղոմէոս Փիւսգոն[5] ամս ԺԷ.

Պտղոմէոս Աղեքսանդրի[6] ամս Ժ.

Պտղոմէոս, որ մերժեցաւն՝ ամս Ը[7].

Պտղոմէոս Դիոնիսիոս[8] ամս Լ.

Պտղոմէա[9] դուստր Կղէոպատրայ[10] թագաւորեաց ամս Բ յառաջ քան զԳայիոսի թագաւորելն եւ զտիրելն Հռոմայեցւոց[11] Եգիպտոսի[12], եւ Ի ամ հրամանաւ Հռոմայեցւոց[13] թագաւորեաց: 8 *Բայց մեզ պարտ է զերկուսն ընդունել ի կանոն եւ անտի[14] յառաջ զՀռոմայեցւոցն[15] թուել զիշխանութիւն:*

9 *Յետ երկուցն Կղէոպատրայ[16] թագաւորեաց Գայիոս Յուլիոս առաջին կայսր Հռոմայեցւոց[17] միահեծան՝ ամս Դ.*

Յետ նորա Սեբաստոս Հոգտաւիոս[18], որ եւ Ոգոստոս[19] ամս ԾԶ.

Յետ սորա Տիբերիոս[20] ամս ԻԴ ցխաչելութիւն[21] Փրկչին:

10 *Արդ ժողովի ամենայն ժամանակն յերկրորդ ամէն Դարեհի, յորում եղեւ երկրորդ[22] շինութիւն[23] տաճարին, մինչեւ ցիննեւտասներորդն[24] Տիբերեայ[25], մինչեւ ցխաչելութիւն[26] Փրկչին ամք[27] ՇԱ. իսկ ի Սողոմոնէ եւ յառաջին շինուածոյ[28] տաճարին՝ ամք ՌԺԲ. եւ ի Մովսիսէ[29] եւ յելիցն յԵգիպտոսէ[30] ամք ՌՇԱ[31]. եւ յառաջին ամէն Աբրահամու՝ ամք ՍԶ. եւ ի Ջրհեղեղէն՝ ամք ՎԿԸ եւ յԱդամայ՝ ամք ՐՅԺ:* 11 *Իսկ ըստ Եւսեբեայ[32] յԱդամայ մինչեւ ցիննեւտասներորդ[33] ամն[34] Տիբերեայ[35], յորում խաչեցաւ Փրկիչն, ամք ՐՄԼԲ[36]:*

ԳԼՈՒԽ[37] Գ[38]

Յաղագս իշխանաց[39] Եբրայեցւոց, որք ի քահանայից անտի[40] առաջնորդեցին ժողովրդեանն յետ դարձին ի Բաբելոնէ[41]

1 *Յեսու[42] որդի Յովսեդեկեայ[43] հանդերձ Զաւրաբաբէլիւ[44] էր առ Կիւրոսիւ թագաւորաւ[45] Պարսից.*

Յակիմոս որդի Յեսուայ[46].

1 ABE փիլեմատովր T_1 փիլիպատովրայ
2 ABE պտղոմեա
3 A եգւպտոսի
4 ADE երգետէս B երգէտէս O ևերգետէս C երգետէս
5 ABDECO փիւսկոն
6 CO աղէքսանդրի
7 T_1 ամս 30
8 ABEDC դիոնեսիոս O դիոնէսոս
9 ACO պտղոմէոս
10 BD կղէոպատրա
11 ABC հռովմայեցւոց OE հռօմայեցւոց
12 A եգւպտոսի
13 A հռոմաեցւոց BC հռովմայեցւոց OE հռօմայեցւոց
14 AC անդի
15 ABD զհռովմայեցւոցն OE զհռօմայեցւոցն
16 ABCD կղէոպատրա
17 AB հռովմաեցւոց D հռովմայեցւոց E հռօմայեցւոց
18 ABD հոքտաւիոս C հօքտառիոս
19 A աւգոստոս
20 BDO տիբերոս
21 O ցխաչելութիւնն
22 ACO կրկին *չիք* երկրորդ
23 ABED շինուած O շինումն
24 ACD մինչև յինն եւ ժ երորդն O մինչև յինն եւ ի ժ երորդն B մինչեւ յինն եւ տասներորդն
25 AE տիբերայ BO տիբերա
26 O մինչև ցխաչելութիւնն
27 ACE *չիք* ամք a ամք
28 C շինուած
29 AC ի մովսէսէ
30 A յեգւպտոսէ
31 ACE ՌՇԱ ամք
32 ABC եւսեբեա O եւսեբեայ
33 ADCO մինչեւ ցինն եւ ժ երորդն B մինչեւ ցինն եւ տասներորդն
34 ABCO *չիք* ամն
35 AC տիբերայ B տիբերա
36 CE ՌՄԼԲ T_2 *չիք* ՌՄԼԲ
37 ABCD *չիք* գլուխ
38 A է *փխ* O Գ BC *չիք* Գ
39 B իշխանացն
40 AC անդի
41 T_1 *չիք* յետ դարձին ի Բաբելոնէ CE ի Բաբելովնէ
42 A յէսու T_1 Յետ դարձին ի Բաբելոնէ Յեսու
43 AE յովսեդեկիայ B յովսեդեկիա
44 A զաւրաբաբելիւ CO զօրաբաբելիւ
45 ABCDEO թագաւորի
46 BD յեսուա

Եղարոս որդի Յակիմայ[1]*.*

Յովդայէ[2] *որդի Յասեբայ.*

Յովհաննէս[3] *որդի Յովդայ.*

Յեայուդոս[4] *որդի Յովհաննու*[5]*, առ որով Աղեքսանդրոս զԱղեքսանդրիա շինեաց, եկեալ*[6] *յԵրուսաղէմ՝ Աստուծոյ երկիր եպագ:*

2 *Ոնիա որդի Յադդայ*[7]*.*

Եղիազարոս, առ որով Եւթանասունքն[8] *զաստուածեղէն Գիրս թարգմանեցին.*

Ոնիա[9] *որդի Սիմոնի*[10] *եղբայր Եղիազարու.*

Սիմոն, առ որով Յեսու Սիրաքայ ճանաչէր.

Ոնիա[11]*, առ որով Անտիոքոս*[12] *զՀրէայսն*[13] *պաշարէր եւ*[14] *ի հեթանոսութիւն դառնալ բռնադատէր*[15]*.*

Յուդա[16] *որդի Մատաթեայ*[17] *ամս Գ:*
3 *Սա սրբեաց յամբարիշտ*[18] *ազգացն զաշխարհն:*

4 *Յովնաթան եղբայր նորին ամս ԺԹ.*

Սիմոն[19] *եղբայր Յովնաթանու ամս Ը.*

Հիւրկանոս Յովհաննէս[20] *ամս ԻԶ.*

Արիստաբուլոս[21] *ամ Ա*[22]*. որ նախ՝ թագ եդ թագաւորական առ քահանայապետութեամբն*[23]*, զոր ունէր:*

5 *Յաննէս, որ եւ Աղեքսանդրոս*[24]*՝ ամս ԻԷ. սա թագաւոր միանգամայն եւ քահանայապետ:* 6 *Մինչեւ ցսա*[25] *աւծեալքն*[26] *ի*[27] *Կիւրոսէ իշխանք եղեն, տեւեալ ամս*[28] *ՆՁԳ, որ լինին*[29] *եւթներորդք*[30] *ամաց ԿԹ, որք*[31] *առ Դանիէլիւ*[32] *ասացան զայս աւրինակ*[33]*. «Եւ գիտասցե՛ս, ասէ, եւ իմասցիս յելից բանին*[34] *տալ պատասխանի:* 7 *Եւ ի*[35] *շինելն Երուսաղէմի մինչեւ ցաւծեալ*[36] *առաջնորդն*[37] *եւթներորդք Է*[38] *եւ եւթներորդք*[39] *ԿԲ»:* 8 *Առաջին եւթներորդքն*[40] *թուին ի Կիւրոսէ առ Դարեհ, առ որով շինուած տաճարին կատարեցաւ, իսկ այլեւս*[41] *ԿԲ եւթներորդքն*[42] *ձգին յառաջիկայս*[43]*. եւ յայտնէր տեսիլ*[44] *եւթներորդացս*[45] *այսոցիկ*[46] *Դանիէլի*[47] *յառաջնում ամին Դարեհի, որդւոյ Արշաւրի*[48]*. եւ աս-*

1 BD յակիմա
2 AO յովդաէ
3 AOC յովաննէս
4 AO յուդաս C յուդայ
5 AO յովաննու
6 ABCODE *չիք* եւ (եկեալ) T_1 եւ
7 ACO ադդայ BDE ադդա
8 T_1T_2 եօթանասունքն
9 ABOD ունիա C ունիայ
10 ABCO որդի սիովնի
11 ABCO ունիաս
12 AB անտուոքոս E անտոուոքոս
13 A զիրեայսն
14 ABCOED *չիք* եւ T_1 եւ T_2 [եւ]
15 B բոնադատէր դառնալ
16 ACO յուդայ
17 ABC մատաթեա O մատաթիա
18 A յամպարիշտ B ամբարիշտ O յանբարիշտ T_2 յամբ արիշտ
19 ABCO սիմովն
20 ABCO յովնաթանէս
21 A արիստաբուղիա BCO արիստաբուլիս
22 ACO ամ մի
23 A քահանայապետութեամբ B քահանայետութեամբն
24 ACOD աղէքսանդրոս B աղէքսանդրէս
25 ABO *չիք* ցսա O ցսա
26 A մինչեւ ցաւծեալքն D մինչեւ ցօծեալքն
27 B *չիք* ի
28 ACODE յամս
29 CE լինի
30 T_1T_2 եօթներորդք
31 CE որ
32 A առ Դանիելիւ
33 A աւրինակ
34 O բանէն
35 ABCOD *չիք* ի (շինելն)
36 A ցածեալ
37 ABCDE առաջնորդք
38 T_1T_2 եօթներորդք D եօթներորդ եօթն
39 T_1T_2 եօթներորդք O է երորդք
40 T_1T_2 եօթներորդքն
41 C այլ եւս
42 T_1T_2 եօթներորդքն
43 B առաջիկայս C յառաջի կայս
44 C տեսանիլ
45 T_1T_2 եօթներորդացն
46 O այսորիկ
47 A Դանիէղի OD դանիելի
48 BOD արշուրի CE արշաւրի

տանաւր[1] կատարի ի Յանէս[2], որ եւ Աղեքսանդրոս[3], աւծեալն[4] առաջնորդ, որ եւ քահանայապետ եւ թագաւոր: 9 *Առ որով սպառեցան[5]՝ որք ըստ յաջորդութեան[6] քահանայիցն[7]՝ առաջնորդք եւ աւծեալք[8] ի մարգարէութենէն անուանեցան:*

10 *Յետ որոյ թագաւորէ Սաղին[9], կինն[10] Աղեքսանդրի[11]:*

11 *Յետ սորա հակառակութիւն եղեալ ընդ միմեանս որդւոց սորա Արիստաբուլայ[12] եւ Հիւրկանայ[13]՝ Պոմպէոս[14] զաւրավար Հռոմայեցւոց[15] պաշարեալ զքաղաքն Երուսաղէմ՝ ունի եւ մտանէ ի տաճարն:* 12 *Յայնժամ ամենայն ազգք[16] ընդ հարկաւք եղեն[17] Հռոմայեցւոց[18]:* 13 *Եւ տայ Պոմպէոս[19] զքահանայպետութիւնն Հիւրկանեայ[20], եւ զԱնտիպատրոս[21] Ասկաղոնացի ի Պաղեստինի[22] վերայ կացուցանէ:* 14 *Առ որով Հռոմայեցւոց[23] նախ միահեծան Գայիոս Յուլիոս կայսր թագաւորեաց ամս Դ եւ ամիսս Է:* 15 *Ոգոստոս[24]՝ ամս ԾԶ եւ ամիսս Զ:*

16 *Զեբրայեցւոց թագաւորութիւնն[25] նախ ի հեթանոսաց յութերորդ ամին[26] Ոգոստեայ[27] առնու Հերովդէս, որդի Անտիպատրոսի[28] Ասկաղոնացւոյ. որոյ զՀիւրկանոս սպանեալ՝ ոչ եւս[29] ըստ յաջորդութեան[30], այլ[31] գծուծ ոմանց զվարդապետութիւնն[32] բաժանէր:*

17 *Առ որով ծնեալ Տեառն եւ Փրկչին մերոյ[33] Յիսուսի Քրիստոսի՝ լնու մարգարէութիւնն Յակոբայ[34], թէ* «Մի պակասեսցէ իշխան Յուդայ[35], եւ մի՛ պետ յերանաց նորա՝ մինչեւ եկեսցէ այն, որոյ իւրն է թագաւորութիւն. եւ նա է[36] յոյս հեթանոսաց»[**]: 18 *Ծնանի Փրկիչն մեր Տէր Քրիստոս ի քառասուն երկու[37] ամին Ոգոստեայ[38] թագաւորութեանն եւ յերեսուն երկու[39] ամի թագաւորութեանն[40] Հերովդեայ[41], որդւոյ Անտիպատրոսի[42], որ թագաւորեաց ամս ԼԷ. այլազգի[43]:*

19 *Եւ զկնի սորա Արքեղաւոս որդի իւր՝ ամս Թ:*

20 *Հերովդէս Զորրորդապետ եղբայր Արքեղաւոսի ամս ԻԴ:*

21 *Ի հնգետասաներորդ ամին Տիբերեայ[44] եւ ի հնգետասանն[45] Հերովդի գայ*

---

1 A աստանաւր
2 ACO ի յարեհոս o ի յանէս
3 BCODE աղէքսանդրոս
4 A աւծեալն
5 CE պարտեցան *փխ* սպառեցան
6 BD յառաջնորդութեան d յաջորդութեան
7 O քահանայից
8 A աւծեալք
9 ABCODE սազին
10 ACO կին
11 A աղեքսանդրին C աղէքսանդրէին O աղէքսանդրին
12 ABCDE արիստաբուլեա
13 BD հիւրկանայ
14 ABCODE պոմպիոս
15 ABD հռովմայեցւոց OE հռոմայեցւոց
16 C ազգ
17 A ընդ հարկաւք եղեն
18 AB հռովմայեցւոց O հռոմայեցւոց
19 ABCDO պոմպիոս
20 ABCO հիւրկանեա
21 ABCO զանթիպատրոս
22 C պաղէստինի
23 AB հռովմայեցւոց O հռոմայեցւոց
24 AO ոգոստոս
25 BD թագաւորութիւն
26 ABDCO ամի C յԸ երորդ
27 A աւգուստեա BO օգոստեա C օգոստոսեա
28 ABOC անթիպատրոսի
29 BOD ոչ եւ od (ոչ եւ)ս
30 C ըստ աջորդութեան
31 A այդ
32 BD զվարդապետութիւն E զվերակացութիւնն
33 O մերոյ փրկչին
34 AB յակովբայ
35 BD յուդա
36 B նայէ (յոյս) *փխ* նա է (յոյս)
** Ծնն. ԽԹ 10
37 ABCODE ի ԽԲ
38 ABDE ոգուստեա CO օգոստեա T_2 օգոստեայ
39 ABCOE յ ԼԲ
40 OB թագաւորութեան
41 ABC հերովդիայ O հրերովդէի
42 ACE անթիատրայ O անթիպատրեայ
43 A այդազգի
44 A տիբերայ BO տիբերեա
45 BD ի հնգետասան

Յիսուս ի Յորդանան առ Յովհաննէս[1]
մկրտիլ ի նմանէ եւ անտի[2] սկիզբն առնէ
աւետաւոր վարդապետութեանն[3] իւրոյ
արդեամբք[4] եւ բանիւք: 22 Եւ յինն եւ
տասներորդին[5] Հերովդի եւ յինն եւ տաս-
ներորդն[6] Տիբերեայ[7] կայսեր Յիսուս, Աւ-
ծեալն Աստուծոյ, ըստ մարգարէութեանցն
որ զնմանէ[8] գայ[9] ի չարչարանս:
23 Եւ զկնի[10] Հերովդի Չորրորդապետի
թագաւորէ Ագրիպպաս ամս է.
Եւ[11] Ագրիպպաս նորին որդի ամս ԻԶ:
24 Առ սովաւ Երուսաղէմի վերջին ա-
ւերն ի Վեսպասիանոսէ[12] եւ ի Տիտոսէ:
25 Ի խաչելութենէ Փրկչին մերոյ, ի
տասնեւինն[13] ամէն[14] Տիբերեայ[15], մինչեւ ի
Կոստանդիանոսի[16] ժողովն ամք ՄՂԱ, որ
թուին զայս ձեւ աւրինակի[17].

Յետ Խաչելութեան Փրկչին նոյն ինքն Տիբեր ի վերայ ԺԹ ամացն այլ եւս[18] ամս Դ:

26 Գայիոս ամս Դ.

Կղաւդիոս[19] ամս ԺԳ.

Ներոն ամս ԺԴ.

Վեսպասիանոս[20] ամս Ժ.

Տիտոս[21] ամս Բ.

Դոմետիանոս ամս ԺԶ.

Ներուաս[22] ամ Ա.

Տրայանոս[23] ամս ԺԹ.

Ադրիանոս[24] ամս ԻԱ.

Տիտոս Անտոնինոս ամս ԻԳ.

Աւրեղիոս[25] ամս ԺԹ.

Կոմոդոս ամս ԺԳ.

Եղիոս Պերտինաքս ամ Ա[26].

Սեւեբիոս[27] ամս ԺԸ

Անտոնինոս առաջին ամս Դ.

Աղեքսանդրոս Մարեայ[28] ամս ԺԴ.

Մաքսիմիանոս[29] ամս Գ.

Գորդիանոս[30] ամս Զ.

Փիլիպպոս ամս Է.

Դեկոս ամս Ա[31].

Գալոս ամս Բ.

Վաղերիանոս[32] ամս ԺԵ.

Կղաւդիոս[33] ամս Բ.

Աւրեղիանոս[34] ամս Զ.

Տակիտոս[35] ամիսս Զ.

Փլորիանոս[36] աւուրս ՁԸ.

Պռոբոս ամս Զ.

Կարոս ամս Բ.

Դիոկղետիանոս[37] ամս Ի.

Կոստանդիանոսի[38] Քսանեմեակն, որ է առաջին խաղաղութիւն[39] Եկեղեցւոյ:

1 D յովանէս
2 ACOE անդի BD անդ
3 OD վարդապետութեան
4 B արդեամբք
5 A յինն եւ ժ երորդին C յինն եւ ժ երորդն OD յ թ եւ ժ երորդին
6 AC յինն եւ ժ երորդն OD յ թ եւ ժ երորդն
7 AB տիբերայ CO տիբերեա D տիբերա
8 A ըզնմանէ O ի նմանէ
9 D գա
10 A ըզկնի
11 BCDEO *չիք* եւ d եւ
12 ABCOD ի վեսպիանոսէ E ի վէսպիանոսէ T_2 վեսպասիանոսէ
13 ABCDOE ի ժթ
14 BO ամին (A ի...ամէն)
15 A տիբերայ BDO տիբերա
16 A կոստանտիանոսի
17 A աւրինակի
18 A այդ եւս
19 A կղաւդիոս
20 ABCO վեսպիանոս
21 C տիտիանոս
22 A ներւաս
23 A տրաիանոս BCO տրայիանոս
24 OT_1 անդրիանոս
25 AD աւղիղոս BCO օղիղոս O օրեղիոս
26 AVCDOE ամ մի
27 CO սեբիոս o (սեբ)եր(իոս) T_1T_2 Սեվերոս
28 ABCDO մարեա
29 OD մաքսիմոս
30 T_1T_2 գորդիանոս
31 CE ամ մի OD ամ մէկ
32 ACE վաղերսիանոս
33 A կղաւդիոս B կղեդիոս
34 A աւրիղիանոս B օրեղիանոս C օրիղիանոս
35 $ABCDOET_1$ տատիկոս
36 B փլօրեանոս CE փլօրիանոս
37 A դեոկղիտիանոս D դիոկղիտիանոս
38 AD կոստանտիանոսի BO կոստանդիանոս d (կոստանտիանոս)ի
39 ABCO խաղաղութեան

ԳԼՈՒԽ[1] Դ[2]

Յաղագս Թագաւորաց Ասորեստանեայց[3], Մարաց եւ Պարսից[4]

1 *Վասն երկուց[5] որդւոցն Նոյի՝ Յաբեթի[6] եւ Սեմայ[7] նախկին հատուցաք զբան, իսկ վասն ազգին Քամայ եւ որ[8] ի նմանէ թագաւորք՝ սակաւ ինչ ասացեալ[9] այլն կայ[10] առաջի ասել:*

2 *Յետ ջրհեղեղին յերից արանց ընդ բնաւ իսկ տիեզերս ազգ մարդկան սերեցան, քանզի ի Յաբեթէ[11] Եւրոպէ[12] ամենայն, յԵմաւոն[13] լեռնէ մինչեւ յարեւմտեայ[14] Ովկիանոս[15] ասեն զազգացն բնակութիւն. եւ ի Քամայ՝ զԵգիպտոս եւ զԼիբէացւոց աշխարհն եւ եւս անդր յարեւմտեայ[16] կողմանս:* 3 *Եւ ի Սեմայ[17], որ երէց[18] եղբայրն էր՝ զԱսորեստանեայց[19] եւ զամենայն[20] կողմանս Արեւելից[21]:* 4 *Եւ զԲաբելոնի[22] զառաջին շինուածն Նեբրովթայ[23] համարին Եբրայեցւոց Գիրք, եւ առաջին թագաւոր քան զամենեսեան զնա ասեն լինել, զայս ձեւ աւրինակի, եթէ[24] «Քուշ ծնաւ զՆեբրովթ[25]»[ա], Քուշ եթէովպացի[26], որ ծնաւ զՆեբրովթ[27][բ], զորմէ Գիրն ասէ[28], եթէ «Նա սկսաւ լինել սկայ ի վերայ երկրի:* 5 Եւ եղեւ սկիզբն թագաւորութեան Բաբելոն[29]: 6 Եւ Որեք[30] եւ Աքադ[31] եւ Քաղանէ յերկրին[32] Սենէար: 7 Յերկրէն յայնմանէ ել Ասուր եւ շինեաց զՆինուէ»[գ], *որ է առաջին քաղաք Ասորւոց[33], զոր շինեաց Ասուր, եւ էր յորդւոցն[34] Սեմայ, զորմէ ասացաք ունել զամենայն կողմանս Արեւելից:*

8 *Ասեն լինել որդի Սեմայ[35] զԵլամ[36] եւ զԱսուր եւ զԱրփաքսադ[37] եւ զԱրամ եւ զԼուդ[38]:* 9 *Եւ զԵլամայ[39] լինին Ելամացիք[40], առաջին ազգ Պարսից, յորոց եւ Ելամայիս[41] քաղաք շինէր[42]:* 10 *Եւ յԱսուրայ[43] Ասորեստանեայք:* 11 *Եւ յԱրփաքսադայ[44] Արփաքսացիք[45], որ եւ Քաղդէացիք կոչեցան:* 12 *Եւ յԱրամայ[46] Արամա-*

---

1 ABCO *չիք* գլուխ
2 ABCO (գլուխ) Ը *փխ* Դ (գլուխ) Ե *փխ* Դ
3 BCDO ասորոց ասորուց
4 BCDO Պարսից եւ Մարաց
5 BCDO Բ
6 ABOCD յեփեթի d (յ)ա(փեթի)
7 ABCO սեմա
8 O որ
9 BD ասացեաւ O ասացաւ
10 CE կայս կա d կայ
11 ACO յեբեթէ ED յեփեթէ
12 ACODE երովպէ D եւրոպ
13 ABCODE յեմաւովն
14 ABCODE յարեւմտեա
15 C յովկիանոս
16 AC յարեւմտեա O յարեւմըտեայ
17 BD եւ սեմա *չիք* ի (սեմայ)
18 CO էրէց
19 ABDOE զասորեստանեաց
20 T_1 յամենայն
21 BD յարեւելից
22 A զբաբիղովնի C զբաբիլոնի T_1 զբաբելովնի B զբաբիլովնի
23 BD նեբրովթա

24 A եթե
25 CO զնեբրութ
ա Ծննդ. Ժ 8
26 ACO եթեովպացի
27 ACO զնեբրութ
բ Ծննդ. Ժ 8
28 ACOE զորմէ ասէ գիր BD զորմէ գիր (*չիք* ասէ) d ասէ
29 A բաբէղովն CO բաբելովն
30 ABCDE ուրեղ O ուրէղ
31 ABCO աքաթ
32 ABDCO յերկիրն
գ Ծննդ. Ժ 8-11
33 C ասորոց
34 B յորդուց C որդուցն
35 BD սեմա
36 AC զեղամ
37 CE զարփաքսաթ
38 AO զղուդ C զղութ
39 AO յեղամայ
40 AC եղեմացիք BD եղամացիք
41 B ելիմայիս ACO եղիմայիս
42 O շինէ
43 D յասուրա
44 B յարփաքսադա D յարփաքսաթա O յարփաքսաթայ
45 ACE արքաքսացիք
46 BD յարամա

ցիք, որ եւ Ասորիք անուանին[1]*:* 13 *Եւ ի*
Լուղայ՝ Լուղացիք[2]*:* 14 *Եւ Ասուր շինէ*
զՆինուէ քաղաք, զոր երկրորդ շինէ Նի-
նոս արքայ Ասորեստանեայց[3] *եւ յիւր ա-*
նուն անուանէ Նինուէ[4]*:*

15 *ԶՆինոսս զայս ասեն յորդւոցն Քա-*
մայ լինել, վեցերորդ ի Նեբրովթայ[5]*, որ ա-*
ռաջին թագաւոր Ասորեստանեայց[6] *առ*
Աբրահամու եկաց ամենայն Ասխացւոց[7]
բաց ի Հնդկաց՝ ամս ԾԲ:

16 *Յետոյ Շամիրամ կին նորա՝ ամս*
ԽԲ[8]*.*

Զամեսէ, որ եւ Նինուաս՝ ամս ԼԸ[9]*.*
Արիոս ամս Լ.
Արալիոս ամս Խ.
Քսերքսէս, որ եւ Բաղիոս՝ ամս Լ.
Արմամիթրէս ամս ԼԸ.
Բելիքոս[10] *ամս Լ*[11]*.*
Սպերոս ամս Ի.
Մամեղոս ամս Լ.
Սպարեթոս ամս Խ[12]*.*
Ասկակադէս ամս Խ[13]*.*
Ամիւնդէս ամս ԽԷ[14]*.*
Բելիքոս միւս ամս ԼԵ[15]*.*
Բարեարոս[16] *ամս Լ.*
Ղաբեդէս[17] *ամս ԼԲ.*
Մոսարէս ամս Ժ[18]*.*
Ղամբարէս ամս Լ.
Պաննիաս ամս ԽԵ.
Սոսարմաս ամս ԺԹ.
Միթրէոս[19] *ամս ԻԷ.*
Տեւտամոս ամս ԼԲ[20]*:*

17 *Առ սովաւ Իլիոն*[21] *քաղաք առաւ:*
18 *Տեւտէոս*[22] *ամս Խ.*
Թիւնեւս[23] *ամս Լ.*
Դերկիոս ամս Խ.
Եպաղմէս ամս ԼԸ.
Ղաւոսթենէս ամս ԽԵ.
Պերեդեստէս[24] *ամս Լ.*
Ոփրատ[25] *ամս ԼԲ.*
Ոփրատանէս[26] *ամս Ծ.*
Ակռազանէս ամս ԽԲ.
Սարդանապալլոս ամս Ի:

19 *Մինչեւ ցսա թագաւորք Ասորես-*
տանեայց[27] *թագաւորեցին ամենայն Արե-*
ւելից եւ մասին ինչ[28] *Հիւսիսոյ*[29] *եւ Հարա-*
ւոյ եւ Արեւմտից, եւ եղեն բռնակալուք եւ
զաւրաւորք[30] *յոյժ մինչեւ ցԹոնոս Կոնկո-*
ռելոս[31]*, որ յունարէն կոչեն*[32] *զանուն նո-*
րա Սարդանապալլոս[33]*, որ մատնեալ ի*
պարտութիւն ի Վարբակայ Մարէ[34] *եւ ի*

1 D անուանին
2 ABD ի ղուդա ղուդացիք CO ի ղուդայ ղուդացիք
3 ABDEO ասորեստանեաց
4 D նինուէ
5 A վեցերորդն յեփրովթայ BCD վեցերորդն յեփրով-թա
6 ABOE ասորեստանեաց
7 AE ասխացոց
8 ABCOE ամս ԾԲ
9 ABDCO ամս ԼԲ
10 AB մաքաղէոս CO մաղաքէոս
11 B ամս Զ T_1 ամս 10
12 ACE ապերեթոս BOD *չիք* սպարեթոս ամս Խ d ա-պերեդոս ամս Խ T_1 սպարեդոս ամս 3
13 T_1 ամս 20
14 ABDCO ամս ԽԷ T_1 ամս Ժ T_2 ԽԷ (էջ 26, ծն. 3, ձեռ. C ԽԷ, փոխանակ ԽԵ)
15 ADE բելեքոս ամս ԻԵ CO Մելէքոս միւս ԻԵ B մելեքոս ԻԷ T_1 ամս 35
16 CO բարէարոս T_1 բարեսրոս
17 AC ղաբիդէս
18 AC ամս Ի T_1 Մուարէս
19 ABED միւթրէոս
20 A տեւտամոս T_1 ամս 51
21 O իլոն o իլիոն
22 ABCODE տեւտէս
23 B թիւնեւս C թիւն եւս
24 ABCD պերդիեստէս
25 ABCD ոփրատխա E ոփրատխայ O ոփրատրխայ
26 ABD ոփիտանէս O ոփի տանէս C ոփրիտանէս
27 AOE ասորեստանեաց
28 C մինչ
29 AC հիւսւոսոյ
30 T_1 *չիք* եւ զօրաւորք
31 ABCDE կոնկոռիլոս O կոնկողիոոս
32 T_2 կոչի զանուն A նորա CO T_1T_2 *չիք* զանուն նորա
33 AC սարդանապալոս B սարդանալպալոս O սան-դանապալոս
34 AD ի վարբակայմարէ BE ի վարբակամարէ O ի վարբակայ մարէ

*Բելեսիոսէ[1]՝ ինքն զանձն իւր[2] ի Հուր մատ-
նեաց:*
20 *ԶԱսորեստանեայց[3] զիշխանու-
թիւնն[4] Վարբակայ[5] բարձեալ՝ զԲելեսիոս[6]
կացոյց[7] արքայ Բաբելացւոց, եւ ինքն ի
Մարս փոխեաց զԱսորեստանեայց[8] իշխա-
նութիւնն[9], որ ձգեցաւ զայսչափ[10] ժամա-
նակս՝ թուեալ[11] զայս ձեւ աւրինակի.*

*Թագաւորեաց[12] ամենայն Արեւելից
Վարբակէս Մար՝ ամս ԻԸ.*
Մադաւկէս[13] ամս Ի.
Տարմոս՝ ամս[14] Լ.
Հակադիմոս[15] ամս Լ.
Դերկէս[16] ամս ԾԴ.
Փրաւորտէս ամս ԻԴ[17].
Կուարկսարէս[18] ամս ԼԲ.
*Աժդահակ ամս ԼԸ, զոր ընկեցեալ Կիւ-
րոսի՝ եբարձ զիշխանութիւնն Մարաց. եւ
ոչ միայն զՄարաց, այլ[19] եւ զՔաղդէաց-
ւոց եւ զԲաբելոնի[20]:* 21 *Սոյնպէս[21] եւ
զԿրեսոս[22] սպանեալ Կիւրոսի՝ եբարձ զիշ-
խանութիւնն[23] Լիւդացւոց:*
22 *Եւ թագաւորեաց Կիւրոս ամս Լ.*
Կամբիւսոս ամս Ը.
Դարեհ Վեշտասպայ[24] ամս ԼԶ.
Քսերքսէս[25] ամս ԽԱ.
Արտաշէս[26] Երկայնաբազուկ ամս Խ.
Դարեհ Հարճորդի[27] ամս ԺԹ.
Արտաշէս ամս Խ[28].
Արտաշէս[29], որ եւ Ովքոս՝ ամս ԻԶ
Արշեզ Ովքոսայ[30] ամս Դ.
Դարեհ Արշեսեայ[31] ամս Զ.
*Զսա սպանեալ Աղեքսանդրի Մակեդո-
նացւոյ[32] Փիլիպպեայ[33]՝ եւ[34] միանգամայն
Պարսից եւ Ասորեստանեայց[35] թագաւո-
րութեանցն[36] տիրեաց ամս Զ:*
23 *Յետ սորա վախճանին[37] ի բազումս
անկաւ իշխանութիւնն[38], որպէս յառաջա-
գոյն իսկ ասացաք, եւ ամենեցուն տէրու-
թիւն[39] ի Մակեդոնացւոց[40] անուանէր[41] ա-*

---

1 T_1 ի բելիսիոսէ
2 ABC T_1T_2 *չիք* իւր
3 ABO զասորեստանեաց
4 BOD զիշխանութիւն d (զիշխանութիւն)ն
5 BO վարբակա D վարկարա d վարբակ
6 O զբելէսիոս
7 OBD կացուցանէ
8 ABO զասորեստանեաց
9 BO իշխանութիւն
10 B այսչափ
11 O թվեալ
12 O թագաւորեալ
13 C մադօկիայ
14 ABDO T_1 *չիք* տարմոս ամս Լ o տարմոս ամս լ
15 A հակարմոս BCEOD *չիք* հակադիմոս ամս լ d հակադիմոս ամս լ
16 A դերկոս BD դեկոս O դեկէս o (դե)ր(կէս)
17 ABCE ԽԴ OD Խ եւ Դ
18 CE կուարկսաբէս
19 A այդ
20 A զբաբիդովնն BD զբաբելովն OE զբաբելովնի C զբաբիլովնի
21 A նոյնպէս

---

22 ABDECO զկրասոս
23 BD զիշխանութիւն
24 BDO վեշտասպա
25 AE քսերքէս
26 ABDEO արտաշէզ երկայնաբազուկ
27 T_1T_2 հարճորդին
28 A արտաշէզ BCDOE *չիք* արտաշէս ամս Խ d (արտաշէս) ամս Խ
29 ADEO Արտաշէզ (որ եւ ովքով)
30 ACE արշէզ ովքոսայ O արտաշէզ Ովքոզայ o արշէզ T_1T_2 Արտաշէս ովքոսայ *փխ* Արշէզ Ովքոսայ
31 AE Դարեհ արշեսայ BD արշեսեա C արշեզայ O արշեզեա (C *ձեռագրում շփոթմունք կայ*՝ քսերքսէս ամս խա. արտաշէզ, որ եւ ովքոս ամս ԻԶ. Դարեհ հարճորդի ամս ԺԹ. արտաշէզ երկայնաբազուկ ամս Խ. արշէզ ովքոզայ ամս Դ. Դարեհ արշեզայ ամս Զ): (Հմմտ. T_2, էջ 28, ԾՆ. 2)
32 ABD աղեքսանդր CEO աղէքսանդր ABCEO մակեդովնացւոց D մակեդովնացւոյ
33 BCDEO փլիպպեա T_1 փիլիպեայ [որդւոյ]
34 T_1T_2 *չիք* եւ
35 ABDEO ասորեստանեաց
36 ACE թագաւորութեանն D թագաւորութեան
37 O վաղճանին
38 BD իշխանութիւն
39 A տերութիւն
40 ABCD ի մակեդովնացւոց
41 D անուանէր

նուն: 24 *Թագաւորէ Եգիպտոսի[1] Պտղո-*
մէոս Ղագոսեայ[2], եւ Բաբելոնի[3] եւ Ասո-
րեստանի եւ ամենայն Պարսից՝ Սելեւկոս
Նիկանովր. իսկ Ասիացւոց եւ Ասորւոց[4]
թագաւորեն Անտիգոնոս եւ Դեմետրիոս[5]
նորին որդի, որում Պաշարիչ[6] անուն կոչե-
ցաւ յորջորջանաց[7]: 25 *Եւ պատերազմին*
ընդ միմեանս Սելեւկոս եւ Դեմետրիոս[8] ի
վերայ Ասորւոց[9]: 26 *Յայնժամ գայր Հա-*
սանէր Պտղոմէոս առաջին, որ եւ Ղագո-
սեայ[10]՝ արքայ[11] Եգիպտացւոց[12] ի Հին Գա-
զայ[13] եւ ի մարտ պատերազմի[14] գումարէր
ընդ Դեմետրի Անտիգոնեայ[15], եւ յաղթէր
եւ թագաւոր զՍելեւկոս[16] կացուցանէր Ա-
սորւոց[17] եւ Բաբելոնի[18] եւ վերնոց կող-
մանցն եւ Պարսից:

27 *Իսկ Պարսք եւ Պարթեւք եւ ամե-*
նայն Արեւելեայք[19] ոչ կամէին[20] մտանել
ընդ ծառայութեամբ[21] Մակեդոնացւոց[22]:
28 *Բայց Սելեւկոս[23] զաւրաւք բազմաւք[24]*
չոգաւ ի մէջ նոցա, եւ պատերազմունս եւ
յաղթեաց. եւ անտի[25] կոչէր Նիկանովր, որ
է յաղթող[26]՝ եւ թագաւորէր ամս ԼԱ եւ
կեայր ընդ ամենայն՝ ամս ՀԵ[27]:

29 *Զսա պայազատէր սորին որդի Ան-*
տիոքոս[28], որ կոչեցաւն Սովտեր[29]՝ յԱպա-
մայ, որ ելեալ ի Պարսկաստանէ. կեցեալ
ամս ԿԴ եւ թագաւորեալ ամս ԺԹ[30]:

30 *Յետ սորա յաջորդէ զիշխանու-*
թիւնն[31] Անտիոքոս[32], որ կոչեցաւ Թէոս[33]՝
տիրեալ ամս ԺԵ[34]:

31 *Եւ եղեւ ի ԺԱ ամին[35] սորա եւ ի Կ*
ամի զկնի վախճանին[36] Աղեքսանդրի ապս-
տամբեցին[37] Պարթեւք ի ծառայութենէ
Մակեդոնացւոց[38], եւ թագաւորէ ի վերայ
նոցա[39] Արշակ Քաջ ի Բահլ շահաստանի
յերկրին[40] Քուշանաց, եւ թափէ զամենայն
կողմանս Արեւելից եւ տայ[41] պատերազմ
սաստիկ յոյժ[42]: 32 *Հալածէ եւ[43] ի Բաբելո-*
նէ[44] զՄակեդոնացւոց[45] իշխանութիւնն[46] եւ
թագաւորէ ընդ ամենայն ամս ԾԷ:

33 *Եւ յետ նորա որդի նորա Արտաշէս[47]*
ամս ԼԱ.

1 A եգւպտոսի
2 ABCO ղագոսեա
3 A բաբիղովնի BDE բաբելովնի
4 ABCD ասորոց
5 AD Բ գինոս եւ դեմետրէ BCEO գինոս եւ դեմետրէ O *չիք* Բ (գինոս)
6 B պաչարիչ
7 ABCDEO յորջյորջանաց
8 AE սելեւիկոս A դեմէտրէ C դէմետրի BDE դեմետ-րէ
9 D ասորոց
10 ABDE ղագոսեա
11 D արքա
12 A եգւպտոսի a եգիպտացոց CET_1 եգիպտոսի
13 D գազա
14 ABCDO պատերազմին
15 ABDE անտիգոնեա
16 ABCDEO զսելեւկիոս
17 C ասորոց
18 A բաբիղովնի BCDEO բաբելովնի
19 BD արեւելեաք d արեւելեանք
20 A ոչ կամեին
21 D ծառայութեամբն
22 ABCDO մակեդովնացւոց
23 ABCDEO սելեւկիոս
24 A զաւրաւք բազմաւք

25 ACE անդի
26 A յաղթաւղ DE յաղթօղ
27 CE ամս ՀԷ
28 ABCE անտւոքոս
29 CDEO սովտէր
30 CO ամս Ժ
31 BDO զիշխանութիւն
32 ABDE անտւոքոս
33 O թիոս
34 CO *չիք* յետ սորա յաջորդէ զիշխանութիւնն ան-տիոքոս, որ կոչեցաւ թէոս՝ տիրեալ ամս ԺԵ
35 ABCDEO ամի
36 BDO վաղճանին
37 A ապստամպեցին
38 ABCDE մակեդովնացւոց
39 AD նորս
40 ABCEO յերկիրն
41 BCD տա
42 Aոյժ
43 $BDEOT_1$ *չիք* եւ
44 A ի բաբեղովնէ B ի բաբելովնէ
45 BE մակեդովնացւոց
46 B իշխանութիւն
47 ABDCEO արտաշիր

Եւ յետ սորա թագաւորէ սորին որդի Արշակ, որ կոչեցաւ Մեծ:

34 Ի վերայ սորա եկեալ Դեմետրիոս[1] արքայ[2] Մակեդոնացւոց[3] ի Բաբելոն[4] եւ պարտեալ՝ ի գերութիւն ըմբռնեցաւ ի ՚նմին Արշակայ[5], զոր առեալ տարաւ ի Պարթեւս, ուստի եւ Սեպերիթէսն[6] կոչեցաւ, քանզի գերի չոգաւ եւ յերկաթս[7] կապեալ կայր ի պահեստի[8]: 35 Էր Դեմետրի եղբայր կրտսեր, որ կոչէր Անտիոքոս[9], ի Սիդէ[10] քաղաքի սնեալ, որ յայն սակս[11] Սիդէացի[12] կոչեցաւ: 36 Իմացաւ, թէ[13] եղբայրն ի կալանս է[14], գնայր ի Սիդէ[15] քաղաքէ եւ գայր ունէր զԱսորիս: 37 Սա նուաճէր[16] զՀրէայս[17] ընդ ձեռամբ եւ[18] ի պաշարմանէն զպարիսպ քաղաքին Երուսաղէմի քակէր եւ զընտիր ընտիրս ի նոցանէ կոտորէր:

38 Իսկ արքայն Պարթեւաց Արշակ Մեծ երկոտասան[19] բիւրովք գայր հասանէր. եւ սա խաբ կամէր գործել. արձակէր զեղբայր իւր զԴեմետրիոս[20], որ ի գերութեան էր, բայց Անտիոքոս[21], քանզի ձմեռն եկեալ հասեալ էր, յանձուկ[22] տեղիսն եկեալ ի վերայ Արշակայ[23] զաւրացն՝ սաստկացուցանէր զպատերազմն. եւ խոցեալ անկանէր եւ մեռանէր, որոյ ԼԷ ամ էր ի ծննդենէ[24]: 39 Իսկ զնորին որդի զՍելեւկոս, որ եկեալ էր զհետ հաւրն, կալեալ Արշակայ՝ տանէր[25] գերի եւ թագաւորաբար պահէր:

40 Յայնմ ժամանակի Արշակ Մեծ՝ թոռն Արշակայ Քաջի թագաւորեցոյց զեղբայր իւր զՎաղարշակ ի վերայ աշխարհիս Հայոց: 41 Թողու ի նա եւ զամենայն աշխարհս արեւմտից, որ ընդ ձեռամբ նորա իշխանութեանն էին[26] հնազանդեալք, եւ ինքն չուեալ գնաց ի Բահլ[27]:

42 Արդ այսպէս զատուցեալ երեւին երկու[28] ցեղքն թագաւորութեանց[29]՝ Պարսիցն եւ Հայոցն[30]:

43 Արշակ Քաջ՝ նախնեաց երկուց ցեղից, թագաւորեցելոյ[31] Պահլաւկանին[32] եւ Արշակունւոյն[33], ամենայն քաջութեամբ թագաւորեաց ամս ԾԷ. յետ որոյ որդին զատուցեալք թագաւորք Պարսից[34].

Արշակ Մեծ ամս ԾԲ[35].
Արշական ամս Լ[36].
Արշանակ ամս ԼԲ.
Արտաշէս[37] ամս Ի.
Արշաւիր ամս ԽԶ.
Արտաշէս ամս ԼԱ.

1 A դեմէտր BCDEO դեմետր
2 D արfա
3 ABE մակեդովնացւոց C մակէդովնացւոց
4 A ի բաբէղովն BCDEO ի բաբելովն
5 BCD արշակա
6 ABCDE սիրիպիդէսն O սիպիրիդէոս
7 B երկաթս
8 O պաղէստինէ o ի պահեստի
9 ABCO անտւոfոս
10 O ի սիդէս C ի սիզէ
11 B որ սակս այնր չիf յայն
12 ABCD նիդէացի
13 AE եթե
14 O ի կապանսն է T_2 ի կալանս է
15 O ի սէղէ
16 BDO նուաճեալ էր
17 A զիրեայս
18 CDEO չիf եւ d եւ
19 ABCE ԺԲ O ԲԺ ան բիւրօf
20 A զդեմետրոս
21 ABCD անտւոfոս
22 ABCD յանծուկ

23 BD արշակա
24 AB ի ծննդենեն CDEO ի ծնընդենէն
25 BD տանէ o տանէր
26 A եին
27 A ի բահղ
28 ACDEO Բ
29 ADEO թագաւորութեանցն
30 BDO պարսից եւ հայոց
31 O թագաւորելոյ
32 ABO պահղաւկանին
33 ABCO արշակունոյն
34 BDO T_1 չիf յետ որոյ որդին զատուցեալf թագաւորf պարսից o յետ որոյ որդին զատուցեալf թագաւորf պարսից
35 BDO T_1 չիf արշակ մեծ ամս ԾԲ o արշակ մեծ ամս ԾԲ
36 ABC ամս Լ T_2 չիf ամս
37 BEO արտաշէզ

Դարեհ ամս Լ.
Արշակ ամս ԺԲ.
Արտաշէս ամս Ի[1].
Պերոզ ամս ԼԳ.
Վաղարշակ ամս Ծ.
Արտաւան ամս ԼՁ:

44 Զսա սպանեալ Ստահրացւոյն[2] Արտաշրի, որդւոյ Սասանայ[3]՝ եբարձ[4] զտէրութիւնն[5] Պահլաւկաց յերկրորդ ամին Փիլիպպեայ[6] թագաւորին Հռոմայ[7]: 45 Աստանաւր[8] դադարէ թագաւորութիւնն[9] Պարթեւաց յազգէն Պահլաւկաց[10]՝ սկսեալ[11] յԼ ամի[12] թագաւորութեան[13] Փիլադելփոս[14] Պտղոմէոսի[15], կալեալ սոցա ընդ ամենայն ամս ՆԾէ:

46 Յետ որոյ նուաճեալ Ստահրացւոցն Արտաշրի[16]՝ որդւոյն[17] Սասանայ զամենայն Արիս եւ զԱնարիս եւ զբազումս ի նոյն ազգէ թագաւորութեանն[18] Պարթեւաց եւ Պահլաւկաց[19]՝ թագաւորէ ինքն. եւ յետ նորա պայազատք նորին զնոյն ձեւ աւրինակի[20]:

ԳԼՈՒԽ[21] Ե[22]

Յաղագս թագաւորաց Հայոց Արշակունեաց[23]

1 Բայց մեք անդրէն ի կարգն առաջին դարձցուք:

2 Որպէս ասացաք, յետ Կ ամի մահուանն Աղեքսանդրի[24] թագաւորէ ի վերայ Պարթեւաց Արշակ Քաջ ի քաղաքին, որ կոչի Բահլ[25] Առաւատին[26] յերկրին Քուշանաց: 3 Եւ յետ սորա որդի[27] սորա[28] Արտաշէս[29] ամս ԼԱ: 4 Զսա պայազատէ սորին որդի[30] Արշակ, որ կոչի Մեծ[31], եւ տիրէ երրորդ մասին աշխարհի, որպէս յիրականաց պատմութեանց Հերովդոտեայ[32] է ուսանել ի չորրորդէն, որ յաղագս բաժանելոյ զբոլոր երկիր յերիս մասունս, եւ կոչել զոմն Եւրոպէ[33], եւ[34] զոմն՝ Լիբիա[35], եւ զոմն՝ Ասիա[36], որում եւ տիրեաց Արշակ:

5 Եւ ի ժամանակին յայնմիկ թագաւորեցուցանէ զՎաղարշակ՝ զեղբայր իւր մերոյ աշխարհիս՝ զհիւսիսի[37] եւ զարեւմուտս[38] տալով նմա սահմանս[39]:

6 Որ ի թագաւորելն միաբանէ զաւրս[40] բազումս Հայոց[41] մաւտ[42] յԱրմաւիրն

1 D *չիք* ամս Ի d ամս Ի
2 ACO ստահրացւոյն B ստրհացւոյն
3 B սասանա
4 O եւ (եբարձ)
5 BDO զտէրութիւն
6 ABCDE փիլիպպեա
7 ABO հռովմայ C հռօմայ
8 A աստանաւր
9 O թագաւորութիւն
10 AD պահղաւկանաց CO պահլաւկանաց BE պահլականաց
11 ABCEO սկսեալf
12 AC յերեսուն ամի E Լ (ամի)
13 AC թագաւորութեանն
14 ABCDO փիլիդելփոս
15 O պտղոմիոսի
16 BDOT_1 *չիք* արտաշրի d արտաշրի
17 AC որդւոյ
18 BDO թագաւորութեան
19 A պահղկաց CDO պահլկաց
20 AD աւրինակի

21 ABCO *չիք* գլուխ
22 A (գլուխ) Թ *փխ* (գլուխ) Ե O (գլուխ) Զ *փխ* (գլուխ) Ե
23 DEO եւ (արշակունեաց)
24 DE աղէխսանդրի
25 A բահղ
26 D բահլ առաւատ d (բահլ առաւատ)ին
27 D որդին
28 B սորին
29 ABE արտաշէզ
30 B որդի սորին
31 BD արշակ մեծ BD *չիք* որ կոչի d որ կոչի
32 AE հերովդոտեա D հերովդոտիայ
33 ABDE րովպէ CO րոպէ
34 T_1T_2 *չիք* եւ
35 CDE լիբիայ
36 E ասիայ
37 AC զհիւսւսի D զհւսւսի E զհիւսուսի
38 C զարեւմուտ
39 ACDEO սահման
40 A զաւրս D զաւուրս d զօրս
41 ABCDEO բազումս հայոց T_2 ի Հայոց
42 T_2 մօտ

բլուր եւ չուեալ հասանէ ի սահմանս Խաղտեաց[1]. պատերազմի ընդ Մորփոլիկայ[2], որ բռնացեալ ունէր զսահմանս[3] Մաժաքայ եւ Պոնտոսի[4]: 7 *Եւ պատահեն[5] միմեանց առ բարձրաւանդակ քարագագաթն բլրին Կողոնիոյ[6]:* 8 *Եւ մեռանի Մորփոլիկ[7] ի ձեռն քաջացն, որ յազգէն Սենեքերիմայ[8] եւ որ ի տոհմէն Հայկայ:* 9 *Եւ զաւրքն[9] փախստեայ[10] եղեալ՝ երկիրն[11] նուաճի[12] ընդ ձեռամբ[13] Վաղարշակայ[14], եւ Մակեդոնացւոցն[15] դադարէ դոռ:*

10 *Եւ Թագաւորն չուեալ ի Մծբին[16]՝ յաւրինէ զտուն Թագաւորութեանն[17] իւրոյ:* 11 *Եւ զկոչեցեալն ի Հրէից Բագարատ պատուէ՝ զտանուտէրական[18] պատիւն[19] ազգին պարգեւելով. եւ Թագադիր Թագաւորին լինէր այլ[20] եւ ասպետ, եւ առանց ոսկւոյ[21] եւ ականց զկրսեր[22] մարգարիտն երեքտակեան[23] վարսակալ ածեալ[24], յորժամ յարքունիս եւ ի տուն[25] Թագաւորին[26] շրջիցի:* 12 *Եւ զզգեցուցանողս[27] զձեռէս ի զաւակէ Քանանացւոց եւ Քանիդայ[28], որ ի ժամանակս Յեսուայ ի Քանանացւոց փախուցեալ եկին[29] ի Հայս. եւ անուն կոչէ ազգին Գնթունիս:* 13 *Եւ Թիկնապահս[30] իւր զինու հանդերձ ի զաւակէ Խոռայ[31] Հայկազնոյ[32] զՄաղխազ[33] ումն բարի, այր ուժեղ եւ սրտեայ[34]. եւ անուն ազգին զնախնականն[35] պահէ զԽոռայ:* 14 *Իսկ զԴատն[36], որ ի զաւակէ[37] Գառնկայ[38], որ ի Գեղամայ՝ ի վերայ որսոց արքունական կարգէ, որոյ որդի եղեալ Վարաժ[39] յանուն[40] նորա անուանի[41] ազգն Վարաժնունիք:* 15 *Եւ զԳաբաղ ումն՝ ի վերայ կուտից, եւ զԱբէլ՝ սպասարար եւ դահաւոր. եւ չէնս պարգեւէ նոցա, յորոց[42] անուն կոչի նախարարութիւն[43] Աբէղեան[44] եւ Գաբեղեան[45]:* 16 *Եւ զԱրծրունիսդ, որք[46] զարծուիս[47] առաջի նորա կրէին[48]:* 17 *Եւ զԳնունիսդ[49], որք զարժանիս Թագաւորին պատրաստէին[50] զըմպելիս[51]:*

1 O խախտեաց
2 B մորփիւլիկեայ
3 A զսահմանսն
4 B պոնդոսի
5 O պատահէն
6 ACO կողոնիա
7 ACO ի մորփոլիոն B մորփիւլիկսն
8 O սենէքէրիմայ
9 T_2 զօրքն B զօրն
10 ACO փախստեա D փախըստեա
11 BD երկիր d (երկիր)ն
12 ABCDEO նուաճեալ
13 O ընդ ձեռամբն
14 D վաղարշակա
15 AB մակեդովնացւոցն D մակեդովնացւոց T_2 մակեդոնացւոցն
16 DO ի մըծբին
17 BDO թագաւորութեան d (թագաւորութեան)ն
18 ACEO զտանուտերական
19 O պատիւ D պատուէ
20 A այղ եւ
21 DO ոսկոյ
22 ACO զկրտսեր
23 T_2 *չիք* երեքտակեան
24 T_2 ածել
25 AO ի տան D ի տուն *չիք* T_1 ի տան
26 BD թագաւորի

27 A զգեցուցանաւղք CO զգեցուցանօղք
28 B քանիդեա C քանիդեայ
29 O եկն
30 C (եւ) ի (թիկնապահս)
31 B խոռա C զխոռա
32 AC հայկազնւոյ
33 ABCO զմախազ
34 ABC սրտեա
35 ADO զնախնական CE զնախնեացն
36 ABCO զդատ D դատ d զ(դատ)
37 ABO որ (ի զաւակէ) C որ ի զաւակէն T_2 *չիք* որ D որ զաւակէ d (որ) ի (զաւակէ)
38 D գառնկա
39 T_2 Վարժ
40 C անուն
41 D անուանի
42 B որոց
43 ADEO T_1 *չիք* եւ T_2 (կոչի) եւ (նախարարութիւն)
44 ACEO աբեղեան BD աբելեան d աբեղեան
45 B գաբելեան
46 O որ
47 ABCDE զարծուիսդ O զարծըւիսդ d (զարծ)ր(ու)ն(իսդ)
48 A կրեին
49 BD զնունիսդ
50 A պատրաստեին
51 O զմպելիս C զմբելիս

18 *Եւ են այս երկու տունքս[1] ի զաւա-*
կէ[2] Սենեքերիմայ[3], Արծրունիք եւ Գնու-
նիք:

19 *Եւ Սպանդունիսդ՝ ի վերայ[4] զենա-*
րանացն. եւ զՀաւունիսդ՝ բազէակիրս[5]. եւ
զՁիւնականս[6]՝ ընդ[7] ամարանոցաց պա-
հակս եւ ձիւնակիրս:

20 *Եւ երկրորդ թագաւորութեանն լինել*
ի զաւակէ Աժդահակայ[8] Մարաց թագաւո-
րին, որ այժմ Մուրացան[9] կոչին. քանզի ա-
սի Մարացւոյն տէր: 21 *Եւ թողու ի վերայ*
նորա զամենայն շէնսն, որ ի գերութենէն
Մարաց: 22 *Եւ արեւելեան կողմնակալս[10]*
բիւրաւորս՝ զերկուս ի ցեղից տանց նահա-
պետութեանց, զՍիսականն եւ որ ի տանէն
Կադմեայ[11]: 23 *Եւ յարեւելեան ի հիւսիսոյ[12]*
կողմանէն կարգէ կողմնակալ[13] զԱռան առ
Կուր[14] գետով, որ հատանէ զդաշտն մեծ:
24 *Զի ի Սիսակայ ցեղէն[15] էր գունդն, որ*
ժառանգեաց զդաշտն Աղուանից եւ զլեռ-
նակողմն նորին դաշտի, ի գետոյն Երաս-
խայ մինչեւ ցամուրն Հունարակերտ[16]. եւ
աշխարհն յանուն նահապետին նոցա ա-
նուանեցան Աղուանք. զի աղու ձայնէին[17]
զնա[18] վասն քաղցրութեան բարուցն: 25 *Եւ*
ի սորա ծննդոց[19] այս Առան անուանի եւ
քաջ՝ կարգեցաւ բիւրաւոր կողմնակալ[20] ի
Վաղարշակայ[21]: 26 *Ի սորա[22] ծննդոց[23] սե-*
րեցան ազգք[24] Ուտէացւոց եւ Գարդմա-
նացւոց եւ[25] Ծովդէացւոց[26] եւ Գարգարաց-
ւոց:

27 *Իսկ Գուշարայ[27], որ յորդւոցն[28] Շա-*
րայի, ժառանգեաց զլեառն[29] Մթին, որ է
Կանգարք, եւ կէս մասին[30] Ջաւախաց,
զԿողբ եւ զԾոփ եւ զՁորն մինչեւ ցա-
մուրն Հունարակերտ[31]: 28 *Բայց զտէրու-*
թիւնն[32] Աշոցաց եւ Տաշրայ կարգէ ի զա-
ւակէ Գուշարայ[33] Հայկազնոյ[34]: 29 *Իսկ*
ընդդէմ լերինն Կովկասայ կողմնակալ[35]
հիւսիսոյ[36] կարգէ զմեծ եւ զհզաւր[37] ազգն,
եւ նահապետութեան անուն կարդայ[38]
Բդեաշխ[39] Գուգարացւոց, որ եղեալ ի զա-
ւակէ Միհրդատայ[40], Դարեհի նախարարի,
թողեալ իշխան ի վերայ գերւոյն[41] Իվե-
րիացւոց[42] ազգին, զոր[43] ճած[44] Նաբուգո-
դոնոսոր: 30 *Զի Նաբուգոդոնոսոր ուժգ-*
նագոյն[45] քան զԵրակլէս[46]՝ ի Լիբէացւոց[47]

1 ABCDEO տունս T_1 Բ տունս
2 AO ի զաւկէ E ի զաւակէն
3 B սենեքարիմայ O սենէքերիմայ
4 T_2 ի վենայ *փխ* ի վերայ
5 ABCO բազէկիրս
6 ABC զձիւնականսն O զձիւնականսդ
7 O *չիք* ընդ
8 BD աժդահակա
9 ABCO մուրացեան
10 AO կողմնակալս
11 ABC կադմեա
12 A զարեւելեա հւսւսոյ BD զարեւելեա հիւսիսոյ C զարեւելեա եւ զհիւսւսոյ
13 AC կողմնակալ
14 ACO կուռ
15 ABCDEO *չիք* ցեղէն
16 C հոնարակերտ
17 A ձայնեին
18 ABCDEO նմա
19 CO ծնընդոց
20 ABCO կողմնակալ
21 BD ի վաղարշակա d (ի վաղարշակա)յ
22 T_1 *չիք* եւ (ի սորա)
23 AC ծնընդոց
24 ABCDO ազգն
25 ABC *չիք* եւ
26 ABCO ծողէացւոց
27 ACO դուշարայ B դուշարա
28 ABCO ի յորդւոցն
29 ACO զլեառնն T_1T_2 մթին
30 T_1 զկէս մասն T_2 [զ]կէս մասին
31 CE հոնարակերտ
32 BD զտէրութիւն
33 AB դուշարայ D դուշարա
34 ABDO հայկազնւոյ
35 AC կողմանակալ
36 ACD հիւսւսոյ
37 A զհզաւր
38 ABD կարդա
39 O բդեշխ
40 BD միհրդատա
41 ABCDO գերոյն
42 D ի վիրիացւոց O իվէրիացւոց
43 AE զորս C սորս
44 AE խած
45 B (ուժգնագոյն) էր
46 AO զերակղէս
47 B լիբիացւոց

(եւ[1]) յԻվերիացւոց[2] աշխարհն զաւրաժողով[3] լեալ՝ ընդ ձեռամբ նուաճէ[4], (եւ) մասն[5] մի ի նոցանէ յաջակողմն[6] Պոնտոս[7] ծովուն[8] տարեալ բնակեցուցանէր:

31 *Եւ յԻվերիոյն[9] անցեալ յեզերս երկրի յարեւմուտս՝ ի[10] հովտին մեծի[11] Բասենոյ կարգէ նահապետութիւն[12] զՈրդունին անուանեալ, որ ի զաւակացն[13] Հայկայ:*

32 *Իսկ զՏուրք անուն, որ վասն ժահադիմութեանն[14] կոչէր Անգեղեայ[15], ի զաւակէ Պասքամայ, ի Հայկակայ[16] Թոռանէ[17] հաստատէ կուսակալ արեւմտից, եւ յերեսացն անպիտանութենէ կոչէ զանուն ազգին Անգեղ տուն:* 33 *Զսմանէ երգեն ԾԻ փղի ոյժ[18] ունել եւ բուռն հարկանել զորձաքար վիմաց եւ հերձուլ ըստ կամաց եւ գրել եղնգամբ[19] արծուիս եւ[20] կամ այլ ինչ[21]:* 34 *Որ եւ յեզերս ծովուն Պոնտոսի դիպեալ նաւաց[22] թշնամեաց՝ վէմս բլրաձեւս[23] ձգեալ զկնի նաւացն[24] ի ծովն, եւ ի պատառմանէ ջուրցն բազում նաւք ընկղմեցան, եւ այլքն[25] բազում մղոնս[26] յալեացն վարեցան:* 35 *Այլ[27] այս թէպէտ[28] եւ առասպել, այլ[29] արժանի զրուցացս էր այրն այն[30]:*

36 *Իսկ զՇարաշան ի տանէն[31] Սանասարու[32] հաստատէ բդեաշխ մեծ եւ կուսակալ յարեւելս հարաւոյ[33], յեզեր սահմանաց Ասորեստանի, առ ափն Տիգրիս գետոյ[34], զաւառս պարգեւելով զԱրզն[35] եւ որ շուրջ զնովաւ եւ զլեառն Տաւրոս[36], որ է Սիմ:* 37 *Իսկ զՄոկացին՝ ի նոյն գաւառէ գտեալ այր, որ ունէր ընդ իւրեաւ սրիկայս բազումս, ի[37] նախարարութիւն հաստատէ:* 38 *Սոյնպէս եւ զԿորդացին[38] եւ զԱնձեւացին[39] եւ զԱկէացին ի նոյն գաւառէ:* 39 *Իսկ զՌշտունին[40] եւ զԳողթնեցին գտի պատմեալ ի Սիսականէն[41] արդարեւ հատուած[42]:*

40 *Եւ յետ այսր ամենայնի մեհեան շինեալ յԱրմաւիր[43] անդրիս հաստատէ արեգական[44] եւ լուսնի:* 41 *Եւ աղերսեալ որ ի Հրէիցն Շամբատայ[45] Բագարատայ[46], որ էր[47] թագադիր եւ ասպետ, հանդերձ հարկեցուցանող[48] բանիւ թողուլ զաւրէնս[49]*

1 ABCDEO *չիք* եւ T_2 [եւ]
2 ABCDE ի վերիացւոց O իվէրիացւոց C իվերիացւոց
3 A զաւրաժողով
4 ABCO *չիք* եւ T_2 [եւ]
5 ABC զմասն T_1 մասն մի T_2 [եւ] մասն մի
6 ABCD յաջակողմ
7 DO պոնտոսի
8 ABD ծովու D *չիք* ծովու
9 ABCDO ի վերիայն E իվերայն
10 B իսկ (ի հովտին)
11 C մեծին
12 O (կարգէ) նախարար նահապետութիւն T_1T_2 նախարարութիւն
13 A ի զաւրացն ACO ի զօրացն Ե զաւակացն
14 BD ժահադիմութեան
15 ABCO անգեղեա
16 AC հայկայ BO ի հայկա
17 ABCDE թոռնէ
18 ABCO ուժ
19 ABC եղընգամբ O եղընկամբք D եղընգամբք
20 DO *չիք* եւ
21 A այդ ինչ
22 B նաւուց
23 B բոլորաձեւ
24 O նաւուցն
25 A այղքն
26 AC մղւոնս
27 A այղ
28 A թեպէտ
29 A այղ
30 AC *չիք* այն
31 B ի տանէ
32 ACDE սանասարէ O սանասարայ է B սանասարա
33 A յարեւեալս հարաւոյ C արեւեալս հարաւոյ
34 C գետոյն
35 ABCDO զազրն օ զզերզն
36 ABDO տորոս CE ստրոս
37 ABCDEO *չիք* ի
38 AE զկորդուացին BDO զկորդացին
39 ABCEO եւ զանձաւացին
40 C զըորըշտունին B զռուշտունին
41 ABCD ի սիսականէն
42 D հատւած
43 C արմաւիր
44 C արեգականն
45 ACO շամբաթայ BD շամբաթա
46 O բագրատայ D բագարատա
47 C է
48 A հարկեցուցանաւղ BCO հարկեցուցանօղ
49 A զաւրէնս

հրէութեան[1] եւ պաշտել զմեհեանս[2]. զոր ոչ առեալ յանձն՝ ըստ կամաց թողու զնա արքայն[3] Վաղարշակ։ 42 *Կարգէ եւ երկուս յիշեցուցանողս[4] ի ձեռն գրոյ՝ ոմն զբարւոյ յիշողութիւնս[5] առնելով եւ այլ[6] ոմն՝ զվրէժխնդրութեանց։* 43 *Բարւոյ յիշեցուցանողին հրաման տայ ի բարկութեան արքայի յիշեցուցանել զիրաւն եւ զմարդասիրելն։* 44 *Եւ կարգեաց աւրէնս՝ զմի յորդւոց թագաւորացն առ ինքեանս[7] պահել ի համար թագաւորաց[8] եւ զայլսն[9] ի կողմանս Հաշտենից առաքել։* 45 *Այսպէս եւ զիւր որդին[10] կարգեաց զԱրշակ առ իւր պահելով հանդերձ Արտաշիսիւ[11] Նորին որդւով եւ զայլսն[12] ի Հաշտէնս[13] առաքեաց։* 46 *Եւ ինքն մեռանի ի Մծբին՝ թագաւորեալ ամս ԻԲ։*

47 *Եւ ապա Արշակ որդի նորա թագաւորէ ի վերայ Հայոց ամս ԺԳ։* 48 *Եւ պատերազմեալ[14] ընդ Պոնտացիս[15]՝ նշան եթող[16] յեզր ծովուն մեծի՝ զնիզակն բոլորատէգ, զոր արեամբ ասեն աւձից[17] եւ զեռնոց մխեալ, ձգեալ ի հետեւակուց՝ խորագոյնս նստոյց յերկանաքար[18] արձան, զոր կանգնեաց ի ծովեզերն[19]։* 49 *Զայս արձան պատուեցին Պոնտացիքն[20] իբրեւ զաստուածոց գործ. զոր ի գոռալն Արտաշիսի[21] միւսանգամ[22] ընդ Պոնտացիսն[23]՝ ի ծով[24] ընկեցին զարձանն։* 50 *Ի սմանէ նեղեալ որդիք[25] Բագարատայ[26] վասն զկուռս[27] պաշտելոյ՝ երկուք[28] ոմանք սրով[29] կատարեցան արիաբար՝ նմանեալ Անանիանց եւ Եղիազարեանց։*

51 *Իսկ զկնի այսորիկ Արտաշէս[30] թագաւորէ Հայոց փոխանակ Արշակայ[31] հաւր[32] իւրոյ ի քսան եւ ի չորրորդ ամի[33] Արշականայ Պարսից արքայի[34]։* 52 *Եւ յառաջադէմ եղեալ՝ ոչ զերկրողականն ունի գահ, այլ[35] զաւագութեան թեկն ածէ[36], դրամ առանձին եւ զիւր պատկերն հարկանէ։*

53 *Եւ հրաման տայ Արտաշէս[37] զաւր[38] բազում յարուցանել, մինչեւ[39] ոչ գիտել նմա զհամար, այլ[40] յանցս եւ յէջս եւ յիջեւանս[41] քար ըստ մարդաթուի կարկառ նշան բազմութեանն[42] թողուլ։* 54 *Խաղայ[43] յԱրեւմուտս, եւ ձերբակալ[44] արարեալ զԿրասոս[45] Լիւդացւոց[46] թագաւորն եւ*

---

1 A հրէութեանն
2 ACDE զմեհեանսն
3 ACO արքայ BD արքա
4 A յիշեցուցանաւղս BCO յիշեցուցանօղս
5 O յիշողութիւնսն
6 A այղ
7 BO առ ինքեան
8 BD թագաւորացն
9 A զայղսն
10 ABCDEO որդիսն
11 ACE արտաշէսիւ
12 A զայղսն
13 ABCDE ի հաշտեանս
14 B պատերազմել
15 BD ընդ պոնդացիս O ընդ պոնդացիսն
16 B նշանակ եթող CE թողեալ
17 A աւճից
18 BT_1 յերկայնաքար
19 B ի ծովեզերին
20 BO պոնդացիքն

21 A արտաշեսի C արտաշէսիւ
22 O միւս անգամ T_2 միւսանգամ *(ՆՀԲ-ն ընդունում է երկու գրութիւնները)։*
23 BOD ընդ պոնդացիսն
24 CEO ի ծովն
25 BO որդիքն
26 B բագարատա
27 O զկուռսն
28 A երկուքք
29 O սըրով
30 ABCDEO արտաշէզ
31 BD արշակա
32 A հաւր
33 ABCDE ի իդ երորդ ամի O ի իդ երորդի ամի
34 DO արքային
35 A այղ
36 D թեկնածէ E թէկն ածէ
37 O արտաշէզ
38 T_1T_2 զօր
39 BDT_1 մինչ
40 A այղ
41 AE յիջավանս C յիջեվանս
42 BD բազմութեան
43 C խաղա
44 O ճերբակեալ o ճերբակալ
45 B զկրասիոս CE զկրատոս
46 ABCD զլիբէացւոց

նուաճեալ զցամաք միջոցաց[1] ծովուցն երկոցունց[2]՝ լնու զովկիանոս բազմութեամբ[3] նաւաց՝ ծառայեցուցանել կամելով զբոլոր Արեւմուտս: 55 *Եւ ոչ գիտեմ յորպիսի ազգմանէ աղմկեալ բազմութեան զաւրացն[4]՝ զմիմեանս կոտորեալ:* 56 *Իսկ Արտաշէս փախուցեալ մեռանի, որպէս ասեն՝ յիւրոց զաւրացն, թագաւորեալ ամս ԻԵ[5]:*

57 *Բայց եւ յԵլլադայ[6] առեալ զպատկերսն Դիոսի, զԱրտեմիդեայ[7], զԱթենայ[8], զԵփեստու եւ[9] զԱփրոդիտեայ[10]՝ տայ բերել[11] ի Հայս, որք ոչ ժամանեալ միջամուխ լինել յաշխարհս մեր՝ լուեալ զբաւթ[12] մահուանն[13] Արտաշիսի[14], փախուցեալ անկանին յամուրսն Անի:*

58 *Յետ Արտաշիսի Առաջնոյ[15] թագաւորէ Տիգրան որդի նորա[16] յիննեւտասներորդ ամի[17] Արշականայ թագաւորի Պարսից:* 59 *Եւ ընդդէմ երթայ զաւրացն Յունաց, որք յետ մահուանն[18] հաւր նորա Արտաշիսի[19] եւ ցրուելոյ[20] զաւրացն[21]՝ հետամուտ լեալ[22] դիմեալ գային յաշխարհս մեր, որոց ընդդէմ պատահեալ Տիգրանայ[23]՝ արգելեալ ի վերջ նահանջէ:* 60 *Եւ ի քեռայր իւր Միհրդատ հաւատայ[24] զՄաժաք[25] եւ զհոգս Միջերկրեայց[26]:* 61 *Եւ զաւր բազում գումարեալ ընդ նմա՝ դառնայ[27] յաշխարհս մեր եւ իջանէ ի Միջագետս. երթեալ յաշխարհն Պաղեստինացւոց եւ[28] առեալ բազում գերի ի Հրէիցն[29]՝ դառնայ[30] այսրէն:*

62 *Յայնմ ժամանակի Պոմպիոս Հռոմայեցւոց[31] զաւրավար զաւրաւք[32] բազմաւք եկեալ հասանէ[33] ի Մէջերկրեայս[34] եւ ոչ հանդիպեալ Տիգրանայ[35]՝ պատերազմի ընդ Միհրդատայ, եւ [զոր][36] փախստական ի Պոնտոս[37] անկանի:* 63 *Եւ առեալ զՄաժաք քաղաք եւ կալեալ զորդին[38] նորա զՄիհրդատ՝ ինքն փութով ի Հրէաստան հասանէ:* 64 *Իսկ թագաւորն[39] Հայոց Տիգրան լուեալ զայն՝ խաղայ գնայ[40] յԱսորիս ի վերայ զաւրացն[41] Հռոմայեցւոց[42]:* 65 *Եւ Գաբիանոս զաւրավար Հռոմայեցւոց[43] գայ[44] ընդդէմ նորա ի պատերազմ, զի Պոմպէի ի Հռոմ[45] դարձեալ էր. եւ ոչ կա-*

1 O միջոցայց
2 C *չիք* երկոցունց
3 BD բազմութեան
4 A զաւրացն
5 T_2 ամս իե
6 A յեղղադայ BD յեղղադա
7 ABD զարտեմիդայ C արտեմիդայ
8 C զաթենա
9 ACDEO *չիք* եւ
10 ABC զափրոդիտեա O զափրոյդիտեա
11 ACD տա բերել
12 A զբաւթ
13 D մահուանն
14 AB արտաշեսի CE արտաշէսի
15 AB արտաշէզի առաջնոյ C արտաշէսի առաջնոյ T_2 Արտաշիսի Ա
16 C որդի նորա տիգրան
17 T_2 յիննեւտասներորդ ամի
18 ABO մահուան
19 AO արտաշէսի
20 C ցրուելոց
21 C զօրաց
22 B *չիք* հետամուտ լեալ
23 C տիգրանա
24 B հաւատա C հաւատաց
25 O զմաժակ
26 C ի մէջ երկրեայցս
27 BO դառնա
28 ABCO *չիք* եւ
29 BO ի հրէից
30 BO դառնա
31 ABC հռովմայեցւոց O հռօմայեցւոց
32 B զօրավար հռովմայեցւոց զօրօք O զօրավարն
33 EO հանէ *փխ* հասանէ
34 ABE ի միջերկրեացս C ի մէջ երկրեայս O ի միջերկրայս o (ի միջերկր)ե(այս)
35 B տիգրանա
36 ABCDEO *չիք* [զոր]
37 BD պոնդոս T_2 պոնտոս անկանի [Միհրդատ]
38 B զորդի
39 D թագաւոր d թագաւորն
40 B խաղա գնա
41 AC զաւրուն
42 ABCO հռովմայեցւոց
43 ABC հռովմայեցւոց O *չիք* եւ գաբիանոս զաւրավար հռոմայեցւոց
44 CD գա
45 A ի հռովմ E հռօմ

րացեալ Գաբինոսի պատերազմել՝ զաղտ հաշտութիւն խաւսեցեալ ընդ Տիգրանայ[1]՝ տայ[2] զքեռորդին[3] նորա՝ զպատանին Միհրդատ:

66 *Ձկասկած առեալ Հռոմայեցւոց[4]՝ զԳաբինոս փոխեն եւ զԿրասոս փոխանակ նորա առաքեն, որոյ[5] եկեալ եւ առեալ զամենայն զանձս զտեալ[6] ի տաճարին Աստուածոյ որ յԵրուսաղէմ, խաղայ[7] ի վերայ Տիգրանայ[8]. եւ անցեալ ընդ Եփրատ[9]՝ սատակի ամենայն զաւրաւքն ի պատերազմելն ընդ Տիգրանայ[10]. զորոյ զգանձս ժողովեալ Տիգրանայ[11]՝ դառնայ[12] ի Հայս:*

67 *Ձայսու ժամանակաւ պատանին Միհրդատ ապստամբեալ[13] ի քեռւոյն[14] իւրմէ[15] Տիգրանայ[16]՝ գնայ[17] առ Կեսար:* 68 *Իշխանութիւն գտեալ ի նմանէ զՊերգեայ[18] քաղաքի[19]՝ շինէ զՄաժաք[20] ընդարձակագոյն եւ պայծառ շինուածովք եւ անուանէ Կեսարիա[21] ի պատիւ Կեսարու:* 69 *Եւ յայնմհետէ բարձեալ լինի իշխանութիւն Հայոց ի քաղաքէն[22] յայնմանէ:* 70 *Իսկ Տիգրանայ յԱրտաշէզ[23] Պարսից արքայէ զաւր յաւգնականութիւն առեալ՝ եւ զՀայոց զաւրս[24] տայ[25]. սպարապետ[26] նոցա կացուցանէ զԲարզափրան Ռշտունեաց[27] նահապետ[28] եւ առաքէ յԵրուսաղէմ:* 71 *Որոց երթեալ, զՀիւրկանոս[29] Հրէից քահանայապետ[30] կալեալ եւ մտեալ յԵրուսաղէմ, առեալ զինչս նորա աւելի քան զ Յ քանքար, եւ զՍամարացւոց քաղաքն գերեալ[31], թագաւոր կացուցանելով զԱնտիգոնոս:* 72 *Եւ զՀիւրկանոս կապեալ ածեն Տիգրանայ եւ[32] հանդերձ գերութեամբն նստուցանեն ի քաղաքին Շամիրամայ[33]:* 73 *Եւ Տիգրանայ ոչ աւելի բաւեալ քան զերկեամ յետ այնորիկ՝ վախճանի[34]՝ թագաւորեալ ամս ԼԳ:*

74 *Իսկ Անտոնինոս ամենայն զաւրաւքն Հռոմայեցւոց[35] հասեալ ի Շամշատ՝ լսէր[36] զմահն Տիգրանայ[37] եւ առեալ զքաղաքն՝ դառնայ յԵգիպտոս[38]. եւ սպանեալ զԱնտիգոնոս՝ թագաւորեցուցանէ զՀերովդէս ամենայն Հրէաստանի եւ Գալիլեայ[39]:*

75 *Իսկ Հայոց թագաւորէ Արտաւազդ՝ Տիգրանայ[40] որդին:* 76 *Եւ զեղբարս եւ զքորս իւր[41] ժառանգեցուցանէ ի գաւառին Աղիովտայ եւ Առբերանւոյ[42], որպէս զայլ*

1 B տիգրանա
2 B տա
3 O զքեռորդի
4 ABCD հռովմայեցւոց EO հռոմայեցւոց
5 C որ
6 ABC զանձսն զտեալն O զտեալսն
7 BD խաղա
8 BO տիգրանա
9 ABC եփրատ D եւփրատ
10 BD տիգրանա
11 BD տիգրանա
12 BD դառնա
13 A ապստամպեալ
14 B զքեռւոյն CO ի քեռոյն
15 B իւրոյ
16 B զտիգրանայ
17 BC զնա
18 ACDE զպերեգեա
19 ABC քաղաք
20 A մաժաք
21 ACDEO կեսարիայ
22 B ի քաղաքէ
23 ACEO յարտաշեզայ BD յարտաշէզայ

24 BC զաւրսն
25 C *չիք* տայ
26 C ասպարապետ
27 ABC ռուշտունեաց O ըռըշտունեաց
28 O նահապետն
29 A զհիւրկիանոս
30 O քահանայապետն
31 AC զերի առեալ
32 ABCDEO *չիք* եւ
33 A շամիրամա CO շամարամայ o շամիրամայ
34 DO վաղճանի
35 ABD հռովմայեցւոց O հռոմայեցւոց
36 O լսէ
37 BD տիգրանա
38 A յեգւոպտոս
39 AD գաղիղեա B գալիլեա
40 B տիգրանա
41 B զեղքայրս իւր եւ զքորս O զեղքայրս եւ զքոյրս O *չիք* իւր o իւր
42 BD աղիովտա BDE առբերանոյ O առ բերանոյ

Արշակունիսն[1]՝ ի Հաշտէնս եւ ի Ձոր[2]: 77 Եւ ինքն հանեալ զբիւրաւորսն Ատրպատական[3] նահանգին եւ զբնակիչս լերինն Կովկասու հանդերձ Աղուանաւք եւ Վրաւք՝ խաղայ[4] իջանէ ի Միջագետս եւ հալածական առնէ զզաւրս[5] Հռոմայեցւոց[6]:

78 Եւ մռնչեալ[7] առիւծաբար[8] Անտոնինոս[9] եւ առեալ զբազմութիւն զաւրացն՝ դիմէ ի վերայ Արտաւազդայ[10], եւ անցեալ ընդ Միջագետս՝ կոտորէ անհնարին զզաւրս[11] Հայոց եւ ձերբակալ առնէ զարքայն նոցա. եւ դարձեալ յԵգիպտոս[12]՝ պարգեւէ Կղէոպատրայ[13] զԱրտաւազդ բազում ընչիւք:

79 Եւ ի քսաներորդի [ամի][14] կատարման աւուրց կենացն Արտաշիսի[15] թագաւորէ Հայոց Արջամ, որ է Արշամ՝ որդի Արտաշիսի[16], եղբայր Տիգրանայ, հայր Աբգարու: 80 Բայց[17] զի ի նմին ամի վախճանեցաւ[18] Արտաշէզ[19], եւ թագաւորէ Պարսից Արշաւիր, մանուկ փոքր տղայ յոյժ. եւ ոչ ոք էր, որ աւգնէր Արշամայ[20]: 81 Խաւսի ընդ Հռոմայեցիս[21] զխաղաղութիւն՝ հարկս տալով ի Միջագետաց եւ ի կողմանցն Կեսարու[22]: 82 Այս եղեւ սկիզբն Հայոց մասնաւոր[23] մտանել ընդ հարկաւ Հռոմայեցւոց[24]:

83 Իսկ Հերովդէս յետ բազում գործոց արութեանց[25] ձեռնամուխ լինի ի բարեգործութիւնս, շինուածս բազումս առնելով բազմաց քաղաքաց՝ սկսեալ ի Հռոմայ[26] մինչեւ ց Դամասկոս: 84 Խնդրեալ յԱրջամայ[27] բազմութիւն[28] արանց անարուեստից. եւ զի ոչ առեալ յանձն Արջամայ[29]՝ զաւրս ժողովէ ընդդէմ նորա եւ հրեշտակս առաքէ առ կայսր՝ զի ի բաց արասցէ[30] զնա յիշխանութենէ Հերովդի: 85 Իսկ կայսրն[31] ոչ միայն զԱրջամ, այլ եւ զամենայն Միջերկրեայս[32] հաւատայ[33] ի Հերովդէս: 86 Յայնժամ Արջամայ[34] կամաւ հնազանդեալ Հերովդի՝ տայ զգործաւորսն զոր խնդրէր, ո-րով լցեալ զհրապարակն Անտիոքացւոց[35]՝ քսան վտաւանաւ[36] երկայնութեամբ յատակեալ[37] սպիտակ կճեայ[38] սալաւք[39]: 87 Բայց Արջամայ վարեալ զթագաւորութիւն[40] ամս Ի՝ վախճանեցաւ[41]:

88 Եւ թագաւորեաց Աբգար որդի Արջամայ[42] ի քսաներորդ[43] ամի Արշաւրի[44] թագաւորի Պարսից: 89 Ի սորա երրորդ ա-

1 A զայղ արշակունիք BD զայլ արշակունիք O զայլ արշակունիքն
2 T_1 Ձոր T_2 ճոր
3 BD ատրպատականի
4 BD խաղա
5 C զաւրս
6 ABCD հռովմայեցւոց E հռօմայեցւոց
7 ADC մռընչեալ O մըռընչեալ
8 ABE առեւծաբար
9 O անտոնինոսի
10 BD արտաւազդա
11 C զօրս
12 A յեգւպտոս
13 O կղէօպատրայ
14 ABCO ի Ի երորդի T_2 [ամի] ABCOT_1 *չիք* ամի
15 A արտաշեսի BCO արտաշէսի
16 AO արտաշեսի BC արտաէսի
17 T_1T_2 *չիք* զի
18 BO վաղճանեցաւ
19 CO արտաշէզ
20 D արշամա
21 ABCD հռովմայեցիս O հռօմէացիս
22 B կեսարւոյ
23 O *չիք* մասնաւոր օ մասնաւոր
24 AC հռովմայեցոց B հռովմայեցւոց O հռօմայեցւոց
25 ABC արւութեանց
26 ABC ի հռովմայ O ի հռօմայ
27 B յարջամա
28 C բազմութեան
29 A արջամա
30 T_2 *չիք* զնա
31 ABO կայսր
32 ABCO միջերկրայսն
33 B հաւատա
34 A արջամա
35 ABC անտւոքացւոց
36 ABCO Ի վտաւանաւ T_2 քսան վտաւանաւ
37 CE յարակեալ
38 ABC կճեա
39 ABCO սալովք
40 A զթագաւորութւնն
41 B վաղճանեցաւ
42 B արշամայ
43 AE ի Ի երորդ CO ի ԻԵ երորդ B ի քսան եւ հինգե-րորդ
44 O արշուրի C արշօրի

մի թագաւորութեանն[1] հարկին բոլորովին Հռոմայեցւոց[2] ամենայն կողմանքն[3] Հայոց. զի հրաման եւ յՕգոստոս[4] կայսերէ աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս[5], որպէս ասի[6] ի Ղուկայ Աւետարանի[7]:* 90 *Եւ ի Հայս[8] առաքէ գործակալս[9], որք[10] եկեալ՝ զպատկերն Օգոստեայ[11] յամենայն տեղիս կանգնէին[12]:*

91 *Զայսու ժամանակաւ լինի ծնեալ Փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս Որդին Աստուծոյ, աւրհնեալն յաւիտեանս. ամէն:*

92 *Իսկ Հերովդէս հրամայէ զիւր պատկերն հուպ ի կայսերական պատկերն կանգնել ի մեհեանս Հայոց, զոր չառեալ յանձն Աբգարու. եւ[13] Հերովդէս զաւր յարուցանէ ի վերայ Աբգարու ի ձեռն քեռորդւոյն իւրոյ:* 93 *Որ եկեալ ի Միջագետս՝ պատահի[14] Աբգարու ի զաւրանիստ գաւառին Բուգնան եւ մարտուցեալ մեռանի, եւ զաւրն փախստական լինի:* 94 *Նոյնհետայն վախճանի[15] եւ Հերովդէս. եւ Հրէից ազգապետ՝ զԱրքեղայոս[16] նորին որդի[17] Օգոստոս[18] կացուցանէ:* 95 *Եւ զկնի ոչ բազում ինչ աւուրց վախճանի[19] Օգոստոս[20] կայսր, եւ փոխանակ նորա թագաւորէ Տիբեր:*

96 *Յայնժամ Աբգար շինէ քաղաք զՈւրհայ[21]՝ զտեղի պահպանութեան գնդին Հայոց, ուր յառաջագոյն զգուշանային Եփրատու[22] ի Կարիոսէ, որ կոչի Եդեսիա[23]. եւ փոխէ ի նա զարքունիս իւր ի Մծբնայ[24] եւ զկուռս իւր եւ զմատեանս մեհենից վարժարանին:* 97 *Յետ այսր մեռեալ[25] Արշաւիր՝ թագաւորէ ի վերայ Պարսից Արտաշէս որդի նորա:* 98 *Եւ երթեալ Աբգարու յարեւելս[26]՝ խաղաղութիւն առնէ ի մէջ նոցա. զի Արտաշէս խորհէր ազգաւ թագաւորել, եւ եղբարք[27] նորա ընդդիմացան նմա, Կարէն[28] եւ Սուրէն եւ քոյրն Կոշմ, եւ Արտաշիսի[29] պաշարեալ զնոսա՝ յոյժ անմիաբանութիւն[30] էր ի մէջ զաւրացն Պարսից:* 99 *Իսկ Աբգարու համոզեալ զնոսա ի խաղաղութիւն՝ սահմանէ Արտաշիսի[31] իւրովք ծննդաւք[32] թագաւորել, եւ զեղբարսն[33] անուանել[34] Պահլաւս[35]՝ յանունն քաղաքին իւրեանց[36] եւ աշխարհին մեծի[37] եւ քաջաբերոյ[38], որպէս զի լինել[39] նոցա առաջինս քան զամենայն նախարարս Պարսից, որպէս արդարեւ զարմս թագաւորաց:* 100 *Եւ դաշինս երդմամբ ի*

1 BO թագաւորութեան
2 D հռովմայեցւոց
3 ABCO կողմանքս c երկիրս
4 A յաւգոստոս B օգոստոս
5 C երկիրս
6 ABCO ասէ
7 ABO ի ղուկաս o ի ղուկայ աւետարանին
* Ղուկ. Բ 1
8 A ի հայսս
9 AB գործակալաւ O գործակալաւք
10 CE առ որք
11 ABCEO օգուստի
12 A կանգնեին B կանգնել
13 ABCO և (հերովդէս)
14 ACDEO պատահէ
15 O վաղճանի
16 C արքեղաւոս
17 O որդի նորին
18 A ոգոստոս
19 BO վաղճանի
20 A ոգոստոս
21 A զուրհայ պահպանութեան OT$_1$ ի պահպանութեան զամս ի (պահպանութեան) *փխ* զտեղի T$_2$ քաղաք զտեղի պահպանութեան ABCDEOT$_1$ *չիք* զտեղի BCDEOT$_1$T$_2$ *չիք* ուրհայ
22 ABDO եփրատու C եփրատոյ
23 AB եդեսեայ CO եդեսիայ
24 B ի մծբնա
25 CDE մեռանի d մեռեալ
26 A յարեւեալս
27 DO եղբայրք d եղբարք
28 A կարեն
29 ACE արտաշէսի
30 C անմիայբանութիւն
31 A արտաշեսի C արտաշէսի
32 ACO ծնընդովք D ծնընդօք T$_2$ ծննդօք
33 AC զեղբարս O զեղբայրսն BD զեղբայրս d զ(եղ–բարս)ն
34 ABE անուանեալ D անւանեալ
35 AD պահղաւս BE պահլաւս T$_2$ պալհաւս
36 B *չիք* իւրեանց
37 C մեծին
38 AC քաջաբարւոյ B քաջաբերւոյ O քաջաբարոյ
39 C որպէս զի ի լինել

միջի հաստատեալ, զի թէ դէպ լինիցի[1] Արտաշիսի[2] սպառել[3] պատանեացն, նոքա մատիցեն ի թագաւորութիւն: 101 *Եւ արտաքոյ ցեղից նոցա[4] թագաւորելոց[5] ցեղս որոշեալ[6] զնոսա երիս[7] կոչմամբ՝ Կարենի Պահլաւ[8], Սուրենի Պահլաւ[9], եւ[10] զքոյրն՝ Ասպահապետի[11] Պահլաւ[12], յառն տանուտէրութենէ զանուն նորա որոշեալ, որ էր կին զաւրավարին ամենայն Արեաց:* 102 *Եւ ասեն զսրբոյն Գրիգորէ՝ ի Սուրենեան Պահլաւաց եւ զԿամսարականէն՝ ի Կարենեան[13]:*

103 *Իբրեւ դարձաւ Աբգար յԱրեւելից, եկն[14] ի քաղաքն իւր յԵդեսիա[15]՝ միաբանեաց ընդ արքային Պատրիացւոց, սատարս զաւրաց նմա տալով[16]. զի պատերազմէր նա[17] ընդ Հերովդէս վասն անարգանաց դստերն. յորում սաստկապէս սատակեցան զաւրքն Հերովդի յաւգնականութենէ քաջացն[18] Հայոց, որպէս թէ աստուածային տեսչութիւնն[19] վրէժս պահանջեալ սպանման Մկրտչին:*

104 *Ընդ այն[20] ժամանակս եկաց ի գործ հազարապետութեան կայսեր ի վերայ Փիւնիկեցւոց[21] եւ Պաղեստինացւոց, Ասորւոց[22] եւ Միջագետաց՝ Մառինոս որդին Ստորգեայ[23]:* 105 *Առ որ առաքեաց Աբգար զերկուս[24] ի գլխաւորաց իւրոց, զՄար-Իհաբ[25] բդեաշխ[26] Աղձնեաց եւ Շամշագրամ նահապետ Ապահունեաց եւ զԱնան հաւատարիմ իւր[27], ի քաղաքն Բեդքոիբիմ զգացուցանել զպատճառս երթալոյն իւրոյ յԱրեւելս[28], որ վասն խաղաղութեան ընդ Արտաշէս[29] եւ ընդ եղբարս[30] իւր:* 106 *Եւ եկեալ գտին զնա յԵլեւթերոյպաւլիս[31]. որոյ ընկալեալ զնոսա[32] մեծարանաւք՝ առնէ պատասխանի Աբգարու՝ մի՛ կասկածել ի կայսերէն[33] սակս այնր:* 107 *Եւ նոքա դարձեալ եկին յԵրուսաղէմ՝ տեսանել զՓրկիչն մեր Քրիստոս, վասն լրոյ համբաւոյ սքանչելագործութեանն[34], որում ականատես եղեալ՝ պատմեցին Աբգարու:* 108 *Ընդ որ զարմացեալ Աբգարու[35] հաւատաց ճշմարտապէս իբրեւ յՈրդի Աստուծոյ եւ ետ տանել նմա թուղթ աղաչանաց՝ գալ եւ բժշկել զնա ի ցաւոցն[36], որ ի մարդկանէ չեղեւ հնար բժշկութեան:* 109 *Զայս վկայէ աւետարանական բանն[37], եթէ «էին[38] ոմանք ի հեթանոսաց ելելոց[1] առ*

1 ABDEO զի թե պէտ լինիցի ՆԲՆ o զի թէ դէպ լինիցի C զի թէպէտ լինիցի
2 AC արտաշէսի
3 ABC սպառեալ
4 ABCO նորա
5 B թագաւորելից
6 BO որոշել
7 ACO զ
8 A Կարենի պահղաւ T_2 պալհաւ
9 ABD Սուրենի պահղաւ T_2 պալհաւ
10 ACD *չիք* եւ d եւ
11 ACO ասպապետի E ասպայապետի
12 A պահղաւ BCO պահլաւ T_2 պալհաւ
13 AC զկամսարականն ի կարենեան O զկամսարականն ի պահլաւ կարենեան B զկամսարական ի պահլաւ կարենեան T_1 զԿամսարականէն ի պահլաւ Կարենեանէն T_2 Սուրենեան Պալհաւայ
14 ABCE *չիք* եւ (եկն) T_2 եւ (եկն)
15 ACEO յեդեսեայ B յեդեսեա
16 ABCDEO տալով նմա
17 T_1T_2 *չիք* նա
18 BD քաջանց d (քաջանց)ն
19 BD տեսչութիւն

20 C յայն
21 B փիւլիկեցւոց
22 C ասորոց
23 T_1 Մարինոս BD ստորգեա C ասորգեա
24 ACO բ B երկու
25 ABO զմարիհայ CDE զմարի հայ T_1 զՄար-Իհաբ
26 A բդեաշն CO բդեաշխն
27 ABCDEO *չիք* իւր
28 ABD յարեւեալս
29 AD արտաշէսի
30 O եղբայրս
31 BDO յելեւթորոյպօլիս
32 A զնա
33 BCE ի կայսերէ
34 AB սքանչելագործութեան
35 ABD աբգար
36 C ի ցաւոցս T_1 ի ցաւոց T_2 ի ցաւոց(ն)
37 O (աւետարանական բանն) յովհաննու
38 A եթե եին

նա»*: 110 *Որում եւ պատասխանի հրամայէ Փրկիչն գրել Թովմայի*[2] *Առաքելոյն*[3]*:* 111 *Եւ եբեր զայս թուղթ*[4] *Անան սուրհանդակ*[5] *Աբգարու, ընդ որում եւ զկենդանագրութիւն փրկչական պատկերին, որ կայր յԵդեսացւոց Ուրհայ*[6] *քաղաքին մինչեւ յաւուրս*[7] *Նիկիփոռայ*[8] *Յունաց արքայի*[9]*, զոր նա ի ձեռն Աբրահամու մետրապալտի տարաւ ի Կոստանդնուպաւլիս*[10]*:*

112 *Բայց յետ համբառնալոյ Փրկչին մերոյ Թադէոս*[11]*, մի յեւթանասնից*[12] *հրամանաւ Թովմայի*[13] *առաքելոյն*[14] *եկն առ Աբգար եւ բժշկեաց զնա. որ եւ հաւատաց յԱստուածն*[15] *կենդանի, ինքն եւ ամենայն քաղաքն Եդեսացւոց:* 113 *Թագաւորեալ*[16] *ամս ԼԸ՝ վախճանի*[17]*:*

114 *Եւ Անանուն, որդի նորա*[18] *թագաւորեալ յԵդեսիա*[19] *սպան զԱդդէ, որ էր կացուցեալ յԱռաքելոյն*[20] *փոխանակ իւր*[21] *յԵդեսացւոց քաղաքին, սրով զերկոսին ոտսն հատեալ, մինչ նստէր յաթոռ վարդապետութեան:* 115 *Իսկ առաքեալն Թադէոս անցեալ առ Սանատրուկ՝ կատարեցաւ ի նմանէ յԱրտազ գաւառի:* 116 *Բայց վիճակեցան*[22] *Հայոց եւ Թովմաս Առաքեալն եւ Բարդողիմէոս*[23]*, որ եւ կատարեցաւ առ մեզ յԱրաբիովն*[24] *քաղաքի:* 117 *Եւ խնդրեցաւ վրէժ մահուանն Ադդէի՝ յորդւոյն*[25] *Աբգարու, քանզի սիւն*[26] *կճեայ*[27] *անկաւ ի վերայ եւ խորտակեաց զոտսն եւ սատակեաց:*

118 *Եւ իսկոյն տիրէ Սանատրուկ Ուռհայի*[28]*, որ էր քեռորդի Աբգարու, զոր էր յառաջ*[29] *թագաւոր կացուցեալ Հայոց:* 119 *Քանզի զշինուած Մծբին*[30] *քաղաքի խարխալեալ*[31] *ի շարժմանէ*[32] *քակեաց եւ վերստին*[33] *շինեաց պայծառագոյն եւ պարսպեաց կրկին պատուարաւ:* 120 *Սա թագաւորեալ յերկոտասան*[34] *ամի Արտաշիսի*[35] *Պարսից արքայի՝ կեցեալ ամս Լ՝ մեռաւ յորսի, նետիւ*[36] *ուրուք դիպեալ փորոտւոյն*[37]*, իբրեւ վրէժս հատուցանել չարչարանաց*[38] *սրբոյ դստերն:*

121 *Իսկ յետ մահուանն Սանատրկոյ թագաւորէ Հայոց Երուանդ յութերորդ*[39] *ամի Դարեհի վերջնոյ Պարսից արքայի. եւ սատակէ զամենայն որդիսն Սանատրկոյ, բայց միայն մնաց*[40] *Արտաշէս մանուկ, զոր առեալ ստնտուի*[41] *նորա եւ Սմբատ*[42]

1 O յելելոց
* Յովհ. ժԲ 20
2 CO թումայի
3 ABCE առաքելոյ
4 C զայս թուղթս
5 B սուրհանդակն
6 ABCEO ուռհայ
7 A յաւուրսն
8 A նիկիփաւռայ C նիկիփոռայ T₂ նիկիֆոռայ
9 C արքային
10 AD կոստանտնուպօլիս
11 A թաթդէոս B թաթէոս
12 A յեւթանասնիցն B յեօթանասնից E յեւթասնից
13 CEO թումայի
14 ABCOD առաքելոյ
15 ABCO յաստուած
16 T₁T₂ (թագաւորեալ) [Աբգարու]
17 ADO վաղճանի
18 B *չիք* նորա
19 CO յեդեսիայ
20 ABCO առաքելոյն
21 A փոխան իւր O իւր փոխանակ CE փոխանորդ

22 ABDEO վիճակեցաւ
23 AD բարդողովմէոս B բարդուղիմէոս
24 T₁T₂ յԱրաբիոն
25 C յորդւոյ
26 ABDE սոյն bd սիւն
27 ABCDE կճեա
28 C Ուրհայի
29 T₁T₂ յառաջագոյն
30 DO մըծբին
31 B (խարխալեալ) էր
32 A ի շարժանէ
33 AO վերըստին
34 ACO ի ժբ ամի
35 ABE արտաշեսի CO արտաշէսի
36 BDO (մեռաւ) յորս ի նետիւ T₁ *չիք* յորսի
37 ABCO փորոտոյն
38 A *չիք* չարչարանաց a չարչարանաց
39 CE յ ը երորդ BDO յ է երորդ T₁ յեօթներորդ
40 O մնայ
41 ABD ստընտուի CE ստընդուի O ստնտըւի
42 ABCO սմպատայ

դայեկի նորա՝ անցանեն առ Դարեհ արքայ[1] Պարսից՝ սնուցանել զմանուկն: 122 *Յայսմ կասկածէ երկուցեալ Երուանդ՝ թիկունս իւր առնելով զՀռոմայեցիս[2]՝ ոչ ինչ վտանգիլ[3] ի թագաւորութեանն[4] Վեսպասիանոսի[5] եւ Տիտոսի՝ թողլով ի նոսա զՄիջագետս:* 123 *Եւ յայսմհետէ բարձաւ իշխանութիւնն[6] Հայոց ի Միջագետաց, եւ հարկս աւելագոյնս եւս տայր[7] ի Հայոց Երուանդ:* 124 *Իսկ գործակալացն Հռոմայեցւոց[8] մեծապէս հանդերձեալ զքաղաքն Եդեսիա[9]՝ ի նմա[10] հաստատեն զտունս գանձուց[11], եւ ժողովեն զամենայն դիւանս եւ կարգեն երկուս[12] դպրոցս, մի՝ զասորին եւ մի՝ զյոյնն[13]:*

125 *Յաւուրս սորա փոխին[14] արքունիքն յԱրմաւրայ[15] յարեւմուտս կոյս ի քարակտուր մի բլուր, զորով պատ առեալ Երասխայ[16]՝ ընդդէմ Ախուրեանն հոսեալ գետոյ[17]. պարսպեալ զբլուրն, որ այժմ ասի Երուանդաքար:* 126 *Եւ փոխեալ անդր[18] զամենայն ինչ յԱրմաւրայ[19] բաց[20] ի կռոցն, զորս իբր[21] Խ ասպարիզաւ[22] հեռագոյն ըստ հիւսիսոյ[23] քաղաք փոքր շինեալ ի վերայ Ախուրեան գետոյն եւ անուանեաց Բագարան եւ անդ զբագինսն[24] եդեալ՝ զեղբայր իւր զԵրուազ[25] քրմապետ կացուցանէ:*

127 *Ի[26] զարգանալ[27] մանկանն Արտաշիսի[28]՝ հայցէ Սմբատ[29] յարքայէն[30] Պարսից զաւրս յաւգնականութիւն[31]՝ գալ թագաւորեցուցանել զԱրտաշէս Հայոց:* 128 *Զոր լուեալ Երուանդ՝ կուտէ առ ինքն զզաւրս Հայոց եւ Վրաց[32]. եւ պատերազմին ի տեղին[33], որ Մարաց մարգն[34] ասեն, ի վերայ Ախուրեան գետոյն[35], որ է բացագոյն ի քաղաքէն Երուանդայ[36] Յ ասպարիզաւ[37]:* 129 *Եւ պարտեալ Երուանդայ՝ փախստական անկանի ի քաղաքն իւր՝ յԵրուանդաքար[38]. զորոյ զհետ մտեալ Արտաշիսի[39] եւ զաւրացն՝ սպանանեն զնա յամրոցին իւրում:*

130 *Եւ թագաւորէ Արտաշէս ի քսան եւ իններորդի[40] ամի Դարեհի Պարսից արքայի:* 131 *Եւ երթեալ Արտաշիսի[41] ի տեղի մի[42], ուր խառնին Երասխ եւ Մեծամաւր, եւ հաճեալ ընդ բլուրն՝ շինէ քաղաք[43] եւ յիւր[44] անուն անուանէ Արտաշատ.*

1 B առ արքայ պարսից դարեհ
2 A ըզհռովմայեցիս B ըզհռովմայեցիսս C զհռովմայեցիս O զհռովմայեցւոց թագաւոր
3 AC վտանկիլ B վտանգել O վտանգիլ o վտանգի
4 B թագաւորութեան
5 ABDO վեսպիանոսի C եսպիանոսի
6 BO իշխանութիւն
7 T_1 *չիք* եւս T_2 հարկս եւս աւելագոյնս տայր
8 ABCO հռովմայեցւոց
9 ABO եդեսիայ
10 BO ի նա
11 O գանձուցն
12 ABCO Բ
13 B յոյն
14 ABCO փոխի
15 CEO յարմօրայ BD յարմաւրա
16 B երասխա
17 C գետոց
18 ABDEO անդ *չիք* C անդ
19 BD յարմաւրա CEO յարմօրայ
20 BCDEO բայց d բաց
21 ABCO զոր իբրեւ
22 ABCO ասպարիսաւ
23 AD հւսւսոյ d հիւսիւսոյ C հիւսւսոյ
24 B զբագնիս
25 DO զերւազ od զերւազ
26 B իսկ ի *փխ* ի
27 B զարգանալն
28 C արտաշէսի
29 O սմպատ
30 B արքայէն
31 C օգնականութիւն
32 B վըրաց
33 BD ի տեղի
34 O մարաց մարգ
35 T_2 գետոյ
36 B երուանդա
37 A ասպարիսաւ
38 D Երւանդաքար T_1 Երվանդաքար T_2 Երուանդաքար
39 AE արտաշեսի CD արտաշէսի
40 ACO ի իթ երորդի ամի
41 AO արտաշէսի C արտաշէս
42 BDO *չիք* մի d մի CE *չիք* ի տեղի մի
43 C քաղաքն
44 C իւր

ձեռնտու[1] լինի նմա եւ Երասխ փայտիւք
մայրեաց[2]: 132 Եւ զամենայն վայելչու-
թիւն քաղաքին Երուանդայ[3], զոր տարեալ
էր յԱրմաւրայ[4] եւ զոր իւր արարեալ էր,
փոխէ յԱրտաշատ: 133 Եւ ապա հրամայէ
զսահմանս գեւղից[5] եւ ագարակաց որոշել,
քանզի բազմամարդացոյց զաշխարհս Հա-
յոց՝ եկամուտս բազումս ածելով ազգս եւ
բնակեցուցանելով ի լերինս եւ[6] ի հովիտս
եւ ի դաշտս: 134 Եւ նշանս սահմանացն
հաստատէ այսպէս. հրաման[7] տալով քա-
րինս կոփել չորեքկուսիս[8] եւ պնակաձեւ
փոսել զմէջսն[9] ծածկելով յերկրի, եւ չո-
րեքկուսի[10] ի վերայ յարուցանել ամբար-
տակս[11], սակաւ ինչ բարձրագոյն յերկրէ:
135 Ընդ որ նախանձեալ Արտաշրի որդւոյ
Սասանայ՝ զնոյն նման հրամայէ առնել
եւ[12] ի Պարսից աշխարհին եւ յիւր անուն
անուանել, զի մի՛ եւս յիշեսցի անուն[13]
Արտաշխսի[14]: 136 Բայց ասի ի ժամանակս
Արտաշխսի[15] ոչ մնալ երկիր անգործ յաշ-
խարհիս Հայոց, ո՛չ լեռնային եւ ո՛չ դաշ-
տային, յաղագս շինութեան երկրիս:

137 Յաւուրս սորա կարգեցան աւուրք
շաբաթուց եւ ամսոց եւ տարեաց բոլոր-
մանց. եւ ի ծովակս աշխարհիս[16] նաւագ-
նացութիւնք[17], եւ կամուրջք, եւ գործիք
որսոց[18] ձկանց յաւուրս սորա յաւրինին:

138 Եւ ոչ յամենայն[19] տեղիս երկրագոր-
ծութիւնք էին մինչեւ ցսա, այլ[20] ըստ աւ-
րինակի հիւսիսականացն[21] շաղղակերու-
թեամբ կեցեալք: 139 Սորա թագաւորեալ
ամս ԽԱ՝ վախճանի[22]:

140 Եւ թագաւորէ Արտաւազդ՝ որդի
նորա, որ յետ սակաւ ինչ աւուրց անցեալ
զկամրջով[23] Արտաշատ[24] քաղաքի, որսալ
կինճս եւ իշավայրիս՝ եւ[25] աղմկեալ ի ցնո-
րից իմն խելագարանաց՝ ընդ վայր ածելով
երիվարին[26] անկանի ի խոր մի մեծ եւ խո-
րասոյզ լեալ[27] անհետի:

141 Եւ թագաւորէ Տիրան որդի Արտա-
շիսի[28] յերրորդ ամի Պերոզի Առաջնոյ[29]
Պարսից արքայի[30]: 142 Սորա[31] ձիոց եր-
կուց լեալ թեթեւ առաւել քան զՊիգասոս,
երագութեամբ անբաւ, զորս ոչ երկրա-
կոխս, այլ[32] աւդագնացս համարէին:

143 Սա ի գնալն իւրում ի կողմանս Ե-
կեղեաց[33] մեռաւ ի ճանապարհի՝ ձեան
հիւսոյ[34] կալեալ, որ թագաւորեաց ամս
ԻԱ:

144 Եւ փոխանորդէ զՏիրան՝ եղբայր
իւր Տիգրան Վերջին ի քսան եւ չորրորդ[35]
ամի[36] Պերոզի[37] արքայի[38] Պարսից. եւ եր-
կայնակեաց եղեալ ամս ԽԲ՝ մեռանի:

1 ACO ձեռնատու
2 CE մարեաց
3 B երուանդա D երւանդա
4 B յարմաւրա CEO յարմօրայ
5 T_2 գեղից B գեօղից O գիւղից
6 EO *չիք* եւ օ և
7 O հրամանս
8 ACO չորեք կուսիս
9 ABCO զմէջն
10 BE չորեք կուսի O չորեք կուսիս
11 ABCO անպարտակս
12 E *չիք* և
13 ABCO անունն
14 AC արտաշեսի O արտաշէսի
15 AC արտաշեսի D արտաշէսի
16 C աշխարհին
17 ABCO նաւազնացութիւնս
18 C որսաց
19 B ամենայն
20 A այդ
21 AD հիւսսականացն C հիւսւսականացն
22 DO վաղճանի
23 T_2 ընդ կամրջով ՆԲ.Ն. զկամրջով
24 B յարտաշատ
25 B *չիք* եւ
26 A երիւարին
27 BDO խորասուզեալ
28 A արտաշեսի C արտաշէսի
29 ABDE պերոզի առաջնոյ T_2 (Պերոզի) Ա
30 BDO արքային
31 B սա
32 A այդ
33 ACEO եկեղեցայ
34 A հւսսոյ C հիւսսոյ B հիւսիսոյ
35 ABC ի իդ երորդ O ի իդ երրորդի
36 O *չիք* ամի
37 O պերոզայ
38 B արքային

145 *Եւ թագաւորէ Վաղարշ որդի նորա ի[1] Լ ամի Հոմանուան[2] իւրոյ Վաղարշայ Պարսից արքայի[3]:* 146 *Սա շինէ աւան մեծ ի գաւառին Բասենոյ, ուր Երասխ եւ Մուրց ի միմեանս[4] խառնին, եւ անուանէ Վաղարշաւան յիւր անուն. զի յայնմ տեղւոջ ծնաւ զնա մայրն[5] իւր, յորժամ երթայր ի ձմերոց յԱյրարատ[6]:* 147 *Սա պատեաց պարսպաւ եւ զհզաւր աւանն[7] Վարդգէսի[8], որ ի վերայ Քասախ գետոյ. զի Վարդգէս քեռայր էր Երուանդայ Առաջնոյ[9] Սակաւակեցի[10], որ ի Հայկազանց[11], որ զսա աւան շինեաց[12]:* 148 *Եւ այժմ Վաղարշ պատեաց պարսպաւ[13] հզաւր պատուարաւ եւ անուանեաց Վաղարշապատ, որ եւ Նոր քաղաք:* 149 *Եւ թագաւորեալ ամս[14] Ի՝ մեռաւ:*

150 *Բայց ասեմ եւ կեալ յետ մահուանն յաղագս բարի անուանն քան զթուլագոյնս ի թագաւորացն. վասն զի ի սորա աւուրս միաբանեալ ամբոխութիւն հիւսիսականաց[15], զԽազրաց ասեմ եւ զԲարսլաց[16]՝ արտաքս քան զդուռն Ծորայ[17] ելանել, առաջնորդ եւ թագաւոր ունելով իւրեանց զՎնասեպ ոմն Սուրհապ[18]. որք անցեալ զԿուր[19] գետով[20]՝ վտարին այսր, որոց պատահեալ Վաղարշ՝ բանակեն[21] ամբոխիւ[22] մեծաւ եւ արամբք[23] մարտկաւք:* 151 *Եւ[24] ձիդ[25] զհետ[26] առեալ՝ անցանէ ընդ կապանն Ծորայ[27]:* 152 *Ուր միւսանգամ միաբանեալ թշնամեաց[28]՝ յաւրինեցին[29] ճակատ. զորս թէպէտ[30] վանեալ[31] քաջացն[32] Հայոց փախստական[33] առնէին, սակայն Վաղարշ մեռանի ի ձեռաց կորովեաց աղեղնաւորաց[34]:*

153 *Եւ առնու զթագաւորութիւնն[35] Խոսրով որդի նորա յերրորդ ամի Արտաւանայ Պարսից արքայի:* 154 *Եւ նոյնհետայն[36] միաբանեալ զզաւրս Հայոց՝ անցանէ ընդ լեառնն[37] մեծ՝ վրէժս պահանջելով զմահուան[38] հաւրն:* 155 *Եւ վանեալ սրով եւ գեղարդեամբ[39] զհզաւրսն զայնոսիկ ազգս՝ մի ի հարիւրոց[40] յամենեցունց ի պիտանեացն առնու պատանդս, եւ զիւրոյ[41] տէրութեանն[42] նշանակ[43] արձան հաստատէ հելլենական[44] գրով:*

156 *Յայսմ ժամանակի սպանանէ Արտաշիր որդի[45] Սասանայ[46] զԱրտաւան*

1 AC յԼ BDO Լ
2 C համանուն O համանունն
3 ADO արքային
4 BDO T_1 ի միասին d ի միմիանցս
5 ABO մայր
6 AC յարայրատ B յարարատ
7 AB աւան
8 ABCDEO վարդգեսի
9 T_2 Երուանդայ Ա.
10 B սակաւակեցիկ
11 AC հայկազնաց
12 A շինեց
13 O պարըսպեաց
14 CE ամ մի
15 AC հիւսսականաց
16 ACE զբարղաց BD զբաղղաց O զբարսղաց
17 ABD չորա CO չորայ
18 ABCDEO զնասէպ ոմն սուրհանդակ
19 DOT_1 ընդ կուր ՆԲ.Ն. զկուր
20 CE գետովն
21 ABDEOP բանակին
22 BC ամբոխաւ
23 AB արամք
24 ACDEO *չիք* եւ
25 D ծիք
26 O ըզհետ առեալ
27 ABCDEO չորայ
28 B թշնամեացն
29 C օրինեցին
30 A թեպէտ
31 A վանել
32 AB քաջանցն D քաջաց
33 E փախըստական
34 AO աղեղաւորաց
35 BD զթագաւորութիւն
36 BD նոյն հետայն C նոյնհետոցն
37 BDO ընդ լեառն
38 D զմահուան
39 A գեղարդամբ
40 A ի հարիւրուց
41 ACE զիւրոց D զիւրո
42 A տերութեան BO տէրութեան
43 O նշանակն
44 AO հեղղենական
45 O որդին
46 D սասանա

Պարսից արքայ[1]*, եւ թագաւորէ ինքն:* 157 *Զոր լուեալ Խոսրովու*[2] *Հայոց արքայի՝ ազդէ Փիլիպպոսի կայսեր Հռոմայեցւոց*[3] *աւգնականութիւն ի նմանէ*[4] *խնդրելով:* 158 *Եւ տայ*[5] *նմա յաւգնականութիւն զաւրս բազումս*[6] *յԵգիպտոսէ*[7] *եւ յանապատէն մինչեւ ցծովեզրն*[8] *Պոնտոսի*[9]*:* 159 *Որոյ գտեալ զայնչափ*[10] *բազմութիւն՝ խաղայ*[11] *ի վերայ Արտաշրի եւ ճակատ տալով ի փախուստ դարձուցանէ՝ թափելով ի նմանէ զԱսորեստան եւ զայլ արքայանիստ աշխարհս*[12]*:* 160 *Եւ փախուցեալ ի Խոսրովայ Արտաշրի մերձ յաշխարհն Հնդկաց եւ նեղեալ յոյժ՝ բազում խոստմունս նախարարացն առնէ՝ եթէ*[13] *ոք բուժեսցէ զնա յայնմանէ, եթէ*[14] *հնարիւք դեղոց, եթէ*[15] *խողխողմամբ սրոյ, պէսպէս պարգեւս տալ խոստանայր, եւ զհասարակ Արեացն ընդ իւրով ձեռամբ երկրորդ իւր լինել:* 161 *Յոր հրապուրեալ Անակ, որ էր ի ցեղէն Սուրենեան Պահլաւէ*[16]*, յանձն առնու սպանանել զԽոսրով*[17]*. եւ հատուածի պատճառաւ փախստական լինի յԱրտաշրէ եւ գայ առ Խոսրով:* 162 *Եւ ի գալն*[18] *Անակայ ի դաշտն Արտազու՝ պատահէ*[19] *նմա տեղի*[20] *աւթարանի*[21] *մաւտ առ դիրս*[22] *սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի, որպէս թէ*[23] *ի*[24] *ներքսագոյն սրսկապանի*[25] *խորանին:* 163 *Եւ անդ ասեն լինել զյղութիւն մաւր սրբոյ եւ*[26] *մեծի մերոյ*[27] *Լուսաւորչին:*

164 *Եւ յետ անցանելոյ երկու*[28] *տարեաց Անակայ ի Հայս՝ յերրորդումն*[29] *սպանանէ զԽոսրով, որ թագաւորեաց ամս ԽԸ:*

165 *Եւ այնուհետեւ համարձակաբար արշաւեալ ի մեզ Արտաշրի եւ զզաւրս Յունաց*[30] *փախստական*[31] *արարեալ, գերելով զյոլով*[32] *մասն աշխարհիս՝ յաւեր դարձուցանէր. եւ ապա ընդ ձեռամբ իւրով*[33] *նուաճեալ զաշխարհս, սահմանադրութեամբ*[34] *փոսս*[35] *գործելով:* 166 *Իսկ յետ մեռանելոյն Խոսրովու*[36] *Արտաւազդ՝ նախարար յազգէն*[37] *Մանդակունեաց, առեալ զՏրդատ՝ որդի Խոսրովու՝ փախստեայ*[38] *անկանի յաշխարհն Յունաց:* 167 *Իսկ Բունդար, որ էր յազգէն Պարսից*[39]*, եւ կին*

1 D արքա
2 CO խոսրովայ BD խոսրովա
3 ABCD հռովմայեցւոց E հռօմայեցւոց
4 DO *չիք* ի նմանէ do ի նմանէ
5 BCD տա
6 ACE *չիք* բազումս
7 A յեգւպտոսէ
8 CE ցծովեզերն
9 B պոնդոսի
10 BDO զանչափ
11 D խաղա
12 ABCO աշխարհն
13 A եթե
14 A եթե
15 A եթե
16 AB պահղաւէ CDE պահլաւէ O պահլավէ
17 O *չիք* յանձն առնու սպանանել զխոսրով
18 BO T_1 ի գնալն o ի գալն
19 BD պատահի
20 BDO *չիք* տեղի o տեղի
21 B օթևանի
22 O (մօտ) առ դիրըս T_2 մօտ առ դուրս ՆԲ.Ն., Ի դրանէ (դուրք, դուռն) *փխ* ի դրէ (դիրք): Հմմտ Մ.Խոր., Բ, հզ, 328 «Մաւտ առ դիրս սրբոյ Առաքելոյն»:
23 A թե
24 DO *չիք* ի
25 A սրկապարի B սկապարի C սրկապանի O սրսըկապանի
26 O *չիք* սրբոյ o սուրբ եւ ACE (սրբոյ) և (մեծի) T_2 *չիք* եւ
27 B *չիք* մերոյ C մերո
28 AC երկուց BDO բ
29 BD յերկրորդումն
30 BDO *չիք* եւ զզօրս յունաց od եւ զզօրս յունաց
31 A փախըստականս C փախըստական
32 C զյուլով
33 ABDO ընդ իւրով ձեռամբ
34 ABC սահմանադրութիւն
35 ABCO փոս
36 ACO խոսրովայ B խոսրովա
37 AC յազգէ
38 ABCO փախստեա
39 ABDOT_1 *չիք* իսկ բունդար որ էր յազգէն պարսից o իսկ բունդար որ էր յազգէն պարսից BCOT_1T_2 *չիք* եւ էր մանդակունի յազգատոհմէ (*ԾՆ.* A յաշխարհն Յունաց... եւ էր մանդակունի յազգատոհմէ)

նորին[1] հաւատացեալ Սոփիա[2], որ էր ստնտու[3] մերոյ Լուսաւորչին, առեալ զմանուկն Գրիգոր՝ գնաց[ին][4] փախստեայ[5] յաշխարհն Գամրաց[6], ի քաղաքն Կեսարացւոց. սնուցանէին զմանուկն պահլաւիկ[7] եւ Քրիստոսի ընծայէին հաւատով:

168 *Իսկ Արտաշիր, յետ սպանանելոյն[8] զԽոսրով[9], կալեալ զաշխարհս Հայոց ամս ԻԶ՝ վախճանի[10]՝ թողլով զթագաւորութիւնն[11] Պարսից որդւոյ իւրում[12] Շապհոյ, որ թարգմանի[13] արքայի մանուկ:*

169 *Իսկ Տրդատ ի Հռոմայեցւոց[14] սնեալ յաշխարհին[15]՝ բազում գործս արութեան ցուցանէր. որ զերկուց ցլուց վայրենեաց միով ձեռամբ կալեալ զեղջերացն[16]՝ թափեաց հանդերձ ընդվզեալ ջախջախմամբ:* 170 *Եւ ի ձիընթացս Մեծի Կրկէսիոսի[17] վարել կամելով՝ ի հմտութենէ հակառակադրին ոստուցեալ յերկիր անկաւ, եւ բուռն հարեալ արգել զկառսն[18], ընդ որ ամենեքեան[19] զարմացան:*

171 *Այլ[20] որ ինչ ի թագաւորութենէն Արշակայ[21] Քաջի[22] մինչեւ ցայսր[23] ասացաւ[24]՝ ի մեծէ[25] պատմագրէն Մովսիսէ[26] Տարաւնեցւոյ[27]՝ Բագրեւանդայ[28] եւ Արշարունեաց[29] եպիսկոպոսէ[30] է, որ է[31] աւարտումն բանիս[32] մերոյ մահն Խոսրովու[33] Հայոց արքայի:*

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱՒՆԵՑԻՈՅ[34] ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԻ Ի ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ[35]

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՆԴԷՍ[36]

Ցանկ[37] երկրորդ գլխոյ գրոցս[38]

1 *Ա. Յաղագս թագաւորութեանն[39] Տրդատայ[40], եւ որ ի նմանէ թագաւորք Արշակունիք. եւ լուսաւորութեանս Հայոց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, եւ որ ի նմանէ հայրապետք Հայաստանեայցս[41]:*

2 *Բ. Յաղագս[42] իշխանացն[43] Հայոց, որք զկնի թագաւորացն Արշակունեաց, եւ հայրապետացն[44] Հայոց, որք[45] զկնի տոհմին[46] սրբոյն Գրիգորի:*

---

1 BT_1 ոմն
2 ACO սոփիայ B սոփիա
3 A ստնտուայ B ստընտու C ստընդու
4 ABCDEOT_1 զնաց T_2 զնաց[ին]
5 ABDE փախստեա C փախըստեա
6 C գամրեաց
7 ABD պահղաւիկ
8 BD սպանանելոյ
9 E խոսրովու
10 O վաղճանի
11 BD զթագաւորութիւն
12 BDOT_1 իւրոյ
13 D թարքմանի
14 AC ի հռովմայեցւոցն B ի հռովմայեցւոց O հռօմայեցւոց
15 ACO աշխարհի B աշխարհի սնեալ E սնեալն
16 B զեղջրացն
17 ABCEO կրկիսիոսի
18 DO զկառս
19 T_2 ամենեքին
20 A այդ
21 AB արշակա
22 A քաչի
23 E ցայս
24 A ասացեալ BDO *չիք* ասացաւ
25 O ի մեծ
26 ABC մովսէսէ O մովսեսէ
27 E տարօնեցոյ
28 ABDO բագրանդայ o (բագր)եւ(անդայ)
29 AO աշարունեաց
30 AC եպիսկոպոսի
31 ABDE *չիք* է
32 AT_1 աշխարհիս
33 B խոսրովայ o խոսրովայ
34 BD ստեփաննոսի E տարօնացւոյ
35 BDO *չիք* տառից do տառից
36 A *չիք* երկրորդ հանդէս
37 AD ցանգք C ցանգ
38 C *չիք* գրոցս
39 BD թագաւորութեան
40 BD տրդատա
41 BD հայաստանեացս O հայաստանեայց
42 D աղագս
43 ABD իշխանաց
44 ABCO հայրապետաց
45 ABCDE որ
46 ABC տոհմի

3 Գ. Թագաւորք Պարսից Սասանականք[1], անուանք եւ ժամանակք նոցա:

4 Դ. Ամիր-ալ-մումնիքն[2] Տաճկաց, եւ որ ինչ յաւուրս նոցա գործեցան:

5 Ե. Յայլմէ աւրինակէ: 6 Յաղագս ամիր-ալ-մումնեացն[3] Տաճկաց եւ երկանուն կոչմանցն[4]:

7 Զ. Կայսերք Յունաց[5], անուանք եւ ժամանակք նոցա[6] ի Կոստանդիանոսէ[7] եւ այսր[8]:

ԳԼՈՒԽ[9] Ա[10]

Յաղագս թագաւորութեանն[11] Տրդատայ[12], եւ որ ի նմանէ[13] թագաւորք Արշակունիք. եւ լուսաւորութեանս[14] Հայոց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, եւ որ ի նմանէ Հայրապետք Հայաստանեայցս[15]

1 Սկիզբն սկզբան[16] պատմութեանս ի նախաստեղծ մարդոյն[17] նախահաւրն մերոյ Ադամայ սկսեալ[18] քաղուածոյս[19] յաստուածայնոց գրոց կարճ ի կարճոյ համառաւտիւ[20] ընդ ընաւս անցեալ, զժամանակսն ճշգրտութեամբ եւ զթիւսն[21] նշանակեալ՝ ածեալ հասուցաք մինչեւ ի ժամանակս թագաւորութեանն[22] Տրդատայ[23], որ առաջին ի Քրիստոս հաւատովքն[24] պայծառացեալ թագաւոր: 2 Իսկ երկրորդ գրոցս գլուխ եւ սկիզբն դիցուք զերկրորդ հայրն մեր եւ զառաջին լուսաւորիչ Հայաստանեայցս[25] կարգաւ մինչեւ ի ժամանակս մեր, եւ զթագաւորսն[26] Արշակունիս՝ մինչեւ[27] ցբառնալ նոցին: 3 Եւ զկնի զիշխանսն[28] կարգեալ մինչեւ ցԲագրատունեաց թագաւորութիւնն[29], եւ զթագաւորս Պարսից զՍասանեանս եւ[30] մինչեւ ցբառնալ նոցին ի Հերակլէ[31]: 4 Եւ ապա զամիրալ-մումնիսն[32] Տաճկաց, թէ[33] ո՛րչափ տեւեցին, եւ որ ինչ յաւուրս նոցա[34] գործք արութեան[35] քաջացն[36] գործեցան, կամ[37] ճգնազդեցիկ[38] արք, որք ըստ Աստուծոյ պայծառացան. եւ թէ ո՛ր վարդապետք յո՛րում ժամանակի երեւեցան ճարտասանք կամ պուետիկոսք[39] պայծառք. եւ թէ[40] որ ժամանակք իցեն[41] խաղաղութեան եւ խռովութեան հանդիպեալ մեզ:

1 ABC սահմանականք
2 AB ամիրալմումնիքն CE ամիբալմումնիքն T_2 Ամիր-ալ մումնիքն
3 A ամիրալմումնեացն O ամիր ալմումնեացն B ամիրալմումնեաց T_2 Ամիր-ալ-մումնիքն
4 BD կոչմանց
5 O Յաղագս կայսերաց յունաց
6 D նոցայ
7 A ի կոստանտիանոսէ
8 B կայսր
9 ABCDEO *չիք* գլուխ
10 AO (գլուխ) ա
11 BD թագաւորութեան
12 BD տրդատու
13 B ինչ (ի նմանէ)
14 B լուսաւորութենէ
15 ABE հայաստանեացս B հայոց CO հայաստանեայց (Ծն. A, էջ 140բ, 154ա՝ *տողատակին*՝ գրեցաւ (?) յակոբէ)։
16 O սկըզբան
17 a նախահաւրն մերոյ ադամայ BDE մարդւոյն
18 AB սկսեալք
19 C քաղածոյս
20 BCDEO համառօտիւք
21 DO թիւսն o զ(թիւսն)
22 BD թագաւորութեան
23 BD տրդատա
24 T_1 հաւատով
25 ABE հայաստանեացս
26 B զթագաւորս
27 O և
28 A իշխանս O իշխանսն
29 B թագաւորութիւն
30 O և
31 A ի հերակղէ
32 ABO զամիրալմումնիսն
33 ABCDEO *չիք* թէ
34 BDOT_1 նոցին
35 AB արւութեան O *չիք* արութեան o (ար)ւ(ութեան)
36 B քաջանցն
37 BD կար *փխ* կամ dT_1 ամենայն
38 C ճգնազգեցիկք
39 ABO պիետեկոսք C պիւետիկոսք
40 ACDEO եւ թէ ո՞ր T_1T_2 եթէ որ
41 T_1T_2 եղեն

5 Արդ խնդրելով զառաջին ամն Տրդատայ՝ գտաք թագաւորեալ յերրորդ[1] ամին Դիոկղետիանոսի[2] եւ յերկրորդ ամին Շապհոյ Պարսից արքայի[3]: 6 Որոյ հասեալ ի Կեսարիա՝ յոլովք ի նախարարացն Հայոց ընդ առաջ[4] ելանէին: 7 Եւ յառաջին ամի[5] թագաւորութեանն[6] Տրդատայ[7] սուրբն[8] Գրիգոր անտանելի չարչարանացն տարեալ վասն Քրիստոսի հաւատոցն՝ վիրապընկէց լինէր: 8 Իսկ քաջին Տրդատայ[9] արագապէս[10] բազում ճակատս տուեալ նախ՝ ի Հայս եւ ապա՝ ի Պարս[11]. զորոյ զփորձ առեալ կորովեացն Պարսից զսաստկութեան[12] հսկային՝ բազում վիրաւք զձին սատակեցին նետաձգութեամբ, որ զարկուցեալ յերկիր ընկենոյր զարքայն: 9 Իսկ նորա յարուցեալ եւ ի[13] հետի յարձակեալ՝ փոխանակ իւր՝ զբազումս ընկենոյր ի թշնամեացն. եւ զմիոյ ուրումն ձի կալեալ՝ աշտանակեաց արիաբար[14]: 10 Դարձեալ յերկրորդումն[15] միւսանգամ կամաւոր լեալ ի հետի[16]՝ սուսերաւ զփղուցն[17] զերամակս պուղէր: 11 Եւ այսպիսի նահատակութեամբ յամեալ ի Պարս[18] եւ յԱսորեստան՝ անդր եւս քան զՏիզբոն[19] յարձակի:

12 Եւ ի հնգետասաներորդ[20] ամին Տրդատայ[21] սուրբ կուսանքն Հռիփսիմեանք[22] եւ Գայիանեանք[23] վասն աստուածպաշտութեան հալածեալք ի Դիոկղետիանոսէ, եկեալ ի Վաղարշապատ քաղաք՝ զմարտիրոսական[24] չարչարանս ընկալան ի Տրդատայ[25] արքայէ. յորում աստուածատուր պատուհասն ի վերայ[26] Տրդատայ եւ աշխարհիս Հայոց: 13 Եւ ի նմին աստուածահրաշ յայտնութեամբ[27] ելեալ ի վիրապէն սուրբն Գրիգոր՝ լուսաւոր վարդապետութեամբ[28] սկիզբն առնէ եւ բժշկութեան[29] հարուածոցն[30]. որ հինգ[31] աւր անսուաղ[32] մնացեալ ամենայն բազմութեանն[33]՝ ունկն դնելով վարդապետութեան սրբոյն Գրիգորի, որ են Առաջաւոր Պահք[34], յամենայն ամի[35] պահեալք մինչեւ ցայժմ. թո՛ղ զայլ եւս[36] կ աւր վարդապետութեան նորա:

14 Այլ ի գնալն Տրդատայ[37] ի Հռոմ[38] առ սուրբն Կոստանդիանոս[39]՝ նիւթէ չարիս Շապուհ ի վերայ մերոյ աշխարհիս. եւ ի խորհրդուէ[40] նորա ելեալ բազմութիւն հիւսիսային[41] ազգացն[1] յաշխարհս մեր:

1 ABCDEO յերկրորդ
2 AD դիոկղիտիանոսի B դիոկղիտեանոսի
3 BO արքային CE *չիք* արքայի
4 O յառաջ
5 B ամին
6 BD թագաւորութեան
7 BD տրդատա d տրդատայ
8 O սուրբ
9 BD տրդատա
10 CE ստուգապէս
11 ABCEO ի պարս
12 ABCE զսաստկութիւն
13 ABCDEO *չիք* ի
14 ABDE արւաբար
15 AE յերրորդումն
16 C ի հետի
17 O զփղոցն
18 ACO ի պարս
19 B զտիսբոն

20 C ի հնգէտասաներորդ O ի հնգէտասաներորդի
21 BD տրդատա
22 AC հուփսիմեան B հոփսիմեան
23 ABC զայիանեան
24 A զմարտիւսորական
25 B տրդատա
26 A ի վերա
27 ABCO յայտնութեամբքն
28 ACO վարդապետութեանն BD վարդապետութեան
29 DO բժշկութիւն
30 DO հարուածոցս
31 ABCO ե (աւր)
32 DO անսըւաղ
33 DO բազմութեան
34 O պահք առաջաւորի
35 ABDEOT_1 *չիք* ամի C ամ ամի T_2 ամի ամի
36 A զայղ եւս
37 BD տրդատա
38 ABDO ի հռովմ E հռոմ
39 A կոստանտիանոս
40 ABCO ի խորհրդութենէ T_1 ի խորհրդէ
41 AD հւսսային d հիւսիւսային C հիւսսային B հիւսւային

15 ***Ի նորին բանս[2] հրապուրեալ նահապետ ազգին Սլկունեաց[3]՝ ապստամբեալ[4] յարքայէ ամրանայ[5] յամուրն Ողական[6]:*** 16 ***Եւ այն ինչ ընդ հուպ եկեալ մեծին Տրդատայ[7] յարեւմտից՝ առաքէ առ Սլկունն[8] զճենազեանն Մամգուն, որոյ եկեալ պատրողական բանիւք խաբեաց զնա, եւ յորժամ որսայր նա երէս՝ հարեալ նետիւ՝ սպան զնա:*** 17 ***Զոր լուեալ արքայի՝ կարգէ զնախարարն Մամգուն[9] ի տեղի ապստամբին[10]՝ անուանելով զՏարաւն յանուն իւր Մամգոնեան[11] տուն:***

18 ***Իսկ թագաւորն Տրդատ ամենայն Հայաստանաւք իջեալ ի դաշտն Գարգարացւոց՝ պատահէ հիւսիսականացն[12] ճակատու պատերազմի. եւ ի խառնել[13] երկուց կողմանցն՝ յերկուս ճեղքէ զամբոխ[14] թշնամեացն[15]՝ սկայաբար չահատակելով երագութեամբ ձեռին[16]:*** 19 ***Եւ[17] ամբաւք[18] ի նմանէ յերկիր անկեալ թաւալագլոր[19] խաղային, զոր աւրինակ գեղեցիկ ցանցորդի լի ձկամբք[20] յերկիր թաւթափեալ[21] ի[22] ցանցոյն՝ կայտռէին[23] ի վերայ երկրին[24]:***

20 ***Զոր տեսեալ թագաւորն Բարսլաց[25]՝ մաւտ հասանէ առ արքայն, եւ ձգեալ զպարանն կորովութեամբ յետուստ կողմանէ՝ ճահ[26] դիպեցուցանէ յուս ձախակողմանն[27]. զի էր վերացուցեալ ումեք սուսերաւն:*** 21 ***Եւ ինքն[28] վառեալ վերտ պահպանակաւք, ուր ոչ գծէին[29] նետք:*** 22 ***Եւ քանզի ոչ կարաց ձեռամբ շարժել զհսկայն՝ զլանջաւք երիվարին[30] առեալ, եւ ոչ այնչափ ինչ շութափեաց մտրակել զերիվարն[31]՝ քան թէ[32] ահեակ ձեռամբն ի ներդեայ[33] պարանն աճապարեալ հսկային[34] եւ սաստկութեամբ ուժոյն զիւրեաւ ցանցեալ[35]՝ ի ճահ[36] դիպեցուցանէ[37] զերկսայրին[38] եւ ընդ մէջ կտրէ զայրն, եւ ընդ զոյգ պարանոցին զգլուխ երիվարին[39] հատանէ:*** 23 ***Իսկ զաւրացն ամենեցուն զայս տեսեալ՝ ի փախուստ դառնային:***

24 ***Սակայն Տրդատ աւարաւ մեծաւ դառնայ[40] անդրէն. միաբանեալ զամենայն հիւսիս[41]՝ խաղայ յաշխարհն Պարսից, դիմեալ ի վերայ Շապհոյ որդւոյ Արտաշրի՝ չորս յիւրոցն ածելով[42] զաւրավարս՝ զՄիհրան, առաջնորդ Վրաց, վստահացեալ վասն քրիստոսական հաւատոցն. (զի***

1 B *չիք* ազգացն
2 O բանսն
3 ABC սղկունեաց
4 A ապստամպեալ
5 BD ամրանա
6 AB ողոկան C ող կան
7 BD տրդատա
8 AC սղկունն
9 OT₁ մամգոն
10 A ապստամպին
11 ACE մամիկոնեան BO մամգունեան
12 BC հիւսւսականացն D հւսւսականացն d հիւսիւսականացն
13 DO ի խառնիլ E *չիք* ի խառնիլ
14 O զամբոխն
15 O թշնամեաց
16 ACO ձեռինն
17 ABCDEO *չիք* եւ d և
18 ABO անբաւք
19 ABOT₁ թաւալգլոր D թաւագլոր
20 CE ձկամբ
21 E թափեալ
22 ABCO *չիք* ի
23 A կայտռեին B կայտառէին
24 B երկրի
25 B բաղղաց DT₁ բարսղաց
26 ABCDEO ճարպ od ճահ
27 BDO ձախ կողմանն d (ձախ)ա(կողմանն)
28 D ինք d ինքն
29 A ոչ գծերն ՆԲ.Ն. գծեմ *փխ* գործեմ, ուր ոչ գործէին նետք
30 A երիւարին
31 AC մտրակեալ զերիւարն
32 A եթե CE եթէ
33 ABC ի ներդեա
34 ABCO սկային
35 B անցեալ
36 C ի ճահի
37 BD դիպեցուցեալ O դիպուցեալ o դիպեցուցանէ
38 DO զերիվարին *փխ* զերկսայրին
39 AC երիւարին
40 BD դառնա
41 A հւսւիսի O հիւսիսի C հիւսւսի
42 A չորս իւր առծելով C Դ իւր ածելով O ընդ իւր ածելով O *չիք* չորս յիւրոցն E օծելով

յայսմ ժամանակի հաւատացին Վիրք[1] յԱստուած կենդանի առաջնորդաւն իւրեանց Միհրանաւ ի ձեռն Նունեայ[2], որ էր յընկերաց սրբոյն[3] Հռիփսիմէի[4]), եւ զԲագարատ ասպետ եւ զՄանաճիհր[5] նահապետ Ռշտունեաց[6]:

25 *Յեւթն եւ ի տասներորդ[7] ամի արքայութեանն[8] Տրդատայ[9] եկաց յաթոռ հայրապետութեանն[10] Հայոց սուրբն Գրիգոր, եւ զԼ[11] ամ պաշտեաց ի նմա. եւ ի[12] ԽԷ ամի տէրութեանն[13] Տրդատայ[14] զՌստակէս[15] կրտսեր որդին Գրիգորի հանդերձեալ կազմեաց եւ առաքեաց ի քաղաքն Կեսարացւոց[16], ի ձեռնադրութիւն[17] հայրապետութեան Հայաստան աշխարհիս. որ պաշտեաց զաթոռ[18] հայրապետութեան[19] ամս Է:*
26 *Սա շինեաց զմեծ եկեղեցին յաշխարհին[20] Ծոփաց ի գիւղաքաղաքին[21] Խոզան[22]:*
27 *Որոյ լուեալ զանառակ գնացս[23] Արքեղայոսի[24] Զորրորդ Հայոց իշխանի, յանդիմանէր զնա հանապազ:*
28 *Եւ նորա սպասեալ դիպող ժամու՝ եգիտ զսուրբ հայրապետն Ռստակէս[25] ի ճանապարհին[26] Ծոփաց, սուսերահար արարեալ՝ յերկիր ընկենոյր:*
29 *Եւ ինքն զանգիտեալ ի թագաւորէն՝ փախստեայ[27] անկանի ի Տարսոն Կիլիկեցւոց[28]:*
30 *Զոր բարձեալ սարկաւագացն՝ տարեալ թաղեցին յԵկեղեաց գաւառի[29] ի գիւղն[30] Թորդան:*

31 *Եւ ի[31] ԾԴ ամին Տրդատայ[32] զՎրթանէս՝ զերէց[33] որդին Գրիգորի կաթողիկոս[34] կացոյց Հայոց Մեծաց, որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն[35] ամս ԺԵ[36]:*

32 *Իսկ Տրդատ արքայ Հայոց յետ հաւատոցն որ[37] ի Քրիստոս՝ ամենայն առաքինութեամբ բացափայլեալ՝ զամենայն Հայաստանեայսս քրիստոսական կրաւնիւքն կամէր զարդարել:*
33 *Իսկ բարձրայաւնակ[38] եւ խստասիրտ չարաբարոյ[39] ազգին մերոյ[40] ընդդիմացեալ[41] կամաց թագաւորին՝ ընկեցեալ զերկրաւոր պսակն զհետ երթայր[42] երկնաւորին՝ արագ հասանելով ի տեղի սուրբ ճգնաւորին Քրիստոսի, որ Մանեայ[43] այրքն կոչին, ծակամուտ, լեռնակեցիկ[44] լինէր:*
34 *Եւ զհետ առաքեալ նախարարացն կոչեն զնա, խոս-*

1 O վիրքն
2 ABCDO նունեա
3 A սըրբոյն
4 ABD հռիփիմէ d (հռիփսիմէ)ի
5 C մանաճիրհ E զմանաճիրհ
6 ABD ռուշտունեաց CE ըռըշտունեաց O ազգին ըռըշտունեաց
7 A յեւթն եւ ի տասներորդ B յեօթն եւ տասաներորդ D յեւթն եւ տասաներորդ O յեօթն եւ ի Ժ երորդ C յեւթն եւ ի Ժ երորդ
8 BD արքայութեան
9 BD տրդատա
10 BD հայրապետական
11 ABCDO Լ (ամ)
12 CDEO *չիք* ի
13 BD տէրութեան
14 BD տրդատա
15 ABDO զոըստակէս C զըոըստակէս
16 A կեսարացոց
17 B ձեռնագրութիւն
18 CE *չիք* զաթոռ
19 ACO հայրապետութեանն
20 ABCDEOT_1 յաշխարհին T_2 յաշխարհի
21 BCD ի գեղաքաղաքին d ի գիւղաքաղաքին
22 AB (խոզան). զանառակ CE խոզան ... զփի
23 ABD գնաց E գնացսն d (գնաց)ս
24 AO արքեղաւոսի BD արքեղաւոս ի
25 ABDO ոըստակէս C ըոըստակէս
26 A ի ճանապահին a (ի ճանապ)ար(հին)
27 ABC փախստեա
28 A կիւղիկեցւոց BC կիւլիկեցւոց
29 O գաւառին
30 ADE ի գեւղն B ի գեօղն
31 ABCDEO *չիք* ի
32 B ի տրդատա
33 AB երէց CO էրէց
34 AB կաթուղիկոս
35 BCO հայրապետութեան
36 CDEO ամս ԺԷ
37 O *չիք* որ o որ
38 C բարձրահունակ E բարձրայունակ
39 AC չարաբարւոյ
40 AE ազգս մեր BDO ազգն մեր d ազգին մերոյ
41 BD ընդդիմանալ O ընդդիմաձեալ
42 ACO երթայ BD երթա
43 ABDO մանեա
44 A լեռնակեցից O լեռնակացիկ o լեռնակեցիկ

տանան սուրբ լինել ըստ կամաց նորա եւ ունել նմա զթագաւորութիւնն[1]: 35 *Իսկ ոչ հաւանեալ[2] սրբոյն՝ տան նմա արբումն մահու, որպէս[3] Սոկրատայ[4] զմոլեխինդն կամ որպէս կատաղեալ Եբրայեցիքն[5] ըմպելի լեղեաւ[6] խառնեալ՝ Աստուծոյ մերոյ:* 36 *Եւ զայս արարեալ չիջուցանեն յինքեանց զբազմափայլ ճառագայթն[7] աստուածապաշտութեան[8]. եւ զրկեցան ի լուսոյ շնորհաց ճառագայթից նորա, որ թագաւորեաց ամս ԾԶ:*

37 *Եւ ի հասանել համբաւոյ վախճանին[9] Տրդատայ [առ[10]] երանելի հայրապետն Վրթանէս ի Տարաւն գաւառի յեկեղեցւոջն Աշտիշատի ի հսկման տաւնի Զատկին. եւ ժողովեալ բնակիչք լերինն ի սադրելոյ[11] տիկնաց տիկնոջն[12] վասն հանապազորդ յանդիմանելոյն՝ կամելով սպանանել զնա:* 38 *Եւ[13] ելեալ[14] հայրապետն՝ ետես կապեալ զամենեսեան աներեւոյթ կապանաւք եւ հարցեալ զպատճառսն՝ արձակեաց զնոսա. եւ ինքն[15] անցեալ գնաց յԵկեղեաց գաւառ[16]:*

39 *Ի նոյն համբաւոյ[17] մահուն[18] Տրդատայ[19] զԳրիգորիս՝ զերէց[20] որդին Վրթանայ[21], որ էր եպիսկոպոս կողմանցն Աղուանից, ի դաւելոյ Սանատրկոյ, որ էր իշխան աշխարհին յազգէն Արշակունեաց, սպանին բարբարոսքն ընթադրեալ ձիաւք ի Վատնեան դաշտին, մերձ ի ծովն Կասպից[22]. զոր բարձեալ սարկաւագաց[23] նորին եւ[24] բերեալ ի Փոքր Սիւնիս՝ [թաղեցին[25]] յԱմարասն[26] աւանի:*

40 *Իսկ Սանատրկոյ թագաւորեալ՝ յինքն[27] ունի զքաղաքն Փայտակարան, խորհէր տիրել բոլոր Հայոց:* 41 *Զայն տեսեալ մեծ իշխանն[28] Բակուր, որ էր բդեշխ[29] Աղձնեաց[30], զնոյն եւ ինքն խորհեցաւ, եւ ձեռն ետ[31] յՈրմիզդ[32] Պարսից արքայ:* 42 *Այլ նախարարքն Հայոց ժողովեցան առ մեծն Վրթանէս եւ առաքեցին զերկուս[33] ի պատուաւոր[34] իշխանացն[35] առ կայսրն Կոստանդիոս[36] որդի Կոստանդիանոսի[37], որպէս զի առաքեսցէ զաւր յաւգնականութիւն եւ թագաւորեցուսցէ Հայոց[38] զԽոսրով որդի[39] Տրդատայ[40]:* 43 *Որոյ լսող եղեալ առաքեաց զԱնտիոքոս զաւրու ծանու:* 44 *Եւ նորա եկեալ թագաւորեցոյց զԽոսրով. եւ զՄանաճիհր հարաւային զաւրաւքն եւ կիլիկեցի[41] գնդաւն ա-*

1 BD զթագաւորութիւն
2 ABCDE ոչ հաւանեալ T_2 յոչ հաւանել
3 ABCD *չիք* որպէս
4 AO սուկրատայ BD սոկրատա
5 ACDO հեբրայեցիքն
6 BD լեղաւ
7 ABCO ճառագայթ
8 ACO աստուածպաշտութեանն
9 BD վախճանի
10 ABCDEOP *չիք* առ T_1T_2 [առ]
11 B ի սադրելոյ
12 T_2 տիկնոջն
13 ABCO զոր
14 B եկեալ
15 ABCDO իւր d ինքն
16 BO գաւառն
17 ABCO համբաւու
18 B մահուն O մահուանն
19 BD տրդատա
20 CE զէրէց
21 BD վրթանա
22 AB կասբից CO կազբից
23 C սարկաւագացն
24 ABCO *չիք* եւ
25 ABCDEO *չիք* թաղեցին T_2 [թաղեցին]
26 ABDP յամարանսն CO յամարան
27 ABCO յինքեան
28 B իշխանին
29 ABO բդեաշխ
30 CE աղձնեացն
31 ABCO ձեռն եդ
32 B որմիզդ
33 A երկուս BCO Բ
34 DO պատուաւոր
35 AB իշխանաց
36 ADE կոստանտիոս B կոստանտի
37 D կոստանտիանոսի
38 CE *չիք* հայոց
39 O որդին
40 BD տրդատա
41 A կիղիկէացի B կիլիկեացի CO կիւլիկէացի

ռաքէ ի վերայ Բակուր բդեշխին[1]*:* 45 *Եւ իւր առեալ Անտիոքայ*[2] *ընդ իւր զայլ*[3] *զաւրս*[4] *Հայոց միահամուռ ամենայն յունականաւն՝ խաղայ ի վերայ Սանատրկոյ:* 46 *Իսկ նորա պարսկական զաւրաւք լցեալ զքաղաքն Փայտակարան՝ ինքն առ արքայն Պարսից փախուցեալ*[5] *անկանի հանդերձ Աղուանից նախարարաւքն:* 47 *Եւ զաւրն Հայոց զաշխարհն նոցա*[6] *յաւարի առեալ*[7] *դառնան այսրէն*[8]*:*

48 *Իսկ Մանաճիհր երթեալ*[9] *զհարաւով՝ սատակէ զԲակուր բդեշխ*[10] *եւ զզաւրս նորա*[11]*, եւ հալածեաց որ ի Պարսից աւգնականք նորա էին*[12]*:* 49 *Եւ բազում գերի ածէ*[13] *ի կողմանց*[14] *Մծբնայ*[15]*, ընդ որս եւ զութ սարկաւագունսն*[16] *Յակոբայ*[17] *մեծի եպիսկոպոսին. որոց զհետ եկեալ Յակոբայ*[18] *խնդրէր արձակել զգերիսն. եւ ոչ հաւանեալ Մանաճիհր*[19] *դէմ եդեալ*[20] *Յակոբայ*[21] *երթալ առ արքայ:* 50 *Ընդ*[22] *որ չարացեալ*[23] *Մանաճիհր*[24] *զութեսին*[25] *սարկաւագունսն հրամայէ ի ծով ընկենուլ:* 51 *Զոր լուեալ մեծին*[26] *Յակոբայ*[27] *դառնայ ի տեղի իւր բարկութեամբ, որպէս Մովսէս յերեսաց*[28] *Փարաւոնի*[29]*. եւ*[30] *ելեալ ի լեառն ինչ, յորմէ երեւէր գաւառն՝ անէծ զՄանաճիհր*[31] *եւ զգաւառն:* 52 *Եւ ոչ յամեցին դատաստանքն Աստուծոյ. այլ*[32] *Մանաճիհր*[33] *նման Հերովդի*[34] *արագապէս սատակեցաւ, եւ աշխարհն յանպտղութիւն դարձաւ, եղեալ ի վերայ նորա երկինք պղնձի*[35]*. եւ ծով հակառակեալ՝ յինքն ընդունէր զսահմանս անդաստանաց*[36]*. զոր լուեալ արքային Խոսրովայ*[37] *ցասուցեալ հրամայէ արձակել զգերիսն:* 53 *Այլ յետ ելիցն Յակոբայ*[38] *յաշխարհէ՝ ժառանգորդի*[39] *Մանաճհրի*[40] *գեղեցիկ ապաշխարութեամբ, ուժգին արտասուաւք եւ հառաչմամբ՝ նորին բարեխաւսութեամբ գտեալ բժշկութիւն ինքեան եւ գաւառին:*

54 *Արդ՝ յերկրորդ ամի Որմզդի Պարսից արքային*[41] *եւ յութերորդ*[42] *ամի ինքնակալութեանն*[43] *Կոստանդեայ*[44] *յաւգնականութենէ նորին թագաւորեաց Խոսրով. եւ ոչ ինչ արութիւն*[45] *քաջութեան ցուցեալ որպէս զհայրն. զի թէպէտ եւ էր*[46] *մարմ-*

---

1 AB բդեշխի
2 AC անտուոքայ B անտուոքա
3 A զայղ
4 ABC զաւրսն
5 CE փախստական
6 A նոցայ
7 A գերի առեալ
8 B անդրէն
9 A երթեաղ *փխ* երթեալ C երթալ
10 ABC բդեաշխ
11 O եւս զօրս նորա
12 A *չիք* էին B նորայ էին
13 C մածէ
14 ACE ի կողմանցն BDO *չիք* ի կողմանց
15 O ի մըծբնայ
16 ACEO զԸ (սարկաւագունսն) BO ընդ որ եւ Ը սարկաւագունս
17 AB յակովբայ
18 AB յակովբայ
19 BCO մանաճիրի
20 T_1 դէմ եդեալ
21 ABO յակովբայ
22 ABC ընդ որս
23 O զչարացեալ
24 CO մանաճիրհ
25 CE զԸ եսին

26 BDO *չիք* մեծին
27 ABO յակովբայ
28 B երեսաց
29 A փարաւովնի
30 ABCDEO *չիք* եւ
31 C մանաճիրհ
32 A այղ
33 A մանաճիրհ
34 AC հերովդէի
35 A պղընձի CE երկինք ի վերայ նորա պղնձի
36 ABO անդաստանացն C անդաստանեաց
37 BD խոսրովա
38 ABO յակովբայ D յակոբա d (յակոբա)յ
39 BC ժառանգ որդի
40 C մանաճրիհ O մանաճիրի
41 ABCO արքայի
42 A յու Ը երորդ BD յԸ երորդ C (եւ) յԸ երորդի c *չիք* ամի
43 B ինքնակալութեան
44 A կոստանտեայ B կոստանտեա C կոստանդեա
45 CE արուութիւն
46 BOD *չիք* էր od էր

*նով փոքր, այլ ոչ որքան[1] Մակեդոնացին[2]
Աղեքսանդր[3], որ միայն երից կանգնոց ու-
նէր չափ[4] հասակի[5]. այլ միայն զի շինեաց
քաղաք առ ստորոտով լերինն[6] Գեղամայ.
եւ զարքունիսն փոխէ յոստ մի, ապա-
րանս[7] հովանաւորս շինեալ, որ ըստ
պարսկական լեզուին Դուին կոչի[8], որ
թարգմանի[9] բլուր:* 55 *Քանզի ի ժամանա-
կին յայնմիկ արէս ուղեկցեալ արեգա-
կան[10], եւ աւդք ջերմայինք պղտորեալ
ժանտահոտութիւն[11] փչէին՝ վասն որոյ
բնակիչք Արտաշատու կամաւ յանձն ա-
ռին[12] զփոխումնն[13]:*

56 *Յաւուրս սորա[14] միաբանեալ հիւսի-
սոյ[15] բնակիչք Կովկասու արշաւանաւք[16] ի
միջոց աշխարհիս մեծաւ ամբոխիւ, որպէս
թէ երեք բիւրովք[17], եւ հասեալ ի դրունս
Վաղարշապատու՝ պաշարէին:* 57 *Որոց[18]
յանկարծակի ի վերայ անկեալ զաւրացն
Հայոց՝ պատերազմեցան ընդ նոսա[19] առ
Աւշական առապարաւն[20]:* 58 *Եւ անարի
ոմն հսկայ[21], վառեալ, թաղեաւ կաճեայ[22]
բոլոր ամենեւին պարածածկեալ՝ շահատա-
կէր ի մէջ զաւրացն, մինչ ոչ ինչ[23] կա-
րէին[24] զաւրել նմա, քանզի հարեալ[25] նի-
զակաւ՝ ճախր առնոյր կաճեայն[26]:* 59 *Յայն-
ժամ քաջին Վահանայ[27] Ամատունւոյ հա-
յեցեալ յեկեղեցին կաթողիկէ[28] ասէ.
«Աւգնեա ինձ, Աստուած, որ զդաւթեան
պարսաքարն դիպեցուցեր ճակատուն Գո-
ղիաթու[29]. ուղղեա եւ զնիզակս իմ հսկայ[30]
հզաւրիս[31] այսմիկ[32]»:* 60 *Եւ ոչ վրիպեցաւ
ի խնդրոյն. եւ ընդ գաւակ ձիոյն յերկիր
կործանեաց զահագին վիրագն. յորմէ
զարհուրեալ թշնամեացն ի փախուստ
դառնային[33]:* 61 *Եւ անտի դարձեալ յաշ-
խարհն Ծոփաց՝ Բագարատ վկայ հաստա-
տուն առանց նախանձու լինի արքայի:*
62 *Վասն որոյ պարգեւէ նմա արքայ զտե-
ղի ճակատուն զԱւշական[34]:*

63 *Բայց արքայ ոչ յերկարեալ զկեանս
իւր՝ վախճանի[35] թագաւորեալ ամս Թ:*
64 *Եւ բարձեալ զնա եղին[36] յԱնի առ
հաւրն[37]:*

65 *Եւ յեւթն եւ ի տասներորդի[38] ամի
ինքնակալութեան[39] իւրում Ոգոստոս Կոս-
տանդիոս[40] թագաւորեցուցանէ զՏիրան
որդի Խոսրովայ եւ առաքէ ի Հայս:*

66 *Իսկ յետ լնլոյ ԺԵ ամի եպիսկոպո-
սութեան[41] մեծին Վրթանայ[42] փոխի յաշ-*

1 ABCO բան
2 ABD զմակեդովնացին CO զմակեդոնացին
3 CO աղէքսանդր
4 ABCDEO չափ T_2 զչափ
5 BO հասակին o հասակի
6 ABCEO լերին
7 B յապարանս
8 C կոչին
9 DO թարքմանի
10 ABCO արեգականն
11 T_2 ժանդահոտութիւն
12 B անձն առին
13 A ըզփոխումնն B զփոխումն
14 O սորայ
15 AD հւսսոյ C հիւսւսոյ B հիւսիսային
16 ABCO արշաւանք
17 BDO Գ բիւրոք
18 ABCDEOP որոյ
19 B *չիք* ընդ նոսա
20 D առապարանաւն COE առապարաւն
21 ACDEOP սկայ
22 ABC կճեա O կաճեա
23 BO *չիք* ինչ

24 A կարեին
25 BD բան զհարեալ d (բան) զի հարեալ
26 O կաճեայն BP կճեան
27 BD վահանա
28 ABO կաթողիկէ
29 BC գողիադու
30 ABDP սկան O ական C որ կան
31 O հզօրին
32 BDO այսօրիկ
33 A դառնաին B դարձան
34 A աւշական
35 DO վաղճանի
36 ABCDO *չիք* եղին d եղին
37 BDO առ հայրն o առ հօրն
38 A յեւթն եւ ի Ժ երորդ O յէ եւ ի Ժ երորդի C յԸ եւ ԻԺ երորդ ACDEO *չիք* ամի T_2 յեօթն (եւ)
39 ACO ինքնակալութեանն
40 A աւգոստոս AO կոստանտինոս C կոստանդինոս
41 A եպիսկոպոսութեանն CO եպիսկոպոսապետու-թեանն
42 B վրդանայ D վրթանա

խարհէս յերրորդ ամին Տիրանայ: 67 *Եւ յետ նորա զորդի*[1] *Վրթանիսի՝ զՅուսիկ առաքեն ի քաղաքն Գամրաց, ի ձեռնադրութիւն հայրապետութեան Հայոց. որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն*[2] *ամս Զ:*

68 *Իսկ Տիրանայ*[3] *ոխացեալ ընդ երանելոյն Յուսկանն*[4] *վասն հանապազորդ յանդիմանութեանն*[5] *իւրոյ եւ վասն պատկերին Յուլիանոսի, զոր արքայ*[6] *կանգնեաց յեկեղեցւոջ ի գաւառին Ծոփաց, զոր կոխեալ մանրեաց*[7] *երանելին Յուսիկ. եւ հրամայեաց ջալոտիւք*[8] *հարկանել զնա, մինչեւ ի գանելն աւանդեաց զհոգին*[9]*:* 69 *Եւ յետ այնորիկ նզովեալ Տիրանայ*[10] *ի Դանիէլէ*[11] *ծերունւոյ*[12] *քորեպիսկոպոսէ, որ էր աշակերտ լեալ*[13] *սրբոյն Գրիգորի. ընդ որ չարացեալ Տիրան՝ հրամայեաց խեղդամահ առնել զնա:* 70 *Եւ թաղեցին զնա ի մենարանին, որ կոչի Հացեաց դրախտ:* 71 *Իսկ զմարմին*[14] *երանելւոյն*[15] *Յուսկանն տարան առ հայրն*[16] *իւր ի գիւղն*[17] *Թորդան:*

72 *Եւ յերկրորդ*[18] *ամի Տիրանայ յաջորդէ զաթոռն Փառներսեհ, որ էր*[19] *յԱշտիշատայ*[20] *Տարաւնոյ, այր գովելի, ամս Դ:*

1 C զորդին
2 BDE հայրապետութեան
3 BD տիրան d (տիրանա)յ
4 ACE ընդ երանելոյ BD ընդ երանելոյն T_1 Յուսկայ
5 BDT_1 յանդիմանութեան
6 D արքա d արքայ
7 CE կոխեաց եւ մանրեաց
8 O ջայլոտիւք
9 AE զոգին
10 D տիրանա d տիրանայ
11 A ի դանիիղէ
12 A ծերունոյ O ծերունւոյն
13 BDT_1 աշակերտեալ
14 DO զմարմինն
15 BDO երանելոյն
16 O հայր
17 ADE ի գեւղն B ի գեօղն C ի գեղն
18 E յերրորդ ամի
19 O *չիք* էր
20 ABCEOP յաշտիշատ

73 *Եւ ընդ այն ժամանակս զաւրավար եկեալ*[21] *արքային*[22] *Պարսից Շապհոյ զաւրու ծանու ի Հայս, եւ խաբկանաւք*[23] *կոչեալ առ ինքն զՏիրան*[24]*՝ խաւարեցոյց զաչս նորա յԱպահունեաց գաւառին, ի գիւղն*[25]*, որ*[26] *Արձկաղն*[27] *կոչեն, որպէս պատմէ Բիւզանդ, փոխանակ զի խաւարեցոյց զերկուս*[28] *լուսաւորս*[29] *Հայոց:*

74 *Եւ յետ Տիրանայ թագաւորեաց Արշակ որդի իւր ամս Է*[30]*:* 75 *Սա ի չորրորդ ամի տէրութեանն իւրոյ պատրաստեաց կազմեաց զՆերսէս որդի Աթանագինեայ*[31]*, որդւոյ Յուսկան, որդւոյ Վրթանայ*[32]*, որդւոյ սրբոյն Գրիգորի. եւ*[33] *զաւրու ծանու առաքեաց յաշխարհն Գամրաց՝ ձեռնադրել*[34] *ի հայրապետութիւն Հայոց, որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն*[35] *ամս ԼԴ*[36]*:* 76 *Էին յաւուրս նորա սպարապետ զաւրուն Հայոց Վասակ որդի Վաչէի, որ զՎասակակերտ*[37] *շինեաց յԵկեղեաց գաւառին, եւ քաջն Մուշեղ որդի Վասակայ*[38] *ի*[39] *Մամիկոնեան տոհմէն:* 77 *Սա սպանա-*

21 B եկեալ զօրավար
22 B յարքայէն
23 ACP խաբանօք
24 B ըզտիրան
25 ACEO ի գեւղն B ի գեօղն
26 EO զոր
27 C արձկալն
28 B երկուս C զերկու
29 ACO լուսաւորսն
30 AE ամս Լ O ամս Է *(Ծն. A ձեռագրում ուղղում կայ այլ թանաքով տակից երեւացող Է կամ Ե թիւ նշանակող տառը վրայից դարձուած է Լ):*
31 ABCO աթանագինի
32 A որդւոյ յուսկանն, որդւոյ վրթանիսի, որդւոյ սրբոյն գրիգորի BDO *չիք* որդւոյ Յուսկան, որդւոյ Վրթանայ, որդւոյ սրբոյն Գրիգորի CO որդւոյ յուսկանն, C որդւոյ վրթանիսի d յուսկանն, վրդանիսի
33 ABDO *չիք* եւ d և
34 ABCEOP *չիք* ձեռնադրիլ D ի ձեռնադրել T_1T_2 ձեռնադրիլ
35 BD հայրապետութեան
36 DO Լ և Դ
37 AE զվասկերտն C վասկերտ O զվասսակերտն DP զվասակերտ d (զվասակ)կ(երտ)
38 B վասակա DO վասակի do վասակայ
39 DO *չիք* ի do ի

նէ զԳնէլ եղբաւրորդի[1] իւր վասն նախանձու Փառանձեմայ[2] կնոջ նորա՝ ի քուլթենէ Տիրիթայ[3] վատախորհրդի, որ էր դուստր Անդոկայ[4] Սիւնեաց իշխանի։ 78 Վասն այսր աղէտի[5] նզովեալ սրբոյն Ներսիսի[6] զԱրշակ եւ զաշխարհս Հայոց, եւ իւր խոյս տուեալ[7] չոգաւ յաշխարհն Յունաց՝ փոխանակ իւր թողեալ զԽադ եպիսկոպոս[8] Բագրեւանդայ[9], որ լեալ էր ի Կարին գաւառէ, ի գեղջէն[10] Մարգաց, որոյ շտեմարանք[11] աղբիւրացան ըստ նմանութեան մեծին Եղիայի[12]։

79 Ընդ այն ժամանակս եկեալ Շապհոյ Պարսից արքայի[13] յԱտրպատական[14]՝ եւ առ[15] ինքն կոչէ զԱրշակ։ 80 Եւ կալեալ կապեաց[16] զնա եւ ետ տանել ի Խորասան։ 81 Զոր զգացեալ Փառանձեմայ[17] կնոջ նորա[18]՝ փախստեայ[19] անկանի յամուրն Արտագերից։ 82 Իսկ արքային Պարսից զՄերուժան[20] Արծրունի Հայոց իշխան հաստատեալ՝ ինքն դառնայ ի Պարս[21]։ 83 Եւ պաշարեալ Մերուժանայ[22] զամուրն Արտագերից՝ առնու[23] զնա եւ հանէ զՓառանձեմ[24], ըստ պարսկական աւրինաց՝ ընդ ցից սայլի։ 84 Զայս ամենայն լուեալ մեծին Ներսիսի[25] եւ աղաչեալ զինքնակալն Թէոդոս[26]՝ չառնել անտես զաշխարհս[27] Հայոց. զորոյ զպաղատանս ընկալեալ մեծին Թէոդոսի[28]՝ կոչեաց զորդին Արշակայ[29]՝ զՊապ, որ էր պատանդ[30] ի դրան արքունի, եւ թագ եդեալ նմա, եւ զԱնատաւլիս[31] զաւրավար [տուեալ][32] աւգնական նմա, եւ զՆերսէս հայրապետ[33] Հայոց, հանէ զաւրու ծանու ի Հայս։ 85 Եւ եկեալ հալածական առնէին զՄերուժան[34] եւ զզաւրս[35] Պարսից։ 86 Եւ յայնմհետէ հաստատեցաւ երկիրս ընդ ձեռամբ Պապայ[36] ամս է։

87 Յայնմ ժամանակի Անատաւլեայ[37] զաւրավարի ընկալեալ զհրամանն արքունի եւ եկեալ յաշխարհս[38] մեր եւ շրջեալ ընդ բազում կողմանս՝ հաճի ի գաւառին[39] Կարնոյ[40] շինել զքաղաքն արգաւանդահող, շատաջուր եւ բերրի, իբր միջոց վարկուցեալ զվայրսն՝ ո՛չ կարի ի բացեայ[41] ի տեղեացն, ուր[42] Եփրատայ[43] մասինն[44] ինչ բղխեն աղբեւրք[45] եւ հանդարտագնաց[46] յառաջանան ծովացեալ մաւրաբար երե-

1 DO եղբօր որդի
2 BD փառանձեմա
3 BD տիրիթա
4 BD անդոկա
5 ABC աղետի
6 CO ներսէսի B ներսիսէ D ներսեսի
7 O խոյս տուեալ
8 A եպիսկոպու
9 BD բագրեւանդա
10 ABC ի գեղջէ
11 CD շտեմարանքն O ըշտեմարանաքն
12 A եղիաի
13 ABCO արքային
14 O յատըրպատական
15 T_1T_2 *չիք* եւ
16 CE կապէ
17 ACO փառանձնեմայ BD փառանձնեմա
18 D *չիք* կնոջ նորա d կնոջ նորա
19 ABCO փախստեա
20 ACOT_1 զմեհրուժան
21 ACEO ի պարս
22 AT_1 մեհրուժանայ B մերուժանա DO մեհրուժանա
23 D առնէ d առնու
24 ABCDO զփառանձնեմ
25 CE ներսէսի DO ներսեսի E հայրապետի
26 A թեոդոս O թէոդորոս
27 ABO զաշխարհն
28 A թեոդոսի
29 BD արշակա
30 ABCDO (պատանդ) *չիք* ի պատանդի d ի (պատանդ) T_1T_2 ի պատանդի
31 A զանատողիս BCO զանատոլիս
32 T_1T_2 նմա [տուեալ] ABCEO *չիք* տուեալ
33 BD հայրապետն
34 A ըզմերհուժան BO զմեհրուժան
35 ABC զզօրն
36 BD պապա
37 ABCO անատոլեա E անատօլեա
38 ABEOP յաշխարհս T_2 յաշխարհն
39 CEO ընդ գաւառին o (ընդ) գաւառն
40 AB կարնա
41 ABCO բացեա *չիք* ի (բացեայ)
42 O *չիք* ուր
43 A եփրատայ CO եփրատեայ BD եփրատա
44 B մասին
45 DEO աղբիւրք
46 E հանդարտ գնաց

ւուլթիւք: 88 Յորում անբաւութիւնք ձկանց եւ զանազանութիւնք հաւուց ճարակաւորաց, յորոց[1] ի ձուլոց[2] միայն կերակրեալ լինէին[3] բնակիչքն: 89 Եւ զեզերբ[4] մաւրին[5] շամբք եւ բազմութիւնք[6] եղեգանց. եւ դաշտն ունի զթանձրութիւն խոտոց[7] եւ քաջաբերութիւն սերմանաւոր պտղոց. եւ լերինքն[8] լի են[9] երէաւք կճղակաբաշխիւք[10] եւ որոճողաւք[11]: 90 Նաեւ զանասուն[12] պաճարս[13] բազմացուցանեն մեծահասակս, քաջամարմինս եւ յոյժ[14] սնուցանեն համակեալս ի գիրութիւն: 91 Եւ առ ստորոտով մի գեղեցկանիստ լերինն գտեալ բազում աղբեւրս[15] ականակիտս[16] եւ մանունս բղխեալ՝ անդ[17] տեղագրեաց զքաղաքն, զորով շրջափակեալ խոր փոսիւ՝ անդնդալիր[18] հաստատեաց զհիմունս պատուարին. եւ ի վերայ բարձրաբերձ աշտարակս ահագինս շինեաց, յորոց[19] զառաջինն Թէոդոս[20] անուանեաց ի պատիւ Թէոդոսի[21]: 92 Եւ ի նմանէ եւ անդր[22] շինեաց աշտարակս ժայռաւորս[23], իբրեւ[24] գնաւացուկս[25], եւ առանցս[26] գոգաւոր[27] խորշիւք, որ ընդդէմ լերինն հային. սապէս[28] եւ ընդդէմ դաշտին հիւսիսոյ[29], ընդդէմ արեւելից եւ արեւմտից կանգնեաց աշտարակս բոլորաձեւս: 93 Եւ[30] ի մէջ քաղաքին ի բարձրաւանդակ վայրի՝ մթերանոցս[31] շինեալ բազմապատիկս եւ Աւգոստիոն[32] անուանեաց ի պատիւ Աւգոստեայ[33]. եւ այլ[34] ջուրս ընդ յոլով տեղիս ածեալ մտոյց[35] անյայտ գնացիւք. եւ ելից զինու եւ պահպանական գնդիւ զքաղաքն եւ անուանեաց Թէոդուպաւլիս[36], զի յիշատակաւ քաղաքին անմահ լիցի անունն: 94 Եւ ի վերայ ջերմ բղխեալ աղբերացն յարկս ի վիմատաշ քարանց շինեալ:

95 Իսկ Պապ ամաւթալի ախտիւ զազրագործէր եւ բազում անգամ յանդիմանեալ լինէր[37] ի սրբոյն Ներսիսէ: 96 Ընդ որ չարացեալ Պապայ՝ դեղ մահու արբուցանէ նմա յԵկեղեաց գաւառի[38] ի գիւղն[39] Խախ եւ բառնայ[40] ի կենացս՝ կալեալ զաթոռ հայրապետութեան[41] ամս ԼԴ: 97 Զոր լուեալ մեծ հայրապետին Կեսարացւոց[42] սրբոյն Բարսղի՝ նզովէ զՊապ եւ զիւրսն ամենայն. երդմամբ հաստատէ՝ այլ ո՛չ եւս

1 BC որոց
2 AO ի ձուլոցն C ի ձըւլոցն
3 ABCO լինին
4 AB զեզերբ O զեզերբն
5 C եւ զեղէգնամօրին
6 B բազմութիւն
7 ABCO խոտոյ
8 B լերինք
9 A եին BCO էին
10 T_1 էրէօք ABCO կճղակաբաշխ D կճղակաբաշխք d կճղակաբաշխ(իւ)ք
11 ABCO որոճողօք (A որոճողաւք) T_1T_2 որոճայնօք
12 ABC զանասունս
13 BCO պաչարս o (պա)ճ(արս)
14 ABCEOP յոյժ *չիք* յոյրս T_1T_2 յոյրս
15 BO աղբիւրս
16 O և (ականակիտս)
17 O անտ
18 AB անդրնդալիր
19 C որոց
20 A թեոդոս
21 A թեոդոսի B թէոդոդոսի
22 CE և անդ
23 DO ժառանգաւորս d ժայռաւորս

24 BD իբր
25 B նաւուցըոուգս D նաւուց ոուգս d զնաւացուկս
26 ACDE եւ առանց
27 C գոգաւորս
28 ABCDEO որպէս
29 AD հւսւսոյ d հիւսւսոյ C հիւսւոյ
30 DT_1 *չիք* եւ
31 O մըթերանոցս
32 ABC ոգոստիոն
33 ABCO ոգոստեա D օգոստեա
34 A այղ
35 ABCO մատոյց
36 A թեոդոսուպաւղիս E թէոդուպօլիս C զթէոդոսու-պօլիս
37 ABCDO *չիք* լինէր
38 DO գաւառին
39 ACO ի գեւղն B ի գեօղն
40 BCD բառնա d (բառնա)յ
41 ACO հայրապետութեանն
42 ADE կեսարացւոյ

ձեռնադրել կաթողիկոս[1] Հայոց յաթոռն Կեսարու. որոյ նզովքն արագ կատարեալ:

98 Իսկ Պապ[2] կաթողիկոս[3] կացոյց Հայոց զՇահակ ոմն ի գաւառէ[4] Ապահունեաց առանց հրամանի մետրապաւլտին Կեսարու, ի Մանազկերտ գեղջէ, որ եկաց ամս Դ[5]:

99 Այլ քաջ զաւրավարին[6] Անատաւլեայ[7] նոյնժամայն ըմբռնեալ զՊապ՝ կապեաց երկաթի կապանաւք եւ ետ տանել առ կայսր[8]: 100 Եւ ոչ տեսութեան արժանի արար[9], այլ հրամայեաց ի ծով ընկենուլ[10]: 101 Եւ նոյնժամայն զկնի նորա թագաւորեցոյց զՎարազդատ ոմն արշակունի, մանուկ տիաւք, որ թագաւորեաց ամս Դ: 102 Սա կացոյց կաթողիկոս[11] Հայոց զԶաւէն[12] եղբայր Շահակայ[13], որ տեւեաց ամս Դ:

103 Իսկ զկնի Վարազդատայ[14] թագաւորեցին որդիքն Պապայ[15] Արշակ եւ Վաղարշակ ամս Ե: 104 Եւ ի վեցերորդ[16] ամի սոցա բաժանեցաւ թագաւորութիւնս Հայոց. Արշակայ առեալ զկողմն Յունաց, իսկ Վաղարշակայ առեալ զկողմն Պարսից՝ զԱրարատեան[17] աշխարհն: 105 Յաւուրս սոցա զկնի Զաւենայ[18] եկաց կաթողիկոս Հայոց Ասպուրակէս եղբայր նորին[19] ի նմին գեղջէ՝ ամս Ե:

106 Իսկ յետ Վաղարշակայ[20] թագաւորէ մասինն արեւելից Խոսրով արշակունի հրամանաւ Շապհոյ Պարսից արքային[21]՝ ամս Գ: 107 Սա կացոյց կաթողիկոս Հայոց[22] զսուրբն Սահակ՝ զորդի[23] մեծին Ներսիսի[24], որ պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն ամս Ծ:

108 Իսկ զկնի երից ամաց[25] մերժի ի տէրութենէն[26] Խոսրով ի ձեռն չարախաւսաց ի նոյն Շապհոյ արքայէ: 109 Եւ յաջորդէ ի տեղի նորա Վռամ-Շապուհ[27]՝ եղբայր նորա, որ թագաւորեաց ամս ԺԵ:

110 Եւ գտաք հանդիպեալ յերկրորդ ամին Արտաշրի[28] արքային Պարսից՝ զհինգերորդ[29] ամն Վռամ-Շապհոյ[30] արքայի Հայոց. յորում Մաշտոցն[31] երանելի[32], որ էր ի գաւառէն[33] Տարաւնոյ, ի գեղջէն[34] Հացեկաց՝ ի ձեռն Վռամ-Շապհոյ[35] եւ մեծի հայրապետին Սահակայ[36] դանիէլեան[37] նշանագրաւք զդպրութիւն[38] ըստ հայումս յաւրինէր ընկերաւք[39] ոմամբք, տուելովք նմա ի Սահակայ[40]: 111 Յետ որոյ դարձեալ

1 A կաթուղիկոս
2 B պապա
3 AB կաթուղիկոս
4 ABCO ի գաւառէն
5 O ամս Գ
6 O զօրավարի
7 A անատոլեայ B անատօլեա C անատոլեա O անատօլեայ
8 C առ կայսրն
9 O *չիք* արար o արար
10 ABCDEO ի ծով ընկենուլ T_1T_2 ընկենուլ ի ծով
11 A կաթուղիկոս
12 O զաւէն o զ(զաւէն)
13 AOT_1 սահակայ BD սահակա
14 AB վարազդատա
15 BD պապա
16 C ի Զ երորդ
17 AC զարայրատեան E զայրարատեան
18 AD զաւենա
19 ACDEO նոցաին
20 BD վաղարշակա
21 O (հրամանաւ) պարսից արքային շապհոյ
22 A կաթուղիկոս AC *չիք* Հայոց
23 O զորդին
24 O ներսեսի CE ներսէսի
25 C *չիք* ամաց
26 A ի տերութենէն
27 AC զվռամշապուհ B վռամշապուհ O զվռամ շապուհ
28 C արդաշրի
29 BDE զ Ե երորդ
30 AO վռամշապհոյ
31 ACE մաշդոցն BDO մաշթոցն
32 BDO երանելին d երանելի
33 C ի գաւառին
34 ABCO ի գեղջէ
35 A վռամշապհոյ
36 BD սահակա
37 AD դանիելեան C դանիելէան
38 A ըզդպրութիւն
39 ABC ընկերովք
40 BCD ի սահակա d ի սահակայ

*եւս ի վեցերորդումն[1] նորին Վռամ-Շապ-
հոյ[2], որ է ամ առաջին Վռամ-Կրման[3] ար-
քայի՝ վերստին[4] աստուածատուր[5] նշա-
նագրաւք զնոյնս յեղանակեալ[6] յաւրինէր,
որովք եւ դպրութիւնք[7] եւ Գիրք աստուա-
ծաշունչք ուղղեալ թարգմանին[8], որպէս
պատմեն[9] Կորիւն եւ Ղազար[10]:* 112 *Եւ
սկիզբն դպրութեանս Հայոց եղեւ սկիզբն
մեծ[11] գիտութեան եւ անպայման խնդու-
թեան բազում աշխարհաց. զի ոչ միայն
Հայոց, այլ[12] եւ Վրաց եւ Աղուանից[13]
տուաւ գիր ի խնամոցն Աստուծոյ ի ձեռն
երանելւոյն[14] Մեսրոպայ[15] վարդապետին:*

113 *Վռամ-Շապուհ[16] բարւոք վախճա-
նեալ[17]. յորոյ[18] տեղին[19] թագաւորեցուցեալ
Կրման արքայի զԽոսրով եղբայր նորին՝
զմերժեալն, որ եկաց ի կրկնումն ամ մի[20]:*

114 *Յետ որոյ Յազկերտ ոչ եւս[21] ի նո-
ցունց, այլ[22] զՇապուհ զորդի իւր թագա-
ւորեցուցեալ Հայոց. որ յետ մահուան
հաւրն սպանաւ ի նոցունց իսկ ի մեծամե-
ծացն[23]:* 115 *Եւ մնայր աշխարհս Հայոց ա-
ռանց թագաւորի ի[24] հարուստ ամս:*
116 *Զոր խնդրեալ գտաք լեալ զժամանակ
անիշխանութեանն[25] ամս ԺԱ:* 117 *Յովսէփ
եւ Եզնիկ՝ արբանեակք Սահակայ[26], զայ-
սու ժամանակաւ առաքեալք յԱսորիս,
ուստի եւ ի Յոյնս՝ ի գրաւորութիւնս[27]
գրոց վարդապետականաց:*

118 *Յետ որոյ թագաւորէ Արտաշէս[28],
որ եւ Արտաշիր, հրամանաւ Վռամայ[29]
արքային Պարսից՝ ամս Զ:* 119 *Մեսրոպ[30],
որ եւ Մաշտոց[31]՝ այր սքանչելի, քահա-
նայ, նախագտող[32] եւ վարդապետ ըստ
հայումս նշանագրութեան եւ դպրութեան՝
զայսու ժամանակաւք յաւէտ եւս երեւեալ
պայծառանայր:* 120 *Իսկ մեծ[33] քահանա-
յապետն Սահակ, որ ի զաւակէ սրբոյն
Գրիգորի՝ զԳիրս սուրբս դարձեալ ի յոյն
լեզուէն[34] ի հայ լեզու թարգմանէր[35] հան-
դերձ Եզնկաւ ի ստոյգ[36] աւրինակացն բե-
րելոց[37] սրբոյն Ղեւոնդի եւ այլոցն ի Կոս-
տանդիական[38] քաղաքէն:* 121 *Սա նորո-
գեաց զտաճար սրբոց[39] կուսանացն, զկոր-
ծանեալն ի Շապհոյ[40] թագաւորէ. եւ ան-
գէտ տեղւոյ[41] ոսկերացն[42] սրբոյն Հռիփսի-
մեայ[43]՝ խնդրուածովք[44] յԱստուծոյ գիտակ*

---

1 B ի Ջ երորդ CDEO ի Ջ երորդումն
2 A վռամշապհոյ O վռամայ շապհոյ
3 ABCDO վռամայ կրման BD վռամա կրման
4 BD վերըստին
5 O աստուածային շնորհաց տուեալ (նշանագրօք)
6 CD եղանակեալ d յ(եղանակեալ)
7 ABCE դպրութիւն
8 BO թարգմանին
9 ABDO պատմէ
10 CE որպէս կորիւն պատմէ եւ ղազար
11 O մեծի
12 DE այղ և
13 DE աղուանից
14 BDO երանելոյն
15 A մեսրոբայ BD մեսրոպա d (մեսրոպա)յ O մես-րովպայ
16 A վռամշապուհ
17 DO վաղճանեալ
18 B յորոց
19 ABDEO տեղի
20 A ամ Ա. BCDEO ամս Ա.
21 ABCDEO ևս T_1T_2 *չիք* ևս
22 A այղ
23 ABDEO ի նոցունց իսկ մեծամեծացն CoP ի նոցունց իսկ ի մեծամեծաց T_1T_2 ի նոցունց ի մեծամեծացն

24 ABDEO *չիք* ի
25 BD անիշխանութեան
26 BD սահակա
27 ABC ի գրաւորութիւն
28 ABCO արտաշէզ
29 CD վռամա
30 A մեսրոբ
31 A մաշդոց BDE մաշթոց
32 A նախագտաւղ CEOP նախագտող BT_1 նախագիտող
33 D *չիք* մեծ d մեծ
34 DO լեզուէն
35 DO թարգմանէր
36 C ի ստուգ
37 ABCDO բերելոցն d բերելոց
38 ADO ի կոստանտիական
39 BD սբ
40 BOT_1 ի շապուհ
41 ABCDE տեղոյն
42 ACE ոսկերաց
43 A հուփիմեա BCDEO հոփսիմեա
44 ACE խնդրովք BD խնդրելովք O խնդրելով d խնդ-րովք

եղեւ: 122 Սա է[1], որ նախ քան զքահանայապետութիւնն[2] ետես ի գիշերի տեսլեան[3] զբառնալ թագաւորութեանն[4] Արշակունեաց եւ զդադարել[5] քահանայապետութեանն[6] յազգէն[7] սրբոյն Գրիգորի եւ այլոց[8] ոմանց զկարգն վիճակել. իսկ ի վախճան[9] ժամանակի անդրէն, ասաց, դարձեալ զյառնել թագաւորութեանն[10] եւ զնորոգել[11] քահանայապետութեանն[12] ի նոցունց ազգաց սահմանեալ ժամանակաւ:

123 Զայսու ժամանակաւ միաբանեալ նախարարքն Հայոց եկին առ սուրբն Սահակ՝ չարախաւսել զԱրտաշրէ, վասն անառակ ցանկութեանցն ի բաց ընկենուլ զթագաւորն եւ պարսիկ ածել[13] ունող[14] աշխարհիս: 124 Այլ[15] նա[16] ասէ. «Ինձ քա՛ւ լիցի զոչխարն իմ մատնել անաւրէն գայլուն[17], եւ փոխանակել զհիւանդոտ գառնն[18] ընդ առողջ գազանի, որոյ առողջութիւնն[19] մեծ վնասուց է պատճառ»: 125 Ընդ որ զայրացեալ ազատագունդն Հայոց՝ դէմ եդեալ գնացին առ Վռամ արքայ[20] Պարսից՝ չարախաւսել զԱրտաշրէ զիւրեանց[21] թագաւորէն եւ զսրբոյն Սահակայ[22]՝ սակս մախանաց հայրապետութեանն: 126 Եւ հաւանեալ Վռամայ[23] արքայի Պարսից նախարարացն Հայոց՝ նոյնժամայն ի դուռն արքունի կոչեալ զթագաւորն Հայոց եւ զսուրբն Սահակ. եւ զԱրտաշիր[24] կալեալ եւ կապեալ՝ ի Խուժաստան յուղարկեաց, եւ զսուրբն Սահակ հրամայեաց ընկենուլ յաթոռոյ հայրապետութեան[25]:

127 Եւ ի խնդրոյ[26] նախարարացն ետ նոցա կաթողիկոս[27] զԱբդիշոյ ոմն ասորի յակոբիկ[28] չարագործ, որ ոչ տեւեաց տարի մի: 128 Եւ յետ նորա զՇմուէլ[29] ոմն ի նմին[30] ցեղէ՝ վատթար քան զնա, որ եւ նա յետ երկու[31] ամի վախճանեցաւ[32]: 129 Եւ յետ նորա զՍուրմակ ոմն անվեհեր, որ չարախաւսն էր զսրբոյն[33] Սահակայ, ի գաւառէն Բզնունեաց, ի գեղջկէն[34] Արծկէոյ՝ ամս Ի: 130 Սա անկաւ ի թիւ հայրապետաց[35]. իսկ Աբդիշոյ[36] եւ Շմուէլ ոչ թուեցան[37]:

131 Զոր տեսեալ մեծ վարդապետին Մովսիսի[38] քերթողահաւրն[39] եւ զաղաղակ բարձեալ՝ թէ «Ողբա՛մ զքեզ, Հայոց աշխարհ[40], զի բարձաւ ի քէն թագաւոր եւ

1 BDO *չիք* է o է
2 A զքահանայապետութիւնն D զքահանայապետութիւն
3 ABC տեսլեամբ O տեսլեանն
4 B թագաւորութիւնն D թագաւորութեան
5 O զդադարելն D զդադարիլն
6 B քահանայապետութիւնն O քահանայապետութեանն
7 ABDE յազգէ
8 CE այլոցն
9 DO վաղճան
10 BDO թագաւորութեան
11 B նորոգել
12 BDO քահանայապետութեան
13 O *չիք* ածել
14 CDE ունող O ունել
15 A այդ
16 O նայ
17 A գայլոյն
18 DO գառն
19 D առողջութ. d (առողջութ)իւնն
20 D արքա
21 B իւրեանց
22 BD սահակա
23 BD վռամա
24 ABCDEO զարտաշէս
25 ACO հայրապետութեանն
26 B ի խնդրո
27 A կաթուղիկոս
28 ABDO յակովբիկ
29 ABCO զշնուէլ o զշմուէլ
30 BDOT_1 ի նոյն
31 ABCO Բ
32 O վաղճանեցաւ
33 ABDO սրբոյն d զ(սրբոյն)
34 ABCO ի գեղջէն
35 AB հայրապետացն C հայրապետաց
36 A աբդիշու C աբդիշաւ
37 O ոչ թվեցան
38 ABCO մովսէսի
39 A քերդողայհաւրն B քերդաւղահօրն CO քերդողահօրն
40 ABO աշխարհ հայոց

քահանայ: 132 *Ողբա՜մ զքեզ, եկեղեցի[1] Հայաստանեայց[2], զի բարձաւ ի քէն մարգարէ եւ խորհրդական», որպէս ժիր մանուկ մարգարէն Երեմիա[3] ողբայր զկործանումն ազգին Հրէից եւ զանապատանալ[4] Տաճարին:*

133 *Եւ եկեալ սուրբն Սահակ դոյզն[5] ժամանակ անցուցանել[6] ի գաւառին Բագրեւանդ ի գիւղն[7] Բլուր՝ ի կամս Աստուծոյ վախճանեցաւ[8] ի կենացս:* 134 *Եւ զնշխարս ոսկերաց[9] նորա առեալ Թոռին նորա Մամիկոնէից տիկնոջ, որ Դխտիկն[10] անուանէին[11]՝ տարեալ հանգոյց ի Տարաւն գաւառի, ի գիւղն[12] Աշտիշատ[13], որ կալաւ զաթոռ հայրապետութեան[14] ամս Ծ:*

135 *Եւ յետ սակաւ աւուրց անցելոց մեծ վարդապետն Հայոց[15] Մեսրոպ[16] վախճանեցաւ[17] ի Քաղաքուդաշտի ի Վաղարշապատ, զոր տարեալ[18] հանգուցին ի գիւղն[19], որ Աւշական[20] կոչի[21]:*

136 *Աստանաւր դադարէ Թագաւորութիւն[22] Հայոց յազգէն Արշակունեաց՝ սկսեալ յԺԲ ամի[23] Երկրորդ Եւերգետէս[24] Պտղոմէոսի Թագաւորի Եգիպտացւոց[25] եւ դադարեալ ի ԻԴ[26] ամին[27] Թէոդոսի Թագաւորի Յունաց, կացեալ[28] ընդ ամենայն Թագաւորութեան Հայոց[29] ամս ՇՃԹ:*

ԳԼՈՒԽ[30] Բ[31]

Յաղագս իշխանացն[32] Հայոց, որք զկնի Թագաւորացն Արշակունեաց[33] եւ հայրապետաց[34] Հայոց, որք զկնի տոհմին սրբոյն Գրիգորի

1 *Իսկ յետ մահուանն Արտաշրի[35] Հայոց Թագաւորի ժողովեալ նախարարացն[36] Հայոց՝ զսուրբն[37] Վարդան իւրեանց սպարապետ կացուցանէին, որ էր ի Մամիկոնէից[38] տոհմէն, Թոռն սրբոյն Սահակայ:*
2 *Եւ երբեմն ի հնազանդութեան կային Պարսից Թագաւորացն եւ երբեմն՝ յապստամբութեան, որպէս ուսուցանէ պատմութիւնն[39] Եղիշէի վարդապետի:*

3 *Եւ յետ մահուանն Սուրմակայ[40] ժողովեալ հայրապետացն Հայոց՝ խնդրեալ գտին քահանայ ոմն Յովսէփ անուն, որ լեալ էր աշակերտ մեծին Մեսրոպայ[41], ի գաւառէն[42] Վայոց ձորոյ, ի գեղջէն[43] Հո-*

1 B եկեղեցիք
2 AEO հայաստանեաց
3 CEO երեմիայ
4 O զանապատանալն
5 B դոյզ
6 ABD անցուցեալ
7 ACDE ի գեւղն B ի գեօղն
8 O վաղճանեցաւ
9 O ոսկերացն
10 D դըխտիկն
11 A անուանեին CE անուանեն
12 ACDE ի գեւղն B ի գեօղն
13 ABD արտաշատ a աշտիշատ
14 ACO հայրապետութեանն
15 B *չիք* հայոց
16 ACE մեսրոբ O մեսրովպ
17 O վաղճանեցաւ
18 B տարեալ ACOT₁T₂ *չիք* տարեալ
19 ADE ի գեւղն B ի գեօղն
20 AD աւշական BDO օշական
21 B անուանէն *փխ* կոչի
22 ACEO թագաւորութիւնն
23 ABCDEO ի ԺԲ ամի T₁ յերկոտասան ամէ
24 ABCDE երգատէս O ևերգէտէս

25 A եգւպտացւոց
26 ABCDE ամի
27 A թեոդոսի
28 ABCDEO կալեալ
29 ABCDEO ազգին հայոց արշակունեաց
30 ABCO *չիք* գլուխ
31 AO (գլուխ) Բ
32 AB իշխանաց
33 B *չիք* որք զկնի թագաւորացն արշակունեաց
34 B հայրապեւտեաց
35 CE արտաշիսի
36 D նախարարաց
37 A ըզսուրբն
38 AE մամիկոնենից
39 A պատմութիւնն BD պատմութիւն
40 BD սուրմակա
41 AE մեսրոբայ BD մեսրոպա
42 B ի գաւառէ
43 ABDO ի գեղջէ

ղոցիմայ: 4 Եւ հրամանաւ Վարդանայ[1] նստուցին յաթոռ կաթողիկոսութեան[2]. ամս Բ: 5 Սա արար ժողով ի Շահապիվանի[3], ուր զտուգանաւք կանոնսն[4] կարգեցին: 6 Իսկ սուրբն[5] Վարդան միաժողով կալեալ զնախարարսն[6] Հայոց ամս ԺԲ եւ պատերազմեալ ընդ Յազկերտի Պարսից արքայի[7] մեռանի ի վերայ սուրբ ուխտի եւ քրիստոսական հաւատոց[8] ի դաշտին Աւերայրի[9], ի գաւառին Արտազու:

7 Եւ յետ պատերազմին Վարդանայ, զկնի երկուց[10] ամաց սուրբ Ղեւոնդեանք[11] Յովսեփաւ[12] հայրապետաւ կատարեցան յամսեանն[13] հրոտից[14], որ աւր ԻԶ էր ամսոյն, նոյն յուլիսի[15] յաւուր կիւրակէի: 8 Ըստ որում ստուգեալ մեր զամս թագաւորացն՝ գտաք հանդիպեալ ի ԺԵ[16] ամն Յազկերտի եւ յերեքն[17] Մարկիանոսի Անիծելոյն[18]:

9 Իսկ[19] յետ մահուանն Վարդանայ անիշխան եղեալ երկիրս Հայոց ամս Ժ՝ հալածանք եւ խռովութիւնք բազմանային. թէեւ[20] սակաւ ինչ Յազկերտ ի[21] սպառիչ խորհրդոյն[22] դադարեալ՝ զվնասն զուրացեալ Վասակաւն[23] արկանէր եւ զնա մեծապէս անարգանաւք քարշել հրամայէր: 10 Եւ ապա Պերոզ որդի նորա թագաւորեալ՝ զնախարարս[24] Հայոց արձակէր[25] ի կապանաց: 11 Եւ առնու զպարապետութիւնն[26] Հայոց[27] Մանդնոս որդի Վարդանայ[28] ամս Ի:

12 Իսկ զկնի Տեառն Յովսեփայ կալաւ[29] զաթոռ հայրապետութեան[30] Տէր Գիւտ ամս Ժ, որ էր ի գաւառէն Վանանդայ[31] յՈւթմսոյ[32] գեղջէ: 13 Եւ յայսմ ժամանակի էր մեծ փիլիսոփայն[33] Հայոց Մովսէս, որ զճարտասանական արուեստ ի գործ առնու ի Հայս: 14 Եւ ճգնազգեացն Անտոն, որ եւ Թաթուլ՝ առ սոքաւք ասի թողեալ զամենայն վասն Քրիստոսի հանդերձ Վարոսիւ եղբարբ իւրով երիցաւ, եւ երթեալ ի վայրս դժնդակս[34] ընդ գազանաց եւ ընդ վիշապաց բնականայր ի տեղին[35], որ այժմ ասի Գազանածակք կամ Թաթլոյ վանք:

15 Եւ յամին քսան եւ հինգերորդի[36] Պերոզի Հայք ի Պարսից ապստամբեալ[37] ընդդէմ կացին խիստ մարտիւք ի ձեռն Վահանայ, որդւոյ Հմայեկի, եղբաւր Վարդանայ: 16 Եւ էին սորա եղբարք Վասակ քաջ եւ Արտաշէս եւ Վարդ պատրիկ, զոր ուսուցանէ քեզ Ղազար Փարպեցի[38], որոց առաջնորդէր խրատու եւ պաշտպանու-

---

1 BD վարդանա
2 A կաթուղիկոսութեան
3 BDO ի շահապի վանի
4 ACEO կանոննն BD կանոն d (կանոն)ն
5 C սուրբ
6 AD զնախարարս
7 BDO *չիք* պարսից արքայի od պարսից արքայի
8 ABDO հաւատոյ
9 E ավեր այրի
10 BDEO Բ
11 C ղեւոնդիանք
12 C յովսէփաւ
13 BD յամսեան
14 ABCO հրոտի
15 ACE յուլիոսի
16 A ԺԷ
17 D յԳ ամն T_2 յԳ-ն
18 ACE անիծելոյ
19 CE եւ (յետ)
20 A թեեւ B թէ
21 BCDE յազկերտի
22 ABCO խորհրդոցն
23 ABCO վասակաւ T_1 զվասակաւն
24 BO զնախարարսն
25 ABCDO արձակոյր d արձակէր
26 BD զսպարապետութիւն
27 B *չիք* հայոց
28 BD վարդանա
29 CE կալեալ
30 ACO հայրապետութեանն
31 BD վանանդա
32 A յութմայ
33 ABCOT_1 փիլիսոփոսն
34 AB դժընդակ C դժնդակ OD դժընդակս
35 ABCO ի տեղի
36 ABCO ի Ե երորդի
37 A ապստամպեալ
38 aCdO (ad՝ *յաւելում լուսանցքում*, CO՝ *բնագրում*) եւ էին սորա (d սոքա) եղբարք վասակ քաջ եւ արտաշէս (O արտաշէզ) եւ վարդ պատրիկ, զոր ուսուցանէ քեզ ղազար փարպեցի (O փարպեցին T_1T_2 փարբեցի), BD *չիք յաւելում*

թեամբ ինքն իսկ առլցեալն[1] իմաստնական հանճարով երանելի հայրապետն Յովհան[2] Մանդակունի[3], որ զկնի Տեառն[4] Գիւտի պաշտեաց զաթոռ հայրապետութեանն[5] ամս Զ[6]: 17 *Յայսմ ժամանակի երանելին Տեառնթագ, որ էր ի գաւառէն Արշարունեաց, ի Կալոց[7] գեղջէ, վկայեալ վասն Քրիստոսի քաջութեամբ՝ կատարեցաւ ի Զառմիհրն[8] Հազարաւուխտոյ[9] ի զաւրավարէն Պարսից:* 18 *Նշխարք սորա՝ ի Շիրակ[10] գաւառի, ի գիւղն[11], որ Բեռնաւնս[12] կոչի, յեկեղեցւոջն, որ Տեառնթագ ասեն[13]:*

19 *Իսկ Վաղարշ արքայ Պարսից լսող[14] եղեալ բարի խրատտուացն[15] իւրոց՝ բարեբարութեամբ զՀայս անդրէն նուաճեաց եւ մեծապատիւ մեծարեալ հաշտութիւն արար:* 20 *Առ որս նշան[16] հաշտութեան՝ մուրհակս մոռացութեան[17] կնքէր:* 21 *Եւ առաւել եւս յարգեալ զՎահան՝ ի ձեռն Անդեկանայ[18] զաշխարհս Հայոց ի նա[19] հաւատայր մարզպանութեամբ, որ պետանայր[20] ամս Լ:*

22 *Յայսմ ժամանակի Մամբրէ՝ եղբայր Մովսիսի[21], զորմէ ասեն երրորդ գտեալ[22] ի փիլիսոփայս, ղառնայր ի Հայս, եւ Դաւիթ աշակերտ Մովսիսի[23] ի Հարք գաւառէ, ի Հերեան գեղջէ:* 23 *Զայսու ժամանակաւ երանելին Յովհան[24] Մանդակունի, որ էր ի գաւառէն Արշամունեաց ի գեղջէն Ծախնոտայ[25]՝ զՀայոց բազում կարգս ուղղութեան կատարեաց, զքարոզս գիշերի եւ տունջեան[26], զկարգս մկրտութեան, զսարկաւագի, զքահանայի եւ զեպիսկոպոսի եւ զաւրհնութիւնս եկեղեցւոյ եւ զլխովիմբ[27] զպատարագամատոյցն[28], զոր Աթանասի ասեն լինել:* 24 *Եւ ինքն հանգեաւ ի կամս Աստուծոյ:*

25 *Եւ յետ նորա եկաց կաթողիկոս[29] Տէր Բաբկէն[30] ի գաւառէն[31] Վանանդայ[32] յՈւթմսոյ գեղջէ՝ ամս Գ:*

26 *Եւ զկնի նորա Տէր[33] Սամուէլ[34] ի գաւառէն[35] Բզնունեաց ի գեղջէն Արծկէոյ՝ ամս Ժ:*

27 *Եւ յետ նորա Տէր[36] Մուշէ ի գաւառէն[37] Կոտայից[38] ի գեղջէն[39] Այլաբերդից[40] ամս Ը:*

1 B առլցեալ D առլըցեալ
2 A յովհան C յոհան
3 B մանդակունին
4 OT$_1$ տէր
5 BD հայրապետութեան
6 CET$_1$T$_2$ *(յաւելում)* (ամս զ) նշխարք սորա ի շիրակ գաւառի, ի գեւղն որ բեռնաւնս կոչի, յեկեղեցւոջն, որ տեառնթագն ասեն a *(էջ 162բ, տողատակին)* նշխարք սորա ի շիրակ գաւառի, ի գեւղն որ բեռնաւնս կոչի յեկեղեցւոջն որ տեառնթագ ասեն: *(Յաւելման փոխանցման նշանը ստորեւ «ի զօրավարէն պարսից» բառակապակցութիւնից յետոյ: Հմմտ. T$_2$, էջ 80):*
7 CE ի կողոց
8 A զառնմիհրն BCDE զառն միհրն զառն միհր
9 ABCO հազարուխտոյ
10 T$_2$ [հանգուցան] (ի Շիրակ)
11 AE ի գեւղն
12 O բեռնաւս
13 BD *չիք* նշխարք սորա ի Շիրակ գաւառի ի գիւղն որ բեռնաւնս կոչի, յեկեղեցւոջն որ տեառնթագ ասեն
14 CO լսօղ
15 A բարեխրատուցն CO բարէխրատուցն BD խրատուցն
16 ADO նշանս
17 C մուրացութեան
18 ACEO անտիկանայ BD անտիկանա
19 A ի նայ

20 C մարզպանութիւն, որպէս անայր
21 AC մովսէսի
22 B երկրորդ B *չիք* գտեալ ի
23 CE մովսէսի
24 CE յոհան
25 ACO ծախնստայ B ծախնստա T$_1$ ծախնատայ
26 ABO տուընջեան C տուընջեանն E տըւնջեան
27 B եւ զլխով իմ
28 D պատարագամատոյցն E զպատարագամատուցն
29 A կաթուղիկոս
30 ABO բաբգեն DE բաբգէն
31 B գաւառէ
32 BCD վանանդա
33 CE *չիք* տէր
34 A սամուէղ
35 B ի գաւառէ
36 CE *չիք* տէր
37 AC ի գաւառէ
38 A կուտէից D կուտէայից
39 ACE ի գեղջէ
40 A այղաբերդից B այլաբէդից

28 *Եւ յետ նորա Տէր Սահակ ի գաւա-*
ռէն[1] *Հարքայ*[2], *ի գեղջէն*[3] *Եղեգականայ*[4]՝
ամս Ե:

29 *Եւ յետ նորա Տէր Քրիստափոր փի-*
լիսոփայ[5] *ի գաւառէն*[6] *Բագրեւանդայ*[7] *եւ*[8]
ի գեղջէն[9] *Տիրառճայ*[10]՝ *ամս Զ*[11]:

30 *Իսկ Վահան զեկեղեցիս Աստուծոյ*
լուսազարդեալ նորոգէր, զպաշտաւնեայս[12]
ուխտին մեծարելով, բարեշէն զաշխարհս[13]
առնելով[14]: 31 *Նոյն եւ ի ժամանակս իշ-*
խանութեանն[15] *իւրոյ զմեծ*[16] *կաթողիկէ*[17]
եկեղեցին, որ ի Հայս, վերստին մեծապէս
նորոգեաց՝ զդասս կրաւնաւորացն[18] *բազ-*
մացուցանելով, որ Սուրենայ անապատն
ասի, վերակացու նոցա կարգեալ զՂազար
Փարպեցի[19], *ճարտասան եւ պատմագիր:*
32 *Սա եւ զԱլանս արգելականս արար:*
33 *Յաւուրս յայսոսիկ արեգակնդ ամենե-*
ւին կորեաւ. յետ որոյ եղեւ սով սաստիկ[20]:
34 *Իսկ Վահան բարւոք վճարեալ՝ թողու*
փոխանակ իւր զեղբայր իւր՝ զՎարդ
պատրիկ[21]՝ *ամս Դ:*

35 *Իսկ յաւուրս Վահանայ յայտնեցան*
նշխարք սուրբ Առաքելոյն Թադէոսի եւ
Սանդխտոյ եւ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւոր-
չին մերոյ[22]:

36 *Իսկ զկնի Տեառն Քրիստափորի յա-*
ւուրս յայսոսիկ[23] *եկաց հայրապետ Հայոց*
Տէր[24] *Ղեւոնդ ի գաւառէն*[25] *Առբերանւոյ*[26],
ի գեղջէն[27] *փոքր Առեստու՝ ամս ԻԱ:*

37 *Եւ ապա զկնի Վարդ պատրկայ*[28]՝
եղբաւրն Վահանայ, մարզպանք պարսիկք
տիրեցին Հայոց ամս ԺԱ: 38 *Յորում ժա-*
մանակի Եզրաս Անգեղացի՝ աշակերտ
ճարտասանին Մովսիսի[29] *եպիսկոպոսի*[30]
Բագրեւանդ գաւառի, զդասս ճարտասա-
նիցն[31] *բազմացուցանէր*[32]:

39 *Եւ ապա եկաց իշխան Հայոց Մե-*
ժէժ[33] *Գնունի ամս Լ:*

40 *Եւ ի սորա եւթներորդ*[34] *ամին եկաց*
կաթողիկոս[35] *Հայոց Տէր Ներսէս ի գաւա-*
ռէն[36] *Բագրեւանդայ*[37], *ի գեղջէն*[38] *Աշտա-*
րակաց՝ ամս Թ: 41 *Սա ի չորրորդ ամի*
հայրապետութեան իւրոյ եւ ի տասներորդ

1 BC ի գաւառէ
2 A հարայ B հարքա
3 ABCDO ի գեղջէ
4 ACO եղեգակայ BD եղեգակա
5 D փիլիսոփա
6 ABCD ի գաւառէ
7 BD բագրեւանդա
8 A *չիք* եւ
9 ABCDEO ի գեղջէ T_2 գեղջէն
10 ABCDO տիրառճոյ
11 C (ամս զ) Յաւուրս Վահանայ յայտնեցան նշխարք սուրբ առաքելոյն Թադէոսի եւ սանդըխտոյ եւ սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին մերոյ *(Հմմտ. a, ձեռ. 2865, էջ 163ա, տողատակ) ըստ գրչի՝ այն պէտք է տեղադրել* «վարդ պատրիկ ամս Դ» *գրուածքից յետոյ. տե՛ս T_2, էջ 82, վ8)։ Ձեռ. C տեղը շփոթել է, իսկ ձեռ. O բնագրում ճիշտ է տեղադրուած)։*
12 A զպաշտօնայս C պաշտօնայս
13 O զաշխարհսն
14 AOT_1 ունելով
15 BDO զիշխանութեան
16 BCDEO զմեծն
17 ACDO կաթուղիկէ
18 ABC կրօնաւորաց
19 ABC փարպեցի DO փարպեցին T_1T_2 փարբեցի
20 ABC սովն O սովն սաստիկ եղեւ o եղեւ սովն սաստիկ

21 O պատրիկն C զվարդպատրիկ
22 a իսկ եւ յաւուրս վահանայ յայտնեցան նշխարք սուրբ Առաքելոյն Թադէոսի եւ սանդխտոյ եւ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ (ձեռ. A, էջ 163ա, *յաւելումը՝ տողատակում, բնագրում նշուած է յաւելման տեղը*)։ Տե՛ս T_2, էջ 81, ծն. 10, էջ 82, վ. 9-11։
23 CE յայսմիկ
24 T_1T_2 սուրբն
25 ABCO ի գաւառէ
26 EO առբերանոյ
27 ABCO ի գեղջէ
28 ABCO վարդկայ ABCO *չիք* պատրկայ
29 AC մովսէսի
30 A եպիսկապոսի
31 ABCO ճարտասանացն
32 CO բազմացոյց
33 CO մէժէժ T_1 մժէժ
34 ABCO է երորդ T_1T_2 եօթներորդ
35 A կաթուղիկոս
36 ABC ի գաւառէ
37 B բագրեւանդա
38 ABCO ի գեղջէ

ամի[1] իշխանութեան[2] Մեժէժայ արար ժողով ի քաղաքն[3] Դուին[4]: 42 *Եւ էին գլխաւորք ժողովոյն Պետրոս[5] եպիսկոպոս քերթող[6] Սիւնեաց եւ[7] Ներշապուհ ի Տարաւնոյ. եւ կարգեցին զթուականն Հայոց ի ԺԴ-ն Յուստինոսի կայսեր, որ զսուրբն Սոփիա[8] շինեաց, եւ ի ԺԴ-ն Խոսրովայ[9] որդւոյ Կաւատայ[10]՝ Պարսից արքայի:* 43 *Յորում ամի սուրբն Յիզիտբուզիտ[11] կատարեցաւ ի Քրիստոս:* 44 *Եւ Հայք յայդմ ամի եւ յայդմ[12] ժամանակի ի բաց կացին ի Յունաց հաղորդութենէ:* 45 *Եւ էր Յունաց թուականն ՅԴ՝ յէ[13] ամէն Փիլիպպոսի[14] կայսեր:*

46 *Ժողովի ամենայն ժամանակն ի ծննդենէ[15] Փրկչին մինչեւ ցժողովն[16] Դունայ[17] եւ ցթուականն[18] Հայոց ամք ՇԾԳ, եւ ի լուսաւորութենէ սրբոյն Գրիգորի, որ է սկիզբն աստուածածանաւթութեան աշխարհիս Հայոց, ամք ՄԾԲ:*

47 *Եւ զկնի Տեառն Ներսիսի[19] եկաց կաթողիկոս[20] Հայոց Տէր Յովհաննէս[21] ի գաւառէ[22] Գաբեղենից[23], ի գեղջէ Սիւնձեղնոյ[24], ի վանականութենէ Թաթլոյ վանից[25]՝ ամս ԺԵ:*

48 *Եւ զկնի սորա[26] Տէր[27] Մովսէս ի գաւառէ Արագածոտնէ[28], ի գեղջէն[29] Եղիվարդայ՝ ամս Լ:* 49 *Այս Մովսէս զԿիւրիոն՝ սրբոյ կաթողիկէի[30] վանաց երէց[31], ձեռնադրէ[32] կաթողիկոս[33] Վրաց, որ մերձ ի վախճանն[34] Մովսէսի[35] յերկուացեալ[36] Կիւրիոն յուղղափառ հաւատոց[37]՝ ընդունի զժողովն Քաղկեդոնի[38]:* 50 *Եւ Տեառն Մովսիսի[39] բազում[40] անգամ աստուածային խրատու կշտամբեալ զնա եւ ոչ ինչ աւգտեալ՝ ինքն վախճանի[41]:*

51 *Իսկ ըստ իշխանաց կարգին յետ Մեժէժին[42] Գնունւոյ[43] պարսիկ մարզպանք[44] եկին ի Հայս[45]:*

52 *Նախ Դենշապուհ[46], որ զշնմոլութիւնն[47] շատացոյց եւ զորմզդական հուրն*

---

1 ABCO ի ժ երորդ ամի
2 ABCDEO (իշխանութեան) իւրոյ *փխ* մեժէժայ ABCO մեժէժ (արար ժողով)
3 ABCO ի քաղաքին
4 DO դըւին
5 CE պօղոս
6 A քերդաւղ BCO քերդօղ
7 ACE *չիք* եւ
8 ABCO սոփի
9 ABD խոսրովա
10 BD կաւատա
11 AB յիզիտբուժիտ C յիզտբուզիտ O յիզտբուզիդ oT_1 եզիտբուզիտ T_2 Յեզիտբուզիտ (Ծն. *անուանացանկում*, էջ 83, Յիզիտբուզիտ):
12 A յայդմ ամի եւ յայդ B յայսմ (ամի) եւ յայսմ
13 AC յԴ յեւթն ամէն B յԳ յեըթն
14 ABC փիլիպոսի
15 ABCO ի ծնընդենէ
16 C ի ժողովն
17 BCO դըւնայ
18 O ցթվականն
19 O ներսեսի C տէր ներսէսի B ներսէսի
20 A կաթուղիկոս
21 C յովհաննէս
22 O ի գաւառէն
23 BE գաբեղինից
24 O սիւն ձեղնոյ
25 A թաթու վանից DO թաթլու C վանիաց E վանաց
26 BCDE *չիք* սորա
27 AO *չիք* տէր
28 C արագածանէ O արագածնոտի
29 ABCO ի գեղջէ
30 ABCO սրբոյն կաթուղիկէի
31 AD էրէց
32 A ձեռնադրեաց
33 A կաթուղիկոս
34 ABO ի վաղճանն
35 O մովսիսի
36 A յերկացեալ
37 ABCO հաւատոյ
38 ABD քաղկեդովնի
39 ABCO մովսէսի
40 a (ձեռ. A, էջ 163բ՝ *ոչ բնագրային յաւելում տողատակին*) «յայսմ ամի եղաւ թվականն Հայոց»:
41 ABC վախճանեալ O մեռանի *փխ* վախճանի D վաղճանեալ d (վախճան)ի
42 A մեժեժին
43 BCO գնունոյ
44 B մարզպան
45 ACO ի հայք
46 D դէնշապուհ
47 A շնմոլութիւնսն B շնմոլորութիւնն CO զշնմոլութիւնսն

վառեաց ի Ռշտունիս[1]. եւ ստիպէր զՔրիստոնեայս[2] կրակի երկիր պագանել[3], յաղագս որոյ բազումք մեռան:

53 *Եւ յետ նորա Վարազդատ ոմն պարսիկ ի նմին տոհմէ:* 54 *Յորում ժամանակի մարդամահն սաստիկ հանդերձ չարչարանաւք:* 55 *Եւ ապա նշան ահեղ հրափայլ եւ արիւնատեսակ յերկնէ սկսաւ երեւել[4], որ յոլովագոյն ընդ կողմն հիւսիսոյ[5], յարեւմտից[6] մինչեւ յարեւելս[7] յամենայն գիշերի[8] սիւնաձեւ ցոլացեալ՝ գնայր ամիսս[9] Ը:*

56 *Եւ ապա Խոսրով արքայ[10] Պարսից զՍուրէն ոմն ազգական իւր, որում անուն էր Ճիհովր-Վշնասպ[11], հանէ ի հազարապետութիւն Հայոց:* 57 *Որ եկեալ կալաւ զերկիրս մեր՝ յոյժ հարստահարելով զնախարարս Հայոց. զի չնայր ընդ կանայս ազատաց՝ ոչ առնելով զայրն տէր կնոջ[12] իւրոյ:* 58 *Ընդ որ զայրացեալ Վարդանայ[13] բդեշխի որդւոյ Վասակայ, որ էր յազգէն Մամիկոնէից, սպասեալ դիպող ժամանակի, սուսերահար առնէր[14] զՍուրէն մարզպան [եւ[15]] յերկիր կործանէր յամի քառասներորդի առաջներորդի[16] թագաւորութեանն[17] Խոսրովու, որ է ամ եւթներորդ[18] թագաւորութեան[19] Յուստիանոսի[20], յամսեանն արեգի ԻԲ սն[21] ամսոյն, որ է փետրուարի[22], յաւուր երեքշաբաթւոջ[23]:* 59 *Եւ իշխանքն Հայոց համաւրէն ապստամբեալ[24] ի Պարսից՝ ձեռն ետուն ի Յունականն[25]՝ նոքաւք ընդդէմ կալով սաստիկ մարտիւ:* 60 *Իսկ Վարդանայ[26] առեալ զընտանիս[27] իւր եւ զայլ պայազատսն՝ փախստեայ[28] անկանի յաշխարհն Յունաց, ի թագաւորեալ քաղաքն Կոստանդնուպաւլիս[29]:* 61 *Եւ երթեալ յանդիման լինէր թագաւորին Յուստիանոսի, որ զսուրբն Սոփիա[30] շինեաց. եւ հաղորդի ընդ նմա աւրինաց, եւ յիւր անուն[31] անուանէ զաւագ դուռնն[32] սուրբ Սոփիայ[33], որ մինչեւ ցայսաւր կոչի դուռն Հայոց:*

62 *Եւ այս են ժամանակք[34] մարտից երկպառակութեան, անթիւ սպանմանց, գերութեան առից[35], խռովից, կապանաց, նեղութեանց, պակասութեանց, խիստ սովու[36], սրոյ[37] եւ մարդամահու, աւերելոյ[38] աւանից[39], հրդեհից[40] շինուածոց եւ[41] ամենայն վնասուց բազում աշխարհաց, յերկուց կողմանց հասանէր՝ մոռացեալ աստուածպաշտութիւն[42]:*

---

1 ABC յոուշտունիս O յըոուշտունիս
2 O զքրիստոնեայսն
3 A երկի պագանել C երկրպագանել
4 AD երեւել
5 ADO ընդ կողմ հւսւսոյ C հիւսւսոյ
6 AB արեւմտից
7 A յարեւեալս
8 ABC գիշեր
9 CO յամիսս
10 ABCO արքայն
11 ABO ճիհովր շնասպ C ճիհովրշնասպ
12 ABCO կնոջն
13 B վարդանա
14 ABCO առնէ
15 ABCDEO *չիք* և T$_1$T$_2$ [և]
16 ABDO ԽԱ երորդի C ԽԱ երորդ
17 BD թագաւորութեան
18 ABCO (ամ) է երորդ T$_2$ եօթներորդ
19 ABCO թագաւորութեանն BD թագաւորութեան
20 ACO յուստինեա B յուստիանայ D յուստինիա

21 ABCEO ԻԲ սն T$_1$T$_2$ քսաներկուսն
22 BCO փետրվարի
23 BD Գ շաբթւոջ C երեքշաբաթոջ
24 A ապստամպեալ O ապստամբեալք
25 ABCO ետուն յունականն
26 B վարդանա
27 ABDEO զընտիրս C զնտիրս *փխ* զընտանիս (T$_1$T$_2$ զընտանիս)
28 ABCO փախստեա
29 A կոստանտնուպաւլիս D կոստանտնուպօլիս
30 BO սոփիայ
31 DO անունն
32 BO դուռն
33 ABCO սոփէ
34 B ժամանակ
35 ABO գերութեանց առից T$_1$ գերութեանց, առից
36 AC սովոյ
37 O սրու
38 B աւերումն ե (աւեր)ել C աւերելո
39 C յաւանից
40 B հրդեհումն ե (հրդեհ)ել
41 CE *չիք* եւ
42 BO T$_1$ աստուածպաշտութեան

63 Իսկ զկնի Տեառն[1] Մովսիսի[2] եկաց կաթողիկոս[3] Հայոց Տէր Աբրահամ ի գաւառէն[4] Ռշտունեաց[5], ի գեղջէ[6] Աղբաթանից՝ հրամանաւ Սմբատայ[7] Բագրատունւոյ[8], որ էր մարզպան Հայոց ի Խոսրովու[9] հրամանէ: 64 Այս Սմբատ[10] երթեալ յաշխարհն[11] Վրկանի պատերազմաւ եւ գտեալ անդ ազգս[12] գերեալս ի Հայոց եւ բնակեալ ի Թուրքաստան անապատին, որ Սագաստանն[13] անուանի, մոռացեալ զլեզու եւ զդպրութիւն հայերէն: 65 Զոր տեսեալ Սմբատայ[14] եւ ուրախացեալ յոյժ՝ երէց[15] մի Հաբէլ[16] անուն վարդապետ նոցա կարգէ. յորմէ ուսեալ զդպրութիւն հայերէն՝ կան մինչեւ ցայսաւր վիճակ սբոյն Գրիգորի:

66 Իսկ հայրապետն Աբրահամ բազում ջանիւ[17] հոգ տարեալ[18] վասն Վրաց աշխարհին՝ ոչ[19] կարաց դարձուցանել յուղղութիւն. ապա հատեալ աստուածային սրով[20]՝ նզովեաց ամենայն Հայոց միաբանութեամբ:

67 Իսկ կայսր[21] Մաւրիկ[22] զՅովհան[23] ոմն նստուցանէ կաթողիկոս մասինն[24] Յունաց: 68 Եւ Աբրահամ նստէր ի Դուին[25]:

69 Եւ Աշոտ ոմն առաքեալ յարքայէն Պարսից Խոսրովու եւ հարեալ զՅոյնն՝ էառ[26] զԿթուիճ քաղաք Հաշտենից, նոյնպէս եւ[27] զքաղաքն Կարնոյ[28], եւ գերեաց զՅովհան կաթողիկոս[29] ամենայն սպասուք[30] եկեղեցւոյն[31] եւ տարաւ ի յԱհմատան[32] շահաստան. որ կալաւ զաթոռն ամս ԺԶ[33]: 70 Այլ[34] Աբրահամու[35] կալեալ զաթոռ հայրապետութեանն[36] ամս ԻԳ՝ վախճանի[37]:

71 Իսկ յետ սուսերահարն լինելոյ[38] Սուրենայ ոչ եւս պարսիկ մարզպան առաքէր ի Հայս թագաւորն Պարսից. այլ[39] ի խնդրոյ նախարարացն իշխան հաստատէ Հայոց զԴաւիթ Սահառունի, որ կալաւ զհազարապետութիւն[40] Հայոց ամս Լ հրամանաւ Որմզդի, որդւոյ[41] Խոսրովու Պարսից արքային[42]: 72 (Յաւելում)[43]:

73 Ի սորա երկոտասան ամին[44] երեւեցաւ Մահմէտ[45] որդի Աբդլայի, ի ԿԸ

1 CO տէր
2 ABCO մովսէսի
3 A կաթուղիկոս
4 ABDO ի գաւառէ
5 AB ռուշտունեաց CO ըռըշտունեաց
6 CE ի գեղջէն
7 A սմպատայ E սմբատա
8 CE բագրատունոյ
9 AB ի խոսրովոյ CEO խոսրովայ
10 A սմպատ E սըմբատ
11 CE յաշխարհ
12 C զազգս
13 BD սարգաստան O սագաստան
14 A սմպատայ B սմբատա
15 CDEO էրէց
16 ABO հաբէղ
17 C բազում ջանացեալ *փխ* բազում ջանիւ
18 A հոգս տարեալ B հոգացեալ O հոգալ *փխ* հոգ տարեալ
19 AB և (ոչ կարաց)
20 BDO սրով
21 ABCO կայսրն
22 BD մուրիկ
23 O զհովհան
24 BD մասին
25 C ի դըւին O ի դւին
26 AD եառ
27 DO *չիք* և d և
28 ABCO կարնայ
29 A կաթուղիկոս
30 ABCE սպասաւորօք O սպասօքն
31 C եկեղեցաւն
32 BDO տարաւ համատան T_2 յԱհմատան (ծն. էջ 114 *չիք* ի) T_1 ի Համատան
33 ABCO (ամս) Զ T_1T_2 (ամս) ԺԶ
34 A այդ
35 AO աբրահամայ BE աբրահամ
36 BD հայրապետութեան
37 DO վաղճանի
38 C լինելո
39 A այդ
40 B զաշխարհս *փխ* զհազարապետութիւն
41 AC որդւոյն
42 ABO արքայի
43 ACEO ի մրեն (O ի մոեն) զեկեղեցին սա շինեաց: Տե՛ս T_2, էջ 87, ծն. 5: Տե՛ս Յովհ. Կաթ., ԺԹ:
44 ABDEO ԺԲ (ամին) C ԲԺ ան(ամին)
45 ABC մահմետ

թուականին[1]*:* 74 *Եւ սկիզբն լինի Թագաւո-*
րութեան[2] *Իսմայելի*[3] *յՀԲ թուականին*[4]*:*

75 *Եւ զկնի Տեառն*[5] *Աբրահամու եկաց*[6]
կաթողիկոս Հայոց Տէր Կոմիտաս ի գաւա-
ռէ Արագածոտնէ[7]*, ի գեղջէ Աղցից՝ ամս Ը:*
76 *Սա շինեաց զհանգստարան*[8] *սրբոյն*
Հռիփսիմեայ[9] *գեղեցկադիր շինուածովք*[10]*,*
քանզի խարխալեալ[11] *էր առաջին շի-*
նուածն[12] *սրբոյն Սահակայ*[13]*:* 77 *Եւ ի սո-*
րա ժամանակս փայլէր[14] *վարդապետու-*
թեամբ Յովհան Մայրոգոմեցի[15]*, որում*
զկաթողիկոսարանն[16] *հաւատացեալ էր Կո-*
միտաս[17]*:* 78 *Սա գրեաց երիս*[18] *գիրս եւ*
զանուն[19] *իւր ոչ վերագրեաց ի նոսա,*
վասն չընդունելոյ ժողովրդեանն[20]*. անուն*
միոյն՝ Խրատ վարուց[21]*, եւ անուն միւ-*
սոյն[22]*՝ Հաւատարմատ, եւ անուն միւ-*
սոյն[23]*՝ Նոյեմակ:*

79 *Եւ ապա Տէր Քրիստափոր ազատ*
յաբրահամեան[24] *բարձէն յԱպահունեաց*
գաւառէն՝ ամս Զ: 80 *Զսա ընկեցին յաթո-*
ռոյն, զի խռովութիւն առնէր ի մէջ իշխա-
նացն: 81 *Յետոյ եւ այլ ինչ պատճառ ա-*
սացին:

82 *Տէր Եզր ի Նգայ*[25] *գաւառէ, ի գեղջէ*
Փառաժնակերտոյ[26]*՝ ամս Ժ:* 83 *Սա հանդի-*
պեալ Հերակլի[27] *ի Կարնոյ քաղաքի, ոչ*
տանելով ընդ իւր զՅովհան[28] *փակակալ*
սրբոյն Գրիգորի, որ յայնմ ժամանակի
կատարեալ էր աստուածային գրոց[29] *գի-*
տութեամբ, այլ[30] *զոմն կիսակատար գի-*
տութեամբ ընդ իւր առնոյր: 84 *Եւ հա-*
սեալ ի ժողովն՝ խնդրէ[31] *ի նմանէ Հերակլ*
ձեռնարկ հաւատոյ: 85 *Իսկ նոքա իբրեւ*
տգէտ գոլով աստուածային գրոց՝ խաբեալ
խորամանկութեամբն Յունաց՝ նզովեալ[32]
զամենայն հերձուածողս[33] *բաց*[34] *ի ժողո-*
վոյն Քաղկեդոնի[35]*, հաղորդեալ նոցա ըստ*
աւրինաց[36]*՝ մեծապարգեւ փառաւք դառ-*
նային. զԿողբ ժառանգեաց փոխան հաւա-
տոյն: 86 *Որոյ ընդ առաջ*[37] *ելեալ նմա*
ուխտ[38] *եկեղեցւոյն*[39]*, իսկ Յովհան*[40] *ոչ ել:*
87 *Եւ մեղադրեալ Եզրի՝ ծանուցանէ նմա.*
որոյ ասացեալ. «Քա՛ւ լիցի ինձ հաղորդել
այնմ, որ քակեաց զցանկ[41] *հաւատոյ»:*
88 *Եւ ապա բռնութեամբ մուծեալ ի սե-*
նեակն[42]*՝ ասաց Եզր. «Զի՞ ընդվզեալ եւ*
խրոխտացեալ ոչ տեսանես զմեզ»: 89 *Եւ*

1 A ի ԿԸ C ի ԿԲ թվականին O թվին
2 CO թագաւորութեանն
3 A իսմաիլի B իսմայէլի C իսմայիլի
4 ABE յ ՀԲ թուականին CO (յ ՀԲ) թվականին
5 CEO տէր
6 A կաթուղիկոս O (եկաց) յաթոր
7 DO արագածնոտնոյ
8 A հանգըստարան
9 AC հռիփսիմէ B հռիփսիմէի D հռիփսիմեա
10 AO շինուածով
11 O խարխարեալ
12 ABCO շինուած
13 BD սահակա
14 A փայղէր
15 ACDEO մորոգոմեցի T_1 մայրագոմեցի
16 A զկաթուղիկոսութիւնն B զկաթողիկոսութիւն T_1T_2 զկաթողիկոսութիւնն ՆԲ.Ն. զկաթուղիկոսա-րանն
17 ACO կոմիտասայ B կոմիտասա
18 O Գ T_1 զերիս
19 O զանունն
20 BE ժողովրդեան
21 CE (Խրատ վարուց) *Յաւելում՝* ի մրեն զեկեղեցի սա շինեաց
22 O անուն միոյն BCE *չիք* անուն
23 O անուն միոյն
24 C յաբրահամեանն
25 AC ի նգա B ի նըգայ
26 BD փառաժնեկերտոյ
27 A հերակղի
28 BCEO զյոհան
29 BO *չիք* գրոց
30 A այղ
31 B խնդրէին C խնդրէր
32 O նըզովեալ
33 O հերձւածօղս DE հերձուածօղս
34 O բայց
35 ACDEO ճաղկեդովնի B ճաղկեդոնի ժողովոյն
36 BO ըստ օրինացն
37 ABDE ընդ յառաջ O ընդդէմ յառաջ ելեալ
38 O ուխտին
39 O եկեղեցւոյ
40 C յոհան
41 AD զցանզ
42 A ի սինեակն

նա ասէ. «Խրոխտումն յիս ոչ գոյ, այլ[1] ջատագով[2] ճշմարտութեանն[3] կամիմ լինել. բայց դու յիրաւի կոչեցար Եզր, զի յեզր հանեալ[4] տրոհեցեր զՀայաստանեայսս[5], քակեալ[6] զսահման[7] հաւատոյ հարցն եւ խրամատեալ զառաքելական զցանկն[8], կործանեալ ի մարդադաւան տաւմարն[9] Լեւոնի[10]»: 90 Եւ զայս ասացեալ՝ գնաց յերեսաց նորա անարգանաւք: 91 Եւ երթեալ բնակեցաւ ի Մայրոյ վանս[11]. ուստի հալածեալ զնա Եզրի՝ կոչէ զտեղին Մայրոյ գոմ[12], եւ զՅովհանն[13]՝ Մայրոգոմեցի[14]: 92 Իսկ նորա գնացեալ ի Գարդման[15]՝ անդ կատարէ զկեանս իւր առաքինաջան հանդիսիւ: 93 Զսմանէ համբաւի[16] հերձուած մուծանել յեկեղեցի, որ ոչ է սորա, այլ ումն[17] Սարգիս անուն յաշակերտաց[18] նորա արար զայն, զոր հալածեաց[19] Յովհան[20] յիւրմէ[21]:

94 Իսկ զկնի Դաւթի Սահառունւոյ[22] եկաց իշխան Հայոց Թէոդորոս Ռշտունի[23]՝ ամս ԻԵ:

95 Եւ զկնի Եզրի յաջորդէ զաթոռն Ներսէս[24] եպիսկոպոս[25] Տայոց: 96 Սա շինեաց զվկայարան սրբոյն Գրիգորի ի վերայ վիրապին յԱրտաշատ եւ զմիւս եւս հրաշապայծառ եկեղեցին զսուրբ[26] Գրիգոր ի Վաղարշապատու առապարին, զանազան յաւրինուածով[27]:

97 Յայսմ ժամանակի ամիրապետն Տաճկաց ել ի Սին[28] անապատէն զաւրու ծանու եւ անցեալ ընդ ծով[29] ի հարաւակողմն[30] յարեւելս[31] ի Սինդ, ի Պարս, ի Սագաստան[32] եւ ի Սրման եւ ի Հնդիկս եւ աւերեալ գերեաց բառնալով զամենայն թագաւորութիւնս ազգաց, բաց[33] ի Հռոմայեցւոցն[34]: 98 Զոր տեսեալ ապա Թէոդորոսի[35] Ռշտունեաց[36] տեառնն, որ էր զաւրավար Հայոց եւ այլոց[37] համախորհից՝ ի բաց կացեալ ի կայսերէ՝ հնազանդին Տաճկաց: 99 Իսկ կայսրն[38] Կոստանդին[39]՝ թոռն Հերակլի[40] մեծաւ ցասմամբ դիմէ ի Հայս. խրոխտայր[41] ջնջել ի միջոյ: 100 Որում ընդ առաջ[42] ելեալ Հայրապետն Ներսէս՝ համոզէր ի խաղաղութիւն. եւ ի միասին հասեալ ի Դուին[43] քաղաք՝ հրամայէ

1 A այղ
2 O ջաղագով o (ջա)տ(ագով)
3 BDO ճշմարտութեան
4 B եզր հանեալ
5 A զհայաստանայսս T1 զհայաստանեայս
6 ABC քակել
7 BD զսահմանս
8 ABC զցանզն
9 AO տումարն BC տոմարն
10 D լեւոնի
11 D ի մայրովանս
12 CD մայրո գոմ
13 A զյովհան CE զյոհան
14 ABO մայրոյ գոմեցի C մայրոգոմեցի D մայրո գոմեցի
15 ACDEO ի գարոման *փխ* ի գարդման (Ծն. A (էջ 166ա) *Գարդման բառի դ տառը վերանորոգուած է ոչ ճիշտ*) o (ի գար)դ(ման)
16 CE համարի *փխ* համբաւի
17 ABD այլ զայր ումն O այլ զայլ ումն C (այլ) այլ (ումն) E այլ այր ումն
18 O յաշակերտացն
19 ABCE հալածեալ
20 ADO յովհաննէս B յոհանն
21 E իւրմէ
22 ABDO սահառունոյ CE սահռունոյ
23 ABDO ռուշտունի CE ռըշտունի
24 A ներսես
25 A եպիսկապոս
26 O սրբոյն
27 C օրինուածով
28 O սինեա
29 DO ընդ ծովն
30 ABO ի հարաւակողմ
31 ABO յարևեալս
32 ACEO յարեւեալս ի պարս եւ ի սագաստան, ի սնդ B ի սնդի
33 BCO բայց ի
34 ABC հռովմայեցւոցն O հռօմայեցւոցն
35 A թեոդոսի C թէոդոսի
36 ABO ռուշտունեաց C ռըշտունեաց
37 A այղոց
38 ABC կայսր
39 A կոստանտին
40 A հերակղի
41 O խրոխտայր Co խրոխտ(ան)այր
42 ABCDE ընդ յառաջ
43 O ի դուին

կայսր[1] Հռոմ[2] երիցանցն[3] մատուցանել պատարագս[4] յեկեղեցիսն, եւ ի միասին հաղորդեցան աւրինաց կայսրն եւ կաթողիկոսն[5]: 101 *Յորմէ գայթակղեցան բազումք, զի ութ աւր[6] ի խորհրդին[7] եկաց կայսրն ըստ սովորութեանն[8], եւ ի ժամ ճաշոյն[9] արհամարհեալ լինէին ազատքն[10] Հայոց առաջի նորա:*

102 *Իսկ գնացեալ[11] կայսրն ի Կոստանդնուպաւլիս[12]՝ թողու ի զաւրաց իւրոց վերակացուս աշխարհիս Հայոց:*

103 *Եւ ապա վիշապն ապստամբ[13], ամենաչար դեւն, աստուածամարտ գազանն ոչ լռէր յիւրոց[14] խորամանկ[15] խորհրդոցն[16] չարութենէ, այլ[17] անքուն ակամբ երկնէր[18] յանձն իւր՝ յարուցանել հալածանս ի վերայ եկեղեցեացն Աստուծոյ, որ ի Հայաստան աշխարհիս. քանզի յամս[19] թագաւորութեանն Կոստանդնի[20]՝ որդւոյ Կոստանդեայ[21]՝ թոռին Հերակլի[22]՝ արկ նա ի գործ զընիկ կախարդութեանն[23] իւրոյ զչարութիւն[24]՝ պղտորել զհաւատս մանկանց եկեղեցւոյ, եւ արբանեակս[25] իւր կալաւ զզաւրսն Յունաց, որ[26] ի Հայաստան աշխարհիս:* 104 *Քանզի ոչ երբէք ընդունէին[27] Հայք զՀռոմն ի հաղորդութիւն մարմնոյ եւ արեան[28] Տեառն:* 105 *Եւ արդ գրեն նոքա ամբաստանութիւն[29] ի Կոստանդնուպաւլիս[30] առ Կոստանդին[31] թագաւորն[32] եւ առ հայրապետն, թէ «Իբրեւ զանաւրէնս համարեալ եմք յաշխարհիս այսմիկ[33], զի անարժանս համարին Քրիստոսի Աստուծոյ զժողովն Քաղկեդոնի[34] եւ զտոմարն[35] Լեւոնի, եւ նզովեն[36] զնոսա եւ զամենեսին[37], որք ըստ նոցա[38] խորհին ի հաւատս»:*

106 *Յայնժամ հրաման ետ թագաւորն հայրապետաւն՝ գրել ի Հայս հրովարտակ առ սրբասէր կաթողիկոսն[39] Հայոց[40] Ներսէս եւ առ եպիսկոպոսունսն ամենայն եւ առ մեծն Թէոդորոս Ռշտունեաց[41] տէր, որ էր իշխան աշխարհիս եւ զաւրավար զաւրացն, եւ առ ամենայն իշխանս աշխարհիս, զի միաբանութիւն հաւատոյ[42] արասցեն ընդ Հռոմոց եւ մի՛ խոտեսցեն զժողովն զայն եւ զտոմարն[43]. եւ թէ գտցի ոք յիշխանացն[44], որ ընդդիմասցի[45] հրամա-*

1 AC կայսրն O կայսր o (կայսր)ն
2 B հոոմ
3 OT_2 երիցանց
4 T_2 պատարագ
5 A կաթուղիկոսն
6 ABCO Ը օր
7 A ի խորհըրդին O ի խորհրդի
8 BO ըստ սովորութեան
9 OT_2 ճաշուն
10 C ազատք
11 ABCDEO իսկ գնացեալ կայսրն T_2 իսկ կայսրն գնացեալ
12 AD կոստանդնուպաւլիս
13 A ապստամպ
14 B իւրոց
15 AB խորամանգ
16 BD խորդոց O խորհրդոց o (խորհրդոց)ն
17 A այդ
18 E յերկնէր
19 BO յայսմ C ամս T_2 [յ] ամս
20 ABO կոստանտի C կոստանդի
21 ABO կոստանտէ C կոստանդէ
22 A հերակղի
23 BD կախարդութեան
24 ABCD չարութիւն
25 B արքանակս
26 O *չիք* որ
27 A ընդունեին
28 ABC արեանն
29 C ապստամբութիւն
30 A կոստանտնուպաւլիս BD կոստանտնուպօլիս
31 AB կոստանտին
32 ABC թագաւոր O արքայ
33 ABCO յայսմիկ
34 AC քաղկեդովնի
35 DO զտումարն
36 B նզովեցին
37 AB զամենեսեան
38 O ընդ նոսա
39 A կաթուղիկոսն
40 B *չիք* հայոց
41 AO թէոդորոս ռուշտունեաց C ըռըշտունեաց
42 ABCO հաւատոց
43 AC զտոմար O զտումարն
44 B իշխանացն
45 C ընդդեմեսցի

նին, ի պատուոյն եւ յիշխանութենէն[1] ի բաց ընկեցի, եւ զինչս նորա զամենայն յարքունիս կալցեն[2], եւ տարեալ զնա ի[3] դրունս թագաւորաց[4] անդ արասցէ[5] պատասխանի: 107 Եւ էր անդ այր մի ի Բագրեւանդ գաւառէ, ի Բագւան[6] գեղջէ, որ էր ուսեալ զարուեստ փիլիսոփայութեան, եւ էր[7] անուն նորա Դաւիթ. զնա հրամայեաց արձակել ի Հայս, զի երթեալ ի բաց[8] հատցէ զհակառակութիւն[9] եւ արասցէ միաբանութիւն:

108 Եւ ժողովեցան ի միասին[10] ամենայն եպիսկոպոսունքն[11] եւ ամենայն իշխանք աշխարհին ի Դուին[12] քաղաքի[13] առ քրիստոսասէր եւ ճշմարտապատում կաթողիկոսն[14] Հայոց Ներսէս եւ առ բարեպաշտ իշխան աշխարհին եւ զաւրավարն Հայոց Թէոդորոս[15] Սահառունի[16] պատրիկ, որ էր Ռշտունեաց[17] տէր, եւ տեսին զհրամանս թագաւորին եւ լուան զբանս[18] ի փիլիսոփայէն[19], որ ուսուցանէր բաժանմամբ զերկուց բնութեանցն վարդապետութիւն ըստ ժողովոյն Քաղկեդոնի[20]: 109 Եւ իբրեւ լուան՝ ոչ առին յանձն[21] փոխել զճշմարիտ վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի ըստ տոմարին[22] Լեւոնի[23]: 110 Արդ հաճոյ թուեցաւ ամենեցուն առնել բանիցն պատասխանի եւ ցուցանել զհաստատութիւն հիմնադրութեան[24] ճշմարիտ հաւատոյն իւրեանց, զոր ունէին[25] յառաջին եւ ի բուն վարդապետացն իւրեանց: 111 Զաղաղակ բարձեալ ամենեցուն ասէին, թէ «Լաւ լիցի մեզ[26] մեռանել, քան թէ փոխանակել զվարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի ընդ ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ տոմարին Լեւոնի[27]: 112 Յոյս[28] ճշմարիտ թուի մեզ եւ[29] ամենեցուն իսկ, որ զուղիղն կամիցին պարզիտել[30] ճանապարհ՝ ասացեալն յառաքելոյն. «Արդ աղաչեմ նախ քան զամենայն առնել աղաւթս, խնդրուածս, պաղատանս, գոհութիւնս վասն ամենայն մարդկան, մանաւանդ վասն թագաւորաց եւ ամենայն իշխանաց. զի խաղաղութեամբ եւ հանդարտութեամբ վարեսցուք զկեանս մեր ամենայն[31] աստուածպաշտութեամբ եւ սրբութեամբ»[*]:

113 Արդ թէպէտեւ[32] անարժանութիւնս[33] մեր յոլովագոյն է, բայց զհրամայեալսն մեզ[34] յոյժ փութամք կատարել. առնել աղաւթս ի վերայ ամենայն մարդկան, բայց եւս առաւել ի վերայ աստուածընկալ փառաց թագաւորութեանդ եւ ամենայն իշխանաց եւ զաւրաց եւ բոլորո-

1 B յիշխանէն C իշխանութենէն
2 ABO կալցին
3 AD չիք ի
4 B թագաւորին
5 ABDO արասցեն o արասցէ
6 ABCO ի բագուան
7 ABCO չիք էր
8 O ի բայց
9 ABO զհակառակութիւնն
10 A ի միասին BCO T_2 չիք ի միասին
11 B եպիսկոպոսունք
12 O ի դուին
13 AB քաղաք
14 A կաթուղիկոսն
15 AC թեոդորոս ապուհի փխ սահառունի
16 ABCDO չիք Սահառունի
17 ABO ռուշտունեաց C ըռըշտունեաց
18 ABC բանս
19 C ի փիլիսոփայէ
20 BCDO քաղկեդովնի
21 O ոչ յառին յանձն B անձն

22 B ըստ տոմարին
23 A ղեւոնի
24 CO հիմնադրութիւն
25 A ունեին
26 BD չիք մեզ
27 a (ընդ) ժողովոյն քաղկեդոնի եւ տոմարին Ղեւոնի T_1 (որ) տե՛ս T_2, էջ 91, ԾՆ. 8, էջ 346, ծն. 73, CE ընդ ժողովոյ O քաղկեդովնի
28 B յոյժ
29 ABCDEO չիք եւ T_2 (եւ)
30 T_1 պարազիտել
31 BD չիք ամենայն d ամենայն
* Ա Տիմոթ. Բ 1-2
32 A թեպէտեւ C թէպէտ եւ
33 O անարժանութիւնքս
34 O մեր o մե(զ)

վին իսկ աստուածապաՀ պալատանդ[1]*, յոր*[2] *սէրն Աստուծոյ լիով Հանգուցեալ է, եւ շնորՀք աստուածային պարգեւացն ամենեցուն իսկ յայտնի են ի վերայ ձեր:* 114 *Զի աՀա Թագաւորութիւն մեծ եւ Հզաւրագոյն, քան զամենայն Թագաւորութիւնս, որ ոչ մարդկային ձեռամբ, այլ աստուածային աջովն է պսակեալ, զոր ոչ ոք երբէք*[3] *կարասցէ փոխանորդել*[4]*, բայց միայն*[5] *Քրիստոսի Թագաւորութիւնն*[6]*:* 115 *ՔաՀանայապետութիւն սուրբ եւ ճշմարիտ, լի աստուածային շնորՀիւ, նախարարք եւ զաւրք քրիստոսասէրք եւ բազմութիւն ամենայն ժողովրդոցդ՝ ժողովուրդ Քրիստոսի Աստուծոյ. եւ մեք*[7] *պանծացեալ ի լոյս փառաց ձերոյ*[8] *աստուածասէր Թագաւորութեանդ*[9] *անշարժելի Հաւատով կացեալ մնացաք ի մէջ դառնաշունչ եւ դժնդակ*[10] *եւ անաւրէն Թագաւորացն Պարսից:* 116 *Զի յորժամ բարձին զԹագաւորութիւնն, կորուսին զամենայն նախարարս*[11] *եւ զզաւրս*[12] *աշխարՀիս, կոտորեցին սրով զարս*[13] *եւ զկանայս*[14]*, եւ ի գերութիւն վարեցին զբազմութիւն քաղաքաց եւ գիւղից*[15]*, իսկ*[16] *ի մնացելոցն վերայ սուր շողացուցեալ*[17] *բազում անգամ ջանացան դարձուցանել ի մոլորութիւն, բայց ոչ կարացին շարժել*[18]*:*

117 *Նաեւ*[19] *ամաչեցին եւս անաւրէնքն*[20] *յունայնութեան իւրեանց, զի նշան քրիստոնէութեան Հաւատոյ Հզաւրագոյն է, քան զամենայն Թագաւորութիւնս Հեթանոսաց. մինչեւ Հրաման տալ անաւրէն Թագաւորացն Կաւատայ եւ յետ նորա որդւոյ նորին Խոսրովու, Թէ «Իւրաքանչիւր*[21] *ոք զիւր Հաւատ*[22] *կալցի, եւ յայսմՀետէ մի՛ ոք իշխեսցէ*[23] *նեղել զՀայս. ամենեքեան մեր ծառայք են, մարմնով մեզ ծառայեսցեն. վասն Հոգւոյ՝ որ զՀոգին դատէ՝ նա գիտէ եւ նոքա»:*

118 *«Ապա դարձեալ յաւուրս Խոսրովու*[24] *որդւոյ Որմզդի յետ գերութեանն Երուսաղէմի, Հրաման ետ արքայն Խոսրով ժողովել*[25] *ամենայն*[26] *եպիսկոպոսաց կողմանց արեւելից եւ Ասորեստանեայց*[27] *ի դուռն արքունի. «Լսեմ, ասէ, Թէ երկու*[28] *կողմանք են քրիստոնէից, եւ մին*[29] *զմիւսն նզովէ, վասնզի չՀամարին իրաւացի. արդ միաբանութեամբ ամենեքեան ի մի վայր ժողովեսցին»:* 119 *Եւ ժողովեցան անդ ամենայն եպիսկոպոսունք*[30] *եւ երիցունք*[31] *եւ ամենայն Հաւատացեալք կողմանցն այնոցիկ:* 120 *Եւ կացոյց ի վերայ նոցա ոստիկանս*[32] *զՍմբատ*[33] *Բագրատունի, զանուանեալն Խոսրովշնում եւ զբժշկապետն արքունի:* 121 *Էր անդ ի գերութեան եւ Զաքարիա*[34] *Հայրապետն Երուսաղէմի եւ*

1 ABCDO պաղատաՆդ
2 C որ
3 AE երբեf
4 B փոխաՆակել
5 ABCDE միոյՆ
6 A թագաւորութեՆՆ BD թագաւորութիւՆ
7 BDO *չիf* մեf do մեf
8 ABCDEO ձերոց
9 ABCO թագաւորութեաՆց
10 ABCO դժըՆդակ
11 O Նախարարսն
12 O զզօրսն
13 B զարս CDEO զայրս
14 O (զկաՆայս) սրով
15 AC գեղից գեօղից
16 B *չիf* ի
17 T_1 իսկ մՆացելոցՆ սուր ի վերայ շողացուցեալ
18 CE (շարժել) զՆա
19 CE եւ
20 BD աՆօրէՆf
21 C զիւրաfաՆչիւր
22 O հաւատՆ
23 E յիշխեսցէ
24 ACOE խոսրովայ BD խոսրովա
25 T_2 ժողովիլ
26 CO զամեՆայՆ
27 ABO ասորեստաՆեաց o ասորեստաՆեա(յ)ց
28 ABCO Բ
29 ABCOD միՆՆ
30 B եպիսկոպոսուf
31 C իրիցուՆf
32 B ոսկիկաՆս
33 AO զսմպատ զզսմպատ
34 BOE զաfարիայ

այլ[1] իմաստասէրք բազումք, զորս[2] գերեալ էր յԱղեքսանդրացւոց[3] քաղաքէն: 122 Որոց հրաման ետ արքայ Խոսրով՝ արդարութեամբ ի վերայ հասանել եւ զուղիղն եւ զճշմարիտն ծանուցանել[4] արքայի: 123 Եւ ժողովեալ ամենեքեան ի դահլիճն արքունի՝ եղեւ վէճ եւ աղաղակ մեծ, քանզի ոմանք էին ուղղափառութեան հաւատով, եւ գրով եւ կնքով հին Թագաւորացն, միաւորեալք եւ միաբանեալք[5] ընդ հաւատոց աշխարհին Հայոց: 124 Եւ ոմանք Նեստորականք եւ ոմանք Սեւերիտք եւ այլ[6] բազմութիւն խառնիճաղանճ[7] աղանդոյն[8]: 125 Նաեւ հրէապետն[9] եւս իւրովք համազգեաւքն[10] յառաջ մատուցեալ՝ առնէր ամբաստանութիւն ըստ իւրեանց բնիկ սովորութեանցն՝ «Մի կոչեսցի, ասեն, աստուած այրն[11] այն»: 126 Եւ ծանուցին զբանսն Թագաւորին: 127 Ասէ[12] Թագաւորն. «Ո՞յր հրամանաւ եկն[13] նա ի տեղին յայն. արդ գանալից լիցի եւ գնասցէ ի տեղի իւր»: 128 Նոյնպէս եւ զայլ աղանդոյն բազմութիւնն[14]. բայց միայն զՆիկիականն[15] եւ զԿոստանդնուպաւլսին[16] եւ զԵփեսոսին[17] եւ զՔաղկեդոնին հրամայեաց[18] քննել:

129 Դիպեցան անդ ի ժամանակին յայնմիկ արք երկու[19], եպիսկոպոսք[20] յաշխարհէն Հայոց, արք հաւատարիմք, զորս վասն բռնութեան աշխարհիս էին[21] արձակեալ, զի ծանուսցեն Թագաւորին, Կոմիտաս[22] Մամիկոնէից[23] եպիսկոպոս[24] եւ Մատթէոս[25]՝ Ամատունեաց. եւ ունէին ընդ ինքեանս պատրաստական[26] զպատմութիւնս սրբոյն Գրիգորի եւ այլ[27] եւս վարդապետական պատմութիւնս: 130 Եւ հրամայեաց հարցանել Թագաւորն, եթէ[28] յո՛րոց Թագաւորաց աւուրս[29] եղեն ժողովքդ այդոքիկ: 131 Ասացին, թէ[30] «Նիկիոյ[31] ժողովն առ Կոստանդիանոսիւ[32] եղեւ, Կոստանդնուպաւլսին՝ առ Մեծն Թէոդոսիւ[33], Եփեսոսին՝ առ Թէոդոսիւ Փոքու[34], Քաղկեդոնին՝ առ Մարկիանոսիւ[35]»: 132 Պատասխանի ետ Թագաւորն եւ ասէ. «Երից

1 A այղ
2 ABCO զոր
3 C յաղէքսանդրացւոց
4 C ծանուցանելն
5 T_2 *չիք* միաբանեալք
6 A այղ
7 ABCO խառնաջաղանջ
8 A աղանդոյ C աղանդւոյ
9 A հրէպետն a (հրէ)ա(պետն) B հրապետն DO հերապետն do հրէապետն T_1 հայրապետն
10 ABCO համազգօքն
11 A աստուած T_1 աստ O այր *փխ* այրն
12 E և (ասէ)
13 DO եկ
14 A բազմութիւնն BD բազմութեան
15 ABCO զնիկէականն
16 AD զկոստանտնուպաւլսին
17 B եփեսոսին
18 C հրամայեցաք

19 CE բ
20 A եպիսկապոսք
21 ABCDEO զոր... էր
22 O կումիտաս
23 ABC մամիկոնենից
24 A եպիսկապոս
25 BDE մաթէոս
26 DO պատրաստականս
27 A այղ
28 A եթե
29 ABCDEO աւուրք
30 A թե
31 ABCDE նիկիա O նիկիայ
32 A առ կոստանտիանոսիւ
33 A կոստանտնուպաւղսին առ մեծ թեոդոսիւ C կոստանդնուօլսին առ մեծ թէոդոսիւ O կոստանդինուպօլսին առ մեծ թէոդոսիւ D կոստանտնուպօլսին առ մեծ թէոդոսիւ
34 AC եփեսոսին առ թէոդոսիւ փոքու
35 ACO *յաւելում (ձեռ.* C *եւ* T_1-ի *միւս հիմք ձեռագրում* մարկիանոսիւ *բառից յետոյ)* վասն որոյ թէ քաղկեդոնին ընդունելի էր, ապա թուղթս ընդէր ոչ տարաւ եւ զայն, զի ես ճշմարիտ գրեցի, այլ արտաքոյ է երից սուրբ ժողովոյն: AO *յաւելումը* աշխարհաց *բառից յետոյ* (A *լուսանցքում,* O *բնագրում, գծիկներով տարանջատուած:* O-*ի միւս ձեռագրում յաւելումը* մարկիոնասիւ *բառից յետոյ է: BE յաւելում չիք: Երկու տպագիրներում յաւելումն այլ տեղում է* (T_1 էջ 97, T_2 էջ 96): Հմմտ. T_2, էջ 350, ծն 76:

թագաւորաց[1] հրամանքն[2] ճշմարիտ լինել թուի[3], քան զմիոյն»: 133 Եւ ի վերայ հասեալ թագաւորին գրով վասն Նեստորի, թէ ո՛[4], կամ ուստի՛, կամ յորո՛ւմ ժողովի եւ թէ զի՛նչ խաւսեցաւ եւ ո՛րպէս եղեւ նմա, եւ հրամայեաց զՆեստորականսն հանել յատենէն արտաքս:

134 Նոյնպէս եւ վասն Քաղկեդոնի[5] ժողովոյն եհարց, եթէ ո՛յք[6] էին գլխաւորք, եւ կամ զի՛ իսկ եղեւ ժողովն այն: 135 Եւ ծանուցին նմա զամենայն եւ[7] ասացին, թէ[8] «Ի[9] Նիկիայն եւ ի Կոստանդնուպաւլսին[10] ինքեանք իսկ թագաւորքն[11] Կոստանդիանոս[12] եւ Թէոդոս Մեծն[13], իսկ յԵփեսոս՝ Կիւրեղ Աղեքսանդրու[14] եպիսկոպոսն[15] եւ ի[16] Քաղկեդոնի[17] Թէոդորետոս[18] ոմն եպիսկոպոս[19], որ զՆեստորին[20] խաւսէր, եւ Աննա[21] անուանեալն կաթողիկոս եւ այլ[22] եպիսկոպոսունք եւ երիցունք բազումք ի նորին իշխանութենէ, յԱրուաստանէ, ի Խուժաստան կողմանէ եւ յայլոց աշխարհաց»:

136 Վասն որոյ հրաման ետ արքայ Խոսրով՝ քանդել[23] զամենեցուն նոցա զեկեղեցիս. «Թէ Քաղկեդոնին ընդունելի էր, ասէ[24], ապա[25] թուղթս ընդէ՞ր ոչ տարաւ. եւ այն[26] զի ես ճշմարիտ գրեցի. այլ արտաքոյ է երից սուրբ ժողովոցն[27]»: 137 Եւ սրով սպառնացեալ[28] զամենեսեան զնոսա սատակել, եթէ[29] ոչ ի բաց դարձցին ի մոլորութենէն եւ ելանիցեն յարքունական պողոտայն[30]:

138 Իսկ որք զՔաղկեդոնին[31] Իվերիոյ[32] եւ Աղուանից կաթողիկոսն[33], որ էր ի Փայտակարան, ի[34] դրան արքունի, եւ այլք[35] ոմանք եպիսկոպոսունք եւ երիցունք քաղաքաց, որ ի Յունաց կողմանէ, եւ իշխանք, որք եկեալ էին ի ծառայութիւն թագաւորին Պարսից, որոց զպայքարն[36] իսկ հրամայեաց տալ: 139 Եւ ապա խնդրեալ նա յետկար տերանց ի կողմանցն[37] երկոցունց՝ զՆիկիայն, որ առ Կոստանդիանոսիւ[38] եւ[39] զԿոստանդնուպաւլսին[40], որ առ Մեծն Թէոդոսիւ[41] եւ զԵփեսոսին, որ[42] առ Փոքր Թէոդոսիւ, եւ զՔաղկեդոնին, որ[43] առ Մարկիանոսիւ. եւ

1 ACO թագաւորացն
2 ACDE հրամանք
3 ABCDO թուի լինել
4 BD (թէ) ո՞յ O ո՞
5 ABDO քաղկեդովնի
6 A եթե ո՞յք B թէ (ոյք)
7 ABDO *չիք* եւ
8 A եթե
9 ABO *չիք* ի
10 AD ի կոստանտնուպօլսին
11 C *չիք* թագաւորքն
12 AD կոստանտիանոս
13 A թեոդոս ABDO մեծ
14 A կիւրիղ աղեկսանդրու CO կիւրիղ աղէքսանդրու
15 A եպիսկապոս O հայրապետ B հայրապետն
16 O *չիք* ի
17 B քաղկեդովնին DO քաղկեդովնի
18 A թեոդորիտոս BCDO թէոդորիտոս
19 A եպիսկապոս
20 A զնէստորին
21 C աննայ
22 A այղ
23 B քակել
24 ACDO *չիք* ասէ d ասէ
25 O *չիք* ապա
26 ACDO զայն
27 DO ժողովոյն (Հմմտ. T_2, էջ 95, ծն. 4)
28 B սպառնալեաց
29 A թե BCO թէ
30 ACDEO պաղատն B պաղատէն e (պաղատ)է(ն) T_1 պալատն T_2 պողոտայն
31 B քաղկեդովնին
32 ABCDO վիրոյ
33 AD կաթուղիկոսն
34 O *չիք* ի
35 A այղք
36 AD զչփաքարն B զըչչփաքարն CEO զչչփաքարն T_1 զփաքարն T_2 զչփաքարն ՆԲ.Ն. զփայքարն = զպայքարն
37 C յետ կարտերաց (ի կողմացն) *փխ* յետկար տերանց (ի կողմացն)
38 A կոստանտիանոսիւ
39 ABO *չիք* եւ
40 A (առ) կոստանդնուպաւղսին BO կոստանդիանոսի պօլսին
41 A թեոդոսիւ
42 BDO *չիք* որ
43 BO *չիք* որ

զամենայնն[1] քննեալ եւ ի վերայ հասեալ՝ ասէ. «Նոքա ընդէ՞ր ոչ ասացին երկուս[2] բնութիւնս բաժանմամբ որպէս զսոսա[3]. յայտ է եթէ եւ զմե՛զ պարտ է յերկուս[4] բաժանել, երկուս ասել Թագաւորութիւն եւ ոչ մի. զի եթէ զբնութիւնն[5] ոք քննէ, եւ ես յերկուց[6] բնութեանց եմ՝ թէպէտ ի հաւրէ եւ ի մաւրէ, թէպէտ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ: 140 Բայց Աստուածութիւնն[7], որ յամենայն տեղւոջ է, թէ ինքն զինչ կամի զամենայն լինել եւ կամ առնել ոչ կարէ՝ ապա[8] Աստուածութիւնն[9] զի՞նչ է»:

141 Ապա հրամայեաց հարցանել զՋաքարիա[10] հայրապետն Երուսաղէմի եւ զայլս[11] բազումս, զորս ածեալ էր[12] յԱղեքսանդրացւոց[13] քաղաքէն՝ թէ «Ո՛ր իցէ[14] ճշմարիտն. զարդարն ասացէք երդմամբ»: 142 Եւ նոցա պատասխանի տուեալ ասեն. «Եթէ[15] ոչ էաք խոտորնակի գնացեալ առաջի Աստուծոյ, եւ[16] ոչ նա բարկութեամբ խոտորնակս գնացեալ էր ընդ մեզ: 143 Բայց արդ երկուցեալ յԱստուծոյ՝ առաջի ձեր զճշմարիտն ասեմք. հաւատ ճշմարիտ[17] այն է, որ ի Նիկիայն ասացաւ առ երանելեաւն Կոստանդիանոսիւ[18], եւ նմին միաբան[19] են Կոստանդնուպոլսին[20] եւ Եփեսոսին. եւ նոցին միաբան Հայոց հաւատն է ճշմարտութեամբ: 144 Իսկ Քաղկեդոնի[21] ասացեալն ոչ է միաբան նոցին, որպէս ձեր իսկ բարբառութիւնդ ծանեաւ»:

145 Եւ հրաման տուեալ Թագաւորին խնդիր առնել ի գանձս արքայի[22], եւ խնդրեալ գտին տետրեայս[23] գրեալ ի վերայ հաւատս ճշմարիտս ըստ միաբանութեան հաւատոյ աշխարհիս Հայոց, որ էր[24] կնքեալ մատանեաւ Կաւատայ արքայի եւ որդւոյ նորին Խոսրովու[25]: 146 Յորոյ վերայ հրաման ետ եւ արքայ Խոսրով, եթէ[26] «Ամենայն քրիստոնեայք, որք[27] ընդ իմով իշխանութեամբ են, հաւատ զՀայոցն կալցին»: 147 Եւ որ միաբանէին ընդ Հայոց հաւատոյս ի կողմանս Ասորեստանի՝ կամ Կայէշով մետրապաւլիտ[28] եւ այլ[29] տասն[30] եպիսկոպոսք[31] եւ նոցին միաբան աստուածասէր Թագուհին Շիրէն[32] եւ քաջն Սմբատ[33] եւ բժշկապետն մեծ: 148 Իսկ զպատճէն[34] ուղիղ խոստովանութեանն[35] արքայ Խոսրով հրամայեաց կնքել[36] իւրով մատանեաւ եւ տալ ի գանձն[37] արքունի:

149 Իսկ արդ զի եհան զմեզ Աստուած ի խաւարին[38] իշխանութեանց[39] եւ արժանի

1 BCE զամենայն
2 CO Բ ս
3 B զսոսայ
4 O երկուս
5 BO զբնութիւն
6 B երկուց
7 BD աստուածութիւն
8 B ապայ
9 BD աստուածութիւն
10 CEO զզաքարիայ
11 ABC ցայլս
12 B ածել էր
13 A յաղեկսանդրացւոց C յաղէկսանդրացւոց
14 A թե (ո՞ր իցէ)
15 A եթե
16 ABCO *չիք* եւ
17 C ճշմարիտն
18 A կոստանտիանոսիւ
19 ABCO միաբանին
20 AD կոստանտնուպաւլսին O կոստանդնու պօլսին
21 AB քաղկեդովնի DO քաղկեդովնին
22 ABCO արքային
23 C տետրսէայս
24 O որ է
25 BO խոսրովոյ
26 A եթե
27 ACO որ
28 A մետրապօլիտ C մետրապօլիդ
29 A այղ B այլև
30 ABCO ժ
31 A եպիսկապոս CO եպիսկոպոս
32 ABCDEO շիրէն T_1T_2 Ծիրին
33 DO սմպատ
34 B պատճէն
35 BO խոստովանութեան
36 O կընքել B քննել *փխ* կնքել
37 ACO ի գանձ
38 O ի խաւարային
39 ABO իշխանութեանցն

արար ծառայութեան երկնաքաղաքացի[1] թագաւորութեանդ, ո՞րչափ[2] եւս առաւել քան զառաւել արժան է մեզ վայելել ի խաղաղութեան, որ[3] եւ պարտիմք աղաւթել եւ խնդրել ի Քրիստոսէ Աստուծոյ վասն բարեպաշտ եւ աստուածասէր թագաւորութեանդ հաստատուն եւ անշարժ կալոյ մնալոյ մինչեւ յաւիտեան, իբրեւ զաւուրս երկնից ի վերայ երկրի»[4]...:

150 Իսկ յետ գնալոյ կայսեր երկուցեալ Ներսէս ի ցասմանէ իշխանացն՝ փախչի[5] ի Տայս, ի բնիկ գաւառն իւր: 151 Յետ վեց[6] ամի, յորժամ վախճանեցաւ[7] Թէոդորոս[8] զաւրավարն, դարձաւ ի Հայս:

152 Յաւուրս յայսոսիկ եւ յիշխանութեանն[9] Թէոդորոսի Ռշտունւոյ[10], յՋՁ[11] թուականին եղեւ առաջին ելք[12] ի Հայս Տաճկաց, հրամանաւ Ոմարայ[13] ամիր-ալ-մումնւոյ[14], որ էր երկրորդ ի Մահմետէ[15]. եւ ի ՂԵ ամի[16] թուականութեան[17] դարձեալ սաստիկ զաւրու եկեալ Տաճկաց՝ առին զԴուին[18] քաղաք, եւ եղեւ համար գերութեան[19] ԼԵՌ[20]. եւ ապա տիրեցին Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից:

153 Իսկ աշխարհս Հայոց ի բաց կացեալ ի Տաճկաց՝ հնազանդի[21] կայսեր, եւ ի խնդրոյ Ներսիսի[22] լինի Համազասպ հրամանատար Հայոց ի ՃԴ թուականին[23]: 154 Զոր լուեալ ամիրապետին՝ զայրացեալ կոտորէ[24] զպատանդսն[25] Հայոց ոգիս իբրեւ ՌՉՀԷ[26]: 155 Եւ իսկոյն մեռանի ինքն յիւրոց[27] զաւրացն. եւ զաւրն Իսմայիլի[28], որ յԵգիպտոս, միաբանեալ կայսեր՝ հաւատացին ի Քրիստոս եւ մկրտեցան ԺՋՌ:

156 Իսկ ի վախճանել[29] Համազասպայ[30] հայցէ Ներսէս նախարարաւքն հանդերձ յամիրապետէն զԳրիգոր Մամիկոնեան՝ եղբայր[31] Համազասպայ[32], որ ի պատանդի իսկ էր առ նմա՝ կացուցանել[33] իշխան Հայոց. եւ շինեաց[34] զկաթողիկէն[35], որ յԱրուճ:

157 Իսկ Ներսիսի[36] կացեալ ամս Ժ՝ յաջորդէ զաթոռն Անաստաս ի ՃԻ թուականին[37], որ էր սենեկապետ Ներսիսի[38], ի գաւառէն[39] Մասեացոտնէ[40], ի գեղջէ Ակոռւոյ[41]. որ[42] եւ զեկեղեցին Ակոռւոյ[43] վայե-

1 CE երկնաճաղաճաց ի (թագաւորութեանդ)
2 A ո՛րչափ T_2 ո՞րչափ
3 ABCDEO *չիք* արժան է մեզ վայելել ի խաղաղութեան որ եւ
4 *Ըստ Ստ. Մալխասեանցի՝ այստեղ չնկատված պակաս կա (էջ 98, ծն. 4, էջ 353-354, ծն. 80)։ Այն չի նշուած ABCDEGOP ձեռագրերում եւ T_1-ում (էջ 99)։*
5 A փաղչի
6 ABCO յետ զ ամի
7 DO վաղճանեցաւ
8 A թէոդոն BO թէոդոս
9 O յիշխանութեան B իշխանութեան
10 ABO թէոդոսի ռուշտունւոյ C ըոըշտունւոյ
11 C յ ձզ թվականին O ձզ թվին
12 ABCO ել
13 ABO ոմառայ C մառայ
14 ACO ամիրմունւոյ
15 B երկրորդ մահմետէ
16 C (ի) ղ ամի
17 A թուականութեանն CO թվականութեանն B թվական
18 O զդվին
19 AEO գերութեանն
20 D Լ եւ եռ
21 BO հնազանդին
22 O ներսեսի
23 CO թվականին B թվին
24 BDO T_1 կոտորեաց
25 BC զպատանդսն
26 T_1 777 Սեբ., Հովհ. Կաթ. 1775
27 A ի յիւրոց
28 A իսմաիլի B իսմայէլի D իսմաելի
29 ABC (իսկ) վախճանեալ O (իսկ) վաղճանեալ
30 A համազասպայ BD համազասպա O համազապայ
31 O զեղբայր
32 A համայզասպայ O համազապայ B համազապա
33 B կացուցեալ
34 ABCO շինեալ
35 AB զկաթուղիկէն O զկաթուղիկեն
36 AC ներսէսի
37 CO թվականին
38 C ներսէսի
39 ABCO ի գաւառէ
40 O մասեաց ոտնէ
41 A ակուռոյ CO ակուուոյ
42 ABD *չիք* որ եւ
43 A ակոռոյ O ակոռւոյ

լուչ շինուածով զարդարեաց[1]: 158 Ի սորա աւուրս[2] Հաւատաց սուրբն Դաւիթ:

159 Իսկ Անաստաս խորհեալ Հայաստանեայցս կարգել տոմար[3] անշարժ ըստ այլոց ազգաց՝ եւ հրամայէ Անանիայի Շիրակացւոյ[4] կարգել զքրաւնիկոնն[5] հրաշազան, յորում զտոմարս[6] մեր կարգեաց անշարժ: 160 Եւ Անաստասայ[7] խորհեալ ժողովով[8] եւ եպիսկոպոսաւք հաստատել զքրաւնիկոնն[9] եւ վախճանի[10] կացեալ յաթոռն ամս Զ: 161 Ի սորա աւուրս[11] էր եւ Փիլոն Տիրակացին[12], որ զՍոկրատայ[13] պատմութիւնն Թարգմանեաց ի հայ լեզու:

162 Եւ զկնի նորա Տէր[14] Իսրայէլ[15] ի գաւառէն[16] Վանանդայ, ի գեղջէ Ութմսոյ[17] ամս Ժ:

163 Եւ զկնի նորա Տէր Սահակ, որ էր ի Ձորափորոյ[18] յԱրքունաշէն գեղջէ՝ ամս ԻԵ: 164 Ի սորա Ե[19] ամին իշխանն Գրիգոր պատերազմեալ ընդ Խազրաց՝ մեռանի ի[20] ՃԼ[21] Թուականին[22]:

165 Եւ ի ՃԼԵ Թուականին[23] Աշոտ Բագրատունի Հայոց իշխան եղեւ[24] ամս Գ: 166 Յայսմ ժամանակի հալածումն եւ աւերումն սաստիկ եհաս աշխարհիս Հայոց. զի ի ՃԼԴ Թուականին[25] տիրեցին հիւսիսային[26] զաւրքն, որ են Խազիրք՝ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից, եւ սպանին ի պատերազմին զիշխանն Հայոց եւ զՎրացն[27]: 167 Իսկ Յուստիանոս ի յերրորդ ամի Թագաւորութեանն[28] իւրոյ զաւր սաստիկ առաքեաց ի Հայս. եւ հրով եւ գերութեամբ քանդեցին գաւառս ԻԵ, եւ ՌՌ[29] երդ գերեալ՝ վաճառեցին: 168 Եւ ի[30] միւս ամին այլ զաւր առաքեաց ԽՌ:

169 Եւ էր խռովութիւն մեծ յաշխարհիս Հայոց. զի յարեւելից հարաւոյ տաճիկ զաւր եկեալ՝ գերեցին գաւառս սակաւս[31]: 170 Իսկ Աշոտ իշխանն Հայոց գնաց պատերազմել ընդ Տաճիկն[32] եւ սպանաւ ի պատերազմին: 171 Իսկ ոմանք ի Հայոց իշխանացն անձնատուրք[33] եղեն առ զաւրս Տաճկաց[34]:

172 Իսկ ի գալ չորրորդ ամին Յուստիանոս ինքն խաղացեալ զաւրու ծանու՝ եկն ի կողմն[35] մի Հայոց, ի լեառն, որ կոչի Արարտակ, եւ յերիս բաժանէ[36] զզաւրս իւր, առաքէ ի Հայս, ի[37] Վիրս եւ յԱղուանս. եւ կոչեալ առ ինքն զամենայն

1 ACE (վայելուչ) յարդարեաց BDO T_1 (վայելուչ) շինեաց, չիք շինուածով զարդարեաց
2 EO յաւուրս
3 ABO տօմար
4 AC շիրակեցւոց
5 ABCDEO զքննիկոնն փխ զքրօնիկոնն (տե՛ս ՆՀԲ, Բ, 1009)
6 ABCO զտօմարս
7 ABCDE անաստա O անաստայ
8 ABCEO ժողովօք
9 ABCDEO զքննիկոնն փխ զքրօնիկոնն
10 DO վաղճանի
11 O յաւուրս
12 AC տիրակացի
13 B զսոկրատա
14 C չիք տէր
15 A իզրաէղ B իսրաէլ
16 ABDO ի գաւառէ
17 ABDEO յութմսոյ
18 ABCO ի ճորոյ փորոյ
19 A հինգ ամին
20 O չիք ի
21 C ճի թվին
22 O թվին C թվականին

23 O ճլէ թվին
24 B իշխան եղեւ հայոց
25 CE (ի) ճլգ O թվին C թվականին
26 AD հւսւսային d հիւսւսային C հիւսւային
27 A ի պատերազմի O զիշխանն հայոց եւ վրաց ի պատերազմին AC եւ վրաց
28 ABO թագաւորութեան
29 ABCO փ (երդ գերեալ)
30 O չիք ի
31 AE սակաւ գաւառ C սակաւ գաւառս BD գաւառ սակաւ d գաւառս սակաւս
32 B ընդ տաճիկսն
33 ACE անձնատուր
34 C առ զօրսն հայոց AB (ջնջված է) հայոց փխ տաճկաց
35 Ce ի կողմ մի a ի կողմն (հայոց)
36 T_2 յերիս բաժանեալ
37 A չիք ի

իշխանս աշխարհացս[1] այսոցիկ. եւ ոչ ի կամաց, այլ[2] ի հարկէ գնացեալ առ նա: 173 Իսկ նորա զոմանս յիշխանացն[3] ընդ իւր առեալ եւ զոմանց զորդիսն[4] պատանդս[5] խնդրեալ, ընդ որս եւ զկաթողիկոսն[6] Հայոց զՍահակ հանդերձ Ե եպիսկոպոսաւք արգելեալ առ ինքն. եւ զոմանս յիշխանացն արքունատուր[7] պատարագաւք պատուեալ՝ կացոյց իշխանս[8] աշխարհացն, զՆերսէհ[9] Շիրակայ[10] տէր[11], կոմս Կոպոյտիրոց[12]՝ Հայոց իշխան, եւ զՎարազդատ[13] պատրիկ էքսարխոս[14], որ էր երկրորդ թագաւորին՝ Աղուանից իշխան, եւ ԼՌ զաւր աւգնական[15] իշխանացն, եւ ինքն ի Կոստանդնուպոլիս[16] դարձաւ:

174 Եւ Ներսէհ[17] Կամսարական եկաց իշխան Հայոց ամս Դ: 175 Ի սորա աւուրս[18] պայծառանայր Գրիգորիս Արշարունեաց[19] քորեպիսկոպոս[20] փիլիսոփայական[21] արուեստիւ, որ զընթերցուածոց[22] մեկնութիւնն զարդարեաց ի խնդրոյ Ներսեհի Կամսարականին[23]:

176 Եւ զկնի նորա, ի ՃԽ Թուականին[24] Սմբատ[25] Բագրատունի Բիւրատեան Հայոց[26] իշխան եղեւ ամս Ի:

177 Եւ եկեալ ոստիկան ի Հայս Աբդլայ[27] անուն՝ կալաւ զիշխանսն Հայոց եւ խաղացոյց ի Դամասկոս: 178 Ի սմանէ մարտիրոսացաւ սուրբն Դաւիթ ի Դուին[28] քաղաքի: 179 Եւ ի սոյն աւուրս[29] լինի կռիւն ի Վարդանակերտի, յորում բնաջինջ սպառեցաւ զաւրն Իսմայիլի[30]: 180 Եւ Ոկբայ[31]՝ զաւրագլուխ Տաճկաց, վանի ի Կամսարականացն եւ գնայ գոյժ[32] տալ ամիրապետին, որոյ[33] զայրացեալ՝ զաւր բազում առաքէ ի Հայս՝ հրդեհել, քանդել, կործանել զեկեղեցիս Աստուծոյ ի Հայս:

181 Իսկ կաթողիկոսն[34] Հայոց Սահակ, գերեալն[35] յԱբդլայէ, կայր ի պատանդս ի Դամասկոս. լուեալ զսպառնալիսն Ոկբայի՝ խնդրէր հրաժեշտ՝ երթալ առ նա, թերեւս կարասցէ դարձուցանել զնա: 182 Եւ նորա հրամայեալ: 183 Իսկ իբրեւ չոգաւ ի Խառան՝ հիւանդացաւ. եւ գրէ զվերջինս[36] բանից իւրոց առ Ոկբայ[37]՝ յուշ առնելով զհասարակաց մահն եւ զտարտարոս[38] դժոխոցն, դարձեալ եւ զաւտարամահն լինել[39] իւր. եւ հրամայէ զհրովարտակն դնել յաջոյ ձեռին իւրոյ, զի ինքն Ոկբայ եկեալ

1 C հայոց C *չիք* աշխարհացս
2 A այդ
3 B իշխանացն
4 C որդիսն
5 ABO պատանդ
6 A զկաթուղիկոսն
7 A արքոնատուր
8 C իշխան
9 BO զներսեհ
10 BD շիրակա
11 A տերն
12 A կոպոյտիրոց BCDO կոպոյ տիրոց E կոմս կոպոյ տիրոց T_1 Կապուտոու, T_1 այլ ձեռ. T_2 Կապոյտիրոց R, էջ 82, ծն. 58 Капутру
13 C վազդատ
14 AB եքսարխոս
15 B *չիք* աւգնական
16 ADEO կոստանտնուպօլիս C կոստանդնուպօլիս
17 E ներսեհ
18 BO աւուրսն
19 ADO յաշարունեաց o յարշարունեաց
20 A քորեպիսկապոս
21 A փիղիսոփայական
22 C զոր ընթերցուածոյ
23 AB ներսիսի A կամսարականի CO ներսեսի

24 DEO թվին
25 ABO սմպատ
26 B *չիք* հայոց
27 ABD աբդլա
28 O դըւին
29 BD աւուր
30 A իսմաիլի BC իսմայէլի DO իսմայելի
31 A ակբա BD Օկբա
32 BCD զուժ տալ
33 BD որ d որոյ
34 A կաթուղիկոսն
35 BD գերեալ d (գերեալ)ն
36 E զվերջինսն
37 A առ Օկբայ DO առ Օկբա
38 ACE զտարատարոսս BD տարտարոսս d զ(տարտարոս)
39 O զաւտարամահ լինելն

առցէ: 184 ***Իսկ Ոկբայ[1] իբրեւ լուաւ զմահ սրբոյ հայրապետին՝ հրամայէ պահել մինչեւ ցգալն[2] իւր:*** 185 ***Եւ[3] իբրեւ եկն եւ ետես զայրն Աստուծոյ, ձեռն նմա շարժեալ ողջունէր՝ Սալամ[4] ալէք ասելով:*** 186 ***Եւ նորա[5] ազդմամբ սուրբ Հոգւոյն[6] շարժեաց զձեռնն[7] ընդդէմ նորա յաղաչանս:*** 187 ***Ընդ որ սարսուցեալ[8] առնու զնամակն եւ ընթերցեալ՝ ասէ՝ «Այս[9] խնդիրք քո կատարեալ է, այրդ Աստուծոյ». եւ առաքեալ զմարմին նորա ի Հայս, եւ գիր խաղաղութեան առաքէ ի Հայս՝ թողեալ զյանցանս նոցա:***

188 ***Իսկ զկնի Տեառն Սահակայ[10], ի[11] ՃԾԸ[12] թուականին[13] յաջորդէ զաթոռն Եղիա[14] ի գեղջէ[15] Արճիշոյ, յԱղիովտէ[16], յեպիսկոպոսութենէ Բզնունեաց՝ ամս ԺԳ:*** 189 ***Սա հրամանաւ Աբդլմէլիքայ[17] արար զժողովն ի Պարտաւ եւ ետ տանել զՆերսէս Բակուր՝ չկաթողիկոս[18] Աղուանից առ ամիրապետն, զի ջանայր զԱղուանս քաղկեդոնիկ առնել:***

190 ***Եւ զկնի նորա Տէր Յովհաննէս[19] փիլիսոփայն ի գաւառէն[20] Տաշրաց, ի գեղջէ Աւձնայ[21]՝ ամս ԺԱ:*** 191 ***Սա արար ժողով ի Մանազկերտ քաղաք, ի սահմանադրութիւն Հարքայ[22] ամենայն եպիսկոպոսաւք[23] Հայոց, ընդ որս էր եւ Գրիգորիս փիլիսոփայ[24] քորեպիսկոպոս[25] Արշարունեաց, եւ Զ եպիսկոպոս[26] յԱսորւոց[27] Յակոբիկ[28] տանէ՝ հրամանաւ պատրիարգին[29] իւրեանց, յաւուրս[30] Սմբատայ[31] իշխանութեանն[32], սրբելով յաշխարհէս զքաղկեդոնականացն երկաբնակ խոստովանութիւն[33] եւ զաւանդութիւնն, որ խմորով եւ ջրով ապականեն[34] զսուրբ Խորհուրդն, եւ ձկամբ եւ ձիթով եւ գինւով[35]՝ զպահս քառասնորդացն[36] եւ զայր աւուրս կանոնեալս, որ յաւուրցն[37] Եզրի մինչեւ ցայս մնացեալ[38] էր յաշխարհիս[39] Հայոց ի մասինն[40] Յունաց:*** 192 ***Զայս ամենայն իբրեւ խմոր[41] հին ի բաց ընկեցեալ՝ սահմանեցին խոստովանութիւն հաւատոյ[42]՝ մի բնութիւն մարմնացելոյ[43] Բանին Աստուծոյ, եւ առանց խմորոյ եւ ջրոյ կատարել զսուրբ Խորհուրդն, եւ զպահոց աւուրսն սրբութեամբ տանել ի գլուխ. այլ վասն կարեաց հիւանդաց եւ մարմնասէր իշխանաց թողացուցին զշաբաթ եւ զկիւրակէ[44]. ո՛չ***

1 AD (իսկ) Օկրա
2 ACE մինչեւ ցգալ
3 O *չիք* եւ
4 O սալա՛մ
5 ABC եւ նմա O եւ նա
6 B հոգոյն
7 BD զձեռն O զձեռնն
8 ABCDEO սարսուցեալ (տես ՆՀԲ, 2-րդ հատ., էջ 702) T_1T_2 սարսեալ
9 ՆԲ.Ն. այո *փխ* այս
10 BD սահակա
11 B *չիք* ի
12 D Դ եւ Ծ եւ Ը
13 BD թվին CO թվականին
14 B եղիայ
15 C ի գեղջէն
16 AD յաղիոյովտէ CO յաղիոյ ովտէ
17 ACE աբդլմելքայ O աբդլմէլեքայ BD աբդլմելքա
18 A չկաթուղիկոս O չկաթողիկոսն T_1 զկաթողիկոս
19 ABC յոհաննէս
20 ABCDEO ի գաւառէ
21 AD Օձնա
22 BCD հարքա
23 O եպիսկոպոսօքն
24 A փիղիսոփա BD փիլիսոփայն
25 A քորեպիսկապոս BD եպիսկոպոս d քոր(եպիս-կոպոս)
26 A եպիսկապոս
27 A ի յասորւոց BO յասորոց C ի յասորոց
28 ABDE յակովբիկ
29 O պատրիազին
30 O յաւուր
31 A սմպատայ BD ամպատա
32 BD իշխանութեան
33 ABC խոստովանութիւնն
34 A ապականեին BDOT_1 ապականէին
35 CDO գինով
36 C զքառասնորդացն
37 CE յաւուրս
38 B ցայժմ անցեալ էր
39 B աշխարհիս
40 BDO մասին
41 BD (իբրեւ) խոր ին *փխ* խմոր հին d (իբրեւ) (խ)մ(որ) հին
42 B հաւատայ
43 C մարմնացելո
44 C զկիրակէ

ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ եւ ճգնաւորաց Քրիստոսի:

193 *Եւ ինքն Յովհաննէս*[1] *էր յոյժ գեղեցիկ տեսլեամբ*[2]*, լի ամենայն առաքինութեամբ. ունէր զգեստս*[3] *այծեայս*[4] *եւ ի վերայ պայծառերանգ նիւթով զգեստաւորեալ պճնազարդէր. եւ ոսկի մանր խարտեաւ աղացեալ՝ անոյշ*[5] *իւղովք*[6] *խառնեալ եւ փչեալ զծաղկեալ ալեաւք մաւրուացն*[7]*:*

194 *Զոր տեսեալ ոստիկանին Վլթի՝ երթեալ պատմեաց ի Բաղդատ*[8] *ամիրապետին զմեծվայելչութիւնն Յովհաննու*[9]*:*
195 *Եւ նա տենչացեալ տեսլեան նորա՝ կոչէ զնա ի դուռն արքունի եւ հայցէր ըստ սովորական զարդուն պճնազարդիլ եւ երեւել*[10] *նմա:* 196 *Իսկ նորա զաւարտահասակ դիտակն իւր եւս առաւել փայլուն եւ պաղպաջուն*[11] *զգեստաւորեալ, եւ զաղեբեկ ծաղկեալ մաւրուսն*[12] *ոսկեփուչս*[13] *կազմեալ՝ զոսկիանկար գաւազանն ի ձեռն առեալ*[14]*՝ մտանէր յարքունիսն:*

197 *Ընդ որ հիացեալ ամիրապետն՝ մեծաւ պատուով հրամայէ նստել եւ հարցանէր, թէ «Ընդէ՞ր այդպէս պճնազարդիս, զի Քրիստոսն քո եւ աշակերտքն*[15] *նորին զգծուծն եւ զչնչինն պատուեցին*[16]*»:*

1 C յոհաննէս
2 ABCDE տեսանելով d տես(լեամբ)
3 ABCDEO զգեստ
4 D այծայս d այծ(ե)այս
5 ABDEO անուշ
6 C եւղովք
7 ABC մուրուացն EO մուրւացն
8 A ի բաղտատ
9 C յոհաննու
10 BDEO երեւիլ
11 ABCDEO պաղպաջուն T_1T_2 պաղպաճուն
12 BCDEO մուրուսն
13 BCD ոսկէփունջս E ոսկէփուննս O ոսկէ փունջս T_1 ոսկեփուննս T_2 ոսկեփունջս Ն.Բ.Ն. ոսկեփուչս, ՆՀԲ, II, 520, ոսկէփունջ կամ ոսկեփունջս
14 O ի ձեռին առեալ
15 ABC աշակերտք
16 B չնչին D զչընչինն T_1T_2 պատուիրեցին ՆԲ.Ն. պատուեցին

198 *Եւ նա ասէ. «Քրիստոսն մեր թէպէտ*[17] *եւ զաստուածային զփառսն*[18] *մարմնովն ծածկեաց, սակայն ցոյցք նշանացն ահաւոր տեսողացն զնա ցուցանէին*[19]*. եւ աշակերտքն զնոյնն*[20] *առնելով նշանս՝ զտեսողսն*[21] *ահացուցանէին:* 199 *Իսկ զի ի մէնջ բարձում նշանաց ցոյցք նուազեցան՝ սակս այնր ահարկու*[22] *զգեստուք*[23] *զխակ տեսողսն ընդոստուցանեմք յերկիւղն*[24] *Աստուծոյ, որպէս եւ դուք՝ թագաւորքդ, վասն ահաւոր երեւելոյ մարդկան՝ ծիրանափառ ոսկեճամուկ*[25] *պճնազարդիք:* 200 *Այլ*[26] *թէ յզգեստ*[27] *իմ կամիս հայել, միայն ընդ միայն տես»:* 201 *Եւ արտաքս տրոհեալ զամենայն*[28]*՝ եցոյց նմա զխոշորագոյն*[29] *քուրձն*[30]*:* 202 *Ընդ որ զարմացեալ ամիրապետին՝ եւթնպատիկ*[31] *պճնազարդէ զնա եւ մեծապատիւ գանձու*[32] *առաքէ ի Հայս:*

203 *Իսկ յետ*[33] *Սմբատայ*[34] *եկաց իշխան Հայոց Աշոտ Բագրատունի՝ որդի Վասակայ*[35]*՝ ամս ԺԵ:* 204 *Զսա խաւարեցուցին ազգն Մամիկոնէից՝ սակս մախանաց իշխանութեանն*[36]*, յաւուրս Մրուանայ*[37] *ամիր-ալ-մումնւոյ*[38]*:*

17 A թեպէտ
18 B փառսն
19 ABC ցուցանէր O ցուցանէին
20 BDO զնոյն
21 BCO զտեսօղսն D տեսողս d զ(տեսողս)ն
22 ADO (այնր) հարկու do ահարկու C (այնր) հարկիւ (զգեստուք)
23 ABC զգեստօք O զգեստուք
24 A յերկեւղն
25 BCO ոսկէճամուկ
26 A այղ
27 A զզգեստս B զգեստ C զգեստն
28 A զամենեան
29 C զխորշորագոյն
30 քուրցն
31 AE եւթնպատիկ DO եօթն պատիկ C եւթն պատիկ
32 CE գանձիւ
33 O զկնի *փխ* յետ
34 AO սմպատայ BD սմբատա
35 BD վասակա
36 BO իշխանութեան
37 BDC մրուանա
38 ABCDO ամիր մումնոյ E ամիրմումնոյ T_1 Մրվանայ Ամիրալմումնոյ

205 Եւ յետ նորա Սմբատ[1] որդի նորին ամս ԻԲ:

206 Իսկ ըստ Հայրապետաց կարգին՝ զկնի[2] Յովհաննիսի[3] եկաց կաթողիկոս[4] Տէր Դաւիթ ի գաւառէն[5] Կոտայից[6], ի գեղջէն[7] Արամոնեաց[8]՝ ամս ԺԳ:

207 Եւ զկնի նորա[9] ի ՃՂ թուականին[10] Տէր Տրդատ[11] ի գաւառէ[12] Վանանդայ[13], յՈւթմսոյ գեղջէ՝ ամս ԻԳ:

208 Եւ զկնի նորա Տէր Տրդատ ի Դաս-նաւանից[14]՝ ամս Գ:

209 Եւ ապա Տէր Սիոն ի Բաւաւնից[15] գեղջէ՝ ամս Ը: 210 Յաւուրս սորա եղեւ կոտորածն Թալնայ[16], եւ սպանան ոգիք Ջ[17], եւ գերեցան ՌՄ[18]:

211 Եւ զկնի սորա յՄԻԱ թուականին[19] Տէր Եսայի[20] ի գաւառէն[21] Նգայ, ի գեղ-ջէն[22] Եղապատրշոյ[23]՝ ամս ԺԳ: 212 Սա էր միամաւր որդի կնոջ այրւոյ, որ վասն աղ-քատութեան մուրացիկ գոլով՝ ստնդիայ[24] մանկամբն յարեցաւ ի տուն կաթողիկոսա-րանին[25]. եւ ոչ մտեալ ընդ յարկաւ[26]՝ խոր-շակաւ եւ ցրտով տառապեալ պաշտէր զդրունս եկեղեցւոյն: 213 Զոր հարցեալ քահանայիցն, թէ «Զի՞ այդչափ տառա-պիս», եւ նա ասէ. «Ո՞չ գիտէք, զի[27] սակս կաթողիկոսութեան[28] սնուցանեմ զոր-դեակս իմ»: 214 Որ եւ սնեալ ի նմին եկե-ղեցւոջ՝ լինի նախ՝ եպիսկոպոս[29] Գողթան եւ ապա՝ կաթողիկոս[30] Հայոց:

215 Եւ զկնի սորա Տէր Ստեփանոս[31] ի Դուին քաղաքէ՝ ամս Բ:

216 Եւ զկնի սորա յՄԽ թուականին[32] Տէր Յովաբ՝ ամս Ջ, որ էր ի յՈստանէն ի կիւրապաղատին[33] ապարանից:

217 Եւ ապա Տէր Սողոմոն[34] ի գիւղա-քաղաքէն[35] Գառնւոյ[36]՝ ամ Ա[37]:

218 Եւ ապա Տէր Գէորգ[38] յԱրագածոտ-նէ[39], ի գեղջէ Աշտարակաց՝ ամս Գ:

219 Եւ զկնի սորա[40] Տէր Յովսէփ, որ Կարիճն կոչիւր՝ ի գաւառէ Արագածոտնէ, ի գեղջէ սուրբ Գրիգորի[41]՝ ամս ԺԱ[42]:

220 Եւ յետ սորա[43] Տէր Դաւիթ ի գա-ւառէ Մազազայ, ի գեղջէ Կակաղայ[44]՝ ամս ԻԵ:

1 ABO սմպատ
2 O յետ
3 AD յովհանիսի O հովհանիսի
4 AB կաթուղիկոս
5 ABO ի գաւառէ
6 A կոտաից C կոտէից O կուտայից
7 ABO ի գեղջէ
8 ABCDO արամօնեա
9 A սորա
10 BO թվին C թվականին T_1 թուին
11 B տըրդատ
12 C ի գաւառէն
13 BD վանանդա
14 CD ի դասն աւանից
15 C ի բաւանից E ի բաւաւնից e (ի բագ)վա(նից)
16 BD թալնա
17 O էն
18 D ռ եւ մ
19 ACO ի միա թվականին B միա թվին BD մ եւ իա թուին
20 A էսայի C յեսայի
21 ABO ի գաւառէ
22 ABCO ի գեղջէ (ի գեղջէ)
23 A եղիպատրշոյ T_1T_2 Եղիպատրշոյ O Եղի պատրշոյ ՆԲՆ (եղապատրուշ) Եղապատրշոյ
24 ABDO ստնդիա CE ստընդիայ

25 A կաթուղիկոսարանին
26 C եւ ոչ մտաւ ընդ արկաւ
27 ABCDEO *չիք* զի
28 A կաթուղիկոսութեան
29 A եպիսկոպոս
30 A կաթուղիկոս
31 DO ստեփաննոս
32 A յ մխ B ի մխ թվին CO թվականին D մ եւ խ թվին
33 ABCO ի կուրապաղատին O ի կուրապաղատէն
34 ABDO սողոմովն T_1 Տէր Սաղօմօն
35 AC գեղաքաղաքէն BDO *չիք* ի գիւղաքաղաքէն od ի գեղաքաղաքէն
36 BCO ի գառնոյ
37 ABCOT_1 (ամ) մի
38 A գեորգ
39 ACE ի յարագածոտնէ T_1 յԱրագածոտոյ
40 T_1T_2 եւ ապա (Տէր)
41 AC գրիգորոյ Bd գէորգա O գէորգեայ d գըրիգորոյ
42 C ամս Ժ
43 T_2 ապա
44 D կակաղա

221 *Եւ յետ նորա[1] Տէր Յովհաննէս[2] ի գաւառէ Կոտայից[3], ի գեղջէ Ովայիցն[4] ամս ԻԲ:* 222 *Ի սորա ժամանակս[5] Մամու-նիկն ամիրայ[6] եկն ի Հայս:*

223 *Իսկ ըստ իշխանաց[7] կարգին զկնի Սմբատայ[8] որդւոյ Աշոտոյ[9] Աշոտ որդի նորա, որ Մսակերն կոչիւր՝ ամս Ի:* 224 *Սա զանձագին արար զգաւառն Արշարունեաց յազգէն Կամսարականաց եւ զարքունիսն ի Կոգովտէ յԱրշարունիս փոխեաց:*

225 *Եւ զկնի սորա Սմբատ[10] որդի նո-րին, որ Ապլաբասն[11] կոչեցաւ՝ ամս Լ:* 226 *Սա էր[12] ի մանկութեանն պատանդ[13] ի Սամարայ[14], ի[15] դրան արքունեացն յա-ւուրս Ռաշտին[16] Հարունոյ[17]. եւ ապա ար-ձակեալ յՄՀԸ թուականին[18] եկն ի Հայս եւ շինեաց ձեռակերտ մի յԱրշարունեաց[19] գաւառին եւ անուանեաց Ագրճկոյս:* 227 *Ի սորա աւուրս, յՄՂ[20] թուականին[21], Խալթ իպն Եզիտ[22] Հայոց ամիրայ[23] եկն եւ էանց բազմութեամբ ի Վիրս. եւ մեռաւ ի Ջաւախս, ի գիւղն[24], որ կոչի Խոզաբիր[25]:*

228 *Յայսմ ժամանակի, ի հայրապե-տութեան[26] Տեառն[27] Յովհաննիսի եւ յՅ թուականին[28] Հայոց՝ ոստիկան ոմն առա-քի[29] յամիրապետէն Ջափրայ[30], Ապուսէթ անուն:* 229 *Եւ եկեալ ի Տարաւն եւ կա-լեալ զիշխանն Բագարատ առաքէ առ Ջափր[31]:* 230 *Իսկ բնակիչք Տաւրոս[32] լե-րինն[33] ի մի վայր ժողովեալ եւ տարմաբար յարձակեալ՝ սպանին զոստիկանն եւ զզաւրս նորա:* 231 *Եւ մնացեալքն երթեալ գոյժ[34] տային Ջափրայ[35]:* 232 *Եւ նա մռնչեաց[36] առիւծաբար[37] գազանութեամբ. եւ[38] զաւրս անթիւս գումարեալ՝ տայ[39] ի ձեռն ընդոծնի միոյ Բուղայ[40] անուն եւ ա-ռաքէ ի Հայս:* 233 *Հրամայէ նմա զիշ-խանս աշխարհին[41] առ ինքն ածել եւ զզաւրս[42] նոցա կոտորել, եւ եթէ ոք ի պաշտաւն Մահմետի դարձցի, պատուել եւ զկնի իւր ածել:*

234 *Որոյ եկեալ ի Տարաւն՝ կալաւ[43] զե-րեսին[44] որդիսն Բագարատայ[45] եւ կոտո-րեաց զԽութացիսն առհասարակ ի վերայ լերինն, որ Վաշգինակ[46] ասի:* 235 *Եւ յա-ռաջ խաղացեալ՝ կալաւ զամենայն իշ-խանս[47] Հայոց. զիշխանն[48] Արծրունեաց Ա-*

1 BDO եւ ապա
2 C յոհաննէս
3 AE կոտաից
4 ABD ովաիցն T_1 յՈվայիցն
5 O ժամանակն
6 ABC ամիրա
7 O իշխանացն
8 AO սմպատայ BD սմպատա
9 ABCO աշոտի
10 ABD սմպատ
11 B աբլաբասն
12 BDO T_1 *չիք* էր
13 O (Սա) ի մանկութեանն պատանդ էր AC մանկու-թեանն
14 ACEO ի սամառիայ BD ի սամառիա
15 O ի դրանն
16 ABCO ըռաշտին
17 ACEO եւ (հարունոյ) B եւ հարունւոյ
18 CO թվականին B (արձակեալ) միե թվին D մ եւ հե թվին
19 C արշարունեաց
20 ACE (ի սորա աւուրս) իյ մդ BO ի մդ D ի մ եւ զ
21 AE թուականին B թվին CO թվականին
22 ABCEO իզիտն AD խալթիպ նիզիտն
23 ABCO ամիրա
24 B գեօղն CD ի գեւղն
25 AB խազարիր E խոզաբեր

26 ACE ի հայրապետութեանն
27 B *չիք* տեառն
28 B յ թվին CO թվականին D յ զ թուին
29 B առաքեցաւ
30 ABCO ջափրայէ
31 ACO Ջափր
32 ABCOT_1 տորոս T_2 Տորոս
33 B լերին
34 BC գուժ
35 ACO ջափրայ B ջափրայի
36 ABO մոընչեաց
37 BC առեւծաբար
38 ABCDEO *չիք* եւ
39 ACDE տա d տայ
40 ABDO բուղա d բուղայ
41 A աշխարհիս
42 ACE զօրս
43 O եւ (կալաւ)
44 ABCO զերիս
45 BD բագարատա
46 ACE վաշգինակն
47 BDO իշխանսն
48 B զիշխան

չոտ՝ զհայր Դերենկին, եւ զսպարապետն Հայոց Սմբատ[1]՝ զհայր Թագաւորին Աշոտոյ, եւ զիշխանն Սիւնեաց Վասակ, եւ[2] զԿարինն՝ Գարդմանայ[3] իշխան[4], եւ զիշխանն Խաչենոյ Ատրներսեհ, եւ զԵսայի[5]՝ Աղուանից իշխան, եւ զիշխանն Սեւորդեաց՝ զՍտեփանոս[6], որում Կոնն կոչէին, որ եւ պսակեցաւ ի Քրիստոսէ վկայութեամբ ի դրան[7] արքունի ի քաղաքին Սամարայ[8]: 236 ***Զսոսա** զամենեսեան եւ զայլս[9] բազումս եւս երկաթի կապանաւք խաղացոյց[10] ի Սամարայ[11]. եւ գերեաց զաշխարհս ամենայն:*

237 ***Նաեւ ձեռն** արկ յեկեղեցի[12]՝ դարձուցանել ի մոլորութիւնս աւրինաց[13] իւրեանց եւ ընտրեաց զգեղեցիկսն[14] եւ[15] զնորահասակսն եւ արկ ի խոշտանգանս[16] բանտից[17]՝ ուրանալ զՔրիստոս:* 238 ***Իսկ** նոցա քաջապէս համբերեալ[18] նախատանաց եւ չարչարանաց, գելարանաց եւ հարուածոց, եւ արհամարհեալ զվիշտս՝ համբերէին բազում ճգանց[19] եւ եկին ի մահ խնդութեամբ:* 239 ***Ընդ** որ զայրացեալ[20] բռնաւորն՝ հրամայէր[21] զամենեսեան սատակել, որք կատարեալք քաջութեամբ պսակեցան ի Քրիստոսէ:*

240 ***Էին**[22] ի սոցանէ[23] արք եւթն[24], որոց գլխաւորին անուն[25] Ատոմ կոչիւր, որ էր յԱղբակ[26] գաւառէ, յՈսկրան գեղջէ. եւ վասն զի յոյժ զուարթատեսակ եւ քաջք էին ի մարտս, զնոսա ոչ սպանին ընդ այլսն[27], այլ[28] ջանային դարձուցանել յուրացութիւն. եւ բազում գանձս ոսկւոյ[29] եւ արծաթոյ[30] մատուցեալ՝ խոստանային գիւղս[31] եւ գերդաստանս յարքունուստ:* 241 ***Իսկ** քաջ նահատակքն առաւել պայծառանային ի Քրիստոս խոստովանութեամբ. վասն որոյ սաստկապէս զայրացեալ բռնաւորն՝ դառնապէս տանջանաւք կոտէր, զոր ո՛չ լեզու բաւէ պատմել:* 242 ***Սակայն** յոյսն աւետեաց[32] եւ սէրն Քրիստոսի եւ ուրախութիւն վկայութեանն[33] թեթեւացուցանէին[34] զանհնարին[35] վիշտսն[36]. ընդ որ զայրացեալ բռնաւորն՝ հրամայեաց խաչել զնոսա:* 243 ***Իսկ** սուրբն Ատոմ պրկեալ ի խաչափայտին[37]՝ քաջալերէր զընկերսն ասելով. «Մի՛ զարհուրիք, եղբարք[38], զի թէպէտ եւ չարչարիմք՝ հաղորդութիւն ունիմք ընդ Աստուծոյ կենդանւոյ», եւ հայեցեալ ընդ յերկինս՝ ասէ. «Գոհանամ զքէն, Քրիստոս յոյս իմ, զի ուխտաւոր գոլով իմ տաւնիս*

1 ABO սմպատ
2 ABCOT_1 *չիք* եւ
3 BD գարդմանա
4 ABCO իշխանն
5 A զէսաի
6 ABCEO զստեփաննոս
7 O (ի) դրանն
8 ACEO սամառայ B սամառիայ
9 AC (եւ) այլս DO (եւ) այլ բազում (եւս) B (եւ) այլեւս (բազումս)
10 AE խաղաղացոյց
11 ABD ի սամառիա CO սամառիայ
12 B յեկեղեցիսն
13 ABCO *չիք* օրինաց D յօրէնս
14 C զգեղեցիկս
15 D *չիք* եւ d և
16 BDE ի խոշտանգս d ի խոշտանգ(անս)
17 BO բանդից
18 A համբեալ
19 C ճգանաց
20 O զարմացեալ *փխ* զայրացեալ
21 BE հրամայէ

22 B են
23 B ի նոցանէ
24 ABCO (արք) է T_2 եօթն
25 B անունն
26 ACDEO ի յաղբակ
27 A ընդ այդսն
28 A այդ
29 B ոսկոյ
30 D արծաթո d արծաթոյ
31 ACDE գեւղս B գեօղս
32 B աւէտեաց T_2 աւետաց
33 DO վկայութեան
34 ABCDEO թեթևացուցանէր
35 C անհնարին
36 ABD T_1 վիշտն
37 ABDEO T_1 ի փայտին *փխ* ի խաչափայտին
38 BDO եղբայրք

այսօրիկ սրբոյն Գէորգայ[1]՝ նոխազս եւ գառինս ի սմա զենուլ վասն փառաց քոց. արդ զիս ինքն փոխանակ զոհի մատուցանեմ քեզ բոլորապտուղ. ընկա՛լ, Տէր, եւ խառնեա՛ զմեզ ի թիւս սրբոց քոց»: 244 Եւ այսպէս յաղթեալ[2] ամենայնի՝ աւանդեցին զհոգիս[3] իւրեանց եւ պսակեցան ի Քրիստոսէ յՅԲ թուականին[4] Հայոց աւելի քան զՃԾ այր, որոց անուանքն գրեալ են ի դպրութեան[5] կենաց: 245 Եւ հայրապետն Յովհաննէս սահմանեաց տաւն զաւր յիշատակի նոցա, տարեւորական պատուով[6] ի ԻԵ[7] մեհեկանի ամսոյ ի փառս ամենակալին Աստուծոյ:

246 Եւ նոյնժամայն խաղայ[8] ի վերայ Տփղեաց[9], եւ զՍահակ՝ զորդին Իսմայիլի[10] ի փայտ հանէ: 247 Եւ անցեալ ի Պարտաւ՝ սրով կատարէ զՄոկաթլ վանանդացի, որ վկայեաց բարի խոստովանութեամբ հաւատովն որ ի Քրիստոս:

248 Իսկ յետ լնլոյ ԻԵ ամին[11] հայրապետութեան[12] Յովհաննիսի, ի[13] ՅԲ թուականին[14] փոխի յաշխարհէս: 249 Եւ սպարապետն Սմբատ[15] հրամայէ ժողովել[16] եպիսկոպոսաց եւ ձեռնադրել կաթողիկոս[17] զԶաքարիա[18] ի գաւառէ Կոտայից, ի գեղջէ Ձագայ, որ եկաց ամս ԻԲ: 250 Սա յառաջ քան զհայրապետութիւն[19] ոչ ինչ աստիճան[20] ընկալեալ երիցութեան կամ սարկաւագութեան[21], այլ[22] անարատ կեանս կեցեալ՝ ի միում աւուր բոլոր աստիճանացն[23] եհաս պատուոյ[24]:

251 Եւ Սմբատ[25] սպարապետն գնաց ընդ Բուղայի առ ամիրապետն Ջափր[26]. եւ լինի սպարապետ Հայոց աւրհնեալն Աշոտ՝ որդի Սմբատայ[27], որ թագաւորեաց[28] Հայոց յետոյ: 252 Բայց իշխանքն Հայոց, որք[29] գերեցան ի Բուղայէ[30], յետ ամաց ինչ դարձան յիւրաքանչիւր[31] աշխարհս, միայն սպարապետն Սմբատ[32] եւ Ստեփանոս[33] Կոնն, որք[34] վասն Քրիստոսի խոստովանութեանն կատարեցան ի Սամառայ[35]:

253 Իսկ յՅԺԱ թուականին[36] Հայոց նստաւ ամիր-ալ-մումնին[37] Ահմատ[38]. եւ տայ[39] զերկիրս Հայոց Ալեայ[40], որդւոյ Յահէի[41]: 254 Սա կացուցանէ իշխանաց իշխան զԱշոտ որդի Սմբատայ, որ եկաց իշ-

1 A զէսրզայ B զէորզեա D զէորզա
2 C աղաւթեալ
3 AC զոզիս
4 B յԲ (300+2=302 թ.) թուին O յերեք հարիւր CO թվականին D յԳ եւ Ճ եւ Բ թուին (3×100+2=302 թ.)
5 ABCDEO ի դպրութիւն
6 DEO պատւով
7 ACO ի իե ն T_1 ի 27 (մեհեկանի)
8 D խաղա d (խաղա)յ
9 ABCO տփխեաց
10 A իսմիլի DO իսմայելի T_1 իսմայէլի
11 ABCO ամի
12 AC հայրապետութեանն
13 ABCDO *չիք* ի
14 D յ եւ բ թուին B թվին
15 ABO սմպատ
16 B *չիք* ժողովել
17 AB կաթուղիկոս
18 B զզաքարիայ

19 ACO զհայրապետութիւնն B զհայրապետութեանն
20 ADET_1 աշտիճան
21 A սարկավագութեան
22 A այդ
23 ADET_1 աշտիճանացն
24 CDO պատւոյ
25 ABO սմպատ
26 ABCO Ջափռ
27 AO սմպատայ B սմբատա
28 B (որ) յետոյ (թագաւորեաց)
29 ABCDEO որ
30 A ի բուղաէ
31 C իւրաքանչիւր
32 ABO սմպատ
33 ABO ստեփաննոս
34 ABCO որ
35 A սամառաի CO սամառիայ B սամառիա
36 ACO (իսկ) յժա թուականին CO թվականին B (իսկ) յետ յժա թվին D (իսկ) յ եւ ժա թուին
37 ABCO ամիրմումնի
38 C սահմատն
39 BC տա
40 ABCO ալէ
41 C ահէի

խանաց իշխան ամս ԻԵ[1] մինչեւ ցՅԼԶ թուականն[2] եւ ապա թագաւորեաց:

255 Ի սորա աւուրս, յՅԺԲ թուականին[3], ի քառասնորդս[4] պահոց[5], ի փոքրիկ շաբաթուն եղեւ շարժումն ահագին եւ զբազումս կոտորեաց եւ զգեղեցիկ շինուածս տապալեաց եւ տեւեաց մինչեւ ի ժամանակս երից ամսոց:

256 Եւ յայսմ ամի Շահապ որդի Սեւադայի[6] ամբոխասաստ զաւրու գայ յերկիրս Հայոց՝ աւերել, գերել զերկիրս կամելով: 257 Եւ եկեալ յԱրշարունիս գաւառ՝ իջանէ յեզերս Երասխայ[7] ըստ հարաւոյ կուսէ, ի տեղին[8], որ այժմասի Քառասունք: 258 Իսկ մանուկն Աբաս՝ սպարապետն Հայոց, յուսալով յԱստուած, ելեալ ի Կաղզուան աւանէ ԽՌ արամբք ամենայն Հայոց զաւրուն, քաջաւք եւ մրցողաւք[9], գայ[10] հասանէ ի վերայ նոցա. զբոլոր բանակն ցիր ու ցան վայրացն ընկեցեալ՝ սրախողխող եւ գետավէժ զամենեսեան առնելով: 259 Սակս որոյ եւ անուն տեղւոյն[11] ըստ թուոյ[12] մանկանցն Սեբաստիոյ[13] մինչեւ ցայսաւր կոչի Քառասունք: 260 Իսկ Շահապայ ԻՋ արամբք[14] մազապուր պրծեալ՝ անցեալ գնայր ամաւթալից:

261 Եւ զկնի այսորիկ, յ ՅԻԴ թուականին[15] վախճանի[16] Տէր Զաքարիա[17]: 262 Եւ նստի կաթողիկոս[18] Տէր Գէորգ[19] մեծաշուք պատուով[20] յաւուրս[21] տաւնի թլփատութեան[22] Տեառն: 263 Եւ ի նոյն ամի մահն ահագին համաշխարհական: 264 Սա էր ի գիւղաքաղաքէն[23] Գառնւոյ[24], որ կալաւ զաթոռ հայրապետութեան[25] ամս ԻԲ[26]: 265 Եւ յԺԲ[27] ամի սորա[28] թագաւորեաց Աշոտ:

266 Այլ[29] մեր ըստ աւրինի ուղեւորացն արարեալ, որք միանգամայն[30] ոչ կարեն բառնալ զոր կամինն՝ տկարութեան ուժոյն զանդրադարձութիւնն[31] արարեալ յաւելուած[32]. այսպէս եւ ի մնացեալսն[33] ի բանէս կրկին դարձցուք՝ բերել զկարգ թագաւորացն[34] Պարսից եւ զամիր-ալ-մումնիսն Տաճկաց, եւ ապա զկայսերս[35] Յունաց. զի ընդ նմա[36] համեմատեսցի վախճան[37] բանիս:

1 AO սմպատայ BD սմպատա T_1 ամս 27
2 ABCO (մինչեւ) յլզ D (մինչեւ) յզն եւ լզ C թվականին O թվականն D թուին
3 ABCO յժբ D գ.ն. եւ ժբ թուին B թվին D թուին Co թվականին
4 AB ի քառասներորդս C ի քառասնորդ O ի քառասներորդ T_1 քառասներորդս
5 ABCO պահոցն
6 A սեւանայ
7 BD երասխա
8 CDEO ի տեղի
9 O մրցողոք
10 BCD գա d գայ
11 C տեղոյն
12 C ըստ թվոյ
13 ABO սեբաստու C սեբաստոյ
14 ACEO ժզ արամբ BD *չիք* իզ արամբք d ժզ արամբ
15 BO յիդ թվին D ԳԾ եւ ԻԴ թուին C թվականին
16 DO վաղճանի
17 CE զաքարիայն
18 A կաթուղիկոս
19 A Գեորգ
20 DO պատւով
21 ABD յաւուր
22 ACO թլփատութեանն
23 ABCE ի գեղաքաղաքէն
24 BCOD զառնոյ
25 AC հայրապետութեանն
26 ABDO T_1 ԺԲ R 12 T_2 ԻԲ
27 A յերկոտասան BO յ ԲԺ ն C յ ԲԺ ան
28 A սորայ
29 A այղ
30 AE միանգամ C մի անգամ
31 BD զանդրադարձութիւն d (զանդրադարձութիւն)ն
32 O յաւելւած
33 ABCO (եւ) զմնացեալն
34 AC թագաւորութեանցն
35 BO զկայսերսն
36 ACE (ընդ) նմին
37 DO վաղճան

ԳԼՈՒԽ[1] Գ[2]

Թագաւորք Պարսից Սասանականք[3], անուանք եւ ժամանակք նոցին[4]

1 *Արտաշիր ամս Խ.*
Շապուհ ամս ԾԳ.
Ներսեհ ամս ԺԴ[5].
Որմիզդ ամս Գ.
Շապուհ ամս ԾԸ.
Արտաշիր ամս Գ.
Վռամ, որ եւ Կրման երկանուն[6] ամս ԺԱ.
Յազկերտ ամս[7] Ի.
Վռամ ամս ԻԲ[8].
Յազկերտ Ջախջախ ամս ԺԹ[9].
Պերոզ ամս ԻԷ.
Վաղարշ ամս Դ.
Կաւատ ամս ԺԱ.
Ջամասպ ամս Դ[10].
Կաւատ ամս ԼԱ[11].
Խոսրով, որ մկրտեցաւ՝ ամս ԽԸ[12]: 2 *Սա
ի ժամ մահուան[13] իւրոյ ընկալաւ զերկնա-
յին շնորհս[14], հաւատաց ի Քրիստոս եւ
մկրտեցաւ յԵրրորդութիւն[15] սուրբ. եւ ի
սենեկի[16] իւրում ետ պատարագ մատուցա-
նել եւ հաղորդեցաւ մարմնոյ եւ արեան[17]
Տեառն:*
3 *Որմիզդ ամս ԺԲ:* 4 *Ի սորա ժամա-
նակս[18] էր Վահրամ ոմն Մեհեւանդ[19] իշ-
խան արեւելից կողման աշխարհին Պար-
սից, որ հարկանէր քաջութեամբ զզաւրսն
Թետալաց[20] եւ բռնութեամբ ունէր զԲահղ
եւ զամենայն երկիրն[21] Քուշանաց մինչեւ
յայնկոյս գետոյն մեծի, որ կոչի Վեհ-
ռոտ[22], եւ մինչեւ ցտեղին, որ կոչի Գաս-
բուն:* 5 *Այս Վահրամ պատերազմեալ ընդ
արքային[23] Մազքթաց՝ եհար զբազմու-
թիւն զաւրացն եւ սպան զթագաւորն եւ
յափշտակեաց զգանձս թագաւորու-
թեանն[24]. եւ սուղ ինչ աւարմասն առա-
քեաց ի մեծամեծ ընչիցն թագաւորին
Որմզդի եւ զայլսն[25] զաւրացն բաշխեաց:*
6 *Իսկ թագաւորն[26] առեալ զայն՝ ասէ
ցասմամբ. «Ընթրիքն առաւել մեծագոյն,
եւ զնշանն ի պատառոյս ծանեայ[27]. յայն-
չափ[28] մեծամեծ գանձուց[29] զա՞յս[30] միայն
բերէք յարքունիս»:* 7 *Եւ հրամայեաց
փշտիպանացն՝ երթալ ժողովել զգանձսն ի
զաւրացն:*
8 *Ընդ որ զայրացեալ զաւրացն՝ սպա-
նին զփշտիպանսն եւ թագաւորեցուցին
զՎահրամ եւ միաբանութեամբ դիմեցին
յԱսորեստան՝ սպանանել զՈրմիզդ. զոր
լուեալ Որմզդի՝ փախչել[31] կամելով, եւ ան-*

1 ABCDO *չիք* գլուխ
2 ABO (գլուխ) Գ
3 BD սահմանականք d սասանականք
4 B նոցա D *չիք* նոցին d նոցին
5 CEO ներսեհ ԺԳ
6 BDO *չիք* երկանուն o երկանուն
7 ABCDO (ամ) մի
8 BDO (ամս) բ
9 ABCO (ամս) իթ
10 BCDO (ամս) բ
11 ABCDEO (ամս) խա
12 ABCO (ամս) խէ
13 ABD մահուն
14 AB երկնային ընկալաւ շնորհս E երկնային շնորհս ընկալաւ D երկնային d զ(երկնային) T_2 ընկալաւ զերկնային շնորհս
15 ACO յերրորդութիւնն
16 AD սինեկի
17 A արեանն
18 ABCO ժամանակն
19 A մեհեւանդ
20 A թետաղաց D թէտալաց
21 B երկիր
22 C մեծի զետոյն... վեհուստ
23 AC ընդ արքայն
24 BD թագաւորութեան
25 A զայդսն
26 C թագաւոր
27 ABOC ծանեա
28 O յայն չափ
29 BO գանձուցն
30 A զայս միա՞յն O զա՛յս C զայս T_1T_2 բերիք ՆՌ.Ն. բերէք
31 COD փաղչել

ցեալ ընդ գետն Դկլաթ ընդ զոմն՝ ի Վեհ-կաւատ[1]: 9 *Այլ*[2] *խորհուրդ արարեալ խոր-հին արանցն եւ համահարզացն եւ փշտի-պանաց՝ սպանին զՈրմիզդ*[3] *եւ նստուցին թագաւոր զԽոսրով որդի նորին ի վերայ աշխարհին*[4] *Պարսից:*

10 *Եւ ոչ*[5] *յետ բազում աւուրց Վահ-րամ ամենայն զաւրաւքն եկն եհաս փու-թանակի իբրեւ գխոյանալ արծուեաց, իսկ Խոսրով իւրայաւքն*[6] *փախստեայ*[7] *անց ընդ գետն մեծ Դկլաթ*[8]: 11 *Եւ Վահրամ հա-սեալ՝ էառ զտուն եւ զգանձն արքունի եւ նստաւ ի գահոյս թագաւորին*[9]*...*

12 *...ապստամբեցին*[10] *զաւրն, որ ի Թի-րակ*[11] *եւ կացուցին իւրեանց թագաւոր*[12] *զՓոկաս, եւ եկեալ ի Կոստանդնուպոլիս*[13]՝ *սպանին զՄաւրիկ եւ զորդիս նորա:* 13 *Եւ*[14] *լուեալ Խոսրովու*[15]՝ *առ զբազմու-թիւն զաւրաց իւրոց եւ ել ի կողմանս ա-րեւմտից. եւ առ նախ զԴարայ*[16] *քաղաք եւ ապա զԽոռեմ զաւրավար*[17]*, որ Ռազ-մանն անուանի, զաւրաւք առաքէ ընդ Ա-սորիս*[18]*, եւ զԱշդատ*[19]՝ *ընդ սահմանս Հա-յոց:* 14 *Որոյ եկեալ պատերազմեցաւ ընդ զաւրսն*[20] *Յունաց, որ ի Դու եւ ի յՈրդրու, եւ*[21] *փախստեայ*[22] *տանի մինչեւ ի Սատա-լայ*[23] *եւ առնու զքաղաքն Կարնոյ*[24] *եւ գե-րէ*[25] *զկաթողիկոսն*[26] *Յովհան*[27] *ամենայն սպասիւք կաթողիկոսարանին*[28]*, եւ ամե-նայն բնակչաւք քաղաքին տանի յԱհմա-տան*[29]*:*

15 *Իսկ Խոռեմ անցեալ ընդ Ասորիս՝ հնազանդեցոյց զԱմիթ, զՈւռհայ*[30] *եւ զԱնտիոք*[31]*:* 16 *Եւ Շահենայ*[32] *զաւրավա-րի*[33] *Պարսից առեալ զքաղաքն Կեսարիա*[34]՝ *եկաց ի նմա*[35] *տարի մի:*

17 *Եւ Խոռեմայ*[36] *անցեալ ի Պիսիդայ*[37]՝ *առնու զՏարսոն քաղաք եւ պաշարեալ զԵրուսաղէմ աւուրս ԺԹ՝ փորեաց զհիմն քաղաքին եւ առ զնա:* 18 *Եւ այրեցին*[38] *զնա հրով եւ սատակեցին սրով ԾԷՌ եւ գերեցին*[39] *ԼԵՌ. եւ զԶաքարիա*[40] *հայրա-պետն եւ զսուրբ Խաչն փրկչական ամե-*

---

1 ABCO վահկաւատ
2 A այղ
3 ABCOD (խորհուրդ արարեալ) խորհի (արանց եւ համարզացն եւ փշտիպանաց) արարին (d ջնջել է՝ արարին)
4 O աշխարհիս (պարսից)
5 CE *չիք* ոչ C եւ յետ բազում
6 A իւրայեաւքն B իւրայովքն
7 A փախտեաայ BCD փախստեա O փախըստեայ
8 ABD դկլայի
9 Հմմտ. Սեբ. գլ. ԻԱ: *(Ասողիկի ձեռագրերում եւ տպագիր բնագրերում մի մեծ հատուած պակաս է: O ձեռագրում գրիչը գրել է.* «Բ թուղթ ի յօրինակ պակաս է, անմիտ գրիչս չի մեղադրէք»: *Ազատ է թողնուած երկու մեծ թերթ՝ 4 էջ (էջ 372–375):* A *175բ–176ա էջերում պակասը չի նշուած:* B-ն *բնա-գրի պակասը չի նշել (էջ 273բ):* Տե՛ս T₂ , էջ 113 եւ էջ 360–362, ծն. 87: D *դատարկ է թողել ինը էջ:*
10 A ապստամպեցին
11 ABD զօր O ի թիրաք T₁ տօրք T₂ զօրն որ (ի թիրակ)
12 AC եւ թագաւորեցուցին
13 A ի կոստանտնուպօլիս OC կոստանդնուպօլիս
14 AO *չիք* եւ ABOD զոր (լուեալ)
15 ACO խոսրովայ BD խոսրովա (խոսրովա)յ
16 ABCO զդարա (քաղաք)
17 AO զօրավարն
18 ABC ընդ յասորիս
19 BD աշդատ d զաշդատ ՆԲ.Ն. Աշտատ
20 CE ընդ զօրս
21 T₁T₂ և (փախստեայ)
22 ABCDO փախստեա d (փախստեա)յ
23 A ի սաղատա BD իսադալա O ի սադաղա
24 ABCD կարնա
25 AC գերէր
26 A զկաթուղիկոսն B *չիք* զկաթողիկոսն CD զկաթո-ղիկոս
27 AC յոհան BO *չիք* Յովհան օ յովհան
28 A սպասուք կաթուղիկոսարանին BDO *չիք* ամե-նայն սպասիւք կաթողիկոսարանին d ամենայն սպասուք կաթողիկոսարանին
29 AC ի յահմատան O ի յահմադան
30 AD զուռհա d (զուռհա)յ
31 ABCDE զանտւոք d (զանտ)ի(ւոք)
32 BD շահենա
33 BD զօրավար d (զօրաւար)ի
34 BC կեսարիայ
35 C ի նմայ
36 BD խոռեմա
37 AE պիսիդա BD ի պիսիդոն
38 C այրեաց
39 O գերեացին
40 C զզաքարիայ E զաքարիայ

նայն սպասիւքն[1], ոսկւով[2] եւ արծաթով տարան ի դուռն արքունի: 19 Իսկ թագաւորն զկալանաւորսն[3] հրամայեաց ի քաղաքն դարձուցանել եւ շինել զքաղաքն եւ հալածել զՀրէայսն[4] եւ կացուցանել երիցապետ քաղաքին զՄոդեստոս[5], որ ի Հայս թուղթ գրեաց:

20 Եւ յամի ԻԹ թագաւորութեան[6] Խոսրովու[7] քակեաց Կոմիտաս[8] զմատուռն[9] սրբոյն Հռիփսիմէի[10]՝ զշինեալն ի սրբոյն Սահակայ[11]: 21 Եւ եգիտ[12] անդ զմարմին սրբոյն Հռիփսիմէի[13] ինն թիզ եւ չորս մատն[14]՝ կնքեալ[15] մատանեաւ սրբոյն Գրիգորի եւ սրբոյն Սահակայ[16]. եւ իւրով եւս մատանեաւ կնքեալ՝ շինեաց զեկեղեցին եւ ի նոյն տեղի եդ զնշխարսն: 22 Եւ զսուրբ կաթողիկէին[17] փայտայարկսն վերացուցեալ՝ քարայարկ շինեաց: 23 Եւ էր Յովհան[18] վանաց երէց[19]:

24 Իսկ Խոռեմ զաւրավարն Պարսից, որ գերեաց զԵրուսաղէմ, ամենայն զաւրաւքն ի Քաղկեդոն հասանէր եւ մարտուցեալ նաւուք[20] ընդ Կոստանդնուպոլիս[21]՝ ի միում աւուր ի Պարսից զաւրացն[22] մեռան արք ԴՌ[23]:

25 Եւ ապա Հերակլէս թագաւորն[24] զԿոստանդին[25]՝ զորդի իւր թագաւորեցուցեալ[26] ի Կոստանդնուպոլիս[27], ինքն եւ ի Կեսարիա[28]՝ ժողովել զամենայն զաւրս[29] իւր ԾԻՌ[30]: 26 Եւ[31] դիմեաց ի վերայ արքային Պարսից եւ եկն ի Կարնոյ[32] քաղաք[33]. եւ հասեալ ի Դուին՝ աւերէ զնա, եւ զՆախճաւան եւ զԳանձակ[34] եւ զՀիեդակ[35] ի հիմանց բրէ. կործանէ եւ զբագինս հրատին մեծի, որում Վնասպն[36] կոչէին: 27 Յաւարի առեալ զաշխարհն Պարսից՝ դառնայ[37] ընդ Մարս[38]. գայ[39] հասանէ ի Փայտակարան, յաշխարհն Կասպից[40], բանակի[41] ի Տիգրանակերտ աւանի: 28 Եւ զաւրավարքն[42] Պարսից Շահր-Վարազ եւ Շահէն[43] երկուք բանակաւք[44] յառաջոյ[45] եւ զկնի հասանեն Հերակլէսի[46]: 29 Եւ դարձաւ Հերակլէս[47] ի թիկունս կոյս, հար-

1 ABE սպասուքն D սպասօքն O սպասուքն
2 BC ոսկով
3 B զկալաւորսն E զկալանաւորս
4 A զհրեայսն
5 B զմողեսոս E զմողէստոս
6 ACO թագաւորութեանն
7 ACO խոսրովայ B խոսրովա
8 O կումիտաս
9 BD զմատուռ
10 AD հուփսիմէ BC հռիփսիմէ d (հուփսիմէ)ի
11 BD սահակա
12 O եգիդ
13 AD հուփսիմէ B հռիփսիմէ d (հուփսիմէ)ի
14 ABCO թ (թիզ) եւ դ (մատն)
15 B կընքեալ
16 B սահակա
17 A կաթուղիկէին
18 BD յովհանն E յոհան
19 B էրէց
20 BCEO նաւօք
21 A կոստանդնուպօղիս CEO կոստանդնուպօլիս
22 ACE ի պարսից զօրացն մեռան BDO մեռանի պարսից զօրացն T_2 մեռանին ի պարսից զօրացն
23 ABCE (արք) տ *փխ* դռ D (արք) դ.ռ.
24 AC թագաւորն Հերակլէս T_2 Հերակլէս թագաւորն
25 ADO զկոստանտին d զկոստանդին
26 C թագաւորեցուցանել
27 A ի կոստանտնուպօլիս BCEO ի կոստանդնուպօլիս
28 C ի կեսարիայ
29 AC զզօրս
30 D ն եւ իռ
31 ABCEO *չիք* եւ
32 AD ի կարնո d ի կարնոյ
33 O քաղաքն
34 BD զգանծակ
35 BCDEO *չիք* եւ զհեղակ Ad եւ զհիդակ T_1T_2 զՀեղակ
36 O վնասպ D վընասպ d (վընասպ)ն
37 BD դառնա
38 CO ի (մարս) CO *չիք* ընդ (մարս)
39 DE գա d գայ
40 ABD կասբից CEO կազբից
41 ABCO բանակին
42 ABCDEO զօրն *չիք* զօրավարքն d զօրավարն
43 B շահեն
44 AD բանականք
45 ABCE առաջնոյ O առաջոյ
46 ACO երակլի BD հերակլի C հերակլոս
47 BCE հերակլոս

կանէ զՇահէն[1] ԼՌ-աւքն[2]: 30 Եւ ինքն ընդ
Ծղուկս ի Նախճաւան[3] թափի. եւ անցեալ
ընդ գետն Երասխ յաւանն[4] Վրնջունս[5]՝
գնաց ի Բագրեւանդ[6] եւ անցեալ յԱպա-
հունիս[7]՝ բանակի ի գիւղն[8], որ կոչի Խարճ-
տաւնք[9]: 31 Եւ Շահր-Վարազ այրընտիր[10]
եղեալ՝ ԶՌ-աւ[11]՝ նստի յԱրճէշ՝ դարան
գործեալ Հերակլէսի[12]: 32 Եւ հասանէ ի
վերայ նոցա ի[13] գիշերի. հուրբ վառեաց
զքաղաքն, եւ զելեալսն ի նմանէ սրով սա-
տակեաց. եւ առեալ զաւարն[14] ամենայն՝
գնաց ընդ Կեսարիա[15] յԱմասիա[16]՝ հանգու-
ցանել զզաւրս իւր:

33 Եւ դարձեալ դառնայ[17] զաւրաւք[18] ի
Հայս, անցանէ ի Շիրակ, ընդ Կոգովիտ
ճանապարհ կալեալ ի Հեր[19] եւ Զարեւանդ
գաւառ, դէպ ուղիղ ի Տիզբոն[20] ի վերայ
Խոսրովու[21]. եւ անցեալ յայնկոյս լերինն
Վարասպայ[22] յերկիրն Ասորեստանեաց:
34 Եւ անցեալ ընդ արեւմուտս[23]՝ գնաց ի
Նինուէ: 35 Եւ Հերակլէս[24] սաստիկ զաւ-
րութեամբ դարձաւ ի վերայ նոցա. եւ
զաւրն Պարսից ոչ գիտացին[25] զդառնալն[26]
Հերակլէսի[27], զի բալ ունէր զերեսս դաշ-
տին, մինչեւ երթեալ խառնեցան ընդ մի-
մեանս: 36 Եւ աւգնեաց Տէր Հերակլէսի[28]
յաւուր[29] յայնմիկ. եւ պարտեցան զաւրն
Պարսից առաջի նորա, սպանաւ եւ զաւրա-
վարն[30] նոցա. եւ ասպատակ սփռեալ[31] յա-
ւարի առեալ զաշխարհն[32] Պարսից:

37 Եւ ինքն կայսրն հասանէ ի դուռն
Տիզբոն[33] քաղաքի եւ այրէ շուրջ զքաղա-
քաւն զամենայն թագաւորական ապա-
րանս եւ դառնայ յԱտրպատական:
38 Յայնժամ զաւրն Պարսից եւ նախա-
րարքն թագաւորեցուցին զԿաւատ որդի
Խոսրովու[34] եւ սպանին զԽոսրով: 39 Եւ
Կաւատ առաքեաց հրեշտակս[35] պատարա-
գաւք առ կայսրն[36] ի հաշտութիւն. առա-
քեաց եւ նա նոյնպէս, եւ խաղաղութիւն
արարին ընդ միմեանս. եւ սահման նոյն
հաստատեցաւ, որ ի մէջ Մաւրկայ եւ Խոս-
րովու[37]:

40 Իսկ Կաւատ կեցեալ ամիսս վեց[38]՝
վախճանի[39]. եւ թագաւորէ Արտաշիր որդի
նորա, մանուկ տղայ[40]: 41 Իսկ կայսրն[41]
Հերակլէս[42] գրէ առ Խոռեմ զաւրավարն

1 A զշահենն CO զշահէնն B զշահեն
2 ACEO ԼՌ – օf
3 A ի նաղնաւանն O ի նախնուան
4 ABDO յաւան
5 ABCO վրընջունիս
6 A ի բագրանդ
7 AT_1 ընդ ապահունիս DO ընդ յապահունիս
8 B ի գեօղն E գեւղն
9 A խարնաւf a (խարն)տ(աւնf) BO T_1 խարնտօf o (խարնտօ)ն(f) T_2 խրնտօնf
10 CD այրընդիր Bd այրընտիր
11 ABCE Ց աւ
12 AE երակղի B հերակլի CDO երակլի d հերակլի
13 ABCO *չիք* ի
14 $BDOT_1$ զօրն *փխ* զաւարն (ՆԲ.Ն. զաւր, զաւրաց *փխ* զաւար, զաւարաց)
15 B (գնաց) ի (Կեսարիա) B *չիք* ընդ C կեսարիայ
16 BC յամասիայ
17 BCD դառնա
18 ABCO զօրօfն
19 ABCEO ի հէր
20 ABC տիսբոն
21 C ի խոսրովու *չիք* ի վերայ
22 BD վարասպա T_2 Զարասպայ
23 C ընդ յարեւմուտս
24 A Հերակղ CDEO հերակլ

25 ACE ոչ գիտաց D ոչ գիտացին d ոչ գիտացինf
26 O զզալն
27 ABCO հերակլի
28 ABCO հերակլի
29 C յաւուրն
30 ABCO զօրն P զօրավարն
31 E ասպատակս փռեալ
32 O զաշխարհս
33 ABCDE տիսբոն
34 CEO խոսրովայ ABD խոսրովա
35 C զհրեշտակս
36 ACO առ կայսր
37 BD եւ սահմանեցին հաստատ նոյնպէս ի մէջ մուրկա եւ խոսրովա d սահման նոյն հաստատե-ցաւ ի մէջ ACO խոսրովայ
38 ABCO ամս զ
39 A վախջանի DO վաղճանի
40 AD տղա
41 CE կայսր
42 A երակղ BD հերակլ CO երակլ

*Պարսից, որ էր ի կողմանս Աղեքսանդրի[1],
եւ կոչէ առ ինքն եւ Թագաւորեցուցանէ
Պարսից. եւ խնդրէ ի նմանէ զԽաչն
փրկչական եւ առաքէ զկնի նորա արս[2]
հաւատարիմս սակաւ զաւրաւք:* 42 *Եւ ե-
կեալ Խոռեմայ[3] սպան զմանուկն Արտա-
շիր. եւ խնդիր արարեալ փրկչական Խա-
չին՝ առաքեաց առ Հերակլէս[4]. եւ նորա ա-
ռեալ տարաւ յԵրուսաղէմ:*

43 *Աստանաւր դադարէ Թագաւորու-
թիւնն[5] Պարսից յազգէն Սասանայ[6]
սկսեալ յերրորդ ամի Փիլիպպոսի Թագա-
ւորի Հռոմայ[7] եւ դադարեալ յԺԸ[8] ամի Հե-
րակլէսի[9], յՀԷ[10] Թուականին՝ կալեալ[11] ընդ
ամենայն Թագաւորութիւնն[12] Պարսից ազ-
գին Սասանեան ամս ՅԶՁ:*

44 *Յետոյ Թագաւորեցին մի մի ամ[13]
բազում պատանիք[14] այլ եւ[15] աղջկունք,
ամսականաւք, որ ոչ իսկ են արժանի յի-
շատակի[16]. բայց անուանք նոցա են այսո-
քիկ. յետ Խոռեմայ Թագաւորէ Բորն,
դուստր Խոսրովու[17]. եւ ապա Յազկերտ որ-
դի Կաւատայ Թոռն Խոսրովու[18], որ Թագա-
ւորէ ի Տիզբոն[19]:*

1 BCO աղէքսանդրի
2 BDO այրս
3 Bd խոռեմա
4 A առ երակղ B առ հերակլ CDO առ երակլ d (առ) հ(երակլ)
5 BD թագաւորութիւն
6 BD սասանա
7 ABC հռովմայ O հռօմայ
8 A յուք եւ ժ (ամի) BC յ Ը եւ ժ O յ Ը եւ ժ E յուքն եւ ժ
9 ACO հերակլի B երակլի
10 A ի ՀԷ թուականին C ի ՀԷ թվականին B յՀԷ թվին O ՀԷ թվականին
11 ACO կալեալք
12 ACO թագաւորութիւնն T_2 զթագաւորութիւն
13 ABCDO մի ժամ
14 ACEO պիտանիք
15 A այդ եւ (աղջկունք)
16 ABC (ոչ իսկ են) յիշատակի արժանի
17 ABCEO խոսրովայ
18 ACO խոսրովայ
19 ABCO ի տիսբոն

ԳԼՈՒԽ[20] Դ[21]

Ամիր-ալ-մումնիքն[22] Տաճկաց եւ որ ինչ յաւուրս նոցա գործեցաւ

1 *Այլ[23] դոյզն ինչ յառաջ քան զմահն
Խոսրովու[24], յութերորդ ամի Հերակլէսի[25]
կայսեր եւ ի ԿԸ Թուականին[26] Հայոց[27] ե-
րեւեցաւ Մահմետ ի չքաստանէ, որդի
Աբդլայի, մարգարէ Տաճկաց:*

2 *Յայնժամ Հրէայքն[28], որ[29] ապստամ-
բեալ[30] էին ի[31] Յունաց եւ ամրացեալ ի քա-
ղաքն Եդեսիա[32], յորժամ ոչ կարացին զդէմ
ունել զաւրացն Յունաց, ելեալ գնացին ի
Տաճկաստան առ որդիսն[33] Իսմայիլի[34] ԺԲՌ
մարդ, եւ ծանուցանեն նոցա զհարազա-
տութիւն[35] իւրեանց եւ կոչեն յաւգնակա-
նութիւն[36]:* 3 *Եւ զի խաւսեցեալ էր Մահմե-
տի առ նոսա, եթէ «Ձեզ[37] խոստացեալ է
Աստուած տալ զերկիր[38], եւ ոչ ոք կարէ
կալ ընդդէմ ձեր պատերազմաւ»:* 4 *Ժողո-
վեցան որդիքն Իսրայէլի[39] յԵւիլայ[40] մին-
չեւ ցՍուր եւ յանդիման Եգիպտոսի[41]:* 5 *Եւ*

20 ABCO *չիք* գլուխ
21 AO (գլուխ) Դ
22 A ամիրաղմումնիք O ամիրալմումնիք C ամիրալ-մումիքն
23 A այդ
24 BD խոսրովա
25 ABC հերակլի O հերակլեայ
26 AO թուականութեանն C թվականութեանն BD Ը երորդ թվին
27 Bd *չիք* հայոց d հայոց
28 A հրեայքն
29 DO *չիք* որ o որ
30 A ապստամպեալ եին D ապստամպեալ էին
31 ABCDEO *չիք* ի
32 ACE եդեսայ O եդեսիայ
33 BD առ որդին
34 B իսմայէլի D իսմայելի
35 A զհարազատութիւնն
36 C օգնականութիւն
37 T_2 Ձեզ
38 BDO զերկիրն
39 Ad իսրայիղի
40 AO յեւիղա B յեւիլա C յևիլա
41 A եգւպտոսի

գնացին յանապատէն Փառանու ԺԲ[1] ցեղ, ըստ ցեղի տանց[2] նահապետութեան իւրեանց: 6 *Եւ հասեալ յՌաբովթ Մովաբու, ի սահմանս[3] Ռուբինի[4]՝ պատերազմեցան ընդ Թէոդոսի[5], եղբաւր Հերակլէսի[6] եւ ի փախուստ դարձուցին:* 7 *Եւ դարձեալ այլ զաւր կազմեաց կայսրն[7] Հերակլէս[8] ՀՌ եւ առաքեաց ընդդէմ նոցա:* 8 *Եւ հասեալ ի Յորդանան՝ անցին ի յԱրաբիա[9] եւ հետիոտս գնացեալ ճակատեցան ընդ բանակին Իսմայիլի[10]. եւ պարտեալ ի նոցանէ ի փախուստ դարձան. եւ նոքա[11] անցեալ ընդ Յորդանան՝ բանակեցան[12] յԵրիքով:* 9 *Յայնժամ զարհուրեալ ամենայն Երուսաղէմացիք[13]՝ զսուրբ Խաչն ամենայն սպասուք[14] եկեղեցւոյն նաւաւք[15] ի Կոստանդնուպոլիս[16] յուղարկեցին:*

10 *Իսկ Մահմետ յետ երկու[17] ամի իշխանութեան[18] իւրոյ մեռանի ի մետասաներորդ[19] ամի Հերակլէսի[20]:* 11 *Եւ փոխանորդէ զիշխանութիւնն[21] Աբուբաքր[22], Ոթման[23] եւ Ամր[24] ամս ԼԸ[25]:*

12 *Եւ իբրեւ թագաւորեաց Կոստանդին[26] որդի Հերակլէսի[27], տիրեցին Տաճիկք[28] Հրէաստանի եւ Ասորեստանի եւ բաժանեցին զզաւրս իւրեանց[29] յերիս մասունս. մասն մի յԵգիպտոս[30], որ երթեալ կալան մինչեւ ցԱղեքսանդրիա[31]. եւ մասն մի ընդ հիւսիսոյ կողմն[32] ընդդէմ թագաւորութեանն Յունաց, եւ կալան ի վերջնոյ[33] ծովէն մինչեւ յեզր գետոյն մեծի Եւփրատայ[34], եւ յայն կողմն[35] գետոյն զՈւռհայ[36] եւ զամենայն քաղաքս Միջագետաց. եւ մասն մի յարեւելս[37], ի վերայ թագաւորութեան[38] Պարսից, որք երթեալ ի Տիզբոն[39]՝ հարին զզաւրս Պարսից[40] եւ[41] սպանին[42] զթագաւորն նոցա զՈրմիզդ, որ էր թոռն Խոսրովու. եւ աւարեալ[43] զՊարսս[44]՝ զգանձն արքունի[45] հասուցին յաշխարհն իւրեանց:*

13 *Եւ մեծ մասն զաւրուն ասպատակեալ յաւարի առին[46] զՄարս, զԳողթն[47], զՆախճաւան:* 14 *Եւ գունդ մի ասպատա-*

1 A երկոտասան B Բժ ն CO Բժ-ան
2 ABCDEO T_1 տանց T_2 *չիք* տանց
3 CE ի սահմանսն
4 A ռուբինի T_1T_2 ռուբենի R рубин (էջ 87)
5 A ընդ թեոդոսի
6 A երակղի CDO երակլի B հերակլի d հերակլի
7 ACD կայսր E *չիք* կայսրն
8 A հերակղ BCO հերակլ
9 C ի արաբիայ DEO ի յարաբիայ
10 A իսմաիլի B իսմայէլի DO իսմայելի
11 A նոքայ
12 CE եւ (բանակեցան)
13 A էրուսաղեմացիք B երուսաղէմացիքն
14 ADO սպասուք B սպասուքն C T_2 սպասիւք
15 ACO T_2 նաւովք BD նաւօք T_1 նաւուք
16 A ի կոստանտնուպօղիս CO ի կոստանտնուպօլիս
17 ABCO Բ (ամի)
18 C իշխանութեանն
19 O մետասաներորդի
20 ABCO հերակլի
21 C իշխանութեանն
22 ABO ապուբաքր
23 C օթմօն
24 ABCO ամռ
25 D Լ և Ը

26 ADO կոստանտին
27 A Հերակղի BCO հերակլի
28 B տանիկ
29 O իւրց *փխ* իւրեանց
30 A յեգւպտոս
31 A ցաղեկսանդրիա C ցաղէքսանդրիա EO ցաղէքսանդրիայ
32 ABCO ընդ հւսւսոյ կողմանն
33 B ի վերջո E ի վերջնոյն D ի վերջնո
34 ACO եւփրատայ
35 ACO յայն կողմ B յայնմ կողմ
36 AD զուռհա
37 AD յարեւեալս
38 ACO թագաւորութեանն
39 BD (յարեւելս), որք երթեալ ի տիսբոն ի վերայ թագաւորութեան պարսից
40 BD (հարին) եւ զզօրս նոցա *փխ* պարսից ACO զզօրսն պարսից
41 ADE *չիք* եւ
42 AE (Սպանին) եւ
43 ABCDEO աւերեալ
44 BD զպարս
45 B յարքունի
46 A ասպատակ ամպ (ջնջում կա)եալ C ասպատակ ամպեալ O ասպատակեալ o (ասպատակ) սփռ(եալ) E ասպատակ արարեալ C աւարի (առին)
47 BD զգողթ d (զգողթ)ն

կեալ ընդ գաւառն Արտազ ի վերայ զաւ-
րավարին Յունաց, որում անուն[1] էր Պռո-
կոպ, եւ հարկանէին զնա. եւ յաւարի ա-
ռին[2] զբանակն նոցա եւ[3] գնացին յաշ-
խարհն իւրեանց: 15 Եւ եղեւ այս[4] ի ԻԲ ա-
մի Աբուբաքրայ[5], Ոթմանայ[6] եւ Ամրայ[7]
իշխանաց[8] Իսմայիլի[9]:

16 Եւ դադարեալ ամս երիս[10] ապա ի
ԻԶ ամի նոցին իշխանութեան[11] եւ յեր-
րորդն Կոստանդնի[12] թոռին[13] Հերակլէսի[14]
ել զաւրն[15] Իսմայիլի[16] յԱսորեստանէ ընդ
ճանապարհ Ձորոյ յերկիրն Տարաւնոյ. ընդ
Բզնունիս, ընդ Բերկրոյ ձորն յԱյրարատ[17]
թափեցան: 17 Եւ առին զԴուին քաղաք եւ
զգտեալ արսն[18] ի նմա կոտորեցին, եւ
զկանայս[19] եւ զմանկունս ի գերութիւն
վարեցին ոգիս ԼԵՌ, որ աւր Ի էր տրէի[20]
ամսոյ[21], ի կուլթս այգեստանի[22]: 18 Իսկ իշ-
խանն Հայոց Թէոդորոս[23] Ռշտունեաց[24]
տէր, որ շինեաց[25] զԱղթամարայ կղզին[26],
պատերազմեցաւ ընդ նոսա ի Կոգովիտ[27]
եւ ոչ կարաց[28] յաղթել: 19 Եւ եղեւ այս
յամս[29] Եզրի[30] կաթողիկոսի[31]:

20 Արդ իբրեւ ետես արքայն Իսմայի-
լի[32], եթէ բարձաւ թագաւորութիւնն Պար-
սից, հրաման ետ ամենայն զաւրաց իւրոց
ունել զգործ պատերազմի ընդ Հոռոմոց
թագաւորութեան[33], զի առցեն զԿոստանդ-
նուպոլիս[34] եւ բարձցեն[35] զայն եւս[36] թա-
գաւորութիւն: 21 Եւ գրեաց թուղթ նա-
խատանաց առ թագաւորն, յորում էր եւ
այս բան, եթէ[37] «Քրիստոսն քո, որ զանձն
ի Հրէիցն[38] ոչ ապրեցոյց, զքեզ ի[39] ձեռաց
իմոց զիա՞րդ կարէ ապրեցուցանել»: 22 Եւ
ժողովեցան ամենայն զաւրն, որ ի կող-
մանսն[40] արեւելից, ի Պարսս[41] եւ ի Խու-
ժաստան եւ ի կողմանէն Հնդկաց եւ յԱսո-
րեստանէ եւ յԵգիպտացւոց[42] կողմանէն,
առ Մաւիա[43] իշխան[44] զաւրուն, որ նստէր
ի Դամասկոս: 23 Եւ կազմեցին նաւս պա-
տերազմականս[45] յԱղեքսանդրիա[46] եւ յա-
մենայն[47] քաղաքս ծովեզերեայս[48], եւ լցին
զինուք եւ մեքենայիւք[49] զնաւսն. Յ նաւ
մեծ, եւ յամենայն[50] նաւի Ռ այր. եւ ԵՌ[51]

1 DO անունն էր
2 T_1T_2 առին յաւարի
3 ABCDO *չիք* եւ
4 CE եւ այս եղեւ
5 O ապուբաքրի B աբուբաքրա
6 ACO յօթմանայ o օթմանայ BD յօթմանա
7 ACO յամրայ B յամրա
8 O իշխանացն
9 A իսմաիլի B իսմայէլի O իսմայելի
10 ABCO (ամս) Գ
11 AC իշխանութեանն
12 ABD կոստանտնի
13 ACO թոռինն
14 ABC հերակլի O հերակլայ D հերակլա
15 C զօր
16 A իսմաիղի DO իսմայելի B իսմայէլի
17 AC յայրարարտ B յարարատ
18 B այրսն
19 DO զկանայսն
20 ABCDO տրէ
21 O ամսոյն
22 O այգէստանի
23 A թեոդորոս BDO թէոդոս
24 ABD ռուշտունեաց CE ըրըշտունեաց
25 AC շինեացն
26 ABO զաղթամար կղզին C զաղթամարա կղզին
27 C կոգովիդ
28 C ոչ կարեաց
29 C ամս
30 C եզր
31 A կաթուղիկոսի
32 A իսմաիղի B իսմայէլի O իսմայելի
33 ACO թագաւորութեանն
34 A զկոստանտնուպօլիս CO կոստանդնուպօլիս
35 B բառնան D բարձեն d բարձցեն
36 AE զայ եւս C *չիք* եւս
37 A եթե
38 BDEO հրէից
39 A զի *փխ* ի
40 A ի կողման E ի կողմանս
41 ABCD ի պարս d ի պարսս
42 A յեգւպտացւոց
43 CE մաւիայ B մամւիա
44 C իշխանն
45 B պատրաստականս
46 BCO յաղէքսանդրայ DE յաղէքսանդրիա
47 B այլ (յամենայն)
48 ABE ծովեզերայս
49 A մեքենայիւք
50 B ամէն *փխ* յամենայն
51 ABC Ր

նաւ փոքր, եւ յամենայն նաւի Ճ այր. եւ արձակեաց զնոսա ընդ ծով[1]*:* 24 *Եւ ինքն առեալ զզաւրս իւր գնաց ընդ ցամաք*[2] *ի Քաղկեդոն:* 25 *Եւ զաւրն*[3] *Յունաց մտին*[4] *ի Կոստանդնուպոլիս*[5] *պահապան քաղաքին, յամի ԺԳ*[6] *Կոստանդնի*[7]*:*

26 *Եւ զաւրն Իսմայիլի*[8] *յորժամ եհաս ի Քաղկեդոն, առաքեցին*[9] *զթուղթն թագաւորին առ կայսրն Կոստանդին:* 27 *Եւ էառ արքայ զթուղթն*[10] *թագաւորին առ կայսրն Կոստանդին*[11]*:* 28 *Եւ էառ*[12] *արքայ զթուղթն եւ եմուտ ի տունն Աստուծոյ եւ*[13] *անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց եւ ասէ. «Տե՛ս, Տէր»:* 29 *Եւ զգեցաւ քուրձ*[14] *եւ նստաւ ի վերայ մոխրոյ եւ քարոզեաց պահս:*

30 *Եւ հրամայեաց իշխանն Իսմայիլի*[15] *կարգել զնաւսն ճակատս ճակատս ի վերայ ծովուն. եւ դիմեցին ի քաղաքն:* 31 *Եւ ակնարկեաց Տէր յերկնից սաստիկ հողմոյ բռնութեամբ, եւ դղրդեցաւ*[16] *ծովն ի ներքուստ անդնդոց*[17] *ի վեր եւ կորոյս*[18] *զամենայն նաւսն հանդերձ զաւրաւքն*[19]*, եւ ոչ մնաց ի նոցանէ եւ ոչ մի, զի աւուրս Զ ծփեալ ծածանէր ծովն:* 32 *Իսկ զաւրն, որ ի Քաղկեդոն էր, ի*[20] *գիշերի փախուցեալ գնացին ի տեղիս իւրեանց:*

33 *Եւ դարձեալ յԼՋ ամի*[21] *իշխանութեան*[22] *Աբուբաքրայ*[23]*, Աւթմանայ եւ Ամրայ*[24] *յարձակեցան զաւրն*[25] *նոցա յաշխարհս*[26] *Հայոց. եւ յերիս յառաջս*[27] *բաժանեցան*[28] *ի Վասպուրական եւ*[29] *ի Տարաւն:*

34 *Եւ մի առաջն հասեալ ի Կոգովիտ՝ առին ի գիշերի զբերդն Արծափ եւ այն աւր յանհոգս*[30] *եղեալ՝ զազրալի պղծութեամբ կային:* 35 *Յորոց վերայ*[31] *եհաս իշխանն Թէոդորոս Ո արամբք*[32]*, եւ զամենեսեան ի սուր սուսերի մաշեաց, որք էին ԳՌ*[33] *եւ զգերեալսն դարձոյց եւ զկապուտսն յաւարի*[34] *էառ:* 36 *Եւ մեռան Աբուբաքր*[35] *եւ Օթման:*

37 *Եւ յետ նոցա ունի զիշխանութիւն*[36] *Մաւիա ամս ԺԹ:* 38 *Ի սորա առաջի*[37] *ամին եւ ի ԻԵ Կոստանդնի*[38]*, իշխանն Սմբատ Բագրատունի*[39] *եւ զաւրավարն Յունաց հրամանաւ*[40] *Կոստանդնի*[41] *երթեալ պատերազմեցան ընդ նոսա, անցեալ*

1 C ընդ ծովն
2 ACO (գնաց) ընդ ցամաքն B (գնայ) ցամաքաւ ի քաղկեդոնս
3 B իսկ *փխ* եւ (զօրն)
4 CE մտան
5 A կոստանտնուպոլիս CO կոստանդնուպօլիս
6 ACDO երեքտասան
7 A կոստանտի
8 ADO իսմայելի B իսմայէլի
9 BDO առաքեն
10 ACE զթուղթ
11 AD կոստանտին
12 T_2 առ
13 B *չիք* եւ (անկաւ)
14 D քուրց
15 A իսմաիլի B իսմայէլի O իսմայելի
16 O դըղըրդեցաւ
17 AE յանդընդոց B յանդնդոց O յանդնդոց
18 BDO կորուս d կորոյս
19 O *չիք* հանդերձ զօրօքն o հանդերձ զօրօքն
20 CDEO *չիք* ի
21 BD ԼՋ ամի
22 AC իշխանութեանն
23 Bd աբուբաքրա O ապուբաքրայ
24 ACO ամռայ B ամռա D ամառա
25 BDO զօր
26 C յաշխարհն
27 ABDO առաջս d յառաջս
28 BD բանակեցան d բաժանեցան
29 ABCDEO *չիք* եւ
30 A յանյոգք BDO անհոգք C յանհոգ
31 C վերա
32 ABC Ո արամբ DO զՃ արամբք
33 ABCO Վ
34 T_1T_2 յաւառի
35 O ապուբաքր
36 AC զիշխանութիւնն
37 AEO առաջին
38 ACE եւ ի ԻԵ-ն կոստանտնի BDO *չիք* ի ԻԵ կոստանդնի d ի ԻԵ կոստանդնի T_1T_2 *չիք* եւ (ի իե)
39 A սմպատ բագրատունի O սմպատ բագրատունին
40 CE հրամանաւն
41 AO կոստանտնի

ընդ զոմն Եւփրատայ[1]. եւ պարտեալ ի փախուստ դարձան:

39 *Եւ ապա գրեն հրովարտակ ի Հայս՝ հարկել[2] նոցա. եւ յանձն առին իշխանքն նախարարաւքն եւ կաթողիկոսն[3] Ներսէս՝ Շ դահեկան յամենայն ամի հատուցանել[4]:* 40 *Եւ Մաւիա[5] զԳրիգոր՝ իշխան[6] հաստատեաց Հայոց եւ Վրաց. եւ ինքն մեռաւ:*

41 *Եւ յետ Մաւիայ[7] որդի իւր եկաց իշխան Տաճկաց ամս Բ:*

42 *Եւ յետ նորա Աբդլմէլիք[8] որդի Մրուանայ[9] ամս ԻԱ:*

43 *Իսկ Գրիգոր իշխան[10] Հայոց խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց եւ շինեաց զեկեղեցին որ յԱրուճ. եւ մեռաւ ի հիւսիսային[11] ազգացն:* 44 *Եւ յաջորդէ զիշխանութիւնն Աշոտ պատրիկ[12], այր երեւելի, ուսումնասէր եւ լի երկիւղիւն Աստուծոյ, որ շինեաց զեկեղեցին Դարիւնից[13]. եւ զկենդանագրեալ պատկեր[14] մարդեղութեանն Քրիստոսի ածէր ի մտիցն արեւու, մեծասքանչ զաւրութեամբ հանգուցանէր ի նա. յորոյ զեկեղեցին անուանեաց յանուն:* 45 *Եւ յառաջնում[15] ամին[16] սորա երեւեցաւ աստղն վարսաւոր, զճաճանչ նշուլիցն սիւնաձեւ փողփողէր ի յետոյս[17] ինքեան:* 46 *Եւ եղեւ նշան սովոյ, սրոյ եւ մեծի սասանման:*

47 *Իսկ յետ ԺԶ ամի իշխանութեանն[18] իւրոյ Աբդլմելիք[19] հրամայեաց զաւրաց իւրոց ի ձեռն զաւրագլխին[20] Մահմետի ելանել յաշխարհս[21] Հայոց:* 48 *Որոց եկեալ եւ տեսեալ զուխտ սրբոյն Գրիգորի պայծառ զարդուք[22] եւ երեւելի սպասուք. նիւթեն չարիս ի վերայ նորա:* 49 *Եւ երթեալ գունդ մի անաւրինաց[23] աւթեւանել ի յարկս[24] նորա եւ ի գիշերին[25] խեղդեալ ծառայ մի զինքեանց եւ ընկեցեալ ի խորափիտ մի եւ ընդ լուսանալն յոյզ արարեալ գտին զծառայն:* 50 *Եւ ապա[26] հրամանաւ Մահմետի ծայրակտուր արարեալ զկրաւնաւորս վանիցն[27] եւ զփայտէ[28] կախեցին աւելի քան զԾ մարդ եւ յաւարի վարեցին[29] զսրբութեան սպաս[30] եկեղեցւոյն:*

51 *Իսկ Մահմետն[31] գնացեալ յԱսորիս՝ իշխան յիւրոցն կացուցանէ ի Հայս[32], որ կամեցաւ բառնալ զազատագունդն Հայոց:*

1 ACO եւփրատայ BD եւփրատա
2 ADEO հարկիլ
3 A կաթուղիկոսն
4 AB յասուցանել CO հասուցանել
5 CE մաւիայ
6 BC իշխանն
7 AB մաւիա
8 A աբդլմեղք BCO աբդլմելք
9 BD մրուանա
10 CE իշխանն
11 ACD հւսւսային C հիւսւսային
12 CE պատրիկն
13 ABCO դարունից
14 B պատկերն
15 ABO յառաջնումն
16 O ամի
17 ACO ի յետոյսն
18 BD իշխանութեան
19 ABCO աբդլմելք
20 C զօրագլխիս BD *չիք* զօրագլխին (*Մի ընդարձակ հատուած բացակայում է* BD *ձեռագրերում:* D էջ 100ա, ն. 9–101ա, ն. 11, B էջ 280 բ, վ. 1–281 բ, վ. 11) D *ձեռագրի գրիչը ներքեւի լուսանցքում յաւելագրել է.* «Ծրջեա՛ զթուղթս եւ զթերին սորա գի՛տ ի բանն (ելանել յաշխարհս Հայոց) եւ անտի ընթերցիր մինչեւ ցայն բան (թէ կրօնաւորելն կարգս յանձն առեալ եւ յարքունական դուռն հասեալ), ապա դարձիր ցայսր»: ACO *ձեռագրերը լրիւ են:*
21 ABD ի յաշխարհս
22 ABDO զարդիւք
23 ABCO անօրինացն
24 A օթեվանեալ յարկս B յօթևանել յարկս O օթևանեալ C օթեվանեալ CO *չիք* ի (յարկս)
25 B ի գիշերի
26 B *չիք* ապա
27 D վայն իցն *փխ* վանիցն
28 B փայտէ
29 B վանեցին
30 BD սպաս
31 B մահմետ
32 ACO ի հայս կացուցանէր

52 ***Եւ յայտնեցաւ նենգութիւնն[1] Սմբատայ Բագրատունւոյ[2]:*** 53 ***Եւ կոչէր առ ինքն զՍմբատ[3] որդի Աշոտոյ[4] իշխանի եւ զՎարդ որդի Թէոդորոսի[5] իշխանի եւ զեղբայր իւր՝ զԱշոտ. եւ կամեցան գնալ յաշխարհն Յունաց:*** 54 ***Որոց հետամուտ եղեն զաւրքն Իսմայիլի[6] արք ԵՌ[7], եւ հասանեն ի Վարդանակերտ[8] աւանի. եւ զաւրքն Հայոց ԲՌ[9]:*** 55 ***Եւ պատերազմեալ յառաւաւտուն[10] պարտեցին զԻսմայէլացիսն[11], եւ սրոյ ճարակ տային. զի սառուցեալ էին զցայգն ի բացեայ[12] աւթագայեալք[13], եւ որք փախեան, ի վերայ սառին ելեալ՝ ընկղմեցան ի գետն Երասխ:*** 56 ***Իսկ Սմբատ[14] ձիս տաճիկս եւ զունչս[15] դիականցն առաքէ առ կայսրն Յունաց. եւ ի նմանէ զպատիւ կիւրապաղատութեան[16] ընկալեալ՝ գնաց ի Տայս յամուրն որում Թուխարսն կոչեն:***

57 ***Եւ իբրեւ լուաւ Աբդլմէլիք[17] իշխանն Իսմայիլի[18] զբեկումն զաւրաց իւրոց, հրամայէ Մահմետի զաւրավարի[19] բազմութեամբ զաւրաց ելանել ի Հայս:*** 58 ***Որոյ ընդդէմ գնացեալ կաթողիկոսն[20] Հայոց Սահակ եւ արար[21] խաղաղութիւն մահուամբ[22] իւրով ի Խառան քաղաքի, որպէս վերագոյն[23] ասացաք:***

59 ***Եւ Աբդլմէլիք[24] վախճանեալ[25]՝ տիրէ Տաճկաց Վլիթ որդի նորա՝ ամս Ժ:*** 60 ***Սա յառաջնում ամի իշխանութեան իւրոյ խորհեցաւ բառնալ յաշխարհէս զազատագունդն Հայոց. եւ հրամայէ Մահմետի[26] զաւրավարին[27] զայս առնել:*** 61 ***Եւ նա հրամայէ Կասմայ[28] ումեմն, որ էր հրամանատար ի կողմանս Նախճաւան[29] քաղաքին[30], կոչել առ ինքն զնախարարսն Հայոց նոցին հեծելովք[31], իբրեւ թէ[32] ի հանդիսի անցուցանել եւ առնուլ հռոգ[33] յարքունուստ:*** 62 ***Եւ նոքա ըստ աւրինակի պարզմտութեանն[34] իւրեանց վաղվաղակի ժողովին անդ:*** 63 ***Եւ հրամայեցին յերկուս[35] բաժանել զնոսա, զոմանս յեկեղեցին Նախճաւանայ[36] եւ զկէսն[37] յեկեղեցին Խրամայ[38]. եւ հրով վառեալ[39] զեկեղեցիսն՝ այնպէս այրեցին զամենեսեան[40] ի ՃԾԳ թուականին[41]. եւ զգլխաւոր նախարարսն զփայտէ[42] կախեալ դատապարտէին:*** 64 ***Անդ ըմբռնեցան[43] Սմբատ[44] որդի Աշո-***

---

1 BD նենգութիւնս
2 AO սմպատայ B սմպատա C բագրատունոյ
3 ABO զսմպատ
4 C աշոտո
5 A թեոդորոսի
6 A իսմաիղի B իսմայէլի O իսմայելի
7 ABCO (արք)ր
8 B վանանդակերտ
9 ABC (հայոց)ս
10 AD առաւաւտուն BCO առաւօտուն
11 A զիսմաելացիսն O զիսմայելացիսն
12 ABCO ի բացեա
13 ABCO օթագնացեալք
14 BO սմպատ
15 BD ունչս
16 ACO կիւռապաղատութեանն BD կիւռապաղա-տութեան
17 ABO աբդլմելիք
18 A իսմաիլի B իսմայէլի O իսմայելի
19 O զօրազլխի
20 A կաթուղիկոսն
21 BDT_1 արարեալ

22 O մահուամբն D մահւամբ
23 ACO վերագոյնն
24 ACO աբդլմելք B աբդլմելիք
25 DO վաղճանեալ
26 C մահմէտի
27 B զօրավարի
28 ACO կամսայ BD կամսա
29 A նախճաւան B նախճաւանա D նախճուանա E նախճուան
30 ACO քաղաքի
31 BD հեծելօք
32 A իբրեւ թե B իբր թէ
33 A հոոգ a (հոո)յ(գ)
34 T_2 պարզմտութեան
35 C յ Բ
36 BD նախճաւանա
37 A զկեսսն EO զկէսսն
38 BD խրամա C խռամայ
39 D վառել
40 O զամենեսին
41 CO թվականին D ի Ճ եւ Ծ եւ Վ թվին
42 B փայտէ
43 A ըմբըռնեցան
44 BO սմպատ

տոյ[1] Բագրատունւոյ[2] եւ Գրիգոր եւ Կորիւն ի տոհմէն Արծրունեաց: 65 *Եւ զկանայս եւ զորդիս նոցա ի գերութիւն վարեալ. ընդ որ[3] եւ զՎահան[4] որդի Խոսրովու Գողթան տեառն, փոքր մանուկ՝ տարեալ սնուցին, եւ ուսուցանէին անաւրէն[5] աւրէնսդրութեամբն իւրեանց:* 66 *Որ յետոյ յարբունս հասակի հասեալ եւ զիշխանութիւն հայրենեացն[6] առեալ յարքունուստ՝ ի Հայս եղանէ[7]. եւ զքրիստոսական հաւատն եւ զկրաւնաւորական վարս յանձն առեալ եւ յարքունական դուռն հասեալ՝ զվճիռ մարտիրոսութեան[8] սրով ընկալաւ[9] ի ՃՁԶ թուականին[10], որպէս ուսուցանէ՝ որ վասն նորայն ասի Պատմութիւն:*

67 *Իսկ յետ այրելոյ իշխանացն[11] Սմբատ կիւրապաղատն[12] եւ որ ընդ նմա նախարարքն[13]՝ պրծեալ գնացին ի կողմանս Եգերացւոց[14]:* 68 *Եւ տայ նոցա թագաւորն Յունաց զքաղաքն Փոյթ, յոր[15] մտեալ բնակեցան. եւ յետոյ յաւարի առեալ զքաղաքն եւ զսպաս եկեղեցւոյն՝ այսրէն դարձան:* 69 *Եւ կայսրն հրամայէ[16] արքեպիսկոպոսացն[17] եւ մետրապաւլտացն[18]՝ նզովս կարգել նոցին եւ ի[19] զատկի տաւնին ընթեռնուլ, յորում զապիրատութիւնն[20] գործեցին:*

70 *Իսկ փոխանակ Մահմետի[21] առաքէ Վլիթ զԱբդլազիզ ոմն, որ էր խաւթ լսելաւք[22], որ խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց եւ շինեաց զքաղաքն զԴուին[23] հզաւրագոյն եւ եւս արձականիստ[24] մեծութեամբ քան զառաջինն:* 71 *Զի ասէր. «Ի ձեռն իմ եղեւ կործանումն քաղաքիս, եւ ես կանգնեցից զսա. զի էի ես, ասէ, մանուկ ԺԲ-ամեայ[25] եւ ունէի սփածանելի կարմիր. եւ յորժամ մարտնչէր[26] զաւրն Իսմայէլի[27] ընդ քաղաքս, մտի ես ընդ խողովակ մի եւ ելի ի պարիսպն եւ ի[28] ձայն ուժգին աղաղակեցի առ զաւրսն[29] մեր. եւ թաւթափեցան ամենայն պայիկք նախամարտկացն ի պարսպէն. եւ զաւրացեալ զաւրն Տաճկաց՝ առին զքաղաքս»:* 72 *Եւ այս այսպէս:*

73 *Իսկ ապա դարձեալ գրգռէր սիրտ զաւրավարին Մահմետի[30] ի վերայ աշխարհին Ճենաց[31], եւ խնդրէր յիշխանէն Իսմայէլի[32] զաւրս ԲՃՌ[33], եւ անցեալ ընդ Ասորեստան եւ ընդ աշխարհն Պարսից՝ հասանէ ի մասն ինչ աշխարհին Ճենաց եւ բանակի յեզր գետոյն, որում Բաւտիսն[34] կոչեն:* 74 *Եւ գրէ հրովարտակ առ արքայն Ճենաց. «Ընդէ՞ր դու միայն ոչ մտանես*

---

1 ABCO աշոտի
2 BDT_1 *չիք* բագրատունւոյ
3 A ընդ (որ)
4 ACEO վահան T_1T_2 զՎարդան ՆԲ.Ն. Վահան
5 A (ուսուցանէին) ջնջում կա... պեղծ (օրէնսդրութեամբն) O անօրէն (օրէնսդրութեամբն)
6 A զիշխանութիւն CO զիշխանութիւնն T_1 հայրենի
7 AO T_1 եւ զքրիստոսական հաւատ T_2 *չիք* եւ զքրիստոսական հաւատ
8 ACO մարտիրոսութեանն d (յարքունական) դուռն հասեալ՝ զվճիռ մարտիրոսութեան ընկալաւ (*այստեղ* D-ն այս *չունի, այն կայ էջ 99ա*)
9 AC սրով ընկալաւ T_2 ընկալաւ սրով
10 D ի Ճ եւ ՁԶ թվին
11 B զիշխանացն
12 BD սմպատ կիւռապաղատն
13 B նախարարք
14 ACO եգերայ BD եգերատա d եգերատայ
15 BC որ
16 BD հրամայեաց
17 A արհեպիսկոպոսաց BD արքեպիսկոպոսաց

18 BD մետրապօլաց
19 BD *չիք* ի (զատկի տօնին)
20 BD զապիրատութիւն
21 ACO մահմետին
22 ABCO լսելօք D լսելօքն օ լսել(ե)օք
23 ACEO դուին BD զդուին քաղաք
24 D արձանանիստ
25 A երկոտասանամեա BD ԲԺ ան ամեա O ԲԺ ն ամեա d (ԲԺ ան ամեա)յ C ԲԺ-ան ամեայ
26 A մարտընչէր
27 A իսմաիղի B իսմայէլի O իսմայելի
28 ACO *չիք* ի
29 CE զօրս
30 O մահմեդի
31 BD ճենեայ d ճենաց
32 A իսմաիլի CO իսմայելի B իսմայէլի
33 ABCO ՄՌ D զօր ՄՌ
34 CE բաւտիս

ընդ լծով իշխանին մերոյ, յորմէ ամենայն ազգք[1] սարսեցին»: 75 *Եւ պատասխանէ արքայն Ճենաց. «Բաբելացւոց թագաւորն, որ[2] տիեզերաց տիրեաց եւ Մակեդոնացւոցն[3] եւ Պարսիցն, ընդէ՞ր եւ նոքա ոչ կարացին տիրել[4] ի վերայ մեր:* 76 *Ոչ տաց քեզ հարկս, բայց միայն թէ[5] պարգեւս թագաւորականս»:* 77 *Եւ դարձեալ Մահմէտ յղէ[6]. «Տո՛ւր ինձ, ասէ, աղջկունս ԼՌ, եւ գնացից ի քէն», զի ցանկացեալ էր գեղոյ գեղեցիկ կուսից[7] Ճենաց:* 78 *Եւ պատրաստեաց արքայն Ճենաց սայլս[8] դիպակաւք[9] վաչէիւք եւ ի վերայ նոցա[10] սպառազէնս ԽՌ եւ գայ[11] յեզր գետոյն:* 79 *Եւ ինքն բանակի սակաւ մի բացագոյն ի սայլիցն եւ առաքէ առ Մահմետ. «Ա՛ռ զպատուաւորս քո ըստ թուոյ աղջկանցն[12] իմոց ԼՌ[13], եւ անցցե՛ս յայսկոյս գետոյս, զի վիճակաւ բաժանեսցուք զաղջկունս[14] եւ մի՛ մարտ լիցի ի մէջ զաւրացդ»:* 80 *Եւ Մահմետ առեալ[15] ԼՌ զգլխաւորս[16] իւր անցանէ նաւաւք[17] յայնկոյս:* 81 *Եւ հրաման ետ արքայն Ճենաց զաւրաց իւրոց յարձակել[18] ի վերայ նոցա:* 82 *Եւ ելին որ ի սայլսն[19] ընդ վաչէիւք[20] թաքուցեալ[21] էին եւ ի[22] մէջ առեալ զնոսա՝ ի սուր սուսերի մաշեցին[23]. եւ Մահմետ սակաւուք ի գետն[24] անկեալ՝ գնաց փախստեայ[25]:*

83 *Եւ Վլիթ կացեալ[26] ամս Ժ՝ վախճանի[27]. եւ ունի զիշխանութիւնն Սուլէյման[28] ամս Գ:* 84 *Սա յերրորդ ամի իշխանութեան[29] իւրոյ գումարէ զաւրս ի ձեռն Մսլիմայ[30]. որ[31] եկեալ ի Դարբանդ քաղաք՝ հանին զզաւրսն[32] Հոնաց եւ Հալածեցին:* 85 *Եւ մինչդեռ քանդէին զպարիսպն՝ գտին վէմ ի հիմունսն, յորում կայր գրեալ. «Մարկիանոս[33] ինքնակալ կայսր[34] շինեաց զքաղաքս[35] եւ[36] զաշտարակս[37] զայս բազում տաղանդաւք յիւրոց գանձուցն:* 86 *Եւ ի յետին[38] ժամանակս որդիքն Իսմայէլի[39] քանդեսցեն զսա եւ յիւրեանց գանձուցն[40] վերստին շինեսցեն»:* 87 *Եւ իբրեւ գտին զգիրն, դադարեցին ի քանդելոյ[41] եւ վերստին շինեցին զկործանեալ պարիսպն:*

88 *Իսկ յետ Ոմարայ[42] եկաց իշխան Եզիտ[43] ամս Զ:* 89 *Սա շարժեալ յայսոյն[44]*

1 B ազգ
2 ABCDO *չիք* որ
3 ABO մակեդովնացւոցն
4 BD ոչ տիրեցին կարել d ոչ կարացին տիրել
5 A թե
6 D հղէ d յղէ
7 BD կուսից
8 BD սայլ d ս(այլ)ս
9 A *չիք* դիպակաւք a դիպակաւք
10 ACO նորա
11 D զա d զ(ա)յ
12 ABC ըստ թուոյ աղջկանց
13 BD *չիք* ԼՌ d ԼՌ
14 B զաղջկունսն
15 D *չիք* առեալ d առեալ
16 CE զլխաւորս (իւր)
17 BD նոքօք *փխ* նաւօք
18 T_2 յարձակիլ
19 ABCO ի սայլին o ի սայլս
20 A ընդ վաջէիւքն CEO ընդ վաչիւքն D ընդ վաջէիւք o (ընդ վաչ)է(իւքն)
21 O թագուցեալ
22 BD *չիք* ի
23 O (առեալ զնոսա) ... (մաշեցին) զնոսա
24 C ի գետ
25 ABCO փախստեա
26 ACO կեցեալ
27 DO վաղճանի
28 ABCDO սուլիման
29 BD իշխանութիւն
30 BD մսլիմա O մըսլիմայ
31 B որոյ
32 CE ըզզօրս
33 BD մարկիեոն *փխ* մարկիանոս d մարկիանոս
34 O կայսրն
35 AE զքաղաք
36 ADE *չիք* եւ
37 ADE աշտարակս (A շինեաց զքաղաք՝ աշտարակս զայս) CO զքաղաքաշտարակս
38 ABCDO *չիք* ի
39 A իսմաիղի B իսմայէլի DO իսմայելի
40 ABCD զանձուց
41 B քանդելոյն
42 ABCEO ումառայ D օմառա
43 ABCD իզիտ O իզիդ
44 BD յայսուն E այսոյն

չարութենէ՝ մարտնչէր[1] ընդ ազգիս Քրիստոնէից. տայր հրաման փշրել զկենդանագրեալ պատկերս ճշմարիտ[2] մարդեղութեան Տեառն եւ նորին աշակերտացն, խորտակէր եւ զնշան տէրունական խաչին Քրիստոսի, զոր ուրէք ուրէք[3] կանգնեալ էր ի պատճառս երկրպագութեան համագոյ Երրորդութեանն, եւ ապա հրամայէր զխողս սպանանել եւ ջնջել յերկրէ: 90 Եւ ինքն խեղդամահ սատակէր ի բռնութենէ այսոյն:

91 Եւ փոխանակ նորա տիրէ Հէշմ[4] ամս ԺԲ: 92 Սա ծանրացոյց զսակ հարկի[5] աշխարհիս Հայոց: 93 Եւ յետոյ սկսաւ գոռալ ընդ Լեւոն կայսրն[6] Հոռոմոց[7] գալ նմա ի հնազանդութիւն հարկատրութեան: 94 Եւ իբրեւ ոչ էառ[8] յանձն՝ սրտմտեալ առաքեաց զՄսլիմ զեղբայր[9] իւր զաւրու ծանու յաշխարհն Յունաց: 95 Որոյ անցեալ ընդ Կիլիկիա[10] յաշխարհն Միւսիդոն[11], որ թարգմանի Միջերկրեայք[12], եւ հասանեն մինչեւ ի Բիւթանիա[13], հարկանէին զզաւրն Յունաց եւ յաւարի առնուին[14] զաշխարհն[15] նոցա: 96 Եւ դառնան յերկիրն[16] իւրեանց: 97 Եւ տեսեալ զյաղթութիւն[17] մեծի[18] իշխանին իւրեանց Իսմայիլի[19] դարձեալ զաւր գումարէ եւ տայ ի ձեռս զաւրավարին Մսլիմայ[20] եղբաւր իւրոյ եւ առաքէ ի վերայ կայսերն Յունաց: 98 Որոյ ուխտեալ երդմամբ չափ՝ չդառնալ առ նա, մինչեւ կործանեսցէ զԿոստանդնուպոլիս[21] եւ զսուրբն Սոփիա[22]:

99 Եւ խաղացեալ յառաջ՝ հասանէ յեզր ծովուն Պոնտոսի եւ գրէ հրովարտակ առ Լեւոն կայսրն[23]. «Զի՞նչ է յամառութիւնդ քո, որ ոչ եկիր ի հնազանդութիւն մեզ. ո՞չ լուար զչարն, զոր ածաք ի վերայ ամենայն թագաւորութեանց, որք[24] ընդդէմ մեր դարձան. քանզի փշրեցաք իբրեւ զանաւթ խեցեղէն. զի խոստումն[25], որ առ հայրն մեր Իսմայէլ[26] ի գլուխ ել: 100 Արդ իմ ուխտ[27] եդեալ է[28] չդառնալ յերկիր իմ, մինչեւ բարձից զթագաւորութիւնդ[29] քո եւ կործանեցից զպարսպաւոր քաղաքդ քո[30], եւ զանուանեալդ Սոփիա, որ է տուն երկրպագութեան քո, արարից լուալիս[31] զաւրաց իմոց. եւ զփայտ խաչիդ, որում երկրպագես, խորտակեալ ջախեցից[32] ի գլուխ քո»:

101 Իսկ կայսրն իբրեւ[33] ընթերցեալ զգիր այպանութեանն[34] ընթանայ[35] ի

1 AD մարտըՑչէր
2 BD *չիf* Ցշմարիտ d Ցշմարիտ
3 A զոր ուրէf ուրէf BD T_1 *չիf* զոր ուրէf ուրէf... ԵրրորդութեանՑՑ d զոր ուրէf և կաՑգՑեալ էր ի պատՑառս երկրպագութեաՑ համագոյ երրորդութեաՑՑ
4 ABCDEO արշամ *փխ* հէշմ
5 BD զհարկ d զսակ հարկի
6 AC կայսր
7 B հոռոմայ Dd հոռմա
8 A *չիf* էառ BCDO առ
9 BD եղբայր
10 ABD ըՑդ կիւլիկիա CEO կիւլիկիայ
11 T_2 միւսիզոՑ
12 BD *չիf* որ թարգմաՑի միջերկրեայf d որ թարfմաՑի միջերկրեայf O թարfմաՑի ACO միջերկրայf
13 BC բիւթաՑիայ
14 C աւարի առՑուՑ T_2 յաւառի առՑուիՑ O յաւարի առՑուՑ
15 B յաշխարհՑ
16 A յերկիր

17 AE յաղթութիւՑՑ
18 AE մեծ
19 A իսմաիլի B իսմայէլի O իմսայելի
20 BD մսլիմա
21 A զկոստաՑտՑուպօլիս CO կոստաՑդՑուպօլիս
22 ABCDO սոփի
23 A առ ՂեւոՑ կայսր
24 ABCDO որ
25 AC խոստումՑՑ BD խոստումՑ
26 A իսմաէղ
27 O ուխտեալ է o ուխտ եդեալ է
28 BD *չիf* է
29 ABD զթագաւորութիւՑ O զթագաւորութիւՑՑ
30 E *չիf* եւ կործաՑեցից զպարպաւոր fաղաfդ fո
31 A լըվալիս
32 A խորտակեցից a (խորտակ)եալ ջախ(եցից) T_2 ջախջախեցից
33 ABO իբրև T_1 իբրև ըՑթերցաւ T_2 *չիf* իբրեւ
34 BD այպաՑութեաՑ
35 BCD ըՑթաՑա d (ըՑթաՑա)յ

սուրբն Սոփիա[1] Հայրապետաւն եւ ամենայն բազմութեամբ քաղաքին եւ տարածանէ զգիր նախատանացն առաջի Տեառն, եւ մինչեւ յերիս[2] աւուրս զպաշտաւն աղաւթիցն[3] անդադար կատարեն անճաշակ կացեալ: 102 *Եւ ապա գրէ պատասխանի առ Մսլիմ զաւրավարն[4]. «Ընդէ՞ր պարծիս ի չարութիւն[5], հզաւրդ[6] յանաւրէնութեան. զի[7] թէ գաւազանն Մովսիսի[8], որ աւրինակ էր Խաչին Քրիստոսի, խորասոյզ արար զՓարաւոն[9], ո՞րչափ եւս առաւել նշանս[10] սուրբ Խաչիս[11] կործանեսցէ զքեզ[12]:* 103 *Արդ[13] եթէ դառնաս անդրէն[14], ընտրես անձինդ[15] եւ զաւրացդ[16] բարի. ապա թէ ոչ՝ արա՛, զոր ստիպիս ի խորհուրդս քո»:*

104 *Եւ զաւրավարն Մսլիմ, իբրեւ ընթեռնոյր զայս հրովարտակ, սրտմտեալ գազանութեամբ հրաման տայր[17] զաւրացն մտանել ի նաւսն, զորս[18] պատրաստեալ էր, եւ երթայր[19], մերձենայր ի քաղաքն:* 105 *Եւ իբրեւ ետես[20] կայսրն Լեւոն[21] զամբոխ բազմութեանն[22] անտառացեալ[23] ի վերայ ծովուն, տայր հրաման կազմել զվանդակապ[24] կազմած երկաթեղէն պարսպին[25] եւ աղխել[26] զդուռն[27] շղթայագործ ամրոցին եւ ոչ ումեք ետ պատերազմել ընդ[28] թշնամւոյն, այլ[29] յուսալով յԱստուած՝ մնայր այցելութեան ի բարձանց:*

106 *Եւ ինքն[30] Թագաւորն առեալ զանյաղթելի Նշանն ի վերայ ուսոցն[31], եւ Հայրապետն եւ ամենայն բազմութիւն ժողովրդոցն[32]՝ մոմեղինաւք եւ բուրմամբ խնկոցն[33] բարձրացուցանէին զաւրհնութիւնսն. եւ ելեալ ընդ դուռն քաղաքին՝ հարկանէր Թագաւորն նշանաւ սուրբ Խաչին[34] զջուրս ծովուն, ասելով երիցս[35]. «Աւգնեա՛ մեզ, Քրիստոս, փրկիչ աշխարհաց»:* 107 *Եւ նոյնժամայն դղրդեալ խորք ծովուն խորասոյզ առնէին զզաւրսն[36] Իսմայիլի[37]. եւ զկէսն ալէկոծ ծփանաւք վարեալ[38] յաշխարհն Թրակացւոց եւ զայլսն ի կղզիս[39] հեռաւորս. քանզի էին[40] աւելի քան զԾ բիւր[41] արանց:*

108 *Եւ զՄսլիմ կալեալ ածին[42] առ Թագաւորն. եւ ասէ Թագաւորն. «Զդատաստանս իմ Տէր դատեցաւ, եւ ես[43] ոչ մխեցից զձեռս իմ ի քեզ:* 109 *Ե՛րթ յերկիր[44] քո եւ պատմեա՛ զսքանչելիսն Աստուծոյ»:*

1 CE սոփիայ
2 B երիս
3 B աղօթից
4 C զօրաւարն
5 CO ի չարութիւնդ
6 C հզօր
7 BCO *չիք* զի
8 ABCO մովսէսի
9 A զփարաւովն
10 CO նշան (սուրբ)
11 ACE *չիք* խաչիս a խաչիս
12 CE զձեզ
13 O ապա
14 A անդրնէն BDO T_1 անդրէն ABDO *չիք* յինէն T_2 յինէն
15 CE անձին
16 B զօրաց
17 C տայ
18 ABCDO զոր
19 O երթեալ
20 O եւ իբրեւ տեսեալ o եւ իբրեւ ետես
21 A ղեւոն
22 BD բազմութեան
23 ACDO անդառացեալ o (ան)տ(առացեալ)

24 B վանդակակապ
25 ABCO պարիսպն
26 C ախեալ
27 ABC զդուռնն
28 ABC ընդդէմ O ընդ o ընդդէմ
29 A այդ
30 C *չիք* ինքն
31 DEO ուսոյն o (ուսո)ց(ն)
32 BD ժողովրդովն d ժ(ողովրդո)ցն
33 A խնգոցն B խնգոք
34 A զնշանաւ խաչին O (նշանաւ) սուրբ (խաչին)
35 a երիցս
36 AC զօրսն B զօքսն
37 A իսմաիղի O իսմայելի B իսմայէլի
38 ABCO վարեալք d վարեալ
39 B ի կղզիսն
40 A եին
41 A բեւր C Ծ
42 BD *չիք* ածին d ածին
43 T_2 և (ես)
44 BDO յերկիրն

110 Եւ գնաց ամաւթով յերկիր[1] իւր, եւ այլ[2] ոչ յաւել արկանել[3] սուր ընդ անձն:

111 Յայնժամ իշխանն Իսմայիլի[4] Հէշմ[5] առաքէ ի վերայ ազգիս Հայոց զՄրուան որդի Մահմետի: 112 Սա զԱշոտ որդի Վասակայ[6] Բագրատունւոյ[7] պատրիկ կացուցանէ ի վերայ Հայոց[8]:

113 Եւ ապա Հէշմ[9] վախճանեալ[10]՝ տիրէ փոխանակ նորա Վլիթ ամ մի եւ կէս: 114 Զսա հրամանաւ կուռայիցն սպանին նախարարք[11] իւր եւ փոխանակ նորա կացուցանեն զՍուլէյման[12]:

115 Իսկ Մրուան իբրեւ լուաւ զմահն Վլթի՝ փութանակի ժողովեալ զզաւրս իւր եւ անցեալ ընդ գետն Եւփրատ[13] եւ[14] պատերազմեալ ընդ Սուլէյման[15]՝ պարտեաց եւ սպան զնա, եւ տիրեաց ինքն ամս Զ: 116 Եւ պաշարեալ զքաղաքն[16] Դամասկոս՝ առ զնա, եւ զբնակիչս[17] քաղաքին՝ զորդիսն Իսմայիլի[18] ի չորս[19] ցիցս պրկեալ՝ հիւսնական գործեաւք[20] տաշէին զդէմս նոցա եւ զյղի կանայս[21] հերձուին[22] ընդ մէջ. եւ զմանկունսն արուս դնէին ի մէջ որմոցն[23] եւ զաղջկունսն[24] ի գերութիւն վարէին[25]: 117 Եւ կատարի մարգարէութիւնն[26] Ամովսայ. «Ի վերայ երից ամբարշտութեանցն[27] Դամասկեայ[28], եւ ի վերայ չորիցն ո՛չ դարձայց ի նոցանէ»***: 118 Քանզի ախտացեալք[29] մտաւք եւ զգայութեամբք՝ կատարէին զերկունս[30] մահու, զսպանութիւն եւ զցանկութիւն ընչից եւ զհեշտ ցանկութիւն. եւ չորրորդ[31]՝ զի ոչ ակն ունէին[32] այցելութեանն[33] Աստուծոյ[34]:

119 Եւ զայսու ժամանակաւ էր իշխանն[35] Աշոտ պատրիկ՝ կալեալ զիշխանութիւնն[36] ամս ԺԵ փառաւորապէս. եւ ապա խաւարումն աչաց նորա ի Մամիկոնեանն[37] Գրիգորէ. եւ յետ այնորիկ կեցեալ ամս ԺԴ վախճանէր[38] եւ դնէր ի տապանի ի գիւղն[39] Դարիւնս[40]:

120 Եւ մինչդեռ Մրուան ունէր զիշխանութիւնն[41] եւ մարտնչէր[42] ընդ իւրում ազգին՝ զաւր շարժեալ ի Խորասանայ[43], եւ Աբդլայ[44] ոմն գլուխ նոցա, անցեալ ընդ Տիգրիս, ի մեծ[45] բանակետղն Տաճկաց Ա-

---

1 BDO յերկիրն
2 A այղ
3 C արկանէր
4 A իսմաիլի B իսմայէլի O իսմայելի
5 BD հեշմ
6 D վասակա d (վասակա)յ
7 ACO բագրատունի BD *չիք* բագրատունւոյ d բագրատունւոյ
8 o (ի վերայ) ազգիս (հայոց) T_2 *չիք* ազգիս
9 BD հեղմ
10 O վաղճանեալ
11 C նախարարքն
12 ABDO զսլիման C զսիլիման
13 ABCD եւփրատ O եփրատ
14 CO *չիք* եւ T_2 և (պատերազմեալ)
15 ABDE սլիման CO սիլիման
16 OT_1T_2 *չիք* զքաղաքն
17 ACE զբնակիչ
18 A իսմաիլի O իսմայելի
19 BD ի Դ C Դ
20 BD գործիւք
21 DO կանայսն
22 O հերձնուին
23 ABCDO որմոյն
24 B զաղջկունս O զաղջկունսն
25 A վարեին
26 BD մարգարէութիւն
27 A ամպարշտութեանցն
28 ABCDO դամասկեա
*** Ամովս Ա 3
29 BCE ախտացեալ
30 O զերկուսն
31 ACO չորրորդն BD զչորրորդն
32 A ոչ ակն ունեին
33 BD այցելութեան
34 B տեառն
35 D իշխան
36 BD զիշխանութիւն
37 BD ի մամիկոնեան
38 C վախճանի O վաղճանէր
39 ACO ի գեւղն B ի գեօղն
40 O դարիւնս o դարունս CE դարուս
41 BD զիշխանութիւն
42 A մարտընչէր
43 C ի խորուսանայ
44 BD աբդլա O ապդլայ
45 A *չիք* մեծ a մեծ

կողայ[1] եւ[2] պատերազմեալ՝ սատակեցին ի զաւրացն Մրուանայ ՅՌ, եւ հասեալ ի Մրուան՝ սպանին զնա:

121 *Եւ տիրեաց փոխանակ Մրուանայ Աբդլայ[3]:* 122 *Եւ առաքէ զեղբայր իւր զմիւս Աբդլայ[4]՝ շրջել ընդ ամենայն աշխարհս իւրոյ իշխանութեանն[5], առնուլ հարկս ի կենդանեաց եւ ի մեռելոց ըստ մարդաթուի:* 123 *Որ[6] բազում վշտաւք եւ նեղութեամբ վտանգէր[7] զամենեսեան եւ հասուցանէր ի չքաւորութիւն:* 124 *Ստիպէր զքահանայս՝ ի[8] յայտ ածել զթիւ մեռելոցն, զի զհարկն ընտանիքն[9] հատուսցեն. եւ դնէր կնիք կապարեայ[10] ի պարանոցս ամենեցուն[11]:* 125 *Եւ գնացեալ[12] ի Հայոց ի Խորասան եւ յԵգիպտոս[13] եւ ի Պենդապաւլիս՝ զնոյն չարիս գործէր:* 126 *Եւ թողոյր հրամանատար Հայոց զԻզիտ որդի Ուսադայի:* 127 *Եւ Իզիտ կացուցանէր իշխան Հայոց զՍահակ որդի Բագարատայ Բագրատունւոյ[14], այր գեղեցիկ տեսլեամբ եւ ծանաւթ երկիւղին[15] Աստուծոյ:*

128 *Եւ Աբդլայն յետ Գ ամաց[16] վախճանի[17], եւ առնու զիշխանութիւն նորա[18] եղբայր նորա միւս Աբդլայ[19]՝ ամս Դ[20]:* 129 *Ի սորա աւուրս կայսրն[21] Կոստանդին[22] որդի Լեւոնի ելեալ յարեւելս՝ առնու[23] զքաղաքն Կարնոյ[24], եւ կործանեաց զպարիսպ նորա[25] եւ բացեալ զտուն գանձուցն եւ զբնակիչս քաղաքին[26] զՍառակինոսն[27] նոցին ընչիւք տարեալ յաշխարհն Յունաց:* 130 *Իսկ ի գալ ամին միւսոյ Իզիտ շինեաց զԿարնոյ քաղաքն[28] եւ այլ Տաճիկս բնակեցոյց ի նմա:*

131 *Եւ ապա գունդ մի յԻսմայէլացւոց, եւ անուն[29] զաւրավարին նոցա Սլիման, ի կողմանցն Պարսից ասպատակեալ յաշխարհն Վասպուրականի:* 132 *Որոց ի դիմի հարեալ իշխանքն Արծրունի Սահակ եւ Համազասպ եւ սուր ի գործ արարեալ՝ զբազումս ի թշնամեացն խողխողէին:*

133 *Ուր կարեվէր խոցեալ Համազասպն՝ անկանէր յերիվարէն[30] եւ սպանեալ ի թշնամեացն լինէր:* 134 *Եւ Սահակ տեսեալ զայն՝ դիմեաց ի վերայ, եւ զբազումս սպանանէր, եւ ինքն մեռանէր ի նմին, որք էին որդիք Վահանայ:*

135 *Եւ եղբայր նոցա Գագիկ ապստամբեալ[31] յԻսմայէլացւոցն[32]՝ ամրանայ յա-*

1 ACO ասողայ BD ասողա d (ասողա)յ
2 ABCO *չիք* եւ
3 BD աբդլա
4 BD *չիք* եւ առաքէ զեղբայր իւր զմիւս աբդլայ d եւ առաքէ զեղբայր իւր զմիւս աբդլլայ
5 BD իշխանութեան
6 ABCDO *չիք* որ d որ
7 C վնտանգէր
8 ABDO *չիք* ի
9 CO ընդանիքն
10 BCD կապարեա
11 D *չիք* ամենեցուն d ամենեցուն Ծն. *ըստ T_2-ի պակաս են B, D էջ 132, վ. 5, 2-րդ հանդէսի Ե, Զ գլուխները ներառեալ T_1 էջ 134, վ. 8-145, C էջ 144, վ. 10-145: AO լրիւ են:*
12 CE եւ գնաց
13 A յեգւպտոս
14 T_2 բագրատունոյ AEO բագրատունւոյ
15 CEO երկիւղի
16 CE ամի
17 O վաղճանի
18 O իւր
19 A աբդլա
20 (A ամս Դ) T_2 ամս Բ
21 A *չիք* կայսրն a արքայն
22 A կոստանտին
23 A եւ էառ
24 AC կարնայ O կարնա
25 A նորայ
26 C աշխարհին
27 AO զսառակինոսսն CE սառակինոսն T_2 սառակիոսն
28 C կարնո քաղաք O զկարնոյ քաղաք a (քաղաք)ն
29 a եւ ապա գունդ մի յիսմայելացւոց եւ անուն a *(անկանոն նոտրգրով A-ի գրածի տողամէջերում)* եւ այլ տաճիկս... եւ անանուն, եւ ապա գունդ մի յիսմայելացւոց եւ անուն
30 A յերիւարէն a (յերի)վ(արէն) Ծն. B (էջ 284ա), D (էջ 103ա) *ձեռագրերի շարադրանքն ընդհատւում է մինչեւ III հանդէսի ցանկերը:*
31 A ապստամպեալ
32 A յիսմաելացւոցն O յիսմայելացւոցն

մուրն Նկան[1] եւ զաւրաւք[2] իւրովք ելեալ աւերէր զաշխարհն Պարսից: 136 *Յորոյ վերայ եկեալ զաւր Իսմայիլի[3] պաշարեալ պահէին[4] զամրոցն տարի մի. եւ իբրեւ չկարացին[5] ինչ առնել, դաւով նենգու-թեամբ կոչէին[6] ի խաղաղութիւն. եւ ի բանտի եդեալ ի նմին վախճանեցաւ[7]:* 137 *Եւ որդիք նորա Համազասպ եւ Սա-հակ կան փոխանակ հաւրն:*

138 *Այլ[8] յիշխանութեանն[9] Աբդլայի[10] միւսոյ եւ ի հրամանատարութեան[11] Իզի-տի յոյժ ծանրացաւ անուր լծոյ հարկապա-հանջութեան[12] երկրիս Հայոց. զի ոչ ըստ երդ պահանջումն, այլ[13] ըստ գլուխս ա-րանցն. մինչեւ նախարարքն եւ մեծա-մեծքն ի չքաւոր աղքատութիւն[14] անկան:* 139 *Զոր թէպէտ[15] եւ բազում անգամ բո-ղոքէր իշխանն Սահակ եւ հայրապետն Տրդատ, ոչ ինչ աւգտէին, զի ի Տեառնէ էր պատուհասն սաստկացեալ ըստ յանցանաց մերոց, որ եւ զկարկուտ եւ զմարախ եւ զերաշտութիւն ածեալ պատուհաս պար-տեաց մերոց:* 140 *Եւ յիշխանութեանն Մուսէի մարտիրոսացան[16] Սահակ եւ Հա-մազասպ, սրով զգլուխսն[17] բարձեալ եւ ա-պա զփայտէ կախեալ ՄԼԴ թուականին:*

141 *Եւ Մուսէ կալեալ զիշխանութիւնն ամ մի՝ սատակի[18]. եւ յետ նորա Ահարոն եղբայր նորա:* 142 *Սա տայ զԱտրպատա-կան եւ զՀայս հանդերձ Վրաւք եւ Ա-ղուանաւք[19] եղբաւր իւրում Աւբեթլայ[20]:* 143 *Սա զԻպն Դաւլկ յազգէ Հոռոմ առաքէ հարկահան ի Հայս. որոյ եկեալ ի քաղաքն Դուին՝ սաստիկ հարկապահանջութեամբ խոշտանգէր[21] զբնակիչս երկրին:* 144 *Առ որ ժողովեալ ամենայն նախարարքն եւ կաթողիկոսն[22] Եսայի՝ աղաչէին[23] թեթեւա-ցուցանել զանուր ծանրութեան հարկին, զոր պահանջէր. եւ ոչինչ աւգտէին. այլ անդրէն յղէր պահանջողս[24] կրկին քան զառաջինն[25] ժողովել, եւ տայր կնիք կա-պարեա դնել յամենեցուն պարանոցս եւ առ մի մի պահանջէր բազում զուզէս՝ մին-չեւ հասանել մարդկանն ի[26] յետին տնան-կութիւն յանհամբեր նեղութեանցն առ ի չարաշուք դահճէն:* 145 *Եւ երկոտասան հազար[27] մարդ տարադէմ գնացին յաշ-խարհն Յունաց, որոց առաջնորդէր Շա-պուհ ի տոհմէն[28] Ամատունեաց եւ Համամ որդի նորա:* 146 *Եւ թշնամեաց[29] հետա-մուտ եղեալ՝ հասանեն ի սահմանս Կողայ.*

1 O ողկան ՆԲ.Ն. Նկան AT_2 Ողոկան
2 O զօրօքն E զօրովք
3 A իսմաիլի O իսմայելի
4 A պահեին
5 AO չկարացին T_2 ոչ կարացին
6 կոչէին
7 A ի խաղաղութիւն եւ իբրեւ ի բանտի եդեալ ի նմին վախճանեցաւ a (ի խաղա)ղութիւն... վախճա-նեցաւ *(կրկնագիրը տողերի միջեւ անկանոն նոտրգրով)*
8 A այդ
9 C իշխանութեանն
10 A աբդլահի O ապդլայի
11 A հրամատարութեանն CO հրամանատարու-թեանն
12 CO հարկապահանջութեանն
13 A այդ
14 AEO ի չքաւոր աղքատութիւն (ՆՀԲ, Բ, 581) T_2 ի չքաւորութիւն աղքատութեան
15 A թեպէտ
16 A մարտիւրոսացան
17 C զգլուխն
18 A թուականին և մուսէ կալեալ զիշխանութիւնն ամ մի սատակի և հետ նորա ահարոն a (թու)ա-կանին ... ահարոն *(կրկնութիւնը տողերի միջեւ անկանոն նոտրգրով)*:
19 AO աղուանիւք
20 EO օբեթլայ
21 O խոշտանկէր
22 A կաթուղիկոսն
23 A աղաչեին
24 CO պահանջօղս
25 AO զառաջինսն
26 ACEO *չիք* ի
27 C (եւ) Բժ ան Ռ (մարդ) O Բժ ն Ռ
28 A մարդ տարադէմ գնացին յաշխարհն յունաց, ո-րոց առաջնորդն շապուհ ի տոհմէն a մարդ տա-րադէմ... ի տոհմէն *(կրկնութիւն տողերի միջեւ անկանոն նոտրգրով)*:
29 ACEO թշնամեացն

եւ դարձեալ Նոցա[1] *ի մարտ պատերազմի*
փախստական առնեն զՏաճիկն[2]*, եւ ին-*
քեանք անցեալ ընդ գետն Ակամսիս, որ ի
Տայոց բղխեալ երթայ զՀիւսիսով[3] *արեւմ-*
տից անցանելով, ընդ որ մտանէ ի Պոն-
տոս[4]*:* 147 *Եւ ազդ եղեալ կայսերն Կոս-*
տանդնի[5] *բնակեցուցանէ զնոսա ի բարւոք*
եւ յարգաւանդ երկրի: 148 *Իսկ սինլ-*
քորքն[6]*, որք*[7] *մնացին յաշխարհս մեր*[8]*, առ*
սաստիկ կարաւտութեանն անձնատուրք
եղեն ի ծառայութիւն որդւոց[9] *Իսմայէլի*[10]
փայտակոտորք եւ ջրաբերք նոցին ե-
ղեալք:

149 *Յայնժամ*[11] *կաթողիկոսն*[12] *Հայոց Ե-*
սայի բարի վարուք[13] *վճարեաց զկեանս*
իւր: 150 *Եւ Իբն Դաւլկ*[14] *զամենայն*
գանձս եւ զսպասս[15] *եկեղեցւոյն սպառնա-*
լեաւք[16] *եւ աՀիւ տայ*[17] *բերել առաջի իւր*
եւ առնոյր որ ինչ ցանկալի թուէր[18] *անձին*
իւրոյ: 151 *Եւ բազում կաշառաւք յաջորդի*
յաթոռ Հայրապետութեանն Ստեփանոս[19]*:*

ԳԼՈՒԽ[20] Ե[21]

Յայլմէ պատմագրէ:
Յաղագս Ամիր-ալ-մումնեացն[22] Տաճկաց

1 *Որպէս յառաջն ասացաք՝ ի ԿԸ թուա-*
կանին[23] *երեւեցաւ ՄաՀմէտ*[24] *մարգարէ*
Տաճկաց, պետացեալ ամս Բ:
2 *Աբուբաքր ամս Կ.*
Ոմառ ամս ԺԱ.
Օթման իպն Ափան ամս Ժ.
Մովիա[25] *ծեր ամս ԻԳ.*
Իզիտ ամս Ջ.
Մաւիա իպն Յիզիտն[26] *ամ Ա*[27]*.*
Մրուան ամ Ա[28]*.*
Աբդլմելք[29] *իպն Մրուան ամս Ի.*
Վլիթ իպն Աբդլմելք[30] *ամս Թ, մինչեւ ի*
ՃԿԳ թուականն Հայոց:
3 *Իսկ զկնի Վլթի եկաց ամիր-ալ-մում-*
նի[31] *ի ՃՂԲ թուականին Մրուան:*
4 *Աբդլայ մեռաւ ի*[32] *ՄԺԹ թուականին:*
5 *ՄաՀդիի ամիր-ալ-մումնի եղեւ:* 6 *ԱՀա-*
րոն[33] *մեռաւ ի ՃԾԵ թուականին*[34]*:* 7 *Աբդ-*
լայ[35] *միւս իպն, որ ի Հոռոմս եմուտ:* 8 *Ա-*
Հարոն, որոյ եղբայր Ջափու ի[36] *ՄՂԸ*
թուականին[37] *մեռաւ:* 9 *Ջափռ ի*[38] *ՅԺԱ*

1 O նոցին
2 a (զտաճիկ)ս(ն)
3 AC զհիւսւսով երթայ
4 A ի պոնդոս
5 AO կոստանտնի
6 AE իսկ սինլքորքն որ a իսկ այլք որք C սինել քորքն
7 CO որ
8 C յաշխարհն մեր
9 ACO որդւոցն
10 A իսմաիդի C իսմայէլի O իսմայելի
11 O յայնմ ժամանակի
12 A կաթուղիկոսն
13 a վարուք
14 A իպն դաւկլ O իպն դօկլ CO իպն դօլկ
15 C զսպաս
16 A սպառնալաւք a (սպառնալ)օ(ք)
17 C ահիւ տա
18 O *չիք* ցանկալի o ցանկալի a եւ առնոյր որ ինչ ցանկալի թւէր *(վերանորոգուած է)*
19 O ստեփաննոս

20 ABCO *չիք* գլուխ
21 A *չիք* (գլուխ)ե O (գլուխ)ե
22 A Ամիրալմումնեացն O Ամիրալ մումնեացն տաճկաց
23 CO թվականին
24 AC մահմետ
25 AEO Սովիա C սովիայ
26 O յիզիտն o իզիտ
27 ACO ամ մի
28 O *չիք* մրուան ամ ա o մրուան ամ մի
29 A Աբդլմելք C ապդլմէլէք O ապդլմէլք
30 A իպն աբդլմելք O ապդլմելք
31 A ամիրալմումնի
32 A *չիք* ի
33 ACO ահարովն
34 CO թվականին
35 A աբդլա
36 ACO *չիք* ի
37 CO թվականին
38 ACO *չիք* ի

թուականին: 10 *Աճմատ, որ զԱլի որդի Յահէի Հայոց*[1] *ամիրայ առաքեաց եւ զԱ-շոտ*[2] *իշխանաց իշխան արար, ի*[3] *ՅԺԱ թուականին*[4]*:*

11 *Թէեւ*[5] *շատ ինչ աշխատեցաք ի պատմագրական տառս*[6] *առաջնոցն՝ գրել կարճ ի կարճոյ զգրոյցս*[7] *անցելոցս (եւ ստուգիւ են ասացեալքն*[8]*), սակայն զա-նուանս եւ զժամանակս ամիր-ալ-մում-նեացն*[9] *զոմանց այլ եւ այլս*[10] *գտաք ի պատմութիւնսն. ոչ գիտեմ, թէ*[11] *երկանուն նոքա*[12] *եղեալք, թէ*[13] *մի ընդ միով երեւեալ աճաւորք*[14] *եւ շքեղք իբրեւ զինքնակալս երեւեցան, զորոց զանուանսն յիշատակ գրոյ*[15] *առին. սակայն մեք զբոլորն ի գրի աստ գրեցաք, զի մի՛ թերութիւն բանի ե-րեւեսցի աստ:* 12 *Եւ զայն ճշգրտեալ գի-տասցես, եթէ*[16] *ի ԿԸ թուականին*[17] *եւ յու-թերորդ ամի*[18] *թագաւորութեանն Հերակլի երեւեցաւ Մահմէտ*[19]*, եւ յայնմհետէ եղեւ բռնութիւն կամ թագաւորութիւն նոցա ի վերայ աշխարհի եւ տեւեալ կալաւ մինչեւ ՅԿԴ թուականն*[20] *Հայոց եւ ի ԻԴ ամին*[21] *թագաւորին Սմբատայ*[22]*, որ զփայտէ կա-խեցաւ, մինչեւ ցթագաւորելն Յունաց Լե-ւոնի, որդւոյ Վասլի*[23]*:* 13 *Իսկ յայնմհետէ եւ յառաջ թէ եւ ոչ այլ ազգք տիրեցին ի վերայ նոցա, այլ ինքեանք յինքեանս բա-ժանեալ*[24]*՝ հակառակ ինքեանց եղեալ. զի ոչ միայն որ զերեւելի քաղաքս ունէին՝ պետացեալ բռնակալուք*[25] *եղեն, այլ եւ իշ-խանք դոյզն քաղաքաց եւ բերդից ինք-նակալք եղեն՝ զայրացեալ ցասմամբ ընդ-դէմ միմեանց:*

ԳԼՈՒԽ[26] Ջ[27]

Կայսերք Յունաց ի Կոստանդիանոսէ[28] եւ այսր. անուանք եւ ժամանակք նոցա[29]

1 *Յերրորդ ամին Դիոկղետիանոսի*[30] *թագաւորէ Տրդատ Հայոց. իսկ Դիոկղե-տիանոս*[31] *ի վերայ երիցն այլ եւս ԺԷ ամ*[32] *թագաւորեաց:* 2 *Եւ ապա Կոստանդին*[33] *ամս ԼԲ. սա յերկրորդ ամի թագաւորու-թեանն*[34] *իւրոյ փոխեաց զարքունիսն ի Հռովմայ*[35] *ի Բիւզանդիա կղզի եւ պարս-պեալ զնա քաղաք մեծ՝ անուանեաց յիւր անունն Կոստանդնուպաւլիս*[36]*:* 3 *Եւ բերեալ ընդ իւր մասն ինչ ի նշխարաց սրբոյն Պետրոսի եւ Պաւղոսի՝ առ ի հաստատու-թիւն թագաւորութեանն, յետոյ շինէ զմեծ*

---

1 A ի ՄՂԸ թուականին մեռաւ, ջափո ՅԺԱ թուակա-նին: Աhմատ որ զալի որդի յահէի հայոց a (ՄՂԸ թու)ականին...հայոց (կրկնութիւն աջ լուսանցքում, անկանոն նոտրգրով) O (զալի) որդին
2 C առաքեաց հայոց զաշոտ
3 ACO *չիք* ի
4 CO թվականին
5 A թեև
6 CE տօնս
7 CO զրոյցս
8 ACE ասացեալքն
9 A ամիրալմումնեացն
10 A այդ եւ այլս
11 A թե
12 C *չիք* նոքա
13 A եթե CO եթէ
14 AC ահաւոր
15 C գրոց
16 A եթե
17 CO թվականին
18 AC (եւ) յԸ երորդ ամի
19 A մահմետ
20 CO թվականն
21 AC ամի

22 O սմպատայ
23 A վասլի O վասլին
24 C *չիք* բաժանեալ
25 C բռնակալք
26 ABCO *չիք* գլուխ
27 O (գլուխ) Ջ ABC *չիք* Ջ
28 A ի կոստանտիանոսէ
29 A նոցին
30 AO դեոկղիտիանոսի C դիոկղետիանի
31 AO դեոկղիտիանոս
32 C *չիք* ամ
33 A կոստանտին
34 A թագաւորութեան
35 C ի հռոմայ
36 A կոստանտնուպաւլիս

եւ զհռչակաւոր եկեղեցին ի տիեզերական մայրաքաղաքին, զոր յանգագոյն անուամբ Առաքելոց անուանեաց: 4 Եւ յերրորդ ամին արար ժողով[1] ՅԺԸ սուրբ Հայրապետացն[2] ի Նիկիա[3] Բիւթանացւոց[4] վասն Արիոսի Աղեքսանդրացւոյ, որ արարած ասէր զՈրդին Աստուծոյ: 5 Եւ յեւթներորդ[5] ամին առաքէ զմայր իւր յԵրուսաղէմ ի խնդիր պատուական սուրբ Խաչին Քրիստոսի: 6 Սա խնդրեաց եւ առ զնախկին[6] Թագն Դաւթի մարգարէին ի Շապհոյ Պարսից արքայէ, զոր բարձեալ էր ի գլխոյն[7] Յեքոնիայ որդւոյ Յովսիայ[8] Նաբուգոդոնոսոր արքայն[9], որպէս ուսուցանէ քեզ[10] Պատմութիւնն Շապհոյ Բագրատունւոյ՝ որդւոյ Աշոտոյ[11] անթիպատրկի: 7 Ի սորա քսանամեկին[12] ՄՂԱ ամ էր ի կենարար չարչարանաց[13] Տեառն:

8 Եւ զկնի նորա թագաւորեցին որդիք նորա Կոստանդնոս[14] եւ Կոստաս եւ Կոստանդիանոս[15] Յունաց եւ Հոռոմոց՝ ամս ԻԴ: 9 Ի սոցա[16] աւուրս Անդրէաս եղբայր Մանգնոսի[17] եպիսկոպոսի յաւրինէր զշարադրութիւն տոմարացն. եւ առ սա թուղթ գրեաց Կիւրեղ[18] Երուսաղեմացի վասն Նշանին երեւման:

10 Եւ ապա Յուլիանոս եղբաւրորդի Կոստանդիանոսի[19] Բ ամ: 11 Ի սորա աւուրս երանելին Աթանաս Հայրապետն Աղեքսանդրիոյ[20] էր ի Սկիւթ՝ երկրորդ անգամ հալածեալ յարիանոսաց: 12 Սա մեռաւ ի Պարսս եւ թաղեցաւ ի Տարսոն՝ որպէս Սոկրատ ասէ:

13 Յոբիանոս[21] ամ Ա:

14 Վաղենտիանոս[22] եւ Վաղէս ամս ԺԱ. սա աքսորեաց զսուրբն Ներսէս Հայրապետն[23] Հայոց ի Պատմոս կղզի եւ զայլ բազում հարս, որ ի ձկանցն, զոր ծովն ինքնին[24] արտաքս ընկենոյր, կերակրեալ լինէին: 15 Ի սոցա[25] մետասան ամին վախճանեցաւ[26] երանելին Աթանաս յԱղեքսանդրիա[27] դարձեալ ի հալածանաց: 16 Եւ ի սոցա աւուրս էին[28] սուրբ վարդապետքն Բարսեղ Կեսարացի[29] եւ Գրիգոր Նիւսացի՝ եղբայր նորին եւ Գրիգոր Նազիանզու[30] աստուածաբան[31]:

17 Գրատիանոս ամս Ե. առ սովաւ Եպիփան եպիսկոպոս Կիպրացւոց[32] զՊարունակախաւսն գրեաց:

18 Սուրբ Թէոդոս[33] ամս ԺԵ. սա արար ժողով ի Կոստանդնուպաւլիս[34] ՃԾ Հարցն վասն Մակեդովնի Հոգեմարտի[35], եւ էր նա յառաջագոյն մեռեալ:

1 C ժողովս
2 ACO սուրբ (հայրապետացն) T_2 *չիք* սուրբ
3 C ի նիկիայ
4 C աղէքսանդրացւոյ
5 CO յէ երորդ ամին T_2 յեօթներորդ
6 AEO զնախկի
7 C ի գլուխն
8 AO յովսիա
9 ACO արքայ
10 A զքեզ
11 ACO որդիոյ աշոտի o որդւոյ
12 ACEO Ի ամեկին
13 ACEO չարչարանացն
14 AO կոստանտնոս
15 A (և) կոստանտինոս CO կոստանդինոս (յունաց)
16 C ի սորա
17 C մազնոսի
18 A կիւրիղ
19 A կոստանտիանոսի
20 A աղեկսանդրի C աղէքսանդրի O աղէկսանդրի
21 AC յուբիանոս Ա ամ O ամ մի
22 A վաղէնդիանոս
23 AC հայրապետ
24 A ինքնին
25 C ի սորա
26 O վաղճանեցաւ
27 A յաղէքսանդր
28 A եին O աւուրսն
29 AO բարսիղ կեսարացի C կեսարացին
30 A Գրիգոր Նազիազու C ազիանզու O գրիգորն ազիազու
31 O աստուածաբանն
32 A եպիփան եպիսկապոս կիւպրացւոց C կիպրացոց
33 AO սուրբն թեոդոս CO սուրբն C թէոդորոս
34 A կոստանտնուպօլիս
35 CO հոգէմարտի

19 *Արկադէոս*[1] *եւ Ոնորիոս*[2] *որդիք*[3] *Թէոդոսի ամս ԻԴ. ի սոցա աւուրս պայծառանայր Յովհան Ոսկեբերան*[4] *եւ Եպիփան Կիպրացի*[5] *եւ Ամոն Աղեքսանդրացի*[6], *որ զԱւետարանին ցանկսն*[7] *զարդարեաց, եւ Եւթաղի Աղեքսանդրացի*[8], *որ հրաշագան յաւրինուածով զսուրբ առաքելոց*[9] *եւ զգործոց առաքելոցն եւ զկաթուղիկէից յառաջաբանսն*[10] *եւ զգլուխսն եւ զմասնաւորսն եւ զվկայութիւնսն եւ զտունսն*[11] *կարգեաց:*

20 *Թէոդոս*[12] *Փոքր՝ որդի Արկադու, ամս ԽԲ. սա արար ժողով յԵփեսոս զերկերիւր սուրբ հարցն*[13] *վասն Նեստորի, որ մարդածին ասէր զՄարիամ եւ ոչ աստուածածին, եւ նզովեալ որոշեցաւ ի ժողովոյն. ի սորա աւուրս էր սուրբ Հայրապետն Հայոց Սահակ, յորոյ աւուրս դպրութիւն Հայոց լեզուիս ԻԹ գիր ի Դանիելէ*[14] *փիլիսոփայէ Ասորւոց*[15] *կարգեցաւ, իսկ զեւթն գրոցն*[16] *պակասութիւն*[17] *Մեսրովբ*[18] *երանելի*[19] *տարաւնեցի խնդրուածովք*[20] *յԱստուծոյ առնու:*

21 *Մարկիանոս ամս Է. սա յերրորդ ամի թագաւորութեանն*[21] *իւրոյ արար ժողով ի Քաղկեդոն՝ քինախնդիր եղեալ լուծմանն Նեստորի եւ հրամայեաց զՆեստոր ի Խուժաստանէ ածել վերստին. այլ*[22] *բարկութիւն Աստուծոյ հասեալ ի վերայ նորա՝ եղեալ որդնալից, սատակեցաւ:*

22 *Լեւոն Մեծ ամս ԺԷ*[23]*:*

23 *Ոնտոս Լեւոն ամ Ա*[24]*:*

24 *Զենոն առաջին ամ Ա*[25]*:*

25 *Բասիլիսկոս*[26] *ամ Ա:*

26 *Ոնտոս Զենոն ամս ԺԲ. սա էր այր որկորեայ*[27] *եւ յաւուր բարեկենդանին*[28] *ագահացեալ յուտել եւ յըմպելն մինչեւ ի լուսանալն*[29] *պահոց*[30]*. ապա յարուցեալ ի քնոյ՝ մնացած ինչ մսոյ եգիտ յատամունսն, զի Հոռոմք ոչ ունին սովորութիւն յետ կերակրոյն լուանալ եւ մաքրել զբերանն, մանաւանդ լուալի իրաւք, զոր աւշնանն կոչեն, այլ*[31] *լոկ ջրով ողողեն:* 27 *Ապա հրամայեաց հրամանաւ պատրիարգին*[32] *նզովիւք չափ՝ զվերջին բարեկենդանն պանրուտոյ*[33] *առնել:* 28 *Սա գրեաց թուղթ առ ամենայն աշխարհն Յունաց եւ Հոռոմոց, որ կոչի Հենատիկոն, յորում նզովէ զժողովն Քաղկեդոնի եւ որք երկու*[34] *բնութիւն ասեն ի Քրիստոս:* 29 *Սա դարձոյց զՏիմոթէոս յԱղեքսանդրիա*[35], *որ արտասահմանեալն*[36] *էր ի Զենոնէ*[37], *որ յերկրորդ ամին վախճանեցաւ*[38]*:*

1 C արկաթէոս
2 ACO ոնորէոս
3 O որդիքն
4 C յոհան AC ոսկէբերան
5 A եպիփան կիւպրացի
6 A ամոն աղեկսանդրացի C (եւ) ոմն *փխ* և ամոն O աղէքսանդրացին
7 AC ցանգսն
8 CO եւթաղի աղէքսանդրացի
9 AO առաքելոյն C առաքելոցն
10 ACO առաջաբանսն
11 C զտօնսն c (զտ)ո(նսն)
12 A թեոդոս
13 ACO հարսն *փխ* հարցն
14 A ԻԹ գիր ի դանիեղէ CO ի դանիէլէ
15 C ասորոց
16 ACEO զ է գրոյն T_2 զեօթն
17 ACO պակասութիւնն
18 C մեսրոպ
19 C երանելին
20 O խնդրուածօք o (խնդրուած)ով
21 A թագաւորութեան
22 A այղ
23 A Ղևոն մեծ ամս ԺԵ C Ղևոն
24 ACO ամ մի
25 C ամ մէկ O ամ մի o ամ մի
26 ACO բասելիսկոս O ամ մէկ Co ամ մի
27 C որկորեա
28 C բարեկենդակին
29 A մինչեւ ի լուսանալ
30 A պահոցն
31 A այղ
32 ACO պատրէարգին
33 A պանրոց
34 ACO Բ
35 ACO յաղեքսանդր
36 C արտասահմանեալ էր
37 A ի զինոնէ
38 O վաղճանեցաւ

30 Անաստաս ամս ԻԷ. սա եկաց ի նմին միաբանութեան[1] Զենոնի[2] ուղղափառութեանն:

31 Յուստիանոս ամս Թ. սա գքաղկեդոնացւոցն ընկալաւ:

32 Յուստիանոս ամս ԼԷ. ի սորա չորեքտասաներորդն կարգեցաւ Թուականս Հայոց[3] ի Դունայ[4] ժողովին, եւ ի սորա ԻԳ ամին կարգեցին Աղեքսանդրացիքն[5] զիննեւտասներեակն[6] զչորեքտասաներորդն Զատկաց՝ ԻԸ շրջագայութեամբ[7] ՇԼԲ ամաց բոլորակին: 33 Սա հալածի ի գաւրաց իւրոց վասն դոյզն ինչ պատճառաց, երթայ առ խաքան Թագաւորն Խազրաց եւ առեալ զդուստր նորա ի կնութիւն իւր եւ Իհռեթեայ քաղաք ի ժառանգութիւն իւր[8], եւ աւգնութեամբ զաւրացն[9] Խազրաց դառնայ ի Թագաւորեալ քաղաքն Կոստանդնուպաւլիս[10] եւ հաստատի յաթոռ Թագաւորութեան իւրոյ. եւ ապա շինէ զմեծ եւ զհռչակաւոր[11] եկեղեցին զսուրբն Սոփի:

34 Յուստիանոս ամս ԺԱ՝ ուղղափառ:

35 Տիբեր ամս Դ. առ սովաւ եղեւ ժողով ի Կոստանդնուպաւլիս[12] Հայոց եւ Հոռոմոց վասն սահմանին Քաղկեդոնի, յորում պարտեցան Հայք:

36 Մաւրիկ ամս Ի. զսա ասեն լինել յերկրէն Հայոց, յԱրագածոտն գաւառէ, ի գեղջէ, որ Աւշականն կոչի, որ ի Կոստանդնուպաւլիս[13] խնամ ածէր գեղջն իւրում. եւ այս արդարացուցանէ[14] զառասպելին, որ ասեն. «Աստի յԱւշական[15] խունկ առաքի»: 37 Առ սովաւ սպանաւ Որմիզդ Պարսից արքայ եւ Թագաւորէ Վահրամ, իսկ Խոսրով որդի Որմզդի փախստական[16] անկանի առ Մաւրիկ եւ կնքեցաւ ի Քրիստոս եւ աւգնականութեամբ Մաւրկայ Թագաւորէ Պարսից:

38 Փովկաս ամս Ը, որ սպան զՄաւրիկ: 39 Եւ սկսաւ Խոսրով վրէժ խնդրել սպանմանն Մաւրկայ եւ սրով եւ գերութեամբ աւերեաց զերկիրն[17] Յունաց՝ առեալ եւ զսուրբ քաղաքն Երուսաղէմ գերի տարաւ եւ զսուրբ Խաչն[18] ի Պարսս[19]:

40 Հերակլ ամս ԼԱ. սա ի ԺԸ ամի Թագաւորութեանն[20] իւրոյ սպան զԽոսրով Թագաւորն[21] եւ դարձոյց զսուրբ Խաչն ի Պարսից, յորում ամի ՀԷ էր Հայոց Թուականն[22]: 41 Ժողովի ամենայն ժամանակն ի ԺԹ ամէն Տիբերի ի խաչելութենէ Փրկչին մինչեւ ի ԺԸ ամն Հերակլի[23] եւ ցդարձ[24] փրկչական Խաչին ամք ՇՂԵ, իսկ յԱդամայ ՐՋԷ:

42 Կոստանդին[25] ամս Գ. առ սովաւ Տաճիկք զԱսորիս կալան եւ զԵրուսաղէմ ընդ հարկաւ արարին:

43 Կոստանդին որդի Կոստանդնու[26] Թոռն Հերակլի[27], ամս ԺԹ. ի սորա երկրորդ[28] ամին առաւ Դուին ի Տաճկաց:

1 AO միաորութեան
2 AO զինոնի
3 CO թվականս հայոց
4 O ի դըւնայ
5 A աղեկսանդրացիքն CO աղէքսանդրացիքն
6 AE զինն եւ տասնեակն C զինն եւ ժ եակն O զինն եւ ժ երեակն
7 ACO շրջագայութեամբն
8 A իհոիթեայք C իհոիթեա O *չիք* եւ իհոիթեայ քաղաք ի ժառանգութիւն իւր o եւ իհոիթեա քաղաք ի ժառանգութիւն իւր AC *չիք* ի (ժառանգութիւն)
9 AC զօրաց
10 A ի կոստանտնուպօլիս
11 O զիըռչակաւոր
12 A ի կոստանտնուպօլիս
13 A կոստանտնուպօղիս
14 C արդարացուցանէր
15 AO խունգ o (խուն)կ *(կրկնակի ուղղում՝ լուսանցքում)* o խունգ ՆԲ.Ն. առաքի T_2 առաջի
16 A փախստական (*ոչ բնագրային լուսանցքագրութիւն*՝ Գ արաւր հասկ ոչ)
17 O զաշխարհն
18 A սուրբ խաչն a (սուրբ) զ(խաչն) O սուրբ զխաչն
19 AO ի պարս
20 A թագաւորութեան
21 AC *չիք* թագաւորն
22 CO թվականն
23 A հերակղի
24 C ցդարձն
25 AO կոստանտին
26 A կոստանտին որդի կոստանտնու O կոստանտին
27 A հերակղի
28 ACO Բ (ամին)

44 Կոստանդին Գ[1] ամս ԺԳ:

45 Յուստիանոս[2] Գ Կոստանդնի որդի՝ ամս Է[3]. ի սորա առաջին ամին տիրեցին հիւսիսային ազգն, որ ասի[4] Խազիրք՝ Հայոց, Վրաց եւ Աղուանից:

46 Լեւոն[5] ամս Գ[6]:

47 Աղսիմարոս[7] ամս Է

Թուար[8] ամս Ջ.

Փիլիպպոս[9] ամս Բ.

Արտեմ ամս Բ.

Թէոդոս[10] ամ Ա.

Լեւոն[11] ամս ԻԴ. ի սորա ԺԲ ամին Տաճիկն ի Նիկիա[12] եկն:

48 Կոստանդին[13] ամս ԼԳ. սա ի ԻԱ[14] ամի թագաւորութեան իւրոյ էառ զԿարնոյ քաղաքն ի ՄԴ թուականին[15] Հայոց. եւ ի սորա յերկրորդ ամին[16]՝ ի[17] ՄԵ թուականին Իգիտն[18] Հայոց ամիրայ շինեաց զԿարնոյ[19] քաղաքն[20]:

49 Լեւոն[21] ամս Ե:

50 Կոստանդին[22] եւ Եռինէ մայր նորին ամս Ժ. ի սոցա աւուրս[23] եղեւ[24] պատկերացն կանգնումն ի Հռոմ[25]՝ ի[26] ՄԼԷ թուականին[27]: 51 Զսոցանէ ասեն, եթէ[28] տեսեալ տապան մի մեծ մարմարիոն մեծ լայնութեամբ եւ զարմացեալ ընդ մեծութիւնն՝ հրաման ետուն[29] շուրջ տալ խփան տապանին. գտին գրեալ ի նմա ըստ ներքուստ[30], թէ «Զի՛նչ է աւգուտ քեզ ծածկելդ զիս[31], զի ի ժամանակս Կոստանդին[32] թագաւորին եւ Եռինեայ[33] մաւր նորին[34] արեգակն տեսանելոց է զիս»:

52 Նիկիփոռ[35] ամս Թ. սա ի[36] ՄԿ թուականին[37] ի Բուլղարս եմուտ եւ կորեաւ ինքն եւ ժողովուրդն[38] իւր:

53 Միքայէլ[39] ամս Բ. առ սովաւ Թրակացւոց[40] աւերումն եղեւ:

54 Լեւոն[41] ամս Ե. եկն թշնամին յՈսկի Դուռնն եւ առան բազում քաղաքք, եւ գերեցաւ մայր քաղաքացն Մակեդովնացւոց[42] Ադրիանապաւլիս. եւ զպատկերսն ընկեաց Լեւոն. սա շինեաց զԲիւզու եւ զԱրկադուպաւլիս եւ զԿամառախ ի[43] ՄԿԵ թուականին[44]:

55 Միքայէլ[45] ամս Թ. առ սովաւ Թումայի[46] մոլորեցուցչի գալ եւ քրիստոնէից չփոթումն եւ կործանումն: 56 Իսկ ի[47]

1 AO կոստանտին երրորդ երրորդ
2 ACO յուստիանոս չորրորդ
3 AO կոստանտնի որդի ամս Ե
4 AC ասին
5 A ղեւոն
6 AO ամս ի
7 C աղիմարոս
8 AO կուար
9 A փիղիպպոս
10 ACO թէոդոս ամ մի
11 A ղևոն
12 CO նիկիայ
13 AO կոստանտին
14 C (սա ի) ԻԲ
15 CO թվականին
16 AO ի սորա երկրորդ (ամին) C եւ երկրորդ ամին T_2 եւ յերկրորդ ամին
17 ACO *չիք* ACO ի թվականն
18 C ամիրա
19 A զկարնո
20 ACO քաղաք
21 AC ղեւոն
22 A կոստանտին
23 C աւուր
24 O եղաւ
25 ACO ի հռոմ
26 ACO *չիք* ի
27 CO թվականին
28 A եթե
29 O հրամայեաց
30 C ըստ ներքուսայ
31 A թե զի՞նչ օգուտ է քեզ ծածկեալդ զիս C թէ զի՞նչ օգուտ է քեզ ծածկել զիս
32 AO կոստանտին
33 AO եռինա C եռինայ
34 A նորա
35 ACO նիկիփոռ
36 A *չիք* ի
37 CO թվականին
38 ACO ժողովուրդ
39 A միքաէղ
40 C թրակացոց
41 A ղեւոն
42 AO մակեդովնացւոցն C մակեդոնացւոցն
43 ACO *չիք* ի
44 O թվականին
45 A միքաէղ
46 A թոմայի
47 ACO *չիք* ի

ՄՀԲ թուականին[1] Միքայէլ[2] թագաւորն[3] կռուեալ ընդ Թումայի եւ կալեալ կտրեաց զոտս եւ զձեռս եւ հան ի փայտ[4]. եւ ապա պատերազմեալ Միքայէլի[5] ընդ Տաճիկ[6] զաւրուն[7] եւ զբազումս ի նոցանէ սատակեաց[8] ի Կուռն աւանին[9] եւ յաղթեաց նոցա[10] եւ Անկիւռիան[11]:

57 Իսկ ի[12] ՄՀԸ թուականին[13] վախճանեցաւ[14] Միքայէլ[15], եւ թագաւորեաց Թէովփիլոս[16] որդի նորա ամս ԺԳ. ի սորա աւուրս եղեւ գալուստ Հոռոմդիերոյն[17] ի գաւառն Բասեան[18], եւ զբազումս խողխողեցին սրով՝ ի վերայ յարուցեալ գեղաքաղաքին Գոմաձորոյ: 58 Իսկ Թէովփիլոս գնաց ի Խաղտիս եւ ել ի ցամաք կամուրջ եւ գերեաց զբազումս ի Հայոց հանդերձ ընտանեաւք[19] իւրեանց, եւ տուեալ[20] զհիւպատաւորութեան[21] պատիւն, այսինքն՝ ապուհիւպատ պատրկութիւն՝ Աշոտոյ որդւոյ Շապհոյ եւ Թողու ի Սպեր գաւառի, եւ ինքն առեալ հարկս ի Թէոդուպալսեցեաց[22]՝ դարձաւ անդրէն: 59 Եւ ապա եկեալ Հոռոմդի արանցն[23] ի Վանանդ, ի գիւղն[24] Կաճկաքար՝ կոտորեցան ի ձեռն Սահակայ որդւոյ Իսմայիլի[25]: 60 Եւ ի նոյն ամի եմուտ Թէոփիլոս[26] յԱսորիս եւ էառ[27] զքաղաքն Ուրբելի եւ պատերազմեցաւ ընդ Տաճկաց[28] յԱլմուլատ[29] եւ յաղթեաց: 61 Սա ի խաղալն իւրում յարեւելս[30] կոյս, ի սահմանս Հայոց՝ առնու զԾմուբերդն Հայոց, զԱսաղին եւ զՄեծկերտ եւ զԱլբերդ[31] ի գաւառին Գեղամայ, եւ զԽոզան եւ զՉորրորդ Հայս անապատ առնէ ի մարդոյ եւ յանասնոյ:

62 Եւ յետ նորա թագաւորէ Միքայէլ որդի նորա ամս ԻԴ, եւ նա զանխլաբար մեռանի ի Վասլէ, զոր ընդ իւր թագաւորեցուցեալն էր:

63 Եւ դարձեալ այլ[32] թագաւորէ Վասիլ ամս ԻԲ: 64 Սա շինեաց զմեծ եկեղեցին ի Կոստանդնուպալիս[33] եւ զարդարեաց ի զարդ ոսկիապատ եւ Սուրբ զաւրավարս անուանեաց: 65 Զսա ասեն լեալ ի Տարաւնոյ[34] գաւառէ ի գեղջէն Թլայ: 66 Եւ յաւուրս սորա պայծառանայ սուրբ պատրիարգարանն[35] առատութեամբ եւ դպրութեամբ:

67 Յաւուրս սորա թագաւորէ Աշոտ Հայոց Մեծաց, ուր[36] վախճանեալ[37] Երկ-

1 CO թվականին
2 A միքաէղ
3 AC թագաւոր
4 O հան ի փայտի
5 A միքաիլի O միքայիլի
6 AC ընդ տաճկին Ծն. a *կան գրեթէ անընթեռնելի լուսանցագրութիւններ:*
7 A *չիք* զօրուն A ընդ տաճկին O ընդ տաճիկ զօրուն
8 AO *չիք* եւ զբազումս ի նոցանէ սատակեաց o եւ զբազումս ի նոցանէ սատակեաց A *(անընթեռնելի լուսանցագրութիւն)*
9 A (ընդ տաճկին) ի կուռնաւնին a ի կուռն աւանին CO ի կուռ նաւին
10 AC *չիք* նոցա
11 AC եւ անկիւռաիան O անկիւռիայիան
12 CO *չիք* ի
13 CO թվականին
14 O վաղճանեցաւ
15 A միքաէղ
16 A թեովփիլոս C թէոփիլոս
17 CE հոռոմդի O հոռոմիդիերոյն
18 CE բասեն
19 AC ընտանօք a ընտանեօք
20 CE *չիք* տուեալ *բառից մինչեւ III հանդէսի ցան-կերը:*
21 A զհիւպատութեան O զհիպատաւորութեան

22 A թէոդուպալսացեաց
23 AO հոռոմդիարանցն C հոռոմի դիրանցն
24 A ի գեւղն
25 AO իսմայելի
26 A թեոփիլոս
27 A եառ
28 A ընդ տաճկին
29 AO յաշմուշատ T2 յալմուլատ
30 AO յարեւեալս
31 A զաղբերդ
32 A այդ
33 A ի կոստանտնուպօլիս
34 A տարօն
35 A պատրէարգն
36 A աւուր O ուր
37 A վախճանելի է O վաղճանել o վաղճանեալ

րորդ[1] գլխոյ գրոցս՝ դարձեալ սկսանի ընդ երրորդ[2] նորոգման թագաւորութեանս Հայոց՝ ի նոր դառնալով[3] գիրս[4]:

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱՒՆԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑ ԻՆՔՆԱԽԱՒՍՈՒԹԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՆԴԷՍ[5]

Ցանկ գլխոց երրորդ գրոցս[6]

1 ***Ա.*** *Բան նախասացութեան[7] եւ յաղագս թագաւորելոյ[8] Աշոտոյ Բագրատունւոյ:*

2 ***Բ.*** *Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ[9] Բագրատունւոյ, թէ յորո՛ւմ ժամանակի[10]:*

3 ***Գ.*** *Յաղագս թագաւորելոյն Սմբատայ[11], եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ:*

4 ***Դ.*** *Վասն մահուանն Սմբատայ[12] եւ աւերածոյ[13] աշխարհիս Հայոց յանաւրէն[14] Յուսուփայ՝ որդւոյն[15] Աբուսաճի[16]:*

5 ***Ե.*** *Յաղագս նահատակացն[17], որ ի Դուին քաղաքի[18] կատարեցան յանաւրէն[19] Յուսուփայ:*

6 ***Զ.*** *Յաղագս փախստի[20] երկուց[21] որդւոցն Սմբատայ[22] եւ դառնալոյ[23] այսրէն, եւ թագաւորելոյն Աշոտոյ[24]:*

7 ***Է.*** *Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ[25], եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ[26]:* 8 ***Եւ*** *վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրաւնաւորաց[27]:*

9 ***Ը.*** *Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ[28] որդւոյ Աբասայ[29], եւ որ ինչ յաւուրս[30] նորա գործեցաւ[31]. եւ շինուածք սրբութեան տեղեացն:*

10 ***Թ.*** *Յաղագս կաթողիկոսութեան[32] Տեառն Խաչկայ[33] եւ շինելոյ[34] զեկեղեցին եւ զտուն[35] կաթողիկոսարանին[36] ի գիւղն Արգինայ[37]:*

---

1 A զերկրորդ
2 A ընդ որ (երրորդ)
3 A ի նորդ առնելով O ի նոյն դառնալով
4 A *(Գրչի հիշատակարան).* «Հայր, մի մոռանար զաշխատութիւնս իմ, որ գրեցի շատս ի լի սրտէ առ Աստուած: Ի Քրիստոս ողորմեա յոհանայ (T_2 Յովհանայ) քարոզի սորա յանկաշառ դատաւորութեանն, եւ յանակնունելի ատենին, յորժամ դատես տիեզերս»:
5 A Ստեփանոսի տարաւնեցւոյ պատմութեան ժամանակաց, ինքնախաւսութիւն երրորդ հանդէս C *չիք* պատմութիւն ժամանակաց ինքնախաւսութեան OT_1 Ստեփաննոսի տարօնեցւոյ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախօսութիւն, երրորդ հատոր
6 ABCO *չիք* ցանկ գլխոց երրորդ գրոցս C ցանգ Ստեփանոսի տարօնեցւոյ պատմութեան: Երրորդ հանդէս
7 BD բան նախասութիւն
8 AC յաղագս թագաւորելոյն աշոտի O յաղագս աշոտոյ բագրատունւոյ թագաւորելոյ B թագաւորելոյն
9 A աշոտի բագրատունւոյ
10 ACD ժամանակս
11 A սմբատա BO սմպատայ
12 BO սմպատայ
13 O աւերածի
14 A յանօրէնն
15 B որդոյն
16 ABCO ապուսինայ D ապուսինա
17 BDO նահատակութեան d նահատակացն
18 ABCEO *չիք* քաղաքի
19 A յանօրէնն
20 CE փախուստի
21 A երկու (որդւոցն) CO Բ (որդւոցն)
22 B սմպատա
23 A դառնալո
24 ACE աշոտի D աշոտո
25 CE սմբասայ D աբասա
26 ABC գործեցան
27 B *չիք* եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրօնաւորաց
28 BO թագաւորելոյն աշոտի D թագաւորելո d թագաւորութեան
29 ACDEO (որդւոյ) սմբատայ B սմպատայ
30 ACE յաղագս
31 ABCDEO գործեցան
32 A կաթուղիկոսութեան
33 CD խաչկա
34 CD շինելո
35 DO զտունն
36 A կաթուղիկոսարանին
37 AD ի գեւղն արգինա B գեօղն C գեւղն նորգինա

11 **Ժ.** Վասն պատերազմին Յունաց որ յԱմիթ, եւ երեւման աստեղն[1]. եւ մահուանն[2] Կիւռ-Ժանայ[3] թագաւորի:

12 **ԺԱ.** Վասն[4] թագաւորելոյն Սմբատայ[5] որդւոյ Աշոտոյ[6], եւ շինելոյ զպարիսպն Անւոյ[7] հանդերձ եկեղեցեաւն, եւ գալոյն[8] կիւրապաղատին[9] Դաւթի ի Շիրակ:

13 **ԺԲ.** Վասն գալոյ[10] ամիրային Աբլհաճայ[11] ի Հայս, եւ յետոյ բառնալոյ իշխանութեան նորա, եւ[12] խեղդամահ լինելոյ նորա[13]:

14 **ԺԳ.** Յաղագս կոտորածին Վասպուրականի[14] եւ ձերբակալ լինելոյ[15] իշխանացն[16] ի ձեռն Աբուտլփոյ[17] Գողթան ամիրային:

15 **ԺԴ.** Յաղագս թագաւորելոյն Վասլի Յունաց, եւ բռնակալութեանն[18] Վարդայ[19] եւ աւերածոյ աշխարհին Յունաց:

16 **ԺԵ.** Վասն[20] վերջին պատերազմին Յունաց, եւ փախստական լինելոյ բռնակալին Վարդայ:

17 **ԺԶ.** Յաղագս ամիրայութեանն[21] Իբն Խոսրովու[22] եւ իմաստութեան նորա:

18 **ԺԷ.** Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ ի Կարս եւ բարեգործութեանցն[23] նորա[24], եւ շինելոյ զՇիրիմ վանս[25] անուամբ իւրով:

19 **ԺԸ.** Թէ[26] որպէս եկն Աբլհաճ[27]՝ որդին[28] Ռովդայ[29] ի Դուին քաղաք եւ հարկս ի Հայոց առեալ՝ դարձաւ:

20 **ԺԹ.** Դարձեալ եկն Աբլհաճայ[30] յաշխարհն Վասպուրականի, եւ մահ նորին. եւ ամիրայանալ Մամլանայ[31]՝ որդւոյ նորա[32]:

21 **Ի.** Յաղագս անցուցանելոյ[33] թագաւորին Վասլի ի ժողովրդէս[34] Հայոց յաշխարհն Մակեդոնացւոց[35]. եւ հալածանք ի ձեռն մետրապաւլտին Սեբաստիոյ[36]:

22 **ԻԱ.** Պատասխանի[37] թղթոյն մետրապաւլտին Սեբաստիոյ[38]՝ գրեալ հրամանաւ Տեառն Խաչկայ՝ Հայոց կաթողիկոսի[39]:

23 **ԻԲ.** Թէ[40] զիա՛րդ չարաչար մահուամբ մեռաւ մետրապաւլիտն Սեբաստիոյ[41]. եւ վասն[42] թագաւորացն Բուլղարաց[43], որք սպանին զնա[44]:

---

1 O աստեղ
2 B մահուան
3 AB կուռժանայ C կիւռժանա D կուռժանա
4 B յաղագս
5 BO սմպատայ
6 ABCDEO *չիք* որդւոյ աշոտոյ
7 CO անոււոյ A անոյ BD անու d անւոյ
8 ABCDO գալն
9 ABO կիւռապաղատին CO կիւռպաղատին
10 AE վասն գալո B վասն գալոյն
11 ACO ապլհանէ B ապլհանայ
12 ABCDEO *չիք* բառնալոյ իշխանութեան նորա եւ
13 ABDO *չիք* նորա
14 C վասպուրականին O վասպուրակին
15 ACE լինել
16 BDO իշխանաց
17 B ապտուլփոյ CO ապուտլփոյ
18 ACE բռնակալութեանն
19 CD վարդա
20 B յաղագս
21 AC ամիրայութեանն
22 ABCDO իպն խոսրովու

23 O բարեգործութեան
24 C *չիք* նորա
25 CE վասն *փխ* վանս
26 A թե
27 ABCEO ապլհանայ
28 ABCDEO որդի
29 BD ռովդա
30 ACEO ապլհանայ BD ապլհանա
31 A մարմլանայ CO մալմլանայ B ամիրալ *փխ* ամիրանալ մամլանա B *չիք* եւ (ամիրանալ)
32 O նորին
33 C անցուցանելո
34 ՆԲ.Ն.ի ժողովրդէս T_1T_2 ի ժողովարանէս
35 ABDO մակեդովնացւոց
36 ABCDEO սեբաստու
37 ACDEO պատասխանիք
38 ABCDEO սեբաստու
39 ABDE հայոց կաթուղիկոսի O հայոց կաթողիկոսի
40 A թե
41 ABCDEO *չիք* Սեբաստիոյ
42 CE եւ վասն
43 C եւ ի թագաւորացն բուլղարայ
44 ABO արքային զնա, *փխ* որք սպանին զնա d որ սպանին

24 ԻԳ. Եթէ[1] ո՛րպէս չոգաւ զաւրաւք թագաւորն Յունաց Վասիլ[2] յաշխարհն Բուլղարաց եւ պարտեալ[3] փախստեայ[4] այսրէն դարձաւ:

25 ԻԴ. Վասն ելանելոյ բռնակալին Վարդայ[5] ի Բաղդատայ[6] եւ մտանելոյ[7] յաշխարհն Հոռոմոց:

26 ԻԵ. Ելն Փոկասու-Վարդայ[8] եւ ունել զթագաւորն Վարդ[9] եւ թագաւորել ինքեան[10]:

27 ԻԶ. Գալն Փոկասու-Վարդայ[11] յեզր[12] ծովուն զաւրաւք, եւ ելանելն[13] Վասլի[14] եւ սպանանել զնա:

28 ԻԷ. Յաղագս երեւման աստեղն, եւ շարժման[15] Կոստանդնուպոլսի[16], եւ մահ ասպտամբին Զորտուանէլի[17]:

29 ԻԸ. Յաղագս մերժելոյ զԹեւտաս[18] ի թագաւորութենէն[19] Ափխազաց[20] եւ թագաւորեցուցանելոյ[21] զԲագարատ որդի Գուրգենայ[22]:

30 ԻԹ. Յաղագս չար գործոցն Սմբատայ[23], եւ մահ նորին[24]:

31 Լ. Յաղագս թագաւորելոյն Գագկայ[25], եւ որ ինչ յաւուրս[26] նորա գործեցաւ[27]:

32 ԼԱ. Յաղագս մահուան Տեառն Խաչկայ:

33 ԼԲ. Յաղագս կաթողիկոսութեան[28] Տեառն Սարգսի:

34 ԼԳ. Թէ զի՛րդ չոգաւ կրկին անգամ թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց[29] եւ առ[30] զքաղաքն Վէռայ[31]:

35 ԼԴ. Առաքումն ժան պատրկի[32] յաշխարհն Բուլղարաց եւ կալանաւոր լինելն[33]:

36 ԼԵ. Ելն[34] տաճիկ զաւրուն Եգիպտացւոց[35] յաշխարհն[36] Յունաց եւ միանգամ եւ երկիցս պատերազմելն, եւ ելն թագաւորին Վասլի ի վերայ նոցա[37]:

37 ԼԶ[38]. Յաղագս շարժման[39] Զորրորդ Հայոց:

38 ԼԷ. Դարձեալ ելն Եգիպտացւոց[40] զաւրուն, եւ վասն Բաբելոնի[41]. եւ մահ Դալասանոսին[42]:

1 A եթե BDO եւ թէ
2 CE չիք վասիլ
3 ABO չիք պարտեալ C եւ պարս փխ եւ պարտեալ
4 ABCDO փախստեա
5 A վարդա
6 BD բաղդատա O ի բաղդադայ
7 ABD մտանիլ CE մտանէ
8 AB (ելն)իպն վարդայ C փովկասայ վարդայ O իպն վարդանայ
9 A ունել զթագաւորութիւնդ A չիք զթագաւորն վարդ BD չիք վարդ
10 ABD ինքն
11 ABD փովկասան վարդա CE փոկասոյն վարդայ O փոկասուն վարդայ
12 C յեզրն
13 ABD ելանել
14 O վասլին
15 B շարժման C շարժմանն
16 A կոստանտնուպօլսի CO կոստանդնուպօլսի
17 A ապստամպին ABCDO չորտուանիլի
18 ABD զթաւտա a (զթաւտ)ոս CEO զթօտայ
19 O ի թագաւորութենէն
20 AC ափխզաց
21 A թագաւորեցուցանելո BDO թագաւորեցուցանել d թագաւորեցուցանելոյ
22 B գորգենա CDEO գորգենայ

23 B սմպատա D սմբատա O սմպատայ
24 DO եւ մահնն նորին
25 D գագկա
26 B յաւուր
27 ABCDEO չիք գործեցաւ
28 AE կաթուղիկոսութեանն C կաթողիկոսութեանն
29 A բուլխարաց
30 C եւ առնու E առաւ
31 AB վեռիա CEO վեռիայ D վեռա
32 ABCO ժանն BD պատրիկ d պատրկի O պատրիկի
33 ABD լինել CO լինելն
34 ACEO ել փխ ելն o ելն B եւ ի (տաճիկ) փխ ելն տաճիկ
35 A եգւպտացւոց C յեգիպտացւոց
36 ABD զաշխարհն
37 ABCDE երիցս պատերազմեալ թագաւորին գալ ի վերայ նոցա ABCDE չիք եւ ելն վասլի O պատերազմեալ թագաւորին (ի վերայ նոցա) o (պատերազմել) եւ ելն (թագաւորին) վասլի (ի վերայ նոցա)
38 ծն. ABCDO *ձեռագրերի վերնագրերի ցանկում (ոչ բուն շարադրանքում)* լզ եւ լէ *գլուխների վերնագրերը տրուած են հակառակ դասաւորութեամբ*՝ լէ *փխ* լզ, լզ *փխ* լէ:
39 ABCDO շարժմանն
40 C դարձեալ յեգիպտացւոց C չիք ելն O ել
41 ABDO բաբելովնի C բաբելօնի
42 O դալատանոսի

39 ***ԼԸ. Յաղագս ամիրային Բատին մահուանն[1], եւ առումն[2] Մանազկերտի[3], եւ գալն Մամլանայ եւ ի պատահումն կիւռապաղատին[4] Դաւթի:***

40 ***ԼԹ. Թէ զիա՛րդ[5] քեռորդին[6] Բատին ամիրայ եղեալ[7] հանէ ի Նփրկերտոյ զտաճիկ բնակիչսն. եւ մահ[8] նորին յԱմիթ:***

41 ***Խ. Կոտորած Վրաց զաւրուն ի Խլաթ քաղաքի[9]:***

42 ***ԽԱ. Վասն մեծի պատերազմին Պարսից եւ Քրիստոնէից յԱպահունեաց գաւառին[10]:***

43 ***ԽԲ. Մուտն միւսանգամ թագաւորին Վասլի յաշխարհն Տաճկաց ի կողմն[11] Ասորւոց:***

44 ***ԽԳ. Վասն մահուան[12] մեծի կիւրապաղատին[13] Դաւթի, եւ գալն Վասլի թագաւորին Յունաց յաշխարհն Արեւելից[14]:***

45 ***ԽԴ. Վասն գալոյն Գուրգենայ[15] յերկիրն Տայոց, եւ զաւրացն Յունաց՝ ի գաւառն Բասենոյ:***

46 ***ԽԵ. Թէ զիա՛րդ[16] Գագիկ աւերեաց զգաւառն Տաշիր[17] եւ զՎրաց դաշտ:***

47 ***ԽԶ. Յաղագս նահապետութեանն[18] Արծրունեաց, որ զմերովք[19] ժամանակաւքս[20] թագաւորեցին Վասպուրականի:***

48 ***ԽԷ. Յաղագս շինելոյն[21] Գագկայ արքայի[22] ի քաղաքն Անւոյ[23] զեկեղեցին մեծ անուամբ սրբոյն Գրիգորի[24]:***

49 ***ԽԸ. Յաղագս վճարելոյ[25] մահուամբ իշխանացն Փառիսոսոյ[26]:***

ԳԼՈՒԽ Ա[27]

Բան նախասացութեան[28] եւ յաղագս թագաւորելոյ[29] Աշոտոյ Բագրատունւոյ[30]

1 ***Զմիշտ եւ զանսպառ խաղացմունս ի մեզ աստուածայնոց[31] շնորհաց ի գերագոյն էութենէ գերալիր լրութեամբ ծայրածաւալ ծագողութեամբ, ի դարս դարուց[32] եւ ի ժամանակս ժամանակաց քան զընաւ իմաստս իմաստնոց գերազանցեալ, եւ անհասական ի հասութենէ[33] մտաց մնացեալ. որ ոչ միայն բանիւ ընդ իմանալի[34] բանա-***

1 C եւ (մահուանն) BO մահուան
2 O եւ աւերմանն O *չիք* առումն
3 ABCDO մանձկերտի
4 ABCO կիւռապաղատին
5 A զիա՞րդ
6 AC քեռորդի
7 ABD ամիրա O ամիրա եղեւ
8 AO զմահ o մահն D զմահն
9 ACO քաղաք
10 AE զաւառն
11 AO ի կողմանս C ի սահմանս c *չիք* ի կողմն
12 BO մահուանն
13 ABCO կիւռապաղատին
14 AD յաշխարհ արևելից C յաշխարհս յարևելից B յարեւելից
15 BD վասն գալուն Գորգենա O գուրգենա
16 A թե զիարդ
17 ABD աւերեաց զտաշիր ACO *չիք* զգաւառն CO զտաշիր
18 BD նահապետութեան
19 DO զմերօք o զմերովք
20 O ժամանակօք

21 BCDEO շինելոյ
22 ABCEO *չիք* գագկայ արքայի d գագկայ արքայի
23 ACDO անոյ
24 ABCDEO (սրբոյն Գրիգորի) թագաւորն Գագիկ
25 D վճարելո d (վճարելո)յ
26 O + Աւարտեցաւ Ցանկ Հատածի Գրոց Երրորդ Հատորի Ստեփաննոսի Տարօնեցւոյ (*գրչի յաւելում*) C Ո՛վ սրբասէր եւ բանաստեղծ փիլիսոփայք, յորժամ օգտիք բան ինչ գրոցս այս, յիշեսջիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զստացօղ գրոյս զմահդասի Ղարադաշն եւ գծօղ գրոյս զԱբրահամ երէցն եւ դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ. ամէն (*գրչի յիշատակարան*):
27 ABCO *չիք* Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ Պատմութիւն Երրորդ հանդէս Գլուխ Ա T_1 Ստեփաննոսի Տարօնեցւոյ պատմութիւն ժամանակաց ինքնախօսութեան երրորդ հատոր T_2 Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ Պատմութիւն Երրորդ հանդէս, Գլուխ Ա
28 A Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ ACE Ստեփաննոսի Տարօնեցւոյ ACE բան նախասաց BDO բան նախասացութիւն
29 ABCDO յաղագս թագաւորելոյն
30 AC աշոտի A բագրատունոյ
31 ABCEO աստուածայնոյ D աստուածայնո
32 ABCDEO ի դարս դարս
33 ABCDEO հասութենէ T_1T_2 ի հասողութենէ
34 O ընդ դիմանալ o ընդ իմանալ BE ընդ իմանալի ՆԲ.Ն. ընդ իմանալի

կանոն պատուեաց զմեզ, այլ[1] ի կերպ անկերպութեան իւրոյ, իշխանական կերպիւն զմերս զարդարեաց տեսակ՝ անդուլ խորհրդով խոկալ հասանել հանդերձելոցն անճառ ճառիցն[2] գիտութեան եւ բերել զյիշատակ հանդերձելոցն ճշմարտապատում պատմագրութեանցն[3]:

2 Երեքկին լուսով Երրորդութեանն[4] պայծառացեալ՝ զերից ժամանակաց անստուեր[5] եւ անմոլար ճառեսցուք զճառս, զանցեալսն[6] եւ զներկայս[7] եւ զապառնիսն. զի մի՛ ի յանցեալսն՝ սուտանուն փիլիսոփայիցն[8] ստապատում բանիցն հետեւեսցուք՝ ինքնակայ զաշխարհս ասել եւ[9] առանց նախախնամութեան եւ ինքեամբ բերիլ[10] ամենայնի. եւ մի՛ ի ներկայումս սուտ հաւատոյ հերձուածողացն հանդիպեսցուք եւ ի բարեաց գործոց[11] արտաքս անկցուք. եւ մի՛ մոլորեսցուք ի մոլար բանս հեթանոսաց, որք զյարութեան[12] յոյս հատանեն յանձանց եւ արդար դատաստանին Քրիստոսի ոչ հաւատան: 3 Այլ[13] մեր[14] զճրագ պատուիրանաց Տեառն եւ զլոյս գիտութեան[15] առաջի աչաց ունելով՝ իմանամք զամենայն եղեալքս յոչէէ էացեալ յԷէն[16] Աստուծոյ եւ նորին նախախնամութեամբ խնամեալք. եւ զովելի զտեալ նախահարքն[17] եւ արդարք ի դարս դարս պատուեցան յԱստուծոյ՝ յիշատակաւ գրոց փառաւորեալք. իսկ ստերիւրեալքն ի կամացն Աստուծոյ ցասումն աստուածաստ[18] ընկալան, եւ վատ անուն յիշատակի մինչեւ ցայժմ պատմի:

4 Եւ նոյն լուսով գիտութեան ի ներկայումս ճանաչեմք զՃանապարհն[19] ճշմարտութեան, որ է նոյն ինքն Քրիստոս, որով առ Հայր ուղեւորիմք[20] ի բաց կալով ի հեթանոսական անհաւատութեանցն՝ ի բազմախաբ հերձուածողացն մոլորութենէ: 5 Եւ նոյն լուսով[21] հանդերձեալ յուսոյն զլինելոցն սրատես ակամբ առաջի աչաց տեսանեմք, զզաւր[22] նորոգման արարածոց: 6 Այս է խորհուրդ քրիստոնէիցն, որով զանցեալսն պատմագրեմք եւ զհանդերձեալսն[23] մարգարէանամք ըստ շնորհատուողին[24] Աստուծոյ:

ԳԼՈՒԽ Բ[25]

Յաղագս թագաւորութեանն Աշոտոյ Բագրատունւոյ[26], թէ[27] յորո՛ւմ ժամանակի

1 Արդ երիս զարմս յերիս[28] ժամանակս թագաւորեալ Հայոց՝ ամենեցուն յայտնի է, զՀայկազեանցն[29] ասեմ եւ զԱրշակունեաց եւ զԲագրատունեաց: 2 Սակս այսորիկ եւ յերիս[30] հատուածս զբան պատմու-

1 B այլև
2 E անճառ ի ճառիցն
3 B պատմագրութեանց
4 BD երրորդութեան
5 E անըստուեր
6 ACEO զանցեալսն BD զանցեալս T_2 զանցեալն
7 O զներկայսն
8 A փիղիսոփաիցն E փիլիսոփայիցն
9 T_2 *չիք* եւ
10 BD բերել
11 O գործոցն
12 A ըզյարութեան
13 A այդ
14 BDO մեք o մեր
15 ACO գիտութեանն
16 ACDO յէն aod (յէ)է(ն)
17 A նախարարքն
18 B յաստուածաստաստ
19 A զճանապարհս BCEO զճանապարհ
20 B յուղեւորիմք
21 ABCDO յուսով E յուսալով
22 BD զզօրն O զզօր o զօր
23 CE զհանդերձեալն
24 C շնորհատուօղին
25 ABCD *չիք* գլուխ Բ A (գլուխ) Ա O Ա (թռչնակերպ նախշազարդ)
26 AO Աշոտի Բագրատունւոյ C աշոտի բագրատունւոյ
27 A թե
28 B և երիս
29 ADE հայկազեանցն B զհայկազնեանցն O զհայկազանցն
30 B երիս

թեան[1] մերոյ որոշեցաք: 3 *Զառաջինն ի նախաստեղծէն սկսանելով՝ զժամանակս անգիտութեան խաւարին ընդ նմա դնելով, մինչեւ ցթագաւորելն Տրդատայ[2] եւ լուսաւորել Հայաստանեայցս[3]. իսկ զերկրորդն՝ ի նոյն լուսաւորութենէ[4] Հայոց եւ ի թագաւորութենէն[5] Տրդատայ[6] մինչեւ ցերրորդ[7] նորոգումն թագաւորութեանս Հայոց ի ձեռն Աշոտոյ Բագրատունւոյ[8], որ եղեւ յաւուրս Վասլի Յունաց թագաւորին[9] եւ կամակցութեամբ նորին յՅԼՁ թուականութեանս[10] Հայոց, եւ ի գալստենէ[11] Փրկչին մերոյ Տեառն Աստուծոյ ամք ՊՁԸ[12], յաւուրս Տեառն Գէորգայ[13] յ ԺԲ ամի[14] հայրապետութեան[15] նորա:*

4 *Այս Աշոտ որդի Սմբատայ, որ Աբլաբասն[16] կոչեցաւ, սպարապետն Հայոց՝ ի զաւակէ Աբրահամու:* 5 *Որ ի ժամանակս գերութեանն Իսրայէլի[17] ի Հայկազանց մերոց պսակաւորաց խնդրեալ եղեն նախնիք[18] սորա ի Նաբուգոդոնոսորայ[19] արքայէ Բաբելացւոց. եւ յաւուրս Վաղարշակայ Արշակունւոյ զթագադիր[20] ասպետութիւնն[21] հաստատեցան եւ[22] ի կռապաշտ թագաւորացն մերոց բազումս[23] չարչարեցան վասն աստուածպաշտութեան[24]. եւ ի լուսալրական ժամանակիս, ի վերայ մովսիսական աւրինացն, զաւետարանականն[25] ընկալան շնորհս ի Քրիստոս հաւատոյս[26]:* 6 *Եւ բազում անգամ զիշխանութիւն պետութեանս Հայոց առեալ, ընդդէմ պատերազմեալ[27] պարսկական կրակապաշտութեանցն եւ ապա ընդդէմ Տաճկաստանեաց[28] մահմետատուր անաւրէն[29] աւրէնսդրութեանն, որ եւ որդի ի հաւրէ ծննդաբանեալ[30] մինչեւ ցԱշոտս այս:*

7 *Սա նախ քան զթագաւորութիւնն[31] երեսնամեայ[32] ժամանակաւք իշխան եւ իշխանաց իշխան եղեալ Հայոց եւ Վրաց, եւ յաղթող[33] ամենայն ազգացս շուրջանակի, պայծառացոյց զուխտս[34] սրբոյ եկեղեցւոյ եւ զարդարեաց զեկեղեցիս Հայաստանեայց[35], զի էր այր քաղցր եւ հեզ եւ անարատ. եւ անբամբաս կեանս[36] կեցեալ եւ ոչ անաւրինեալ արտաքոյ աւրինաց բնութեանն[37] եւ հաճոյ էր Աստուծոյ յամենայն վարս անբիծս[38]:*

8 *Ի սորա յաւուրս[39] էր Սահակ վարդապետն[40] Հայոց, որ ըստ աւելաձայնութեան[41] Ապիկուրէշն կոչիւր, որ գրեաց*

1 ABCD պատմութեանս
2 BD տրդատա
3 ABDE հայաստանեացս
4 O լուսաւորութենէն
5 C եւ թագաւորութենէն
6 BD տրդատա
7 ABCDO ցերկրորդ
8 ABDE աշոտի բագրատունւոյ CO աշոտի բագրատունոյ
9 ABCEO թագաւորի
10 ABCDEO ՅԼՁ CEO թվականութեանս BD թվին
11 C գալըստենէ D գալստենէ d ի գալստենէ
12 B (ամք) ՁԸ *փխ* ՊՁԸ E (ամք) ԼԾ D Յ եւ ԼՁ
13 AE Գիորգէ BD գէորգէ C գրիգորէ O գէորգայ
14 ACO ԺԲ ամի E ԲԺ ան ամի
15 O հայրապետութեանն
16 A աբլաբասն BD աբլաբանս d աբլաբասն O ապլաբասն
17 ABDO իսրաիղի
18 B նախնի
19 B ի նաբուգոդորոսա
20 A ըզթագադիր o թագադիր
21 ABCO ասպետութեանն
22 BD *չիք* եւ d և
23 CE բազում
24 A աստուած a (պաշտ)ութեան
25 O զաւետարականն BD զաւետարանական
26 ABDOT1 հաւատով
27 BD *չիք* ընդդէմ պատերազմեալ d ընդդէմ պատերազմեալ
28 AO տաճկաստանեայց
29 BCD *չիք* անօրէն d անօրէն
30 AEO ծնընդաբանեալ
31 B զթագաւորութեանն
32 ABCDO երեսնամեա
33 CEO յաղթօղ
34 O զուխտ
35 O հայեաստանեայց
36 T2 յանբանբաս կեանս
37 A բնութեանց BD բնութեան
38 ACEO ամբիծս
39 ABCDO աւուրս
40 ABCDO վարդապետ
41 O ըստ աւելաձայնութեանն

պատասխանի Թղթոյն Փոտայ Յունաց
պատրիարգին[1]*, լի իմաստութեամբ եւ գի-*
տութեամբ: 9 *Եւ Համամ Արեւելցի*[2]*, որ*
զվերլուծութիւն[3] *Առակացն գրեաց եւ*
Յովբայ[4] *զ՚Ո՞վ է դայն*[5] *թարգմանեաց եւ*
զաւրհնութիւնսն որ ի գլուխս[6] *սաղմո-*
սացն ասացեալ, գիրս մի, եւ[7] *զԱմբիծսն*
գիրս մի[8] *եւ վերլուծութիւն*[9] *քերականին:*
10 *Այս Աշոտ կեցեալ ամս ԼԲ*[10]*, թագա-*
ւորեալ ամս Ե փոխի մահուամբ[11] *առ*
Քրիստոս:

ԳԼՈՒԽ[12] Գ[13]

Յաղագս թագաւորելոյն[14] Սմբատայ[15], եւ որ ինչ յաւուրս նորա գործեցաւ[16]

1 *Իսկ զկնի Աշոտոյ՝ յՅԽ թուականին*[17]
թագաւորէ Սմբատ[18] *որդի նորին ամս ԻԴ,*
կամակցութեամբ Լեւոն[19] *թագաւորի*[20]
Յունաց. զի Վասլի[21] *թագաւորեալ ամս*
ԺԹ վախճանեցաւ[22] *եւ թողու փոխանակ*
զորդի[23] *իւր զԼեւոն*[24]*, որ թագաւորեաց*
ամս ԻԶ, այր խաղաղարար եւ բարեխորհ
ամենայն երկրի, առատաձեռն ի տուրս, եւ
ի բաշխելն ոչ որպէս զՀոռոմ[25] *ուիշտ*[26]*. զի*
չէ սովորութիւն Հոռոմոց[27] *առատ լինել,*
եւ ոչ յիւրեանց[28] *լեզուն ասի առատ. այլ*[29]
նա որդի Հայոց[30] *էր, եւ առաւել*[31] *քան*
զՀայ առատատուր:
2 *Յաւուրս Սմբատայ*[32]*՝ յՅԽԶ թուակա-*
նին[33] *վախճանի*[34] *Տէր Գէորգ*[35] *կաթողիկոս*
Հայոց[36] *եւ փոխանորդէ զաթոռ հայրապե-*
տութեանն[37] *այրն Աստուծոյ սուրբն Մաշ-*
տոց[38]*:* 3 *Սա էր հայրենեաւք*[39] *յԱրագա-*
ծոտն[40] *գաւառէ ի գեղջէ Եղիվարդայ*[41]*:*
4 *Ի մանկութենէ խոտաբուտ կենաւք կե-*
ցեալ անապատաւոր ճգնութեամբ. որ եւ[42]
ի ծովուն Գեղամայ զկղզին[43] *Սեւանայ*[44]
բնակութիւն իւր արարեալ՝ շինէ զեկեղե-
ցին ի նմա, որ Առաքեալս[45] *անուանի*[46]*:*
5 *Յոր միացեալ ժողովեցան եղբարց բազ-*

1 ABC պատրիարգի
2 C արեւելից
3 A զվերլուծութիւնն
4 ABCE յովբ
5 ABO զո՛վղեան CE զովէղայն T_1 Այս ո՞վ է դան
6 ABCO ի գլուխ
7 A *չիք* և
8 A ամբիծսն BDO T_1 *չիք* զամբիծսն գիրս մի o և զանբիծսն գիրս մի
9 O զվերլուծութիւն
10 ABD (ամս) իա
11 A փոխի ի մահուամբ BCDEO փոխի մահուամբ T_1T_2 մահուամբ փոխի
12 ABCDO *չիք* գլուխ
13 AO (գլուխ) Գ B *չիք* (գլուխ) Գ
14 ACE թագաւորութեանն B թագաւորութեան
15 BD սմբատա O սմպատայ
16 ABDE գործեցան C եւ զինչ յաւուրս նորա գործե-ցան
17 ABCO յՅԽ B թվին CDO թվականին D Յ եւ Խ
18 AB սմպատ
19 A ղէովնի BC լեւոնի O լէովնի
20 A թագաւորին
21 ABD վասիլ
22 AO վաղճանեցաւ
23 O փոխանորդ (իւր) o փոխանորդ զորդի (իւր)
24 AD զղևոն
25 A հոռոմ B զհոռոմ
26 O ըոիշտ
27 B հոռմոց
28 BC իւրեանց
29 A այդ
30 ABD հայու (էր) O հայո oT₂ հայոյ (էր)
31 DT₁ աւելի քան
32 AO սմպատայ BD սմպատա
33 ABCEO ՅԽԶ D Յ եւ ԽԶ BE թվին C թվականին BDEO թվին
34 ADO վաղճանի
35 ACO Գիորգ D Գրիգոր
36 A հայոց կաթուղիկոս
37 BD հայրապետութեան
38 A սուրբն մաշղոց BCD մաշթոց
39 AD այրենիօք O հայրենիօք o (հայրենի)ե(օք)
40 AD յարագածոտնէ O յարագածոտ o (յարագածոտ)ն
41 D եղիվարդա
42 B *չիք* եւ
43 a գեղամայ կղզին
44 BC սեւանա O սեւանայ
45 C առաքեալսն
46 O անուանեաց

մութիւն, կանոնադրութեան[1] *սահմանաւ սրբոյն Բարսղի, միակրաւնք ի տան Աստուծոյ եղեալ, ստանալով զբազմութիւն գրոց*[2] *սրբոց, զի լուսաւոր եղիցին աչք ոգւոց ի տեսութիւն ճանապարհին Տեառն ըստ անստերիւր*[3] *ուղեւորութեանց:*

6 *Յայսմ ժամանակի պայծառանայր առաքինութեամբ հայրն*[4] *Գագիկ՝ առաջնորդ ուխտին սուրբ Ատոմայ, որ զյիշատակ*[5] *մարտիրոսացն*[6] *միայարեալ ի*[7] *գիր, որ Ատոմայ գիր անուանեալ ասի*[8]*:* 7 *Այլ*[9] *Մաշտոց*[10] *այրն Աստուծոյ, կացեալ*[11] *ամ մի ի հայրապետութեան*[12]*՝ փոխի առ Աստուած, եւ նշխարք ոսկերաց նորա հանգուցեալ եղեւ ի Գառնի մերձ առ հովանոցին Խոսրովիդխտոյ, զոր էր շինեալ Տրդատայ Հայոց արքայի:*

8 *Եւ յետ նորա նստի յաթոռ հայրապետութեան յՅԽԶ*[13] *թուականին Տէր Յովհաննէս*[14] *ի Դունայ*[15]*, ճարտասան եւ պատմագիր՝ ամս ԻԲ:* 9 *Յաւուրս սորա երեւեցաւ Սմբատ*[16] *Թոնդրակաց*[17] *առաջինն*[18] *ի Զարեհաւան գեղջէ, ի Ծաղկոտն գաւառէ*[19]*, հակառակ ամենայն քրիստոնէական կարգաց:*

10 *(Գրչի յաւելում)*[20]*:*

11 *Իսկ Սմբատ*[21] *թագաւորեալ՝ տիրէ բոլոր հայրենեաց իւրոց, Հայոց եւ Վրաց, ժառանգելով զքաղաքս հակառակորդաց իւրոց:* 12 *Յաւուրս սորա եւ յիշխանութեան*[22] *հաւր իւրոյ էր շինութիւն եւ*[23] *խաղաղութիւն յաշխարհիս*[24] *Հայոց ըստ մարգարէութեանն*[25]*՝ հանգչել իւրաքանչիւր ուրուք ընդ որթով իւրով*[26] *եւ ընդ թզենեաւ*[*]*:* 13 *Եւ այսպէս ագարակաց աւանացեալ եւ աւանաց քաղաքացեալ բազմամարդութեամբ եւ ընչեղութեամբ, մինչեւ հովուաց եւ անդէորդաց մետաքսեայս*[27] *զգենուլ պատմուճան:* 14 *Սա շինեաց*[28] *զԱմենափրկիչ եկեղեցին յաւանին Շիրակայ, զմբէթաւորեալ բարձրագոյն յաւրինուածով, կոփածոյ քարեայ*[29] *որմով:*

15 *Յայսմ ժամանակի դիմադարձ եղեւ Դուին. ընդ որ պատերազմեալ թագաւորին՝ առնու զքաղաքն յաւուր մեծի ուրբաթին:* 16 *Եւ ապա պատերազմի Սմբատ*[30] *ընդ Ահմատայ եւ պարտի ի նմանէ՝ դառնալով ի փախուստ բազում հարուածովք:* 17 *Եւ լուեալ զայս ամիրայն Ափշին՝ որդի Սաճին*[31]*, որ էր ոստիկան ի Պարսս*[32]*, որ եւ*

1 O կանոն դրութեան D կանոնադրութեամբ
2 B եղեալ սրբոց B *չիք* ստանալով զբազմութիւն գրոց
3 B անստուեր իւր ե անստուեր իւր E անստեր իւր
4 ADEO հայր
5 C յիշատակ
6 A մարտիւրոսացն
7 C ի դիր
8 ACEO որ ատոմադիրն անուանի BD ատոմագիրն անուանի
9 A այդ
10 A մաշդոց BDE մաշթոց
11 ABDO կեցեալ
12 ACO ի հայրապետութեանն
13 ABCDEO յԽԵ թուականին BD թվին C ՅԽԶ
14 ABCO յովանէս
15 A ի դունայ E ի դըւնայ BD ի դունա
16 BO սմպատ
17 ABCO թոնդրկաց
18 BD առաջին
19 B ի ծաղկոտն գաւառէ ի զարեհաւանդ գեղջէ
20 ACO *լուսանցքում*, E *բնագրում*, BD *չիք*: ACEO Սա կալաւ զսուլտանն տանկաց, եւ ծամ ետ առնել իրբեւ աղջկան ամենայն տանկաց: Եւ կալաւ եւս զթագաւորն ափխազաց, եւ մարդկանն խազեաց զափ, վասն զի զողք էին. եւ անուանեցաւ ափխազք:
21 BO սմպատ
22 ABC *չիք* յիշխանութեան O իշխանութեան
23 B (հօր իւրոյ) իշխանութիւն եղև խաղաղութիւն B *չիք* էր շինութիւն և
24 ABCDO աշխարհիս
25 ABCDO ըստ մարգարէութեանցն
26 O իւրոք
* Միքիա Դ 4, Հմմտ. Գ Թագ. Դ 4
27 ACEO մետաքսայս o (մետաքս)ե(այս) BD մետակսայս
28 C շինեց
29 D յօրինուածով ABCDEO կոփածու քաղաք որմով d (կոփածու) քարեաց (որմով)
30 BD սմպատ
31 C ափշի որդին շաճի
32 ABCO ի պարս

պսակեաց զՍմբատ[1], մանաւանդ զչարեալ ընդ բարեկամանալն Սմբատայ[2] Յունաց կայսերն[3], եւ ելեալ Ափշին[4] յաշխարհս Հայոց[5]՝ առնու զբերդն Կարուց, գերի վարեալ զազատս կանամբք եւ մանկամբք[6] իւրեանց եւ[7] ողորմելի տեսակաւ հասուցանէ[8] ի քաղաքն Դուին: 18 *Այս այն Ափշին է, որ զՏէր Գէորգ[9] գերի տարաւ, զոր գնեաց Համամ Աղուանից Թագաւորն:* 19 *Իսկ Շապուհ՝ կրտսեր եղբայր Թագաւորին Սմբատայ, եդեալ զանձն իւր ի մէջ մահու եւ կենաց՝ գնաց առ Ափշին[10]. եւ մեծաւ փառաւք պատուի ի նմանէ՝ դարձուցեալ զամենայն գերութիւն[11] Հայոց:* 20 *Առնու ի նմանէ Թագ Թագաւորութեան, եւ[12] բերեալ դնէ ի գլուխ Սմբատայ[13] եղբաւր իւրոյ՝ հաստատելով զԹագաւորութիւն[14] նորա:* 21 *Եւ աշխարհս[15] Հայոց խաղաղանայր շինութեամբ եւ լիութեամբ իբրեւ զառաջինն այլ եւս ամս յոլովս:*

22 *Այլ[16] յորժամ գիրացաք[17], ստուարացաք, լայնացաք եւ անկուշեցաք[18] զսիրելին՝ մոռանալով զԱստուած, արարիչն խաղաղութեան եւ ամենայն բարութեան տուիչն[19], քահանայք եւ ժողովուրդք, մեծամեծք եւ փոքունք բամբասեցան[20] ի լիութիւն հացի եւ ի[21] յղփութիւն գինւոյ[22]՝ ըստ մարգարէին[*]:* 23 *Եւ փոխանակ զի ի վերայ բարութեանցն ոչ յիշեցաք զԱստուած, լսել ձայնի պատուիրանաց նորա, ի Թշուառանալն եւ ի վշտանալն ոչ լուաւ ձայնից մերոց, յորժամ պաղատեցաք առ նա, այլ մատնեաց զաշխարհս մեր Իսմայէլացւոց[23] զաւրուն՝ ի քանդել եւ յաւերել[24] սրով եւ գերութեամբ:*

ԳԼՈՒԽ[25] Դ[26]

Վասն մահուանն Սմբատայ[27] եւ աւերածոյ աշխարհիս Հայոց յանաւրէն[28] Յուսուփայ[29], որդւոյն Աբուսաճի[30]

1 *Յայնմ ժամանակի[31] մեռանի Ափշին, եւ փոխանակ նորա եկաց ամիրայ Պարսից եւ Ատրպատականի՝ Յուսուփ եղբայր նորին:* 2 *Եւ Սմբատ ոչ կամեցաւ հնազանդել[32] նմա, այլ գրէ հրովարտակ ընծայիւք առ ամիրապետն Բաբելոնի[33]՝ ազատել զնա յանաւրէն որդւոյ Սաճին. զոր եւ արար իսկ:* 3 *Զոր լուեալ Յուսուփայ՝ դիմէ գայ ի Պարտաւ եւ անտի[34] գաղտագնաց եղեալ ի Տփղիս[35]՝ գայ ի Տաշիր:* 4 *Զոր գիտացեալ*

1 B զսմպատ
2 B սմպատա
3 ADEO (հունաց կայսերն)։ (եւ)
4 B յափշին
5 B աշխարհս հայոց
6 ACE մանկտեւք B մանկտիւք
7 ADEO *չիք* եւ
8 D հասուցանէ d (հասուցան)ի
9 CO զտէր Գիորգ
10 AEOափշինն
11 B գերութիւնն
12 ABCO *չիք* եւ
13 BD սմպատա
14 CO զթագաւորութիւնն
15 C զաշխարհս
16 A այդ
17 AO (գիրացաք) տե՛ս *(լուսանցքում)*
18 B անզուշացաք D անկուշեցաք O (անկուշացեալ զսիրելին). (մոռանալով զած)
19 O տուիչին
20 ABD ամբաստեցան E ապստամբեցան *փխ* բամբասեցան
21 BD *չիք* ի (յղփութիւն)
22 O յղբութիւն գինւոյ
[*] *Եզեկ. ԺԶ 49, Հմմտ. Երեմ. Ե 27-28*
23 A իսմաելացւոց CO իսմայելացւոց
24 BC աւերել
25 ABCO *չիք* գլուխ
26 AO (գլուխ) Դ (նկարազարդ) B *չիք* Դ
27 B սմպատա D սմբատա
28 A յանօրէնն O յանօրէն B անօրէն
29 BD յուսուփա
30 ABCO *չիք* որդւոյն աբուսաճի
31 T_2 ժամանարկի *փխ* ժամանակի
32 B հնազանդիլ
33 A բաբիղովնի CO բաբիլովնի BD բաբելովնի
34 AC անդի
35 AO ի տփխիս

Սմբատայ[1]՝ զաւրաւք բազմաւք պահէ զանցս նորա: 5 Եւ նորա գողաւրէն գնացեալ ընդ լեառն[2] բարձանց՝ ի Շիրակ անկանի եւ[3] ի Դուին չուէ. եւ զհետ հասեալ Սմբատայ[4] սաստիկ զաւրութեամբ, եւ[5] զարհուրեալ[6] Յուսուփ խնդրէ զխաղաղութիւն եւ կրկին պսակեալ զՍմբատ[7] բազում ընչիւք՝ գնայ[8] ի Պարսս[9]:

6 Եւ Սմբատ կալեալ զԹագաւորն Եգերացւոց[10] զԿոստանդին[11] եւ ընդ ձեռամբ իւրով[12] նուաճեալ՝ թողու: 7 Ընդ որ զայրացեալ Ատրներսեհ[13] Վրաց Թագաւորն[14]՝ հատուածեալ ի նմանէ՝ խորհէր նմա չարիս: 8 Եւ Սաճն անաւրէն ապստամբեալ[15] յամիրապետէն[16]՝ նշկահեաց զնա: 9 Եւ ամիրապետն հրաման տուեալ[17] ընդ ծագս տէրութեան[18] իւրոյ առնուլ զվրէժ[19] ի նմանէ, գրէ եւ առ Սմբատ[20]՝ զաւր ի վերայ նորա գումարել: 10 Եւ Սմբատ յոչ կամաց բազմութիւն զաւրաց առաքէ՝ ազդելով[21] Յուսուփայ, թէ յաւգնութիւն քեզ առաքեցի: 11 Իսկ Յուսուփ[22] հնազանդեալ ամիրապետին՝ գումարէ բազմութիւն զաւրաց ի վերայ Սմբատայ[23]. գայ հասանէ ամբոխաաստ զաւրու յաշխարհս Հայոց ՅԿԵ[24] Թուականին:

12 Առ որ երթեալ[25] Արտներսէհ Վրաց Թագաւոր[26] եւ Գագիկ իշխան Վասպուրականի, որ էր քեռորդի[27] Սմբատայ[28], եւ Աշոտ որդի Շապհոյ, եղբաւր Սմբատայ[29], ամենայն զաւրաւքն[30] իւրեանց միաբանին ընդ նմա, թողլով ի բաց զԹագաւորն Սմբատ՝ նենգագործն[31] նախանձեալ ընդ շինութիւն աշխարհիս Հայոց: 13 Զոր իմացեալ Թագաւորն Սմբատ[32] զնենգաւոր խորհուրդս նոցա՝ հանդերձ տերամբք[33] Հայոց եւ ամենայն զաւրաւք[34] գնաց ի գաւառն Տաշրաց[35], ի գիւղն[36] Աւձուն եւ անդուստ[37] յԱփխազս անցանէ: 14 Եւ Յուսուփ[38] հետամուտ[39] լինի մինչ ցամուրն[40], եւ մարտուցեալ ընդ Կուելայ[41] բերդին՝ առնու զնա: 15 Եւ յետ այնորիկ ի Տփղիս[42] անցեալ գնաց[43]: 16 Իսկ Թագաւորն անդրէն ի Շիրակ դառնայ:

17 Եւ ի գալ ամին[44] միւսոյ դարձեալ սաստկագոյն զաւրու եկանէ Յուսուփ[45]

---

1 B սմպատա
2 ACEO ընդ լեառնն
3 D *չիք* եւ d և
4 B սմպատա
5 C (զօրութեամբ)։ (եւ)
6 B զարհուրել
7 B զսմպատ
8 B հինքն (գնայ)
9 ABDE ի պարս
10 ABCDE եգիպտացւոց o եգերացւոց ՆԲ.Ն. եգերացւոց
11 AC զկոստանտին
12 B *չիք* իւրով
13 BD ատրներսեհ
14 ACEO թագաւոր
15 A ապստամպեալ
16 C ամիրապետէն
17 O հրաման տայ
18 AE տերութեանն C տէրութեանն
19 ABCO վրէժ
20 B սմպատ
21 C աստելով
22 O յուսուփայ

---

23 B սմպատայ
24 AB ՅԿԵ թուականին CO ՅԿԵ թվականին D Յ եւ ԿԵ T_1 յ336 թուին T_2 յՅԾԶ
25 C երթալ
26 ACO ատրներսեհի վրաց թագաւորի
27 A քուերորդի C քըւերորդի O քուեր որդի
28 BO սմպատայ
29 BD սմպատայ
30 a եւ ամենայն զաւրաւք
31 ABE նենգագործ
32 BD սմպատ
33 ABO տերամբքն C տէրամբք
34 a ամենայն զօրօք BO զօրօքն
35 ACO տաշրայ BD տաշրա
36 AC ի գեւղն B ի գեօղն
37 O անտուստ
38 a յուսուփ
39 O զհետամուտ
40 C (մինչեւ ցամուրն) կուայ
41 A ընդ կուէլայայ BC կուէլայ E կուէլա D կուելա O կըւելայ
42 ABCDO տփխիս
43 ABO անցեալ գնաց T_2 անցանէ
44 BD ամի d ամին
45 O յուսուփ եկանէ

յերկիրս Հայոց: 18 Որոյ ընդդէմ երթեալ ամենայն զաւրուն Սմբատայ[1] եւ երկու որդիք[2] նորին Աշոտ եւ Մուշեղ[3] ի գաւառն Նիգ, եւ մարտուցեալ ընդ միմեանս ի տեղին, որ Ձկնավաճառ[4] կոչի, ուր պարտեալ եղեւ[5] զաւրն Հայոց՝ ի փախուստ դառնային: 19 Յորում զՄուշեղ՝ որդին[6] Սմբատայ[7] ձերբակալ արարեալ ի Դուին տարան եւ անդ մահացու դեղովք[8] սպանին[9]. զորոյ զդին ի Բագարան բերեալ թաղեցին: 20 Իսկ թագաւորն Սմբատ[10] փախստեայ[11] ամրանայ յամուրն Կապուտայ: 21 Եւ հետամուտ եղեալ[12] տաճիկ զաւրուն՝ գան ի գաւառն Բագրեւանդայ[13] եւ առնուն զբերդն Վաղարշակերտ յՅԿԳ թուականին[14] եւ ապա երթեալ հասանեն յամուրն Կապուտայ:

22 Իսկ թագաւորն ի դաւոյ ազատացն, որք[15] առ իւրն էին մնացեալ, զարհուրեալ՝ ցուպ ի ձեռն առեալ[16] երթայ առ Յուսուփն՝ որդի Աբուսաճի[17]: 23 Եւ անաւրէնն Յուսուփ հանդերձ թագաւորաւն ի Դուին չուեաց եւ երթեալ մարտնչէր[18] ընդ դղեակ բերդին, որում Երնջակն կոչեն, յորում ամրացեալ էին կանայք ազատացն[19] եւ զանձք նոցին[20]. եւ առեալ զամրոցն՝ անդրէն դառնայ ի Դուին: 24 Եւ ապա զթագաւորն Սմբատ[21] զփայտէ[22] կախեալ սպանանէ ի Դուին քաղաքի յՅԿԴ թուականին[23]:

ԳԼՈՒԽ[24] Ե[25]

Յաղագս նահատակացն, որ ի Դուին քաղաքի[26] կատարեցան յանաւրէն[27] Յուսուփայ[28]

1 Իսկ զբազումս վասն առ ի Քրիստոս[29] խոստովանութեանն[30] ի հարց եւ ի փորձ տանջանաց արկեալ՝ ջանայր դարձուցանել ի Կուրանն[31] Մահմետի: 2 Այլ[32] Քրիստոս, որ զանձինս[33] նոցա դարձոյց ի կամս կենարարս՝ նոյն ինքն աստուածային հրով[34] ջեռոյց[35] զմիտս նոցա ի սէր սուրբ եւ ի հաւատս քաջութեան. որք կոխեցին զխայթոց[36] մահու եւ կատարեալք սրով[37] առին զպսակն[38] լուսոյ, եւ զայլս յայլում ժամու ըմբռնեալ եւ մատնեալ[39] տանջանաց:

1 B սմպատայ
2 ABD Բ որդիք նորին O նմին
3 C մուշեխ
4 AB ձկնավանաոն CO ձկնավաոն
5 C որ պարտեալ եղեւ T_2 ուր պարտեալ (զօրն) E որոյ պարտեալ եղեւ
6 AB զորդին
7 BD սմպատա
8 BDT_1 դեղօք
9 ACDEO սպանեալ
10 B սմպատ
11 ABCD փախստեա
12 T_2 հետամուտ ելեալ *փխ* եղեալ
13 BD բագրեւանդա
14 AO ՅԿԳ CDE ՅԿԵ T_2 յՅԾԹ A թուակա. CEO թվականին BD թվին T_2 թուականին
15 ABCO որ
16 O ի ձեռըն առեալ
17 ABCO ապուսինայ
18 ACEO մարտ
19 B ազատաց
20 ACO նոցա
21 CO զսմբատ թագաւորն
22 B զփայտէ
23 ABE ՅԿԴ թուականին CO ՅԿԵ թվականին
24 ABCO *չիք* գլուխ
25 AO (գլուխ) Ե B *չիք* Ե
26 B քաղաքին C քաղաքն
27 AO յանօրէնն B անօրէն
28 O յուսփայ
29 T_2 վասն առ քրիստոս
30 BD խոստովանութեան
31 B ղուրանն
32 A այղ
33 ABDO յանձինս d զանձինս C անձինս
34 O հրովն
35 O ջեռացոյց
36 C զխայթոցք
37 AEO սրով T_2 սիրով (*տողատակում՝* «թերեւս սրովո») ՆԲ.Ն. սրով
38 ACEO զպսակս
39 T_2 ըմբռնեցին եւ մատնեցին

3 *Եւ տեսեալ, զի դիմեցին վասն Քրիստոսի որպէս զոչխար ի սպանդ*[1]՝ *զմի ոմն տիաւք*[2] *մանկութեան ծաղկեալ, Միքայէլ*[3] *անուն, յաշխարհէն Գուգարաց՝ յինքեանս կորզէին*[4], *զի մի՛ ընդ այլս*[5] *մեռցի. Թերեւս կարասցեն պատրել*[6] *խտղտանաւք մեծութեան*: 4 *Իսկ նա արտասուալից*[7] *կականմամբ զաչս*[8] *ի վեր առ Աստուած ամբարձեալ եւ զաւրացուցեալ զինքն*[9] *վերին աւգնականութեամբ*[10]՝ *զինքն*[11] *ի նոցանէ ճողոպրեալ որոշէր, եւ դիմեալ առ ընկերսն՝ մատուցանէր սրոյն զպարանոցն*:
5 *Եւ այսպէս կատարեցան միաբան ի հոտ անուշից Աստուծոյ Հաւրն*[12]:

6 *Էին*[13] *յայնժամ եղբարք երկու*[14], *Գնունիք ազգաւ, մեծք եւ պատուականք, Գուրգէն*[15] *եւ Դաւիթ, որք ըմբռնեալք*[16] *ի դահճացն՝ ածան առաջի Յուսուփայ*[17]:
7 *Որոց մեծապէս երդմամբ խոստանայր տալ զկէս տէրութեան*[18] *իւրոյ, այլ*[19] *եւ զգեստս պայծառս գունակս գունակս եւ մանեակս ոսկի եւ նժոյգս սրավարս ճոխապաճոյճս*[20]. *եւ ձեռն զպարանոցաւն արկեալ՝ համբուրէր*[21] *եւ շոգմոգ շողոմութեամբ*[22] *հրապուրէր ուրանալ զՔրիստոս*:
8 *Իսկ նոքա վառեալք աստուածային սիրովն՝ համարձակ պատասխանեալ*[23] *զբարւոք դաւանութիւնն*[24], *թէ «Քրիստոնեայք եմք, եւ զլոյսն*[25] *Աստուածգիտութեան, որ*[26] *յինքն ունի զանմահութիւն, ո՛չ փոխանակեմք ընդ ձերում մահաբեր ստութեանդ, որ ոչինչ է*[27] *եւ յոչինչ համարեալ»*:

9 *Զոր տեսեալ չարին՝ զնոսա*[28] *արձանացեալ ի սէրն Քրիստոսի, հրամայեաց սրով սպանանել*: 10 *Իսկ նոքա արտասուալից պաղատանս առ Աստուած մատուցանէին՝ խառնել զնոսա ի թիւ վկայիցն, որք խաչակցեցան նմա*: 11 *Եւ իբրեւ եհաս դահճին, ուղղէր երէց*[29] *եղբայրն նախ զկրտսեր եղբայրն զենուլ, զանգիտեալ ի մանկական տիոցն, եւ ասէր. «Եղբա՛յր ցանկալի, նախ դու պատարագեաց*[30] *Քրիստոսի յուսոյն մերոյ զենումն բանաւոր. զի նա վասն մեր եղեւ մեռեալ եւ վերագրեաց զմեզ ի կեանս»*: 12 *Եւ այսպէս յառաջեալ նորա, զկնի ապա եւ երէցն*[31] *պսակեցան*[32] *արեամբ*:

13 *Այսպէս վկայեցան բազում վկայք ի Դուին քաղաքի ի ձեռն անաւրէն ոստիկանին Յուսուփայ*[33]. *որ զանուն իւրաքանչիւր*[34] *ուրուք գրեալ է ի դպրութեան*[35] *կենաց, որոց տարեւոր տաւնախմբու-*

1 B ի սպանտ
2 ABCEO աստեօք
3 A միքաէղ D միքայէղ
4 A կորզեին
5 A այղսն BC այլսն
6 C պարտել
7 A արտաւսրալից BO արտօսրալից
8 DT_1 (զաչս) իւր
9 B ինքն
10 ACO օգնականութեամբն
11 B ինքն
12 ACO հօր
13 A եին
14 ABCO Բ
15 AD Գուրգեն O Գորգէն
16 A ըմբռնեալք
17 D յուսուփա O յուսփայ
18 A տերութեան
19 A այղ եւ D *չիք* այլ d այլ (եւ)
20 C ճոխապաճուճս
21 C համբուրէ
22 ABCDE շղոմութեամբ O շոգմոգութեամբ o շոգմոգ շղոմութեամբ
23 ABCO պատասխանեալք
24 BD դաւանութիւն
25 T_2 զլոյս
26 C որոյ
27 ABCO որ յոչինչ է
28 B *չիք* զնոսա
29 CO էրէց
30 T_2 պատարագեա ՆԲ.Ն. պատարագեաց
31 C եւ ապա երէցն O երեցն o երեց եղբայրն
32 ABDE պսակեցաւ
33 O յուսփայ
34 B իւրաքանչիւրք
35 BDO ի դպրութիւն

թեամբ կատարի յիշատակն ի Ի[1] մարերի,
զի անխէթ[2] հաւատով յաղթեցին խորա-
մանկ[3] չարին եւ հատին զոստս մահաբեր
պտղոց[4] նորա. զի չիք ահաւոր, ուր սէրն
հարեալ է, որով վառեալ կոխեցին զմահ,
եւ առեալ զպսակն լուսոյ՝ դասագրեցան
յորդիս լուսոյ[5] վերին[6] Երուսաղէմի[7]: 14 *Իսկ*
ոմանք խաբեալ պատրեցան[8] ի խոստմունս
չարին եւ վրիպեալ գտան, զի եւ ի մարմնի
անարգեցան ի սով եւ յանարգանս եւ
զրկեցան ի[9] յաւիտենական լուսոյն:
15 *Այս է խաւարաբեր ժամանակն Հա-*
յոց: 16 *Եւ այս Յուսուփ՝ երկրորդ Թեւդաս*
եւ առաջին[10] ապստամբ[11] յամիր-ալ-մում-
նեացն[12] Տաճկաց: 17 *Յորում ժամանակի*
անապատ եւ աւերակ եղեւ երկիրս Հայոց.
քաղաքաց քակիլ եւ աւանաց աւերիլ, ցիր
եւ ցան յայլալեզուս[13] եւ յաւտար ազգս
բնակչաց աշխարհիս. ամայանալ եկեղե-
ցեաց[14] եւ թափուր[15] մնալ յուխտէ պաշ-
տաւնէից եւ ժողովրդոց, եւ յամենայն բա-
րեզարդ[16] զարդուց անզարդացեալ եղեն:
18 *Եւ նոյն ինքն կաթողիկոսն[17] Տէր Յով-*
հաննէս[18] փախստեայ[19] երթայ[20] յերկիրն
Յունաց, ի հանգստարան եւ ի մենարան
սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ, ի լեառն, որ
Մանեայ Այրք ասի[21], ի Դարաղանեաց[22]
գաւառին, ի վանս[23] Գառնկայ[24]:
19 *Զայս ամենայն տեսեալ Գագկայ*
Արծրունւոյ[25], որ էր առաջնորդ Յուսու-
փի[26], ի գիշերի միում փախուցեալ անկանի
յաշխարհն Կորդուաց[27]. եւ զաշխարհն
Վասպուրական զաղթէ յԱսորեստան, մին-
չեւ անցանել[28] չար ամպրոպին[29]. եւ ապա
դարձեալ շինէ[30] զաշխարհն՝ թագաւորեալ
մասին[31] Հայոց Վասպուրականի: 20 *Այլ[32]*
եւ եղբաւրորդին Սմբատայ Աշոտ խորհր-
դակից[33] եղեալ[34] նոյն չարախորհ վիշա-
պին՝ թագակապի[35] ի նմանէ ի տեղի հաւ-
րեղբաւր իւրոյ:
21 *Եւ այսպէս ամիրայն Յուսուփ Ե[36]*
ամ յամեալ ի Հայս սրով եւ[37] սովով եւ գե-
րութեամբ վանեաց զաշխարհս:

1 AO ի Ի-ն (մարերի) BD Ի-ն նոյեմբերի
2 C անխեթ
3 ABD խորամանգ
4 ABCO պտղոյ
5 BDO *չիք* դասագրեցան յորդիս լուսոյ do դասագրեցան յորդիս լուսոյ
6 ACO վերինն
7 C յերուսաղէմի
8 CE կատարեցան
9 ABCDO *չիք* ի
10 O *չիք* առաջին o առաջին
11 A ապստամպ
12 AE յամիրալմումնեացն C ամիրալմումնեացն
13 A յայղալեզուս
14 E եկեղեցայց
15 B թարօր DO թափօր d թափ(ու)ր
16 CE բարէզարդ
17 A կաթուղիկոսն
18 ABCDO տէր յովաննէս
19 A փախստեալ BE փախստեա C փախըստեա
20 C երթա

21 ACDEO մանեա այրք BD ասեն
22 C ի դարաղանեաց ՆԲ.Ն. Դարանաղեաց
23 ABCO ի վանսն
24 ABCO կառնոյ
25 BDE արծրունոյ
26 O յուսփայ
27 DO կորդուաց
28 ABE մինև յանցանել
29 ABDE ամբրոպին d ամպրոպին C ամբոխին
30 T_2 շինէ դարձեալ
31 ACEO մասինն
32 A այղ
33 A խորհըրդակից
34 D *չիք* եղեալի d եղեալ
35 CD թագակապ d թագակապի
36 T_1T_2 Ե ամ ABCDEO է ամ
37 B *չիք* եւ

ԳԼՈՒԽ[1] Զ[2]

Յաղագս փախստի երկուց[3] որդւոցն Սմբատայ[4] եւ դառնալոյ այսրէն, եւ թագաւորելոյն Աշոտոյ[5]

1 *Իսկ մնացեալ երկու[6] որդիքն Սմբատայ[7] Աշոտ եւ Աբաս:* 2 *Աշոտ փախստեայ[8] երթայ ի Կոստանդնուպոլիս[9], ի դուռն կայսեր[10] Յունաց Լեւոնի:* 3 *Իսկ Աբաս գնաց յաշխարհն Վրաց, փեսայացեալ[11] նոցին՝ դառնայ յաշխարհս մեր զկնի դառնալոյ եղբաւր իւրոյ Աշոտոյ ի Կոստանդնուպոլսէ[12]:*

4 *Այս Աշոտ, որ ըստ քաջապինդ[13] արութեան[14] իւրոյ Երկաթ անուանեցաւ՝ բազում գործս արութեան ցուցեալ ի Կոստանդնուպոլիս[15] եւ յաշխարհն[16] Յունաց՝ հրամանաւ Լեւոնի[17] դառնայ[18] յաշխարհս մեր եւ գտանէ զծառայս հաւր իւրոյ[19] թագաւորեալ. զինքն[20] անուանեաց Շահանշահ[21], այսինքն թագաւորաց թագաւոր. եւ հալածական առնէ զԻսմայէլացւոց[22] զաւրն յաշխարհէս Հայոց. որոյ ի մարտս[23] զաւրաց ոչ պիտաւորէր, այլ[24] անձամբ մղէր զպատերազմն:*

5 *Այլ[25] զկնի Լեւոնի[26] թագաւորէ Յունաց Աղէքսանդր՝ եղբայր նորին ամ[27] Ա:* 6 *Եւ ապա Ռոմանոս[28] թագաւորեաց Յունաց յՅԿԵ թուականին[29] Հայոց՝ ամս ԻԲ:*

7 *Սա յերկրորդ[30] ամի թագաւորութեանն[31] իւրոյ[32] գումարեաց զաւր բազում եւ դեմեսլիկոս[33] առաքեաց ի Դուին քաղաք, յորում էր Սպքի[34] ամիրայ, որ զԱշոտն Շահանշահ[35] աւգնական իւր արկ ի քաղաքն:* 8 *Եւ եկեալ զաւրն[36] Յունաց՝ պաշարեցին զԴուին եւ ոչ կարացին[37] ստնանել՝ դարձան անդրէն:*

9 *Իսկ զկնի մահուան[38] Տեառն Յովհաննիսի[39] յերկրորդ[40] շինութեանս Հայոց եկաց կաթողիկոս[41] Տէր Թէոդորոս[42] ամս ԺԱ:*

10 *Այլ Աշոտ զկնի մահուան հաւր իւրոյ կեցեալ ամս ԺԵ եւ[43] թագաւորեալ ամս Ը, վախճանի[44] յՅՀԸ թուականին[45]:*

---

1 ABCDO *չիք* գլուխ
2 AO (գլուխ) զ BDE *չիք* (գլուխ) Զ
3 CO Բ B Բ որդոյն
4 AO սմպատայ B սմպատա
5 ABCDO աշոտի
6 ABCO Բ
7 B սմպատա
8 ACO փախըստեա CEO փախստեա
9 A կոստանտնուպալիս BCO կոստանդնուպօլիս
10 BO կայսերն
11 T_1T_2 եւ (փեսայացեալ) ABCDEO *չիք* եւ
12 A ի կոստանտնուպօլսէ BC ի կոստանդնուպօլսէ O կոստանդնոյ պօլսէ
13 B քաջապինտ
14 A արութեան
15 A կոստանտնուպօլիս BCEO կոստանդնուպօլիս
16 ABCDO յաշխարհին
17 AO լևովնի
18 CO դառնա
19 B իւր
20 BD ինքն d զինքն
21 B շահան շահ
22 A զիսմաելացւոց O զիսմայելացւոց
23 ACDO իմաստս d (իմա)ր(տս)
24 A այդ
25 A այդ
26 A ղէովնի C լևովնի
27 CE ամ մի D ամս մէկ O ամս Ա
28 C ըռոմանոս
29 ABCO ՅԿԵ B թվին CO թվականին
30 B երկրորդ
31 B թագաւորութեան
32 ABDO իւրում
33 ABDO դիմեսլիկոս CE դիմեալ իկոս
34 B սաքին D սըպքի
35 ACO շահնշահ
36 O զօրուն
37 T_2 ոչ կարացեալ
38 O զկնի մահուանն
39 ABO յովանիսի C յովաննիսի
40 C ի յերկրորդ B և յերկրորդ
41 A կաթուղիկոս
42 A տէր թեոդորոս
43 ABDE *չիք* եւ
44 O վաղճանի
45 ABCO ՅՀԸ D ՅՀ եւ Ը A թուականին C թվականին B թվին O թըվականին

ԳԼՈՒԽ[1] Է[2]

Յաղագս թագաւորելոյն Աբասայ. եւ որ ինչ յաւուրս[3] նորա գործեցաւ[4], եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրաւնաւորաց[5]

1 Իսկ յետ մահուանն Աշոտոյ[6] թագա-
ւորեաց Աբաս եղբայր նորա՝ ամս ԻԴ:
2 Յաւուրս սորա եկաց կաթողիկոս[7], զկնի
Տեառն[8] Թէոդորոսի[9], Տէր Եղիսէ՝ եղբայր
նորին ամս Է:

3 Եւ զկնի նորա Տէր[10] Անանիա[11] Մոկա-
ցի՝ առաջնորդ սուրբ ուխտին Վարագայ,
հայրապետ Հայաստանեայցս[12] ամս ԻԲ:

4 Այլ[13] Աբաս խաղաղութեան եւ շինու-
թեան պատճառ եղեալ աշխարհիս Հայոց,
ըստ քաղցր բարուց իւրոց եւ ըստ քաջա-
զաւր զաւրութեանն[14], որով յաղթող[15] եղեւ
շուրջանակի: 5 Եւ զՎրաց եւ զՍարմատաց-
ւոց ասպատակն դադարեցոյց յաշխարհէս
Հայոց. որ ի միում աւուր[16] բազմախուռն
բանակաւք, բիւրաւոր զաւրաւք ելանէր
Բէրն[17] բէլապէս[18] ամբարտաւանութեամբ,
իշխանն Ափխազաց[19], ի Սարմատացւոց աշ-
խարհէն, որ յայնկոյս[20] քան զԿովկասեան[21]
լերինսն: 6 Խաղայ գայ անթիւ բազմու-
թեամբ առ ափն գետոյն, որ Կուրն կոչի՝ ա-
նապատացուցանել[22] կամելով զաշխարհս
Հայոց: 7 Դեսպան առաքէ առ թագաւորն
Հայոց՝ մի՛ աւրհնել նմա զեկեղեցին ըստ
ուղղադաւան հաւատոյ սրբոյն Գրիգորի.
վասն զի ասէր իւր գալ կատարել քաղկե-
դոնական սահմանաւն: 8 (Զի էր շինեալ
թագաւորին զկաթողիկէն[23] սուրբ ի քաղա-
քին Կարուց վիմարդեան արձանաւք, որ-
ձաքար պողովատատաշ վիմաւք[24] բոլորա-
պէս գմբէթաւորեալ[25] պայծառ զարդուք
երկնանման խորան[26]):

9 Եւ զայս պատգամ լուեալ թագաւո-
րին Աբասայ՝ գումարտակ զաւրաց արա-
րեալ այրուձիոյն[27] Հայոց՝ հասանէ ի գետն
Կուր, բանակի ընդդէմ բանակին Բէրայ[28]:
10 Իսկ ասպատակ զաւրացն երկոցունց
յամենայն աւուրս[29] արշաւանս առնէին[30]
յայսկոյս եւ[31] յայնկոյս զափամբ գետոյն[32]:
11 Եւ ի միում աւուր ասպատակն Ափխա-
զաց անցեալ ընդ գետն Կուր՝ հասանէին[33]
ի բանակն Հայոց. եւ ձայն չփոթին առ
թագաւորն հասանէր[34]: 12 Որոյ արագա-
պէս զերիվարն[35] խնդրեալ[36], զզարդ[37] զի-
նուցն զանձամբ առեալ, զերկսայրի սու-
սերն ի ձեռին ունելով՝ ընթանայր զկնի

1 ABCDO չիք գլուխ
2 AO (գլուխ) է BD չիք (գլուխ) է
3 C աւուրս
4 ABCDE գործեցան
5 E չիք եւ վարք միանձանց եւ բազմակեաց կրօնաւորաց B կրօնաւորաց
6 ABCO աշոտի
7 A կաթուղիկոս
8 C տէր
9 A թեոդորոսի
10 C չիք տէր
11 BC անանիայ
12 T_2 հայաստանեացս
13 A այղ
14 BD զօրութեան
15 O յաղթօղ E հաղթօղ
16 ACO (ի միում) ամի
17 CE բերն
18 ACEO բելապէս
19 A ափխզաց DO ապխզաց
20 C յայկոյս
21 A զկովկասաին B զկովկասին CEO զկովկասային

22 A անապացուցանել փխ անապատացուցանել
23 ACEO զկաթուղիկէն
24 ADEO վիմովք
25 BD կմբէթաւորեալ Ce գըմբէթաւորեալ
26 ACE գրչի յաւելում լուսանցքում՝ սա շինէ եւ զփոքր կաթուղիկէն (C կաթողիկէն) անւոյ եւ զսուրբ (C սուրբն) Գրիգոր ի քաղաքոյ դաշտին: BO չիք յաւելում
27 B այրոյ ձիոյ D այրոյ ձիոյն E այր ու ձիոյն
28 ACD բերայ
29 ABCO աւուր
30 A առնեին
31 ABDO չիք եւ
32 C գետւոյն
33 A հասանեին B հասանէ
34 ABCO հասանէ
35 AE զերիւարն C երիւարն
36 C խնդրէալ
37 B զզարդն

ապատակին եւ ի մէջ գետոյն հասեալ՝ հարկանէր հարուածովք ձեռին քաջի. կիսախողխող յերիվարացն[1] ի վայր կործանէր՝ յուղարկաւոր նոցա զջուրն տալով. եւ ինքն զափամբ գետոյն ելեալ՝ ուժգնապէս[2] ձայնիւ զԱստուած աւգնական կարդայր եւ զանուն իւր ասէր. յորմէ ահաբեկ եղեալ հիւսիսական[3] ազգին՝ ի փախուստ դառնային:

13 Եւ Հայոց զաւրացն քաջապինդ[4] զաւրութեամբ հետամուտ եղեալ՝ սրոյ ճարակ տային զամենեսեան՝ առեալ յաւարի[5] զբանակս նոցա եւ ձերբակալ արարեալ զամբարտաւանն Բէր՝ ածին[6] ի քաղաքն Կարուց: 14 Ասելով ցնա թագաւորին[7] «Տեսցես զգեղեցկաշէն եկեղեցիդ, զի այլ[8] ոչ ես տեսանելոց», եւ հրամայեաց փորել զաչս նորա: 15 Իսկ զխաւարեալ[9] պատկերն արծաթով գնեցին ազգն[10] նորա եւ ուխտ խաղաղութեան ընդ Հայաստանեայցս[11] հաստատեցին[12] երդմամբ՝ մի՛ այլ[13] լինել պատերազմ ի մէջ նոցա:

16 Զայսու ժամանակաւ էր յաթոռ հայրապետութեանն[14] Տէր Անանիա[15], ամենէրջանիկ[16] սրբութեամբ գերապատուեալ, բարեշնորհ[17] իւրոց վիճակելոցն:

17 Յայսմ ժամանակի ծաղկեալ պայծառանայր կարգ կրաւնաւորական հանդիսից յաշխարհիս[18] Հայոց: 18 Եւ ի յոլով տեղիս շինեցան եղբայրանոցք[19], եւ ժողովեցան[20] միաբանակեացք[21] հաւասարականք սիրովն Քրիստոսի:

19 Նախ առաջին[22] մեծահռչակ ուխտն Կամրջաձորոյ[23] ի գաւառին Արշարունեաց, որոյ առաջնորդ[24] հայր Յովհաննէս[25], որ հալածեալ յարեւմտեայ[26] աշխարհէն, յԵգերացւոց գաւառէն, ի քաղկեդոնական մարդադաւան աղանդից, բերեալ ընդ իւր զհրաշէն նշանն տէրունական: 20 Եւ[27] ընդ որ անցանէր, բազում սքանչելիք եւ նշանք եւ բժշկութիւնք լինէին[28] ի ձեռն պատուական Խաչին. որպէս եւ ի մերում ժամանակիս աչաւք մերովք[29] տեսանեմք, զի բազում հիւանդք եւ ախտաժէտք[30] բժշկեցան[31]: 21 Եւ հանապազ կայ[32] եւ կատարէ զիւր հրաշագործութիւնն[33]:

22 Արդ եկեալ բնակեցաւ յառաջասացեալ տեղին Կամրջաձոր[34] կանոն կարգի ունելով զսահմանադրութիւն սրբոյն Բարսղի հայրապետին մեծի ի վերայ առաքելական հիմանն՝ թէ «Էր նոցա ամենայն ինչ հասարակաց»[***]. յոր ժողովեալ արք[35] ճգնազգեացք թուով[36] Յ:

1 ACE յերիւարացն B երիւարացն
2 O ուժգնակի
3 AC հիւսւսական B հիւսսական
4 O (զօրացն) քաջապէս եւ արի օ *չիք* քաջապինդ
5 CB աւարի
6 ACO ածեն
7 O (ասելով) ցթագաւորին O *չիք* ցնա օ (ասելով) ցնա թագաւորին
8 A այդ
9 C զխարեալ *փխ* զխաւարեալ
10 ACO ազգն
11 T_2 ընդ Հայաստանեացս
12 ACE հաստատեալ
13 A այդ
14 BDO հայրապետութեան
15 BCO անանիայ
16 BCO ամէներջանիկ
17 EO բարէշնորհ

18 O աշխարհիս
19 ABCE եղբայրանոց
20 ABCDEO *չիք* եւ ժողովեցան d և ժողովեցան
21 ABCDEO T_1 (միաբանակեացք) հաւասարականք (սիրովն) T_2 *չիք* հաւասարականք
22 O առաջինն
23 O կամրջաձոր
24 B առաջնորդն
25 AE հայր յովաննէս
26 ABCO յարևմտեա
27 B *չիք* եւ (ընդ որ)
28 A լինեին
29 DO մերօք օ (մեր)ով(ք)
30 BCO ախտաժետք
31 O առողջացան *փխ* բժշկեցան
32 A հանապազ կատարէ a (հանապազ) կայ և (կատարէ)
33 AE (զիւր) զհրաշագործութիւնն
34 ACO կամրջաց ձոր
*** Գործք Բ 44
35 B այրք
36 C փութով Յ *փխ* թուով Յ BO թվով Յ D ԳՃ

23 *Եւ զկնի նորա նոյն ուխտի առաջ-*
նորդ եղեալ եւ հաւաստի կրաւնիցն պա-
հապան՝ այրն Աստուծոյ Պաւղիկարպոս[1]*:*
24 *Եւ զկնի նորա իմաստակն Սամուէլ,*
բազմաշնորհն[2] *ի գիտութիւնս Գրոց սրբոց*
եւ յերգս երաժշտութեանց:

25 *Իսկ ի գաւառին Շիրակայ՝ Հոռոմո-*
սին[3] *կոչեցեալ վանք շինեցաւ ի ձեռն*
Յովհաննիսի[4]*, որ էր զարդարեալ յամե-*
նայն առաքինութիւնս, եւս առաւել[5] *յո-*
ղորմածութեան զարդս: 26 *Վասն զի ողոր-*
մածութեամբ եւ առաքինութեամբ բաշ-
խէր, մինչեւ ի զգեստուցն իւրոց[6] *մերկա-*
նայր զամենայն ի բաց՝ յորժամ աղքա-
տաց[7] *հանդիպէր. եւ անցաւորաց*[8] *եւ*[9] *ճա-*
նապարհորդաց հանգստարան պատրաս-
տէր զտեղին՝ մինչեւ հանգչել[10] *իբր յիւ-*
րեանց[11] *տան ամենայն աւտարաց, որ մին-*
չեւ ցայսաւր երեւի նոյն նշան ողորմա-
ծութեան ի տանն[12] *յայնմ:*

27 *Այսպէս եւ յայսմ ժամանակիս*[13] *շի-*
նեցաւ Նարեկ ի Ռշտունեաց[14] *գաւառին*
նոյն կարգաւորութեամբ[15]*, բազմազարդ*
պաշտաւնապայծառ երգեցողովք[16] *եւ*
գրական գիտողաւք[17]*:*

28 *Նոյնպէս եւ ի գաւառին Դերջանայ*
Խլաձորին անուանեալ վանք, որ ըստ վկա-
յարանի նորին՝ սուրբ Գրիգոր[18] *կոչի՝ ի*
ձեռն հաւրն[19] *Սիմովնի հիմնեցեալ*[20]*, ժիր*
եւ ճգնողական ծառայի[21] *Քրիստոսի, որ ի*
սահմանս անախտութեան հասեալ՝ վախ-
ճանի ի կենացս՝ փոխանակ իւր թողլով վե-
րակացու ուխտին զՊետրոս ծերունին, որ ի
տուէ եւ ի[22] *գիշերի աշխատէր ի մշակու-*
թիւն Տեառն՝ գործել ձեռաւք եւ սաղմոսել
բերանով, ցայգատարած[23] *բազկատարա-*
ծութեամբ, արտաւսրիջոյց ողբովք լցեալ
զաւուրս: 29 *Որոյ*[24] *ի ծերութեան վատեալ*
աչացն՝ յընտրութենէ ամենեցուն տայ զա-
ռաջնորդութիւնն[25] *հաւրն*[26] *Բարսղի, որ*
ընդ ամենայնի ամենայն եղեւ. զամենե-
ցուն լնու զպակասութիւն կամ զվերակա-
ցութիւն գիտնական եւ իմաստնական
հանճարով. մեռեալ ի կենդանութեան եւ ի
մահու զկեանս քարոզեալ[27]*, աւրինակ բա-*
րեաց եղեալ հեռաւորաց եւ մերձաւորաց:
30 *Առ որ ժողովեալ բազմութեան*[28] *արանց*
արդարոց՝ ճգնազգեստ, խոնարհազարդ[29]
վայելչութեամբ զարդարեալք ի ճաշակս
անճաշակ, միանգամ միայն յաւուր[30] *ճա-*
շակեալ[31] *եւ զովացեալ ջրով ի շաբաթու եւ*
ի կիւրակէի[32] *արբմամբ յաւուրս սուրբ քա-*
ռասնորդացն: 31 *Առ որս եղեալ իմ*

---

1 AD պողիկարպոս
2 ABDO բազմաշնորհ
3 B հոռմոսին
4 ADE յովհաննիսի C յոհաննիսի
5 ABCDEO T_1 (զարդարեալ) յամենայն առաքինու-թիւնս, ևս առաւել (յողորմածութեան զարդս) T_2 *չիք* յամենայն առաքինութիւնս, եւս առաւել B ո-ղորմածութեան
6 C իւրոցն
7 B աղքատ
8 CE յանցաւորաց
9 BD *չիք* և
10 C հանգել
11 BC իւրեանց
12 ACO ի տանն յայնմ T_2 ի տան յայնմ
13 ABD յայսմ ժամանակի
14 ABCDO յռուշտունեաց *չիք* ի
15 AOT_1 կարգադրութեամբ BD կարգադրութեան
16 O երգեցողօք
17 B գիտօղօք

18 ABCDEOT_1 Գրիգոր T_2 Գրիգորի
19 B մեծ (հօրն)
20 ABCDO սիովնի հիմնացեալ AD (ի ձեռն) հօր (սիովնի) d սիմովնի
21 B ծառային
22 ABCDO (եւ) ի (գիշերի) T_2 *չիք* ի (գիշերի)
23 CEO ցանգատարած
24 B որո
25 A զառաջնորդութիւնն BD զառաջնորդութիւն
26 ACO հօր
27 BD քարոզեաց
28 ABDO բազմութիւն CE բազմութիւնն
29 ABCD խոնազարդ b խոնահազարդ d (խոնա)րհ-(զարդ)
30 B աւուրք C յաւուրք
31 ABCDEO ճաշակեալք
32 B ի կիրակեի CO ի կիրակէի

յաւուրս[1] սուրբ քառասնորդացն[2]՝ գրեցի զբանս յիշատակիս այսորիկ սակաւուք եւ զչափ ժամանակացս[3] թուեցի[4] ըստ կարի:

32 Ի սոյն ժամանակս եւ ի Լիկանտիոն[5] աշխարհին, ի Նահրնեար տեղիսն, ի Կարբերդ[6] գաւառին[7] ի ձեռն հաւրն Մովսիսի[8] շինեցաւ վանքն[9], որ անուամբ նորա կոչի, բարեզարդ կարգադրութեամբ, բազմութեամբ եղբարց, բազմապայծառ բանական իմաստնովք: 33 Եւ էր Մովսէս այրն Աստուծոյ ի Տարաւն գաւառէ ազգաւ, որ ամենայն արեւմտեայ[10] աշխարհին պատճառ բարեաց եղեւ՝ ի բազմացուցանել զդասս կրաւնաւորաց. եւ իբրեւ աւանդապահ կրաւնիցս մեր եղեալ՝ բաւեաց մինչեւ յաւուրս մեր:

34 Նոյնգունակ եւ նոյն աւրինիւ վանքն[11] Հնձուց ի Կարին գաւառի ի ձեռն հաւրն[12] Սարգսի ամենայն աւրինաւք լցեալ. եւ վայելչազարդ տեղին, որ Կապուտաքարն անուանի, յԱրշարունեաց գաւառին. եւ Դպրէվանք[13] ի Շիրակ գաւառի. եւ Ցախաց քար[14] ի Վայոց Ձորի[15] ի ձեռն հաւր Ստեփանոսի[16]:

35 Սորա[17] ամենեքեան եւ այլք[18] յետ սոցա ի սոցանէ ուսեալք, միաբանական ճգնութեամբ անզբաղ յամենայն ինքնասիրութեան[19] հոգոց[20], ոչ ստանալ մարդոյ ինքեան եւ ոչ խերեւէշ[21] մի. ոչ ճաշակել[22] ուրուք քան զհասարակաց սեղանն, ո՛չ ի մրգաց[23] եւ ո՛չ ի դալար խոտոյ, այլ զհրամայեալսն[24] ըստ պատուիրանին[25] Տեառն գործել եւ զԴաւթեան նուագսն[26] հնչեցուցանել ի գիշերի եւ ի տուընջեան[27] հանապազորդեան փառաբանութեամբ: 36 Եւ սոցա այս գործ նահատակութեան:

37 Իսկ զմիայնաւորացն բազմազարդ առաքինութիւնս զի՞րդ մարթասցուք սակաւ բանիւ ասել. որք խաչակցեալք խաչելոյն Քրիստոսի՝ քաղցիւ եւ ծարաւով եւ հանապազամեռիկ կենաւք քաղաքավարեալք ի ժամանակին յայնմ: 38 Որպէս մեծանուն հռչակելին Վարդուկ[28] հայրն Վանգոց, եւ սուրբ հայրն Կարմիր: 39 Որք ստուեր զկեանս աշխարհիս համարեալ՝ ամայութեամբ ընդ գազանս ի լերինս եւ յանապատ տեղիս անսուաղութեամբ կէին՝ մինչեւ նշանագործ զաւրութեան արժանանալ ի Տեառնէ. զի առիւծ[29] հնազանդեցաւ Վարդկայ[30], եւ[31] բերեալ նմա զեղջերացն[32] կաշի, եւ կորիւնս երկուս[33] առաջի անկեալ ձգեաց առ ոտս նորա. եւ նա ձեռն եդեալ՝ բժշկեաց զլուսարանս[34] նոցա: 40 Եւ այլ[35] բազում հիւանդաց ձեռն եդեալ՝ արագապէս բուժէին յախտիցն:

1 B աւուրս
2 ACO քառասներորդացն E *չիք* առ որս եղեալ իմ յաւուրս սուրբ քառասներորդացն
3 CE ժամանակիս
4 ABC թուել O թուեալ
5 ABCO ի լիկանտոն
6 ABD T₁ ի կտրբերդ O ի կարբերդ
7 ACEO գաւառի
8 AC հօր մովսէսի
9 BD վանք
10 ABDO արևմտեա CE արևմտական
11 BD վանք
12 AC հօր
13 ABCDO դպրէվանս
14 E ցախացաքար
15 B վայոցձոր
16 BO ստեփաննոսի
17 ABCO սոքա (ամենեքեան)
18 A այլք
19 BD ինքնասիրութեամբ
20 CE հոգւոց
21 ACDE խերևեշ
22 ABCO ոչ ճաշակեալ
23 ADE ոչ ի մրգոց
24 A ըզհրամայեալսն
25 DO ի պատուիրանին *չիք* ըստ
26 B նուագս
27 T₂ ի տունջեան
28 T₂ վարդիկ
29 AC առեւծ
30 ACDO վարդկոյ
31 ABDEO *չիք* եւ
32 ACO զեղջերացն BD եղջերացն ՆԲ.Ն. եղջերու, եղջերաց T₂ զեղջերուաց
33 A կորիւն (երկու) BCO կորիւն Բ
34 T₁ զլսարանս (նոցա) *փխ* զլուսարանս (նոցա)
35 A այղ

41 *Եւ Հանգիստ ոսկերաց նորա որ ի Վանդոց[1], յոր[2] մինչեւ ցայսաւր ի բժշկութիւն[3] հիւանդաց լինի:*

42 *Իսկ սուրբ[4] Կարմիր Հայրն, որ եւ բարձեալ զՔրիստոս մարմնով՝ ի կերպ աղքատի[5] ի Ծոփաց գաւառին. մինչ[6] Տաճկաց էր աշխարհն՝ բնակէր անդ. եւ յաւուր միում գնաց առ ամիրայն[7] ի բերդն Պաղին. եւ ի սահմանսն յայնոսիկ յաւերակ տեղիսն էր եկեղեցի մի, զոր Հանգիստ իւր կալեալ՝ մտանէր անդ:* 43 *Ասեն ցնա մարդիկն[8] մի՛ լինել անդ, զի մահաշունչ է վիշապն, որ կայ անդ:* 44 *Իսկ նա ի զաւրութիւնն[9] Աստուծոյ վստահացեալ՝ մտեալ աղաւթէր ի նմա[10] զցայգն[11]:* 45 *Եւ վիշապին[12] մերձեցեալ ի դուռն եկեղեցւոյն՝ զաւրութեամբ Տեառն եւ աղաւթիւք սրբոյն վաղվաղակի սատակեցաւ:* 46 *Եւ յառաւաւտեւն անհաւատ հեթանոսքն ասեն ցհաւատացեալսն. «Երթա՛յք[13], տեսէ՛ք, զի կլեալ է վիշապնահաւոր զայրն զայն[14], զոր Աստուծոյն ասէք». եւ ոչ ոք իշխէր մերձենալ:* 47 *Ցբազում ժամս անշարժ մնացեալ[15] վիշապին, եւ մարդիկն[16] կասկածանաւք առ սակաւ սակաւ մաւտէին[17]:* 48 *Իսկ ճգնաւորն Քրիստոսի ի ներքուստ աղաղակեաց. «Քարշեցէ՛ք զպիղծն[18], զի արտաքս ելից[19]»:* 49 *Եւ այս ի պարծանս[20] հաւատացելոց լինէր եւ յամաւթ անհաւատիցն եւ ի փառս Քրիստոսի:*

50 *Էին[21] եւ վարդապետք վարժեալք վարդապետութեամբ[22] Տեառն եւ ուսուցիչք ճշմարտութեան[23]. Բասիլիոս ծերունին, քաջակորովն ի խաւսս եւ քաջաքարոզն ի պատմել զաւրէնս Տեառն. եւ Գրիգոր[24] քահանայ յամուսնացելոց, յորդախաւսն եւ առատաբանն[25] ի պատգամս Տեառն[26]. եւ Ստեփանոս[27], աշակերտ Բարսղի, որ Հոգեւորն կոչեցաւ առաքելաշնորհ բանիւ եւ գործով. ընդ սմա եւ մեծանունն ի գիտութեան եւ յառաքինութեան[28] Մովսէս, որ քառասուն[29] աւուրբք ձգտեցուցանէր[30] զանսուաղութիւնն[31]:* 51 *Եւ Դաւիթ աղքատակերպ եւ գծծասէր գիտնականն[32], որում անուն[33] Մաշկոտն կոչի[34]. եւ Պետրոս, հաւաստի մեկնիչ Գրոց սրբոց. եւ Անանիա[35], փիլիսոփայն[36] մեծ, որ եւ վանական Նարեկի:* 52 *Սորա եւ գիրս է ասացեալ ընդդէմ աղանդոյն Թոնդրակաց[37] եւ այլոց հերձուածոց[38]:*

---

1 ABCO ի վանկոյս
2 ABCEO *չիք* յոր
3 T_2 *չիք* ի (բժշկութիւն)
4 ABDO *չիք* սուրբ o սուրբ
5 AO *(յաւելում լուսանցքում)* բժշկեաց լուսարանս նոցա (T_2 էջ 177, վ. 3) AO-*ն ունեն յաւելման նշում այդտեղ.* «Որ եւ բարձեալ զՔրիստոս (A ըզՔրիստոս) մարմնով ի կերպ աղքատի» CG (T_2, էջ 177, վ. 3) «նոցա» *բառից յետոյ* B (T_2, էջ 176, ն. 7) յայնմ *բառից յետոյ:* T_1 (էջ 163, ն. 10) T_2 (էջ 177, վ. 7) «Իսկ Կարմիր հայրն» *բառերից յետոյ:*
6 ABCDEO մինչեւ d մինչ
7 C առ ամիրան
8 C մարդիկքն
9 BD ի զօրութիւն
10 BD *չիք* ի նմա d ի նմա
11 O զցայգ եւ զցերեկ
12 CE վիշապն O վիշապին o վիշապեն
13 C երթեալ
14 T_2 *չիք* զայն
15 ABCDEO մնալ
16 A մարդիկն DO մարդիկքն

17 A մաւտեին
18 ABCDEO զպիղծդ
19 O ելցի
20 B ի պարծս
21 A եին
22 ADO վարդապետութեամբն
23 ACEO ճշմարտութեանն
24 O (տողերի ետեւառաջութիւն) ստեփանոս … գրիգոր քահանայ *փխ* գրիգոր քահանայ … Ստեփանոս
25 BD առատաբան
26 E *չիք* եւ Գրիգոր … ի պատգամս տեառն
27 BDE ստեփաննոս
28 ABCDEO գիտութիւն եւ յառաքինութիւն
29 CE խ (աւուրբք)
30 ABC ձկտեցուցանէր
31 BD զանսուաղութիւն
32 B գծըծասէր գիտնական
33 ABCDO *չիք* անուն d անուն
34 ABCO որում մաշկոտն կոչեն
35 BC անանիայ
36 C փիլիսոփոսն որ *չիք* մեծ c փիլիսոփոսն մեծ
37 ABCO թոնդրկաց
38 B հերձուածողաց

53 Զոմանս ի սոցանէ ի ծերութեան իւրեանց՝ ի տղայութեան մերում տեսաք աչաւք մերովք՝ ճաշակելով ի քաղցր ճաշակաց բանից նոցա:

54 Սոքա ամենեքեան խորհրդական[1] քննութեամբ, ընտրութեամբ գրովք աստուածայնովք՝ հրամանաւ Տեառն Անանիայի[2] զքաղկեդոնական մկրտեալսն կրկին անգամ հրամայեցին մկրտել: 55 Վասն զի ուրանան քաղկեդոնականքն զԱստուած ի մարմնի[3] իւրում լինել ի խաչին եւ ի մահուն. այլ[4] եւ երկուս բնութիւնս կամաւք եւ[5] ներգործութեամբ ասեն ի Քրիստոս, եւ զմարդկայինսն ասեն ոչ Աստուծոյ վասն մեր կրեալ կիրս եւ մեռեալ, այլ[6] սոսկ մահ մարդոյ. եւ ի մահ մարդոյ մկրտին: 56 Իսկ ի[7] ճշմարիտ Բանին Աստուած խոստովանիմք զմիացեալն ի մարմնի. եւ սոյն Աստուած եկեալ ի չարչարանս, որ խաչեցաւն[8] վասն մեր. զի այսպէս յԱստուած իցէ մկրտութիւնն[9] մեր եւ ի մահ Տեառն կատարեալ, եւ ոչ ի սոսկ մարդոյ, զի մի՛ ընդ անիծիւքն[10] Երեմիայի[11] անկցուք, թէ[12] «Անիծեալ է[13], որ դնէ զյոյս իւր ի մարդ»***:

57 Այլ[14] յաւուրս[15] Ռոմանոսի կայսերն Յունաց եւ ի ժամանակս Աբասայ[16] թագաւորի[17] Հայոց առաւ Մելտենի[18] ի Տաճկաց յՅՁԳ թուականին[19]: 58 Հան Ռոմանոս զԱլախութէթն՝ հալածիչ հաւատոյս մերոյ: 59 Եւ յՅՁԸ թուականին[20] Համտուն[21] ի Կողոնիա[22] եմուտ զաւրաւք բազմաւք եւ անդրէն դարձաւ:

60 Եւ ապա թագաւորեաց Կոստանդին[23]՝ որդի Լեւոնի՝ յՅՂԲ թուականին[24] ամս ԺՁ: 61 Ի սորա վեցերորդ[25] ամին եւ յՅՂԷ թուականին[26] էառ[27] զՄարաշ ի Տաճկաց: 62 Եւ ապա յերկրորդ ամին, յՅՂԸ թուականին[28] առաքէ կայսրն Կոստանդին[29] զդեմեսլիկոսն զՋմշկիկ զաւրու ծանու ի կողմանս Կարնոյ[30]: 63 Որ եկեալ պաշարեաց զԹէոդուպոլիս[31] եւ պատերազմեցաւ, պարտեալ զզաւրն Իսմայիլի[32]՝ պատառեաց զխանդակ քաղաքին[33] եւ փլոյց զբարձրաբերձ[34] աշտարակս նորա եւ էառ զքաղաքն: 64 Ուր բազում գործս արութեան[35] ցուցեալ Կիւռ-Ժան[36] Թոռն Ջմշկայ[37], ի մանկութեան[38] տիս գոլով յայնժամ: 65 Եւ զկնի այսորիկ զաւրն Յու-

1 A խորհըրդական
2 AO անանիաի
3 a (ի) մարմնի
4 A այղ
5 T_2 չիք և
6 A այղ
7 B իսկ զի փխ իսկ ի O (իսկ) մեք (ճշմարիտ) o չիք ի
8 BE խաչեցաւ
9 BD մկրտութիւն
10 DO անիւծիւքն AB անիծիւքն T_1T_2 անծիւքն
11 A երեմիաի
12 A եթե BCO եթէ
13 ACE չիք է
*** Երեմ. ԺԷ 5
14 A այղ
15 E աւուրս
16 BD աբասա
17 O թագաւորին
18 B մելտեն O մելտինի
19 ABCO ՅՁԳ BD թվին C թվականին
20 ABCDO ՅՁԸ BD թվին C թվականին
21 ABCO համտունի
22 C ի կողոնիայ
23 A կոստանտին
24 ABCO ՅՂԲ BD թվին CO թվականին
25 ABCDEO Զ երորդ ամին
26 ACO ՅՂԷ A թվին CO թվականին
27 A եառ
28 AC ՅՂԸ O ՅՂԹ BD չիք ՅՂԸ կամ ՅՂԹ d ՅՂԸ A թուականին C թվականին O թվին
29 AD կոստանտին d (կոստան)դ(ին)
30 ABC կարնայ
31 A զթեոդուպաւլիս BO զթէոդուպօլիս C զթէուդուպօլիս
32 A իսմաելացւոց B իսմայէլի C իսմայելացւոց O իսմայելի
33 C պատառեաց զքաղաքին խանդակն B պատառեալ զխանդակ քաղաքին
34 C զբարձրաբերց
35 AC արուութեան
36 ACE կուժան BDO կոժան d կուժան
37 BD թոռն չմշկա O թոռն չըմըշկըկայ
38 CE ի մանկութենէ

նաց առնու զՍամուսատ[1] քաղաք ի ՆԷ Թուականին[2]:

66 *Եւ մեռաւ Կոստանդին[3], եւ թագաւորեաց Ռոմանոս ամս Գ[4]:* 67 *Իսկ ի ՆԲ Թուականին[5] վախճանեցաւ[6] Աբաս թագաւորն Հայոց, որ թագաւորեաց ամս ԻԴ:*

ԳԼՈՒԽ[7] Ը[8]

Յաղագս թագաւորութեանն[9] Աշոտոյ՝ որդւոյ Աբասայ, եւ որ ինչ յաւուրս[10] նորա գործեցաւ[11]. եւ շինուածք սրբութեան տեղեացն[12]

1 *Եւ զկնի Աբասայ[13] թագաւորեաց Աշոտ որդի նորա, որ եւ Շահանշահ[14] կոչիւր՝ ամս ԻԵ:* 2 *Եւ Մուշեղ եղբայր նորա առ նովաւ թագաւորեաց ի Կարս:*

3 *Այս Աշոտ խաղաղասէր բարուք կալեալ զաշխարհս Հայոց՝ խոնարհութեամբ եւ ողորմածութեամբ զանցոյց զամենեքումբք[15], վասն զի զգոնջացեալսն[16] եւ զկաղսն եւ զկոյրսն[17] հաւաքէր առ ինքն եւ[18] բարձակից ինքեան առնելով ի խրախճանութիւնսն. զոմանս ի նոցանէ իշխանս[19] եւ իշխանաց իշխանս եւ կիւրապաղատս[20] անուանէր եւ զբաւսնոյր նոքաւք. եւ[21] զքոսն[22] կարմիր եւ զվէրս նոցա առաջի աչաց իւրոց փոխանակ զարդուց եւ ականց փայլելոց համարէր:* 4 *Այլ եւ զբաժակն իւր թագաւորական ըմպելեաւք[23] մատուցանէր նոցա, եւ յորժամ թարախ վիրաց նոցա խառնէր ընդ գինւոյն[24], յայնժամ զմնացորդս նոցա առեալ ինքն ճաշակէր:* 5 *Եւ այնքան[25] առատաձեռնութեամբ բաշխէր կարաւտելոց՝ մինչեւ ի մահուն իւրոյ[26] ոչ լինել դրամ մի ի գանձատան նորա. այլ[27] եւ զկապուտ զարդուցն եւ զբազմականացն[28] եւ որմոց տայր կարաւտելոց[29]:* 6 *Եւ քաւեաց զմեղս իւր ողորմութեամբ եւ գթով տնանկաց[30]:*

7 *Յաւուրս սորա շինեցան կրաւնաւորանոցք, ճգնաւորականաց տեղիք Սեաւորդեաց աշխարհին, հաւասարակեացք[31], միաբանականք, ըստ յառաջասացեալ[32] կանոնին սահմանադրութեան սրբոյն Բարսղի, որոց երկոցունց տեղեացն անուանք Հաղբատ եւ Սանահին հանդէպ միմեանց, միակրաւնք ի տան Աստուծոյ՝ արանց Շ-ոց[33]:* 8 *Եւ առաջնորդ Սանահնի[34]՝ Յովհաննէս գիտնական այրն Աստուծոյ, իսկ Հաղբատայ՝ Սիմէոն[35] ճգնազգեաց ծառայն Քրիստոսի:*

1 C սամուսաթ
2 CO թվականին BD թվին
3 A կոստանտին
4 B Դ
5 CO թվականին BD թվին
6 O վաղճանեցաւ
7 ABCO *չիք* գլուխ
8 AO (գլուխ) Ը
9 BD թագաւորութեան
10 C աւուրս
11 ABCO գործեցան
12 C *չիք* սրբութեան տեղեացն O տեղեաց
13 B աբասա
14 ABCD շահնշահն O շահնշահ
15 ABD զամենենfումf
16 BD զգոջացեալսն d (զգո)ն(ջացեալսն) C զդոնջացեալսն
17 BD զկուրսն
18 BT_2 *չիք* եւ
19 B իշխան
20 ABCDO կիւռապաղատս
21 B *չիք* և
22 ACO զfոսնն
23 A ըմբելոf BO ըմպելոf օ (ըմպել)ե(օf)
24 BD ընդ գինոյն
25 C յայնfան
26 BD իւր
27 A այղ
28 ABO բազմականաց C զբազմականաց
29 O կարօտելոցն
30 A տնանգաց
31 B հաւատարակեացf
32 B ըստ առաջասացեալ
33 ABCDEO Շ-ից
34 ACO սանահնին BD սանահին
35 ABC սիմէովն

9 *Այլ*[1] *Տէր Անանիա*[2] *լցեալ զաւուրս իւր բարւոք ծերութեամբ՝ ի ՆԺԴ թուականին վախճանեցաւ*[3]*:*

10 *Եւ ապա եկաց կաթողիկոս*[4] *Վահանիկն*[5] *ի Բաղաց գաւառէ, որդի Ջուանշիրի իշխանի Բաղաց:* 11 *Սա ընդ քաղկեդոնականս*[6] *սիրելութիւն եւ*[7] *հաճութիւն կամեցաւ առնել թղթովք*[8]*:* 12 *Յորոյ վերայ ժողովեցան կրաւնաւորքն*[9] *Հայոց ի քաղաքն Անւոյ. Տէր Խաչիկ՝ Արշարունեաց եպիսկոպոս*[10] *եւ հայր Պողիկարպոս*[11]*՝ առաջնորդ Կամրջաձորոյ*[12] *եւ հայրն*[13] *Սարգիս՝ Հոռոմոսի վանաց վանական եւ հայր Ստեփանոս*[14]*՝ Սեւանայ*[15] *վանաց վանական, եւ այլ եպիսկոպոսունք եւ հարք*[16] *բազումք:* 13 *Իսկ Վահանիկն փախստեայ*[17] *անկանի ի Վասպուրական, առ Ապուսահլ*[18] *թագաւոր Վասպուրականի, որ էր որդի Գագկայ*[19] *Արծրունւոյ*[20]*:* 14 *Իսկ ժողովն կամակցութեամբ*[21] *Աշոտոյ Շահանշահի*[22] *կաթողիկոս*[23] *հաստատեաց*[24] *Հայոց*[25] *զՍտեփանոս*[26] *վանական Սեւանայ*[27]*:* 15 *Եւ յերկոցունց կողմանց նզովիւք լցին զաշխարհս Հայոց:* 16 *Իսկ Ստեփանոս*[28] *վարդապետն մեծ, որ էր յաստիճան երանելւոյն*[29] *Մեսրոբայ*[30] *եւ*[31] *հովուէր*[32] *զարեւմտեայ կողմն*[33] *Հայոց, ժողով բազմութեան կրաւնաւորաց արարեալ ի Տարաւնոյ, ի Հաշտենից, ի Ծոփաց եւ ի Խորձենոյ*[34] *հանդերձ Մովսիսիւ*[35] *վարդապետաւ եւ Բաբկենիւ*[36] *ընտիր արամբ, որ էր յաշխարհէն*[37] *Սիւնեաց՝ երթայր ի Վասպուրական՝ ի յանդիմանութիւն Վահանայ եւ Ապուսահլի*[38]*:*

17 *Իսկ նոցա վաղէսաբար արարեալ, ոչ տեսեալ*[39] *զնոսա եւ ոչ լուեալ ինչ՝ հրամայեցին աքսորել*[40] *ի*[41] *յԱխթամար կղզի*[42] *զՍտեփանոս*[43] *եւ զՄովսէս վարդապետ եւ զհայր Բաբգէն*[44]*:* 18 *Եւ ապա զհայր*[45] *Բաբգէն եւ զՄովսէս արձակեալ եւ*[46] *զՍտեփանոս*[47] *ի Կոտորաց*[48] *բերդն փոխեցին, որ եւ մեռաւ ի նմին, ոչ գիտեմ*[49]*, թէ*

1 A այդ
2 BCD անանիայ
3 AC վախճանի ի ՆԺԴ թուականին C վախճանի ի ՆԺԳ թվականին B ի ՆԺԳ թվին վախճանեցաւ O վաղճանի ի ՆԺԴ թվականին
4 A կաթուղիկոս
5 C վաղանիկն
6 ABCDO քաղկեդոնականսն
7 ABCDEO *չիք* եւ
8 T_1 թղթովք առնել
9 ACE կրօնաւորացն
10 A եպիսկապոս O եպիսկոպոս արշարունեաց
11 BDO T_1 պօղիկարպոս C պողիկարպոս
12 AC կամրջաց ձորոյ O կամրջաձորոյ o (կամրջա)ց-(ձորոյ) T_1 կամրջաձորոյ վանական
13 ACO հայր սարգիս
14 ABC ստեփաննոս
15 BD սեւանայ C սեւանա
16 BCD հայրք d հարք
17 ABCD փախստեա
18 A ապուսահղ
19 BD գագկա
20 BC արծրունոյ
21 O կամակցութեամբն
22 ABCO շահնշահի
23 A կաթուղիկոս
24 ABCO հաստատեցին
25 BD *չիք* հայոց
26 ABCO զստեփաննոս
27 BD սեւանա
28 ABCDO ստեփաննոս
29 ABCO երանելոյն
30 BC մեսրոպայ
31 BD *չիք* եւ
32 AB հովուել O հովւել
33 ABD զարևմտեա C զարևմտեան կողմն d (զարև-մտեա)յ
34 CE ի խորձենից
35 ABC մովսէսիւ
36 ABDO բաբգենիւ
37 C աշխարհէն
38 O աբուսահլի
39 BDO ոչ տեսանել d ոչ տեսեալ
40 B յաքսորել
41 O *չիք* ի
42 B կղզին
43 ABCDO զստեփաննոս
44 A (զհայր բաբգէն) արձակեալ
45 B զհայրն
46 a եւ (զստեփանոս)
47 BD զստեփաննոս
48 ABCDEO ի կոտորոց
49 AO ոչ գիտեմք

նենգութեամբ ինքեանց եւ[1] թէ այլով պատճառաւ[2]: 19 Եւ ապա Վահանիկն եւ Ստեփանոս[3] ի միում ամի փախճանեցան[4], եւ բարձաւ խռովութիւնն[5] յաշխարհէս Հայոց:

20 Այլ[6] յաւուրս Ռոմանոսի՝ Յունաց թագաւորի էր մաժիստրոս[7] Նիկիփոռ[8] եւ պատրիկ Կիւռ-Ժան, որք[9] զարհուրեցուցանէին զամենայն Տաճկաստանեայս[10] զաւրութեամբ իւրեանց: 21 Եւ ի մեռանել Ռոմանոսին նոքա պաշարեալ էին[11] զԱնաւարզայ[12] եւ զՀալպ, զորս[13] եւ առին իսկ:

22 Եւ թագաւորեաց ի Կոստանդնուպոլիս[14] Մարինոս[15] ոմն: 23 Իսկ Նիկիփոռ[16] եւ Կիւռ-Ժան ամենայն զաւրաւքն գան յեզր ծովուն Յունաց: 24 Եւ մտեալ Կիւռ-Ժան ի Կոստանդնուպոլիս[17] ընկենու զՄարինոս[18] եւ թագաւորեցուցանէ զՆիկիփոռ[19] ի ՆԺԲ թուականին[20], որ թագաւորեաց ամս Է: 25 Սա քաջապէս յաղթեաց իմայէլական[21] զաւրուն, յոլով քաղաքս[22] հանեալ ի նոցանէ՝ զՄսիս ի ՆԺԳ թուականին[23], զՏարսոն[24] ի ՆԺԴ թուականին[25]:

26 Եւ ապա ի ՆԺԵ[26] թուականին խաւարեցաւ արեգակն[27], եւ փախճանեցաւ[28] Տարաւնոյ[29] իշխանն Աշոտ: 27 Եւ Տարաւնոյ Հոռոմք տիրեցին:

28 Եւ ի ՆԺԷ թուականին Վարդ՝ եղբաւրորդի Նիկիփոռայ[30] զաւրու ծանու գայ յԱպահունիս, պաշարէ զՄանազկերտ քաղաք. եւ առեալ զնա՝ ի հիմանց բրեալ[31] խրամատեաց զպարիսպ նորա: 29 Եւ ապա ի ՆԺԸ թուականին[32] առնու զԱնտիոք[33] Մեծ քաղաք Ասորւոց:

30 Եւ ի նմին ամի սպան Կիւռ-Ժան զՆիկիփոռ[34] ի պաղատանն նենգութեամբ թագուհւոյն[35] մաւր Վասլին[36], եւ ինքն թագաւորեաց ամս Զ: 31 Իսկ Վարդ դուքսն մեծ՝ եղբաւրորդին Նիկիփոռայ[37], ապստամբեալ[38] թագաւորեաց ի Ժռունդն: 32 Ընդ որ պատերազմեալ յաղթողն[39] Կիւռ-Ժան, յաղթեաց եւ էարկ[40] զՎարդ ի բանտ[41] ի կղզին[42]:

33 Եւ ինքն գնաց յաշխարհն Բուլղարաց՝ պատերազմել ընդ նոսա[43]: 34 Որոց[44] զազգն Ռուզաց[45] աւգնական առեալ[46]

1 ABCO չիք եւ (թէ)
2 O պատճառով
3 ABD ստեփաննոս
4 O փաղճանեցան
5 BD խռովութիւն
6 A այդ
7 ACO մաժիստռոս
8 ABCO նիկիփօր
9 ABCOT_1 որ
10 ACDO տանկաստանայս do (տանկաստան)ե(այս)
11 A պաշարեալ եին
12 BD զանաւարզա
13 ABCDO որ
14 A ի կոստանտնուպօլիս BCO ի կոստանդնուպօլիս
15 ACDEO մառինոս B չիք մարինոս... ի կոստանդ-նուպօլիս (ընկենու):
16 A նիկիփօր BDE նիկիֆօր
17 AD կոստանտնուպօղիս CO կոստանդնուպօլիս
18 ABCO զմառինոս
19 ABCDEO զնիկիփօր
20 BD չիք ի (ՆԺԲ) BD թվին CO թվականին
21 A իմաելական O իմայելական
22 C քաղաք
23 CO թվականին BD թվին T_2 չիք թուականին
24 ABCO զտարսուս
25 A (ի ՆԺԴ) թուակ.
26 ABCO ի ՆԺՁ B թվին CO թվականին
27 AO արեգակնն
28 O փաղճանեցաւ
29 C տարաւնոյն
30 ABCEO նիկիփօռայ
31 ABCO բրեաց
32 A ի ՆԺԸ թու. CO թվականին
33 ACDE զանտուոք BD չիք ի ՆԺԸ թուականին առնու (զանտիոք) d (եւ ապա) ի ՆԺԸ թուին d չիք առնու
34 ABCDO զնիկիփօր E զնիկիֆօր
35 BD թագուհոյն
36 BD մօրն վասլի O մօրն վասլին
37 ACO նիկիփօռայ
38 A ապստամպեալ
39 BCDO յաղթօղն
40 A եարկ
41 BDO բանդ
42 ACO ի կղզի
43 T_1 ընդ նոցա
44 ABCDO որոյ T_1 որոց
45 T_1 զազգն ռուզաց
46 T_1 (օգնական) եղեալ

ելանեն[1] ի[2] մարտ ընդդէմ նորա[3]. եւ ի ճակատելն ընդ միմեանս՝ զերկուս թեւս ճակատուն Յունաց վանէին[4] Ռուզքն[5]:
35 *Իսկ[6] թագաւորն ամենայն հետեւակ զաւրուն Հայաստանեաւքն[7] անշարժ մնացեալ ի միջոցի[8] ճակատուն, որ քաջապէս նահատակեալ գունդ հետեւակացն, որ սաղարքն ասին՝ առաջի թագաւորին պատառեալ զվահանափակն, որ ընդդէմ նոցա:*
36 *Անդր թագաւորին[9] ամենայն հեծելագունդ[10] զաւրաւքն մտեալ եւ սուր ի գործ շահատակեալ՝ սրախողխող զնոսա առնելով եւ ցիր եւ ցան վայրացն[11] տուեալ՝ ի հնազանդութիւն նուաճեաց զազգն Բուլղարաց:*

37 *Այս Կիւռ-Ժան բազում գործս արութեան[12] ի մանկութենէ ցուցեալ զարմացուցանէր զբազումս, որ եւ[13] ի թագաւորելն՝ ինքնակամ հնազանդեցան հարկատրութեամբ ազգն Տաճկաց ըստ հարաւոյ կուսէ եւ ազգն Սարմատացւոց, որ ըստ հիւսիսոյ[14], եւ ազգն Վրաց, որ ըստ արեւելից:*

ԳԼՈՒԽ[15] Թ[16]

Յաղագս[17] կաթողիկոսութեան Տեառն Խաչկայ եւ շինելոյ զեկեղեցին եւ զտուն կաթողիկոսարանին[18] ի գիւղն Արգինայ[19]

1 *Յաւուրս Կիւռ-Ժանայ Յունաց կայսեր եւ[20] ի թագաւորութեան[21] Հայոց Աշոտոյ[22] ի ՆԻԱ թուականին[23], զկնի Վահանայ[24] եւ Ստեփանոսի[25], եկաց կաթողիկոս[26] Հայոց Տէր Խաչիկ եպիսկոպոս[27] Արշարունեաց քուերորդի[28] Տեառն Անանիայի[29], որ միապետեալ խաղաղացոյց զաշխարհս Հայոց ամս ԺԹ:* 2 *Եւ նորոգեաց զտուն կաթողիկոսարանին[30] ի Շիրակ գաւառի ի գիւղաքաղաքին Արգինայ[31], յեզերս Ախուրեան գետոյ, ի հանգստարանի[32] Տեառն Անանիայի[33] Հայոց վերադիտողի:* 3 *Եւ ի նմին գեւղ[34] շինեաց զսուրբ կաթողիկէ[35] եկեղեցին վիմարդեան կոփածոյիւք, հաստահեղոյս արձանաւք գմբէթարդ[36] խորան[37] երկնանման, հանդերձ եւս երիւք ե-*

1 BD *չիք* ի
2 BD *չիք* ի
3 BD ընդ նմա
4 A վանեին
5 O ռուսքն d (ռու)ս(քն)
6 AE (իսկ) որ
7 AB հայաստանօք C հայաստանեօք O հայաստանօքն o հայաստանեօք
8 B ի միջի
9 ABC ընդ թագաւորն O ընդ թագաւորին ՆԲ.Ն. («քննելի») մտեալ պահանջէ անդր T_2 ԾՆ. 2 «թերեւս անդ»
10 B *չիք* հեծելագունդ
11 C վայրեացն
12 AC արւութեան a ի մանկութեան A ցուցեալ B արիութեան O արութեան
13 C *չիք* եւ
14 AD ըստ հւսւսոյ C ըստ հիւսւսոյ

15 ABCDO *չիք* գլուխ
16 AO (գլուխ) Թ
17 A Յաղագս կաթուղիկոսութեանն O կաթողիկոսութեանն
18 A կաթուղիկոսարանին
19 ABCO *չիք* ի գիւղն Արգինայ
20 T_2 *չիք* ի
21 CO թագաւորութեանն
22 ABCO աշոտի
23 BCD *չիք* ի (ՆԻԱ) CO թվականին BD թվին
24 BD վահանա
25 BC ստեփաննոսի
26 AD կաթուղիկոս
27 A եպիսկապոս B եպիսկոպոսն
28 O քըւերորդի D քւեր որդի
29 O անանիաի
30 A կաթուղիկոսարանին
31 ACE ի գեղաքաղաքին արգինայի B գեօղաքաղաքին BDO արգինայի
32 A ի հանգստարանի
33 AO անանիաի
34 O գիւղ T_2 գեօղ
35 A կութուղիկէ B *չիք* զսուրբ
36 B կմբէթ արդ CE գմբէթարթ
37 B խորանն

կեղեցեաւք[1]՝ նոյնաձեւ, Հրաշատեսակ[2],
չքնաղագեղ յաւրինուածովք[3], եւ զարդա-
րեաց մեծապայծառ, ծիրանածաղիկ, ոսկե-
թել[4] անկուածովք[5] ի զարդ ոսկւոյ[6] եւ ար-
ծաթոյ եւ ամենազարդ[7] պայծառութեան
ջահաբորբոք լուսաւոր անաւթոց. այլ եւ
զաստուածախաւս կտակս յոլովակի ստա-
ցեալ[8], զԳիրս սուրբս զառաքելասացս եւ
զմարգարէաքարոզ պատգամս, հանդերձ
ամենայն վարդապետացն ձայնիւք:
4 *Եւ յաւուրս սորա[9] էին վարդա-*
պետքն[10] Յովհաննէս՝ խաչակիրն Քրիստո-
սի, որ տկար բանիւ եւ մեծ գիտութեամբ
բացայայտէր զգիտութիւն Գրոց սրբոց:
5 *Սա մեռաւ ի մոլեալ ազգէն[11] Վրաց սրով*
եւ թաղեցաւ ի վանս, որ Ակսիգոմս ասի, ի
Բասեան գաւառի, եւ այժմ սուրբ[12] Յով-
հան, առ ստորոտով լերինն Ծիրանեաց:
6 *Հանգոյն նմին եւ առատ գիտու-*
թեամբ գերամաքուր[13] հայրն Յովսէփ՝ ա-
ռաջնորդ ուխտին, որ Հնձուցն անուանի
վանք, ի Կարին գաւառի:
7 *Եւ Կիրակոս[14] գծծակերպ գիտնա-*
կանն, որ վարուք[15] առաւել քան թէ բա-
նիւք[16] վարդապետէր. որ բնակէր յոլովակի
յանապատին, որ Թեղենիսն կոչի, ի Նիգ
գաւառի, առ Հաւր Երեմիայի ճգնաւորին[17]
Քրիստոսի եւ ընկերակցի իմոյ:

8 *Եւ վայելչաբանն Սարգիս յաշխար-*
հէն Աղուանից, որ ի մանկութենէ զԳիրս
սուրբս ի բերան առեալ եւ ծերացեալ արդ:
9 *Եւս եւ[18] Յովհաննէս քահանայ յամուս-*
նացելոց:

ԳԼՈՒԽ[19] Ժ[20]

Վասն[21] պատերազմին Յունաց որ[22] յԱմիթ[23], եւ երեւման աստեղն. եւ մահուանն[24] Կիւռ-Ժանայ[25] Թագաւորին[26]

1 *Իսկ Կիւռ-Ժան Թագաւորն Յունաց*
բիւրաւոր զաւրաւք զՄլեհ դեմեսլիկոսն[27]
առաքէ յԱմիթ. որ եկեալ պաշարէ[28] զԱ-
բութալհապ[29] թոռն Համտունայ[30]: 2 *Եւ*
յանկարծ յեղակարծ[31] ժամու արք Ն սուսե-
րամերկք, հեծեալք յերիվարս[32] ի բաց ե-
լանէին ընդ դուռն քաղաքին, սուսերա-
հար արարեալ զզունդն, որ առաջի
դրանցն[33] կայր, եւ զամենայն զաւրն ցիր
եւ ցան տուեալ, զբազումս սրախողխող ա-
րարեալ[34]. եւ կալան զՄլեհ զդեմեսլի-
կոսն[35], որ եւ մեռաւ ի Տաճկունսն[36]:

---

1 ABCEO Գ եկեղեցովfն
2 ACEO հրաշատեսիկ
3 ABDE յօրինուածով
4 BCD ոսկէթել
5 ABCDEO անգուածովf
6 BD ոսկոյ
7 T_2 ամենայն զարդու
8 B ըստացեալ
9 A սորա եին CE սորայ էին
10 T_1T_2 վարդապետfն
11 B յազգէն
12 B սուրբն
13 B գեղամաfուր
14 ABCDO կիւրակոս
15 BD վարիւf
16 B բանիւ
17 CDEO ճգնաւորի
18 ABCEOT_1 եւ ծերացեալ արդ եւս: Եւ
19 ABCO *չիք* գլուխ
20 AO (գլուխ) Ժ
21 O յաղագս վասն (պատերազմին)
22 CE *չիք* որ
23 C ի յամիթ
24 ABCDO (եւ) մահ
25 B կիւռ ժան D կիւռ ժանա
26 ABCDEO թագաւորի
27 O զմլեհ զդեմեսլիկոսն
28 ACOT_1 (պաշարէ) զfաղաfն, մարտ եդեալ ընդ պա-յիկսն, յորում էր (ապութալհապ թոռն համդունայ) օ համտունոյ T_2 *չիք* (պաշարէ) զfաղաfն մարտ ե-դեալ ընդ պայիկսն, յորում էր
29 ABCDEO ապութալհապ T_2 զԱբութալհապ
30 ABCDEO համդունոյ T_2 համտունայ օ (համ)տ(ունոյ)
31 B եղակարծ (ժամու)
32 ADE յերիւարս
33 AC դրացն O դրանցն օ դրացն
34 AC (սրախողխող) արարին
35 C զդէմէոլիկոսն
36 ABCO ի տաճկունս

3 Եւ ապա ի միւս ամին՝ ի ՆԻԳ թուականին[1] նիզակաւոր աստղն երեւեցաւ յաւուրս Հնձոցն, ի մուտս ամառնային եղանակին, ինքն յարեւելս[2] կալով եւ զնշոյլս լուսոյն նիզակաձեւ յարեւմուտս[3] ձգեալ[4] ի վերայ աշխարհին Յունաց. եւ տեւեաց մինչեւ յաշնանային[5] եղանակն:

4 Եւ ի նոյն ամի յելս մեռաւ Կիւռժան թագաւորն[6] ի պաղատանն: 5 Եւ զկնի նորա, ի ՆԻԵ թուականին[7] թագաւորեաց Վասիլ:

ԳԼՈՒԽ[8] ԺԱ[9]

Վասն թագաւորելոյն Սմբատայ[10] որդւոյ Աշոտոյ[11], եւ շինելոյ[12] զպարիսպն Անւոյ[13] հանդերձ եկեղեցեաւն[14], եւ գալոյն[15] կիւրապաղատին Դաւթի[16] ի Շիրակ[17]

1 Զայսու[18] ժամանակաւ մեռաւ թագաւորն Հայոց՝ աւրհնեալն Աշոտ՝ ի ՆԻԶ թուականին[19], եւ ի նոյն աւուր[20] թագաւորեաց Սմբատ[21] որդի նորա ամս ԺԳ:

2 Սա[22] լիր արկեալ՝ պարսպափակ առնէ[23] զպարիսպն Անւոյ[24], յԱխուրեան[25] գետոյ մինչեւ[26] ցձորն Ծաղկոցաց, կրով եւ վիմաւք[27] մածուցեալ, մահարձանաւք եւ աշտարակաւք բրգանց[28], բարձրաբերձ պարսպեալ բացագոյն քան զհին պարիսպն յընդարձակութիւն քաղաքին, եւ մայրագերան դրամբք՝ երկաթագամ հաստահեղոյս բեւեռապինդ[29] ամրացուցեալ: 3 Արկանէ հիմն եւ մեծաշէն եկեղեցւոյն ի նոյն քաղաքին Անւոյ ի ձեռն ճարտարապետին Տրդատայ, որ զկաթողիկոսարանին[30] եկեղեցին շինեաց յԱրգինայ[31]:

4 Եւ էր խաղաղութիւն եւ շինութիւն յաշխարհիս Հայոց: 5 Եւ սկսաւ նա գոռալ ընդ հաւրեղբաւր իւր[32] Մուշեղայ, որ ի Կարս. եւ առնու զբերդն, որ ի Ծակատս[33], որում Շատիկն[34] կոչեն:

6 Յայսմ[35] պատճառէ կիւրապաղատն[36] Տայոց Դաւիթ ամենայն զաւրաւքն Վրաց խաղայ[37] ի վերայ Սմբատայ[38] եւ գայ իջանէ ի Շիրակ, ի գիւղն[39], որում Բաւաց ձորն կոչեն. ընդ նմա եւ Մուշեղ, որ կոչեացն զնա: 7 Եւ Սմբատայ[40] զամրոցն անդրէն ի ձեռս նոցա[41] տուեալ՝ խաղաղութիւն հաստատեն, ոչ ինչ մեղուցեալ աշխարհին

---

1 BD *չիք* ի (ՆԻԳ) BD թվին CO թվականին
2 AO յարևեալս BD արևելս d յարևելս
3 B արևմուտս
4 A ձըգեալ
5 A յաշնային a (յաշ)նա(նային)
6 BD *չիք* թագաւորն
7 CO թվականին
8 ABCD *չիք* գլուխ
9 AO (գլուխ) ԺԱ
10 O սմպատայ BD սմբատա
11 ABCO աշոտի
12 B շինելոյն
13 O անուոյ C անոյ
14 BCDO եկեղեցաւն o եկեղեցեաւն
15 AO եւ գալն B ի գալն
16 ABO Դաւթի կիւռապաղատի C եւ ի գալն դաւթի կ....ապաղ
17 B ի շիրականն C *չիք* ի շիրակ
18 C յայսու
19 BD թվին CO թվականին
20 ABDO (ի և ինոյն) օր BO (և) նոյն (օր)
21 O սմպատ

22 A սայ (լիր արկեալ)
23 A պարսպական առնէ
24 AO անուոյ
25 A յա յախուրեան B ախուրեան
26 A միչեւ
27 C վիմօվք D վիմովք T_2 վիմով
28 ABDO բրգացն C բրգայն
29 B բեւեռապինտ
30 A կաթուղիկոսարանին
31 A յարգինաի BCO յարգինայի
32 T_2 իւր
33 O ի ճակատսն
34 A շատիկ
35 ABCO յայսր
36 ABCD կիւռապաղատն
37 C խաղաց
38 B սմբատ O սմպատայ D սմբատա
39 ACD ի գեւղն BE գեօղն
40 A սմպատա B սմբատա O սմպատայ
41 O *չիք* նոցա o նոցա

Սմբատայ[1], վասն զի խաղաղասէր եւ իրաւարար էր կիւրապաղատն[2]:

ԳԼՈՒԽ[3] ԺԲ[4]

Վասն գալոյ ամիրային Աբլհաճայ[5] ի Հայս եւ յետոյ բառնալոյ[6] իշխանութեան[7] նորա, եւ խեղդամահ[8] լինելոյ նորա[9]

1 Բայց Մուշեղ ոչ ունէր զերկիւղն[10] Աստուծոյ ի մտի, վասն զի բազմաբոյծ բոզիւք կեայր նա: 2 Եւ առաքեաց կոչեաց զԱբլհաճայ Դելմաստանի[11], թոռն Սալարին, ամիրայ[12] պարսիկ. որ թէ եւ ընդ նոսա ոչ ժամանեաց, այլ[13] յետոյ եկեալ զՀոռոմոսի վանքն[14] այրեաց եւ զփրկական[15] Նշանն[16], որ ի վերայ սրբոյ Շողակաթի[17] գմբէթին[18] կանգնեալ էր, ճոպանաւք[19] ի վայր բերէր ի[20] ՆԼԱ թուականին[21]. եւ ի վերայ նորա շարժեալ ցասումն Աստուծոյ՝ դիւաբախ լինէր: 3 Եւ մարտուցեալ ընդ ամիրային Գողթան[22] Աբուտլփոյ[23]՝ պարտեցաւ ի նմանէ. եւ կալանաւոր արարեալ զնա՝ հանէ[24] ի նմանէ զԴուին եւ զամենայն քաղաքս նորա: 4 Եւ նա թափառական շրջէր ամենայն ընտանեաւքն[25] իւրովք յաշխարհիս Հայոց եւ Վրաց՝ պատմելով, եթէ[26] «Վասն զի թշնամի եղէ Խաչին Քրիստոսի՝ եհան զիս յիմմէ[27] հայրենեացն»: 5 Որ եւ երթեալ ի դուռն կայսեր[28] Յունաց Վասլի, եւ ոչ ինչ աւգնականութիւն ի նմանէ գտեալ՝ դառնայ[29] անդրէն. եւ յիւրոց ծառայիցն խեղդամահ լինի ի քաղաքին Ուխթեաց:

ԳԼՈՒԽ[30] ԺԳ[31]

Յաղագս կոտորածին[32] Վասպուրականի եւ ձերբակալ լինելոյ իշխանացն ի ձեռն Աբուտլփոյ[33] Գողթան ամիրային

1 Յայսմ ժամանակի Աբուտլուփ[34] Գողթան ամիրայն ՋԾ հետեւակաժողով խազկաւքն[35] գայ յաշխարհն Վասպուրականի: 2 Որոց ընդդէմ երթեալ իշխանաց իշխանն Վասպուրականի ամենայն զաւրաւքն, ո-

1 O սմպատայ
2 ABCDE կիւռապաղատն O չիք կիւրապաղատն o կիւռապաղատն
3 ABCO չիք գլուխ
4 AO (գլուխ) ԺԲ
5 AB ապլհաճայ C ապլհաճոյ
6 ABCO բառնալ
7 B իշխանութիւն
8 AC խեղդամահն լինելոյ
9 ABC չիք նորա
10 AB զերկեւղն
11 A զապլհաճայ դելմաստանի B զապլհաճայ զելմաստանի C զապլհաճայ դելմատանի O դելմաստի
12 BD ամիրա
13 A այդ
14 BD վանք d (վանք)ն
15 CE չիք զփրկական
16 C եւ զնշանն
17 CE շողակաթին
18 A զմբեթին O կմբէթին
19 A ճոպանաւք B ճոպանաւ
20 ABCDE չիք ի (ՆԼԱ)
21 BD թվին CO թվականին

22 ABEO (եւ մատուցեալ) ընդ ամիրայն գողթանի C ընդ ամիրան գողթանի
23 ABCDEO T_1 ապուտլփոյ
24 CE հան ամենայն
25 OT_1 (Եւ նա թափառական շրջէր) ընդ ամենայն աշխարհս հայոց եւ վրաց. ամենայն ընդանեօքն (T_1 ընտանեօքն) իւրովք A ընտանեւքն C ընտանեօքն ABCE չիք իւրովք
26 A եթե
27 BDO յիմ
28 BCDO կայսերն d կայսեր
29 DO դառնա
30 ABCO չիք գլուխ
31 AO (գլուխ) ԺԳ
32 CE (կոտորածին) և
33 ABCD ապուտլփոյ
34 ABCD ապուտլուփ
35 AD ջեհետաժողով CEO հետաժողով B ջեհտայ ժողով ADO խազկօքն CE խազկանօքն T_1T_2 հետեւակաժողով խազկօքն

րում Աբլխարիբն[1] *կոչիւր, հրամանաւ Ա-*
շոտոյ Թագաւորի[2] *Վասպուրականի, հան-*
դերձ Գրիգորիւ[3] *իշխանաւ եւ Տիգրանաւ*
մարզպանաւ[4]*:* 3 *Եւ երթեալ իջաւանի*[5] *ի*
Ծուաշ գաւառի, ի տեղին որ կոչի Բա-
կեար, պաճարարաւտ[6] *թողեալ զերիվարս*[7]
իւրեանց:

4 *Յորոց*[8] *վերայ հասեալ տաճիկ զաւ-*
րուն՝ առնուն զերիվարս[9] *նոցա. եւ նոքա*
յամրոցին յարգելանի մնացեալ: 5 *Առ որս*
ըստ անաւրէն աւրինացն[10] *իւրեանց երդ-*
մունս հաստատեալ տաճիկ զաւրուն՝ ասե-
լով եթէ[11] *«Ոչ մեղիցուք ձեզ, միայն զզէնս*
ձեր ցմեզ տուք, եւ դուք երթա՛յք խաղա-
ղութեամբ»: 6 *Եւ նոքա յիմարեալ*[12] *ան-*
միտ մտաւք[13]*՝ ետուն*[14] *ցնոսա զզէնս իւ-*
րեանց: 7 *Եւ նոցա ստեալ երդմանցն ըստ*
հեթանոսական դենին՝ սրախողխող առ-
նէին[15] *զամենեսեան, ձերբակալ արարեալ*
զԱբլխարիբ[16] *եւ զերկուս*[17] *իշխանսն՝*
զԳրիգոր եւ զՏիգրան մարզպան, որք
գանձիւ փրկեցան[18]*:*

8 *Իսկ յայն մեռեալ մարմինս*[19] *գտան*
նշանք[20] *հեթանոսական պղծութեան, զոր*
չէ աւրէն ասել. վասն որոյ մատնեաց զնո-
սա Աստուած այլազգեացն[21]*, ի ՆԼԲ թուա-*
կանին[22]*:*

ԳԼՈՒԽ[23] ԺԴ[24]

Յաղագս թագաւորելոյն[25] Վասլի Յունաց[26], եւ բռնակալութեանն Վարդայ, եւ աւերածոյ[27] աշխարհին Յունաց

1 *Եւ իբրեւ թագաւորեաց Վասիլ ի ՆԻԵ*
թուականին[28]*, որպէս յառաջն*[29] *ասացաք՝*
Վարդ, որ ըստ աւելաձայնութեան[30] *Սիկ-*
լառոս[31] *կոչիւր, ապստամբեալ*[32] *թագաւո-*
րեաց ի կողմանս Ջահանայ[33] *եւ Մելտե-*
նոյ[34]*, որ էր*[35] *այր քաջ եւ կորովի ի գործ*
պատերազմաց: 2 *Եւ միաբանեալ ընդ ին-*
քեան զհեծելագունդ զաւրն Հայոց, որ
ընդ Յունաց թագաւորութեամբն, եւ բա-
ժանեալ[36] *զթագաւորութիւնն Յունաց՝ հա-*
սանէ մինչեւ ցԲիւթանիա[37]*, ճակատ տա-*
լով ընդ թագաւորին Վասլի զամս Դ. եւ
արեան ճապաղիւք[38] *լնուին զաշխարհն ա-*
մենայն:

1 ABDE ապլխարիփն C մապլխարիփն O ապլխա-րիպն
2 B թագաւորին
3 ACE գրիգորի
4 B պարզպանաւ b մ(արզպանաւ) C եւ (մարզպա-նաւ)
5 ACE իջաւանի T_1 իջեւանի T_2 իջեւանի
6 A պաճար արաւտ O պաճար արօտ
7 ABDE զերիվարս
8 ABDEO յորոյ C որոյ
9 ABCE զերիւարս
10 BD անօրինացն
11 A եթե
12 O ջիմարեալք
13 O մտով
14 B ետուն
15 A առնեին
16 ABD զապլխարիփ CO զապլխարիպ
17 C զյ. Բ ս(իշխանսն) BD զԲ O զ.Բ
18 A (մարզպան) եւ քաղաք գանձիւ փրկեցան ABD *չիք* որք BD քաղաքն
19 C մարմինն O մարմինսն
20 ABCO զըտաւ նշան
21 C այլազգացն
22 CO թվականին BD թվին
23 ABCO *չիք* գլուխ
24 AO (գլուխ) ԺԴ
25 ACEO թագաւորութեանն B թագաւորութեան
26 ABCO *չիք* յունաց
27 ABCDO աւերածի
28 BD թվին CO թվականին
29 C առաջն
30 AC ըստ աւելաձայնութեանն
31 B սիկլառիոս
32 A ապստամպեալ
33 A ի կողմանայ a (ի կողման)ս ջահան(այ)
34 AC մելտենուոյ O մելտինոյ
35 A զի էր BD զոր (էր) d T_2 որ (էր)
36 A բարժանեալ
37 BCDO մինչեւ ցբիւթանիայ
38 (ABCO ճապաղիւք) DE ճապաղխւք ՆՀԲ ճապաղիւք ՆԲ.Ն. ճապաղեւք

3 Վասն զի թագաւորն Վասիլ դումարեաց զզաւրսն[1] Բիւզանդիոնի եւ զԹրակացին եւ զՄակեդոնացին հանդերձ ամենայն[2] արեւմտեայ[3] ազգաւքն, առաքէ ի[4] պատերազմ ընդդէմ Վարդայ[5] բռնակալին[6]: 4 Իսկ Վարդայ[7] զինեալ ընդդէմ նորա[8] ի պատերազմ, յորում քաջապէս մարտուցեալ զաւրն Հայոց, որպէս որդիք իշխանին Տարաւնոյ, Գրիգոր[9] եւ Բագարատ[10], եւ Զափրանիկ[11] իշխան Մոկացի, ահաբեկ արարեալ զզաւրսն Յունաց՝ զաւրէն փոթորկեալ[12] մրրկի չփոթէին, զյոլովս սրախողխող արարեալ եւ զբազումս ձերբակալ[13]. ուր սպանեալ եղեւ Ներքինին[14] Պետռանոս՝ գլուխ զաւրուն: 5 Եւ ապա ողորմածաբար[15] գթացեալ յաղագս քրիստոսական հաւատոցն՝ մնացելոցն կեանս շնորհէին:

6 Եւ այսպէս երկիցս եւ երիցս եւ բազում անգամ մարտուցեալք՝ յաղթեցին արեւմտեայ[16] զաւրուն. եւ գրեթէ[17] ընդ բոլոր աշխարհն Յունաց տարածեցաւ պատերազմն, մինչ զի[18] գեւղ[19] ընդ գեւղ եւ քաղաք ընդ քաղաք մարտնչէր, եւ ամենայն ուրեք[20] արեանց հեղմունք լինէին: 7 Եւ սով սաստիկ յընդհանուր աշխարհս[21] տարածանէր[22], եւ դիակունք մեռեալք[23] ի ճանապարհս եւ ի դուռս բազմանային, եւ կենդանիքն ողորմելի քան զմեռեալս շրջէին, եւ գայլք գիշիչք[24] ի մարմինս մեռելոցն խանձեալք՝ եւ զկենդանիսն ուտէին[25]:

8 Եւ մինչ զայսու[26] շփոթմամբ էր թագաւորութիւնն Յունաց, Խլաթայ եւ Նփրկերտոյ ամիրայն Բատն վերստին շինէ զքաղաքն Մանազկերտ եւ սրով եւ գերութեամբ անմարդացոյց զգաւառն Տարաւնոյ, յաւարի առեալ զքաղաքն Մուշ, խողխողեալ զքահանայս[27] յեկեղեցւոջն, որ սուրբ Փրկիչ անուանի՝ ողորմելի տեսակաւ. յորում[28] արեան ներկուածք[29] ցարդ եւս ցուցանին[30] ի նոյն յեկեղեցւոջ[31]:

ԳԼՈՒԽ[32] ԺԵ[33]

Վասն վերջին պատերազմին Յունաց, եւ փախստական լինելոյ բռնակալին Վարդայ

1 Եւ ապա[34] յետ այսր ամենայնի անցից անցելոց՝ Վասիլ թագաւորն[35] Յունաց[36] զԹոռնիկ զաւրավարն, որ էր յազգէն Վրաց, աբեղայ ի սուրբ լերինն, հանեալ

1 A զզօրս
2 O չիք ամենայն
3 ABCDO արեւմտեա
4 A չիք ի
5 BD վարդա
6 AC բռնակալի
7 BCD վարդա
8 B (ընդդէմ) նոցա
9 ABCDEO գրիգորի
10 B բագարատայ
11 BDO ափրանիկ do զ(ափրանիկ)
12 ACD թոփորկեալ d փոթորկեալ
13 ABCO ձերբակալս
14 BCD ներքինին
15 ABCDO ողորմաբար T2 ողորմածաբար
16 ABCD արևմտեա
17 A գրեթե BCDO գրէթէ
18 O մինչեւ (գիւղ) o մինչ զի
19 A գեւղ ընդ գեւղ O գիւղ ընդ գիւղ T2 գեօղ ընդ գեօղ
20 BCD ուրէք

21 ABCE ընդհանուր յաշխարհս O ընդհանուր աշխարհս
22 BDO տարածեցաւ o տարածանէր
23 C մեռելք
24 BDO գիշերիչք (ACbdo գիշիչք) T2 գիշատիչք
25 A ուտեին
26 ABCDEO զայս (d զայս)ու
27 AC զքահանայսն
28 ABCDO որում
29 B ներկուածքն
30 ABCO ցուցանի
31 ABCO եկեղեցւոջ
32 ABCO չիք գլուխ
33 AO (գլուխ) ժե
34 B եւ արդ
35 C թագաւորին
36 C չիք հունաց

*առաքէ առ[1] կիւրապաղատն[2] Տայոց[3] Դա-
ւիթ. եւ խոստանայ[4] տալ նմա զԽաղտոյա-
ռիճ[5] Կղէսուրաւն[6], զՁորմայրի եւ զԿա-
րին, զԲասեան եւ զՍեւուկ բերդակ[7], որ է[8]
Մարդաղի, զՀարք եւ Ապահունիս[9],
(զորս[10] եւ ետ իսկ) որպէս զի զաւր առա-
քեսցէ յաւգնականութիւն նմա:*

2 *Եւ կիւրապաղատին[11] Դաւթի գումա-
րեալ զզաւրսն Վրաց, եւ զիշխանաց իշ-
խանն զՋօջիկ տայ զկնի Թոռնկայ՝ պատե-
րազմել ընդ Վարդայ[12] բռնակալին[13]:*
3 *Որք սկսեալ ի Տայոց աշխարհէն՝ քան-
դեալ աւերեցին զամենայն աշխարհն Յու-
նաց, որ ընդ ձեռամբ բռնակալին էր[14]:*
4 *Նոյնպէս եւ հանեալ թագաւորին ի բան-
տէ զՎարդ, որ եւ Փոկասն[15] կոչիւր, զոր
արկեալ էր Կիւռ-Ժանայ ի կղզի՝ եւ տայ ի
ձեռս զամենայն արեւմտեայ[16] զաւրն Յու-
նաց եւ հանդերձ Վրաց զաւրուն[17] առաքէ
ի վերայ բռնակալին Վարդայ երկուս[18]
բանակս:*

5 *Իսկ բռնակալին[19] ընդ միոյ բանակին
մարտուցեալ, այն ինչ ի փախուստ դար-
ձուցանէր, եւ ահա[20] հասեալ ի վերայ երկ-
րորդ բանակին՝ նորոգապէս յարդարէին[21]
զպատերազմն:* 6 *Յորմէ զանգիտեալ
բռնակալին[22] Վարդայ՝ փախստեայ[23] լի-
նէր:*

7 *Եւ ելեալ յաշխարհէն Յունաց՝ թի-
կունս աւգնականի կալեալ զամիրայն
Բաղդատայ[24], որ Իբն Խոսրովն[25] կոչիւր,
զի եւ յառաջն[26] իսկ բարեկամացեալ էր
ընդ նմա:* 8 *Եւ երթեալ հասանէ մերձ առ
քաղաք[27] նորա ի Մարտիրոսաց պոլիս[28] որ
է Նփրկերտ, ի տեղին որ Փշփաշն կոչի[29]:*
9 *Իսկ թագաւորն Վասիլ հրեշտակ խաղա-
ղութեան առաքեալ զկնի՝ դառնալ անդ-
րէն թագաւոր Վարդ[30]:* 10 *Զոր իմացեալ
աւագ հեճպացն Իբն Խոսրովու[31]՝ զգացու-
ցանեն նմա ի Բաղդատ[32]:* 11 *Եւ նորա
հրաման տուեալ՝ ունել զթագաւորն, եթէ[33]
հնար լիցի:* 12 *Եւ նոքա յանկարծ յեղա-
կարծ ժամու ի վերայ հասեալ՝ ձերբակալ
արարեալ զթագաւորն Վարդ հանդերձ մե-
ծամեծաւքն[34]՝ հասուցանեն ի դուռն Իբն
Խոսրովու[35], ի քաղաքն Բաղդատ[36], որ է
Բաբելոն[37]:* 13 *Զոր հրամայեաց երկաթե-
ղէն կապանաւք ի բանտի[38] պահել զամե-
նայն աւուրս կենաց իւրոց Իբն Խոսրով[39]:*

1 A էառ (կիւռապաղատն)
2 ABCO կիւռապաղատն
3 BDO *չիք* տայոց od տայոց
4 C խոստանա
5 A զխախտոյառիճ O զխաղտոյառիճն
6 B կղէսուրօն
7 C սեւուքբերդակ
8 ABCDO որ և
9 ABT_1 զապահունիս CO զապահունիք
10 ABCDO զոր
11 ABCO կիւռապաղատին
12 BDE վարդա
13 AC բռնակալի
14 ABDO *չիք* էր o էր
15 BD փոկաս
16 ABD արեւմտեա
17 D (հանդերձ) զօրուն վրաց d վրաց զօրուն
18 A երկու BDO Բ C Բ.ս
19 AC բռնակալն
20 ABCO և ապա *փխ* և ահա
21 AB յորդորեին CO յորդորէին

22 C բռնաւորին
23 ABO փախստեա (լինէր)
24 AB բաղտատայ
25 ABCDEO իպն խոսրովն
26 A զի զի յռաջ իսկ CE յառաջ իսկ
27 O առ քաղաքն
28 A մարտիւրոսաց պաւղիս C մարտիրոսոյ պօլիս O մարտիրոսացն պօլիս
29 CO կոչիւր
30 T_2 թագաւորին Վարդայ
31 ABCDO իպն խոսրովու
32 A ի բաղտատ
33 A եթե
34 B մեծամեծօք
35 ABCO իպն խոսրովայ
36 A բաղտատ
37 AB բաբել CO բաբէլ
38 O ի բանդի B ի բանտ D ի բանդ d (ի բանդ)ի
39 ABCO իպն խոսրով

ԳԼՈՒԽ[1] ԺԶ[2]

Յաղագս ամիրայութեանն[3] Իբն Խոսրովու[4] եւ իմաստութեան նորա

1 *Այս Իբն Խոսրով[5] խոհական[6] իմաստիւք հանգոյն Աղեքսանդրի գտեալ՝ զարմացոյց զաշխարհս. հրամանաւք զքաղաքս առնոյր եւ բանիւ ի դղեակ բերդից[7] հալածէր զբնակիչսն[8]:* 2 *Որ եւ ընդ քաղաքի միոյ մարտուցեալ՝ ոչ հաւանէին բնակիչքն[9] տալ ի ձեռս նորա. եւ խնդրեալ ի նոցանէ հնազանդութեան աղագաւ հարկատրիլ յիւրաքանչիւր տանէ[10] շուն մի, (եւ էր քաղաքն[11] յեզերս եղեգնաբոյս շամբի[12], եւ ամենայն բնակութիւն[13] նոցա եղեգամբ պատրաստեալ), եւ առեալ զշունսն զամենայն՝ հրամայեաց նաւթ[14] եւ հուր մատուցանել ի նոսա[15] եւ արձակել:* 3 *Եւ նոքա դիմեալ յիւրաքանչիւր[16] բնակութիւնս ընդ խողովակ պարսպին՝ հրով տոչորեցին զամենայն քաղաքն:*

4 *Այս գործ իմաստութեան սորա հանգոյն ցուցաւ Սամփսոնի, որ[17] չորեք հարիւր[18] աղուեսաւքն զոճ այլազգեացն[19] հրդեհեաց, կամ Աղեքսանդրի[20], որ թռչնաւքն զփայտակերտ ապարանսն ի վերայ բարձր դիտանոցի[21] վիմին ելոյց[22]:*

5 *Ի սմանէ զարհուրեալ մեծ ազգն Համտունայ[23], որ էին[24] բնակեալ ի դաշտին Ասորւոց[25]՝ թողին զամուր քաղաքս իւրեանց՝ զՆփրկերտ, զԱմիթ, զԱզրուն[26] եւ զայլն ամենայն, փախստեայ[27] գնացին յաշխարհն Յունաց:* 6 *Եւ հրամանաւ Վասլի դարձեալ բնակեցան ի Հալպ[28], մինչեւ սպառեալ վճարեցան[29] մահուամբ:*

7 *Այս Իբն Խոսրով[30] մեծարեալ պատուէր զքրիստոնեայս, մինչեւ զամենայն տաւնս[31] տէրունականս համարձակապէս կատարել յաշխարհի նորա:* 8 *Այլ եւ ինքն իսկ ի գալուստ[32] Փրկչին ի տաճարն, որ Տեառնընդառաջ[33] կոչի՝ պայծառաբորբոք ջահիւք եւ մոմեղինաւք[34] եւ բազմակոյտ վշով զլուցմունսն[35] կատարեաց:* 9 *Այլ[36] եւ զաղաւնեացն նաւթիւ[37] եւ հրով զթեւս[38] պայծառացոյց, եւ ընդ երկինս առաքէր[39]:* 10 *Սա թագ եդեալ՝ թագաւոր թագաւորաց կոչեցաւ, զոր ոչ էր աւրէն Տաճկաց զարմին:* 11 *Եւ սպիտակափայլ արծաթ հրամա-*

---

1 ABCO *չիք* գլուխ
2 AO (գլուխ) ԺՁ
3 ACO ամիրայութեանն
4 ABC իպն խոսրովայ DO իպն խոսրովու
5 ABCO իպն խոսրով
6 C խորհական
7 T_2 ի դղեակ բերդից
8 O զբնակիչքն o բնակիչսն
9 O *չիք* որ եւ ընդ քաղաքի միոյ մարտուցեալ ոչ հաւանէին բնակիչքն
10 B *չիք* տանէ
11 D քաղաք d (քաղաք)ն
12 AB շամից O շամիոյ o շամբիոյ CE շամբից
13 AO բնակչութեան C բնակչաց
14 A նաւթ CE նօթ
15 O նոցա
16 B իւրաքանչիւր
17 ABCO *չիք* որ
18 AC չորեք արիւր
19 A այղազգեացն D այլազգեաց d (այլազգեաց)ն
20 BCO աղէքսանդրի
21 BDT_1 բարձրադիտանոցի
22 C ելուց
23 ABCO համտանայ o համտունայ
24 A եին
25 C ասորոց
26 ACO զզարունն
27 ABC փախտեա
28 A ի յալպ
29 B վճարեցաւ
30 ABCDO իպն խոսրով
31 A տաւնս BCE տօն
32 ACE զգալուստ *փխ* ի գալուստ
33 BD տեառն ընդ յառաջ O տեառն ընդառաջ T_1T_2 տեառն-ընդ-առաջ
34 AC մոմեղինովք
35 A զլուցմունսն BD զլուցմունս CE զլուծմունսն T_1 զլուացմունս R զլուցմունս (էջ 137, ծն. 2) ՆԲ.Ն. լուացումն *փխ* լուցումն
36 A այղ
37 CE նօթիւ
38 ABCEO զթեւսն B զթեւսն
39 A ընդ յերկինս առաքեր

յեաց ընդ պղնձոյ եւ ընդ կապարոյ խառնել[1], որ ի չընտրել վաճառականացն[2] զանուն իւր ի վերայ խեցւոյ[3] եւ կամ[4] կաշւոյ հրամայեաց գրել եւ տալ ի ձեռս ումանց, զի գնեսցեն[5] այնու կերակուր կամ հանդերձ. եւ ոչ ոք[6] իշխեաց ընդդիմանալ:

ԳԼՈՒԽ[7] ԺԷ[8]

Յաղագս թագաւորութեան[9] Աբասայ[10] ի Կարս, եւ բարեգործութեանցն նորա[11], եւ[12] շինելոյ զՇիրիմսն վանս[13] անուամբ իւրով[14]

1 *Յայսմ ժամանակի, ի ՆԼԳ թուականին[15] Մուշեղ՝ թագաւորն մայրաքաղաքին Կարուց վախճանի[16], եւ փոխանակ նորա թագաւորէ[17] Աբաս որդի նորա ամս Ջ:* 2 *Սա յառաջ քան զթագաւորելն էր մանուկ փոյթ եւ կայտառ, եւ կարծիս տայր տեսողացն՝ անհաղորդ լինել բարեաց ինչ գործոց հոգեւորաց:* 3 *Իսկ յորժամ եհաս նա յաթոռ թագաւորութեանն[18], երեւեցաւ նա այր չքեղ, լի հանճարով եւ իմաստուն, ընդ առաջին[19] իմաստունս[20] համարեալ, եւ դարձաւ նա յայր այլ[21]:*

4 *Եւ սկիզբն արարեալ[22] ամենայն բարեգործութեանց՝ նախ եւ առաջին եբարձ նա յաշխարհէն իւրմէ զաւազակութիւն, զմարդադաւութիւն, զոր ազգն Վանանդայ[23] իբրեւ զհայրենիք ունէին, ըստ ասելոյ պատմագրին:* 5 *Եւ յաւուրս հաւր սորա ոչ միայն ի ճանապարհս եւ ի բացեայ[24] տեղիսն կողոպտէին, այլ ի նոյն ինքն ի քաղաքին՝ յերեկոյացեալ ժամուն եւ զգիշերն ամենայն ճիչք եւ ձայնք կողոպտանաց լինէին[25]:* 6 *Այլ[26] սա ինքնին վրէժխնդիր եղեալ եւ զգտեալ զողսն՝ անաչառ մահու դատապարտեալ՝ ոչ խնայելով ի մեծս կամ ի փոքունս, յիշխանս կամ ի շինականս[27]. եւ այնպէս խաղաղացոյց զաշխարհն իւր՝ մինչ զի ի գիշերի իբրեւ ի տուընջեան[28], եւ յանապատի իբրեւ յապարանս շրջէին[29] ամենեքեան՝ շինութեան եւ աշխատաժիր գործոց պարապեալք[30], արդարադատ իրաւամբք[31] ուղղեալք:*

7 *Նա եւ որ սովորութեամբ անկարգութիւն էր յաշխարհիս[32] Հայոց՝ իշխանաց եւ ազատաց որովայնամոլութեամբ ապականել զկարգեալ աւուրս պահոց, զչորեքշաբաթ[33], զուրբաթ եւ զաւուրս շաբաթուց,*

---

1 ABO T_1 եւ սպիտակափայլ արծաթ հրամայեաց ընդ պղնձոյ (BO պղընձոյ) եւ ընդ կապարաց (BOT_1 ընդ կապարոյ) խառնել T_2 եւ զսպիտակափայլ արծաթ ընդ պղնձոյ եւ ընդ կապարոյ հրամայեաց խառնել
2 T_1 որ ոչ ընտրել վաճառականացն եւ (զանուն իւր)
3 ABCDE խեցոյ
4 ABCD *չիք* եւ (կամ)
5 A զընեսցեն
6 A և զոք (իշխեաց) *փխ* ոչ ոք
7 ABCO *չիք* գլուխ
8 AO (գլուխ) ԺԷ
9 ACO թագաւորութեանն
10 O աբասա
11 ABCDO *չիք* եւ բարեգործութեանցն նորա
12 (ACE զշիրիմսն) T_1T_2 զշիրիմն
13 A վանս C (զշիրիման) վասն BD վասն
14 BD անուան իւրոյ
15 BO թվականին, ԾՆ. *մշտապէս C-ում գրուած է* թվական, *որն այլեւս չի նշուելու:*
16 O վաղճանի
17 ACE թագաւորեաց
18 Bd թագաւորութեան
19 B ընդ յառաջին
20 ABDEO իմաստունսն
21 A յայր յայղ BCDO յայր յայլ
22 ACE սկիզբն արար
23 BD վանանդա C վանանդացի
24 ABC ի բացեա տեղիսն
25 A լինեին
26 A այղ
27 B յիշխանականս *փխ* շինականս D իշխանականս
28 T_2 ի տունջեան
29 A շրջեին
30 $ABOT_1$ (շինութեան) և աշխատաժիր գործոց պարապեալ T_2 շինութեան եւ աշխատութեան գործոց պարապէին
31 C իրաւամբ
32 B աշխարհիս
33 O զչորեքշաբաթն C զԴ շբ

բաց ի մսոյ կթեղէն կերակրովք՝ յայնմ[1]
անձամբ աւրինակ եղեալ[2]՝ ո՛չ ի կթեղինաց
ինչ եւ ո՛չ ի ձկանց ճաշակեալ, եւ հացիւ
եւ բանջարեղէն մրգաւք անցուցանէր զա-
ւուրսն զայնոսիկ[3] զաւրինաւորեալս[4] կա-
նոնիւ:
8 Եւ ապա խորհուրդ բարի[5] կալեալ
յանձին[6]՝ շինել վանս ի փրկանս անձին իւ-
րոյ եւ ի[7] յիշատակ հոգւոյ յաւիտենական:
9 Եւ ընտրեաց տեղի ընտրանաւ ի գլուխս
Արշարունեաց գաւառին, որում Շիրիմսն[8]
կոչիւր. եւ ընդարձակագոյն պարսպեալ
որձաքար վիմաւք, չորեքկուսի ձեւով, յիւ-
րոց գանձուցն[9] մեծածախ աշխատութեամբ
յարդարեալ զամենայն շինուածսն[10] պիտո-
յից ի[11] բնակութիւն կրաւնաւորաց: 10 Եւ
ըստ հռչակաւոր տեղւոյն կացուցանէ ա-
ռաջնորդ ուխտին զայրն Աստուծոյ զՄով-
սէս, ընտիր երեւեալ յամենայն աշխար-
հիս[12] Հայոց: 11 Զի էին[13] սոքա արք երեք[14]՝
Մովսէս եւ Յովհաննէս եւ Ամղիքոս[15]՝ եղ-
բարք ըստ մարմնոյ, եւս առաւել հոգւով
միաանունդք[16], միակրաւնք ի կարգս Աս-
տուծոյ: 12 Յորս էր մի հոգի եւ անձն եւ
բնութիւն չնչակապութեան յերիս անձինս
բնակեալ՝ երիւք խոստովանութեամբ զեր-
րորդութիւնն[17] սուրբ փառաւորել բարե-
պաշտութեամբ, եւ երիւք առաքինութեամբ
պայծառացեալ՝ գործելով եւ պահելով եւ
աղաւթիւք: 13 Եւ այսպէս կեցեալ առաքի-
նութեամբ եւ բարի անուամբ՝ ի միում ամի
վախճանեցան[18] ի ՆԾԱ թուականին:
14 Իսկ մայր թագաւորին Աբասայ, բա-
րեպաշտուհի ի բարեպաշտ ծնողաց[19], որ
էր քոյր թագաւորացն Փառիսոսոյ Սենե-
քերիմայ եւ Գրիգորի[20], ի բաց ընկեցեալ
զերկրաւոր պսակն եւ[21] յոչինչ համարեալ
զփառս անցաւորս՝ ընթանայր զհետ[22] երկ-
նաւորին: 15 Զվարս կրաւնաւորութեան
յանձն առեալ՝ երթեալ բնակէ ի տեղին, որ
Թրին վանք անուանի[23], (զի են[24] եկեղեցիք
փորածոյ ի սպիտակ քարի ընդդէմ հարա-
ւոյ). եւ աղաւթից եւ գործոց բարեաց պա-
րապեալ եւ հոգեւոր առաքինութեան:

ԳԼՈՒԽ[25] ԺԲ[26]

Թէ[27] ո՛րպէս եկն Աբլհաճ[28] որդին Ռովդայ[29] ի Դուին քաղաք եւ հարկս ի Հայոց առեալ՝ դարձաւ

1 Իսկ ի ՆԼԶ թուականին Աբլհաճ[30] որ-
դին Ռովդայ[31], ամիրայ[32] Ատրպատականի,
ԾՌ[33] պարսիկ զաւրու գայ ի վերայ Ա-
բուտլփոյ[34], հանէ ի նմանէ զքաղաքսն

1 ABCDO զայն
2 O օրինակեալ
3 C զայսոսիկ
4 B զօրինաւորեալ
5 ABC բարւոյ O բարեաց
6 BD (յանձին) իւրոյ
7 ABCDO չիք ի
8 (ABCO շիրիմսն) T₂ Շիրիմն
9 ACE զանձուց
10 ABCO շինուածն
11 ABCDEO չիք ի (բնակութիւն) d ի
12 B յաշխարհիս
13 A եին
14 ABCDEO Գ
15 (ABCDEO ամղիքոս) T₂ Յամղիքոս
16 O սընունդք
17 BD զերրորդութիւն d (զերրորդութիւն)ն
18 O վաղճանեցան BD թվին
19 BCEO ծնօղաց
20 ACO գրիգորոյ
21 BD չիք եւ
22 A ըզհետ
23 T₂ կոչի
24 C չիք են
25 ABCO չիք գլուխ
26 AO (գլուխ) ԺԲ
27 A թե
28 AO ապլհաճայ ABDO ըռովանդիկ C ապլհաճա ըռովացիք
29 ABCDO չիք որդին ռովդայ C ըռովացիք
30 ACD ապլհաճա BO ապլհաճայ
31 ABCO որդի ռովաղայ
32 ACD ամիրա
33 A հարիւր հազար
34 A (ի վերայ) ապուտլփու BCO ապուտլփոյ

*Սալարին. յաւարի առեալ զաշխարհն նո-
րա զԳողթն՝ գայ հասանէ ի Դուին քաղաք
եւ[1] առնու զնա, խնդրէ[2] հարկս[3] զանցեալ
ամացն ի Հայոց. զոր ընդդէմ յուղարկեալ
զհարկսն Թագաւորն Սմբատ մեծամեծ ըն-
չիւք՝ դարձոյց:*

ԳԼՈՒԽ[4] ԺԹ[5]

Դարձեալ եկն[6] Աբլհաճայ[7] յաշխարհն Վաս-պուրականի, եւ մահ[8] նորին. եւ ամիրայա-նալ[9] Մամլանայ՝ որդւոյ նորա

1 *Դարձեալ ի ՆԼԷ Թուականին[10] բորբո-
քեցաւ Աբլհաճ Ռովդայ[11] ցասմամբ մեծաւ
ի վերայ աշխարհին Վասպուրականի
յայսպիսւոյ[12] պատճառէ:* 2 *Վասն զի որդի
Ալեւորին[13] Հերայ հատուածի պատճառաւ
անցանէ յամիրային[14] Ապահունեաց. եւ ի
կրկին անդրէն դառնալն, յորժամ մերձ ե-
ղեալ[15] ի սահմանսն Հերայ, անցանէին
ընդ գեւղ[16] ինչ, տեսանէին[17] զմանկունս
քրիստոնեայս գեղեցիկս ի խաղու. եւ գայ-
լաբար արշաւեալ՝ բառնան յերիվարս[18] իւ-
րեանց եւ ի փախուստ մտանեն[19]:* 3 *Զոր
տեսեալ ազատ ումն ի հաւատացելոց[20],
Սարգիս անուն, յերիվար[21] հեծեալ՝ զհետ
ընթանայր. «Զի՞ եւ զի՞ առնէք զայդ[22]»
ասէր:* 4 *Եւ նոքա դարձեալ՝ թշնամանս
դնէին նմա:* 5 *Եւ նա զպողովատիկ սուրն
քաջապէս շահատակեալ[23]՝ արեամբ նոցա
արբուցանէր՝ զամենեսեան սատակելով,
միջակտուր արարեալ զորդի Ալեւորին՝
դարձուցանէր զմանկունսն գերեալս[24]:*
6 *Եւ Ալեւորն Հերայ առաքէ առ ամի-
րայն Ատրպատականի Աբլհաճ[25], տալ
ցնա[26] խոստանայր զքաղաքն Հեր[27], միայն
թէ[28] զվրէժ[29] արեան որդւոյ նորա խնդրես-
ցէ յաշխարհէն Վասպուրականի:* 7 *Եւ նո-
րա յանձն առեալ, ի բազմութիւն զաւ-
րացն վստահանալով՝ անմարդացուցանել
խոստանայր զաշխարհն ամենայն:* 8 *Եւ
ժողովեալ զբազմութիւն խուժադուժացն
Պարսից՝ գայ հասանէ ի մուտս սահմա-
նացն Վասպուրականի:* 9 *Յերիս յառաջս[30]
զզաւրսն[31] բաժանելով յերեկոյացեալ ժա-
մուն. զի առ վաղիւն գունդ բանակին
միոյ ընդ աջակողմսն[32] սփռեալ ընդ եզերս
աշխարհին, եւ մինն՝ ընդ ահեկեայսն[33], եւ
ինքն բանակաւ մեծաւ զմիջոց[34] աշխար-
հին կալցէ, զի մի ոք կարասցէ ապրել ի
քրիստոնէից:*
10 *Զայս խորհեալ եւ խաւսեցեալ ընդ
զաւրս իւր ի մուտս արեւուն:* 11 *Իսկ ի գի-*

1 B *չիք* եւ (առնու)
2 T_2 եւ (խնդրէ)
3 O հարկսն
4 ABCO *չիք* գլուխ
5 AO (գլուխ) ժթ
6 ABCDO (դարձեալ) եկն *փխ* եկն
7 ABO ապլհաճայ C ապլհաճոյ
8 ABC (մահ) նորա O մահն նորա
9 AO ամիրայանալն B ամիրանալ
10 BD *չիք* ի ՆԼԷ թուականին d ի ՆԼԷ թուականին CO *չիք* ի (ՆԼԷ)
11 ACO ապլհաճայ ռովադիկ B ռովարիկ
12 A յայսպիսւո BCO յայսպիսւոյ
13 C ալեորին
14 C յամիրան
15 ABCDO մերձ եղեւ
16 O գիւղ T_2 գեօղ
17 A տեսանեին
18 A յերիւարս
19 ABCO ի փախուստ մտեալ
20 A ազատ ումն ի հաւատացելոց C ի հաւատացելոց ազատ ումն O ի հաւատացելոցն ազատ ումն
21 C յերիվարի հեծեալ
22 C *չիք* զայդ
23 AD շահատեալ d (շահատ)կ(եալ)
24 D գերեալ
25 AB ապլհաճա CO ապլհաճայ
26 BD (տալ) նմա
27 ACO հէր
28 ACO (միայն) եթէ
29 A զվըրէժ
30 ABCDEO (յերիս) առաջս
31 B զզօրն
32 (BCDO ընդ աջակողմսն) T_2 ընդ աջակողմն
33 AC ընդ յահեկայսն BO ընդ ահեկայսն
34 O զմիջոցն

չերին յայնմ ասացաւ առ նա բան Փրկչին. «Անմի՛տ եթէ[1] յայսմ գիշերի ոգիդ[2] ի բաց պահանջի, իսկ այդ խորհուրդ ամբարհաւաճութեան[3] մտացդ զի՞րդ կատարեսցի»: 12 *Եւ ի վաղիւն գտաւ մեռեալ, եւ խափանեցաւ խորհուրդ չարութեան նորա:*

13 *Եւ յետ մահուան նորա առնու զիշխանութիւնն Մամլան՝ որդի նորա:* 14 *Իսկ Աբուտլուփ[4]՝ Գողթան ամիրայն[5], միւսանգամ տիրէ Դունայ[6] եւ երդմունս դաշանց հաստատէ թագաւորն Հայոց Սմբատ[7] ընդ նմա, միջնորդութեամբ Տեառն[8] Խաչկայ՝ խաղաղութեամբ կեալ առ միմեանս[9]:*

ԳԼՈՒԽ[10] Ի[11]

Յաղագս անցուցանելոյ թագաւորին[12] Վասլի ի ժողովրդէս[13] Հայոց յաշխարհն Մակեդոնացւոց[14]. եւ հալածանք ի ձեռն մետրապալտին[15] Սեբաստիոյ[16]

1 *Այլ[17] յորժամ էր ի Բաղդատ[18] թագաւորն Վարդ, եւ խաղաղանայր թագաւորութիւն[19] Վասլին[20], կամեցաւ յազգէն Հայոց, որ ընդ իւրով թագաւորութեամբն, անցուցանել ի Մակեդոնիա[21] ընդդէմ Բուլղարացն, զի շինեսցեն զերկիրն:* 2 *Որ եւ[22] տարեալ[23] բնակեցոյց[24] զյոլովս յաշխարհն յայն:* 3 *Եւ կանացի հովիւքն եւ մետրապալիտն Սեբաստիոյ[25] սկսան նեղել զազգն Հայոց վասն հաւատոյ. եւ զբռնութիւն ի ձեռն առեալ՝ սկսաւ տանջել զքահանայս վասն հաւատոյ, եւ զգլխաւոր քահանայս Սեբաստիոյ[26] քաղաքին երկաթեղէն կապանաւք հասուցանէն[27] ի դուռն թագաւորին:* 4 *Եւ ի բանտի չարչարեալ զաւագն[28] երիցանցն[29]՝ զԳաբրիէլ[30], սպանին, զի էր այր ծեր եւ իմաստիւք լի եւ քաջապինդ ի հաւատս աստուածեղէնս:* 5 *Այս եղեւ ի ՆԼԵ թուականին[31]:* 6 *Իսկ այլք յաննշան քահանայիցն[32] եւ երկու եպիսկոպոսունք Սեբաստիոյ[33] եւ Լառիսոյ[34], Սիոն եւ Յովհաննէս[35], ի ձեռն նոյն մետրապալտին[36] ընկալան զժողովն Քաղկեդոնի[37]՝ ի բաց կալով ի միաւորութենէն Հայոց:* 7 *Եւ յայնմհետէ արգելին զժամաձայն Հայոց ի քաղաքէն Սեբաստիոյ[38] մինչեւ ցգալ թագաւորին Վասլի*

1 A եթե (յայսմ գիշերի) BO եթէ D թէ
2 C ոգիտ
3 A ամպարհաւաճութեան
4 ABCD ապուտլուփ O ապուտըլուփ
5 C ամիրան
6 O դբունայ
7 O սմպատ
8 O տէր
9 T_1T_2 ընդ միմեանս (ABCDEO առ միմեանս)
10 ABCO *չիք* գլուխ
11 AO (գլուխ) Ի
12 O թագաւորութեանն
13 ՆԲ.Ն. ի ժողովրդէս T_1 T_2 ի ժողովարանէս
14 ABCDO մակեդովնի
15 ABCO նետրապօլտին
16 ABCO սեբաստու
17 A այդ
18 A բաղտատ
19 ABCO թագաւորութիւնն
20 B վասլի
21 ACDO ի մակեդովն B ի մակեդովնեայ
22 E *չիք* (որ) եւ
23 D *չիք* տարեալ d տարեալ
24 C բնակեցւոյց
25 ABCDO մետրապօլիտն սեբաստու
26 ABCDO սեբաստու
27 BD հասուցանէ T_2 հասուցանէր
28 ABCDO զաւագ d զաւագն
29 BD երիցունսն d երիցանց
30 A զգաբրիէղ
31 CEO ի ՆԼԷ
32 ABD քահանայքն T_1 (այլք) աննշան քահանայք
33 ABDE Բ եպիսկապոսք CO Բ եպիսկոպոսք սեբաստու T_2 երկու եպիսկոպոսունք
34 CO զառիսոյ
35 T_1T_2 Սիօն ADE յոհաննէս E յոհանէս
36 A նետրապաւղտի CO նետրապօլտին B նետրապօլտի
37 ABDO քաղկեդովնի
38 ABCDO սեբաստու

յաշխարհն[1] արեւելից, զոր յիւրում տեղւոջն ասասցուք:

8 *Եւ ապա մետրապալլիտն[2] այն եւ այլ մետրապալլիտք[3] սկսան թուղթս մեծամեծս գրել առ Տէր Խաչիկ Հայոց կաթողիկոս[4]:* 9 *Որոց[5] ընդդէմ պատասխանեալ քաջակորով իմաստիւք յառաջ ասացեալ վարդապետքն, զոր պարտ համարեցաք զմի[6] ի թղթոցն կարգել յայսմ վայրի:*

ԳԼՈՒԽ[7] ԻԱ[8]

Պատասխանի թղթոյն մետրապալլտին Սեբաստիոյ[9] գրեալ հրամանաւ[10] Տեառն Խաչկայ[11] Հայոց կաթողիկոսի[12]

1 *Աստուածային, վեհագոյն քան[13] զմիտս, երկնաձիր եւ անբաղդատելի խաղաղութեանն արժանացեալ[14] բանականքս ի ծագման[15] Բանին Աստուծոյ, եւ նմին յարահետեւեալքս յոյժ դժուարիմք ընդ խռովութիւն, ո՛չ միայն ընդ մեծագոյն իրի, այլ[16] եւ ընդ դուզնաքեայ[17] ինչ խնդիր, մանաւանդ որ առաւել ի թշնամութիւն ածէ ըստ հաւատոցն[18] բաժանման բան, որ այժմ ի գրելս ձեր ծանեաք, ո՛վ պատուական գլուխ եպիսկոպոսաց եւ մետրապալլիտ[19] մեծ վիճակիդ[20] Սեբաստիոյ[21]:* 2 *Բայց քանզի սաստելն ոչ է մեծ, դիւրին է եւ յոյժ վատթարագունացն, որպէս ասէ Գրիգոր Անձիանձու[22], բայց ցածութեան եւ զգաստութեան բանս բարբառել[23] է արանց իմաստասիրաց եւ կատարելոց, վասն այնորիկ[24] եւ մեք ո՛չ թշնամութեան բանս հակառակ թշնամանացն ձերոց գրեմք, զի ո՛չ մեք եւ ո՛չ եկեղեցիքն Աստուծոյ ունիմք այնպիսի սովորութիւն, որպէս ասէ Պաւղոս երանելին[25][*]:*

3 *Արդ քանզի ի սկիզբն թղթոյս ձերոյ եւ զկնի բազում անգամ՝ եռետիկոս զմեզ յեղանակեալ էիք[26], եւ իսկ եւ իսկ երկուդ[27] բնութեանց զանազանութիւնս[28], զկնի որոյ երկու կամս եւ երկու[29] ներգործութիւնս խոստովանեալ էիք Քրիստոսի, եւ որ սարսափելին է՝ քարոզութեամբ առաքելոցն եւ առաջին վարդապետաց[30] ասացեալ[31], իբրեւ պղնձոյ[32] շուրջ եղեալ զխաբէութիւն արծաթոյ՝ յա՛յտ արարէք ի նոցունց յառաքելոցն[33] քարոզութենէ եւ յաւետարանչացն աւետարանութենէ[34] եւ ի հարցն վարդապետութենէ՝ մարմնացեալ*

1 ABCO յաշխարհէն
2 ABCDEO մետրապօլիտն
3 ABCEO մետրապօլիտք
4 A կաթուղիկոս
5 D որո d որոց
6 A ըզմի
7 ABCO *չիք* գլուխ
8 AO (գլուխ) իա *(Ծն. Նկատի ունենալով այս գլխի կարեւորութիւնը եւ տեղ-տեղ բնագրային աղաւաղումները՝ այն ներկայացւում է գրեթէ բոլոր ձեռագրերի եւ T_1T_2-ի ամբողջական համեմատութեամբ):*
9 A մետրապաւղտին սեբաստու BCO մետրապօլտին սեբաստու
10 C հրամաւ
11 BCD տեառն խաչկա
12 ABCDEO *չիք* հայոց կաթողիկոսի
13 B *չիք* քան
14 B խաղաղութանացեալ *փխ* խաղաղութեանն արժանացեալ
15 B *չիք* ի ծագման
16 A այղ
17 ABCDEO ընդ դուզնաքեա d ընդ դուզնաքեայ
18 ABEO ըստ հաւատոյն D ըստ հաւատոյ
19 A մետրապաւղիտ
20 BO վիճակիտ
21 ABCO սեբաստու
22 T_2 Գրիգոր Նանձիանձու
23 A բանս a բարբառել
24 T_2 վասն այսորիկ
25 AC պաւղոս B պողոս
[*] *Ա Կորնթ. ԺԱ 16*
26 A յեղանակեալ եիք BC եղանակեալ էիք
27 AO երկու BCD բ
28 C զանազանութիւն
29 CO բ կամս ABCDE բ ներգործութիւնս
30 CO վարդապետացն
31 BCDEO ասեալ d ասացեալ
32 ACE պղընձոյ
33 BD առաքելոցն d յ(առաքելոցն)
34 BT_1 յաւետարանութենէ

Բանին երկու բնութիւնս եւ երկու կամս[1] եւ հնազանդիմք իբրեւ ուղիղ բանի: 4 Ապա թէ պաճուճանս միայն[2] դնէք զանուանս նոցա, զաւրէն ռամկի թագաւոր կերպարանեալ, (զի մի ասացից առիւծենեաւն[3] կերպարանեալ զկենդանին զայն, կամ զարծուովն զանց արարեալ զճային առասպել առ[4] այլոց[5] հաւուցն գեղեցկութեամբ), ո՞չ ապաքէն խաբէութիւն է առ տգէտս, ո՛վ իմաստունդ յայսոսիկ:

5 Իսկ որոց աչք ի գլուխ, եւ միտք յիմաստութեան[6], եւ[7] կատարեալ հասակաւ, եւ կիրթ ճաշակելեաւք[8] նոցա կարողութիւն է ընտրութիւն առնել ի մէջ բարւոյ եւ չարի: 6 Սակս այնորիկ[9] եւ մեք զհաւատոյս մերոյ զբարեպաշտութիւն[10] յայտնի քարոզեմք եւ գրեմք ի նամակի աստ: 7 Զի ի վերայ լերին բարձու հրամայեցաւ բարձրացուցանել զբարբառն[11] հաւատոց, եւ ի Տեառնէ հրամայեցաւ՝ զի[12] յունկանէ լուեալն ի վերայ տանեաց բարձրութեան[13] ասել եւ քարոզել:

8 Արդ թէպէտ[14] եւ յոլորտս հիւսիսական[15] աշխարհիս բնակեալ եմք, ուր սառնասառոյց[16] ցրտութեան աւդոցն[17] շնչմունք, եւ ըստ մասին սառուցեալ յառաջագոյն անգիտութեան խաւարաւն ոգւոց մերոց՝ անճաճանչ ի ծագմանէ աւետարանական[18] լուսոյն մնացաք հարուստ ամս եւ ժամանակս, սակայն յորժամ այց արար մեզ ի բարձանց Արեգակն արդարութեան ի ձեռն քաջաձայն առաքինութեան եւ չարչարանաց ամենէրջանկին[19] Գրիգորի, Լուսաւորչին սրբոյ եւ խոստովանողին Քրիստոսի, որ աստուածասաստ հարուածովք եւ աստուածահրաշ սքանչելեաւք[20] դարձոյց յանգիտութենէ յաստուածգիտութիւն ճշմարտութեան[21] զազգս եւ զթագաւորութիւնս Հայաստանեայց: 9 Յորմէ ուսաք զԵրրորդութիւնն[22] սուրբ խոստովանել եռանձնեայ[23] դիմաւք եւ մի զաւրութեամբ եւ փառաւք եւ աստուածութեամբ երկրպագեալ, համագոյական Հաւր՝ զՈրդին[24] եւ զՀոգին սուրբ խոստովանեալ, եւ զնոյն մինն յԵրրորդութենէն, միածին Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, որ է պատկեր աներեւութին[25] Աստուծոյ, լոյս փառաց եւ նկարագիր էութեան Հաւր, իջեալ յորովայն սրբոյ[26] կուսին Մարիամու[27] կամաւք Հաւր եւ հովանաւորութեամբ սուրբ Հոգւոյն՝ շրջաստեղծեաց ինքեան մարմին միաւորութեամբ Աստուածութեանն[28], ծնեալ ի Կուսէն աստուածախառն մարմնով, յառաջ եկեալ անճառաբար եւ առանց աղտոյ, ի փրկութիւն մեզ եւ ամենեցուն, որք կարդան զանուն նորա:

10 Զոր եւ սուրբ Սիւնհոդոսն Նիկիոյ[29], որ ի ձեռն Կոստանդիանոսի[30] ՅԺԸ հա-

1 BCDEO Բ բնութիւնս եւ Բ կամս
2 ABCEO միայն պաճուճանս E պաճուճանս միայն
3 ABCE առեւծենեաւն
4 ABCDO *չիք* առ
5 A այղոց
6 B իմաստութեան C իմաստութիւն
7 ABCDEO *չիք* եւ
8 ACD ճաշակելեւք
9 T_1T_2 այսորիկ
10 ABDT_1 բարեպաշտութիւն
11 A ըզբարբառն BD զբարբառ d (զբարբառ)ն
12 ABCDEO զի *փխ* զ՚ի d զ՚ի
13 D բարձրութիւն d (բարձրութ)ե(ան)
14 A թեպէտ
15 AD հւսւսական C հիւսւսական d հիւսիւսական
16 BD սառնասառուց b (սառնասառ)ոյ(ց)
17 T_1 (աւդոց)[են]

18 A աւետարական
19 ACE ամէներջանկին
20 ADE սքանչելեւք
21 AOT_1 *չիք* ճշմարտութեան a ճշմարտութեան
22 BD զերրորդութիւն
23 ABD եռանձնեան C եռանձնեա O խոստովանիլ եռանձնեան
24 ABCDEO զորդի
25 C աներեւոյթին
26 CD *չիք* սրբոյ
27 ABC մարիամայ
28 BD աստուածութեան
29 ABCD նիկիա O նիկիայ
30 A կոստանտիանոսի

րանցն[1] սակս Արիոսի չարափառութեանն[2] ժողովեալք, ընդ որս եւ մերն Ռստակէս[3]՝ որդի սրբոյն Գրիգորի զնոյն[4] ասացեալ եւ քարոզեալ ծագաց տիեզերաց՝ նոցին դաւանութեանն[5] ձայնակցեալ: 11 *Եւ երկրորդ ժողով[6] ՃԾ Հարցն, որ ի Կոստանդնուպոլիս[7], ի ձեռն բարեպաշտ Թագաւորին Թէոդոսի, ընդդէմ Մակեդոնի[8] Հոգեմարտ[9] Հայհոյչին. ընդ որս եւ սուրբ Հայրապետն Հայոց Ներսէս:* 12 *Սոցա սակի եւ միաբարբառ է[10] եւ երրորդ ժողովն յԵփեսոս[11] Ն Հարանցն[12], ի ձեռն Թէոդոսի Փոքուն բարեյաղթ Թագաւորի[13] ժողովեալ՝ ի[14] յանդիմանութիւն եւ յեղծումն մարդադաւան աղանդիցն[15] Նեստորի. ընդ որս միաբանեաց Թղթովք եւ սուրբն Սահակ[16] Հայրապետն Հայոց եւ Մեսրոբ[17] երանելի վարդապետն մեր:*

13 *Ի սոցանէ ուսեալք՝ զսոցայն խոստովանիմք Հաւատ, յոր դաւանէաքն եւ ուսաք, ե՛ւ մկրտեցաք. ե՛ւ պահեմք զգեղեցիկ աւանդութիւն Հայրենատուր[18] ժառանգութեանցն[19]. եւ իբրեւ զգոյն ի մարմնի՝ անշրջելի[20] մնայ[21] ի սիրտս եւ յոգիս մեր:*

14 *Այլ զի մի՛ երկայնագոյն բանիւ ցնդեսցուք, իբրեւ զջուրս[22] ընդ դաշտս[23] տարածեալ եւ ոչ պնդեալ խողովակաւ՝ Հարցանեմք իբրեւ ընդ աշակերտս Առաքելոցն եւ սուրբ Հարանցն:* 15 *Ո՞ւր արդեաւք[24] ի սոցանէ գրեցաւ կամ քարոզեցաւ՝ բաժանեալ բնութեամբ եւ բաժանեալ[25] կամաւք Քրիստոս. զիա՞րդ ասէք բաժանեալ[26] բնութիւն աստուածախառն մարմնոյն, որ ո՛չ ի սերմանէ, այլ[27] ի սրբոյ Հոգւոյն նիւթեցաւ եւ ի բարձանցն[28] ծագմանէն, եւ ի ծնանելն[29], որպէս ասաց Գաբրիէլ[30]՝ սուրբ կոչեցեալ եւ Որդի Բարձրելոյն[31][ա]:*

16 *Ո՞ր բնութիւն է Որդի Բարձրելոյն[32], կամ զո՞ր բնութիւն ասէք Փրկիչ եւ Աւծեալ եւ Տէր, որպէս ասաց Հրեշտակն առ Հովիւսն[բ]. ո՛չ երկու բնութեամբ[33], զորոյ զփառսն, ասէ, տեսաք՝ իբրեւ զմիածնի առ ի Հաւրէ[գ]:* 17 *Ո՞ւմ արդեաւք[34] զփառսն Հայրենի ասէք, մարմնո՞յն եթէ[35] Աստուածութեանն:* 18 *Եւ յերեւել Երրորդու-*

---

1 T_1 328 հարանցն
2 D չարափառութեան
3 ACE ռաստակէս O ռըստակէս
4 AEO զնոյնն
5 B դաւանութեան
6 ADEO եւ երկրորդ ժողովն
7 A կոստանտնուպաւղիս B կոստանտնուպօլիս CO կոստանդնուպօլիս
8 ABDE մակեդովնի
9 AB հոգեմարտ C հոգէմարտ T_2 հեգեմարտ
10 ABCO *չիք* է
11 B եփեսոսի
12 T_1R 200 (հարանցն)
13 ABCDO ի ձեռն թէոդոսի փոքու (BD փոքուն) ժողովեալ բարեյաղթ (B բարէյաղթ) թագաւորի
14 A *չիք* ի (յանդիմանութիւն)
15 ABDO աւանդիցն նեստորի C նեստորի աւանդիցն
16 A սուրբն սահակ a (սուրբն) ի (սահակ) O իսահակ
17 BE մեսրոպ O մեսրովպ
18 B հայրատուր
19 O ժառանգութեանց BD ժառանգութիւն d (ժառանգութ)եանց

20 A անշրջելի
21 ABCO մնա
22 AE իբրեւ զջուր
23 O ընդ դաշտ B ի (դաշտս)
24 ADE արդեւք
25 ABD բարժանեալ (կամաւք)
26 *BD չիք* բնութեամբ... ասէք բաժանեալ (բնութիւն) d (քարոզեցաւ) բաժանեալ բնութեամբ եւ բաժանեալ կամաւք Քրիստոսի, զիարդ ասէք
27 A այդ
28 ABCDEO ի բարձանց
29 ABCDE *չիք* ի (ծնանելն) O զծնեալն
30 A գաբրիէղ
31 a (բարձրելոյ)ն D բարձրելոյ d (բարձրելոյ)ն
ա **Ղուկ. Ա 35**
32 C *չիք* ո՞ր բնութիւն է որդի բարձրելոյն O բարձրելոյ
բ **Ղուկ. Բ 11**
33 C բնութիւն O բնութեամբ o բնութիւն BCDO Բ (բնութիւն)
գ **Յովհ. Ա 14**
34 ACE արդեւք D արդեւք
35 A եթե C թէ

թեանն[1] ի Յորդանան գետ ի մկրտութիւն
Որդւոյ, յորում Հոգին սուրբ ի նմանու-
թիւն աղաւնւոյ գայ ի վերայ նորա, եւ
ձայն Հայրենի ի յայտնութիւն տիեզերաց
եկեալ, թէ «Դա[2] է Որդի իմ սիրելի»[ա],
յանդգնեսցի՞ս արդեւք[3] եւ ըստ բնու-
թեանցն բաժանել եւ զբարբառն Հայրենի:
19 *Եւ նոյն ձայն ի լերինն, ի ծագման փա-*
ռացն Տեառն՝ որո՞յ բնութեան արդեւք[4]
ասաց Որդի եւ Սիրելի: 20 *Եւ յորժամ*
զսահման սիրոյն Աստուծոյ առ աշխարհս
յայտնէ աստուածաբան Աւետարանիչն,
ո՞չ ապաքէն ասէ, թէ «զմիածինն ետ»[բ].
եւ ո՞ւր արդեւք[5] ետ եթէ[6] ոչ ի խաչն եւ
ի մահ[7]: 21 *Արդ բաժանեա՛ զՄիածինն, թէ[8]*
ո՞ր արդեւք[9] բնութիւն էր, ո՛վ քաջ, որ
տուաւ[10] ի Հաւրէ:

22 *Զոր բացափայլ լուսաւորութեամբ*
նոյն ինքն Աւետարանիչն վասն անբաժա-
նելի եւ անճառ միաւորութեանն[11] երբեմն
զմարդկութիւնս[12] աստուածութիւն անուա-
նէ, եւ երբեմն զաստուածութիւնն մարդ եւ
որդի մարդոյ կոչէ. քանզի «Յերկինս[13], ա-
սէ, ո՛չ ոք ել, եթէ[14] ոչ՝ որ էջն յերկնից[15]
Որդին մարդոյ, որ էն յերկինս»[գ]: 23 *Եւ*
յորժամ զայս ասաց Տէրն[16], ո՛չ յերկինս էր
մարմնովն, եւ ո՛չ կանխաւ յերկնէ իջեալ
մարմին[17], որպէս Եւտիքեայ[18] թուեցաւ,
այլ[19] զաստուածութիւնն կոչեաց որդի
մարդոյ՝ «Եւ տեսանիցէք զորդի[20] մարդոյ,
զի ելանիցէ ուր էր[21] զառաջինն»[դ]. *եւ*
զիա՞րդ նախ քան զմարդանալն զորդին
մարդոյ յերկինս ասիցէ: 24 *Բաժանեա՛[22]*
աստանաւր զբնութիւնն, ո՛վ նոր աւետար-
անիչդ. ո՞չ ապաքէն նոյն ինքն միածինն ի
Հաւրէ եւ կուսածինն[23] ի մաւրէ անորոշաբ-
ար ասաց, եթէ[24] «Խնդրէք զիս սպանանել,
մարդ՝ որ զճշմարտութիւն[25] ընդ ձեզ խաւս-
եցայ, զոր ուսայ[26] ի Հաւրէ իմմէ»[ե]: 25 *Եւ*
յորժամ ինքն զաստուածութենէ[27] իւրմէ
հարցանէր՝ «Զորդւոյ մարդոյ զի՞նչ ասէք»[զ]
եւ յայտ առնէ խոստովանութեամբ պատ-
ասխանին Պետրոսի, զի որդի Աստուծոյ
դաւանեաց[է]: 26 *Եւ մեկնէ բերան[28] ոսկի*
Յովհան[29], եթէ զաստուածութիւնն[30] կոչէ
որդի մարդոյ, եւ զվերագոյն գրեալսդ ի
վկայութիւն բերէ, եթէ[31] ո՛րպէս բազում
անգամ ասէ զաստուածութիւնն[32] որդի
մարդոյ:

27 *Զայսքան բազմապատիկ եւ հզաւ-*
րագոյն բացերեւութեամբ զխորհուրդ
միաւորութեան մարմնացելոյ Բանին Աս-
տուծոյ թողեալ՝ յերկուս պատառէք զմիա-

1 B երրորդութեան
2 A թե BCEO թէ «Դայ է…»
ա *Մատթ. Գ 17, Ղուկ. Գ 22*
3 AC արդեւք
4 ACE արդեւք
բ *Յովհ. Գ 16*
5 ACDE արդեւք
6 A եթե
7 B ի մահն
8 A թե
9 AC արդեւք
10 B տուաւ
11 BD միաւորութեան
12 (ABCDEO զմարդկութիւնս) T_1T_2 զմարդկութիւնն
13 CE յերկին
14 A եթե
15 B երկնից
գ *Յովհ. Գ 13*
16 T_1O զայս տէրն ասաց
17 ACE մարմինն
18 ABD Եւտիքեա C եւտիքեա
19 A այդ
20 ABCO զորդին (մարդոյ) T_1 Որդի (մարդոյ)
21 O էրն
դ *Յովհ. Զ 63*
22 ACE բաժանեա
23 B կուսածին
24 A եթե
25 ACO զճշմարտութիւնն
26 D ուսա d (ուսա)յ
ե *Յովհ. Ը 40*
27 ACEO զաստուածութենէն
զ *Մատթ. ԺԶ 15*
է *Մատթ. ԺԶ 16*
28 ABCO բերանն ոսկի
29 BD յոհան
30 BDO զաստուծութիւն
31 A եթե BCDO թէ
32 BD զաստուածութիւն C զաստուածութեանն

ւորութեան[1] պատմուճանն՝ զանազանեալ բնութեամբ եւ կամաւք, զոր ոչ գրեցին եւ ոչ քարոզեցին Առաքեալքն:

28 Որո՞վ բնութեամբ ըստ մարմնոյ զՔրիստոսն[2] Պաւղոս Աստուած ի վերայ ամենայնի ասէ[ա], կամ ո՞ր կերպարանի եւ բնութեան ամենայն ծունր կրկնի[բ]. մարմնո՞յն եթէ[3] աստուածութեանն[4]: 29 Բաժանեա՛ երկու բնութեանն[5] եւ երկուս երկրպագութիւնս[6]. (քանզի ոչ իշխէք ասել երկուս[7] երկրպագութիւնս, թէպէտ[8] եւ յոյժ էք բաժանասէրք, եւ եթէ[9] ասէք զմի եւ զնոյն զերկրպագութեանն[10], զերկրպագութիւնն[11] բաժանէք, եւ աւտար ոմն Աստուած ի ներս[12] ածէք): 30 Այլ[13] որպէս մի երկրպագութիւն խոստովանիք՝ Հարկ է ձեզ եւ ակամայ, թէպէտ եւ ոչ կամիք՝ միութիւն[14] խոստովանել Տնաւրինեցելոյն. քանզի ոչ երկրպագի մարդկային բնութիւն ըստ աստուածութեան[15], եւ ոչ իսկ վայել է երկնաւորացն երկիր պագանել երկրային բնութեան. ընդ որս եւ Հասարակաց բնութիւն ամենայն մարդկութեանս երկրպագէ[16] յաղագս մեզ բնութենակից լինելոյ:

31 Ո՛վ անբանութեանս[17], մանաւանդ եթէ[18] անգիտ մոլորութեանս. պարտ է ձեզ ի մէջ երկուց բնութեանցն[19] այլ[20] եւս բնութիւն խնդրել, զի ճողոպրիցիք ի Հայհոյութենէ[21], կամ յեւս մեծագոյն Հայհոյութիւն անկանիցիք[22]: 32 Արդ զայս կնքէ մեծն Կիւրեղ յեւթներորդ[23] գլուխ երկոտասան գլխոցն[24]. «Եթէ[25] ոք ոչ, ասէ, միով երկրպագութեամբ եւ փառաւորութեամբ պատուեսցէ զԷմմանուէլն[26], նզովեա՛լ եղիցի»: 33 «Բարձրացուցանել, ասէ Պաւղոս, եւ անուն շնորհել գեր ի վերոյ քան զամենայն անուն մարմնոյ»[գ]. եւ զի՞նչ իցէ գեր ի վերոյ[27] անունն, եթէ[28] ոչ՝ Աստուած: 34 Եւ զիա՞րդ ոք յանդգնի[29] ասել երկուս[30] Աստուածս: 35 Քանզի Բանն եւ յառաջ իսկ ունէր զաստուածութեանն[31] անուն, եւ զի զկնի անճառ միաւորութեանն[32] եւ խառնելոյ զանխառնելի բնութիւնսն՝ եւ զառեալ մարմինն[33] աստուածացոյց եւ եղեւ ըստ բնութեան առողին եւ ըստ զաւրութեան, որպէս[34] Գրիգոր Աստուածաբան[35] ասէ. եւ դարձեալ յայլում[1]

---

1 AC զմիաւորութեանն
2 ACO քրիստոսն
ա Հռովմ. Թ 5
բ Փիլիպ. Բ 9-10
3 A եթե
4 BD աստուածութեան
5 ABCDEO բարժանեա Բ բնութեանն
6 ABCDEO երկուս եւ երկրպագութիւնս ABCDO չիք եւ (երկուս)
7 ABCDO չիք երկուս (երկրպագութիւնս)
8 A թեպէտ եւ
9 A եթե
10 B զերկրպագութիւն
11 ACDEO զերկրպագութիւն (բաժանէք)
12 ACDEO ի ներքս ածէք
13 A այղ
14 a միոթիւն
15 ACO ընդ աստուածութեանն
16 ABCDO երկրպագի

17 A ով անբանութեանս B ով անբանութեան CE ով անբաւութեանս
18 A եթե
19 T_1T_2 երկուցն բնուցեանց
20 A այղ և
21 ACEO ի հայհոյութենէդ
22 B չիք ի հայհոյութենէ կամ յեւս մեծագոյն D չիք կամ յևս մեծագոյն հայհոյութիւն d կամ յեւս մեծագոյն հայհոյութիւն
23 A կիւրիղ յեւթներորդ BDO յէ երորդ T_2 յեօթներորդ C յեւթերորդ
24 B Բժ.ն D Բժ ան O Բժ ն (գլխոցն)
25 A եթե
26 a (զե)մ(մանուէղն) BC զէմանուէլն O զեմանուէլն
գ Փիլիպ. Բ 10
27 C գեր ի վերո
28 A եթե
29 CE անդգնի ասել
30 A երկու BCDO Բ (Աստուածս)
31 BD աստուածութեան D անունն
32 BD միաւորութեան
33 BD մարմին
34 O (որպէս) եւ
35 BE աստուածաբանն

ճառի՝ եթէ «Զաստուածային պատկերն
ընդ մարդկային կերպարանն խառնեաց,
եւ ծանեաւ տունն Իսրայէլի[2], թէ Տէր եւ
աւծեալ զնա Աստուած արար». զոր մեկ-
նեալ իւր նոյն ինքն Աստուածաբանն[3],
յոր[4] դուքն պարծիք, ի մերն պարծանք՝ ե-
թէ Աւծեալ եւ Քրիստոս կոչեցաւ, ո՛չ զաւ-
րութեամբ ըստ այլոց աւծելոց[5], այլ մեր-
ձաւորութեամբ[6] բովանդակ Աւծաւղին[7], ո-
րոյ գործ էր՝ մարդոյն լինել աւծեալ եւ
առնել Աստուած զաւծեալն:
36 Բաժանեա՛[8] արդ զաւծեալդ անուն
յերկուս[9] բնութիւնս, եւ ցո՛յց զմիջոց եր-
կուց Աստուծոց ըստ երկու բնութեանց[10]:
37 Եւ զի ոչ կարես, պարտ է քեզ[11] խոստո-
վանել՝ մի Տէր, մի Քրիստոս, մի Աստուած,
եւ մի բնութիւն:
38 Ե՛կ շրջեցուցից զքեզ եւ ընդ այլ[12]
բանսն Աստուածաբանին[13]: 39 Յորժամ ա-
սէ, թէ «Ոչ միայն զաստուածութիւնն ա-
սեմ կատարեալ, այլ[14] եւ զմարմինն աւ-
ծեալ յաստուածութենէն[15] եւ եղեալ՝ որպէս
որ էաւծն[16]. եւ համարձակիմ ասել մի Աս-
տուած»՝ զի՞նչ զայս իմանաս[17], ո՛վ բնու-
թիւնասէրդ, եւ զիա՞րդ զմի Աստուածն
յերկուս[18] բնութիւնս բաժանես: 40 «Եկեալ՝
Աստուած հանդերձ առեցելովն, մի յեր-
կուց ընդդիմակցացն[19], ի[20] մարմնոյ ասեմ
եւ հոգւոյ, յորոց մին[21] աստուածացոյց եւ
միւսն[22] աստուածացաւ». զաստուածա-
ցեալն[23] զիա՞րդ իշխես աւտար բնութիւն
ասել: 41 Զի՞նչ իցէ նորաձեւութիւն բնու-
թեանցն ըստ աստուածաբանին[24], եթէ[25] ոչ՝
միութիւն. քանզի Աստուած մարդ լինի.
ո՛չ՝ որ ինչ էրն՝ փոխեցաւ, այլ զոր ինչ
ոչն էր՝ էառ. զի տարեալ լիցի անտանելին
միջնորդաւ հոգւոյն աւծութեանն[26], միջ-
նորդելով եւ մարմնոյն թանձրագունի:
42 Աստանաւր պարտ է զարմանալ. մի-
ջոց ասաց զմարդկային հոգին՝ մարմնոյն[27]
եւ աստուածութեանն խառնման: 43 Ո՞չ
ահա[28] յայտ է, եթէ բաժանումն[29] առնես
բնութեանցն, ո՛չ միայն երկու[30], այլ[31] եւ
երիս բնութիւնս հարկ լինի քեզ խոստո-
վանել՝ զմիջոցն[32] յաւելլովն. եւ եթէ[33]
բառնաս՝ ո՛չ լինի խառնումն երկուցն[34], եւ
ո՛չ Աստուած մարդ լինի. եւ ամենեքեան
զրկեալք ի փրկութենէն: 44 Տեսանե՞ս՝
ո՛ւր արդեաւք[35] բաժանումնդ[36] քո վարէ
զքեզ: 45 Նա ի նոյն ճառի ոչ միայն
խառնմամբ[37] զաստուածային բնութիւնն[38]
ընդ մարդկային[39] բնութեան[1] ասէ, այլ[2] եւ

1 A յայդում ճառի
2 A իսրաիղի
3 ACDEO աստուածաբան
4 C որ (դուքն)
5 A ըստ այղոց CE օծելոյ
6 ACD մերձաւորութիւն
7 A աւծողին BCDO օծողին
8 ACE բարժանեա՛
9 C յ Բ ս
10 CO բնութեան
11 AB ձեզ (խոստովանել)
12 A այղ BD *չիք* այլ d այլ
13 T_1T_2 Աստուածաբանի
14 A այղ եւ
15 ACEO յաւծութենէն *փխ* յաստուածութենէն
16 CE որ է օծն O էօծն D որ էօծն
17 ACEO յիմանաս
18 CD յ. Բ

19 CO ընդդիմակցայցն
20 ABCDEO *չիք* ի (մարմնոյ)
21 ABCDO մինն
22 CE մինն *փխ* միւսն
23 B և (զաստուածացեալն)
24 ACEO ըստ աստուածաբանի BD T_1 ըստ աստուա-ծաբանից
25 A եթե
26 BD օծութեան d (օծութեան)ն
27 B մարմնի
28 O ահայ
29 A բարժանումն
30 ABCDEO Բ
31 A այղ եւ
32 T_2 միջոցն
33 A եթե
34 D երկուց d (երկուց)ն
35 AC արդեւք
36 ADE բարժանումնդ B բաժանումդ
37 ABCEO խառնմամբն
38 BD բնութիւն CE բնութիւնսն
39 ABCEO ընդ մարդկան

եւ ընդ մահկանացուին[3] զանմահն, եւ ընդ չարչարելին զանչարչարելին եւ ընդ անպատուութեանն[4], որ քան զամենայն պատիւս գերագոյն է:

46 *Եւ Աթանաս ի թղթին Ապողինարի մի բնութիւն ասաց Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ:* 47 *Զնոյն եւ հետեւող[5] նորին Կիւրեղ[6], յորժամ եհարց զնա[7] Սեկունդոս[8] եպիսկոպոս[9], եթէ[10] պարտ է երկո՞ւս[11] բնութիւնս իմանալ Բանին մարմնացելոյ եթէ մի, եւ նա գրով պատասխանի առնէ, եթէ «Յետ միաւորութեանն ո՛չ անջատեմք զբնութիւնս[12] ի միմեանց, ո՛չ յերկուս[13] որդիս հատանեմք զմինն եւ զանբաժանելին[14], այլ[15] միաւորեմք. որպէս եւ սուրբ հարքն ասացին մի բնութիւն մարմնացելոյ Աստուծոյ Բանին[16]»:* 48 *Եւ դարձեալ յերկրորդ թղթին, որ առ Սեկունդոս[17]՝ «Այլ[18] ասեն, ասէ, հակառակորդքն՝ եթէ մի բնութիւն է մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, հարկ է ամենայնի[19] շփոթումն ընդունել[20] եւ խառնակումն, որպէս ծախեցելոյ եւ ի ներքս գողացելոյ[21] մարդկայնոյ բնութեանն[22]. եւ անգիտացան զուղիղն թիւրել, թէ ըստ ճշմարտութեան[23] ասէ մի բնութիւն մարմնացելոյ Բանին[24] Աստուծոյ»:* 49 *Դարձեալ սուրբն Կիւրեղ[25] առ Լէգէոս[26] քահանայ՝ «Եթէ[27] ասեմք, ասէ, մի բնութիւն խոստովանիլ[28] եթէ մարմնոյ հոգեւորի եւ իմանալւոյ[29]՝ եւ ոչ մեկուսին ի միմեանց միաւորեալքն. այլ[30] է մի որդի այնուհետեւ եւ մի բնութիւն նորա»:* 50 *Եւ դարձեալ գրէ առ Թէոդոս[31] թագաւորն[32]. «Թէպէտ[33] ի զանազանից եւ յաննմանից[34] եկեալ առ միմեանս բնութիւնքն՝ մի Քրիստոս, եւ[35] մի Որդի, եւ մի բնութիւն հանդերձ առեցելովն»:* 51 *Զնոյն գրէ եւ առ Ակակ Մելտինոյ[36] եպիսկոպոսն[37]՝ հետեւող[38] սուրբ հարանցն. «Ամենայն ուստեք[39] աստուածայնոց ի սուրբ կուսէն ասեն[40] առնուլ[41] զմարմին[42] Աստուծոյ Բանին, որ է մի եւ միայն Որդի եւ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս. յերկուց[43] բնութիւնս միաւորեալ ասեմք[44] յետ միաւորութեանն՝ որպէս[45] ի բաց բարձելոյ[46] յերկուս հատման[47]. եւ մի գոլ հաւատամք զՈրդւոյ բնութիւնն»:*

52 *Եւ սուրբն Բարսեղ[48] ի ճառի ծննդեանն[49] Քրիստոսի ասէ. «Աստուած ի*

1 ACO բնութեանն
2 A այղ և
3 ABCDE ընդ մահկանացուն
4 BD (ընդ) պատուութեան (ընդ)ան(պատուութեան)ն
5 A հետևաւղ BE հետևող
6 AD կիւրիղ d կիւրեղ
7 ABCO ցնա
8 ABCDE սեկոնդոս ad (սեկ)ու(նդոս)
9 A եպիսկապոս B եպիսկապոսն
10 A եթե
11 ABCDEO Բ
12 ABE զբնութիւնն CO բնութիւնն
13 E Բ (որդիս)
14 A զանբարժանելին
15 A այղ
16 O բանին աստուծոյ
17 ABCDE սեկոնդոս
18 A այղ
19 O ամենայնիւ
20 T_1T_2 ընդունիլ
21 B *չիք* եւ ի ներքս գողացելոյ
22 BD բնութեան
23 ACEO ըստ ճշմարտութեանն T_1T_2 ըստ ճշմարտութեան

24 ADO *չիք* բանին o բանին
25 A կիւրիղ
26 A առ ղեգեոս CO առ լեգէոս
27 A եթե
28 T_2 խոստովանել
29 ABCEO իմանալոյ
30 A այղ է
31 A առ թեոդոս
32 AC թագաւոր
33 A թեպէտ EO թէպէտ և
34 B աննմանից
35 CE *չիք* և
36 AE մեղիտինոյ C մելիտինւոյ
37 A եպիսկապոսն
38 A հետևաւղ BCD հետևօղ
39 ABCD ուստէք
40 A *չիք* ասեն a ասեն
41 C առեալ O առնուլ o առեալ
42 ABCEO զմարմինն
43 A երկուց
44 C յերկուս բնութիւնս միաւորեալ ասեմք T_1T_2 յերկուց բնութեանց ասեմք միավորեալ
45 e ոչ (որպէս ի բաց)
46 ABCEO բարձեցելոյ D բարձեցելոց d բարձեցելոյ
47 ABCO յերկուս հատմանն
48 AO բարսիղ
49 BCEO ծնընդեանն

մարմնում ո՛չ առածոյ[1] գործովք, որպէս ի
ձեռն մարգարէից[2], այլ[3] բուսակից ինքեան
եւ միաւորեալ ներկայացուցանելով[4]
զմարդն: 53 Եւ զի՛նչ աւրինակ ի մարմ-
նումն աստուածութեան[5] որպէս հուր յեր-
կաթում, ո՛չ փոխարկաբար, այլ[6] փոխատ-
րաբար[7]. քանզի ո՛չ եթէ[8] արտաքս ինչ
յիւրմէ[9] ընթանայ հուր առ երկաթ, այլ[10]
մնալով ըստ բնութեանն[11] ի[12] տեղւոջ՝ փո-
խատրէ ի նմա յիւրմէ զաւրութենէն, որ ոչ
նուազ[13] է փոխատրութեամբ. եւ զբոլորն
լնու զընդունողն[14]: 54 Ըստ այսմ եւ աս-
տուածային Բանն ոչ շարժի յիւրմէ եւ
բնակեաց ի մեզ, եւ ոչ յեղումն ինչ կրեաց,
եւ Բանն մարմին եղեւ: 55 Եւ զիա՞րդ, ա-
սեն, ի մարմնական տկարութենէ ոչ լցաւ
Աստուածն Բան. ասեմ՝ եթէ ոչ հուրն[15] ի
յատկութենէ երկաթոյն առնու ինչ. սեաւ
է երկաթ եւ ցուրտ, բայց սակայն հրա-
ցեալ՝ զհրոյ կերպարան զգենու, եւ ինքն
պայծառանալով՝ ոչ սեւացուցանէ զհուր[16].
քանզի եւ ոչ ստեղծականիս այս հրոյ[17]
հանգիտաբար տայցես[18] ազդել Աստուա-
ծութեանն[19]»:

56 Զնոյն եւ Աթանաս ի ծննդեան[20]
ճառին. «Ուղղորդապէս եւ մեք խոստովա-
նեսցուք յանապական[21] մարմնի զտնաւրէ-
նութիւնն[22]. քանզի մարմին եղեւ Բանն
բնութեամբ եւ միացաւ ի նմա անորոշա-
բար ի մի. եւ Տէր[23] մեր եւ Փրկիչ Յիսուս
Քրիստոս միով բնութեամբ եղեւ մարդ ի
յարգանդի Կուսին: 57 Մարգարէից[24] տա-
ւիցն ունկն դիցուք. զի անապական ցու-
ցին միով բնութեամբ[25]: 58 Ո՛չ ուրանամ
զբնութիւնն եւ ո՛չ բաժանեմ[26], այլ[27] միու-
թիւն[28] ասեմ անշփոթաբար՝ ըստ Պրոկղ ի
յայնմ ճառի[29], որոյ սկիզբն է[30] «Կուսա-
կան է տաւնս[31]», ասէ՝ «Կոչեաց զմեզ ի
միասին այսաւր[32] սուրբ եւ Աստուածածին
կոյսն Մարիամ, անաղտ կուսութեան բա-
ժակն, բանաւոր դրախտն[33] երկրորդ Ադա-
մայ[34], գործարան միաւորութեան[35] բնու-
թեանցն[36], սարսափելի տնաւրէնութեանն[37]
ոստայն, յորում անճառաբար անկաւ[38]
միաւորութեանն պատմուճան: 59 Նա ա-
նապականաբար ծնաւ, եւ դրաւքն փակե-
լովք[39] անխափան ի ներքս եմուտ. զորոյ
զմիութիւն բնութեանցն Թովմաս[40] աղա-
ղակեաց՝ «Տէր իմ եւ Աստուած իմ»: 60 Եւ
յետ այլոց ասէ, եթէ[41] «Բնութեամբ ան-

1 ABCDO ոչ առածոց
2 O (մարգարէից)ն
3 A այղ
4 ABCDO ներկայցուցանելով
5 ACO աստուածութեանն
6 A այղ
7 E *չիք* այլ փոխատրաբար
8 A եթէ
9 C իւրմէ
10 A այղ
11 BD ըստ բնութեան
12 ABDEO *չիք* ի (տեղւոջ)
13 AE որ ոչ նուազէ T_1T_2 ոչ նուազ է
14 BCEO զընդունօղն
15 ABCDEO ոչ հուր B (եթե ոչ) հուր երկաթեն է *փխ* հուրն ի յատկութենէ երկաթոյն առնու ինչ
16 B զհուրն C հուր
17 T_1 *չիք* հրոյ
18 E տացես
19 BD աստուածութեան d (աստուածութեան)ն
20 CDEO ծնընդեան

21 D յանական d յանապական
22 BD զտնօրէնութիւն d (զտնօրէնութիւն)ն
23 AEO անորոշաբար. մի եւ տէր *չիք* ի (մի)
24 A մարգարէիցն a (մարգարէ)ից տաւ(իցն)
25 BD բնութիւն
26 ACDO ո՛չ բարժանեմ d ո՛չ բաժանեմ
27 A այղ
28 DT_1 միութեամբ
29 ABD ի յայնր (ճառի) T_1T_2 Պրոկղի յայնմ (ճառի) ՆԲ.Ն. Պրոկղ ի
30 ACDEO (սկիզբն) *չիք* է
31 ACO կուսական տաւնս է
32 RՆԲ.Ն. այսաւր T_1T_2 այսր
33 BD դրախտ d դրախտն
34 B ադամա
35 C միաւորութեանն o միաւորութեանն
36 ABCEO բնութեանց
37 BD տն0րէնութեան O տնօրութեան o (տնօր)էն(ու-թեանն)
38 ABCEO անգաւ
39 C դրովքն B փակելօք
40 C թումաս
41 A եթե

չարչարելին եղեւ գթութեամբ բազմաչար-
չարելի»: 61 Եւ դարձեալ ասէ. «Գթասէրն
Աստուած եկն, որ միշտ մերձն էր, եւ ետ
փրկանս զիւր արիւնն[1] եւ գնեաց զաշ-
խարհս[2] ի նզովից աւրինացն. որ գնեաց
զմեզ՝ ո՛չ է սոսկ մարդ, ո՛վ Հրէայդ[3]»:
62 Եւ դարձեալ՝ «Եթէ[4] այլ ոք է Քրիստոս
եւ այլ[5] ոք՝ Աստուած Բանն, ո՛չ եւս Եր-
րորդութիւն»: 63 Մի՛ պատառեր զտնաւ-
րէնութեանն[6] պատմուճան զ՚ի վերուստ
անկեալն[7]. մի՛ աշակերտիր Արիոսի, վասն
զի նա ամբարշտելովն[8] զբնութիւնսն հա-
տանէ: 64 Դու զմիաւորութիւնն մի՛ բա-
ժաներ[9], զի մի՛ բաժանեսցիս[10] յԱստուծոյ:

65 Եւ Եպիփան յեւթն եւ տասներորդ[11]
սաղմոսին ասէ. «Քանզի միածին Որդին
Աստուծոյ մարդացաւ, եւ եղեւ որդի Դաւ-
թի ճշմարիտ, եւ անշփոթ մնացեալ բնու-
թեանցն[12] եւ անքակ լեալ միաւորու-
թեանն[13]»: 66 Եւ դարձեալ նոյն Եպիփան
ի Պարունակախաւսն[14] ասէ. «Ինքն Աս-
տուած՝ ինքն մարդ. ոչ շփոթեալ միու-
թեամբն, այլ[15] զերկոսին ի միասին խառ-
նեալ, զերկրայինն ընդ Աստուածու-
թեանն[16]»:

67 Տե՛ս, զանճառ միաւորութիւն Բա-
նին եւ մարմնոյն ի մի զաւրութիւն զաւ-
րացոյց, ի մի աստուածութիւն ժողովեաց,
մի զոլ Տէր, մի Քրիստոս. ոչ երկու[17] քրիս-
տոսք եւ ո՛չ երկու[18] աստուածք ի նոյն
մարմին[19] հոգեւոր, ի նոյն աստուածու-
թիւն[20] անհասանելի: 68 Որպէս Գրիգոր
Աստուածաբան[21] սրբոյն Բարսղի պատաս-
խանի առնէ ի հարցմանն վասն բնու-
թեանցն[22] զանազանութեան. «Եթէ[23] զա-
նազանութիւն[24], ասէ, աննմանութիւն, եւ
եթէ[25] աննմանութիւն՝ ո՛չ պարզութիւն, եւ
եթէ[26] ոչ պարզութիւն՝ ի բազմաց դրու-
թիւն, որ լինի բաղում դրութիւն»:
69 Այլ[27] զի ճշմարտութիւնն[28] մի է եւ ո՛չ
բազում բնութեամբ, ասէ Աստուածա-
բանն[29], իսկ ի բազումս բաժանելն՝ ստու-
թիւն:

70 Յոր ոչ կարացեալ հասանել չար ա-
խոյեանն Ապողինարէս ի ձեռն անհաւա-
տութեան[30] երկու[31] կատարեալ ասէ ի մի
մարմին: 71 Եւ սուրբն Կիւրեղ[32] պատաս-
խանի[33] առնէ, եթէ «Երկուց գոյու-
թեանցն[34] կատարելոց[35] միաւորութիւն»:
72 Եւ դարձեալ Ապողինարէս՝ եթէ «Եր-
կու[36] կատարեալ ի[37] մի կատարեալ կենդա-
նի լինել ո՛չ կարէ»: 73 Եւ դարձեալ

1 A արեւնն C արևնն
2 AC զաշխարհ
3 A հրեայդ B *չիք* ով b ով
4 A եթե
5 A այդ
6 BD զտնօրէնութեան
7 ACE զի վերուստ անգեալն O զ՚ի վերուստ DO ան-գեալն T_1 ըզի (վերուստ)
8 AO ամպարշտելովն
9 ACO մի բարժաներ
10 ACE մի բարժանեսցիս
11 CO յ.է եւ ժ երորդ (սաղմոսին) T_1 ի 17 երորդ T_2 յեօթն եւ տասներորդ
12 B բնութեանց
13 BD միաւորութեան
14 AE ի պարունակախաւսսն C ի պարունակախօսսն O ի պարունակախօսն o ի պարունակախօսսն
15 A այդ
16 T_1T_2 ընդ Աստուածութեան

17 BCDE բ
18 BCDEO բ
19 D և (ի նոյն մարմին) d *չիք* եւ
20 O աստուածութիւն
21 T_2 աստուածաբան
22 A բնութեանց a (բնութեանց)ն
23 A եթե
24 BD զանազանութենէ d (զանազանութ)իւն
25 A եթե
26 A եթե
27 A այդ
28 D ճշմարտութիւն
29 ACDEO աստուածաբան
30 ACO անհաւատութեանն
31 BCDE բ
32 AO կիւրիղ ACG *(յաւելում լուսանցքում)* յիմա եւ տես զանունդ
33 A պատասխանի
34 ABDEO գոյացութեանցն C T_1 գոյակցութեանցն
35 ABCD կատարեցելոց
36 ABCDO բ
37 ABCDO *չիք* ի

սուրբն Բարսեղ[1] «Ի մարդկանէ[2] անկարելի, իսկ առ ի յԱստուծոյ կարելի. որպէս ի Կուսէն[3] ծնանելն[4], եւ ի վերայ ծովուն գնալն[5], որպէս դրաւքն փակելովք[6] մարմին[7] թանձրամած մտանելով՝ ի մսոյ եւ յոսկերաց հաստատեալ[8]: 74 Արդ զոր աւրինակ այս կարելի է Աստուծոյ, նոյնպէս եւ այն. քանզի Աստուծոյ է[9] եւ աստուածային է ամենայն բնութիւն եւ կիրք եւ ներգործութիւն եւ կամք»:

75 Այսոքիկ յաղագս երկուց բնութեանց[10] ընդդիմասացութիւնք[11] բաւականասցին ի սուրբ հարանցն, եթէ[12] կամիցիք[13] ախորժելով լսել՝ ի բաց թողլով զհակառակելն: 76 Արդ տեսցուք եւ որ յաղագս կամացն, զոր դուք առնուք[14] զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, եթէ «Յայնժամ[15] կամէր՝ թոյլ տայր[16] մարմնոյն կրել զիւրսն», որ անհնարին է այս լինել ի միում անձին: 77 Եթէ հարկաւորապէս դնէք երկաքանչիւր բնութեանցն կամել եւ գործել զիւրն, ապա ոչ էր աստուածացեալ բոլորն, այլ[17] տակաւին եւս թշնամութիւն ի մարմնի: 78 «Զի յորժամ առնէաք, ասէ, զկամս մարմնոյ եւ մտաց՝ եւ էաք[18] արդարեւ որդիք բարկութեան»‴. որ եւ ո՛չ Պաւղոսի ծառայական[19] բնութեանն հաւասար էր[20], որ փոփոխմամբ զմիտս[21] Քրիստոսի ունէր: 79 Իսկ եթէ աստուածացեալ ասէք զբոլորն, եւ ի մեր փրկութիւն տնաւրինաբար միով իշխանականաւ թողացուցանէր[22] մարմնովն կրել զանանգոսնելի[23] կիրսն, յայտ է, եթէ[24] զաստուածային[25] միայն յայտ[26] առնէք զկամսն, վեհագունութեամբ[27] յաղթողն[28] ամենայնի: 80 Արդ եւ յաղագս այսորիկ[29] գիտասցուք զսուրբ[30] հարանցն ասացեալսն:

81 Ասէ յաղթող[31] սպառազէնն Քրիստոսի Աթանասիոս[32] ի ճառին, որ[33] ի Յայտնութիւն[34] Փրկչին. «Վասն այնորիկ[35] եկն Բանն Աստուած վասն առաջնոյ մարդոյն ի կենդանութիւն մարդոյն, ի բաց բարձումն անիրաւ[36] թշնամւոյն մեր. ծնաւ ի կնոջէ՝ զառաջին ստեղծուածն զմարդկային կերպարանս ինքեամբ հաստատել[37]. ցուցաւ մարմնոյ[38] առանց մարմնական կամաց[39] եւ խորհրդոց[40] մարդկայ-

1 AO Բարսիղ
2 ABCDO մարդկան չիք ի մարդկանէ
3 ACDEO կուսին չիք ի կուսէն B կուսի
4 OT_1 ծնանիլն
5 BD չիք եւ ի վերայ ծովուն գնալն
6 T_1 փակելօք
7 BD T_1 T_2 մարմին (թանձրամած)
8 T_1 հաստատեալ ի մսոյ և յոսկերաց, մտանելն T_2 հաստատեալ ի մսոյ և յոսկերաց՝ մտանելն BD (հաստատեալ) եւ ի վերայ ծովուն գնալն: (Արդ)
9 A չիք (քանզի) աստուծոյ է BCDEO (քանզի) աստուծոյ եւ աստուածային է
10 ACO բնութեանցն
11 B ընդդիմասացութեանց D ընդդիմասացութեանք d (ընդդիմասացութ)իւնք
12 A եթե
13 T_1T_2 կամեսջիք
14 ACE առնոյք
15 A եթե ՆԲ.Ն. եթէ յայնժամ
16 A թոյղ տայր
17 A այղ

18 A եաք
‴ [illegible] Բ 3
19 B պողոսի CE պօղոս ի ծառայական O պօղոսի ծառայական o պաւղոս ի ծառայական
20 A հաւասարի
21 A զմիտ
22 ADE թուղացուցանէր C թուլացուցանէր
23 C զանգոսնելի
24 A եթե
25 ACO զաստուածայինն
26 AB չիք յայտ a յայտ (առնէ)
27 ABCO վեհազոյնութեամբ
28 CDEO յաղթօղն
29 ABCE այսոցիկ
30 BD սուրբ d զ(սուրբ)
31 ABCDEO յաղթօղ
32 T_1T_2 Աթանաս
33 BD չիք որ
34 ABCDEO (ի ճառին որ) ի յայտնութեան
35 T_1T_2 այսորիկ
36 A անիրաւի D անիրաւն BD մարդուն d մարդոյն
37 ABDE հաստատեալ
38 A մարմնով Ba մարմնոց
39 B առանց մարմնոյ կամաց
40 A խորհրդոց

նոց, ի պատկեր նորոգութեան, ի կամս աստուածութեան, վասն զի եւ բնութիւն բոլոր Բանին ցուցմամբ կերպիւ մարդկայնոյ մարմնոյ[1]»:

82 Գրէ եւ եպիսկոպոսն[2] Հռոմայ[3] Ոնորիոս[4]. «Զի եթէ էր ծնուցեալ, ոչ արդեւք[5] զՏէրն փառացն[6] ի խաչ հանէին[7]». որ եւ յայտնի է, եթէ աստուածութեանն ոչ է[8] հնար ի խաչ ելանել եւ ոչ զչարչարանաց[9] մարդկայնոց զփորձ առնուլ, եթէ եւ զայսոսիկ կրէր վասն անճառելի միաւորութեան[10] մարմնոյն եւ աստուածային բնութեանն: 83 Վասն որոյ մի կամք խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. քանզի կամք այլ եւ այլք[11] հակառակ ոչ եղեն ի Փրկիչն մեր, վասն զի ի վեր քան զաւրէնս մարդկութեան[12] ծնուցեալ եղեւ[13]:

84 Եւ[14] Գրիգոր Աստուածաբան[15] զկամացն այսպէս գրէ. «ԶՓրկչին ասելն՝ Ոչ զի զկամս իմ արարից[*], զի եթէ[16] ոչ ի ստորինս իջելոյն յինքենէ այսոքիկ ասացեալ լինէին[17]՝ ասէաք արդեւք[18], իբր ի մարդոյ տպաւորեալ զԲանն, որ ըստ Փրկչին[19] իմանան. քանզի նորա կամելն ոչ ընդդէմ Աստուծոյ է, այլ[20] յԱստուծոյ բովանդակն[21]. այլ[22] ըստ մեզ՝ իբրեւ մարդկային ախորժակացս ոչ ամենայն իրաւք զհետ երթայ[23] աստուածայնոյն»: 85 Տեսանե՞ս, զի որոշեալ կամս Փրկիչն[24] զհասարակաց մարդկութենէս ասաց եւ ոչ զիւրոյ մարմնոյն:

86 Այլ եթէ[25] զհրաժարումն[26] բաժակին ասես, եւ եթէ[27] «Ոչ իմ կամքս, այլ[28] քոյդ զաւրասցին կամք»[**], եւ զայս ի նոյն գլուխ Եւթնեկին[29] ի տասներորդ[30] գլխոցն մեկնէ Աստուածաբանն[31]. «Իբրեւ ոչ եթէ կարողութիւն իցէ, ասէ, եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն[32], զայն անգիտանալ ի դէպ էր, եւ ոչ կամացն հակառակ ի ներքս ածել կամս. այլ[33] զի առողին է բանս այս, որ էջն եւ որ առաւն»:

87 Տե՛ս զմիաւորութիւն առողին, եւ որ առաւն. Բանին ասեմ եւ մարմնոյն: 88 Ասա՛, ո՞վ անբան սպասաւոր Բանին, իբրեւ ոչ եթէ[34] առանձին ինչ իցեն Որդւոյ կամք քան թէ Հաւր[35], այլ որպէս թէ[36] ոչ իցեն, բանս է. զի եղիցի այնպիսի իմն ժողովումն:

1 AB մարմնոյ
2 A եպիսկապոսն C եպիսկոպոս
3 AB հռովմայ E հռօմայ D հռոմա d (հռոմա)յ
4 AO ոնորիա BC ոնորիայ
5 ACDE արդեւք D արդևք o (արդե)աւ(ք)
6 ABCO զտէր փառացն
7 A ի խաչ հանեին C հանին
8 O (ոչ) էր
9 BD չարչարանաց d զ(չարչարանաց)
10 ACO միաւորութեանն
11 A այդ եւ այդք
12 C մարդկնութեան
13 ACD (ծանուցեալ) եղէ d եղեւ
14 DT₁ *չիք* եւ
15 B Գրիգոր աստուածաբանն
* Ղուկ. ԻԲ 42
16 A եթե
17 A ասացեալ լինեին
18 A արդևք C արդեւք
19 O որ զփրկչին

20 A այդ
21 ACO բովընդակն
22 A այդ
23 AC երթա
24 O փրկչին o փրկիչին
25 A այդ եթե
26 C հրաժարումն
27 A եթե
28 A այդ
** Ղուկ. ԻԲ 42
29 AC եւթներեկին O եօթներեկին B է երեկին T₁T₂ եօթնեկին
30 AEO ի տասնորդ BD ի ժերորդ C ժ որդ o (ի տասն)եր(որդ)
31 ACDEO աստուածաբան
32 BD *չիք* իցէ, ասէ, եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն d իցէ ասէ եւ կամ թէ ոչ կարողութիւն
33 A այդ
34 A եթե
35 A կամք եւ հաւր a քան թե հաւր B հաւր եւ հաւր (այլ) E և քան թէ հաւր O (կամք) և հաւր o (կամք) քան թէ հաւր
36 A որպէս թե

89 «Ոչ զի արարից զկամս իմ, զի եւ ոչ են իսկ իմն[1] ի քումմէդ[2] բաժանեալ, այլ[3] հաւասարակից իմ եւ քո են, որպէս մի աստուածութիւն՝ նոյնպէս եւ կամք»: 90 Տեսե՞ր որպէս կորոյս զմարմնոյն կամս եւ ընդ մի աստուածութիւն[4] Հաւր եւ Որդւոյ միաւորեաց:

91 Ոչ կարես բաժանել[5], ո՛չ բնութեամբ եւ ո՛չ կամաւք, որպէս ահա ցուցաւ. քանզի մի է երեւելին եւ աներեւոյթն, անժամանակն եւ ընդ ժամանակաւն, եւ ո՛չ այլ ոք եւ այլ[6] մի լիցի. վասն զի երկոքին ի մի[7] խառնելովն, Աստուծոյ մարդանալովն, եւ մարդոյն աստուածանալովն[8]՝ բազում անգամ յեղանակէ[9] Աստուածաբանն[10] զաստուածանալն[11] մարդոյն[12], զի մի՛ հետք իսկ երեւեսցին բնութեան եւ կամացն[13] զանազանութեան:

92 Եւ Գրիգոր Նիւսացին[14] յերկրորդ գիրսն, որ ընդդէմ Եւնոմիոսի[15]՝ «Զի մեք, ասէ, զմարմինն, որով զչարչարանս[16] ընկալաւ՝ ընդ աստուածային բնութեանն խառնեալ ասեմք, արարեալ ի ձեռն միաւորութեանն՝ զոր ինչ է առողին բնութիւն»: 93 Նա եւ առ Թէոփիլոս Աղեքսանդրու[17] եպիսկոպոսապետն գրէ, եթէ «Ամենայն ինչ, որ տկար եւ ապականացու բնութիւն էր, խառնեալ ընդ աստուածութեանն եղեւ, որ ինչ աստուածութեանն էր միշտ[18]»:

94 Եւ մեծն Բարսեղ[19] յերրորդ սաղմոսի մեկնութեանն[20] ասէ. «Կարողակից արարեալ զհողեղէն մարմինն աստուածութեանն[21]՝ ի մի զաւրութիւն[22] զաւրացոյց եւ ի մի աստուածութիւն ժողովեաց»:

95 Եւ Դիոնէսիոս[23] Պաւղոսի աշակերտն, որ եւ Փրկչին տեսլեան[24] արժանաւոր եղեալ, գրէ առ Գայիոս ասպնջական[25] Առաքելոցն. «Զառ ի թաքնութենէ[26] գերագունին ի մերս երեւոյթ մարդկաւրէն լինելոյ[27] գալն թագունեաց[28] եւ երեւելոյն[29], զի եւ աստուածականագոյն[30] ասացից զերեւելն մարմնով: 96 Եւ այս խորհուրդ[31] Յիսուսի անյայտ է ո՛չ միայն բանի կամ մտաց՝ հպել ի խորհուրդն[32] նորա, այլ[33] եւ ճառելովն անճառելի մնայ[34] եւ գիտելովն անգիտելի[35]. ո՛չ մարդ էր Քրիստոս եւ ո՛չ որպէս ոչ մարդ, այլ[36] որպէս ի

---

1 ABDEO իմ *փխ* իմն
2 ADO ի քումէդ do (ի քու)մ(մէդ)
3 A այղ
4 B մի աստուածութիւնն
5 AC բարժանել D *չիք* ոչ կարես բաժանել
6 A ոչ այղ ոք և այղ T1 *չիք* և
7 ABCDEO *չիք* (երկոքին) ի (մի)
8 ACOd (մարդոյն) աստուածանլով
9 T1 եղանակէ
10 ACDEO աստուածաբան
11 CE զաստուածանալ
12 ABCEO մարմնոյն
13 ACO կամաց
14 AB գրիգոր նիւսացի
15 ABCDEO ընդդէմ և նոմիոսի
16 AB չարչարանսն CEO զչարչարանսն
17 A առ թեոփիղոս աղեքսանդր CEO աղէքսանդրու

18 T2 *չիք* եղև որ ինչ աստուածութեանն
19 AO բարսիղ
20 D մեկնութեան
21 D աստուածութեան d (աստուածութեան)ն
22 D *չիք* ի (մի զօրութիւն) d ի
23 AC դիովնեսիոս BO դիովնէսիոս
24 ABCDEO տեսման
25 AE ասպընջական
26 B (զառ ի) թաքնութենէն O (զառ ի) թազնութենէ
27 O լինելոյ o (լինելո)վ
28 ACD թաքունեա B թաքունէ եւ յետ
29 ACDEO յերևելոյն
30 B աստուածականագոյնս O աստուծագոյն o (աստուած)այն(գոյն)
31 B եւ այս է յիսուսի O *չիք* խորհուրդ o խորհուրդ
32 ACE ի խորհուրդ
33 A այղ
34 ABCD մնա
35 T1 (էջ 296, ծն. 80) *(քաղուած Ասողիկի այլ ձեռագրից)*. «մարդկօրէն լինելով գոլն. բայց սակայն թաքուն է եւ յետ երեւելոյն. եւ կամ զի աստուածայնագոյն ասացից՝ եւ յերեւելն մարմնով. եւ այս Յիսուսի խորհուրդ անյայտ է ո՛չ միայն բանի, կամ մտաց հպել ի խորհուրդն նորա. այլ մանաւանդ եւ ճառելովն անճառելի մնայ»:
36 A այղ

մարդկանէ, անդր եւս քան զմարդիկ[1]. եւ ապա ո՛չ ըստ Աստուծոյ զաստուածայինսն[2] ներգործել եւ ո՛չ զմարդկայինսն[3] ըստ մարդոյ. այլ[4] այրացելոյ Աստուծոյ նոր իմն զաստուածային ներգործութիւնսն ի մեզ կենցաղավարեալ»:

97 *Այլ[5] եթէ[6] գրեալ է՝* «Ո՛չ եկի զկամս իմ առնել, այլ[7] զկամս առաքչին Հաւր»[ա], *եւ* «Ո՛չ որպէս ես կամիմ, այլ[8] որպէս դուք»[բ] *ո՛չ այսոքիկ այլ եւ այլ[9] կամս ցուցանեն, այլ[10] այս ըստ ասացելոյ մարդկայնոյս եւ ըստ տնաւրինեցելոյն վասն մեր ասացան, զոր եւ յաւրինակ[11] բարի Վարդապետն մեր, զի զհետ չաւղաց[12] նորա հետեւեսցուք եւ ո՛չ ըստ իւրաքանչիւր կամաց. այլ[13] յամենայնի յաւէտ[14] Տեառն նախապատուեսցին կամք:* 98 *Եւ այսոքիկ՝ զանճառ միաւորութիւն եւ զաստուածանալն մարմնով:*

99 *Ահա՛ յայտ եղեւ մի կամս Քրիստոսի աստուածային, եւ միւսն հաւասարակաց. մարդկան ասէ եւ Քրիստոսին՝ բոլոր աստուածային:*

100 *Ասասցուք այսուհետեւ եւ յաղագս ներգործութեանցն՝ վկայութեամբ սուրբ հարցն:*

101 *Ասէ Աթանաս ի չորրորդ ճառին, որ առ Արիոս[15]. «Եւ Բանն զմարմնոյն դարձեալ ունէր զտկարութիւն[16], որպէս զիւրսն. զի նորա է մարմինն գործակից աստուածութեանն[17] գործոց, զի նովաւ լինէր, զի Աստուծոյ մարմին էր»:* 102 *Եւ յետ սուղ ինչ բանի ասէ. «Քանզի եթէ[18] Աստուծոյ Բանին գործք ոչ ի ձեռն մարմնոյն էր եղեալ, ո՛չ արդեւք[19] աստուածացեալ մարդն»:* 103 *Եւ յետ այլոց[20]՝ «Քանզի զգործն Հաւր ի ձեռն մարմնոյն գործէր»:* 104 *Եւ բարձեալ[21] նոյնն գրէ առ Դեղբիոս[22] եպիսկոպոս[23] եւ խոստովանող[24]. «Քանզի ձեռն ձգեալ յարոյց, որ ի ջերմութենէն էր ըմբռնեալ. եւ ձայն արձակեալ յարոյց զՂազար»:*

105 *Եւ Գրիգոր Նիւսիոյ[25] յերկրորդ ճառին, որ ընդդէմ Եւնոմիոսի[26]՝ «Քանզի եւ ներգործելն, ասէ, որպէս եւ ճշմարիտ Աստուծոյ ի ձեռն իւրոյ մարմնոյն՝ ամենեցուն, որպէս ձայնին կամ[27] գործոյն մարդկաւրէն եկեալ յառաջ. իսկ ի ներքուստ ծածկեալ իմացեալ լինի աստուածութիւնն[28]»:*

106 *Եւ գրէ եպիսկոպոսապետն[29] Հռոմայ[30] Յուլիոս[31]. «Եւ ոչ մի ինչ անջատումն, ասէ, Բանին եւ մարմնոյ[32] նորա, բերիւր յաստուածային կիրս[33]. այլ[34] է մի*

1 B զմարդիք
2 ABCDE ոչ ըստ այլ զաստուածայինսն (ներգործել) b ոչ ըստ աստուծոյ զաստուածայինսն
3 BD մարկայինսն
4 A այդ
5 A այդ
6 A թե T_1T_2 եթէ
7 A այդ
ա Յովհ. Զ 38
8 A այդ
բ Ղուկ. ԻԲ 42
9 A այդ եւ այդ
10 A այդ
11 T_1T_2 յօրինակ
12 B շաղւաց
13 A այդ
14 a (յամենայնի) յաւէտ
15 B *չիք* ճառին, որ առ արիոս
16 B տկարութիւն
17 T_1T_2 աստուածութեան
18 A եթե
19 ACDE արդեւք
20 A յետ այդոց
21 T_1T_2 դարձեալ ՆՔ.Ն. բարձեալ
22 ABD նոյն գրէ առ դեղփիոս C նոյն գիր առ դեփիոս O դելփիոս E դեփիոս
23 A եպիսկապոս
24 ABCDE խոստովանաւղ
25 AC գրիգոր նիւսիա BDO նիւսեա
26 ABCDEO եւնոմիոսի
27 O եւ (կամ) o *չիք* եւ
28 OT_1 (իմացեալ) լիցի ABCDE աստուածութիւն
29 T_1T_2 եպիսկոպոսն
30 A հռովմա BCO հռովմայ E հռաւմայ
31 AT_1 յուղիոս
32 T_1T_2 մարմնոյն
33 ABCDO գիրս
34 A այդ է

անձնաւորութիւն, մի ներգործութիւն եւ մի դէմք, բոլորովին Աստուած եւ բոլորովին մարդ, նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս»:

107 ***Եւ Յովհան Ոսկեբերան[1] ի ճառին, յորում ի լերինն[2] աղաւթէր Յիսուս, ասէ. «Միով զաւրութեամբ եւ միով ներգործութեամբ զբազմատեսակ ախտս բժշկեաց»:*** 108 ***Եւ յետ սակաւուց ասէ. «Զի[3] զզանազան սքանչելիսն ի ձեռն միոյ ներգործութեան[4] լնլով»:***

109 ***Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի[5] ըստ Մատթէոսի[6] աւետարանին մեկնութեանն[7] ասէ, թէ «Ընդ իւր միաւորեաց զմարմինն, ո՛չ որպէս[8] ասեն՝ որ ընդ Հաւր եւ ի Հաւրէ Աստուած Բանն[9], որպէս եւ յիւրսն կազմեալ ներգործ[10] մարմնոյ ներգործութիւնս բնաւորականսն[11], զկերպ մարմնոյն ողջ պահելով վասն ծնանելոյն ի մարմնոյն. եւ լցոյց աստուածավայելուչ ներգործութեամբք եւ յիւրն հանէ փառս»:*** 110 ***Դարձեալ՝ «Զերկուս[12] կոյրսն բժշկէ մերձաւորութեամբ ձեռինն եւ լուսաւորէ աստուածագործ զաւրութեամբ. լի գոլ զիւր մարմինն ցուցանէ, որպէս զոքանչին Պետրոսի ձեռն ի վերայ եդեալ՝ առ ժամայն բժշկէր, եւ պարտէր զնոսա վասն[13] պատճառին իւրոյ բնութեանն[14], աստուածութեանն[15] ասեմ, միազաւր ցուցեալ զիւր մարմնոյն ներգործութիւնսն»:*** 111 ***Եւ դարձեալ՝ «Կարող գոլ[16] զամենայնն[17] բանիւ ներգործել՝ վարի եւ թքովն, զի ծանիցուք, եթէ մարմին նորա զամենայն լնլով զներգործութիւնս կենդանարար[18] բանին. եւ լուսաւորութեան[19] առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորութեանն[20], քանզի մարմին էր լուսոյ լոյս[21] ճշմարտի»:***

112 ***Որպէս մեծ ախոյեանն[22] ուղղափառաց ի գիրս Պարապմանցն[23] յայտ առնէ Կիւրեղ[24]՝ «Աստուածային, ասէ[25], գոլ ասեմք զմարմինն Քրիստոսի, վասն զի Աստուծոյ մարմին է եւ[26] անճառելի փառաւք[27] զարդարեալ, անապական, սուրբ եւ կենդանարար»:*** 113 ***Եւ ի գիրս Գանձուցն[28]՝ «Միաւորելով զկիրսն անբաժանաբար[29]՝ թոյլ տայ[30] ինքեան, ասէ, որպէս մարդ, եղեալ ընդ մարդկան՝ եւ քաղցնուլ եւ ծարաւել եւ զայլսն[31] կրել, զոր ինչ ասենն[32] յաղագս նորա»:***

114 ***Տեսանե՞ս, զի ոչ հարկաւորք ասին, այլ[33] կամաւորք եւ ըստ թողացուցանելոյ[34] կրել զանանգոսնելի կիրսն վասն ճշմարտելոյ զմարմինն եւ լուծանելոյ[35] ի մէնջ[36] զդատապարտութիւնն[37]. «Քանզի ծառայեաց ճշմարտապէս իւրով մարմ-***

1 CEO ոսկէբերան B ոսկիբերան
2 T_1T_2 ի լերին
3 B զիս
4 E ներգործութեանն
5 ADO կիւրիղ BCD աղէխսանդրացի E աղէկսանդրացի
6 ABDEO ըստ մաթէոսի T_2 ըստ Մատթէոս
7 D մեկնութեան d (մեկնութեան)ն
8 ABCDEO որպէս ոչ (ասեն)
9 C ի հօրէ բանն
10 T_1T_2 *չիք* ներգործ
11 E բընաւորականսն
12 O զերկու BD զԲ
13 O *չիք* վասն
14 DT_1 բնութեան
15 T_1T_2 աստուածութեան
16 BCDEO կարօղ գոլ
17 ABCDEO զամենայն
18 A զկենդանարար
19 ACEO լուսաւորութեանն
20 BD մերձաւորութեան
21 OT_2 *չիք* լոյս
22 C ախոյանն BD ախոյեան
23 CE ի գիրս պարապմանց
24 ADO կիւրիղ
25 BD *չիք* ասէ
26 D *չիք* եւ
27 O աստուածային փառաւք o աննառելի
28 ABCDEO գանձուն
29 ACO անբարժանաբար
30 A թոյղ տայ D տա d տայ
31 A զայղսն կրել
32 ACDEO ասինն
33 A այղ (կամաւորք)
34 A թուղացուցանելոյ C թուլացուցանելոյ
35 E *չիք* զմարմինն եւ լուծանելոյ
36 BDO *չիք* ի մէնջ o ի մէնջ
37 ABD T_1 զդատապարտութիւն

նովն, որպէս ծննդեանն[1], նոյնպէս եւ ախտից մերոց, ասէ Աստուածաբանն[2], յաղագս մերոյ ազատութեան եւ ամենեցուն, զորս զերծոյց ի մեղաց զըմբռնեալքս[3]»: 115 *Եւ դարձեալ՝ եթէ «Ի կերպարանս լինելով ծառայի ընդ ծառայակիցս եւ ընդ ծառայս, եւ կերպարանէ զաւտարին՝ յինքեան բերելով զիս հանդերձ իմովքն. զի ինքեամբ[4] ծախեսցէ զչարութիւն[5], իբրեւ զմոմ՝ հուր, կամ իբրեւ զգոլորշի երկրի[6] արեգակն, զի ես հաղորդեսցայց նորայոցն[7] յաղագս խառնմանն[8]:* 116 *Այս է խորհուրդ միաւորական կրիցն Քրիստոսի յաղագս բժշկելոյ զմեզ եւ ոչ բաժանեալ[9] բնութիւն ցուցանելոյ, որպէս մեղք լեալ[10] ասացաւ եւ նզովք, եւ ոչ եթէ[11] յայնոսիկ փոխեցաւ Տէրն. մի՛ լիցի[12], այլ[13] վասն զտնաւրէնութիւնս մեր առնլոյ եւ զմեղս մեր բառնալոյ, այլ[14] ո՛չ ինքն ախտացաւ:* 117 *Փորձեցաւ ըստ մեզ, այլ առանց մեղաց. քանզի* «լոյսն, որպէս աստուածաբան Աւետարանիչն ասէ, ի խաւարի անդ լուսաւորէ, եւ խաւար նմա[15] ոչ եղեւ հասու»[*], *որպէս Ադամայ[16] յառաջնումն եւ որք յԱդամայ:*

118 *Զի՞նչ ասէք, բաւակա՞ն են ասացեալքս առ ի յայտնի կացուցանել զճշմարտութիւնն[17], եթէ[18] պիտոյ է, որպէս ի ծանրալուր ականջս՝ բազում անգամ զնոյն ասել:* 119 *Եւ արդ, ադէ, լո՛ւր դու զպիտառութիւն առածոց սուրբ հարանցն սակս անապականութեան մարմնոյն Քրիստոսի, զոր նախ Երինոս[19] Առաքելոցն հետեւող[20], արտադրէ զանապականութիւն խոստովանութեան մերոյ եւ տարադրէ զապականութիւն հայհոյութեան ձերոյ. «Ընդունայնք եւ սնոտիք են, ասէ, ամենեւին, որ զամենայն տնաւրէնութիւն[21] անարգեն զԱստուծոյ եւ զմարմնոյս փրկութիւն ուրանան եւ զվերստին[22] ծնունդ[23] նորա անպատուեն՝ ոչ գոլ ընդունական ասելով զնա անապականութեան[24]:* 120 *Եւ եթէ[25] ոչ ապրեցաւ սա, եւ ոչ Տէր արեամբ[26] իւրով ուրեմն փրկեաց, ոչ բաժակն[27] փրկութեան գոհութեան՝ հասարակութիւն արեան նորա, եւ ոչ հացն, զոր[28] բեկանեմք՝ հասարակութիւն մարմնոյ նորա. քանզի[29] արիւն[30] ոչ եղիցի՝ բայց եթէ յերակաց եւ ի մարմնոյ գոյացութենէ[31], զոր ճշմարտապէս եղեալ Բանն Աստուծոյ՝ արեամբն[32] իւրով փրկեաց զմեզ»:*

121 *Արդ ահա ցուցաւ ասացելովքս. որք ապականութեամբ կամ աւտար բնութեամբ զտէրունական մարմինն հայհոյեն, ուրացեալ եւ աւտարացեալ են ի փրկութենէն. եւ զխորհրդական հացն եւ զգոհու-*

1 CDEO ծնընդեանն
2 ACDEO աստուածաբանն
3 D զըմոեալքս d (զըմբո)ն(եալքս)
4 E զինքեամբ
5 ACEO զչարութիւնն
6 OT₁ աշխարհի
7 A նորայնոցն
8 BD խառնմանն
9 ACDEO ոչ բարժանեալ
10 CE լիեալ
11 A եթե
12 A փոխեցաւ տերն. մի լիցի: O փոխեցաւ տէրն, մի՛ լիցի
13 A այղ
14 A այղ
15 D նմայ
* Յովհ. Ա 5
16 D ադամա d (ադամա)յ

17 BDT₁ զճշմարտութիւն
18 A եթե
19 ACE երինոս
20 A հետևաւղ BCEO հետևօղ
21 O տնաւրութիւն
22 D զվերըստին
23 ADEO ծնունդն
24 B անապականութեանն
25 A եթե
26 ABCEd արեամբ T₂ արեմբն
27 CE բաժակ
28 B որ *փխ* զոր (բեկանեմք)
29 D քան d (քան)զի
30 AC արեւն
31 A գոյացութենէ C գոյութենէ
32 ACO արեամբ (իւրով)

թեան բաժակն ոչ ի կեանս ինքեանց, այլ յապականութիւն ընդունին. զի թէպէտ[1] եւ Ադամ զանմեղանչական[2] մարմինն եւ զանդատապարտականն[3] ի դատապարտութիւն եւ յապականութիւն մահու իջոյց, այլ[4] Քրիստոս զսա անապական եւ փրկանակ[5] մահու եցոյց՝ իշխանութիւն ունելով յերկրի թողուլ զմեղս, որպէս երանելւոյն[6] Աթանասի ասացեալ է ի բանին[7], որ զԱպողինարէ[8]:

122 Եւ դարձեալ ի նոյն ճառէ՝ եթէ[9] «Որպէս ոչ կարաց[10] մահ ածել զինքեամբ զմարդկային զոգին[11] Քրիստոսի, եւ ոչ դարձեալ ապականութիւն գոռոզաբար յափշտակեաց զմարմինն Քրիստոսի զաւրութեամբ յապականութիւն. զի եւ այսպէս ապականացու իմանալն ամբարշտութիւն է»: 123 Եւ դարձեալ ի չորրորդ ճառի[12] գրոցն ասէ նոյն Աթանաս, եթէ[13] «Այն, որ եկն նորոգել իւրով մարմնով զմարմինս մահկանացուս, ոչ ըմբռնեցաւ յապականութենէ, այլ եւ[14] զհզաւրն կապեաց»: 124 Եւ յետ այլոց[15]՝ «Եթէ[16] զմեղս աշխարհիս ասաց բառնալ Յովհաննէս՝ զառն զոլով Աստուծոյ, զիա՞րդ ասեն ոմանք ի մոլորելոցն, եթէ[17] ապականացու[18] էր մարմինն Քրիստոսի, քանզի մայր ապականութեան[19] մեղք են»:

125 Եւ սրբոյն Եպիփանու ի Պարունակախաւսն[20] ասացեալ է, եթէ[21] «Ամենայն ինչ կարողութիւն[22] է Աստուծոյ, եւ զապականեալն[23] փոխել յանապականութիւն[24] եւ մի՛ ոք զարմասցի, ասէ, քանզի զայս եկն ի ցուցանել եւ եցոյց առնել[25] յապականելի մարմնոյն[26] եւ զգեցուցեալ[27] աստուածութեանն[28] եւ ցուցեալ անապականելի[29]. քանզի ի՞ւ յանդիմանէ զԱստուած. եւ յանդիմանէ, որ ոչ խոստովանի զտնաւրէնութեան խորհուրդն, այլ[30] ուրանայ[31], որ ոչ հաւատայ[32] զմիաւորութիւն բնութեանն, այլ[33] բաժանէ[34] յԱստուած ուրոյն եւ ի մարդ ուրոյն, յանապական եւ յապականացու, յանմահ եւ ի մահկանացու[35] եւ յայլ[36] եւս յայսպիսիս»:

126 Այլ[37] մեք տակաւին եւս յաղագս անապականութեան աստուածային մարմնոյն եւ այլ եւս[38] ճեպեսցուք ասել ի հարցն սրբոց. քանզի ուր իցէ լոյս, սքաւղեսցի[39] անդ ամենեւին խաւար. սապես եւ

1 A թեպէտ
2 ABD զանմեղընչական
3 ACDO զանդատապարտական d (զանդատապարտական)ն
4 A այդ
5 BDE փրկական
6 T_2 յերանելւոյն
7 ABCDEO զբանէն չիք ի բանին T_1T_2 ի բանին
8 A (որ) զապողինարէ BDO զապօղինարէ
9 A եթե
10 C ոչ կարեաց
11 O հոգին
12 CE ճառին
13 A եթե
14 A այդ և C այլ եւս T_1 այլ եւ չիք այլ եւս
15 A յետ այդոց
16 A եթե
17 A եթե
18 O ապականելոց (էր) o ապականացու A ապահասացու
19 B ապականութեանն
20 A ի պարունակախաւսն CEO ի պարունակախօսսն
21 A թե
22 O կարօղութիւն է o (կար)ո(ղութիւն)է
23 AE զապականելն
24 CO զապականութիւն E զանապականութիւն
25 ABCDEO առեալ
26 T_2 մարմնոյն
27 AO զգեցեալ
28 BD աստուածութեան
29 C յանապականելի
30 A այդ
31 AD ուրանա d (ուրանա)յ
32 AD ոչ հաւատա d (հաւատա)յ
33 A այդ
34 ACO բարժանէ
35 E չիք յանմահ եւ ի մահկանացու
36 A յայդ եւս
37 A այդ
38 A եւ այդ եւս
39 ADE ասգործեսցի CO անգործեսցի e անգործ լիցի B քանզի ուր b ոչ (իցէ լոյս) այս գործեսցի չիք սքօ-ղեցի

յանապականութենէ[1] առ ընթեր եղելոյ փախնու ապականութիւն[2], ըստ ասելոյ[3] սրբոյն Կիւրղի ի գիրս Պարապմանցն[4]:

127 Եւ դարձեալ՝ եթէ[5] «Ոչն գիտողի զմեղս՝ իւրացուցանելով[6] ընդ մեղաւք՝ խափանել[7] զմեղս»: 128 Եւ դարձեալ՝ եթէ «Մարմինն, որ ի մէնջ առաւ՝ ընդ Բանին միաւորեալ, անապականութիւն էր եւ փառաւորեալ»: 129 Եւ նախ քան[8] զԿիւրեղ[9] վարդապետն նորա Աթանաս, ի թղթին որ առ Եպիկտիտոն[10] եպիսկոպոս[11] Աթենացւոց՝ ասէ. «Բանն, որ ի մարմնին[12] էր, ի վեր էր քան զբնութիւն մահկանացու մարմնոյ, արար զմարմին իւր անմահ եւ անապական եւ լռեցոյց[13] եւ ջնջեաց[14] ի մարմնոյն զբնական մահն եւ զապականութիւն»:

130 Ո՞ւր են[15] ցոյցք անջատեալ բնութեան, ո՛վ անջատաւղ[16]: 131 Տե՛ս եւ որ զհետ այսոցիկ. «Վասն զի եղեւ, ասէ, անապական մարմինն մահկանացու, եւ յաղթահարեցաւ մահ ի բնութեան մարմնոյ[17] մահկանացուի»: 132 Եւ դարձեալ զկնի սորին՝ եթէ[18] «Մարմնանալն Քրիստոսի, ասէ, յանմուսնութենէ եւ առանց մեղաց. վասն այնորիկ[19] ոչ գտաւ ապականութիւն ի մարմին նորա»: 133 Եւ դարձեալ նոյն ի նոյն[20] թղթի՝ եթէ[21] «Ոչ կարէ մահ բնակել ընդ կեանս, եւ ոչ ապականութիւն՝ ընդ անապականութեան»:

134 Տեսե՞ր զանբաժանելի[22] միաւորութիւնն[23], ո՛վ բաժանասէրդ[24], ի հարցն երանելեաց[25], որք[26] ո՛չ բնութեան զանազանութիւն, եւ ո՛չ կրից, եւ ո՛չ ներգործութեան, եւ ո՛չ կամաց՝ ո՛չ ինչ ի ներքս բերեն[27]: 135 Հաւատովք խոստովանեալ եւ երկրպագեալ եւ ոչ քննեալ: 136 Ապա թէ[28] քննեսցես՝ ընդդէմ այսոցիկ ասա՛ արդ զմի դէմն, զոր ասես կեղծաւորելով՝ եւ զերկուս բնութիւնսն:

137 Եւ նախ յԱռաքելոյն[29] սկսանիմք զայս ներդիմեալ[30]. «Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, ասէ, զկերպարանս ծառայի էառ[31]». կերպ եւ կերպ ասէ, որ է դէմ եւ դէմ. աստուածայնոյն[32] ասեմ եւ մարդկայնոյն: 138 Արդ սահմանեա[33]′ զերկոսեան, կամ յերկուութեան[34] զերկաքանչիւրսն, որ լինի ըստ խոստովանութեանդ քո, եւ ասեմ ըստ քննութեան՝ ո՛չ միայն երկու բնութիւնք, այլ եւ երկու որդիք[35] ըստ Նեստորի. (եւ ո՞ւր արդեաւք[36] դնիցես

1 ACEO յանապականութեանն BD յապականութեան
2 ABCDO փախնուլ d փախնու ACDEO զապականութիւն B զապականութիւնն
3 CEO ըստ ասելոյն O սրբոյն կիւրղի
4 B կիւրեղի (ի գիրս) պատգամանցն
5 A եթե
6 ABDT_1 (զմեղս) իւր ցուցանելով
7 ABCDEO խափանիլ d խափանել
8 O (եւ նախ) *չիք* քան o (եւ նախ) քան
9 ADO զկիւրիղ
10 ABCDEO առ եպիկտեմոն ՆԲ.Ն. Եպիկտիտոն T_1T_2 Եպիկտիմոն
11 A եպիսկապոս
12 A (որ ի) մարմինն էր O (որ ի) մարմին էր o (որ ի) մարմնին էր
13 O լռոյց o (լռ)եց(ոյց)
14 D ջընջեաց
15 A ուր էն
16 BCDEO ով անջատող
17 ABCDEO մարմին
18 A եթե
19 T_1T_2 վասն այսորիկ
20 AEO նոյն առ ի նոյն (թղթի) BD նոյն առ նոյն
21 A եթե
22 ADO զանբարժանելի
23 DT_1 միաւորութիւն d (միաւորութիւն)ն
24 ACD ով բարժանասերդ
25 CE երանելեացն
26 T_2 որ
27 ABCDEO բերին
28 A (ապա) թե BCDEO թէ T_1T_2 եթէ
29 ABCDEO յառաքելոյ
30 C ներգիմեալ D ներդիմեալն
31 A եառ
32 T_1 աստուածայնոյ
33 E սահմանեա
34 ABCDEO յիւրութեան
35 ABCDEO Բ (բնութիւնք) ABCDEO այլ և Բ (որդիք)
36 ACDE արդեւք d (արդեւ)աւ(ք)

զ«Բանն մարմին եղեալ[1]» եւ զ«Ընդ մեզ Աստուած» ասացեալ զէմմանուէլն[2]) եւ կամ՝ միութիւն անշփոթելի յերկաքանչիւրոցն Հաւատա[3] ըստ Հաւատոյ կաթողիկէ[4] Եկեղեցւոյ անճառելի եւ անքննելի[5] խոստովանութեամբ. քանզի յառման կերպին Աստուծոյ զմարդկային կերպն եղեւ առողին զաւրութեամբ եւ բնութեամբ: 139 Եւ զի մեծամէծքն այնոքիկ եւ սիւնքն եւ գլխաւորք Եկեղեցւոյ զերկոսին մեզ ուսուցին[6]՝ առնլով կերպին զկերպն՝ զանշփոթութիւնն[7] եւ եղելութեամբ[8] անեղ Բանին մարմին՝ զանքակ միաւորութիւնն[9] եւ զմի բնութիւնն[10]. զոր աստուածային աւրէնքն թագաւորական ճանապարհ գիտելով[11]՝ հրամայեն մեզ ոչ խոտորել[12] յաջ կամ յահեակ, ո՛չ միաւորութեամբ յեղումն կամ շփոթումն կամ ի բաց բարձումն ասել ի միոյն զմիւսն[13], եւ ոչ անյեղութեամբն[14] եւ անշփոթութեամբն կամ մարմնաւորութեանն[15] ճշմարտութեամբ՝ քակտումն բնութեանց ասել եւ բաժանմանն[16] Արիոսի. զոր եւ սատանաւր, որպէս եւ ասացի վերագոյն[17], պահել պարտ է գեղեցկապէս զերկոցունց չարեաց[18] զմիջոց. եւ ոչ ի ձեռն անշփոթութեան[19] աւտար բնութիւն[20] ի ներքս բերել ի Համագոյ սրբոյ Երրորդութեանն[21], կամ միաւորութեամբն ուրանալ, որպէս զԵւտիքէսն[22]. կամ զՀոգւոյն[23]՝ իբրեւ զԱպողինարէս[24]. կամ յեղումն ասել աստուածութեանն[25] ի մարմին, իբրեւ զՊանդուրացին[26]. կամ ոչ առնուլ զմարմինն կատարեալ բնութեամբ, այլ[27] յերկնից բերեալ, իբրեւ զայլ[28] ոմն Եւտիքէս[29]. կամ հակառակ այսմիկ՝ ի Մարիամայ[30] առնուլ սկիզբն աստուածութեանն[31], իբրեւ զՓոտինոս[32]. կամ յարեգական դնել զմարմինն կամ յաւդս ցնդել, իբրեւ զՄարկեղոս: 140 Թողում ասել զբազմութիւն աղանդոց՝ ուրացելոց զտնաւրէնութեանն[33] ճշմարտութիւն[34], որք յաչաղելով զփրկութիւնն ամենակատար[35]՝ մի բնութիւն ասացին այսպէս ամբարշտաբար[36]. զորս տարագրեմք իբրեւ զգրոց[37] ինչ առեղծուածս եւ ոչ միոյ բանի արժանաւոր եւ գարշելի:

---

1 ABCDEO մարմին եղեւ T_1 մարմին եղեալ T_2 զ«Բանն մարմին եղեալ»
2 AO զընդ մեզ աստուած T_1 զընդ մեզ Աստուած T_2 զ«ընդ մեզ Աստուած» ասացեալն B զէմմանուէլն A զեմմանուէղն CDEO զեմմանուէլն D *չիք* եւ (զընդ մեզ) d եւ զընդ մեզ
3 AT_2 հաւատա CE հաւատայ BD հաւատ d հաւատայ T_1 հաւատա′
4 ACO կաթուղիկէ D եկեղեցոյ
5 ABCDEO (անճառելի եւ անքննելի)
6 BD ուսուց d ուսուցին
7 A զանշփոթութիւնն BD զանշփոթութեան d զանշփոթութիւն
8 C զեղելութեամբ
9 BD միաւորութիւն
10 T_1T_2 զմի բնութիւն
11 CE դիտելով
12 ABCDEO հրամայէ մեզ E (հրամայէ ոչ խոտորել) մեզ T_1 ոչ խոտորիլ
13 ACDEO (ասել) միւսոյն (զմիւսն) ե միւսուն
14 B անեղութեամբն
15 B մարմնաւորութեան
16 ADO բարժանմանն
17 CE եւ ասաց ի վերագոյն D ասաց, ի վերագոյն պահել պարտ է O որպէս եւ ասաց ի վերագոյն
18 T_1 զերկոցունցն չարեաց T_2 զերկոցունց չարեացն
19 ABCEO անշփոթութեանն
20 BD բնութեան d բնութիւն
21 D համագո E սուրբ BD երրորդութեան T_1 սուրբ Երրորդութիւն
22 O (որպէս) և ACDEO զԵւտիքէսն T_1 Եւտիքէսն
23 B զհոգոյն E զհոգւոյ
24 O զապօղինարէս T_1 Ապողինարէս
25 BD աստուածութեան
26 B զպանդուրացին T_1 Պանդուրացիսն
27 A այղ
28 A զայղ (ոմն)
29 ABEO Եւտիքէս T_1 այլ ոմն
30 D ի մարիամա
31 BDT_1 աստուածութեան
32 T_1 Փոտինոս
33 BD զտնօրէնութեան d (զտնօրէնութեան)ն
34 A ճշմարտութիւնն
35 B յաչախելով BD զփրկութիւն d (զփրկութիւն)ն AT_2 զփրկութիւնն ամենակատար
36 A ամպարշտաբար
37 ABCDO զգրոյ

141 Այսոքիւք[1] բաւականապէս ի նանիր գայթակղելոցն[2] ի մեզ լուծցին կարծիք՝ զմի բնութիւն Եւտիքեայն[3] ասելով, զորս նզովեմք եւ ւտար վարկանիմք[4] յԱստուծոյ[5] եւ յընդհանրական[6] Եկեղեցւոյ. եւ լո՛ւր լիցի լուր խոստովանութեան[7] հաւատոյս մերոյ ամենեցուն, որք կամին ուղիղ լսել: 142 Այլ զի՞նչ պէտք այսոցիկ[8] ամենեցուն ընդդիմադրութեանց[9], եթէ ոչ շաղեալ[10] էիք յաւելորդ խնդիրս եւ յընդունայն[11] վիճաբանութիւնս[12]: 143 Քանզի թողեալ[13] զհաւատալն եւ զարժանաւորութիւն զաւրութեան հաւատոյն՝ բանին[14] եւ քննութեան մատնեցիք[15] զձեզ եւ ընդունայն արարիք զԽաչն Քրիստոսի. քանզի «Հաւատք յայժմու[16] ժամանակիս լրումն բանին է», ասէ, զոր[17] ասացն[18]. «Այլ մեք յո՛չ[19] յայլ ինչ պարծեալ, բայց միայն ի Խաչն Քրիստոսի»:

144 Ծեպեսցուք ճառել յաղագս անճառ չարչարանաց մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, զոր Պաւղոս, յաղագս անծանաւթ լինելոյ՝ զՏէրն փառաց խաչեալ ասէ, եւ՝ փոխանակ ուրախութեան հայրենի ծոցոյն, որ նմա առաջի[20] կայր, յանձն առնուլ ասէ նմա զխաչն եւ արհամարհել զամաւթ[21]»*: 145 Եւ Աստուածաբանն[22] ի պասեքի ճառին՝ «Աստուած խաչեալ[23], ասէ, եւ արեգակն խաւարեալ. զի ընդ Արարչին պարտ էր եւ արարածոցս չարչարիլ». եւ դարձեալ՝ եթէ[24] «Կարաւտացաք Աստուծոյ մարմնանալոյ[25] եւ մեռանելոյ»: 146 Եւ դարձեալ՝ «Արիւն[26] Աստուծոյ եւ չարչարանս լսելով եւ մահ՝ մի՛ ուրեք ի վայր անկցիս[27] անաստուածաբար որպէս Աստուծոյ ջատագով»:

147 Տե՛ս, ո՛չ ես, այլ[28] ամենայն եկեղեցւոյ վարդապետն անաստուածածանաւթութիւն[29] ասէ ոչ խոստովանողացն Աստուծոյ զարիւն[30] եւ զչարչարանսն եւ զմահն:

148 Եւ նոյն աստուածաբանն[31] ի բանին որ զԲարսղէ, ի Յաղթեցայ[32] գիրսն՝ «Զի՞նչ քան զայս հրաշափառագոյն, ասէ, զԱստուած խաչեալ տեսանելով եւ զնոյն՝ ընդ աւազակսն, եւ ի մերձ անցողացն ծաղր լեալ[33] անըմբռնելւոյն[34], եւ քան զկրել[35] ինչ ախտս բարձրագունին»:

149 Արդ զո՞ր ասէք բնութիւն՝ Աստուած անըմբռնելի[36]:

150 Եւ բերանն[37] ոսկի Յովհան[1] ասէ, եթէ[2] «Առ զբնութիւն մարդկութեանս մերոյ

1 ABCDEO այսոքիկ T_1T_2 այսոքիւկ ՆԲ.Ն. այսոքիւք
2 ABDE գայթագղելոյն CO գայթակղելոյն
3 ABCDEO ևտիքեայն T_1 Եւտիքեան
4 CEO վարկանեմք
5 DO աստուծոյ d յ(աստուծոյ)
6 ABDEOd ընդհանրական ընթհանրական
7 T_1T_2 *չիք* լուր (խոստովանութիւն)
8 D այնոցիկ
9 E ընդ դիմադարձութեանց
10 T_1T_2 շեղեալ ՆԲ.Ն. շաղեալ (Հմմտ. ABCDO)
11 B ընդունայն
12 BD վիճաբանութեանս d (վիճաբանութ)իւնս
13 ABDEO քան զթողեալ e քան զի թողեալ
14 AE (հաւատոյն) բանի BD *չիք* հաւատոյն C բանի d հաւատոյն
15 ABCDEO քննութեան մատնեցէք
16 ABCDEO հաւատ այժմու
17 ACEO որ
18 BD *չիք* ասէ զոր ասացն d ասէ զոր ասացն ՆԲ.Ն. որ
19 T_1T_2 յոչ (յայլ ինչ)

20 B յառաջի T_1 *չիք* նմա
21 T_1T_2 զամօթ
* Առ Եբր. ԺԲ 2
22 ACDO աստուածաբան
23 D խաչին d խաչեալ
24 A խաչեալ
25 BD մարմնացելոյ d մարմնանալոյ
26 ACDO արեւն (աստուծոյ)
27 T_1T_2 անկցիս ի վայր
28 A այդ
29 A անծանաւթութիւն BCDEO անծանօթութիւն
30 A զարեւնն E զարիւնն
31 T_2 աստուածաբանն
32 BD յաղթեցաւ
33 ACE լիեալ
34 AE անըմբըռնելոյն BCDOT_1 անըմբռնելոյն
35 O զկրել oT_1 կրել
36 D անըմբըռնելի
37 O բերան

րոյ եւ ետ զաստուածութիւն[3] իւր եւ ըն-
տանեցոյց[4] իւր զչարչարելիս մեր, զի
շնորհեսցէ մեզ զիւր անչարչարական աս-
տուածութիւնն[5] եւ ըստ եկամուտ մահուն՝
զանմահութիւն[6] պարգեւեսցէ մեզ:
151 Քանզի զմարդոյն չարչարանս ինքն
ստացաւ[7], ոչ ի բնութենէ փոփոխելով, այլ
կամաւք զայս ընտանեցոյց իւր»:
152 Հարցանէ դարձեալ ի նոյն ճառի, որ է
եւթներորդ ի խաչելութեան գրոցն[8], եթէ[9]
«Վասն որո՞յ[10] պատճառի իւր առնիցէ
զչարչարանս մարդկան. վասն զի կամե-
ցաւ չարչարանաւք[11] զչարչարանս բժշկել
եւ մահու[12] զմահ խափանել: 153 Վասն ո-
րոյ[13] նմանութեամբ նմանութեան կամե-
ցաւ կռուել[14]»: 154 Եւ յետ սակաւու[15]՝
«Քանզի ոչ եթէ զականատես բնութիւնն[16]
բեւեռեցին, այլ[17] որ ի նմա էր[18] Աստուած՝
ի նա արկին ձեռս. եւ քանզի[19] երեւելա-
կան բնութեամբն իւր ընտանեցոյց զչար-
չարանսն՝ Աստուծոյ ասին չարչա-
րանքն[20]»: 155 Որպէս եւ յայլ[21] գիրս ասէ
նոյն Յովհան[22], եթէ[23] «Զաստուածեղէն
գլուխն մերթ կոփէին, մերթ փշեղէն պսա-
կաւքն թշնամանէին եւ մերթ եղեգամբ
ծեծէին[24]» եւ ո՛չ երբէք[25] մարդկային
բնութիւն յայտնէ, այլ զմի եւ զնոյն Աս-
տուած եւ զնոյն մարդ: 156 Զոր կատարե-
լապէս ուսուցանէ մեծ եւ տիեզերական
վարդապետն Աթանաս[26]՝ զնոյն Աստուած
եւ զնոյն մարդ, եւ բնութեանց ինչ խնդիր
ոչ առնէ[27]. «Զնոյն որդի Աստուծոյ. զնոյն
որդի[28] մարդոյ. զնոյն յերկնից, զնոյն
յերկրէ[29]. զնոյն չարչարելի, զնոյն անչար-
չարելի. ո՛չ զայլ ոք եւ այլ եւ այլ[30]»:

157 Տե՛ս, ո՛չ իմ են բանքս, այլ Աթա-
նասի ընդդէմ Պաւղոսի Սամոստացւոյ[31].
ո՛չ երկուս[32] դէմս, ո՛չ անձնաւորու-
թիւնս[33], ո՛չ երկրպագութիւնս երկուս[34]:
158 Զի՞նչ պէտք են խնդրել եւ բանակռիւ
լինել. հաւատալն է աւգտակար եւ պաշ-
տելն եւ երկրպագել[35] լռութեամբ: 159 Գի-
տեմ զնա Աստուած ճշմարտապէս յերկ-
նից[36]. գիտեմ զնա որդի Դաւթի ըստ
մարմնոյ, մարդ յերկրէ[37] չարչարելի, եւ ոչ
խնդրեմ, եթէ[38] զիա՛րդ անչարչարելի եւ

1 C յովհաննէս D յոհան
2 A եթե
3 ACO զաստուածութիւնն
4 CE ընդանեցոյց
5 DT₁ աստուածութիւն
6 CEO զանմահութիւնն
7 O ըստացաւ
8 A եւթներորդի (խաչելութեան) CE է երորդի BDO է երորդ (ի խաչելութեան գրոցն) T₂ եօթներորդ
9 A եթե
10 D որո d որոյ
11 O չարչարօք
12 B մահուամբ
13 ABCDEO *չիք* որոյ d որոյ T₁ վասնորոյ
14 D կուել
15 ABCDEO (յետ) սղի *փխ* սակաւու
16 BO բնութիւն
17 A այդ
18 CD ի նմայ էր
19 T₂ *չիք* եւ (քանզի)
20 B *չիք* զչարչարանսն Աստուծոյ ասին T₁ չարչա-րանք
21 A այդ
22 BD յովհանն O յոհան
23 A եթե
24 A մերթ կոփեին, մերթ փշեղեն պսակաւքն թշնամանեին եւ մերթ եղեգամբ ծեծեին CE կոփէին *փխ* կոփէին AO *չիք* եւ (մերթ փշեղէն) T₁T₂ եւ (մերթ փշեղեն)
25 ABDEO երբեք
26 ABCDE աթանասիոս
27 O (խնդիր) ո՛չ ո՛չ (առնէ)
28 o T₂ եւ (որդի մարդոյ)
29 B երկնից, (զնոյն) երկրէ T₁ յաշխարհէ
30 A ոչ զոք այլ և այդ a ոչ զայլ ոք և այլ B *չիք* եւ այլ (եւ այլ) E ոչ զոք (ո՛չ զայլ ոք) D ոչ զայլ ոք եւ այլն d (ոչ զայլոք) այլ (եւ) այլ CO ոչ զոք (ոչ զայլ ոք) T₁ ո՛չ զայլ ոք այլ եւ այլ R ոչ այլ ոք քան զբանն
31 O սամոստացւոյ D սամտացւոյ d (սամ)ոս(տացւոյ)
32 BDO Բ
33 O *չիք* ոչ անձնաւորութիւնս o ոչ անձնաւորու-թիւնս
34 BDO Բ d Բ.ս.
35 B երկիրպագելն D երկիր պագել
36 B երկնից
37 T₁ յաշխարհէ
38 A եթե

զի՛ա՛րդ չարչարելի[1], եւ զի՛ա՛րդ Աստուած եւ զի՛ա՛րդ մարդ. մի՛ գուցէ զզիարդն խուզելով եւ զեղանակն խնդրելով՝ անկայց ի բարութեանցն, որ առաջի կայ[2] մեզ: 160 ***Քանզի միայն հաւատալն[3] պարտ է եւ ի վերուստ հայցել[4] եւ[5] ո՛չ ի մարմնոյ եւ յարենէ:***

161 ***Եւ մեծն Եպիփան ի ՃԺԹ սաղմոսին[6] մեկնութեան[7] յայտնի ասէ զմիանալ բնութեանցն եւ զչարչարանացն՝ «Անբաժանելի[8] յաստուածային[9] էութեանն[10] աբարեալ զմիանալն. այլ[11] թողացուցանէր[12] նմա չարչարիլ՝ մարդկան շահաւորելով զփրկութիւն, եւ քանզի դիւրին էր նմա անմահ զնոյն գործել զբնութիւնն, զոր էառ[13]:* 162 ***Այլ[14] քանզի փրկութիւն էր տիեզերաց չարչարիլն, թողացուցանէր[15] զախտանալն, որով զանմահութիւն եւ զանապականութիւն շնորհեսցէ ազգի մարդկան»:***

163 ***Իսկ Կիւրեղ[16] Երուսաղեմացի, որ զառաքելականն[17] ունէր զպատիւ եւ զշնորհս, այսպէս ասէ ի խաչելութեան ճառին, ի գիրսն, որ Կոչումն ընծայութեան կոչի. «Եւ զի՞ զարմացեալ ես, եթէ աշխարհս ամենայն փրկեցաւ. զի ո՛չ եթէ[18] դուզնաքեայ[19] մարդ ոք էր, այլ[20] Որդի Աստուծոյ միածին, որ եկն եւ մեռաւ վասն մեղաց մերոց»:*** 164 ***Յետ սակաւուց՝ «Իսկ արդ [արիւն] անասուն գառինն[21] զփրկութիւն տայր ժողովրդեանն[22]»:*** 165 ***Եւ դարձեալ ի նոյն ճառի՝ «Եկն եհաս ժամ, զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ, զի փառաւորեալ էր փառաւք յառաջ քան զարարածս եւ փառաւորեալ էր յառաջ իբրեւ զԱստուած, բայց այժմ առաւել փառաւորեցաւ[23], զի զհամբերութեան պսակն խաչին յանձն իւր էառ»:*** 166 ***Եւ դարձեալ զնոյն կրկնելով ասէ. «Զէ՛ր ինչ ամաչեցեալ յերկանցն, զի զփրկութիւն բարձեալ բերէր ամենայն արարածոց. զի ո՛չ եթէ[24] մարդ ոք էր դուզնաքեայ[25], որ չարչարեցաւն, այլ[26] Աստուած էր, որ զմարմինն[27] զգեցաւ եւ զհամբերութեան պսակն էառ[28] եւ[29] ճգնութեամբ պատերազմէր:*** 167 ***Եւ յողբալն իւրում Երեմիա[30] ասէ[31].*** «Ոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս՝ որ ըմբռնեցաւ յապականութեան մերում»[*]: 168 ***Մի՞թէ[32] ես ինչ բան գիտութեան խաւսիմ. ահաւասիկ վկայէ, եթէ[33] Տէր Քրիստոս ի մարդկանէ ըմբռնեցաւ[34]:*** 169 «Վա՛յ անձանց նոցա, ասէ Եսայի[35], զի ասացին՝ կապեսցուք զարդարն»[**]:

1 BD չիք եւ զիարդ չարչարելի d և զիարդ չարչարելի
2 D կա
3 ACOE հավատալ
4 D չիք ի (վերուստ) d ի (վերու)ս(տ) B հայցելն
5 ABCDE չիք եւ (ո՛չ)
6 AO ի ՃԾԹ D ի Ճ եւ ԾԹ (սաղմոսին) T₂ ՃԾԹ ՆՔ.Ն. ՃԺԹ
7 B մեկնութեանն
8 B անբաժանելի
9 ACEO աստուածային B չիք աստուածային
10 BD էութեան d (էութեան)ն
11 A այղ
12 AO թուղացուցանէր C թուլացուցանէր
13 A եառ
14 A այղ
15 BCDE թուլացուցանէր O թուղացուցանէր
16 AO կիւրիղ
17 D զառաքելական
18 A եթե
19 ABCDEO դուզնաքեա
20 A այղ
21 T₁T₂ չիք [արիւն] զառնն ՆՔ.Ն. [արիւն] անասուն զառինն (Հմմտ. ABCDEO զառինն)
22 T₂ ժողովրդեան
23 O (առաւել) փառաւորեալ (փառաւորեցաւ)
24 A եթե
25 ABCDEO դուզնաքեա
26 A այղ
27 BT₁T₂ զմարմին զգեցաւ
28 A եառ
29 ABCDEO չիք եւ (ճգնութեամբ)
30 ABCE երեմիաս O երեմիայ
31 O ասէր
[*] Ողբ Երեմ. Դ 20
32 A միթե
33 A եթե
34 A ըմբըռնեցաւ
35 A էսայի
[**] Ես. Գ 10

170 *Քանզի Եսայի[1] սղոցեցաւ, եւ Երեմիա[2] ի գուբ[3] ընկեցաւ, սակայն բժշկեցան վէրք Հրէիցն, զի փոքրագոյնք էին[4]. իսկ իբրեւ[5] յԱստուած ինքն[6] գլխովին յանցեան, որ եկն մարդկութեամբ[7]. արդարեւ վա՜յ[8] է անձանց նոցա[9]:* 171 *Եւ այլք եկեալ՝ ընդ երեսս թքանէին[10] այնորիկ, որ թքովն իւրով զ՚ի ծնէ[11] կոյրն բժշկեաց:* 172 *Եւ թերեւս ասիցէ ոք, թէ[12]՝ «Որ զՂազար[13] ձայնիւ արձակեաց ի[14] կապանաց մահու, զանձն իւր ո՞չ կարէր լուծանել»:* 173 *Զսոյն մարգարէն զարմացեալ[15] ասէ. «Ո՞ հաւատաց ի լուր մեր»[…]. անհաւա՜տ[16] են գործքս, եթէ Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ՝ բազուկ Հաւր[17], զայս համբերել[18] հաւանեսցի[19]:* 174 *Արդ[20] նա ինքն Աստուած էր իսկ, եւ ի վերայ մարդկան անցից յանձն առնոյր[21]. զի յապա[22] մարդիկ[23] ի վերայ մարդկան չարչարեսցին:* 175 *Այլ[24] զինուորքն[25] շուրջ եկեալ[26] զնովաւ՝ խաղ առնէին[27] զնա. եւ լինէր խաղ Տէրն երկնից, որպէս ասէ մարգարէն. «Հայեցան յիս եւ շարժեցին զգլուխս իւրեանց»[ƀ]:*

176 *Տեսանե՞ս, զի ո՛չ բնութեանց ինչ զանազանութիւն ասացին, այլ[28] զնոյն ինքն զԱստուած ասացին ի խաչն եւ ի չարչարանս[29] եւ զնոյն յո՛յժ պարծանաւք:*

177 *Բայց որովհետեւ մտաք մեք ի բուրաստան ծաղկանց[30] աստուածային գրոց[31], եկ շրջեաց[32] դու եւ յայլ[33] ծաղիկս աստուածազարդ բանիցն, զի առցես զհոտ անուշութեան հոտոյ չարչարանաց Տեառն մերոյ[34] եւ Աստուծոյ, եւ մի՛ մեռցիս ի հոտ մահու անհաւատութեան կամ թերահաւատութեան:* 178 *Եւ լո՛ւր վայելչազարդ բանիցն Եւսեբեայ[35]՝ Եմեսացւոց[36] եպիսկոպոսի՝ «Երիս ժամս թաքեաւ լոյս արեգականն[37], ասէ, մինչդեռ Արեգակն արդարութեան էր ի Խաչին ի չարչարանս. աւազակքն ընդ Նմա խաչեցան:* 179 *Իրք կարեւորք, զի ուսցիս, թէ ո՛րպէս մարդիկ մեռանին, եւ ո՛րպէս՝ Աստուած:* 180 *Որք ընդ բնութեան[38] կարեւաւք էին[39], նոցա բարձքն խորտակեցան, զի ըստ բնութեանն[40] նոյնպէս եւ[41] զմահն[42] կրեսցեն, իսկ որ իշխանութիւն ունէր դնել զանձն եւ առնուլ՝*

1 A էսայի
2 BE երեմիայ
3 C ի գուբն
4 A փոքրագոյնք եին
5 BD *չիք* իբրեւ d իբրեւ
6 D ինք d (ինք)ն
7 A մարդութեամբ
8 B վա՞յ է
9 C նոցա անճանց
10 A թքանեին
11 ABCD զի ծնէ OT_1 ըզի ծնէ E զծնէ
12 A թե
13 BDT_1 զղազարն
14 C *չիք* ի (կապանաց)
15 ACEO զարմացեալ մարգարէն
… *Եսա. ԾԳ 1*
16 AE անհաւա՞տ են
17 E հզաւր *փխ* հաւր
18 D հարեալ d (համբ)եր(եալ) T_1T_2 համբերել հաւանեսցի
19 ACO եւ (հաւանեսցի)
20 B ա՞րդ
21 T_1 Աստուած էր իսկ ի վերայ մարդկան անձին յանձն առնոյր B *չիք* անցից
22 B յապայ T_2 ապա
23 B մարդիք
24 A այղ
25 D զինւորքն
26 ABCDO (շուրջ) եղեալ (զնովաւ)
27 A խաղ առնեին
ƀ *Սաղմ. ՃԸ 25*
28 A այղ
29 CE ի չարչարանսն
30 C ծաղկանցն
31 O գրողն
32 ABCDEO եկ շրջեսցիս d շրջեաց
33 A յայղ (ծաղիկս)
34 ABC *չիք* մերոյ a մերոյ O տեառն եւ աստուծոյ մերոյ
35 ABCDEO եւսեբեա d (եւսեբեա)յ
36 ACO եմեսացւոյ
37 A արեգակն a լոյս արեգանն D արեգակ d (արեգակ)ն
38 ACEO ըստ բնութեանն
39 A կարաւք եին BCDE կարաւք էին e (կար)ե(աւք) d կարեօք
40 DT_1 բնութեան
41 ABE *չիք* եւ
42 CE զմահ

որպէս ի կուսէն կամաւ եւ ո՛չ ակամայ առ զմարմինն, նոյնպէս եւ ի խաչին կամաւ եւ ո՛չ ակամայ[1] *արար որոշումն հոգւոյն*[2] *ի մարմնոյն»:*

181 *Իսկ Դիոնիսիոս*[3] *Աղեքսանդրացին*[4]*, ի հակաճառին որ ընդ Պաւղոսի Սամոստացւոյ՝ ասէ. «Զոր ասացն Երեմիա*[5]*, եթէ՝ ունելով կալան զիս թշնամիք իմ որպէս ճնճղուկ*[6]*». զի որպէս ճնճղուկն ո՛չ ինչ հատուցանէ՝ որք ունինն*[7] *զնա*[8]*, նոյնպէս եւ Քրիստոս՝ որդի*[9] *Աստուծոյ, մինչ խաչեցին*[10] *ոչ ինչ հատոյց ըստ գործս նոցա:* 182 *Պիղատոս չարչարէր, եւ ծառայն կափահարէր, եւ Կայիափայ*[11] *թքանէր ընդ երեսս*[12] *նորա, ժողովուրդն հայհոյէր. զոր Եսայիաս*[13] *ասէ.* «Զթիկունս իմ ետու ի հարուածս եւ զերեսս իմ ոչ դարձուցի յամաւթոյ ընդ երեսս թքանելոյ»˝: 183 *Ո՞վ արդեաւք*[14] *իցէ սա. բայց միայն Աստուած, որ եթուք յերկիր եւ արար կաւ եւ եդ ի վերայ աչաց կուրին, եւ բացաւ. ընդ աւազակին խաչեցաւ եւ բեւեռեաց զմեղս մեր ընդ խաչափայտին*[15] *եւ սպան զմահ եւ զսատանայ, զի զմեզ ողորմութեամբ եւ շնորհաւք յարքայութիւնն*[16] *իւր ձգեսցէ:*

184 *Ո՛վ նոր զարմանացս*[17]*, որ եղեւ*[18] *առ սուրբ Խաչին:* 185 *Զինուորքն*[19] *եւ զպատմուճանս նորա ոչ պատառեցին. իսկ հերետիկոսքն*[20] *զՈրդին Աստուծոյ պատառել կամին եւ բաժանել*[21] *յերկուս*[22] *զայն, որ անքննելին է եւ անբաժանելին*[23] *Քրիստոս»:* 186 *Եւ յետ սակաւուց՝ «Նա ետ նոցա զմանանայն, եւ նոքա ետուն նմա լեղի*[24]*, նա ետ նոցա մեղր, եւ նոքա ետուն նմա քացախ եւ ի վերայ խաչին կախեցին զայն, որ զոչընչէ*[25] *կախեաց զերկիրս*[26]*, որ է կեանք ամենայն կենդանեաց, եւ գոչմամբ ի Խաչին ետ զհոգի իւր Բանն Աստուած*[27]*, որ կամաւորութեամբ եկն ի մահ»:*

187 *Իսկ բերանն ոսկի Յովհան, ի մեկնութեան աւետարանին, յորժամ զչարչարանս*[28] *եւ զճաղանսն պատմէ, զորս*[29] *ի Խաչին կրեաց Բանն Աստուած՝ եթէ*[30] *«Վասն այնորիկ, ասէ, ի բազմաժողով*[31] *տաւնին եւ ի մէջ բազմամբոխ*[32] *ռամիկ ժողովրդեանն ընթեռնումք զայս ամենայն, զի մի՛ ասիցեն հեթանոսք, եթէ*[33] *«Զմեծամեծսն եւ զպայծառագոյնսն, այսինքն զնշանսն եւ զսքանչելիսն, ընթեռնոյք առաջի ժողովրդեանն*[34] *եւ զնախատինսն թաքուցանէք»:* 188 *Յորժամ բնա-*

1 C չիք ո՛չ ակամայ առ զմարմինն, նոյնպէս եւ ի խաչին կամաւ եւ ո՛չ ակամայ D ակամա
2 C հոգոյն
3 AD դիոնեսիոս BCEO դիոնէսիոս
4 ABCDO արիսպագացի E արիսբագացին o աղէքսանդրացի T1T2 Արիսպագացին RՆԲ.Ն. Աղէքսանդրացին
5 BCE երեմիայ T2 Երեմիա, եթէ ունելով կալան
6 D ճըննղուկ (զի)
7 BDT1 ունին
8 BDT1 չիք զնա d զնա
˝ Ե˝· Ծ 6
9 B որդին
10 ACO խաչեցինն
11 AD կայիափա
12 ACEO ընդ յերեսս
13 A էսաիաս
14 ACDE արդեւք D արդաք
15 T1T2 ընդ խաչափայտն
16 T1T2 յարքայութիւն

17 ABCDEO զարմանաց d (զարմանաց)ս
18 ABCDEO եղեն
19 C զինաւորքն
20 AB հերետիկոզք
21 AE բարժանել O բարժանեալ
22 BC երկուս
23 ADEO անբարժանելին
24 A դեղի
25 C ոչնչէ
26 ABCDO զերկինս
27 DT1 աստուած բանն
28 ACEO զչարչարանսն
29 T1T2 զորս
30 A եթե
31 BD բազում ժողով
32 D բազմամբոխ
33 A եթե
34 T1 ժողովրդեան

ւին[1] ամենայն ժողովուրդն ի մի վայր իջէ, յայնժամ մեծաձայն բարբառով ամենայնն քարոզի, եւ յորժամայն[2] ընթեռնու եւ քարոզի, յայնժամ հաւատարիմ եղեւ, թէ Քրիստոս[3] Աստուած է. եւ հանդերձ այլովք[4] եւ այսու եւս առնու երկրպագութիւն»:

189 *Այսքան եւ քան զսոյնս բազմապատիկ եւ բիւրապատիկ են ասացուածք ի[5] սուրբ հարանցն, որք պարծանաւք քարոզեն Աստուած զխաչեալն. եւ դու թշնամանես[6]:* 190 *Եթէ[7] խաչեալ զնա ասեմ, երիցս[8] սրբասացութեամբ եւ երեքկին[9] տիրական անուամբ Աստուած ընդ արարածի, եւ հզաւր ընդ տկարութեան, եւ անմահ ի մահու, որպէս վերագոյն ճառեալքդ հարցն սրբոց ուսուցին, եթէ զցանկ[10] հարցն ոչ էիք[11] պատառեալ[12] եւ բաժանեալ[13] զմի Տէրն եւ զՔրիստոս եւ զԱստուած ի զանազանութիւնս՝ ոչ աշխատութեամբ ընդդէմ ամրութիւն[14] ցանկոյ[15] եւ փականս պիտոյ էր[16] դնել. զի եւ վասն ախտից դեղք:*

191 *Արդ ըստ հինգ[17] պատառմանցդ քոց, զոր բաժանեցեր զբնութիւնն Աստուծոյ, զկամսն, եւ զներգործութիւն[18], եւ իշխեցեր ապականացու ասել զմարմին Աստուծոյ Բանին, եւ ոչ Աստուած խաչեալ վասն աշխարհի՝ ի հինգ գլուխս որոշեցեր զարձանագրութիւնս[19] բանիս, ըստ հնգագլխեան[20] գրոց Մովսիսի[21] եւ ըստ հնգից[22] զգայութեանց քոց, որով ափշեալդ ես. ես ըստ հնգից ողորկաքար վիմացն Դաւթի հարի զճակատ քո պարսիւք Հոգւոյն եւ զաւրութեամբ բազկի[23] Տեառն, զի այլ[24] մի՛ յանդգնեսցիս նախատել զճակատ Աստուծոյ կենդանւոյ:* 192 *Եւ զգրեալսն կատարեցաք՝ ի բերանոյ երկուց եւ երից[25] վկայից հաստատել ամենայն բանի[*]:* 193 *Ընկա՛լ զվկայսն երիս եւ արժանի հաւատարմութեան տնաւրէնութեանն[26] Տեառն քարոզք՝ զառաքեալս եւ զմարգարէս եւ զվարդապետս[27], զորս եդ[28] Աստուած յեկեղեցւոջ:* 194 *Եւ եթէ[29] զամենայն բանս սոցա[30], որ յաղագս տնաւրէնութեանն Քրիստոսի, կամիք լսել՝ բազում քարտիսի եւ մագաղաթի պէտք[31] են. բայց սակաւք[32] ի բազմացն[33] մեզ բաւականասցին:*

195 *Այլ[34] զի զԴէոսկորոս եւ զՊետրոս թշնամանս դնէք, իբր[35] նոցա աշակերտս զոլ զմեզ. եւ ե՞րբ արդեաւք[36] բանիւք նո-*

1 A յորժամ (ամենայն) a (յորժամ) բնաւին (ամենայն) T_1 բնաւ
2 T_2 յորժամայն
3 A քրիստոս թե BCDEO քրիստոս թէ
4 A այղովք
5 ABCDEO *չիք* ի (սուրբ)
6 AE թշնամանե՞ս
7 A եթե
8 ABCDO երից d (երից)ս
9 ABCEO երիքին
10 ACDEO զցանզ
11 A ոչ եիք
12 ABC պատառել
13 AC բաժանել B բարժանել
14 D ամրութեան
15 ACDE ցանզոյ
16 CE պիտոյ էր
17 C ձԵ
18 O զներգործութիւնս

19 ABCEO զարճանագրութիւն
20 CE հինգագլխեան BD հնգեա գլխեան O հնգեագլխեան d (հնգեա)յ(գլխեան)
21 ABCDE մովսէսի d մօվսիսի
22 D հընգից
23 ABCDE բազկին
24 A այղ
25 T_2 *չիք* եւ երից
[*] Մատթ. ԺԸ 16
26 T_1T_2 տնօրէնութեան
27 C զառաքեալսն T_2 *չիք* զառաքեալս եւ զմարգարէս եւ զվարդապետս
28 ABD եղն
29 B թէ
30 T_1 Աստուծոյ
31 CE մագաղատի D մագաղթի d (մագ)աղ(աթի) ABCDE պէտ են
32 ABCDE սակաւուք
33 BD ի բազմաց d (ի բազմաց)ն
34 A այղ
35 ABCDEO իբրև
36 ACE արդևք D արդևք d (արդև)օ(ք)

ցա մարտ եդաք ընդ ձեզ եւ ընդ ժողովն Քաղկեդոնի[1] եւ ընդ տումարն[2] Լեւոնի: 196 *Յորոց[3] ոչ երբէք գիր ընկալաք Հաւատոյ, այլ[4] միայն եթէ[5] ոչ հաւանեցան ժողովոյն որ ի Քաղկեդոն[6], որպէս եւ այլ աշխարհք եւ[7] քաղաքք եւ ազգք բազումք:* 197 *Մեք ո՛չ միայն զի նոքաւք եւ ի ձեռն նոցա բան դնեմք[8] ընդդէմ բաժանողացդ, այլ[9] եւ ո՛չ ազգական եւ սեռն ընտանի[10] եւ ուսուցիչ վարդապետաւք մերովք. այլ[11] որպէս ընդ Հրէայսն ո՛չ աւետարանական եւ[12] առաքելական վարդապետութեամբք վիճիմք[13], այլ[14] ի նոցունց մարգարէիցն հաւանեցուցանեմք՝ սոյնպէս եւ ընդ ձեզ՝ ի վարդապետաց ձերոց եւ որ յաշխարհ ձեր պայծառացան՝ բանագիր[15] լինիմք յոգնազան[16] եւ բազմապատիկ պիտառութեամբք, զի առաւել երեւելի եւ նշանաւոր յաղթութիւնն[17] լիցի [ընդդէմ[18]] ամենայն հերձուածողաց եւ պիղծ աւանդիցն[19]:*

198 *Երբեմն գրելոցն անհմտութեամբ եւ երբեմն յաչաղանաւք[20] թիւրելով զճշմարտութիւնն[21] կամ բռնադատելով՝ ոչ պակասեաց պատճառ՝ առնուլ ի Գրոց սրբոց եւ հաւատարիմ առնել զչարն կերպարանաւք բարւոյ տգիտաց եւ պարզամտաց:* 199 *Որով եւ դուք մանաւանդ, սեղանակապուտք եղեալ գրոցն[22], եւ գողացեալք զմիտս գրելոցն[23], եւ բարեաւն վարեցեալ առ չարն եւ զփափագումն[24] մարդկան գողանայք զանազան աւրինակաւք[25]. երբեմն բազմութեամբ սահմանէք զհաւատ, եւ երբեմն՝ մեծութեամբ, ա՛յնքան[26], մինչ զի Աստուծոյ[27] ձայն[28] ձեզ առնել՝ «Իմ է ոսկի եւ իմ է արծաթ», որ հեռի է յիսկզբանէ[29] հաւատոյն եւ ի գալստենէ Փրկչին. զի մայր ընտրեաց[30] տառապելապետ եւ[31] աշակերտս տգէտս եւ աղքատս եւ նուազունս թուով,* «զի զէսն իմն[32] խափանեսցէ. որպէս զի մի՛ պարծեսցի ամենայն մարմին առաջի Աստուծոյ»[ա]: 200 *Եւ եթէ[33] բազմութեամբ կամ մեծութեամբ հաւատ սահմանի, խուժքն Պարսից եւ դուժքն Տաճկաց եւ եւս[34] անդր, որք ի ծայր եզերաց տիեզերաց, բազումք եւ փարթամք են քան զձեզ. այլ[35] հեռի է այս յայնմանէ, թէ[36]* «Մի՛ երկնչիր[37] հաւտ փոքրիկ»[բ] *եւ* «Երանի՛ աղքատաց հոգւով[38]»[գ], *որովք այդոքիկ հաւատարիմ լինիցին[1] մեզ:*

1 DO fաղկեդովնի
2 CO (ընդ) տումարին BD տոմարն E տաւմարին
3 ABCDEO զորոց
4 A այդ
5 A եթե CEO եթէ T$_2$ թէ
6 O fաղկեդովն
7 ABCDEO եւ (fաղաff) T$_2$ *չիf* եւ (fաղաff)
8 D դեմf d (բան)(դ)ն(եմf)
9 A այդ
10 CDE սեռնընդանի O սեռն ընդանի d սեռնընտանի o սեռնընդանի
11 A այդ
12 E (եւ) ոչ առաfելական
13 T$_2$ վիճեմf
14 A այդ
15 ABDET$_1$ (բանագիր) T$_2$ բանադիր
16 ACDEO յոfնազան
17 BD յաղթուthiւն
18 ABCE աւանդից
19 ABCDET$_1$T$_2$ *չիf* ընդդէմ
20 O յաչախանօf o (յաչա)ղ(անաւf) B յանախանօf
21 BD զճշմարտութիւն

22 ABDOT$_1$ գրոյն
23 T$_1$ գրելոյն
24 CO զփափաfումն
25 A եղանակաւf B եղանակօf a աւրինակաւf
26 BD *չիf* այնfան d այնfան
27 ACEO զաստուծոյ
28 ABCEO ձայնն
29 ABCDEO յիսկզբան
30 T$_2$ *չիf* ընտրեաց ՆԲ.Ն. ընտրեաց
31 CE տառապելապետի աշակերտս CE *չիf* եւ (աշակերտս)
32 BCDE զէսն իմ d իմն
ա Ա Կորնթ. Ա 29
33 A եթե
34 D ես *փխ* եւս
35 A այդ
36 A թե
37 D մի երկրնչիր
բ Ղուկ. ԺԲ 32
38 C հոգով

201 Զտէրունեան եւ զաստուածախառն[2] մարմինն[3] եւ զաստուածացեալ ծառայական[4] եւ արարածական բնութիւն աւտարացուցանէք ի Բանէն, եւ զքանդակեալն[5] կամ զգրեալ[6] պատկերն ի նիւթս ումանս՝ պաշտէք աստուածարելաբար[7] այնքան բազմութեամբ եւ պաշտաւնասիրութեամբ[8], մինչ զի եւ յանծանաւթս[9] եւ որք ոչ են մեզ՝ յանուն եկեալ ձգիք, զի իւրաքանչիւր ոք առանձին[10] է քուրմ եւ տաւն. եւ յաճախագոյն ընդ նիւթ գոլով[11] տգիտաց՝ ո՛չ է զգուշագոյն[12]: 202 Եւ յայտ առնէ Աստուածաբանն[13] յաստուածաբանութեան[14] ճառին[15]. «Են ոմանք, ասէ, որք պատկեր սիրելեացն արարին. եւ որք զկնի եկին, անգիտացան զպատճառն եւ սովորութիւն կալեալ՝ Աստուած պաշտեցին. վասն որոյ[16] Մովսէս խրատէ աւրինաւքն զԻսրայէլ[17], թէ[18] «Մի՛ արասցես[19] նմանութիւն ինչ եւ պատկեր»[դ], եւ յԵրկրորդ աւրէնսն խրատէ, թէ «Յորժամ երեւեցաւ Աստուած՝ նմանութիւն ինչ ո՛չ տեսաք[20]»[ե]. եւ զհրեշտակաց լինելութենէ[21] ինչ ո՛չ ճառեաց վասն նորին պատճառի: 203 Եւ հրեշտակք որդի եւ պատկեր Աստուծոյ ո՛չ կոչեցան իբրեւ զմարդ յաղագս սորին խորհրդոյ[22], զի մի՛ ի[23] բազում պաշտամանցն մոլորութիւն լինիցի ի մարդիկ[24]:

204 Իսկ եթէ ի Պեննադայ[25] քաղաքի, ի խառնուրդս Յար եւ Դան աղբերացն Յորդանանու[26] զարարեալ[27] պատկեր Փրկչին ի տեռատես կնոջէն յիշեսցես՝ նոյն, որ պատմեաց զպատմութիւնն զայն՝ Եւսեբէս[28] յեկեղեցական շարածին ասէ[29], եթէ «Զեն ինչ զարմանք, զի հեթանոսաբարոյ մարդիկ[30] ըստ հեթանոսական սովորութեանն[31] արարին զայն»: 205 Եւ եթէ[32] ասիցես զանձեռագործ պատկերն, զոր Փրկիչն Աբգարու շնորհեաց, մեզ ո՛չ մարթի ձեռագործ անձեռագործին աւրինակ առնուլ[33], որպէս եւ[34] ո՛չ փոխանակ անեղին Աստուծոյ եղական Աստուած: 206 Այլ[35] փառաւորեմք եւ երկրպագեմք զանեղն Աստուած եւ զանձեռագործ պատկեր Փրկչին:

207 Եւ զի հեգնելով գրեալ էիք[36], եթէ[37] «Զխաչն կնքէք եւ երկիր պագանէք»: 208 Եւ վասն զի Քրիստոս մկրտեցաւ, մի երկիր պագանէ՞ք[38], որով զմեզ սրբեաց եւ

գ Մատթ. Ե 3
1 ACEO լինիցի BD լիցի d լինիցի
2 BD աստուածախառն d զ(աստուածխառն)
3 T_2 մարմին
4 D ծառայականն
5 B զքանդեալն
6 B զգրեալն
7 D աստուածարելաբար d զ(աստուած)յ(արելաբար)
8 B պաշտելասիրութեամբ
9 Bd յանօթս
10 ABCDEO առանձինն
11 T_2 գալով
12 D զգուշագուն Ed զգոյշագոյն
13 ABCDEO աստուածաբան d (աստուածաբան)ն
14 CEO յաստուածաբանութեանն
15 ABCDE ճառի d (ճառի)ն
16 ABCO չիք վասն որոյ
17 AD զիսրաէղ
18 A թե
19 B մի արասցեն
դ Ել. Ի 4
20 A ոչ տեսաք a (ոչ տես)էք CEO ոչ տեսէք
ե Տե՛ս Բ Օր. Դ 12, 15-16
21 ABCDEO լինելութիւն

22 BD խորհրդոց
23 BD չիք ի
24 B ի մարդիկք
25 ABCDE պեննադա
26 B չիք յորդանան
27 D զարդարեալ փխ զարարեալ
28 ABDE Եւսեբէս T_1T_2 Եւսեբի
29 O չիք յեկեղեցական շարածին ասէ o յեկեղեցական շարածին ասէ
30 B մարդիք
31 BD սովորութեան
32 B թէ
33 A (ոչ մարթի ձեռագործ անձեռագործին աւրինակ առնել) T_2 չիք ձեռագործ T_1T_2 անձեռագործի BCDEO աւրինակ առնել
34 BD չիք եւ (ո՛չ) d եւ
35 A այղ
36 A եիք T_2 հենգնելով
37 A եթե
38 AOT_1T_2 մի՛ երկիր պագանէք

զՉուրսն, մկրտեաց եւ զփայտն, յորում բեւեռեցաւ՝ Ջրով եւ արեամբ ի կողէն Հոսեցելով[1], վասն որոյ եւ մեք ըստ այնմ աւրինակի Ջրով ու գինւով[2] մկրտեմք՝ ի խորհրդական աւրինակէն ուսեալք, որով սրբազնագործի[3] Հանդերձ աղաւթիւք եւ ընթերցմամբ[4] առաքելականաց եւ աւետարանականաց[5] գրոց: 209 *Որովհետեւ ոչ Համարիք սրբութիւն՝ ընդէ՞ր եւ դուք մկրտիք կամ ընկղմիք. ընդէ՞ր եւ զխորհրդեան բաժակն ձեր մկրտէք Ջրով կամ ապականէք. եթէ[6] մկրտելդ[7] ոչ է[8] սրբութիւն, ընդէ՞ր ուռն վարիցէք[9] ընչ անուխս[10] խաչին, զոր դրոշմէք, որպէս եւ առնէք իսկ, եւ յորժամ զերախայսն[11] ձեր քրիստոնեայս կամիցիք[12] առնել՝ փոխանակ Ջրոյն մկրտելոյ նոյնպէս առնիցէք. զի ասացի՞ց ինչ եւ ծաղրականս այլ[13] եւ ամաւթալիս. ընդէ՞ր եւ զխորհրդական բաժակն ձեր մկրտէք Ջրով, զաւրէն կրպակաւորացն՝ խաբէութեամբ ժանտացուցանելով[14] զանապական եւ զսեռն զուրախացուցիչն[15] սրտից մարդկան. զոր մեծն[16] Դաւիթ կոչէր[17] զբաժակին այնորիկ զաւրութիւն իբրեւ անապակաւ[18] արբեալ[*]. զորոյ[19] զՀետ երթեալ՝ ասէ. «Զողորմութիւն* Տեառն եւ ի տանն[20] Աստուծոյ զերկայնակեցութիւն[21]»[**]. *զոր ո՛չ այլ[22] ինչ իմանամք՝ այլ[23] զՀոգւոյն սրբոյ զընդունելութիւն եւ կամ[24] զերկուց կտակաց. Հնոյն ասեմ եւ Նորոյս[25] արբումն զաւրութեամբ Հոգւոյն[26] եւ մտաց, եւ կամ խորհրդական բաժակին սեռնութեան եւ անխառնութեան խորհուրդ, ի ձեռն որոյ իմանամք զանայլայլութիւն[27] գերաբուն շնորհին:* 210 *Եւ յայսցանէ, իբրեւ ընտանեգոյն[28] եւ Հարազատ տարացուցիւ՝ զմի եւ զանայլայլութիւն[29] արտաքոյ բնութեան մարմնացեալ Բանին, զոր խոստովանելով յետ անճառ միաւորութեան՝ աւտար բնութեամբ կամ ապականութեամբ ո՛չ յարբումն բերկրութեան Հաւատոյ ունակութեան զաւրանայ[30], այլ[31] ըստ ործկացելոցն նողկութեան ժայթքեալ[32] արտաքս Հոսի:*

211 *Եւ զի՞նչ ասէք վասն խորհրդական բաժակին, զոր յաւետարանսն գրեալ է՝ «բաժակ աւրհնել եւ տալ աշակերտացն». եւ Ջրոյ ինչ[33] յիշատակ ո՛չ գոյ. եւ «ի բերոյ որթոյ» ասաց ըմպել. զի որթն գինի բերէ եւ ոչ Ջուր:* 212 *Զոր Յովհան[34], ի նոյն բանի մեկնութեան՝ Հերձուածողս[35]*

1 ABCDEO հոսեցելոյ
2 BCD գինով
3 ACO սրբազանագործի
4 ACDO ընթերցման o ընթերցմամբ
5 d (աւետարանականաց)ն
6 A եթե
7 T_2 մկրտութիւնդ
8 B *չիք* է
9 ABCE (ոչ է սրբութիւն): Ոոն վարեցէք O ոչ է սրբութիւն: Ուռն վարեցէք ACO *չիք* ընդէր
10 T_2 ընդ անօթս
11 C զերեխայսն
12 D կամիք
13 A այդ
14 A ժանտացուցանելով a (ժան)դ(ացուցանելով) BCDEO ժանդացուցանելով
15 ABCDEO զուրախացուցիչ
16 C մեծ
17 ABCDEO զոչէր
18 A անապակաւ
[*] Սաղմ. ԻԸ 5

19 E զորոյ
20 ACEO ի տան
21 D երկայնակեցութիւն CE զերկայնակացութիւն
[**] Սաղմ. ԻԸ 6
22 A այդ
23 A այդ
24 ABCDEO և (կամ)
25 D նորոյն d նորոյս
26 AC հոգւոյ
27 A զանայդայդութիւն CT_2 զանայլայլութիւն
28 BDO ընտանէգոյն CE ընդանէգոյն
29 A զանայդայդութիւն CE զանայլայլութեան
30 D զօրանա
31 A այդ
32 ABCDEO ժայտքեալ
33 BD *չիք* ինչ
34 B յոհան
35 ABCDEO հերձուածողս

ասէ զայնոսիկ[1]*, որ զջուրն ի սուրբ խորհուրդն ի կիր արկանեն:* 213 *Բայց թէ զի է կողէն կենաց ջուր եւ արիւն*[2] *կայլակացեալ՝ Կիւրեղ*[3] *ի Կոչումն ընծայութեան գիրսն զջուրն ի մկրտութեան խորհուրդն*[4] *մեկնէ եւ զարիւնն*[5] *սակս վկայիցն ըստ վկայութեանն*[6] *Քրիստոսի:*

214 *Հարցանեմ դարձեալ այլ*[7] *ինչ մեծագոյն, որ փոքրագոյն թուեցաւ յաչս ձեր*[8]*. զքահանայութիւնն*[9]*, որ բարձր է պատուով ըստ նմանութեան քահանայապետին Քրիստոսի՝ զիա՞րդ համարձակեցայք կանանց տալ. եւ զի՞նչ ասեմ՝ կանանց, զի եւ այն*[10] *ստեղծուած Աստուծոյ է, այլ չէ կանացն՝ չէզոքացն, զոր դուք ստեղծիք*[11] *իբրեւ զիշակէս, արտաքոյ*[12] *սահմանաց եւ ստեղծուածոց Աստուծոյ. զորոց Մովսէս մարգարէն*[13] *ասէ, եթէ*[14] *զձեռին գործի արկեր ի վերայ նորա, պղծեալ է. եւ կանոնական սահմանն արտաքոյ եկեղեցւոյ հրամայէ առնել զայնպիսիսն՝ ընդ*[15] *այնպիսիսն համարել*[16]*:* 215 *Եւ բերանն ոսկի Յովհան*[17]*, ի մեկնութեան Մատթէոսի աւետարանին, յայնմ բանի որ*[18] *ասէ, եթէ* «Են ներքինիք[19], որք[20] զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս[21]»[ա], *եւ ի Գաղատացւոց թղթին*[22] *մեկնութեան*[23] *բանին՝* «Երանի՛, թէ մաւտակտուր իսկ լինէին[24]»[բ] *յորժամ սաստկութեամբ այպանէ զնոսա եւ զարմանայ*[25]*, եթէ*[26] *ուստի*[27] *այնպիսի անաւրէն աւրէնք եմուտ յազգս Հռոմայեցւոց*[28]*. եւ այն՝ զի ոչ ի մասին*[29] *քահանայութեան էին*[30] *յայնժամ, այլ*[31] *ի*[32] *զինուորաց եւ յաշխարհականաց*[33] *կարգի:* 216 *Արդ ձեզէն*[34] *տուք զիրաւն. արժա՞ն է զայնպիսիսն ի գլուխ եկեղեցւոյ*[35] *եւ բաշխիչ շնորհաց կացուցանել:* 217 *Աւա՛ղ զընդունող*[36] *շնորհաց անշնորհութեանն*[37]*, որք տգիտաբար եւ սովորութեամբ մոլորին:*

218 *Մեծ է յեկեղեցւոջ աւրէնքն*[38] *խոստովանութեան ա՛յնքան, մինչ զի հաւասար*[39] *է աղբերն մկրտութեան՝ ապաշաւանք*[40] *արտասուաւք*[41] *լեալ*[42]*, զոր ի կաթողիկէական*[43] *թուղթսն*[44] *ասէ, թէ*[45] *աւ-*

1 B զայսոքիկ
2 A արեւն
3 ADO կիւրիղ
4 AE խորհուրդ
5 A զարեւնն
6 BD վկայութեան
7 A այղ
8 C (թուեցաւ) ձեզ c յաչս ձեր
9 ABCDEO զքահանայութիւն
10 T_2 զի այն
11 A այղ չէ կանացն, զոր դուք ստեղծուած BD այլ չէ (զոր դուք) ստեղծուած d (այլ չէ) կանանց CO այլ չեզոքացն զոր դուք ստեղծած T_1 այլ չըկանանց զոր դուք ստեղծիք T_2 այլ չէզոքացն
12 ABCEO արտաքս
13 ACO մովսէս ասէ T_2 մարգարէն ասէ
14 A եթե
15 O և (ընդ)
16 T_2 համարեալ
17 C յոհան B յօհան
18 ABCDEO *չիք* որ
19 BCDEO ներքնիք
20 ABCE որ
21 BCDEO ներքնիս
ա **Մատթ. ԺԹ 12**
22 CE թղթի
23 CE մեկնութիւն
24 A լինեին
բ **Գաղատ. Ե 12**
25 C զարմանէ BD զարմանա d զարմանայ
26 A եթե
27 AE ուստի՞
28 ABCD հռովմայեցւոց EO հռօմայեցւոց
29 B միասին
30 A եին
31 A այղ
32 CE զի *փխ* ի
33 A յաշխարհականակաց
34 C ձեզ
35 B յեկեղեցոյ
36 ABCDEO զընդունօղ
37 ABCDEO անշնորհութեան
38 A աւրէնք BCDEO օրէնք
39 BCDO հաւասարէ
40 A ապաշանք a (ապաշ)աւ(անք)
41 AO արտասուովք
42 A լիեալ
43 ABCDO կաթուղիկէական
44 D թղթին d թուղթսն
45 A թե

ընք եկեղեցւոյ[1] *ուսուցանեն մեզ՝* «Խոստովա՛ն լերուք միմեանց զմեղս, եւ աղօ՛թս արարէք ի վերայ միմեանց, որպէս[2] զի բժշկեսջիք[3]»[ա], *եւ* «Ասա՛ դու նախ զանաւրէնութիւնս քո, զի արդարասցիս». *եւ* «Ասացի ինձէն պատմել[4] զմեղս իմ, եւ դու թողցես զանաւրէնութիւնս իմ»[բ]:

219 *Զի՞րդ զայսոսիկ ապախտ արարեր եւ այլ աւրէնս անաւրէնութեամբ*[5] *եդեր ազգիդ*[6] *քո՝ ոչ յայտնել զյանցանս*[7] *քահանային, եւ անխտիր մատչել ի մարմին եւ յարիւն*[8] *Տեառն, զոր Պաւղոս բարձրաձայն աղաղակէ.* «Փորձեսցէ[9] մարդ զանձն իւր[10], ապա[11] ի հացէ անտի[12] կերիցէ եւ ի բաժակէն արբցէ»[գ]. *որ է խոստովանութեամբ քննութիւն*[13] *քահանային զպատշաճն*[14] *իւրաքանչիւր ումեք*[15] *որոշել զտեղին:*

220 *Իսկ զի՞նչ վասն վարսաւոր գիսուցդ ասիցէք, զոր իբրեւ սահման քրիստոնէութեան*[16] *զայդոսիկ ունիք. տեսէ՛ք զգրեալսն Պաւղոսի ի թղթին Կորնթացւոց*[17], *զի ասէ.* «Այր եթէ գիսաւոր է[18], անարգանք են նմա»[դ]: 221 *Եւ Յովհան ի նոյն բանի մեկնութեան*[19] *ասէ, եթէ*[20] *«Զծածկելն յայնժամ արգելու, յորժամ աղաւթիցէ. իսկ վարս ունել՝ միշտ հրաժարեցոյց». եւ այլս*[21] *բազումս հրաժարելիս ասէ. բայց ձեզ չէ ինչ փոյթ զգրելոցն. զի ո՛չ միայն դուք յանցանէք, այլ եւ զոչ յանցուցեալսն*[22] *Սարակինոսս*[23] *անուանէք վասն ոչ զգէսս*[24] *ունելոյ:*

222 *Այլ*[25] *զի՞նչ գրեմք վասն «զտանելոյդ զմեզ՝ ի կորստենէ եւ դարձուցանելոյդ իբրեւ ի մոլորութենէ. որպէս որք*[26] *զճշմարտութիւնն*[27] *ստութիւն*[28] *իմանան, կամ զլոյսն՝ խաւար, եւ զքաղցրն*[29]*՝ դառն» զի մի՛ զմարգարէական վա՛յ-ն*[30] *ասացից:* 223 *Եւ երկիր ի հաստատութեան իւրում շուրջ գալ թուի թմբրելոցն եւ արբեցելոցն*[31], *իսկ լուրջ*[32] *եղելոցն՝ կալ մնալ հաստատուն:*

224 *Արդ եթէ իցես քաջ ոմն Թէոփիլոս*[33], *ծանիցես զհաստատութիւն մերոյ*[34] *ուղղափառութեանս եւ աշակերտեսցիս ո՛չ հնութեան*[35] *սովորութեանն*[36], *այլ*[37] *նորոգ ճշմարտութեանս, եւ խոստովանեսցիս զմի եւ զնոյն*[38] *Բանն Աստուծոյ յէութենէն*[39] *Հաւր, որ էն առ Աստուած եւ է Աստուած, որպէս միացուցիչ նիւթոյ ի բովս, եւ կամ*

1 B յեկեղեցւոյ
2 BD (որպէս) եւ d (որպէս)զի
3 ACDE բժշկեսցիք
ա *Յակ. Ե 16*
4 D *չիք* պատմել պատմել
բ *Սաղմ. ԼԱ 5*
5 BD անաւրէնութեան
6 C ազգի քո
7 E զանցանս
8 A յարեւնն CO յարիւնն յարիւն DE յարիւնն
9 ABCDEO փորձիցէ
10 ABCE *չիք* իւր
11 ABCDEO և (ապա)
12 A անդի
գ *Ա Կորնթ. ԺԱ 28*
13 BD քննութեան
14 BD զպատշան
15 B ումէք
16 CE (քրիստոնէութեան)է
17 BO ի կորընթացւոց թղթին
18 B զիսաւորք էն
դ *Ա Կորնթ. ԺԱ 14*
19 B մեկնութեանն

20 A եթե
21 DT_1 և այս
22 B անցուցեալսն
23 ABDO սակառինոսս C սառակինոսս
24 A զգեսս
25 A այդ
26 ABCDEO ոք do որք
27 D զնշմարտութիւն
28 AB սուտութիւն
29 D քաղցրն d զ(քաղցրն)
30 $AEOT_1$ վայն
31 B արբուցելոցն
32 ՆՐ.Ն. լուրջ (եղելոցն)
33 AE թեովփիլոս BCDO թէովփիլոս
34 B *չիք* մերոյ D մերոց
35 CE ոչ հնութենէ D հընութեան
36 DT_1 սովորութեան
37 A այդ
38 ABCDEO զմի զնոյն ABCDE *չիք* եւ (զնոյն)
39 D յէութենէ d (յէութենէ)ն

իբրեւ մակարդ ինչ կաթին[1]՝ *յորովայնի*[2] *Կուսին մածոյց իւր մարմին ճշմարիտ ի կուսական արենէ*[3], *եւ ո՛չ ըստ ինքեան ինչ ենթակայացեալ*[4] *մարմին, այլ*[5] *աստուածային շարաւութեամբն շարժեցաւ մարմինն*[6] *ի գոլ մարմին, եւ բնութեամբ անկերպացաւ*[7] *բնութիւն մարմնոյն եւ եղեւ բնութիւն Աստուծոյ:* 225 *Զի նովաւ էառ*[8] *սկիզբն՝ գոլ բնութեան յապականացուէն*[9] *սկսեալ. եւ վասն այսորիկ*[10]՝ *անապական մարմին:* 226 *Զի որպէս արեգակն ընդմիջաբար*[11] *հանգէտ ընթացեալ՝ անապականութիւն յղութեանն*[12] *ի բաց փախուցեալ*[13] *զխաւար ապականութեան*[14], *եւ առեալ եղեւ այն, որ ինչ առողին*[15] *է բնութիւն, նոյնպէս եւ կամք առեցելոյն եւ որ ինչ զհետ երթայ բնութեանն*[16]*:* 227 *Իբրեւ ճառագայթք ճրագի, արեգականն հասեալ պայծառութեան առանց ի բաց բարձեցելոյ*[17]՝ *ոչ ուրեք*[18] *մնաց իւր անձնաւորութիւնն*[19], *այլ հզաւրագունին յաղթեալ, յինքն փոխարկեալ զաղաւտագունին զլոյս, եւ ոչ ինչ ընտրութիւն կամ միջոց կամ տեսութիւն ճառագայթիցն մնաց:* 228 *Այսպէս ո՛չ մարմնական բնութեան*[20] *կա՛մ կամաց, կա՛մ ներգործութեանց թիւ մնաց ի մարմնացեալ Աստուծոյ Բանին առնելոյ. քանզի բոլորն աստուածային կամք եւ ներգործութիւն ասի. զի մնաց Երրորդութիւնն*[21] *պարզ եւ անզանազանապէս անխառն ի նիւթականացս:* 229 *Եւ այսպէս ի կուսէն ծագեաց լոյսն ներշրջմամբն, որ յաշխարհի. ել նա ի կառս խաչին Աստուած մարդացեալ՝ լնլով զգրեալսն, եթէ* «Ելեր դու ի կառս քո. հեծելութիւնդ քո փրկեաց զաշխարհս ամենայն»˜, *եւ ի խաչէ անտի*[22] *ինքնիշխանական ձայնիւ արձակեաց զոգին մարդկային, որով էջն ի դժոխս ներքինս փրկել զ՚ի*[24] *նմա գերեալ հոգիսն:* 230 *Եւ նոյն աստուածախառն մարմնովն յարուցեալ՝ երեւեցաւ իւրոց ընտրելոց աշակերտացն*[25] *քառասնաւրեայ*[26] *ժամանակաւ. եւ յայտ յանդիման նոցա ի Ձիթաստանեաց*[27] *լեռնէն ամպաչու գնացիւք հրեշտակացն դասուք վերացաւ, ել նա ի բարձունս վերինս եւ նստաւ ընդ աջմէ մեծութեանն*[28] *Աստուծոյ Հաւր, որպէս ետես նախավկայն Ստեփաննոս*[29] *եւ զկնի՝ անաւթն ընտրութեան Պաւղոս:* 231 *Եւ եկեսցէ դարձեալ հանդերձ փառաւոր իւրով գալստեամբն*[30]՝ *դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, ո՛չ*[31] *եւս իբրեւ*[32] *զմարմին, այլ*[33] *եւ ոչ անմարմին*[34], *որովք*[35] *ինքն գիտէ բանիւք աստուածատեսակագոյն մարմնով, զի տեսցի յայնցանէ, որ*

1 C և կամ ինչ ինչ իբրեւ մակարթ կաթինն B մակարթ E կաթինն
2 ABOT$_1$ յորովայն
3 T$_1$T$_2$ ի կուսական յարենէ
4 ACO ենթակացեալ BD ինչ են թակացեալ
5 A այղ
6 B մարմին
7 CT$_1$ բնութեամբն կերպացաւ
8 A եառ
9 B յանապականացուէն
10 ABCDEO վասն այնորիկ
11 B ընդմէջաբար
12 BD յղութեան d (յղութեան)ն
13 T$_2$ փափուցեալ
14 B ապականութեանն
15 O առօղին o առողին
16 DT$_1$ բնութեան
17 BD բարձելոյ d (բարձ)ցե(լոյ)
18 CO ոչ ուրէք
19 T$_2$ անձնաւորութիւն
20 ACEO բնութեանն

21 BD երրորդութիւն d (երրորդութիւն)ն
˜ Հմմտ. Ամբ. Գ. 8
22 ACE անդի T$_2$ անտի
23 ABCDEO ինքն իշխանական
24 ABCDE զի d զ՚ի T$_1$ ըզի
25 A *չիք* աշակերտացն a աշակերտացն
26 A քառասնաւրեա BCDE քառասնօրեա
27 o ձիթաստանեայց
28 T$_1$T$_2$ մեծութեան
29 T$_2$ Ստեփանոս
30 A գալըստեմբեն
31 B և (ո՛չ)
32 A ոչ իբրև a ոչ ևս իբրև
33 A այղ
34 O *չիք* այլ եւ ոչ անմարմին o այլ եւ ոչ անմարմին
35 O որով

խոցեցինն, եւ կացցէ մնասցէ[1] *Աստուած արտաքոյ թանձրութեան. զի ո՛չ եւս իբրեւ զցաւղ ի վերայ գեղման իջանէ*[2], *ըստ առաջին գալստեանն*[3], *այլ*[4] *գայ*[5] *ահեղակերպ, լուսածագ, գեր ի վերոյ*[6] *ճառագայթիւք վեհագունեան, նորասքանչ, սքանչելի երեւմամբ, որպէս ինքն Փրկիչն ասէ, եթէ* «Եկեսցէ որդի մարդոյ փառաւք Հաւր եւ ամենայն հրեշտակք ընդ նմա»[ա], *եւ Դանիէլ*[7] *ասէ*[8], *եթէ* «Տեսանէի[9] ընդ ամպս երկնից իբրեւ որդի[10] մարդոյ՝ զի գայր»[բ]:

232 *Արդ դու խոստովանեսցի՞ս մի եւ անբաժանելի*[11] *ընութիւն*[12] *զեկեալն եւ զգալոցն յանուն*[13] *Տեառն եւ զերծցի՞ս ի բաժանմանէ*[14] *բաժանողաց*[15] *սրոյն*[16] *եւ յառաջահետեւող*[17] *հրոյն. արդեաւք*[18] *սակայն սիւնհոդոսացն լիցի՞ս կաճառակից, եւ ընդ մեզ երկրպագեսցե՞ս Երրորդութեանն*[19], *եւ փառաւորեսցե՞ս զՈրդի եւ զՀայր հանդերձ Հոգւովն սրբով*[20], *որ է աւրհնեալ*[21] *յաւիտեանս:* 233 *Ամէն*[22]*:*

ԳԼՈՒԽ[23] ԻԲ[24]

Թէ զի՛րդ[25] չարաչար մահուամբ մեռաւ[26] մետրապաւլիտն[27] Սեբաստիոյ[28], եւ վասն թագաւորացն[29] Բուլղարաց, որք սպանին զնա[30]

1 *Իսկ յետ ընդունելոյ զթուղթս զայս՝ ամաւթալից լինէր մետրապաւլիտն*[31] *այն:*
2 *Բայց ոչ ինչ թուլացաւ*[32] *յիւրմէ*[33] *չարութենէն:* 3 *Այլ*[34] *ի նմին ամի առաքեաց զնա թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց՝ խաղաղութիւն առնել:* 4 *Եւ նոցա խնդրեալ զքոյր թագաւորին Վասլի ի հարսնութիւն ինքեանց, եւ տուեալ թագաւորին կին մի ի ծառայից իւրոց ի կերպ քեռն*[35] *իւրոյ, առաքեաց ի ձեռն մետրապաւլտին*[36]*:* 5 *Եւ յերթալն*[37] *յաշխարհն Բուլղարաց՝ ծանեան զկինն*[38] *զայն, եւ դատեալ զմետրապաւլիտն*[39] *իբրեւ զշուն եւ խաբեբայ*[40] *ցաւղուն եւ ժժան*[41] *պատեալ զնովաւ՝ հրով տոչորեցին թագաւորքն Բուլղարաց:* 6 *Զի էին*[42] *նոքա երկու*[43] *եղբարք, որք Կոմսաձագքն*[44] *կոչէին, անուն երիցուն Սամուէլ*[45], *յազգէս*

1 D մընաացէ
2 CE իջանի
3 A գալըստեանն
4 A այդ
5 CD գա
6 D *չիք* գեր ի վերոյ d գեր ի վերոյ
ա **Մատթ. ԻԵ 31**
7 A դանիէղ
8 ABCE *չիք* ասէ a ասէ
9 A տեսանեի
10 B զորդի
բ **Դան. Է 13**
11 AO անբարժանելի BD զանբաժանելի
12 ABDO բնութեամբն T_1 բնութեամբ
13 C յանուան
14 AEO ի բարժանմանէ
15 ADEO բարժանողաց
16 T_2 սրբոյն (ABCOET_1 սրոյն)
17 BDEO յառաջահետեւող
18 ACE արդեւք d (արդեւ)o(ք)
19 BD երրորդութեան d (երրորդութեան)ն
20 D հոգւոյն սրբոյ d հոգւովն սրբով
21 A աւրհնեալն է CEO որ աւրհնեալն է
22 O ամէն եւ ամմէն D ամէն ամէն d ամէն

23 ABCO *չիք* գլուխ
24 AO (գլուխ) ԻԲ B *չիք* իբ
25 AB զիա՞րդ D (թէ) արդ d (թէ) զի (արդ)
26 ABCDEO սատակեցաւ
27 AE նետրապաւղիտն DO նետրապօլիտն
28 AO սեբաստիու BDE սեբաստու
29 CE թագաւորեկոյն
30 ABDOT_1 որ CE *չիք* որք սպանին զնա
31 A նետրապաւլիտն CEO նետրապօլիտն
32 A ոչինչ թուղացաւ O (բայց) ինչ ո՛չ թուլացաւ
33 E իւրմէ
34 A այդ
35 ACE քեռ
36 A նետրապաւղտին BCDEO նետրապօլտին
37 B յերթեալ
38 ABC զկին
39 A զմետրապաւլիտն BE նետրապօլիտն CDO զնետրապօլիտն
40 ADE զխաբեբա BO զխաբեբայ C խաբեբա
41 DO ժըժան
42 A (զի) եին
43 ABCDEO Բ (եղբարք)
44 CE կոմսաձագն B կամսաձագքն
45 A սամոյել BCDE սամայէլ

Հայոց, ի գաւառէն Դերջանայ, զոր ընդ գունդս[1] սաղարացն[2] տարեալ էր զնոսա Թագաւորն Վասիլ ի Մակեդոնիա[3] պատերազմել ընդ Բուլղարացն. որոց ի դիպող[4] ժամու ապստամբեալ ի Թագաւորէն[5] Յունաց՝ գնացին առ Թագաւորն Բուլղարաց, որ էր[6] կուրտ, եւ ըստ քաջութեան[7] իւրեանց մեծացան յաչս նորա[8]:

7 *Եւ ապա[9] յետ այսորիկ Թագաւորն Յունաց Վասիլ ի պատերազմի կալաւ[10] զԹագաւորն Բուլղարաց զկուրտն՝ զներքինին[11]:* 8 *Իսկ Կոմսաձագքն[12] տիրեալ ի վերայ աշխարհին Բուլղարաց՝ ընդդէմ կացին խիստ մարտիւք Թագաւորին Յունաց, զոր ըստ ժամանակին[13] ասասցուք:*

ԳԼՈՒԽ[14] ԻԳ[15]

Եթէ[16] ո՛րպէս չոգաւ զաւրաւք[17] Թագաւորն Յունաց Վասիլ[18] յաշխարհն Բուլղարաց եւ պարտեալ փախստեայ[19] այսրէն դարձաւ[20]

1 *Եւ զկնի այսորիկ ինքն[21] Թագաւորն Վասիլ զաւրաժողով եղեւ[22] գնալ յաշխարհն Բուլղարաց:* 2 *Եւ հաստաբուռն զաւրութեամբ երթեալ՝ ունէր զմիջոց աշխարհի նոցա լայն բանակաւ:* 3 *Եւ Բուլղարացն անձապարեալ կալան զնեղ տեղիս, զկիրճս կապանաց ճանապարհին (զի են վայրք մացառուտք եւ[23] դժուարագնացք), եւ ի բանտի արգելեալ զԹագաւորն Հանդերձ ամենայն զաւրաւքն՝ սրախողխող առնէին[24] զամենեսեան:* 4 *Այլ[25] Հետեւակագունդն[26] Հայոց ի մէջ առեալ զԹագաւորն[27] Վասիլ զկնի եւ յառաջոյ[28], ընդ այլ ճանապարհ լեռնագնաց տարեալ[29] հանին ի Մակեդոնիա[30]:* 5 *Եւ ամենայն հեծելագունդ զաւրն մատնեցաւ նոցա հանդերձ աւարաւն եւ պալատամբք[31] Թագաւորին:*

ԳԼՈՒԽ[32] ԻԴ[33]

Վասն երանելոյ բռնակալին Վարդայ[34] ի Բաղդատայ[35] եւ մտանելոյ[36] յաշխարհն Հոռոմոց[37]

1 *Եւ յայսմ ամի, որ էր ՆԼԵ թուականն[38] Հայոց, յորում չարչարեալ մեռանէր Գաբրիէլ՝ երէց[39] Սեբաստիոյ[40], եւ*

1 CE զունդն
2 ABCDEO սաղարանացն
3 ABCDO ի մակեդոն
4 BCDEO ի դիպօղ ժամու
5 A ապստամպեալ C ի թագաւորէ
6 E որ է
7 ACE ըստ քաջութեանն B ընդ *փխ* ըստ
8 O նոցա
9 BDT₁ *չիք* ապա C յապա
10 CE կալեալ
11 ABD զկուրտն a զներքինին O զկուրտն զներքինին BDT₁ *չիք* ներքինին
12 CE կոմսաճազն
13 ACDE ըստ ժամանակի d (ըստ ժամանակի)ն
14 ABCO *չիք* գլուխ
15 AO (գլուխ) իգ
16 A թե BCDEO թէ
17 C *չիք* զաւրաւք
18 ABCDEO *չիք* վասիլ
19 ABCDE փախստեա
20 ABCDEO եկն *չիք* դարձաւ
21 C *չիք* ինքն
22 D (զաւրաժողով) եղեւ

23 B *չիք* եւ (դժուարագնացք)
24 A սրախողխող առնեին
25 A այղ
26 D հետևակագունդն
27 C զթագաւոր
28 ABCO զկնի եւ առաջոյ D առ աջոյ
29 ACO ընդ յայլ լեռնագնաց արեալ o ընդ այլ E յայլ ճանապարհ BD լեռնագնաց արեալ b (ար)ար(եալ) O լեռնագնացեալ o (լեռնագնաց) տար(եալ)
30 ABCDEO մակեդովն
31 ABCDEO պաղատամբ e (պա)լ(ատամբ)
32 ABCO *չիք* գլուխ
33 AO (գլուխ) իդ D *չիք* իդ
34 DO վարդա
35 A ի բաղտատայ D ի բաղդատա
36 A մտանելո CE մտանել
37 ABCEO (յաշխարհն) յունաց
38 BD թվին EO թվական Co թվականն T₁ ի 435 թուին
39 BCD էրէց
40 ABCDEO սեբաստու

մետրապաւլիտն[1]*, որ էր պատճառ չարչարանաց*[2] *նորա, չարաչար մահու չարչարեալ ի Բուլղարս սատակէր վրէժխնդրութեամբն Աստուծոյ, եւ հարաւ զաւրն Վասլի յաշխարհին Բուլղարաց:*

2 *Ի նոյն*[3] *ամի թագաւորն Վարդ ելեալ ի Բաղդատայ*[4] *ի Մելտենի*[5] *մտանէ. վասն զի Իպն*[6] *Խոսրով, զոր յառաջն ասացաք, ի մահուանն*[7] *իւրոյ պատուէր տուեալ որդւոյն*[8] *իւրոյ՝ արձակել ի կապանաց զթագաւորն Վարդ, զի էր դաշնադիր երդմամբ:* 3 *Եւ նորա զինուք եւ*[9] *հանդերձիւք եւ երիվարաւք*[10] *արձակեալ զնա ամենայն իւրայովքն, եւ հանեալ*[11] *ըստ քաղաքն*[12] *Բաղդատայ*[13] *բացագոյն ինչ. ամենայն խառնիճաղանճ*[14] *բազմութիւն քաղաքին շարժեցաւ զկնի՝ սպանանել զնա:* 4 *Այլ վայրաբնակ Արապկացն ընդդէմ կացեալ*[15]*, առեալ զթագաւորն՝ ընդ անշէն տեղիս ածեն ի վրանս իւրեանց եւ անդուստ*[16] *արագ հասուցանեն ի Մելտենի քաղաք*[17] *ի Բաբելոնէ*[18] *յաւուրս ԼԱ:* 5 *Եւ ամենայն զաւրք աշխարհին առ հասարակ*[19] *ի հնազանդութիւն*[20] *գային, եւ Բատն Ապահունեաց, եւ Նփրկերտոյ ամիրայն, եւ վայրաբնակ Արապիկքն*[21] *որ ընդ նմա:* 6 *Եւ դարձեալ առաջին*[22] *խռովութիւնն*[23] *շարժեցաւ յաշխարհին*[24] *Յունաց:*

ԳԼՈՒԽ[25] ԻԵ[26]

Ելն Փոկասու-Վարդայ[27] եւ ունել զթագաւորն Վարդ եւ թագաւորել ինքեան

1 *Իսկ Վարդ, որ*[28] *եւ Փոկաս*[29]*, հրամանաւ Վասլի գայ ընդդէմ նորա ի պատերազմ ամենայն զաւրաւքն Յունաց եւ Վրաց:* 2 *Եւ բանս*[30] *պատրողականս առաքէ առ նա ի ձեռն հրեշտակաց իւրոց ասելով, եթէ*[31] *«Ե՛կ զի խաղաղութիւն արասցուք առ միմեանս*[32] *եւ ի միջի մերում բաժանեսցուք*[33] *զաշխարհս Յունաց՝ բառնալով զթագաւորութիւն*[34] *Վասլի»:* 3 *Որում հաւանեալ թագաւորն Վարդ՝ արձակեալ յինքենէ*[35] *զզաւրսն Տաճկաց. եւ ի հանդիպելն միմեանց՝ Վարդ, որ եւ Փոկաս*[36]*, ստեալ երդմանն իւրոյ, յետ աւուրց եւթանց*[37] *կալանաւոր*[38] *արարեալ զսիկլառոսն Վարդ*[39] *զինակիր պատրաստութեամբ հրամայէ*

1 AE նետրապաւղիտն CDO նետրապաւլիտն
2 T_2 սպանման
3 O ի սոյն (ամի)
4 A ի բաղտատայ BD ի բաղդատա
5 A ի մեղտենի
6 T_2 Իբն Խոսրով
7 T_1T_2 ի մահուան
8 T_1T_2 որդւոյ
9 BDT_1 *չիք* եւ (հանդերձիւք)
10 ABC երիւարաւք
11 C *չիք* զնա ամենայն իւրայովքն եւ հանեալ E ամենայնիւ *փխ* ամենայն
12 ABCDE ըստ քաղաքին O ըստ քաղաքըն
13 A բաղտատայ O բաղդադայ o (բաղդա)տ(այ)
14 ACO խառնինաղանջ B խառնինաղանն
15 ABCDEO ընդդէմ կալեալ
16 O անտուստ
17 A ի մելտինն քաղաքն O ի մելտինի
18 A բաբիղովնէ BDO ի բաբելովնէ
19 O առհասարակ
20 A ի հնազանդդութիւն D ի հընազանդութիւն

21 B արապիկք
22 D յառաջին
23 B խռովութիւն
24 CO յաշխարհին հունաց
25 ABCO *չիք* գլուխ
26 AO (գլուխ) իե D *չիք* իե
27 AO փովկասայ վարդայ E փոկասայ D վարդա C փոկասայ վարդայ
28 CE *չիք* եւ (փոկաս)
29 DO փովկաս
30 A և (բանս)
31 A եթե
32 O ընդ (միմեանս)
33 AO բարժանեսցուք
34 ACEO զթագաւորութիւնն
35 A (արձակեալ) յինքեան B ինքնէ
36 CDEO փովկաս
37 O եօթեանց T_1T_2 եօ թանց
38 BCDEO կալանաւորս (արարեալ) A կալանաւոր a (կալանաւոր)ս
39 A զսիկլառոս վարդ O զսիկլաւորս վարդ o զսիկլառոսն

տանել ի բերդն Ժեռաւս[1]*:* 4 *Իսկ տաճիկ զաւրն, որ արձակեալ էին*[2] *ի սիկլառոսէն, երթեալ ի բնակութիւնս իւրեանց. եւ յոր֊ ժամ լուան զհամբաւ ունելոյ սիկլառոսին ի Հարաւ քաղաքի*[3] *գերեն առիւ ի Հարաւոյ*[4] *մինչեւ յԱպահունիս*[5]*:*

5 *Եւ Վարդն, որ եւ Փոկաս*[6]*, ի ՆԼԵ թուականին*[7] *թագաւոր բռնակալ եղեալ՝ ճակատս տալով ընդ թագաւորական քա֊ ղաքին Կոստանդնուպոլսի*[8] *հանդերձ ամե֊ նայն Յունաց եւ Վրաց զաւրուն ամս եր֊ կու*[9]*:* 6 *Որ եւ ընդդէմ թագաւորական քա֊ ղաքին ամրոց շինեալ՝ եւ զՏլփինաս*[10] *մա֊ ժիստռոս հանդերձ զաւրականաւք պահա֊ պան կացուցանէ, զի մի՛ եւ լիցի ի քաղա֊ քէն*[11] *կամ մուտ արտաքնոցն:* 7 *Այլ պահա֊ պան նաւահանգստին*[12] *ուխտ խաղաղու֊ թեան առ թագաւորն Վասիլ հաստատեալ*[13] *զամենայն զաւրս քաղաքին եւ որ ինչ ա֊ րեւմտեայ*[14] *կողմանցն՝ ի միում գիշերի յայսկոյս*[15] *անցուցանէր, որք ելեալ*[16] *ըստ թիկանցն կողմանէ ամրոցին՝ ղաւղեալ թաքչէին*[17]*:* 8 *Իսկ ըստ քաղաքին կողմա֊ նէ*[18] *յառաւաւտանալ ժամուն նաւս պատե֊ րազմականս*[19] *պատրաստեալ մոմեղինաւք՝ գալ ընդդէմ ամրոցին. որոց տեսեալ որք*[20] *յամրոցին՝ ելանէին*[21] *ի պատերազմ ընդդէմ նոցա:* 9 *Իսկ ղաւղեալ զաւրն ի թիկանց կողմանէ յարուցեալք ի վերայ՝ սրախող֊ խող եւ ծովընկէց առնելով զզաւրսն Տլփի֊ նասայ՝ ձերբակալ արարին եւ զՏլփինաս*[22] *գլուխ զաւրուն, զոր յանդիման արարին Վասլի*[23] *թագաւորին. եւ*[24] *դատապարտե֊ ցաւ ի փայտ ելանել:* 10 *Այս եղեւ*[25] *ի ՆԼԷ թուականին*[26]*:*

ԳԼՈՒԽ[27] ԻԶ[28]

Գալն Փոկասու-Վարդայ[29] յեզր[30] ծովուն զաւրաւք, եւ ելանելն[31] Վասլի եւ սպանանելն[32] զնա

1 *Իսկ Փոկասու-Վարդայ*[33] *արձակեալ յինքենէ զզաւրսն Վրաց*[34]*, եւ ինքն ամե֊ նայն զաւրաւքն*[35] *Յունաց խաղայ յեզր ծո֊ վուն:* 2 *Իսկ ի գալ ամին միւսոյ*[36]*, մինչ֊ դեռ*[37] *գարնանային էր ժամանակն, թագա֊*

1 BCE ժեռաւս
2 A արձակեալ եին
3 T_1T_2 ի ժեռաւս քաղաքի
4 ACEO ի հարաւայ BD գերեն առիս ի հարաւայ d գերի առին T_1T_2 (գերի առին) ի հարաւոյ
5 B յապահանիս
6 ACO Եւ վարդ որ և փովկաս E *չիք* (որ) եւ E փով֊ կաս
7 ABCDEO *չիք* ի (ՆԼԵ) թվին CDO թվականին
8 A կոստանտնուպօլիսի BCO կոստանդնուպօլսի D կոստանտընու պաւլսի
9 ABCDEO ամս Բ
10 BO զտլփինոս C զտալփինոս E զտալփինաս D զըտլփինոս
11 ACDEO (զի մի ել լիցի) քաղաքին
12 AB նաւահանգըստին
13 BD հաստատեցին d հաստատեալ
14 ABCDE արևմտեա
15 CD յայս կոյս (անցուցանէր)
16 D *չիք* ելեալ d ելեալ
17 A թաքչեին a (կրկնում է)՝ ամրոցին ղօղեալ թաք֊ չէին, իսկ ըստ քաղաքին կողմանէ
18 CE կողման և
19 B պատրաստականս *փխ* պատերազմականս
20 T_1T_2 որ
21 A ելանեին
22 A զտլփինոա CE զտլփինոայ O ըզլփինոս BD զտլփինոս
23 AC վասլի թագաւորին B թագաւորին վասլի DT_2 վասիլ թագաւորին
24 ABCDEO *չիք* եւ
25 B *չիք* այս եղեւ
26 BD թվին C թվականին
27 ABCO *չիք* գլուխ
28 AO (գլուխ) ԻԶ B *չիք* ԻԶ
29 A գնալն փոկասայն վարդայ B գնալ O գալն փով֊ կասայ վարդայ
30 B եզր
31 BD ելանել
32 ABCDEO սպանանել
33 A փոկասայն վարդայ CE փոկասն այն վարդայ O փոկաս այն վարդայ
34 A զաւրսն a զ(զաւրսն) E զզաւրն վրաց D զզօրս վրաց
35 B *չիք* զզաւրսն վրաց եւ ինքն ամենայն զզաւրաւքն D զաւրովք
36 B միւսոյն DT_1 միւսուն
37 CE մինչ

ւորն Վասիլ հանդերձ եղբարբն Կոստան-
դեաւ[1] *եւ ամենայն զաւրաւքն արտաքս ե-*
լեալ, յերկուս[2] *բաժանեալ զզաւրսն, մասն*
մի ընդ ծով առաքէ ի վերայ բանակին
Վարդայ, որք եկեալ հրով լուցին զնաւս
նորա յեզր ծովուն: 3 *Եւ ինքն Թագաւորն*
ցամաքաւն եկեալ[3] *մերձենայր ի բանակն.*
եւ ի լուցանելն[4] *նաւացն*[5]*, զի զայն նշա-*
նակ[6] *տուեալ էր, հնչեցուցանել*[7] *հրամա-*
յէր[8] *զպատերազմական փողսն. եւ չփոթեալ*
բանակին Վարդայ[9] *ահաբեկ լինէին*[10] *ի*
փախուստ դառնալով: 4 *Մեռաւ եւ ինքն՝*
Վարդ բռնակալ[11] *Թագաւորն*[12]*, չարաչար*
մահուամբ ի ՆԼԸ Թուականին[13]*:*

ԳԼՈՒԽ[14] ԻԷ[15]

Յաղագս երեւման աստեղն եւ շարժման[16] Կոստանդնուպոլսի[17] եւ մահ ապստամբին[18] Զորտուանէլի[19]

1 *Ի սոյն ամի, որ էր ի ՆԼԸ Թուակա-*
նին[20]*, նիզակաւոր աստղն կրկին անգամ*
երեւեցաւ յամսեանն[21] *Քաղոց, որ աւր ԺԵ*
էր[22] *ամսոյն, ի տաւնի փոխման ամենա-*
սուրբ Կուսի[23] *Աստուածածնին, յարեւելից*
կուսէ երեւեալ[24] *եւ զնշոյլս*[25] *լուսոյն ընդ*
հարաւ առաքէր աւուրս ինչ. եւ ապա փո-
խեալ[26] *յայնմ տեսութենէ՝ կայր ի վերայ*
արեւմտեայ[27] *աշխարհին ընդ մուտս արե-*
ւուն՝ զնիզակաձեւ լոյսն ընդ արեւելս[28]
ձգելով:

2 *Եւ զկնի սակաւ աւուրց շարժեցաւ*
աշխարհն Յունաց ահաւոր դղրդմամբ,
մինչեւ կործանել[29] *բազում քաղաքաց եւ*
գիւղից[30] *եւ գաւառաց, եւս առաւել ի*[31]
Թրակացւոց եւ Բիւթանացւոց աշխարհին[32]
հանդերձ ծովովն, որ ի մէջ նոցա ծածա-
նեալ[33] *ծփէր սաստնմամբ, մինչեւ ի նոյն*
ինքն Թագաւորական քաղաքին Կոս-
տանդնուպոլսի[34] *մեծաշուք եւ բազմա-*
պայծառ զարդ[35] *հրաշատեսիկ սեանց*[36] *եւ*
պատկերաց եւ եկեղեցեաց մեծամեծաց
կործանեալ փլուզանիւր[37]*, եւ*[38] *նոյն ինքն*
Սոփիայն, այն[39]*, որ կաթողիկէն է՝ հերձա-*
նիւր պատառմամբ վերուստ ի վայր:
3 *Վասն որոյ բազում ջան եղեւ արհեստա-*

1 ADO կոստանտնեաւ BC կոստանդնեաւ E կոս-տանդնաւ
2 T_1T_2 և (յերկուս)
3 A *չիք* եկեալ (մերձանայր) O եկեալ մերձեցաւ
4 BCEO ի լուցանել
5 T_1T_2 նաւուց
6 AB նշան a (նշան)ակ
7 D հընչեցուցանել
8 AO հրամայէ
9 D վարդա
10 A ահաբեկ լինեին
11 E ինքնակալ
12 BD թագաւորին
13 a (վերանորոգուած) ի ՆՂՋ թվականին BDO T_1 *չիք* ի ՆԼԸ թուականին
14 ABCDO *չիք* գլուխ
15 AO (գլուխ) իէ D *չիք* իէ
16 ACEO շարժմանն
17 A կոստանտնու... a (կոստանտնու)պօլսի D կոս-տանտնուպօլսի BCO կոստանդնուպօլսի
18 AB ապստամպին
19 A չորտուելի CE չորտուանիլի BD չորտուանելին
20 ABCDEO *չիք* ի (ՆԼԸ) CO թվականին BD թվին
21 C ամսեանն
22 B *չիք* էր
23 CE կուսին
24 C երևել
25 A զնշոյղս
26 BD *չիք* ապա փոխեալ BDT_1 (և) ամփոփեալ
27 ABCDE արևմտեա
28 A ընդ յարևեալս CEO ընդարևելս o արևելս
29 ABCE կործանիլ
30 B գեօղից CE գեւղից
31 ABCDO *չիք* ի
32 R в странах Тракии и Византии T_1T_2 Բիւզանդացւոց (Հմմտ. ABCODE եւ Բիւթանացւոց) ABCDEO աշխարհին
33 A ծածկեալ a (ծածկ)ե(ալ) BDEO ծածկեալ C ծածեալ
34 A կոստանտնուպաւղսի B քաղաքն կոստանդնու-պօլիս CO քաղաքին կոստանդնուպօլսի
35 T_2 զարդ
36 D սեանցն
37 A *չիք* եւ (նոյն ինքն)
38 ACDEO նոյն ինքն սոփի o սոփիայն T_1 փլիւզանիւր
39 T_1T_2 *չիք* այն (որ)

ւոր ճարտարացն Յունաց առ ի վերստին[1]
նորոգել: 4 Այլ[2] անդ դիպեալ ճարտարա-
պետին Հայոց Տրդատայ[3] քարագործի՝
տայ[4] զաւրինակ շինուածոյն[5], իմաստուն
հանճարով պատրաստեալ զկաղապարս
կազմածոյն եւ սկզբնաւորեալ զշինելն. որ
եւ գեղեցկապէս շինեցաւ պայծառ քան
զառաջինն:

5 Այլ[6] դեռ եւս մնացեալ էր յապստամ-
բացն[7], որ ընդ Փոկասուն[8] Վարդայ[9] Զոր-
տուանէլ[10] մաժիստրոսն՝ եղբաւրորդի
Թոռնկայ[11] աբեղայի, որ բռնացեալ էր ի
կողմանս Դերջանայ[12] եւ Տարաւնոյ[13]:
6 Յորոյ վերայ առաքէ թագաւորն Վասիլ
զԺանն պատրիկ, որ եւ Պոռտից[14] կոչիւր:
7 Որ եկեալ պատերազմեցաւ միանգամ. եւ
յերկրորդումն սպան զնա ի դաշտին Բա-
գառճոյ[15], ի Դերջան գաւառի, ի ՆԼԹ
թուականին: 8 Եւ յայնմհետէ խաղաղա-
նայր[16] երկիրն[17] Յունաց՝ ընդ ձեռամբ
Վասլի նուաճեալ:

ԳԼՈՒԽ[18] ԻԸ[19]

Յաղագս մերժելոյ[20] զԹեւտաս[21] ի թագաւորութենէն[22] Ափխազաց[23] եւ թագաւորացուցանելոյ զԲագարատ՝ որդի Գուրգենայ[24]

1 Բայց սակաւ ամաւք[25] յառաջ քան
զայս՝ զթագաւորն Ափխազաց[26] զԹեւ-
տաս[27] կուրացուցին մեծամեծք աշխարհին՝
բառնալով ի նմանէ[28] զթագաւորու-
թիւնն[29]:

2 Եւ կիւրապաղատն[30] Տայոց Դաւիթ եւ
Սմբատ[31] արքայ Հայոց թագաւորեցուցին
Ափխազաց[32] զՍմբատ[33] որդի Գուրգե-
նայ[34], թոռն Բագարատայ[35] թագաւորին
Վրաց: 3 Եւ մեռեալ հանւոյ[36] նորա՝
հաւն[37] նորա Բագարատ այլ կին արա-
րեալ, որ հալածէր զԳուրգէն[38] որդի Բագ-
արատայ ի հայրենեացն:

4 Յայսմ[39] պատճառէ որդին Գուրգե-
նայ՝ թագաւոր Ափխազաց[40] խաղայ[41] զաւ-
րաւք բազմաւք ի Սարմատացւոց աշխար-

1 DO վերըստին
2 A այղ
3 D տրդատա
4 D տա
5 C շինուածուն
6 A այղ
7 AB յապստամպացն D յապըստամբացն E յապս-տամբացն
8 ABCDEO փոկասայն T_2 փոկասուն
9 BD վարդա
10 CE չորտուանել
11 D (եղբորորդի) թոռնկա
12 D դերջանա
13 C տարաւնւոյ
14 C կոչի իւր T_1T_2 Պոռտեզ
15 T_1 Բագառջոյ
16 A խաղաղայր a (խաղաղ)ան(այր)
17 T_1T_2 աշխարհն (AC երկիրն)
18 ABCO *չիք* գլուխ
19 AO (գլուխ) ԻԸ
20 A յաղագս մերժելո
21 A զթաւտաւս O զթոտոս B զթաւտոն C զթոտաս
22 BDT_1 ի թագաւորութենէ T_2 ի թագաւորութենեն
23 A ափխզաց
24 A Գուրգենոյ O Գորգենայ D Գուրգենա
25 CE (բայց) սակաւամարտք
26 A ափխզաց
27 ABCDEO զթոտոս
28 BDT_1 *չիք* ի նմանէ
29 D զթագաւորութիւն
30 ABCDOE կիւռապաղատն տայոց
31 BD սմպատ O զսմպատ
32 A ափխազաց
33 O զսմպատ
34 D Գուգենա E զգուրգեն
35 C բագարատ D բագարատա
36 ABCODE հանու
37 ABCODE հաւ նորա D *չիք* հաւն նրա d հաւն նորա
38 AE զգուրգեն
39 ABCODE յայս
40 A ափխազաց
41 BDT_1 խաղաց

հէն ի վերայ կիւրապաղատին Տայոց[1] Դաւթի եւ հաւուն իւրոյ Բագարատայ, յայսկոյս անցեալ[2] ընդ կովկասային լերինսն, գայ[3] բանակի յեզերս Կուրն կոչեցեալ գետոյ:

5 *Եւ կիւրապաղատն Տայոց[4] Դաւիթ եւ*
թագաւորն Վրաց Բագարատ առաքեն առ
թագաւորն Հայոց Սմբատ[5]՝ կոչել յաւգնա-
կանութիւն[6] իւրեանց: 6 *Եւ նորա առեալ*
զամենայն զաւրս[7] Հայոց եւ զԳագիկ՝ զեղ-
բայր[8] իւր, գնաց առ նոսա ի գաւառն Ջա-
ւախաց. եւ[9] բանակին[10] ի գիւղն[11], որ կոչի
Դլիւեկն[12], եւ մանուկն Աբաս՝ թագաւորն
Կարուց[13], կարմրազգեստ զգունդն իւր ու-
նելով: 7 *Եւ ամենայն զաւրն Վրաց եւ*
Վասպուրականի, Սիւնեաց եւ Աղուանից
իշխանքն[14] միահաւաք լինէին[15] ընդդէմ
Ափխազաց[16] զաւրուն: 8 *Որոց երկուցեալ՝*
զխաղաղութիւն խնդրեն[17] եւ սէր հաստա-
տեն առ միմեանս[18]: 9 *Կիւրապաղատն[19]*
Դաւիթ խնդրէ ի թագաւորէն Ափխազաց[20]
զբերդն Սակուրէթ[21], եւ առեալ տայ[22] թա-
գաւորին Հայոց Սմբատայ[23]՝ շնորհ նմա ա-
ռարեալ վասն աւգնականութեանն[24]. զոր ի
մահուն Սմբատայ[25] դարձեալ հանեն[26] ի
Հայոց զբերդն Սակուրէթ[27]: 10 *Բայց յայն-*
ժամ զխաղաղութիւն առ միմեանս հաս-
տատեալ՝ դառնան[28] յիւրաքանչիւր բնա-
կութիւնս: 11 *Այս եղեւ ի ՆԼԷ թուակա-*
նին[30]:

ԳԼՈՒԽ[31] ԻԹ[32]

Յաղագս չար գործոցն[33] Սմբատայ[34] եւ մահ նորին[35]

1 *Եւ յորժամ յաջողեցաւ[36] գործ թագա-*
ւորին Հայոց Սմբատայ[37] ի ներքնոց եւ
յարտաքնոց[38], եւ մեծացաւ յոյժ ի յղփու-
թիւն[39] հացի եւ ի լիութիւն գինւոյ, անաւ-
րինեցաւ նա. բարձրացաւ սիրտ նորա եւ
բարձրացաւ առաւել քան զինքն: 2 *Գոր-*
ծեաց նա երիս չարս[40] եւ դժուարինս առ ի
յասել[41] եւ արժանի արտասուաց:
3 *Առաջին՝ զի այրեաց նա հրով զայր*
ոմն անմեղ այսպիսի պատճառաւ: 4 *Էր*
նորա համբարանոց[42] խոտի եւ աւրանի[43] ի

1 ABCOD կիւռապաղատին BDT$_2$ *չիք* տայոց
2 DE յայս կոյս B անցել
3 CD գա
4 ABCODE կիւռապաղատն BD *չիք* տայոց
5 O սմպատ
6 BOD յաւգնութիւն o (յաւգն)ակն (ութիւն)
7 ACOE զաւրսն
8 C զգակիկ CO զեղբայրն B զեղբայր
9 AO *չիք* եւ
10 A բընակին (ի գեւղն) *փխ* բանակին BD *չիք* եւ բանակին d բնակին *փխ* բանակին
11 C ի գեղն BO ի գեօղն
12 C զիվեկն E զիւեկն T$_1$T$_2$ դլիվեկն
13 C կարուրց
14 ABCODE իշխանին
15 A լինեին
16 A ափխզաց
17 CE խնդրէին
18 A առ մի միմեանս
19 ABCODE կիւռապաղատն
20 A ափխզաց a (ափխ)ա(զաց)
21 ABODE սակուրեթ
22 CD տա
23 D սմբատա O սմպատայ
24 BDT$_1$ վասն օգնականութեան
25 BCD սմբատա O սմպատայ
26 T$_1$T$_2$ հանին
27 D զբերթն ABODE սակուրեթ
28 O դարձան o դառնան
29 C իւրաքանչիւր
30 A ի ՆԼԷ թւականին CO թվականին BD ՆԼԷ թվին
31 ABCO *չիք* գլուխ
32 AO (գլուխ) իթ CO *չիք* իթ
33 A յաղագս չարեացն B չարագործոյն
34 D սմբատա O սմպատայ
35 AB մահ նորա O մահու նորա
36 AC յաջողեալ էր (գործ) B յաջողեալ
37 A սմպատա O սմպատայ D սմբատ
38 BC արտաքնոց
39 A ի յղբութիւն B ի յղփութենէ
40 B չարիս
41 ABCODE եւ (դժուարինս) O դժւարինս
42 ACDE ամբարոցք BO ամբարանոցք
43 B աւարանի *փխ* օրանի D աւրանի d օրանի

*քաղաքն[1] Անւոյ, ի բազում ամաց կու-
տեալ. եւ լուցին զնա հրով:* 5 *Եւ այր ոմն
ի քաղաքին ցնորեալ ի խելաց՝ մաղա-
կաթ[2] գոլով, եւ աղաւթէր նա յառաւաւ-
տանայ ժամուն յեկեղեցւոջն ընդ ժողովր-
դեանն[3]. եւ ելեալ բառնայր զբով կրակին,
որով զխունկն բուրեցուցանէին[4]:* 6 *Եւ ա-
սեն մարդիկ[5]. «Զի՞նչ է այդ[6]», եւ նա ասէ.
«Երթամ այրել զհամբարանոցս[7] թագաւո-
րին»:* 7 *Եւ եկեալ պատմեցին թագաւորին,
եւ նա հրամայեաց նախ[8] զաչսն փորել[9] եւ
ապա՝ ծղով եւ եղեգամբ[10] պատել եւ հրոյ
ճարակ տալ:* 8 *Եւ արարեալ այնպէս՝ ընկե-
ցին արտաքոյ քաղաքին:*

9 *Եւ անապատաւոր[11] կրաւնաւորաց ո-
մանց ի քաղաքին հանդիպեալ՝ զլուրն
լուան եւ յողորմելի տեսութիւնն[12] ժամա-
նեցին. կամեցան հողոյ տալ զքրիստոնէին
մարմինն[13], եւ թաղեցին ըստ աւրինի
քրիստոնէից:* 10 *Իսկ թագաւորն լուեալ[14]
ցասմամբ մեծաւ բարկացաւ, հրամայէ ի
գիշերի հանել եւ շանց[15] ընկենուլ զքրիս-
տոնէի[16] մարմինն զխանձողեալ:* 11 *Եւ
կրաւնաւորացն յառաւաւտանալ աւուրն[17]
կամեցեալ ելանել ընդ դուռն քաղաքին՝
երթալ ի բնակութիւնս իւրեանց, եւ տե-
սեալ[18] զնա ի գիշերի[19] շանց եղեալ եւ
ձայնս բարձեալ՝ լացին[20] ի վերայ ողորմե-
լի տեսութեանն. բարբառեցան եւ թագա-
ւորին անէծս[21] ցաւագինս, եւ առ զայրա-
նալ սրտիցն՝ ասացին. «Այսպէս եւ նորա
ոսկերացն ելանել[22] ի գերեզմանէն»:* 12 *Որ
եւ կատարեցաւ իսկ:*

13 *Եւ երկրորդն ի չարեացն[23] զի
ստեաց նա երդմանն. զոր հաստատեալ էր
նա առ ամիրայն Գողթան, զոր նա ըստ
հեթանոսական դենին[24] պահեաց, եւ սա
քրիստոսական աւրինաւք[25] ոչ պահեաց.
այլ ուխտադրուժ եղեալ՝ տայ[26] զզաւրսն[27]
Հայոց աւգնական Սալարին[28] ամիրայա-
ցուցանել[29] զնա, որ մերժեալն էր յԱստու-
ծոյ[30]. եթէ[31] ոչ էր խափանեալ ի կասկածա-
նաց[32] նենգոյ եղբաւր իւրոյ[33] Գագկայ:*

14 *Եւ երրորդ չարն սարսափելի եւս է,
զի զդուստր քուերն[34] իւրոյ էառ[35] խառ-
նակութեամբ:*

15 *Եւ այսու ամենայն չարեաւք[36] բար-
կացոյց նա զանբարկանալին Աստուած. եւ
անդէն եհար Աստուած ցասմամբ մեծաւ
նախ զկինն զայն եւ սատակեաց[37], եւ թա-
գաւորին կոծ մեծ արարեալ ի վերայ[38] նո-*

---

1 B ի քաղաքին
2 A մաղասակաթ գոլով
3 ACOE (ընդ) ժողովրդականսն BD ժողովրդեանսն d ժողովրդեանն
4 AC զխունգն A բուրեցուցանեին OCE բուրացուցանէին
5 ACOE մարդիկն
6 BD զինչ այտ
7 BC զամբարնոցս
8 BD *չիք* նախ d նախ
9 D փորել զաչս d զաչս փորել
10 D եղեգամբ
11 ABCODE յանապատաւոր
12 BD տեսութեան
13 T_1T_2 մարմին
14 A թագաւորին լուեալ
15 B ի (շանց ընկենուլ)
16 CO զքրիստոնէին (մարմինն)
17 B յաւուրն C աւուրցն
18 E տեսին
19 T_1T_2 զէշ O (եւ) տես (շանց եղեալ) o (տես)եալ զնա ի գիշերի (շանց եղեալ)
20 T_2 լային D ողորմելի տեսութեան d (տեսութեան)ն
21 B յանէծս
22 B ելեալ
23 ABDCOE և երկրորդ զարեացն
24 O (ըստ) սովորութեան (հեթանոսական դենին)
25 O օրհնօքն
26 CD տա
27 O զզօրն (հայոց)
28 A սաղարին
29 O ամիրացուցանել
30 B աստուծոյ
31 A եթե
32 A ի կասկած a ի (կասկած)անաց
33 ABCDE (եղբաւր) նորա D գագկա
34 A (զդուստր) քըւերն (իւրոյ) D դուստր d զդուստր
35 AD եառ
36 A չարեւք D չարիւք
37 ABCODE սատակեցաւ
38 A ի վերա

րա, հարաւ եւ ինքն բորբոքմամբ տապոյ
բոցակէզ ցաւոց. եւ մեռաւ անդէն[1] եւ թա-
ղեցաւ ի նմին քաղաքի ի ՆԼԸ թուակա-
նին[2]:

16 *Եւ ապա կին ոմն[3] ի քաղաքէն երագ*
պատմէր[4] յաւուրս բազումս[5], թէ[6] «Թագա-
ւորն Թմբրական դեղովք[7] դնի ի գերեզմա-
նի, եւ կենդանի է, եւ երեւեցաւ ինձ»:
17 *Եւ համբաւ դղորդէր[8] զքաղաքն[9] ամե-*
նայն, մինչ եղբայր նորա Գագիկ հրամա-
յէ[10] նոյն աւն[11], որ զդի այրեցեալ մեռե-
լոյն եհան, երթալ[12], հանել եւ տեսանել եւ
պատմել քաղաքին եւ զաւրացն, եթէ[13] ա-
հա՛ մեռեալ[14] է: 18 *Եւ այսպէս յայլմէ*
այլ[15] պատճառով զբան կրաւնաւորացն
կատարեաց Տէր, վասն զի արդարադատ է՝
զմասնաւորն աստ՝ եւ զբովանդակն առ
հանդերձեալսն[16] հատուցանելով[17] ամենե-
ցուն:

1 A անդրէն *փխ* անդէն
2 A ՆԼԸ թուականին O ի ՆԼԸ թվականին BD թվին
3 A Եւ ապա կին ոմն OBDT$_1$ եւ կին մի OB *չիք* ապա
4 OT$_1$ երազ պատմէր ի քաղաքին B *չիք* ի քաղաքին
5 B աւուրս բազումս T$_1$T$_2$ զաւուրս բազումս
6 A թե
7 CDE թըմբրական դեղաւք
8 d (համբաւ)ն E դղըրդէր T$_1$T$_2$ համբաւն դղրդէր
9 ABODE քաղաքն
10 A հըրամայէր
11 C առնել *փխ* առն
12 BD երթեալ d երթալ
13 A եթե
14 C մեռեալ է
15 A յայլմէ յայդ CDE յայլմէ յայլ B յայլ մի յայլ
16 DT$_1$ առ հանդերձեալն
17 ACODE հատուցանել T$_1$T$_2$ հատուցանելով

ԳԼՈՒԽ[18] Լ[19]

Յաղագս թագաւորելոյն Գագկայ[20], եւ որ ինչ յաւուրս[21] նորա գործեցաւ[22]

1 *Եւ իսկ եւ իսկ զկնի Սմբատայ[23], ի*
նոյն[24] աւր՝ թագաւորեաց Գագիկ եղբայր
նորա ի ՆԼԸ թուականին[25], յաւուրս ձմե-
րայնոյ, ի քաղաքին Անւոյ[26]:
2 *Եւ տիրեաց նա յոլով բերդից եւ գա-*
ւառաց ի սահմանացն[27] Վայոց ձորոյ եւ
Խաչենոյ[28] եւ Փառիսոսոյ՝ առաւել քան
զեղբայր իւր. եւ ոչ ոք էր, որ զարհուրե-
ցուցանէր զՀայաստանեայսս[29] մինչեւ
ցաւր գրելոյ իմոյ զբան յիշատակիս այսո-
րիկ: 3 *Զի էր այր սրամիտ եւ վարժ ի պա-*
տերազմի եւ առատաձեռն ի բաշխելն. եւ
զբաժ հարկաց յոլովից տեղեաց[30] ազա-
տեաց, եւ զկիւրակէիցն զցայգապաշտաւն
սաղմոսերգութեամբ[31] կատարէր: 4 *(Աւա՛ղ*
միում չարին, որ արգել զբան գովեստի
պատմութեան իմոյ):
5 *Այլ[32] կին նորա Կատրամիդէ թագու-*
հի բարեպաշտուհի եղեալ, որ էր դուստր
Վասակայ[33]՝ Սիւնեաց իշխանին[34], շինեաց
զհիմնարկեալ[35] եկեղեցին Սմբատայ[36] ա-

18 ABCO *չիք* գլուխ
19 A (գլուխ)ի *փխ* Լ O (գլուխ) Լ
20 D գագկա E գագակայ
21 C աւուրս նորա
22 ABCOE *չիք* գործեցաւ
23 D սմբատա d (սմբատա)յ O սմպատայ
24 ABCODE *չիք* ի (նոյն)
25 A ի ՆԼԸ թու. D ի ՆԼ և Ը BD թվին CO թվականին
26 A անուոյ
27 B ի սահմանս
28 C խաչկենոյ
29 ACODE զհայաստանայսս T$_1$ զՀայաստանեայս
30 A տեղաց a (տեղ)ե(աց)
31 A զկիւրակէացն ցայգսն պաշտաւն սաղմոսերգու-թեան (կատարէր) B զկիւրակէից CE զկիւրա-կեացն... O զկիւրակէացն զցայգսն (կատարէր)
32 A այդ
33 B վասակա
34 T$_2$ իշխանի
35 C զհիմն արկեալ *փխ* հիմնարկեալ
36 DO սմպատայ

մենապայծառ վայելչութեամբ, բարձրա~
բերձ կամարաւք գմբէթաւորեալ[1] խորան
երկնանման, եւ զարդարեաց ի զարդ ծի~
րանեծաղիկ[2], ոսկեթել[3] նկարագործ ան~
կուածոց[4], արծաթեղէն եւ ոսկեղէն անաւ~
թոց եւ բազմապայծառ լուսատու[5] անաւ~
թոց[6] վայելչութեամբ, որովք ջահանայր
ըստ երկնային կամարին կաթողիկէն[7]
սուրբ, որ ի քաղաքին Անւոյ[8]:
6 ***Իսկ եղբաւրորդին[9] նոցա՝ Սմբատայ[10]***
եւ Գագկայ, Դաւիթ՝ որդի Գուրգենայ
հանդերձ եղբարբն իւրով Սմբատաւ[11] ունի
զկողմանս Տաշրաց[12] եւ զՎրաց դաշտի[13].
զՇամշուլտեայ[14] մեծ քաղաքանիստ
դղեակն նիստ[15] արքունական պատրաս~
տեալ ինքեան՝ արագապէս տիրէ քաղա~
քին Դմանեաց, հնազանդեցուցանէ[16] եւ[17]
զամիրայն Տփղեաց[18] քաղաքաւն իւրով:
7 ***Եւ ի պատանեկութեան[19] տիս պատանի[20]***
եղեալ չքեղաշուք հասակաւ եւ վայելչու~
թեամբ՝ իմաստնանայր[21] հանճարով, հա~
ճոյ[22] Աստուծոյ եւ մարդկան, արիացեալ
քաջութեամբ, քաջազաւր զաւրութեամբ[23]
յաղթող[24] եղեալ ամենայն[25] հակառակոր~
դաց իւրոց:
8 ***Եւ ամիրայն Գանձակայ[26] Փատլունն***
փութացաւ պատերազմել ընդ նմա՝ զի մի՛
զաւրացեալ նկուն արասցէ զնա: 9 ***Իսկ***
Դաւիթ քաջապինդ[27] սրտիւ պատերազ~
մեալ՝ պարտեաց զնա[28], սրախողխող եւ
գետավէժ արարեալ զզաւրս նորա. եւ
ինքն [փալտուն][29] մազապուր փախս~
տեալ[30] զերծանիւր:
10 ***Յայնժամ[31] մարզպանն Դեմետր[32],***
որ էր իշխան ի Գագ բերդին[33] ի սահ~
մանսն յայնոսիկ՝ կասկածեալ ի նմանէ՝
թողու զհաւատս հայրենի հայութեան[34]
եւ[35] թիկունս աւգնականի զՎիրս արա~
րեալ՝ ի նոցին[36] կրկնամեռ լուանայ ջուր,
եւ զորդին իւր՝ մամփուղ ([139]) Տաշրաց[37]
կացուցանէր ի Հիւնէ վանս: 11 ***Իսկ Դա~***
ւիթ, գեղեցկածաղիկ մանուկն եւ նորա~
տի[38] արքայն՝ հանճարով հանէ զնա ի բեր~
դէն Գագայ[39], առեալ ի նմանէ զամենայն
ամրոցս[40] նորա եւ զբոլոր հայրենիսն. որ
թափառեալ[41] շրջեալ՝ չարաչար մահուամբ
սատակեցաւ. եւ բարձաւ տոհմն[42] նորա:
12 ***Եւ ծանեաւ Դեմետր[43], թէ[44] որք հեռա~***

1 AD զմբեթաւորեալ
2 ABCODE ծիրանէծաղիկ
3 BCOE ոսկէթել
4 ABCODE անգուածոց
5 CE եւ (լուսատու)
6 BD անաւթից
7 ABCOD կաթուղիկէն
8 O անուոյ
9 ABCODE եղբաւրորդի նոցա
10 BD սմբատա d (սմբատա)յ O սմպատայ
11 O սմպատաւ
12 ABCODE տաշրայ
13 ABCDE վրաց դաշտի
14 ABCDE զշամշուտեա d (զշամշու)լ(տեա)
15 B եւ (նիստ)
16 D հընազանդեցուցանէ T_1 եւ (հնազանդեցուցանէ)
17 D *չիք* եւ
18 ABOD զամիրայն տփխեաց քաղաքաւն C զամիրան
   ափխազաց *փխ* զամիրայն տփխեաց E ափխզաց
19 B ի պատանեկութեանն
20 ՆԲ.Ն. Պիտանի (Հմմտ. ABCODE պիտանի)
21 A իմաստնայր a (իմաստ)ան(այր)
22 C հանո
23 C քաջազօրութեամբ
24 CODE յաղթօղ եղեալ
25 B յամենայն
26 C ամիրան D գանձակա
27 B քաջապինտ
28 AO պարտեց զնա o (պատերազմեալ) ընդ նմա
29 եւ ինքն [փալտուն]
30 ABCD փախստեա E փախըստեա d (փախստեա)յ
31 DE յայն ժամ
32 A դեմէտր
33 ABCOE ի գագ բերդի T_1 ի գագկայ բերդին
34 ACO զհաւատն B ի հայութեան T_1T_2 հայութեան
35 ABCODE *չիք* և
36 ABODT_1 ի նոցայն CE ի նոցա
37 ABD մամփալ COE մամփայլ ABDO տաշրայ CE
   տաշրա
38 ABCODE նորատիք
39 BT_1 Գագկայ
40 AD ամբրոցս *փխ* ամրոցս
41 C փաթառեալ *փխ* թափառեալ
42 D տոհմ
43 A դեմէտր
44 A թե

նան[1] ի Տեառնէ՝ կորնչին[2] սատակին եւ խապառ մաշին:

ԳԼՈՒԽ[3] ԼԱ[4]

Յաղագս մահուան[5] Տեառն Խաչկայ[6]

1 Իսկ յաւուրս Տեառն Խաչկայ[7] Հայրապետին[8] Հայոց սփռեալ[9] տարածեցաւ ազգս Հայոց զկողմամբքն արեւմտից, մինչեւ ձեռնադրել նմա եպիսկոպոսունս[10] յԱնտիոք[11] Ասորւոց[12] եւ ի Տարսոն Կիլիկեցւոց[13] եւ ի Սուլնդայ[14] եւ յամենայն[15] գաւառսն[16] յայնոսիկ: 2 Սա լցեալ աւուրբք, կատարեալ ժամանակաւ ի բարւոք ծերութեան փոխի յաշխարհէս եւ դնի յիւրում[17] հանգստարանին[18] ըստ հիւսիսոյ[19] կուսէ եկեղեցւոյն[20] Արգինայի, զոր ինքն շինեալ էր ի ՆԼԹ թուականին[21] Հայոց[22]. զոր ի նորուն ԺԹ ամն համարեալ՝ թուեսցուք[23] զաւուրս հայրապետութեան նորա ամս Ի:

1 ABODE հեռանանն
2 OD կորընչին
3 ABCO *չիք* գլուխ
4 A (գլուխ) ԻԱ *փխ* ԼԱ O (գլուխ) ԼԱ
5 B *չիք* մահուան
6 D խաչկա
7 D խաչկա
8 ABO հայրապետի
9 B սըփռեալ
10 ABE երիսկապոս COD եպիսկոպոս
11 ACDE յանտուք B յանտոուք
12 OD ասորոց
13 AE կիւղիկեցւոց BDE կիւլիկեցւոց
14 ABCODE ի սուլընդայ
15 B ամենայն
16 C գաւառս
17 B իւրում
18 O հանգստարանի
19 A ըստ հւսւսոյ
20 B յեկեղեցւոյն
21 A ի ՆԼԹ թուակա CO թվականին D ի Ն.Լ. եւ Թ
22 BDO *չիք* հայոց C (էջ 57ա) հայոց (T_2 էջ 258, ծն. 3՝ վիպակ՝ C *չիք* հայոց)
23 O թվեսցուք

ԳԼՈՒԽ[24] ԼԲ[25]

Յաղագս կաթողիկոսութեան[26] Տեառն Սարգսի

1 Իսկ ապա, ի ՆԽԱ թուականին[27] Գագիկ արքայ[28] Հայոց կացոյց կաթողիկոս[29] Հայոց[30] զՏէր Սարգիս:

2 Սա ի տղայական տիս ընծայեալ Աստուծոյ, սնեալ եւ զարգացեալ առ հաւրեղբաւր իւրոյ, առաքինաջան եւ ժիր մշակին[31] Քրիստոսի, եւ ոչ ինչ երկրաւորացս[32] պարապեալ հոգոց[33]. այլ[34] ի բաց եդեալ զզբաւսանս[35] աշխարհածուփ անցաւոր զբաղմանց՝ ըստ պատուիրանին սրբութեան՝ առաքելական խորանացն սպասաւոր եղեալ ի ծովակին Գեղամայ[36], ի վանսն[37] Սեւանայ, զոր շինեալ էր երանելւոյ[38] առնն Աստուծոյ Տէր Մաշտոցի[39]:
3 Որ եւ ըստ ցանկութեան անձին անապատասէր կենացն[40], զվարսն[41] գտեալ զաւրէն զուարթուն[42] անմարմին հրեշտակաց՝ սաղմոսանուագ ձայնիւ[43] ժրաջան աղաւթիւք զցայգ եւ զցերեկ պաշտէր առաջի Տեառն:

24 ABCO *չիք* գլուխ
25 A (գլուխ) ԻԲ *փխ* ԻԲ O ԼԲ
26 A կաթուղիկոսութեան
27 CO թվականին BD թվին
28 D արքա
29 A կաթուղիկոս
30 C *չիք* հայոց
31 ABCODE մշակի
32 T_1 յերկրաւորացս
33 E հոգւոց
34 A այդ
35 CO զբօսանս B զբաւս *փխ* զբօս
36 D գեղամա d (գեղեմա)յ
37 T_1T_2 ի վանս
38 ABCE երանելոյ
39 A մաշղոցի BD մաշթոցի
40 ABCE կենաց
41 ABE զվայրսն CO ի վանսն
42 CE զըվարթուն
43 ABCODE ձայնից

4 *Իսկ Գագիկ յաւուրս մանկութեան*
իւրոյ, յորժամ շրջէր նա ի գաւառին Գե-
ղամայ, տայ[1] նմա տեղի եւ վանս բնակու-
թեան, զվանսն, որ յաղագս ծագման իրիք
լուսոյ աստուածայնոյ[2] Շողագայ[3] անուա-
նի: 5 Եւ ապա ի թագաւորելն, բոլոր Հա-
յաստանեայցս՝ դարձեալ ի նոյն տեղի
սննդեան[4] իւրոյ, ի վանս Սեւանայ ածեալ[5]
զհայրութեան եւ զառաջնորդութեան պա-
տիւն նմա տայ[6]: 6 Որ եւ ամենայնիւ[7] յա-
մենայնի ընտիր գտեալ բարւոք վերակա-
ցութեամբ՝ հաճոյանայր Աստուծոյ եւ
մարդկան: 7 Եւ ապա զկնի Տեառն Խաչ-
կայ[8] Գագիկ արքայ[9] Հայոց ժողով եպիս-
կոպոսաց արարեալ, որ յաշխարհէս Հայոց
եւ որ ի Յունաց կողմանէն[10], որոց գլուխ[11]
Տէր Սահակ Արշարունեաց եպիսկոպոս[12],
եւ նստուցանեն զնա յաթոռ կաթողիկո-
սութեանն[13] մեծաշուք պատուով զկնի
զատկին, յաւուր երեքշաբաթւոջ[14], առանց
կաշառոյ եւ այլ երկրաւոր շողոքորթու-
թեանց[15]. զի ոչ ինքն զկնի պատուոյն,
այլ[16] պատիւն[17] զկնի ինքեան ընթացաւ:
8 *Եւ ի փառս առաքելականին[18] ծայրա-*
գունին ժամանեալ պատուոյ՝ եկաց ի նոյն
միտս ըստ առաջին խոնարհութեանն[19] եւ
ոչ փոխեաց զվարս իւր. այլ[20] ըստ Աստու-
ծոյ պատկերեալս[21] առատաձեռն յողոր-
մութիւնս[22] եւ ի խոնարհութեան[23] զարդս,
ժրաջան[24] աղաւթիւք ի տուէ եւ ի գիշերի
կատարէր զկանոն կարգի կրաւնաւորա-
կան սահմանին[25], պնդութեամբ[26] վարե-
ցեալ եւ պահոցն սրբութեամբ[27] եւ ձեւով[28]
մարմնոյ որգունակ[29] սրբոյն Բարսղի յԱս-
տուածաբանէն[30] ներբողեալ:

ԳԼՈՒԽ[31] ԼԳ[32]

Թէ զիա՞րդ չոգաւ կրկին անգամ[33] թագաւորն Վասիլ յաշխարհն Բուլղարաց եւ առ[34] զքաղաքն Վեռայ[35]

1 *Այլ[36] իբրեւ պարապ գտեալ թագաւո-*
րին Յունաց, յորժամ բարձան ապս-
տամբքն[37], որք[38] յարեան ի վերայ նորա, ի
Նխ թուականին[39] զաւրաժողով լինի ան-
թիւ բազմութեամբ՝ երթալ[40] յաշխարհն

1 CDE տա
2 B *չիք* աստուածայնոյ
3 D շողագա
4 B սընդեան DE սնընդեան
5 A ի վանսն սևանայ ածեալ C (սեւանայ) օծեալ D սեւանա
6 ABCE (պատիւն) տալ նմա T_2 (պատիւն) նմա տալ
7 B ամենայնի
8 D խաչկա
9 D արքա
10 C որ հայոց յաշխարհէս եւ որ յունաց կողմանէն ACO *չիք* ի (հունաց) BD որ եւ *փխ* և որ d և որ (յունաց) E հայոց աշխարհէս
11 O գլուխն
12 A եպիսկապոս
13 A կաթուղիկոսութեանն D կաթուղիկոսութեան
14 AC երկշաբաթոջ O երկշաբաթւոջ
15 aCoE շողոքորթանաց D շողոքորդութեանց
16 A այդ
17 BD պատիւ
18 D առաքելակ ին B առաքելակին d (առաքելակ)ա-ն(ին)

19 BDT_1 խոնարհութեան
20 A այդ
21 T_1T_2 պատկերացեալ, ՆՀ.Բ. պատկերեալս (Հմմտ. ABCODE)
22 ABCODE յողորմածութիւնս
23 E խոնարհութեանն
24 D ժըրաջան
25 C սահմանի
26 B պնտութեամբ CE պընդութեամբ
27 ABCODE սրբութեան
28 ABCODE ձև մարմնոյ
29 $BDET_1$ որ գունակ d որգունակ
30 ABCODE յաստուածաբանէ
31 ABCD *չիք* գլուխ
32 A (գլուխ) ԻԳ *փխ* ԼԳ O (գլուխ) ԼԳ
33 ABCOD կրկին անգամ չոգաւ T_2 չոգաւ կրկին ան-գամ
34 BD էառ
35 ABCE վեռիայ OD վեռիայի d վեռայի
36 A այդ
37 E ապըստամբքն
38 ABCODE որ
39 BD թվին CO թվականին
40 ODT_1 եւ երթեալ

Բուլղարաց, պահանջել զքէն վրիժուց[1] իւրոց: 2 Երթեալ պաշարէ զքաղաքն Վէռայ[2] եւ առնու զնա, եւ զմաժիստռոսն զԳրիգոր՝ զորդի իշխանին Տարաւնոյ[3], զաւրաւքն Թողու անդէն ընդդէմ Բուլղարին: 3 Ընդ նմա [Թողու][4] եւ ի Հանձիթայ[5] զՍահակ՝ զորդին Հաբելի[6], որ եւ բազում անգամ պատերազմեալ ընդ Բուլղարին՝ յեղակարծ ժամու եկեալ ի վերայ զաւրն Բուլղարաց. որոց ընդդէմ ելեալ որդին Գրիգորոյ[7] պատանեակն Աշոտ, զոր ձերբակալ առնէին[8]: 4 Եւ ապա հաւրն զկեանս ի վերայ եդեալ պատերազմաւ, մինչեւ ի նմին մեռաւ ամենայն զաւրաւքն: 5 Ձերբակալ արարին եւ զՍահակ, որ ընդ նմայն[9] էր:

ԳԼՈՒԽ[10] ԼԴ[11]

Առաքումն ժան պատրկի յաշխարհն Բուլղարաց[12] եւ կալանաւոր լինելն[13]

1 Յետ այսորիկ Թագաւորն Վասիլ առաքէ յարեւելեայս[14] եւ կոչէ զժանն պատրիկ, որ սպան զՋորտուանէլն[15], եւ զնա մաժիստռոս արարեալ՝ առաքէ ի Մակեդոնիա[16] ընդդէմ Բուլղարին: 2 Որ եւ նա քաջապէս պատերազմեալ բազում անգամ, յետոյ պարտեալ՝ անկաւ ի ձեռս նոցա, զոր առեալ տանէին[17] յաշխարհն իւրեաց եւ[18] ի բերդի[19] ուրեմն ի[20] բանտի եդեալ պահէին[21], որպէս զՍահակ եւ զԱշոտ: 3 Եւ այսպէս ի բազում[22] ամս ձգեցաւ պատերազմն որ ընդ Բուլղարս[23]:

ԳԼՈՒԽ[24] ԼԵ[25]

Ելն տաճիկ[26] զաւրուն Եգիպտացւոց[27] յաշխարհն Յունաց եւ միանգամ եւ երկիցս պատերազմելն[28], եւ ելն Թագաւորին Վասլի ի վերայ[29] նոցա

1 Յայսմ ժամանակի ամիրայն Եգիպտացւոց, որ ի Բաբելոն[30], Ազազ անուն[31]՝ զաւրաւք բազմաւք առաքէ ի վերայ քաղաքին Հալպայ[32] եւ ի կողմանս Անտիոքացւոց[33]: 2 Որոց ընդդէմ երթեալ Ռոմանոս[34] մաժիստռոսն՝ որդի Սկլառոսին, սակաւ զաւրաւք եւ ոչ կարացեալ պատերազմել[35]՝ ամրանայ[36] ի կողմանս լերանցն:

---

1 ABCODE վրիժուցն
2 ADE վեռիա BCO վեռիայ
3 T_1T_2 Տարոնոյ
4 ABCODE *չիք* [թողու]
5 T_1T_2 ի Հանձիթոյ
6 ABCDE հաբիլի O հաբիլէ
7 B Գրիգորի
8 A ձերբակալ առնեին
9 BD (ընդ)նմայ(էր) dT_1 (ընդ)նմա(էր)
10 ABCO *չիք* գլուխ
11 A (գլուխ) ԻԴ *փխ* ԼԴ O ԼԴ B *չիք* ԼԴ
12 ABCODE ժանն պատրիկի ի բուլղարս ABCODE *չիք* յաշխարհն
13 T_2 կալանաւոր լինել
14 AOD յարևեալս
15 B զչորտուանելն T_1 չորդուանէլն
16 ABCD ի մակեդովն E ի մակեդոն

17 A տանեին
18 BD *չիք* եւ
19 ABD ի բերդն
20 B *չիք* ի
21 A պահեին
22 ACDE այսպիսի բազում
23 T_1 ընդ Բուլղարաց
24 ABCD *չիք* գլուխ
25 A (գլուխ) ԻԵ *փխ* ԼԵ O ԼԵ
26 BDO ել bd (ել)ն BOD տաճկաց
27 A եգւտացւոց
28 ACE պատերազմ BD պատերազմեալ O պատերազմել d (պատերազմ)ելն
29 DE ի վերա
30 A ի բաբէղովն BCODE ի բաբելովն
31 AO ազա́զ անուն BD ազազուն անուն d (ազազ) ան(ուն)
32 B յալպա D յալբա d (յալբա)յ
33 ADC անտւոքացւոց E յանտիոքացւոց
34 ABCODE ռամանոս
35 A պատերազմեալ C ոչ կարաց
36 BD ամրանա d (ամրանա)յ

3 Եւ նոցա զսակաւ տեղիս յաւարի առեալ՝
դառնան յԵգիպտոս[1]:
4 Եւ զկնի երկրորդ ամի[2] նոյն ամիրայն
զամենայն մախրարապին[3] եւ զզաւրսն[4] Ե-
րուսաղէմի եւ Լիբէացւոց[5] առաքէ յաշ-
խարհն Յունաց ի նոյն կողմանս Անտիո-
քու[6]: 5 Որոց ընդդէմ երթեալ[7] Բուռճն մա-
ժիստռոսն[8], հրամանաւ թագաւորին Վասլի
ի ՆԽԳ թուականին[9], պարերազմի ի Բուր-
զոյ[10] դաշտին եւ պարտեալ ի նոցանէ՝ ի
փախուստ դառնայ[11]: 6 Որոց հետամուտ ե-
ղեալ զաւրն Տաճկաց՝ զբազումս սրախող-
խող առնէին[12] եւ զյոլովս ձերբակալ[13], որ-
պէս զԺանակ[14] պատրիկ՝ որդի Խաւռասայ[15],
եւ զԹորոս[16] բարեպաշտ եւ աստուածասէր
ի գաւառէն Հաշտենից եւ զայլս յաշխար-
հէն[17] Հայոց յազատաց[18]: 7 Զայս լուեալ
թագաւորն Յունաց՝ ինքնին զաւրաւք
բազմաւք[19] անդր հասանէր. եւ Եգիպտաց-
ւոցն[20] զգացեալ զգալուստ թագաւորին,
զաղխս[21] բանակին իւրեանց ի գիշերի հրով
տոչորեալ՝ եւ ինքեանք փախստեայ[22] գնա-
ցին յաշխարհն իւրեանց: 8 Եւ թագաւո-
րին[23] անցեալ յաշխարհն[24] նոցա՝ զբազում[25]
գաւառս յաւարի առեալ եւ յեզր[26] ծովուն
մեծի[27] քաղաք շինեալ՝ յամրութիւն զաւ-
րաց իւրոց, եւ ինքն դարձաւ անդրէն ի
Կոստանդնուպոլիս[28] փութանակի:

ԳԼՈՒԽ[29] ԼԶ[30]

Յաղագս շարժմանն[31] Զորրորդ Հայոց

1 Ի սոյն ժամանակի, ի ՆԽԴ թուակա-
նին[32] շարժեցաւ երկիր, բայց սաստկա-
գոյն[33] աշխարհն Զորրորդ Հայոց, Հաշ-
տեանք, Խորձեան, Ծոփք[34], Բալու եւ Պաղ-
նատուն:
2 Եւ բոլորովին փլան շինուածք ամե-
նայն՝ ի հիմանէ[35] դղրդեալք[36] ըստ գրեցե-
լումն[37], թէ «Շարժէ զառ ի ներքոյս[38] առ ի
հիմանց, եւ սիւնք նորա դողան»[ա], եւ կամ
թէ «Ո հայի[39] յերկիր[40] եւ տայ[41] դողալ
սմա»[բ]:
3 Փոխանակ մարգարէիցն արար Աս-
տուած որմոցն աղաղակել, եւ փոխանակ
առաքելոցն լերինք ձայն արձակեցին, զի

1 A յեգւպտոս O յեգիպտոս
2 ABCE ամին
3 BDO մախր արապին T_1 Մախր Արապին
4 T_1T_2 զզաւրսն
5 ABCDE եւ ի լիբէացւոց
6 ABCDE անտուոքու
7 B ելեալ
8 A մաժիստռոսն C մաժիստրոսն
9 ACE չիք ի (նխզ) BD չիք ի նխզ թուականին d ի նխզ թուին
10 E ի բուրդոյ
11 B դառնա D դառնային
12 A առնեին
13 O ձեռբակալս
14 C զժանա (պատրիկ) E զժանապատրիկ
15 BD խօռասա
16 AD զթաւրոս Ed զթօրոս
17 T_1 յաշխարհին
18 BD ազատաց
19 ACDOE T_1T_2 չիք բազմօք
20 A եգւպտացւոցն
21 ABCODE զախ (բանակին) d (զախ)ս
22 ABDE փախստեա C փախըստեա d (փախստեա)յ

23 ABOE թագաւորին
24 T_1T_2 յաշխարհս
25 ABCOE և (զբազում)
26 E յեզեր
27 BD չիք մեծի d մեծի
28 A կոստանտնուպաւղիս BCOE կոստանդնուպօլիս
29 ABCO չիք գլուխ
30 A (գլուխ) ԻԶ փխ ԼԶ O ԼԶ D չիք ԼԶ
31 T_1T_2 շաժման
32 CO թվականին BD թվին
33 T_1T_2 սաստկագոյնս
34 ABCODE ծուփք
35 AO ի հմանէ o ի հիմանէ
36 O դըղրդեալք o դըղորդեալք
37 B ըստ գրեցումն
38 C զառ ի ներքուստ BE ի ներքուստ O զառ ի ներգոյս
ա Յովբ Թ 6
39 ABCOE որ հային
40 B երկիր
41 D տա (դողալ)
բ Սաղմ. ՃԳ 32

ծանիցեն եւ իմասցին[1] անզգայքն զահաւոր զաւրութիւնն[2] Աստծոյ. որք ոչ լուան ի լրոյ, զփորձ առցեն տեսութեամբ եւ չարչարանաւք անձանց: 4 Զի հերձան լերինք եւ պատառեցան վէմք, բացան աղբիւրք[3] եւ ջուրք յանջրդին[4] տեղիս, եւ ցամաքեցան ելք սովորական ջուրց. դաշտք ծածանէին[5], եւ լերինք որպէս[6] թէ առ միմեանս խոնարհէին[7]. ծխոյ նմանութեամբ՝ փոշւոյն[8] ծառացելոյ զաւդսն[9] լնոյր: 5 Եւ ամենայն շինուածք[10] քաղաքաց, գիւղից եւ ագարակաց տապալեալ՝ զբնակիչսն ի ներքոյ առնէին՝ մեռեալս[11] եւ կիսամեռս[12] զնոսա առնելով, եւ մնացելոցն[13] կենդանեաց ճիչք[14] լալեաց եւ վայք ողբոց ի վեր բարձրանային[15]: 6 Եւ բերդն[16] Բալու հանդերձ շինուածովքն[17] եւ քարն եւս փլուզանիւր: 7 Խարխալեալ Ճապաղաջուր[18], բերդին Դկլաթայ[19], Աթթախայ եւ Ամթայ[20] եւ ամենայն քարուկիր գեղեցկաշէն եկեղեցեաց եւ ապարանից:

8 Այս լինէր յամսեանն Քաղոց ի վերջնումն աւուր[21]. եւ զայս ձեւ աւրինակի կացեալ ամիսս է, մինչեւ ցնաւասարդ[22]:

ԳԼՈՒԽ[23] ԼԷ[24]

Դարձեալ ելն[25] Եգիպտացւոց[26] զաւրուն. եւ վասն Բաբելոնի[27], եւ մահ Դալասանոսին[28]

1 Դարձեալ, ի ՆԼԷ թուկանին[29] նոյն Եգիպտացւոց[30] ամիրայն՝ որդի Ազազին, յետ մեռանելոյ հաւր[31] նորա զաւր գումարեալ սաստկագոյն[32] քան զհայրն իւր յԵրուսաղեմէ եւ ի Բաբելոնէ[33] եւ առաքէ յաշխարհն Յունաց:

2 Այս Բաբելոն[34] ոչ է այն, որ յերկրին Սենէար[35] ի Քաղդէացւոց[36] աշխարհին, ուր աշտարակն շինեցաւ, զոր Նաբուգոդոնոսոր[37]՝ որդին[38] Նաբուպալասարայ ի ԺԵ ամ[39] պարսպեաց[40], որ այժմ փոխեալ տեղւոյ քաղաքին սակաւ բացագոյն՝ Բաղդատ[41] անուանի[42]. այլ[43] է սա բերդ իմն յերկրին Եգիպտացւոց[44], Բաբելոն[45] անուանեալ, որպէս պատմէ Եպիփան ի

1 T_1 իմացեն
2 T_1T_2 զաւրութիւն
3 ACE (բացան) աղբեւրք B աղբիւր DE (բացան) ջուրք d աղբիւրք
4 BDT_2 յանջրդի
5 A ծածանեին
6 A որպէս թե
7 A խոնարհեին
8 B փոշւոյ
9 BD *չիք* զօդսն լնոյր E լըևոյր
10 ADCE շինուած
11 E եւ (մեռեալս)
12 ABCODE եւ կիսամեռք
13 B մնացելոց D մըևացելոցն
14 AE ճիճք
15 ACODE ի վերայ բարձրանայր
16 C զբերդն (բալու)
17 ABODET_1 հանդերձ շինուածովն
18 ՆՀԲ. Ճապաղաջոր (ABCODE) T_1T_2 ճապաղջուր
19 B դկլադայ
20 CE աթթաղայ D *չիք* աթթախայ եւ ամթայ D աթթախայ եւ ամթայ
21 ABCDE աւուրն d աւուր
22 ABCDE ցնաւասարդի
23 ABCO *չիք* գլուխ
24 AB (գլուխ) *չիք* ԼԷ O ԼԷ
25 O ել
26 A եգւպտական OCBD եգիպտական
27 A եւ վասն բաբէղովնի CO բաբելովնի
28 ABCDE դալանոսին
29 BDO թվին C թվականին
30 ABD եգւպտացւոց O եգիպտական
31 A հաւրն (նորա)
32 BD *չիք* սաստկագոյն d սաստկագոյն
33 ABD *չիք* եւ (ի բաբելոնէ) ABCODE ի բաբեղովնէ
34 ABCODE բաբեղովն
35 ABCDE սենեար
36 CE ի քաղթէացւոց
37 ABCDE նաբուգոդոսորն
38 ABCE որդի
39 A նաբուպաղսարախ C նաբուպալսարայի BDE նապալսարահ d (նա)բու(պալսարայի) T_1T_2 նաբուպալլասարայ ABCDET_1T_2 *չիք* ի (ժե ամ) ՆԲ.Ն. նաբուպալասարայ՝ ի հնգետասան ամ
40 BD պարըսպեայ
41 A բաղտատ
42 D անուանի
43 A այդ է
44 A եգւպտացւոց
45 A բաբեղովն BCDE բաբելովն

գիրսն ականց. որ այժմ արքունիք չինեալ՝ մեծացաւ անուամբ. յորմէ ելեալ զաւրն՝ զան[1] յաւարի առնուլ զկողմանս Անտիոքու[2] Ասորւոց[3]:

3 *Որոց ընդդէմ երթեալ հրամանաւ արքային[4] Յունաց մաժիստրոսն Դալասանոս[5]՝ պատերազմեցաւ ընդ նոսա եւ պարտեալ ի փախուստ դարձուցանէր. եւ ապա զաւարաւ բանակին եղեալ զաւրն Յունաց:* 4 *Եւ տաճիկ զաւրուն ընդ կրուկն[6] դարձեալ ի վերայ նոցա՝ քաջաձիգ աղեղամբք եւ կորովատէգ[7] նիզակաւք սուսերահար արարեալ զզաւրն Յունաց:* 5 *Եւ մեռաւ մաժիստրոսն Դալասանոս[8] եղբարբն եւ որդւովն, եւ այլ[9] ամենայն զաւրն[10] ի փախուստ դառնային:* 6 *Եւ զյոլովս ի նոցանէ ձերբակալ արարեալ՝ տանէին[11] ընդ այլսն եւ զՁորտուանէլ[12] պատրիկն՝ եղբաւրորդին Թոռնկայ[13] աբեղայի[14]:*

ԳԼՈՒԽ[15] ԼԸ[16]

Յաղագս ամիրային Բատին[17] մահուան[18] եւ առումն[19] Մանազկերտի, եւ գալն Մամլանայ[20] եւ պատահումն կիւրապաղատին[21] Դաւթի

1 *Այլ[22] նախ քան զայս ակաւ ամաւք յառաջ ամիրայն Ապահունեաց եւ Նփրկերտոյ Բատն մեռանի ի պատերազմի[23] ընդ վայրաբնակ Արապկացն. եւ փոխանակ նորա եկաց ամիրայ[24] որդի քուեր[25] նորա որդի Մրուանայ[26]:*

2 *Իսկ ի մեռանել Բատին կիւրապաղատն Տայոց[27] Դաւիթ պաշարեալ զՄանազկերտ քաղաք, սրով[28] եւ սովով նեղեալ՝ առնու զնա. յորմէ[29] հանեալ արձակեաց զՏաճկաստանեայսն, եւ ինքն լնու զքաղաքն Հայ եւ Վրացի բնակչաւք ընդ իւրով իշխանութեամբ:* 3 *Յայս[30] պատճառէ ի նախանձ բարկութեան բրդեցան ամենայն Պարսիկք եւ Տաճիկք. եւ առաքեն դեսպանս պատգամաւ առ Դաւիթ կիւրապաղատն[31]՝ դարձուցանել ի նոսա[32] զքաղաքն, ապա թէ ոչ՝ պատերազմաւ պատահեսցեն նմա:*

1 B զայ D զա d (զա)յ
2 ACDE անտուոքու
3 C ասորոց B յասորոց
4 BD արքայի
5 ABD դալանոս C զալանաս OE դալանաս
6 (A ընդ կրուկն) B ընդ կրկնուկն O ընդ կրունգն T_1T_2 ընդ կրունկն
7 ACE կորով տէգ BD կորովի տէգ O կորովիս տէգ
8 ABCDE դալանոս
9 A այդ
10 C *չիք* զաւրն
11 A տանեին
12 T_1 զչորդուանէլն
13 D թոռնկա
14 A աբեղաի

15 ABCO *չիք* գլուխ
16 A (գլուխ) ԻԸ *փխ* ԼԸ O ԼԸ
17 ABCOE բատայ D բատա
18 BE մահուանն
19 T_1 աւերումն *փխ* առումն
20 A մամլայնայ D մամլանա
21 ABCO ի (պատահումն) ABCOE *չիք* եւ (պատահումն) ADE կիւռապաղատին CO ի պատահումն կռապաղատին
22 A այդ
23 CE ի պատերազմին
24 D ամիրա
25 D քուեր
26 T_1 որդի քուեր նորա Մրվան D մրուանա
27 D հայոց d տայոց T_1T_2 Կիւրապաղատն Հայոց (ABCE կիւռապաղատն տայոց) ՆԲ.Ն. Տայոց
28 T_1T_2 եւ (սրով)
29 ABCDE *չիք* յորմէ d յորմէ
30 E յայսու
31 B առ կիւռապաղատն դաւիթ DC (դաւիթ) կիւրապաղատ E կիւռապաղատ
32 CE ի նա *փխ* ի նոսա

4 *Որոց ընդդէմ պատասխանիս լուեալ՝*
ժողովին[1] զաւրաց բազմութիւն եւ ամի-
րայն Ատրպատականի Մամլան, գան ի
գաւառն Ծաղկոյոտն[2] ի գիւղն[3], որ Կոս-
տեանքն[4] կոչի: 5 *Իսկ կիւռապաղատն[5] Դա-*
ւիթ եւ արքայն Հայոց[6] Գագիկ եւ Աբաս
ընդ նմա, եւ Բագարատ՝ թագաւոր Վրաց,
գան ընդդէմ նոցա ի գաւառն Բագրեւանդ,
բանակ մեծ բոլորեալ[7] ի Վաղարշակերտ[8]
քաղաքի: 6 *Իսկ պարսիկ զաւրուն զարհու-*
րեալ յայտնապէս պատերազմել՝ գունդ հա-
տեալ եւ[9] ցայգագնացս արարեալ՝ ղամպա-
րաւք[10] եւ ջահիւք այրեցին զգիշերն ամե-
նայն զկողմն Բագրեւանդայ եւ[11] յոլով
չէնս, որ ըստ արեւելից, եւ ինքեանք[12]
դարձան յերկիրն[13] իւրեանց:

ԳԼՈՒԽ[14] ԼԹ[15]

Թէ զիարդ[16] քեռորդի[17] Բատին ամիրայ[18] եղեալ՝ հանէ[19] ի Նփրկերտոյ զտաճիկ բնակիչսն[20]. եւ մահ նորին յԱմիթ[21]

1 *Իսկ քեռորդի Բատին Ապումսար ա-*
միրայ[22] եղեալ եւ ի Նփրկերտոյ կասկած
երկիւղի կալեալ[23] ի տաճիկ բնակչացն՝
հնարաւորի[24] յաւուրս տաւնին իւրեանց,
յորում զզենմունսն[25] առնէին, յերեքն ամ-
սոյն, որ Զլհեջջէն[26] կոչի ի նոցանէ, ասելով
ցբնակիչս քաղաքին, թէ[27] «Ամենայն ա-
րուք միաբան ելցեն արտաքոյ քաղաքիս[28]
կատարել[29] զզենմունսն[30], վասն զի դեն-
պան մեծ է ի թագաւորէն Յունաց»: 2 *Եւ*
յելանելն[31] նոցա արտաքս[32] քան զպա-
րիսպն՝ զեղբայրն իւր զաւրաւք արտաքս
հանեալ, եւ ինքն զդրունս պարսպին ա-
ռեալ՝ զոմանս սրով սպանանէին[33] եւ
զայլսն[34] ի բաց արձակեալ յուղարկէին[35],
մինչեւ ոչ մնալ Տաճիկ ի Նփրկերտ. այլ[36]
Հայ եւ Ասորի[37] բնակէր[38] ի նմա:
3 *Իսկ Տաճիկն ցրուէր ի տեղիս[39] տե-*
ղիս. յոլովք[40] ի նոցանէ յԱմիթ երթային:
4 *Եւ բնակիչք քաղաքին Ամթայ[41] քի-*
նախնդիր այնմ[42] եղեալ՝ կոչեն զամի-
րայն[43] խաբկանաւք[44] ի քաղաքն. եւ ի
մտանել[45] նորա ընդ դուռն քաղաքին՝ նի-
զակաւ հարեալ սպանին զնա:

---

1 T_1 ժողովեն
2 E ծաղկոյ ոտն
3 ACDE ի գեւղն Bd գեօղն
4 AD կոստեանք
5 T_1T_2 կիւրապաղատն
6 ABCODE (արքայն) տայոց (Գագիկ) *փխ* հայոց
7 OD T_1 ժողովեալ O բոլորեալ
8 CE վաղաշկերտ
9 ABCODE *չիք* եւ
10 A ղամբարաւք BCDE ղամբարօք
11 ABCOD *չիք* եւ (յոլով)
12 D ինքեան d (ինքեան)ք
13 CODE յերկիր
14 ABCO *չիք* գլուխ
15 A (գլուխ) ԻԹ *փխ* ԼԹ O ԼԹ
16 A թե զիա՞րդ
17 OD քեռորդին
18 D ամիրա
19 T_2 հանե
20 ABOD բնակիչս
21 D Յամիթ
22 D ամիրա
23 ABCE կալ a (կալ)եալ
24 D հընարաւորի
25 BD զենմունսն E զզենմունս T_1 զենմունս
26 AT_1T_2 ալհեղեն O ալ հեղին ՆԲ.Ն. զլհեջէն (ն դիմո-րոշ հոդ)
27 A եթե *փխ* թէ COE եթէ
28 T_1 քաղաքին
29 B կոտորել *փխ* կատարել
30 D զենմունսն T_1T_2 զենմունս
31 E ելանելն
32 E յարտաքս
33 A սպանանեին
34 A զայղսն
35 A յուղարկեին
36 A այղ
37 B այլեւ (հայ) D հա *փխ* հայ d (հա)յ T_1 Հայք եւ Ասո-րիք
38 T_1 բնակէին
39 B զտեղիս *փխ* Ի տեղիս
40 ACE յոլովքն
41 D ամթա
42 B այն ե (այն)մ
43 B զամենայն *փխ* զամիրայն
44 A խաբանաւք CODE խաբանօք
45 A ի մտանել

ԳԼՈՒԽ[1] Խ[2]

Կոտորած[3] Վրաց զաւրուն ի Խլաթ[4] քաղաքի[5]

1 *Զայսու[6] ժամանակաւ լուեալ զայն կիւռապաղատին Դաւթի[7] առաքէ զզաւրս[8] Վրաց ի պաշարումն քաղաքին Խլաթայ[9]:* 2 *Որոց եկեալ ի ձմեռնային[10] աւուրս[11] ի ՆԽՁ թուականին[12] սրով եւ սովով նեղէին[13] զքաղաքն, եւ զեկեղեցին[14] Հայոց, որ արտաքոյ[15] պարսպին, եպիսկոպոսարան եւ ուխտի տեղիք լեալ[16] էին յառաջին շինութեանն[17] Հայոց, եւ զՍուրբ Խաչն եւ զսուրբ Գամաղիէլ[18] զայն Վրաց զաւրուն գոմս եւ իջեւանս[19] արարին:* 3 *Եւ Տաճիկքն ի պարսպէն աղաղակէին, եթէ[20] «Զսրբութիւն[21] քրիստոնէիցդ[22] ա՞յդպէս[23] առնէք եւ դուք քրիստոնեայքդ[24]»:* 4 *Եւ Վրացեացն պատասխանեալ, եթէ[25] «Մեք զՀայ[26] եկեղեցին եւ զձեր մզկիթն[27] միապէս ընդունիմք», վասն որոյ շարժեցաւ ցասումն Աստծոյ ի վերայ նոցա:*

5 *Եւ փոխանակ որդւոյն Մրուանայ[28] եկաց ամիրայ[29] ի վերայ նոցա եղբայր[30] նորա, եւ նա եւս քեռորդի Բատին. եւ[31] տիրեալ Ամթայ[32] եւ առեալ սակաւ զաւրս՝ գայ[33] ի վերայ զաւրացն Վրաց, որք պաշարէին[34] զԽլաթ յաւուր[35] մեծի զատկին, ի ՆԽԷ թուականին[36]:* 6 *Եւ պատերազմաւ վառեալ ընդդէմ միմեանց[37] քաջակորով աղեղնաւորքն Տայոց խոցոտեալ ի նոցանէ յոլովս. եւ նոքա անդրէն դարձեալ[38] իջեւանս առնէին[39]:* 7 *Եւ յայնմ գիշերի զկնի զատկին ցասումն Աստուծոյ եհաս ի վերայ Վրաց զաւրուն. եւ ինքեանք յինքեանց[40] փախստական լինէին[41] ի գիշերի առանց պատերազմի:* 8 *Զոր իմացեալ տաճիկ զաւրուն[42] եւ քաղաքացեացն[43] հետամուտ եղեալ[44] հարկանէին ի հարուածս սաստկագոյնս[45] ի սուր սուսերի մաշելով զնոսա:* 9 *Յայնմ փախստի[46] մեռաւ մաժիստրոսն[47] Բագարատ՝ որդի Թոռնկայ ա-*

1 ABCO *չիք* գլուխ
2 A (գլուխ) Լ O (գլուխ) Խ
3 D կոտորածն
4 D որ (ի խլաթ)
5 A քաղաք CD *չիք* քաղաքի d քաղաք
6 E յայսու *փխ* զայսու
7 T_1T_2 կիւրապաղատն դաւիթ
8 C զօրսն
9 BD խլաթա
10 ABCODE *չիք* ի ACODE զմեռնային B զձմերային
11 ACE աւուրսն
12 ABCODE T_2 *չիք* ի (ՆԽՁ) A թու BD թվին CO թվականին
13 A նեղեին BD նեղեալ
14 E եկեղեցին
15 D արտաքո d (արտաքո)յ
16 A լեալ եին D լեալ էի d (լեալ էի)ն
17 BDT_1 շինութեան
18 A սուրբ զամաղիէղ BCD սուրբ զամաղիէլ
19 ACE իջավանս O իջէվանս
20 A եթե
21 C զսրբութիւնս
22 CE քրիստոնէիցն
23 O այսպէս (առնէք) B այտպէս
24 ACOE քրիստոնեա՞յք
25 A եթե D թէ *փխ* եթէ
26 D զհա *փխ* զհայ d (զհա)յ
27 ABO մսքիթն C մըզքիթն DE մըսքիթն
28 D մրուանա d (մրուանա)յ
29 BD *չիք* ամիրայ d ամիրայ
30 O եղբայրն (նորա)
31 T_1 *չիք* եւ
32 D ամթա d (ամթա)յ
33 CD գա d (գա)յ
34 A պաշարեին
35 E յաւուրս
36 C թվականին BD *չիք* ի ՆԽԷ թուականին d ի ՆԽԷ թվին
37 T_1T_2 ընդ միմեանց B պատերազմեցաւ B վառէ առեալ *փխ* վառեալ
38 A *չիք* դարձեալ a դարձեալ BD դարձան d դարձեալ
39 A իջավանս առնեին C իջէվանս E իջեվանս
40 ACODE յինքեանս B յինքենս
41 A փախստական լինեին BD փախստականս d փախստական
42 C տաճիկ զաւրացն
43 A քաղաքեացն a (քաղաք)աց(եացն)
44 BD (հետամուտ) եղեն d եղեալ
45 BD զհարուածս *փխ* ի հարուածս D սաստկագոյն T_1 զհարուածս սաստկագոյն
46 D փախըստի
47 A մաժիստոսն C մաժիստրոսն

բեղայի: 10 Եւ կալանաւոր առնեն զԲակուրան[1] իշխանաց իշխան եւ զայլսն բազումս[2]:

ԳԼՈՒԽ[3] ԽԱ[4]

Վասն մեծի պատերազմին[5] Պարսից եւ Քրիստոնէից[6] յԱպահունեաց գաւառին[7]

1 Յայսմ[8] ամի եւ ի սոյն աւուրս, ի ՆԽԷ թուականին[9], դարձեալ զաւրաժողով լինի Մամլան որդի Աբլհաճի[10], թոռն Ռովդայ ամիրայի[11] Ատրպատականի գալ ի պատերազմ ի վերայ կիւռապաղատին[12] Դաւթի[13]: 2 Եւ կուտէ առ ինքն զբազմութիւն[14] զաւրացն Պարսից եւ Մարաց, աւգնականութեամբ[15] ամիրային Խորասանայ եւ այլ[16] խուժադուժ զաւրաւք բազմաւք խորհի տիրել Հայոց եւ Վրաց, չինել զքաղաքն Կարնոյ[17] եւ յաւարի առնուլ զերկիրն Տայոց, փոխանակ զի ի Մանազկերտ զտուն աղաւթից նոցա կործանեցին քրիստոնեայք[18]: 3 Եւ ելեալ ի Թաւրիզոյ[19] ի քաղաքէն[20] իւրմէ ի սահմանս Հերայ[21] ծանր ամբոխիւ, լայն բանակաւ՝ անցանէ ընդ աշխարհն[22] Վասպուրականի, գայ[23] իջանէ ի գաւառն Ապահունեաց:

4 Իսկ կիւռապաղատն[24] Դաւիթ ոչ անձամբ[25] երթայ[26] ի պատերազմ ընդդէմ նորա, զի այր ծեր էր եւ անցեալ զաւուրբք, այլ[27] առաքէ առ արքայն Հայոց Գագիկ եւ առ թագաւորն Վրաց Գուրգէն[28], զի մեռեալ էր Բագարատ հայր Գուրգենայ, եւ թագաւորեաց Գուրգէն[29] որդի նորա ընդ նորա, տալ զաւրս յաւգնականութիւն: 5 Եւ Գագկայ[30] յամենայն զաւրացն Հայոց հատեալ զգունդ[31] ՋՌ[32] յընտիր[33] ընտիր վառելոցն՝ գումարէ ի ձեռն իշխանաց իշխանին Վահրամայ[34] որդւոյ Գրիգորոյ[35] Պահլաւունւոյ[36], որ զՄարմաշէն եւ զԲրգներն շինեաց[37], եւ Սմբատայ[38] մաժիստրոսի՝ որդւոյ Վահրամայ[39], եւ մարզպանին Աշոտոյ, եւ զաւրք թագաւորին

1 CoE զբագուրան T_1T_2 զԲակուրան
2 AC եւ այլս բազումս
3 ABCO *չիք* գլուխ
4 A (գլուխ) ԼԱ *փխ* ԽԱ O (գլուխ) ԽԱ
5 CE պատերազմի
6 CE քրիստոնէիցն
7 A գաւառի
8 B զյայսմ (ամի)
9 D ի Ն եւ Խ եւ Է BD թվին C թվականին
10 ABD ապլհանայի CE աբլհանայի O ապլհաջայի o ապլհանայ
11 AE թոռն ռովադայ ամիրայ BD *չիք* թոռն ռովդայ C ռովայդայ ամիրայ d թոռն ռովդայ
12 T_1T_2 կիւրապաղատին
13 B դաւթին
14 C բազմութիւն
15 T_1T_2 եւ (աւգնականութեամբ)
16 A այղ
17 ABCDE կարնայ d (կարն)ոյ
18 E քրիստոնեայքն
19 AE թաւրիշոյ BD թօրիշոյ CO թարիշոյ
20 ABDE քաղաքէ
21 BD հերա d (հերա)յ
22 B յաշխարհն
23 D գա d (գա)յ
24 T_1T_2 կիւրապաղատն Դաւիթ
25 T_1T_2 ոչ անձամբն
26 ABD երթա
27 A այղ
28 A գուրգեն D գորգեն d գուրգէն
29 AC գուրգենայ
30 D գագկա
31 AE գունդ CO գունդս
32 AO վեց հազար BDT_2 ՋՌ T_1 6,000
33 O ընտիր
34 A վահրամայ (a *յաւելում լուսանցքում*)՝ պահլաւունոյ որ զմարմաշէն շինեց, որ զբգնէրն շինեց
35 C *բնագրում*՝ իշխանաց իշխան վահրամայ որդւոյ գրիգորոյ. եւ սմբատայ մաժիստրոսի որդւոյ վահրամայ եւ մարզպանին աշոտոյ պահլաւունոյ որ զմարմաշէն շինեաց. որ զբգներն շինեաց:
36 ABCO *չիք* պահլաւունւոյ
37 B *չիք* որ զմարմաշէն շինեաց եւ զբգներն շինեաց D վահրամայ. *լուսանցքում*՝ գրիգորի պահլաւունոյ որ մարմուշէն եւ զբգնէրն շինեաց E *բնագրում*՝ որ մարմաշէն շինեաց, որ զբգներն շինեաց D *լուսանցքում*՝ (աշոտոյ) պահլաւունոյ որ զմարմուշէն եւ զբգներն շինեաց
38 D սմբատա
39 D վահրամա

Վանանդեցւոց[1] *Աբասայ*[2]*։* 6 *Նոյնպէս եւ Գուրգէն*[3] *Վրաց թագաւորն յընտրելոցն իւրոց ՋՌ*[4] *առնեւձիոյ տայ ի ձեռն Փերսի իշխանաց*[5] *իշխանին՝ որդւոյ Ջոջկայ*[6]*։* 7 *Եւ ամենայն բազմութիւն զաւրաց*[7] *կիւռապաղատին*[8] *Դաւթի՝ ի ձեռն Գաբրիէլի*[9] *որդւոյ Ոչոպընտրայ*[10]*։*

8 *Որք յառաջ երթեալ ի լեառն Սուկաւ, ի ձորն Աղտից՝ պահէին*[11] *զառաջս պարսիկ զաւրուն՝ կարծելով նախ ի Բագրեւանդ*[12] *մտանել։* 9 *Առ որ միաբան հասանէին*[13] *զաւրքն Հայոց եւ Վրաց եւ չուեալ երթան ի գաւառն Ապահունեաց. բանակին յանդիման բանակին Մամլանայ*[14]*, ի բարձրաւանդակ ամրագոյն տեղւոջ մի, ի սահմանս գեղջն Ծմբոյ*[15]*, եւ բազում աւուրս ի նմին տեղւոջ աւթեւանս*[16] *կալեալ։* 10 *Զի ի սաստկութենէ սպային Պարսից զարհուրեալք էին*[17] *ոչ իշխելով քան զանձաւ տեղի բանակին արտաքս ելանել, այլ*[18] *միայն աղաւթիւք պաղատանս առ Աստուած վերառաքէին*[19]*։* 11 *Նոյնն*[20] *եւ ամենայն*[21] *քրիստոնէից աղերսական աղաւթք արտասուաւք սփռեալ լինէին*[22] *առաջի Աստուծոյ*[23] *յաւգնականութիւն*[24] *անձանց եւ զաւրացն կարդալով զանունն ահաւոր։* 12 *Եւ թագաւորքն*[25] *առատաձեռն զողորմութիւնսն*[26] *աղքատաց բաշխէին*[27] *եւ զցայգսն՝ պաշտաւն*[28] *սամոսանուագ երգոց*[29] *ուխտն սրբութեան հանդերձ հայրապետաւն կատարէին*[30]*։*

13 *Եւ իբրեւ գիտաց զաւրն Պարսից, եթէ ոչ կամին նոքա կամաւ իջանել առ նոսա ի պատերազմ, մանաւանդ զսակաւութիւն նոցա*[31] *գիտացեալ առ իւրեանց բազմութիւնն*[32]*, յայնժամ յարուցեալ յամսամտին Արեգ*[33] *ամսոյ, յերեքշաբաթւոջ*[34] *աւուր ընդ*[35] *առաւաւտանալն՝ ճակատ պատրաստէին*[36] *բազմակերպին յաւրինուածով, ռազմ յաւրինէին*[37] *ընդ երեսս լայն դաշտին*[38] *դելմաստանեան վահանափակովն, գային մերձենային մաւտ ի բլուրն*[39] *բանակին Հայոց եւ Վրաց։* 14 *Որոց եւ տեսութիւնն*[40] *իսկ ի բազմութենէն ահաւոր թուէր*[41] *ամենայն տեսողացն*[42]*, որոց թիւն պատմեցաւ հարիւր հազարաց*[43] *լինել ընդ հետեւակազունդ*[44] *եւ ընդ այրուձին*[45]

1 AEd վանանդեցւոյ BD վանդանացւոյ
2 BD աբասա
3 A գուրգեն
4 A վեց հազար
5 AB իշխանաց իշխանի D *չիք* իշխանաց d իշխանաց
6 D ջոջկա d (ջոջկա)յ
7 BDO զաւրացն
8 T_1T_2 կիւրապաղատին
9 A գաբրիիղի DE գաբրիելի O գաբրիիլի
10 A ոչոպնտրայ DO ոչոպընտրա d (ոչոպընտրա)յ
11 A պահեին
12 D բագևանդ
13 A հասանեին
14 D մամլանա
15 ACDEO ծըմբոյ BD *չիք* ի սահմանս d ի սահմանս BDT_1 ի գեղջն
16 AB աւթեվանս CE աւթէվանս T_1 աւթեւան
17 A զարհուրեալք եին
18 A այդ
19 A վերառաքեին
20 ET_1 նոյն
21 $ADOT_1$ յամենայն
22 A սփռեալ լինեին
23 B (առաջի) տեառն *փխ* աստուծոյ
24 B աւգնականութիւն DT_1 յաւգնութիւն
25 D թագաւորն d թագաւորքն
26 T_1 զողորմութիւնս
27 D աղքատացն A բաշխեին
28 T_1 զցայգապաշտօնն
29 T_1 երգով
30 A կատարեին
31 A նոցայ
32 B առ ինքեանց BD բազմութեանն C բազմութիւնն
33 C յարեգ
34 D յերեգ շաբաթւոջ E յերեքշաբաթոջ
35 BD *չիք* ընդ d ընդ
36 A ճակատ պատրաստեին
37 A ռազմ յաւրինեին BD ռազման աւրինէին d ռազմ յաւրինէին
38 BD լայնադաշտին d լայն դաշտին
39 ABC բլուր
40 D տեսութիւն
41 E թըւէր
42 ACE տեսողաց
43 CEO ՃՌ աց A հարիւր հազարաց T_1 100.000 T_2 են
44 E հետևազոյնդ
45 ADEO (ընդ) այրուճիոյն C (ընդ) արուճիուն B այրոյ ճիոյն

Պարսից: 15 Զայն տային ի պատերազմ պատրաստել, յառաջ մատչել ի կռուարանն եւ ի տեղի հանդիսին: 16 Իսկ զաւրքն Հայոց եւ Վրաց զանգիտեալք՝ առաքեն՝ «Ոչ յայսմ աւուր, այլ յայլում[1] աւուր պատերազմեսցուք»: 17 Իսկ Պարսիկքն[2] պանծացեալ[3] պերճութեամբ՝ առաքեն դեսպանս առ նոսա՝ «Եթէ կամաւ եւ եթէ ակամայ[4]՝ յայսմ աւուր պատերազմեսցուք[5]»: 18 Բայց նոքա ոչ առին յանձն եւ ոչ հեծան յերիվարսն[6], այլ[7] մնացին անդէն[8] ի բանակին, միայն սակաւ արք[9] իջեալ առ նոսա՝ մենամարտիկս ելանէին[10]: 19 Եւ մեռան ի Վրաց զաւրուէն[11] արք Ե: 20 Յայնժամ Պարսկաստանեայքն զպատրաստութիւն պատերազմին թողեալք, զկարգ ճակատուն քակեալք եւ զռազմին յարդարումն լքեալք[12]՝ իւրաքանչիւր ոք ձիարձակ լինէին[13], յառ յաւար յապուռ դիմէին[14], իբրեւ ի կապուտ մեռելոց դիականց կամ փախուցելոց[15], յամենայն կողմանց գային ի վերայ բանակին քրիստոնէից:

21 Իսկ զաւրն Հայոց եւ Վրաց, զի ոչ թագաւոր զոք ունէին[16], զամենեցունց[17] թագաւորն զՔրիստոս ունելով գլուխ եւ աւգնական՝ առ նա աղաղակէին[18] միաձայն[19], եւ զզարդ զինուցն զանձամբ[20] առեալ՝ արագապէս յերիվարս[21] աշտանակէին[22]: 22 Եւ ոչ ըստ աւրինաց պատերազմի ճակատ յաւրինէին[23], այլ[24] իւրաքանչիւրքն ըստ տոհմից[25] եւ աւագութեան գնդից դիմէին[26], առիւծաբար մռնչելով[27]՝ յանտառացեալ[28] բազմութիւն բանակին Պարսից: 23 Անդ չահատակեալ արագաշարժ շարժմամբ զաւրն Հայոց՝ զաջոյ ձեռամբ ի խռան[29] մեծ խմբին դիմեալ՝ խուռն խոցուածովք[30] խիստ եւ խոր սուսերահար հարկանելով[31]՝ զխժիցն դուժս դարձուցանէին[32] դառն հարուածովք[33]: 24 Իսկ Կամրակէլքն[34] գովեալ եղբարք[35] Մէսխունիք[36] վրացական զաւրուն միջամխեալք հարուստ ուժովք՝ ի հարկանելն զհեծեալն կամ զերիվարն[37] կիսակտուր կործանէին[38]: 25 Յորոց յահէ ցիր վայրացն լինէին[39]. եւ ամենայն զաւրն Տայոց տարածելոցն դիպէին, դիթաւալ[40] զդիակունս[41] ի ներքոյ ոտիցն տարածելով, զայս

---

1 A այդ ABCEO յայլմ D յայնմ d յայլում

2 D պարսիկն T_2 ծն. 6 *վրիպումով նշուած է՝* «Ձ(C) պակասէր հատուածդ, սկսեալ ի բառիցդ՝ իսկ պարսիկքն»: *Մինչդեռ այն կայ Ձեռ. C-ում (էջ 58ա):*

3 O պանձացեալ

4 A եթե կամաւ եւ եթե ակամայ D ակամա d (ակամա)յ T_1T_2 *չիք* և (եթէ ակամայ)

5 T_1 պատերազմեցարուք T_2 պատերազմեցուք

6 T_2 յերիւարս

7 A այդ

8 BD *չիք* անդէն d մնային անդէն

9 C այրք

10 A մենամարտիկս ելանեին B մենամամարտիկս BD լինէին *փխ* ելանէին

11 A ի վրաց զաւրուն C ի վրաց զօրուն B *չիք* ի զաւրուէն Ed զաւրուն D զօրաց B *չիք* մեռան

12 D լքեալք

13 A (ձիարձակ) լինեին

14 A դիմեին

15 BD ի (փախուցելոց) d *չիք* ի

16 A ունեին

17 T_1T_2 զամենեցուն (ABE զամենեցունց)

18 A աղաղակեին

19 D միաբան d միաձայն

20 CE զանձամբն

21 A յերիւարսն CE յերիվարսն

22 A աշտանակեին

23 BDT_1 ճակատէին *փխ* ճակատ յօրինէին

24 A այդ

25 CEO ըստ տոհմիցն

26 A դիմեին

27 BE մռընչելով

28 ACDE յանդառացեալ B յանդառացուցեալ

29 ABCDE *չիք* ի (խռան)

30 A խոցուածաւք BCE խոցուածօք D խոցւածովք

31 A խիտ (եւ խոր) $BDoT_1$ (սուսերահար) արարեալ

32 A դարձուցանեին

33 D հարուածովք

34 ABCDEO զամրակէլքն

35 ACE եղբարքն B եղբայրքին

36 ABDEO մեսխունիք C մեսխուռնիք

37 ABD զերիւարն

38 A կործանեին

39 A լինեին CE ցիր վայրեացն

40 T_1T_2 դիաթաւալ

41 ABCDE զդիակունսն

աւրէն նման ձեւոյ[1] *աւրինակեալ՝ իբրեւ*
զհուր յանտառս[2] *բորբոքեալ, կամ իբրեւ*
զարծիւս[3] *քաջասլացիկ*[4]*՝ զհաւուց*[5] *երամս*
խուճապեալս: 26 *Այլ*[6] *անդ էր տեսանել*
զարեան[7] *վտակս առուք ելեալ եւ գետք*[8]
յորդէին, դիակունք թաւալեալք, եւ կիսա-
մեռք ընդ մեռելոցն[9] *անկեալ դնէին*[10]*:*
27 *Յայնժամ Մամլան պակուցեալ՝ Պարս-*
կաստանեաւքն[11] *մնացելովք*[12] *զփախչելն*[13]
փութային: 28 *Որոց հետամուտ եղեալ Հա-*
յոց եւ Վրաց զաւրուն՝ սաստիկ հարուա-
ծովք[14] *հարկանէին*[15]*՝ ի սուր սուսերի մա-*
շելով զնոսա[16] *մինչեւ ի մուտս արեւուն,*
մինչեւ ի դուռն[17] *Արճէշ քաղաքին*[18]*:*
29 *Եւ անտի*[19] *դարձեալ՝ յաւարի առին*
զբանակս նոցա, լցեալ բազմութեամբ
գանձուց եւ երիվարաց[20] *եւ պատուական*
հանդերձից: 30 *Եւս առաւել այն էր ուրա-*
խութիւն, զի քան զայն առաջին հինգ
մարդոցն[21] *ի մենամարտութեան*[22]*, որ ի*
Վրաց զաւրուէն[23] *մեռան՝ այլ ո՛չ հարեալ*
ոք սրով եւ ո՛չ մեռեալ գտաւ[24] *յամե-*
նայն[25] *բազմութեանն*[26] *Հայոց եւ Վրաց:*
31 *Վասն որոյ ուրախալից ցնծութեամբ*
դարձան յիւրաքանչիւր աշխարհ[27]*՝ փառա-*
ւորելով զԱստուած:

ԳԼՈՒԽ[28] ԽԲ[29]

Մուտն միւսանգամ Թագաւորին Վասլի յաշխարհն[30] Տաճկաց ի կողմն[31] Ասորւոց

1 *Իսկ յետ հարկանելոյ զաւրացն Յու-*
նաց ի յԵգիպտացւոց[32] *զաւրացն, յորում*
մեռաւ Դալասանոս մաժիստրոսն, ինքն[33]
իսկ Թագաւորն Վասիլ եկն յԱնտիոք[34]*:*
2 *Եւ անցեալ ընդ Հալպ ի դաշտն*[35] *Ասոր-*
ւոց, ի տեղին[36]*, ուր հարան զաւրքն նորա,*
եւ ժողովեալ զխաղխաղակոյտ[37] *ոսկերացն՝*
հրամայեաց փոս հատանել եւ ի միում
տեղւոջ թաղել զամենեսեան[38]*, եւ ի վերայ*
նոցա եկեղեցի շինեաց: 3 *Եւ ինքն*[39] *ան-*
ցեալ՝ առնու զքաղաքն Շաժար եւ այլ[40]
բերդս[41] *յոլովս եւ ասպատակ սփռեալ*[42]
մինչեւ ցլեառն Լիբանոս՝ յաւարի էառ[43]
զաշխարհն զայն: 4 *Եւ ի տաւնէ Խաչվե-*

1 B ձեւոյ
2 AB յանդառս
3 B զարծուիս T_1T_2 զարծուի
4 T_1T_2 քաջասլացիկ
5 ABC զհաւուցն
6 A այդ
7 A զ(արեան վտակս) B յարեան CE արեան
8 ACDE գետ
9 T_1T_2 ընդ մեռելոց
10 A դնեին
11 AC պարսկաստանեւքն B պարսկաստանօք
12 D մընացելովք
13 ACO զփաղչելն o զփախչելն
14 D հարուածովք
15 A հարկանեին
16 BD *չիք* զնոսա d զնոսա
17 C *չիք* մինչեւ (ի դուռն) D *չիք* ի դուռն d ի դուռն
18 ACE քաղաքի a (քաղաքի)ն
19 AC եւ անդի
20 ABD երիւարաց
21 ABCDEO Ե (մարդոցն) A զի քան զայն զառաջին Ե մարդոցն T_1T_2 (զի քան) զառաջին հինգ (մարդոցն)
22 ACE ի մենամարտութեանն
23 CE ի վրաց զօրուն BD զօրէն
24 ABCDE *չիք* գտաւ d գտաւ

25 B ամենայն
26 $BDOT_1$ բազմութենէն
27 E աշխարհն
28 ABCO *չիք* գլուխ
29 A (գլուխ) ԼԲ O ԽԲ
30 B *չիք* յաշխարհն D Յ d յաշխարհն
31 ABCDEO ի կողմանս
32 AB յեգւպտացւոց O ի յեգիպտացւոցն
33 B իսկ ինքն
34 ADE յանտուոք C անտուոք
35 T_1T_2 ընդ Հալպի դաշտն ՆԲ.Ն. հալպ ի դաշտն (Հմմտ. ձեռ. AO)
36 ABCDEO ի տեղի
37 B զխաղաղակոյս O զխաղխաղակոյտս
38 A զամենեսեանն CE զամենայնսն
39 BD *չիք* ինքն d ինքն
40 A այդ
41 E բերթս
42 O սըփռեալ
43 ABCDEO յաւարի T_2 յաւառի A եառ O առեալ

րացին[1] մինչեւ ցաւր Յայտնութեան[2] Տեառն յամեաց յաշխարհն յայն. եւ ապա դարձեալ[3] եկն նա ձմերել յաշխարհն Կիլիկեցւոց[4], ի Տարսոն քաղաք, զոր շինեալ էր Սենեքերիմայ[5] արքայի Ասորեստանեայց[6]: 5 Սա պէսգունակ Բաբելոնի[7], զի[8] եւ ընդ սորա մէջն անցանէ գետն Կիդնոս, որպէս Արածանի ընդ մէջ Բաբելոնի[9]: 6 Եւ այս եղեւ ի ՆԽԸ[10] թուականին Հայոց[11]:

ԳԼՈՒԽ[12] ԽԳ[13]

Վասն[14] մահուան մեծի կիւռապաղատին Դաւթի[15], եւ գալն Վասլի՝ թագաւորին Յունաց[16] յաշխարհն Արեւելից[17]

1 Այլ[18] վասն մահուան մեծի կիւռապաղատին[19] Դաւթի պարտ վարկանէի[20] երկարաձիգ[21] ողբովք վիպասանել, եթէ[22] ոչ զերկարանալ բանիս կամէի[23] կարճել. զի ո՛չ ճառից են ժամանակ, այլ[24] դոյզն յիշատակարանաց: 2 Բայց զի էր այրն հեզ եւ հանդարտ, առաւել քան զամենայն թագաւորս, որ ի ժամանակս[25] յայս: 3 Եւ եղեւ նա պատճառ խաղաղութեան եւ շինութեան ամենայն արեւելեայց[26], մանաւանդ Հայոց եւ Վրաց. զի զգոռ պատերազմաց յամենայն կողմանց դադարեցոյց նա, յաղթող[27] եղեալ ամենայն[28] շուրջանակի ազգաց, եւ ամենայն թագաւորք կամաւ հնազանդեցան նմա: 4 Սա լցեալ աւուրբք, ծերացեալ ժամանակաւք՝ վախճանեցաւ յաւուր մեծի փրկական Զատկին, ի ՆԽԹ թուականին Հայոց[29]: 5 Բայց զի ոչ գոյր նորա որդի կամ եղբայր, որ ժառանգէր զաթոռ թագաւորութեան նորա, յանձն արարեալ էր զգաւառագունդ[30] եւ զաշխարհ[31] իւր թագաւորին Յունաց Վասլի:

6 Որ եւ ի լսել զլուր համբաւոյ մահուան[32] նորա, ի Տարսոն Կիլիկեցւոց[33], թագաւորն Վասիլ փութանակի յառաջեաց գալ յաշխարհս մեր: 7 Եւ եկ նա ի կողմանս Մելտինոյ[34]. եւ ի կալն[35] առաջի քահանայից Սեբաստիոյ[36]՝ հրամայեաց համարձակ լինել յամենայն գործս[37] հաւատոց[38] եւ հնչեցուցանել զձայն[39] ժամահարի[40], զոր արգելեալ էր մետրապաւլիտն[41],

1 ABD խաչավերացին
2 ACE յայտնութեանն
3 ABD դարձաւ
4 A կիւղիկեցւոց BDEO կիւլիկեցւոց
5 D սենեքերիմա d (սենեքերիմա)յ
6 ABDE ասորեստանեաց
7 A բաբէղովնի BCDE բաբելովնի
8 B *չիք* զի (եւ)
9 A բաբիղովնի BCDEO բաբելովնի
10 BD *չիք* ի B ՆԽԸ թվին D Նխ եւ է թվին BDT_1 *չիք* հայոց T_1 ի 447 թուին T_2 ՆԽԷ թուականին R 447–998 г.
11 Հմմտ. ABCDEO ի ՆԽԸ թուականին
12 ABCO *չիք* գլուխ
13 A (գլուխ) ԼԳ *փխ* ԽԳ O (գլուխ) ԽԳ
14 B յաղագս
15 T_1 վասն մեծի կիւրապաղատին Դաւթի մահուան T_2 կիւրապաղատին
16 ABCDE *չիք* թագաւորին յունաց
17 A եւ գալն վասլի յաշխարհս արևելից D յաշխարհն արևելից
18 A այղ
19 T_1T_2 կիւրապաղատին
20 AC պարտ վարկանեի
21 ABCD յերկարաձիգ
22 A եթե
23 A կամեի

24 A այղ
25 BD ժամանակիս
26 BD արևելեաց
27 BE յաղթաւղ
28 C ամենայնի D յամենայն O ամենայն o յամենայնի
29 D ի Ն Խ Ե Թ BD թվին
30 ABCDE զգաւառագունդն
31 D զաշխարհն T_1 *չիք* եւ զաշխարհ
32 D մահւան
33 A կիւղիկեցւոց BCDEO կիւլիկեցւոց
34 ABDE մելտենւոյ C մելտենոյ O մելտինւոյ
35 T_1 ի գալն
36 ABDEO սեբաստիու C սեբաստու
37 ABCDEO գործ
38 D հաւատոց d (հաւատո)յ
39 C ձայն
40 D ժամահարին d ժամահարի
41 A նետրապաւլիտն CDEO նետրապաւլիտն

որպէս յառաջին ասացաք: 8 *Եւ անցեալ*
Թագաւորն ընդ Հանձիթ եւ ընդ Բալու[1] *ե-*
լանէ ի լեառն Կոհերայ[2] *(յաւուր Վարդա-*
վառի տաւնին), որ ընդ մէջ Հաշտենից,
Ծոփաց եւ Խորձենոյ. եւ անդուստ[3] *գայ*[4]
հասանէ ի գաւառն Արշամունեաց ի քա-
ղաքն Երիզայ: 9 *Եւ ամիրայն Նփրկերտոյ՝*
քուերորդի Բատին եկն առ նա ի քաղաքն
Երիզայ. եւ արքունատուր ընծայիւք պա-
տուեալ զնա՝ տայ նմա զմաժիստռոսու-
թեան[5] *պատիւն*[6]*:* 10 *Եւ հրամայէ զաւ-*
րացն Զորրորդ Հայոց եւ Տարոնոյ[7] *աւգ-*
նական լինել նմա յո՛ր պէտս եւ կոչեսցէ:
11 *Եւ ինքն չուեալ հասանէ ի լեառն*[8]
Հաւճիչ[9]*, ի քաղաքն յայն:* 12 *Անդ ընդ*
յառաջ եղեն[10] *նմա Բագարատ Թագաւորն*
Ափխազաց[11]*, եւ հայր*[12] *նորա Գուրգէն*[13]
Թագաւոր Վրաց, զոր մեծապատիւ մեծա-
րանաւք ընկալեալ զԹագաւորն Ափխա-
զաց[14]*՝ տայ նմա զկիւռապաղատութեան*[15]
պատիւն եւ զհայրն նորա մաժիստռոս ա-
րարեալ՝ արձակեաց զնոսա գնալ յաշ-
խարհն[16] *իւրեանց:*
13 *Եւ ի նոյն աւր գնալոյ նորա պատե-*
րազմ մեծ եղեւ ի բանակին Յունաց յա-
ղագս դոյզն ինչ պատճառի. զի իշխանք
եւ ազատք կիւռապաղատին[17] *Դաւթի ե-*
կեալ բանակեալ էին[18] *մերձ առ բանակին*[19]
Յունաց: 14 *Եւ ի հետեւակազնդէն*[20] *Ռու-*
զաց[21] *ոմն ելեալ*[22] *խոտ տանէր երիվարին*[23]
իւրոյ, իսկ ոմն ի Վրաց մատուցեալ
խլեաց[24] *զայն. եւ նորա աղաղակեալ*[25]*՝ եկն*
ոմն յիւրոցն աւգնել նմա[26]*. նոյնպէս եւ*
Վրացւոյն[27] *յիւրսն աղաղակեալ, որք*[28] *ե-*
կեալ սպանանէին[29] *զառաջին Ռուզն*[30]*:*
15 *Եւ ապա բոլոր ազգն Ռուզաց*[31]*, որ ի*
տեղւոջն յայնմ, շարժեցան ի պատերազմ.
(զի էին[32] *նոքա արք ՋՌ*[33] *հետեւակա-*
մարտք, նիզակ եւ ասպար ի ձեռս նոցա,
զորս էր խնդրեալ Թագաւորին Վասլի[34] *ի*
Թագաւորէն Ռուզաց[35]*, յորժամ ետ զքոյրն*
իւր կնութեան նմա, յորում ժամանակի եւ
հաւատացին նոքա ի Քրիստոս): 16 *Եւ ա-*
մենայն իշխանքն եւ ազատք Տայոց ելին
ընդդէմ նոցա եւ պարտեալք ի նոցանէ՝
մեռաւ մեծ իշխանաց իշխանն[36]*, որում*
Պատրիարքն[37] *կոչիւր, եւ երկու*[38] *որդիքն*
Ոչոպընտրեայ[39] *Գաբրիէլ*[40] *եւ Յով-*

1 O *չիք* եւ ընդ բալու o և ընդ բալու
2 ACEO ի լեառնն D կոհերա d (կոհերա)յ
3 O անտուստ
4 D գա d (գա)յ
5 A զմաժիստոոսոսութեան
6 BD պատիւ d (պատիւ)ն
7 A տարաւնոյ CE տարօնոյ
8 ACDE ի լեառնն
9 O հաւիճ o հաւճիչ
10 ACE ընդ առաջ եղեն B *չիք* ընդ
11 AC (բագարատ թագաւորն) ափխզաց D թագաւորն բագարատ թագաւորն ափխազաց
12 D հայրն
13 A գուրգեն
14 A ափխզաց
15 T_1T_2 զկիւրապաղատութեան (պատիւն)
16 T_1T_2 յաշխարհս
17 T_1T_2 կիւրապաղատին
18 A բանակեալ եին
19 BD *չիք* առ (բանակին)
20 A հետեւակ զնդէն O ի հետևակազնդէն
21 ACO ռոուզաց T_1 ռուսաց
22 A *չիք* ելեալ a ելեալ
23 ABD երիւարին d երիվարին
24 ADE (ոմն ի վրաց) մատուցեալ խլել զայն B չիք կամեցաւ (խլել) b մատուցեալ B խլեաց լայն T_2 իսկ ոմն ի վրաց կամեցաւ խլել զայն
25 D *չիք* նորա աղաղակեալ
26 A եւ ոմն յիւրոցն աւգնել նմա A *չիք* եկն O եկն ոմն յիւրոցն օգնել նմա
27 D վրացւոցն
28 ABCDO որ (եկեալ)
29 ACO սպանանեին
30 ABCDE ռոուզն T_1 Ռուսն
31 A ռոզաց BCDOE ռոուզաց
32 A զի եին
33 A արք վեց հազարք E ՋՌ.ք.
34 BD թագաւորն վասիլ
35 A ռոզաց BCDE ռոուզաց
36 T_2 *չիք* իշխանաց
37 ABCDO պատրիարգն E կոչիւր T_1 պատրիարքն
38 B Բ որդիքն D Բ որդիք d (որդիք)ն
39 ABCDE ոչոպընտրեա d (ոչոպընտրեա)յ
40 A գաբրիէղ

հաննէս[1]*, եւ Զորտուանէլ՝ Թոռն Ապուհար-*
պայ[2] *եւ այլք*[3] *բազումք, զի ցասումն*
Աստծոյ էր ի վերայ նոցա ըստ մեծամտու-
թեան իւրեանց:

17 *Եւ սակաւ ինչ յառաջ խաղացեալ*
Թագաւորն Վասիլ՝ եկն առ նա Թագաւորն
Վանանդայ[4] *մանուկն Աբաս՝ ի ձիավարելն*
ունելով զնշան քաջութեան արիականաւ
զարդարեալ գեղու, եւ Սենեքերիմ Թագա-
ւորն[5] *Վասպուրականի՝ եղբայր Գուրգե-*
նայ[6]*:* 18 *Ընդ որս առաւել ուրախ եղեւ*
Թագաւորն Վասիլ եւ պատուեաց զնոսա
արքունատուր պատուով եւ ետ նոցա ձիս
եւ ջորիս եւ հանդերձս պայծառս եւ ոսկի
յոլով եւ դարձոյց զնոսա յիւրաքանչիւր[7]
տեղիս:

19 *Եւ ինքն չուեալ անցանէ ի գաւառն*
Հարք[8]*, ի Մանազկերտ քաղաք եւ ան-*
դուստ՝ ի Բագրեւանդ, բանակի ի դաշտին
մերձ ի քաղաքն Վաղարշակերտ. մնայր
գալստեան[9] *Գագկայ արքային*[10] *Հայոց:*
20 *Այլ*[11] *նա իբրեւ փոքրութիւն համա-*
րեալ[12] *զգնալն*[13] *իւր առ նա, իսկ քուերոր-*
դին[14] *Գագկայ*[15] *Ապուսահլ չարախաւս ե-*
ղեւ զնմանէ առ Վասիլ: 21 *Վասն որոյ*
Գագիկ հրաման տուեալ որդւոյ իւրոյ[16]
Յովհաննիսի[17]*. եւ յաւարի*[18] *էառ զգաւառն*
Ապուսահլի զԿոգոյովիտն[19] *եւ զԾաղկո-*
յոտն:

22 *Իսկ Թագաւորն Վասիլ չու արա-*
րեալ գնաց[20] *ի քաղաքն Ուխթեաց*[21] *եւ*
զամենայն բերդս եւ զամրոցս Տայոց
նուաճեաց ընդ ձեռամբ իւրով, զհաւատա-
րիմս կարգեալ ի նոսա եւ զմնացեալ ա-
զատսն[22] *Տայոց առեալ տարաւ ընդ ին-*
քեան՝ բնակեցուցանել յաշխարհին[23] *Յու-*
նաց: 23 *Եւ դարձաւ նա ընդ Կարին*[24] *եւ*
ընդ Խաղտոյառիճ[25] *ի Կոստանդնուպո-*
լիս[26]*:*

ԳԼՈՒԽ[27] ԽԴ[28]

Վասն գալոյն[29] Գուրգենայ[30] յերկիրն Տայոց, եւ դառնալոյն Յունաց՝ ի գաւառն Բասենոյ

1 *Իսկ Գուրգէն*[31] *Թագաւոր Վրաց ա-*
նարգանս իւր համարեալ զմաժիստրոսու-
թեան պատիւն, զոր ետ նմա արքայն[32]
Վասիլ, եւ ի խելապատակէն[33] *Թեթեւ գո-*
լով՝ նշկահեաց զնա. գայ[34] *ամենայն զաւ-*
րաւքն իւրովք եւ տիրէ Տայոց աշխարհին:
2 *Եւ մարտուցեալ ընդ փոքր բերդին Ուխ-*
թեաց՝ չկարաց ստնանել[35]*, եւ ոչ այլ բեր-*

1 ABCDOE յովաննէս
2 BD ապուհարպա
3 A այղք
4 BD վանանդա
5 ACE թագաւոր
6 B *չիք* եղբայր Գուրգենա bD (եղբայր) Գուրգենա
7 B իւրաքանչիւր
8 BD հարկ *փխ* հարք
9 A գալըստեան
10 ABCDE արքայի
11 A այղ
12 AC համարել
13 ACE զգալն B գալն
14 D քուեր որդին C քուերորդին
15 D գագկա
16 B *չիք* իւրոյ
17 ABCDOE յովանիսի
18 A յաւարի եառ BCDOE յաւարի էառ T_2 յաւառի էառ
19 ABCE զկոգովիտ D զկոգովիտն
20 CE գնա
21 BD ուխտեաց
22 O (զմնացեալ) ազատորդիսն
23 ABDE յաշխարհն C յաշխարհ
24 ACD (ընդ կարին) եւ T_1 *չիք* ընդ կարին
25 D ընդ խաղնոյառին d (խաղ)տ (ոյ առին)
26 A ի կոստանտնուպաւղիս BDE ի կոստանտնու-պօլիս
27 ABCO *չիք* գլուխ
28 A (գլուխ) ԼԳ *փխ* ԽԴ O (գլուխ) ԽԴ
29 BD (վասն) գալուն
30 D գուրգենա
31 A Գուրգեն
32 ACO արքայ
33 O ի խելապատականէն o ի խելապատակէն
34 DE գա
35 BD ստանալ d ստնանել

դի ումեք[1], այլ[2] ժողովեալ զբազմութիւն զաւրացն բանակէ[3] ի ձորն Մամրուանի:

3 *Զոր լուեալ թագաւորին Վասլի[4] հրաման տայ[5] մաժիստռոսին[6], որում Կանիկլն[7] կոչիւր, ամենայն[8] զաւրաւքն Յունաց ելանել[9] ի վերայ նորա. որ ընդ նոյնահետ[10] ճանապարհաւ թագաւորն[11] եկեալ բանակի ի գաւառն Բասեան[12], ի ՆԾ թուականին[13] Հայոց. եւ զողջոյն[14] ամն մինչեւ ցձմեռնն երկոքին կողմանքն կացին ի նոյն տեղիս:* 4 *Եւ ապա զխաղաղութիւն խաւսեցեալ Կանիկլին ընդ Գուրգենայ, որպէս թէ առնել թագաւորին զկամս նորա, զոր խնդրիցէ[15]:* 5 *Եւ եկեալ ի հանդիպումն միմեանց Գուրգէն եւ մաժիստռոսն[16] ի մայրաբուսակ լերինն Մեծրաց[17], ի գիւղն[18], որում սուրբ Աստուածածին[19] կոչի, անուամբ եկեղեցւոյն, որ ի նմա, եւ հանդիպեալ միմեանց եւ խաւսեցեալ զխաղաղութիւն՝ գնացին յիւրաքանչիւր[20] տեղիս:*

ԳԼՈՒԽ[21] ԽԵ[22]

Թէ զիա՛րդ Գագիկ[23] աւերեաց զգաւառն Տաշիր[24] եւ զՎրաց դաշտ[25]

1 *Իսկ Դաւիթ՝ եղբաւրորդի Գագկայ[26], զոր վերագոյն[27] յիշեցաք, սակաւ ինչ ամբարձեալ անհնազանդութեան[28] մասամբ առ հաւրեղբայր իւր Գագիկ:* 2 *Ընդ որ ցասուցեալ Գագկայ[29] արքայի՝ գնաց զաւրաւք ի Տաշիր եւ[30] շրջան առեալ ընդ Շամշուլտէ[31] եւ ընդ Վրաց դաշտ՝ քանդեալ աւերեաց զամենայն[32], զի յամեաց ի նմա եռամսեայ[33] աւուրբք[34] ի ձմեռնային[35] ժամանակին[36], ի ՆԾ թուականին[37], եւ ընդ Գագ բերդ անցանելով՝ ել նա ի գաւառն Աղստեւ:*

3 *Եւ Դաւիթ, թէեւ[38] միանգամ եւ երկիցս պատերազմել կամեցաւ, եւ ոչ կարաց առնել ինչ յաղագս սակաւ լինելոյ զաւրաց նորա առ բազմութեամբ[39] զաւրացն Գագկայ[40]. այլ[41] միջնորդութեամբ հայրապետին[42] Տեառն Սարգսի եկն ի հնազան-*

1 ACOE ուրուք BD ուրէք d ուրուք T_2 ումեք
2 A այդ
3 ABCDOE բնակէ
4 BDO թագաւորն վասիլ
5 E հրաման տա
6 CE մաժիստռոսի
7 C կանիկլ
8 C յամենայն
9 D եկել d ելանել
10 AOE նոյն հետ C նոյնհետ BD նոյն (ճանապարհաւ) d (նոյն)ահետ
11 AC թագաւորն եկեալ
12 T_1 բասեն
13 C թվականին BD թվին T_1ի 450 թուին
14 AB զողջ (ամն)
15 A որպէս թե առնել թագաւորին զկամս նորա զոր խնդրիցէ O որպէս թէ առնել զկամս թագաւորին զոր և խնդրիցէ
16 A *չիք* եւ (մաժիստռոսն) BCDE մաժիստռոսու d մաժիստռոսն
17 ABCODT$_1$ լերինն մեծբաց d (մեծ)ո(բաց) ՆԲ.Ն. Մեծբաց T_2 Մեծոբաց
18 CDE գեւղն Bd գեօղն
19 A *չիք* սուրբ a սուրբ ABCE աստուածածինն
20 B իւրաքանչիւր

21 ABCO *չիք* գլուխ
22 A (գլուխ) ԼԵ *փխ* ԽԵ O (գլուխ) ԽԵ
23 D աւերեաց գագիկ
24 ACO զգաւառսն ABCDOE զտաշիր B *չիք* զգաւառն
25 CE դաշտն
26 D գագկա
27 AE վերագոյնն D վերագուն
28 B անհնազանդութեանն
29 D ցասուցեալ D գագկա
30 C *չիք* եւ
31 ABCDOE ընդ շամշուղէ
32 AE զամենայնն
33 A երեքամսեա աւուրբք BDE Գ ամսեա O Գ ամսեայ d (ամսեա)յ
34 A աւուրբք CET$_1$ աւուրք
35 BO ի ճմերային
36 ABCOE ժամանակի
37 A ի ՆԾ. թու. BD *չիք* ի ՆԾ թուականին C թվականին d ի Ն.Ծ. թուականին
38 C թէ *փխ* թէեւ
39 ABDOE առ բազմութիւն C առ բազմութեան
40 D գագկա d (գագկա)յ
41 A այդ
42 B *չիք* հայրապետին

դուԹիւն Գագկայ[1] արքայի, եւ հանդիպեցաւ նմա[2] յաւանն Շիրակայ[3]: 4 Եւ ուխտ խաղաղութեան հաստատեալ Տեառն Սարգսի՝ կալ ի հնազանդութեան[4] Դաւթի[5], իբրեւ որդի առ հայր, եւ Գագկայ[6] հայրենի[7] խնամով սիրել զնա:

ԳԼՈՒԽ[8] ԽԶ[9]

Յաղագս նահապետութեանն[10] Արծրունեաց. որ զմերովք[11] ժամանակաւք[12] թագաւորեցին Վասպուրականի

1 Այլ[13] այն նահապետութիւն, որ ընդ[14] որդւոցն[15] Սենեքերիմայ[16] Ասորեստանեայց[17] թագաւորի, որ ի ժամանակս Պարուրայ Հայկազնոյ[18] եկեալ բնակեցան յաշխարհս մեր եւ անուանեցան[19] Արծրունիք: 2 Որք ծննդաբանութեամբ[20] եկեալ հասին մինչեւ ցԳագիկ, որ յաւուրս[21] Սմբատայ[22] Մեծի, որ զփայտէ կախեալ եղեւ յանաւրէն որդւոյն Ապուշիճայ[23], զոր վերագոյն[24] յիշեցաք. եւ յաւերմանն[25] աշխարհիս Հայոց թագաւորեաց նա ի կողմանս Վասպուրականի ամս ԻԹ. եւ վախճանի[26] յՅՂԲ թուականին[27]:

3 Իսկ զկնի մահուանն[28] Գագկայ[29] թագաւորեաց Դերենիկն՝ որդի նորա, ամս ԺԷ, եւ վախճանեցաւ[30] ի[31] ՆԷ թուականին: 4 Եւ ապա թագաւորեաց Աշոտ՝ որդի Աբուսահլի[32], ամս ԻԲ, եւ վախճանեցաւ[33] ի ՆԼԹ թուականին[34]: 5 Եւ ի միասին թագաւորեցին[35] երկու եղբարք[36] նորա Գուրգէն[37] եւ Սենեքերիմ, որդիք Աբուսահլի[38]: 6 Եւ ի գալ թագաւորին Յունաց Վասլի յաշխարհս արեւելից՝ եկեալ հանդիպեցան նմա նախ՝ Սենեքերիմ[39] եւ ապա՝ Գուրգէն[40] երէց[41] եղբայր նորա, եւ արքունատուր ընծայիւք պատուեալք ի նմանէ առատաձեռն ոսկւով[42] եւ արծաթով. եւ հրովարտակ[43] առաքեալ առ մերձաւոր[44] ամիրայսն[45] Տաճկաց, զի մի՛ մեղիցեն աշխարհին Վասպուրականի. դադարեցոյց[46] զառ

1 D գագկա d (գագկա)յ
2 B *չիք* նմա
3 D շիրակա
4 ABCDET$_1$ ի հնազանդութիւն O *չիք* ի
5 O *չիք* դաւթի
6 BD գագկա
7 BD *չիք* հայրենի d հայրենի
8 ABCO *չիք* գլուխ
9 A (գլուխ) ԼԶ *փխ* ԽԶ O (գլուխ) ԽԶ
10 BDO նահապետութեան
11 D զմերոք
12 AO ժամանակաւքս
13 A այդ
14 ABCOE ըստ
15 A ըստ որդւոյն a (որդւ)ոցն O որդւոցն
16 D սենեքերիմա
17 BD ասորեստանեաց
18 T$_1$T$_2$ պարուրայ AE հայկազնւո BDC հայկազնւոյ O պարուրեա o պարոյրայ O (պարոյրայ) թագաւորի հայկազնւոյ
19 BD անուանեցին d (անուանե)ցան
20 CE ծնընդաբանութեամբ
21 CE յաւուր
22 O սմպատայ D սմբատա

23 T$_1$T$_2$ Աբուսանի
24 ACE վերագոյնն
25 ABDO յաւարման C յաւարմանն
26 T$_1$T$_2$ եւ (վախճանի) D վաղճանի
27 A ի ՅՂԲ թուականին C ի ՅՂԲ թվականին BDEO *չիք* ի (ՅՂԲ) BD ՅՂԲ թվին T$_1$ յ 392 թուին
28 D զկնի մահուան
29 D գագկա
30 DO վաղճանեցաւ
31 D *չիք* ի (ՆԼԷ)
32 ABCDE ապուսահլի
33 DO վաղճանեցաւ
34 D *չիք* ի (ՆԼԹ) BD թվին
35 CE թագաւորին
36 ABCDEO ք (եղբարք)
37 ABCE գուրգեն
38 O որդիքն աբուսահլին T$_1$T$_2$ աբուսահլի
39 CO սենեքարիմ
40 ACE գուրգեն
41 ABCDE էրէց O *չիք* երէց
42 BCD ոսկով
43 CE հրովարտակաւ
44 AO առ մերձայար BD առ մերձայւոր d (մերձ)աւոր o առ մերձաւոր
45 CE ամիրայն
46 T$_1$ եւ (դադարեցոյց)

եւ զգերութիւն եւ զհարկապահանջ
բռնութիւնն[1]*:* 7 *Եւ ապա Գուրգէն*[2] *վախ-*
ճանի[3] *ի ՆԾԲ թուականին*[4]*. եւ Սենեքերիմ*
ունի զաթոռ թագաւորութեանն[5] *ամս Ի*[6]*:*

ԳԼՈՒԽ[7] ԽԷ[8]

Յաղագս շինելոյն[9] Գագկայ արքայի[10] ի քաղաքն Անւոյ[11] զեկեղեցին մեծ՝ անուամբ սրբոյն Գրիգորի[12]

1 *Յայնմ*[13] *ժամանակի, յորում լնոյր լրութեամբ ամն Ռ մարմնանալոյ*[14] *կամ մարդանալոյ*[15] *Տեառն մերոյ, ի Վասլի կայսեր յաւուրս*[16]*, Գագիկ՝ արքայ*[17] *Հայոց խորհուրդ բարի ի յանձին կալեալ*[18]*՝ զմեծաշէն եկեղեցին, որ ի Քաղաքուղաշտի*[19]*, անուամբ սրբոյն Գրիգորի*[20] *շինեալ, որ էր փլեալ եւ կործանեալ, կամեցաւ նոյնաձեւ չափով եւ յաւրինուածով յարդարել ի քաղաքին*[21] *Անւոյ, հիմն արկեալ*[22] *ի կուսէ Ծաղկոցաձոր ձորոյն*[23]*, ի բարձրաւանդակ տեղւոջն, տարփատենչ տեսողացն, մեծատաշ, վիմարդեան, կոփածոյ վիմաւք*[24]*, մանուածոյ քանդակաւ յաւրինեալ, լոյսանցոյց պատուհանաւք*[25]*, երրակի դրանց դրանդեաւք*[26]*, սքանչատես*[27] *տեսլեամբ*[28] *զմբէթաւորեալ*[29] *զունակ զերամբարձ եւ երկնանման գնդին:*

ԳԼՈՒԽ[30] ԽԸ[31]

Յաղագս վճարելոյ մահուամբ[32] իշխանացն Փառխոսոյ

1 *Յայսմ ժամանակի, ի ՆԾԲ թուակա-*
նին[33] *իշխանքն Փառխոսոյ, որ ի Հայկազ-*
նեայ[34] *ազանց՝ բաւեալ մինչեւ ցՍենեքե-*
րիմ եւ ցԳրիգոր[35]*՝ սպառեցան մահուամբ:*
2 *Զորոց զաշխարհն*[36] *բաժանեալ*[37] *հակա-*

1 ABD բոնութիւն
2 ACE գուրգեն
3 OD վաղճանի
4 AE թուականիս C թվականիս BD թուին
5 BD թագաւորութեան B նորա
6 T_1 ամս 20 T2 ամս ի (AC ամս ի)։ Ծն. ըստ Ստ. Մալխասեանցի (T2, էջ 394) ամ մի, որը հաւանական է։
7 ABCO *չիք* գլուխ
8 A (գլուխ) ԼԷ *փխ* խէ O (գլուխ) խէ
9 ABCEO շինելոյ
10 ABCE արքային գագկայ D գագկա d (գագկա)յ
11 O անւոյ
12 CE որ անուամբ սրբոյն գէորգեա B գրիգորին T_1T_2 Գրիգորի a յաւելում լուսանցքում՝ միդատ վարդպետ եկեղեցոյն CE բնագրում՝ միդատ վարպետ եկեղեցւոյն T_2 (ծն. 2) տրդատ վարպետ եկեղեղեցւոյն B բնագրում՝ տրդատ վարդապետ եկեղեցւոյ
13 ACD յայն d (յայն)մ
14 D մարմնալոյ
15 C *չիք* կամ մարդանալոյ
16 A ի վասլի կայսերի աւուրս C ի վասլի կայսեր աւուրս O ի վասլի կայսեր BD *չիք* կայսեր
17 D արքա
18 ACE կրեալ
19 B քաղաքուղաշտին
20 CE գրիգոր
21 ABCDE ի քաղաքն
22 AO հիմն արկեալ
23 E կծածկոցաձոր ձորոյն T_1 Ծաղկոցաձորոյն
24 ACDE կոփածու վիմովք O կոփածու վիմօք B *չիք* վիմարդեան, կոփածոյ B մեծատաշ վիմովք
25 A մանուածոյ քանդակ a (քանդակ)աւ AB յօրին (A յաւրին) լոյսանցոյց պատուհանովք B քանդակայ E քանդակա CE մանուածոյ քանդակայաւրինեցա յանցոյց պատուհանովք O մանուածոյ քանդակեալ յօրինէ լոյսանցոյց պատուհանովք ED *չիք* լոյսանցոյց d (լուս)անցոյց E յաւրինեցա
26 B դրանդրեօք CE դրանդեւք
27 B սքանչելատես
28 ACDEO տեսմամբ
29 ACE զմբեթաւորեալ
30 ABCOE *չիք* գլուխ
31 A (գլուխ) ԼԸ *փխ* ԽԸ
32 D մահւամբ
33 ACE ի թուաբեր ժամանակս ՆԾԲ O ի ՆԾԲ թվականին BD թվին T_1 ի 452 թուին
34 ABCDE ի հայկազնեա d (հայկազնեա)յ T_1T_2 ի Հայկազեան
35 ABC (մինչեւ ցսենեքերիմ և) գրիգոր DO (եւ) ի Գրիգոր
36 T_1 զաշխարհս
37 A բարժանեալ

ռակութեամբ ի միջի[1] *իւրեանց արքայն Հայոց Գագիկ եւ Փատլուն ամիրայն*[2] *Գանձակայ*[3]*:*

ԲԱՆ ՎԱԽՃԱՆԻ[4] ՓԱՌԱՏՐԱԿԱՆ

Ի[5] ՍՊԱՌՈՒԱԾ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՍ

1 *Անբաւ են խորք հրաշից սքանչելագործ հրաշագործութեանցն Աստուծոյ առ ազգս բանականս բիւրուց*[6] *բոցեղինացն. ինքն էն*[7] *էիցս արարչագործէ լոյս*[8] *ծայրագոյն, մշտածաւալ ծագողութեամբ, անհաս եւ անիմաց յամենայն իմացականացս մնացեալ:*

2 *Այսպէս եւ ի ստորինս զգալի արեգակամբ զզգալիսս պայծառացոյց քառահոլով եղանակաւք*[9]*, աւրաբեր ժամուք, մանրամասնեայ*[10] *բարեզարդ*[11] *խառնուածովք*[12] *ի սուզականն եւ ի ժամադիտակն միշտ հոլովեալ անուաշրջիկ յարահոլով գնացիւք. զորս իմաստունքն յիմաստիցն Աստուծոյ առլցեալք՝ թուեալք*[13] *յաւուրս եւ յամիսս*[14] *ամահամար չափեալ զկենցաղոյս չափ:*

3 *Զոր քննեալ գտաք ի հանդիպման ամին յԱդամայ մինչեւ առ մեզ լինել ամք ՑՄՁԲ*[15] *(6282), եւ ի խաչելութենէ*[16] *կենարար չարչարանաց*[17] *Տեառն՝ ամք ՋՀԲ*[18] *(972):* 4 *Իսկ ըստ Յունաց թուականին*[19] *ի Փիլիպպոս կայսերէ՝ ամք ՉԾԷ*[20] *(757), եւ ըստ հայերէն չափոյ թուականիս մերոյ՝ ամք ՆԾԳ*[21] *(453), որ է ամ երեսներորդ թագաւորութեանն Վասլի կայսեր Յունաց եւ հնգետասան*[22] *ամ*[23] *թագաւորութեանն*[24] *Հայոց Մեծաց*[25] *Գագկայ արքայի:* 5 *Այս ամ երեքտասան է հայրապետութեան*[26] *Տեառն Սարգսի՝ տիեզերափայլ եւ մեծաշնորհ հովուապետի, զորոյ զհրաման*[27] *ընկալեալ՝ ի վեր քան զկար իմ՝ զհնազանդութեան աւրէնսն*[28] *կատարելով՝ աղքատիմաց բայիւք*[29] *զբանս յիշատակիս գրեցի:*

6 *Այլ*[30] *որ յամենայնի*[31] *զխոնարհութեանն երթաս*[32] *զհետ, եւ զխոնարհեալ*[33] *Բանն ի հոգւոյ*[34] *բարձեալ կրես՝ եւ յայսմ*[35] *եւս խոնարհեալ ընկալցիս զսակաւ սատարութիւնս*[36]*, զոր քեզ եւ ամենայն մանկանց եկեղեցւոյ մաղթեմ՝ սիրով անտեսել զսխալանս եւ զյանդգնութիւնս*[37] *իմ. մանաւանդ յարածուփ*[38] *շրջանք եւ*

1 ABCE ի մէջ
2 C ամիրան
3 D գանձակա d (գանձակա)յ
4 A Լ.Թ· *փխ* խթ C խթ O բան վաղճանի
5 ABCDEO *չիք* ի (սպառուած)
6 CT_1T_2 բիւրոց
7 CE են D ինքն էն d ինքնին
8 ABCDEO արարչագործելոյս d (արարչագործ)է-(լոյս)
9 A յեղանակաւք CEO յեղանակօք
10 ABCDE մանրամասնեա d (մանրամասնեա)յ
11 E բարէզարդ
12 D խառնուածովք
13 b թուելք
14 B ամիսս
15 T_1 ամք 6282
16 O ի խաչելութենէն
17 B չարչարաց
18 T_1 ամք 1,004 R 1004
19 BC թվականին
20 B թվին D թուին C թվականիս T_1 ամք 756
21 T_1 ամք 453
22 A (եւ) ի (հնգետասան) BCE ի հնգէտասան
23 E ամի
24 T_1T_2 թագաւորութեան
25 E *չիք* մեծաց
26 AC հայրապետութեանն
27 C հրաման T_1T_2 զհրամանն
28 D աւրէնս
29 C բացիւք DT_1T_2 բանիւք Ad բայիւք (Ծն. բայիւք=բառերով, քօւքերով, հմմտ. ՆՀԲ, հ. Ա., էջ 431):
30 A այդ
31 B ամենայնի
32 ABCDEO զխոնարհութեանցն E երթալ
33 A զխոնարհեալն
34 ABCDE ի յոգւոջ
35 B այսմ
36 $ADOT_1$ զսակաւատրութիւնս B զսակաւսատարութիւնս o զսակաւ սատարութիւնս
37 BCDE զանդգնութիւնս de (զ)յ(անդգնութիւնս)
38 ABD մանաւանդ ի յարածուփ CE յարածու փշրանք $ABDT_1$ *չիք* զի (յարածուփ)

Հանապազորդեան հոգւք[1] *եկեղեցւոյ, որ ըստ հրամանի ձեր՝ ոչ թողացուցանէին*[2] *մտաց իմոց զետեղել*[3] *ի պատշաճ յաւրինուած բանիս, զոր կրեմ զփառս եւ զանարգանս, զգովութիւն*[4] *եւ զպարսաւանս ի ծանրասիրտ եւ ի խստապարանոց ազգէս մերմէ, ի բարեխոհ*[5] *եւ ի բղջախոհ մարդկանէ, որոց իւրաքանչիւրոցն է*[6] *հատուցումն յարդար դատաստանին Աստուծոյ:*

7 *Այլ*[7] *ըստ հայրենի խնամոցն*[8] *ձերոց հայցեմ եւ ըստ եղբայրական սիրոյ յընթերցողացդ*[9], *զի յիշեսջիք զիս*[10] *ի ժամ աղաւթից արդարահայց մաղթանաւք ձեր.զի որպէս դուք ընդ անմարմինսն խմբեալ դասս*[11] *բանակաց*[12]՝ *եւ ես ընդ ձեզ գտեալ զողորմութիւն*[13]՝ *արժանացայց երգել զերգս աւրհնութեան եռանձնեան*[14] *եւ միասնական սուրբ Երրորդութեանն*[15], *որ է աւրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից:* 8 *Ամէն:*

ՎԵՐՋ[16]
ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏԱՐԱՒՆԵՑՒՈՅ

1 C հաց (եկեղեցւոյ) *փխ* հոգւ (եկեղեցւոյ)
2 ABCDE ոչ թողացուցանէր
3 T_1 զետեղիլ
4 CE զգովութիւնն D գովութիւն T_1 զգոհութիւնս
5 A ի բարէխոհի E բարէխոհ
6 A *չիք* է (հատուցումն)
7 A այդ
8 ABDd խնամոց
9 ABCOD ընթերցողացդ
10 C *չիք* զիս

11 ABCD խմբել դաս O խմբեալ դաս
12 B բանականաց
13 T_1T_2 զողորմութիւն
14 B եռանձնեանն
15 DT_1 երրորդութեան
16 ABCODET_1 *չիք* վերջ պատմութեան Ստեփանոսի տարաւնեցւոյ:

ՑԱՆԿԵՐ

ՍՈՒՐԲԳՐԱՅԻՆ

Ծն. Գ 19 – 595
Ծն. Գ 13-16 – 290
Ծն. Գ 19 – 309
Ծն. Գ 21 – 309
Ծն. Ե – 458
Ծն. Ե 21-25 – 456
Ծն. Ե 29 – 456
Ծն. Զ 11 – 456
Ծն. Զ 17 – 457
Ծն. Է-Ը – 219
Ծն. Ը 17 – 457
Ծն. Թ 20-29 – 349
Ծն. Թ 26 – 457
Ծն. Թ 2 – 457
Ծն. Թ 25-27 – 310
Ծն. Ժ 10 – 311
Ծն. Ժ 8-11 – 352
Ծն. ԺԱ 12 – 457
Ծն. ԺԱ 32 – 458
Ծն. ԺԵ 6 – 450
Ծն. ԺԶ 12 – 250
Ծն. ԺԷ 20 – 250
Ծն. ԺԷ 4-6 – 458
Ծն. ԺԷ 15-16 – 458, 485
Ծն. ԺԷ 16 – 469
Ծն. ԺԹ – 349
Ծն. ԻԵ 33 – 471
Ծն. ԻԹ 11-12 – 231
Ծն. ԻԹ 10 – 646, 650

Ել. Բ 1-10 – 65
Ել. Գ 19-20 – 201
Ել. ԺԳ-ԺԵ – 65
Ել. ԺԷ 8-16 – 53
Ել. ԺԷ 11 – 223
Ել. Ի 3 – 449
Ել. Ի 4 – 729
Ել. ԻԳ 2 – 349
Ղև. ԺԹ 19 – 447
Ղև. ԺԹ 32 – 594

Թւ. Գ 6-10 – 381
Թւ. ԺԶ – 382
Թւ. ԺԸ 2-7 – 381
Թւ. ԻԶ 61 – 348

Բ Օր. Գ 12 – 795
Բ Օր. Գ 15-16 – 795
Բ Օր. ԺԲ 17 – 382
Բ Օր. ԺԷ 7 – 515

Յես. Ա 2 – 126

Դատ. Է-Ը – 223
Դատ. ԺԱ 11 – 380
Դատ. ԺԹ 15 – 250

Ա Թագ. Գ 4 – 742
Ա Թագ. ԺԳ 1 – 559, 643
Ա Թագ. ԺԳ 13-14 – 599
Ա Թագ. ԺԵ 11 – 512
Ա Թագ. ԺԵ 48-52 – 223

Բ Թագ. Բ 10 – 643
Բ Թագ. Զ 4 – 382

Գ Թագ. Զ 1 – 643, 644
Գ Թագ. ԺԲ – 348

Գ Թագ. Գ 20-37 – 128
Գ Թագ. ԺԹ 34 – 126

Ա Մնաց. ԺԳ 7 – 382
Ա Եզր. Բ 2 – 645

Յոբ Թ 6 – 432, 813

Սաղմ. Ա – 605
Սաղմ. Է 16 – 489
Սաղմ. ԺԸ 5 – 308
Սաղմ. ԻԲ 5 – 796
Սաղմ. ԻԲ 6 – 796
Սաղմ. ԻԳ 7 – 513, 608
Սաղմ. Ա – 605
Սաղմ. Է 16 – 489
Սաղմ. ԺԸ 5 – 308
Սաղմ. ԺԸ 9 – 599
Սաղմ. ԻԲ 5 – 796
Սաղմ. ԻԲ 6 – 796
Սաղմ. ԻԳ 7 – 513, 608
Սաղմ. ԻԶ 12 – 252
Սաղմ. ԼԱ 5 – 798
Սաղմ. ԼԳ 2 – 277
Սաղմ. ԼԳ 1-2 – 159
Սաղմ. ԼԳ 2 – 243
Սաղմ. Խ 2 – 448
Սաղմ. ԽԱ 2 – 452
Սաղմ. ԽԳ 9 – 582
Սաղմ. ԿԷ 2 – 322
Սաղմ. ՂԶ 4 – 448
Սաղմ. ՂԷ 10 – 514
Սաղմ. ՃԱ 6 – 174
Սաղմ. ՃԳ 32 – 432, 813
Սաղմ. ՃԸ 25 – 791
Սաղմ. ՃԺԷ 12 – 53
Սաղմ. ՃԼԵ 15 – 223
Սաղմ. ՃԼԶ 5 – 452
Սաղմ. ՃԽԵ 3 – 518

Առակ. Ա 2 – 448
Առակ. Գ 32 – 312
Առակ. Ժ 17 – 521
Առակ. ԺԶ 25 – 592
Առակ. ԻԶ 27 – 538

Ժող. Զ 3 – 600
Ժող. Ժ 8-9 – 514

Իմաստ. Բ *12* – 534

Ես. Բ *3* – 392, 572
Ես. Գ *10* – 534, 790
Ես. Ե *11-12* – 261
Ես. Զ *3* – 308
Ես. Է *7* – 511
Ես. Ը *18* – 452
Ես. Ժ *12* – 515
Ես. Ժ *16* – 515
Ես. ԺԱ *9* – 308
Ես. ԺԳ *1-16* – 79
Ես. ԺԳ *18-20* – 79
Ես. ԺԳ *21-22* – 79
Ես. ԻԳ *6* – 515
Ես. ԻԳ *15* – 515
Ես. ԻԸ *1* – 541
Ես. ԻԹ *13* – 577
Ես. Լ *15* – 514
Ես. ԾԲ *11* – 515
Ես. ԾԳ *15* – 79
Ես. ԾԳ *1* – 791
Ես. ԾԷ – 289
Ես. ԿԲ *10* – 535
Ես. ԿԶ *2* – 450

Երեմ. Ա *16* – 449
Երեմ. Բ *8* – 526
Երեմ. Ժ *11* – 312
Երեմ. ԺԱ *15* – 371
Երեմ. ԺԷ *5* – 518, 754
Երեմ. ԻԲ *19* – 218
Երեմ. ԻԳ *1* – 526
Երեմ. ԻԳ *1-2* – 526
Երեմ. ԼԲ *29* – 449
Երեմ. ԾԱ *9* – 534
Երեմ. ԾԱ *27* – 467

Ողբ Երեմ. Գ *20* – 790

Եզեկ. ԼԳ *7* – 380

Դան. Է *13* – 800

Ովսէ Ե *1-2* – 534

Ամովս Ե *10* – 521
Ամովս Ե *19* – 207
Ամովս Ը *10* – 219

Միք. Գ *4* – 742

Ամբ. Գ *8* – 799
Ամբ. Բ *5* – 196

Զաք. Ա *3* – 514
Զաք. ԺԳ *20* – 506

Մատթ. Գ *10* – 597
Մատթ. Գ *17* – 773
Մատթ. Գ *10* – 449
Մատթ. Ե *3* – 795
Մատթ. Ե *16* – 452
Մատթ. Ե *19* – 81
Մատթ. Զ *24* – 307
Մատթ. Է *7* – 103
Մատթ. Է *8* – 103
Մատթ. Թ *6* – 308
Մատթ. Ժ *36-39* – 57
Մատթ. ԺԱ *11* – 352
Մատթ. ԺԱ *28* – 451
Մատթ. ԺԳ *24-32* – 48
Մատթ. ԺԵ *13* – 597
Մատթ. ԺԶ *15* – 773
Մատթ. ԺԶ *16* – 773
Մատթ. ԺԸ *16* – 793
Մատթ. ԺԸ *18* – 573
Մատթ. ԺԸ *20* – 118
Մատթ. ԺԹ *12* – 797
Մատթ. Ի *28* – 449
Մատթ. ԻԱ *9-11* – 173
Մատթ. ԻԱ *25* – 173
Մատթ. ԻԲ *32* – 126
Մատթ. ԻԳ *12* – 450
Մատթ. ԻԵ *21* – 536, 557
Մատթ. ԻԵ *31* – 800
Մատթ. ԻԵ *34* – 451
Մատթ. ԻԵ *41* – 513
Մատթ. ԻԶ *52* – 489
Մատթ. ԻԶ *74* – 84

Մարկ. Բ *10* – 380
Մարկ. Գ *8* – 309
Մարկ. Գ *20* – 309
Մարկ. Զ *18* – 427
Մարկ. Զ *19-28* – 427
Մարկ. Ը *36* – 573
Մարկ. ԺԲ *27* – 126
Մարկ. ԺԳ *7-9* – 173
Մարկ. ԺԳ *35-37* – 173
Մարկ. ԺԳ *22* – 359
Մարկ. ԺԳ *29* – 84

Ղուկ. Ա *22* – 39
Ղուկ. Ա *24* – 39
Ղուկ. Ա *26* – 39
Ղուկ. Ա *27* – 39
Ղուկ. Ա *35* – 772
Ղուկ. Բ *1* – 473, 665
Ղուկ. Բ *11* – 772
Ղուկ. Ե *24* – 380
Ղուկ. Ժ *18* – 517
Ղուկ. ԺԱ *9-10* – 103
Ղուկ. ԺԲ *32* – 349, 794
Ղուկ. ԺԳ *27* – 513
Ղուկ. ԺԸ *8* – 545
Ղուկ. ԺԹ *10* – 533
Ղուկ. Ի *28* – 568
Ղուկ. Ի *38* – 126
Ղուկ. ԻԲ *42* – 780, 782

Յովհ. Ա *5* – 784
Յովհ. Ա *14* – 772
Յովհ. Գ *13* – 773
Յովհ. Գ *16* – 448, 773

Յովհ. Զ *35* – 533
Յովհ. Զ *36* – 552
Յովհ. Զ *38* – 782
Յովհ. Զ *63* – 773
Յովհ. Ը *40* – 773
Յովհ. Ժ *10* – 513
Յովհ. Ժ *11* – 533
Յովհ. ԺԲ *20* – 667
Յովհ. ԺԳ *8* – 448
Յովհ. ԺԳ *35* – 448
Յովհ. ԺԳ *37-38* – 84
Յովհ. ԺԴ *15* – 450
Յովհ. ԺԴ *21* – 448
Յովհ. ԺԵ *13-14* – 448
Յովհ. ԺԷ *22-24* – 127
Յովհ. ԺԸ *9* – 533
Յովհ. ԻԱ *45-48* – 84

Գործ. Բ *44* – 750
Գործ. Է *39* – 514
Գործ. Թ *40* – 127
Գործ. ԺԳ *21* – 642
Գործ. ԺԳ *22* – 465
Գործ. Ի *28* – 169, 379, 568

Հռ. Ա *21-22* – 591
Հռ. Ե *9* – 606
Հռ. Ե *10* – 606
Հռ. Ե *15* – 595
Հռ. Ը *32* – 449
Հռ. Թ *3* – 557
Հռ. Թ *5* – 606, 774
Հռ. ԺԲ *17* – 591
Հռ. ԺԳ *8* – 448
Հռ. ԺԳ *10* – 450
Հռ. ԺԵ *30* – 348

Ա Կորնթ. Ա *29* – 794
Ա Կորնթ. Ա *31* – 582
Ա Կորնթ. Ը *3* – 448
Ա Կորնթ. Ը *6* – 528
Ա Կորնթ. Ժ *20-21* – 307
Ա Կորնթ. Ժ *33* – 524
Ա Կորնթ. ԺԱ *1* – 449
Ա Կորնթ. ԺԱ *16* – 770
Ա Կորնթ. ԺԱ *14* – 798
Ա Կորնթ. ԺԱ *19* – 524, 538, 545
Ա Կորնթ. ԺԱ *28* – 798
Ա Կորնթ. ԺԱ *29* – 382
Ա Կորնթ. ԺԳ *13* – 450
Ա Կորնթ. ԺԵ *21, 47* – 570

Բ Կորնթ. Բ *15* – 531
Բ Կորնթ. Բ *16-17* – 309
Բ Կորնթ. Զ *17* – 515
Բ Կորնթ. Ը *14* – 569
Բ Կորնթ. Թ *6* – 130
Բ Կորնթ. ԺԱ *14* – 517

Գաղատ. Ա *3* – 449
Գաղատ. Ա *6-7* – 572
Գաղատ. Ա *8* – 538, 572
Գաղատ. Բ *19* – 449
Գաղատ. Բ *20* – 449
Գաղատ. Գ *17* – 641
Գաղատ. Ե *12* – 797
Գաղատ. Զ *14* – 582

Եփես. Ե *13* – 513
Եփես. Զ *5* – 65

Փիլիպ. Ա *23* – 127
Փիլիպ. Բ *9-10* – 774
Փիլիպ. Բ *10* – 774

Կող. Գ *5* – 449

Ա Թեսաղ. Ե *21* – 5
Ա Թեսաղ. Ե *21-22* – 263

Բ Թեսաղ. Բ *3* – 538, 545
Բ Թեսաղ. Բ *3-4* – 545

Ա Տիմ. Գ *1* – 298
Ա Տիմ. Գ *7* – 595
Ա Տիմ. Դ *1* – 545, 546
Ա Տիմ. Ե *1* – 594
Ա Տիմ. Զ *6* – 452

Բ Տիմ. Գ *16* – 447

Տիտ. Գ *10-11* – 519

Եբր. Ը *5-6* – 382
Եբր. ԺԱ *34* – 53
Եբր. ԺԳ *17* – 568

Յակ. Ե *16* – 798

Ա Պետր. Գ *20* – 349
Ա Պետր. Ե *8* – 370

Բ Պետր. Գ *9* – 448

Ա Յովհ. Ա *1* – 528
Ա Յովհ. Բ *18* – 545
Ա Յովհ. Դ *22* – 103
Ա Յովհ. Դ *1* – 263
Ա Յովհ. Դ *7* – 171
Ա Յովհ. Ե *15* – 103
Ա Յովհ. Ե *20* – 569

Բ Յովհ. *9-10* – 171

Բարուք Գ *36* – 569

Գ Մակբ. Զ *5* – 53

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ա

ԱԲԱՍ 363
ԱԲԱՍ (ԵՐԷՑ) 553
ԱԲԱՍ (ՍՊԱՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ) 710
ԱԲԱՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 433, 735, 736, 748, 749, 754, 755
ԱԲԱՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 164-167, 172, 421, 422
ԱԲԱՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԿԱՐՈՒՑ ԿԱՄ ՎԱՆԱՆԴԻ) 766, 767, 806, 816, 819, 824
ԱԲԱՍ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 431
ԱԲԳԱՐ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՋԱՄԻ) 664-667, 795
ԱԲԳԱՐ, ԱԲԳԱՐՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 473-479, 488
ԱԲԳԱՐ ԼԱՄԱՑԻ 473
ԱԲԴԱՆ ԴԱՏԱՒՈՐ 398
ԱԲԴԻՈՒ (ԻԾԽԱՆ ԵԴԵՍԻԱՑԻ) 475
ԱԲԴԼԱԲԱՍ 740
ԱԲԴԼ ԱԶԻԱԶ, ԱԲԴԼ ԱԶԻԶ, ԱԲԴԼ-ԱԶԻԶ 363, 394, 395, 721
ԱԲԴԼԱՅ (ՀԱՅՐ ՄԱՀՄԵՏԻ) 692
ԱԲԴԼԱՅ 362-364, 725, 726, 728
ԱԲԴԼԱՅ ՄԻՒՍ 726-728
ԱԲԴԼԱՅ ՈՍՏԻԿԱՆ 703
ԱԲԴԼ ԱՍՈՒՐ 407
ԱԲԴԼՄԵԼՔ ԻՊՆ ՄՐՈՒԱՆ 728
ԱԲԴԼ ՄԵԼՔ, ԱԲԴԼ ՄԵԼԻՔ 368, 377, 378, 407, 704
ԱԲԴԼՄԵԼԻՔ ԻԲՆ ՄՐՈՒԱՆ 363, 719, 720
ԱԲԴԼ ՄՈՒՏԱՂԻԲ 363
ԱԲԵՂԵԱՆ, ԱԲԵՂԵԱՆ Մ. 619, 621, 624, 632, 633
ԱԲԷԼ (ԻԾԽԱՆ) 658
ԱԲԻԱ (ՌՈԲՈՎԱՄԻ ՈՐԴԻՆ) 465, 508, 644
ԱԲԻԿԱԶ (ԵՐԷՑ) 129
ԱԲԻՄԷԼԷՔ 642
ԱԲԻՈՒԴ (ՈՐԴԻ ԱՀԱՐՈՆԻ) 348
ԱԲԻՐՈՆ 382
ԱԲԼ ԱԲԱՍ 363
ԱԲԼ ԱԲԱՍ ԱԲԴԼԱՅ (ՈՐԴԻ ՄԱՀՄԵՏԻ) 363
ԱԲԼԱՍԱԴ 404, տե՛ս ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱԲԼ ԱՍԱԴ
ԱԲԼԽԱՐԻԲ 762
ԱԲԼՀԱՃ (ՈՐԴԻ ՌՈՎԴԱՑ) 763, 767, 768, 818
ԱԲԼՎԱՀԴԻ ԵՄԷՄԻԿ 411
ԱԲՈՒԲԱՔՐ 716-718, 728
ԱԲՈՒԲՔՐ (ԱԲՈՒՀՓԻ ՈՐԴԻՆ) 362
ԱԲՈՒԲՔՐ ԱԲԻ ԿԱՀՓԵԱՆ 362
ԱԲՈՒԹԱԼՀԱՊ (ԹՈՌՆ ՀԱՄՏՈՒՆԻ) 759
ԱԲՈՒՀՓ 362
ԱԲՈՒՂԿԱՄԷՈՍ 357
ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ 404, 408, ՏԵ՛Ս ՑԻՍԱՑԻ ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ
ԱԲՈՒ ՄՍԼԻՄ 363
ԱԲՈՒ ՋԱՓՐ 363
ԱԲՈՒ ՋԱՓՐ ԱՐԱԾԱՑԻ 407
ԱԲՈՒ ՍԱՀԱԿ 408
ԱԲՈՒՍԱՀԼ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 826, տե՛ս ԱՊՈՒՍԱՀԼ
ԱԲՈՒՍԱՃ 735, 743, 745
ԱԲՈՒՍԻԴ 362
ԱԲՈՒՏԼՈՒՓ (ԱՄԻՐԱՅ) 736, 761, 767, 769
ԱԲՐԱՀԱՄ (ՆԱՀԱՊԵՏ ՀՐԷԻՑ, ՈՐԴԻ ԹԱՐԱՅԻ) 75, 127, 250, 275, 355, 360, 450, 458, 459, 464, 468, 469, 485, 641, 644, 648, 653, 740
ԱԲՐԱՀԱՄ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԱՐԱՒՆԻ) 168
ԱԲՐԱՀԱՄ (ՄԵՏՐԱՊԱՒԼԻՏ) 667
ԱԲՐԱՀԱՄ ԱՄԻՐՄՈՄՆԻ 408
ԱԲՐԱՀԱՄ ԵՊԻՍԿ. ՄԱՄԻԿՈՆԷԻՑ 128
ԱԲՐԱՀԱՄ (ԵՐԷՑ) 553

ԱԲՐԱՀԱՄ (ՌՇՏՈՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549
ԱԲՐԱՀԱՄ Ա. ԱՂԲԱԹԱՆԵՑԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 443
ԱԲՐԱՀԱՄ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ (ՌՇՏՈՒՆԵԱՑ ԳԱՒԱՌԻՑ) 692, 693
ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ Ա. Գ. 622
ԱԲՐԱՄ 458, տե՛ս ԱԲՐԱՀԱՄ (ՈՐԴԻ ԹԱՐԱՅԻ)
ԱԲԻՈՆ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 479
ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ 28, 150, 443, 640
ԱԳԵՆՈՎԹ 34
ԱԳՐԻՊՊԱՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
ԱԴԱՄ 32, 309, 354, 442, 455, 457, 458, 465, 468, 472, 498, 500, 595, 622, 644, 648, 673, 732, 785, 828
ԱԴԴԷ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 475, 477, 478, 667
ԱԴՐԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 480, 651
ԱԶԱԴ 434
ԱԶԱՋ (ԱՄԻՐԱՅ) 812, 814
ԱԶԱՐԻԱ 472, 644
ԱԹԱՆԱԳԻՆԷՍ 680
ԱԹԱՆԱՍ, ԱԹԱՆԱՍԻՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻԱՑԻ) 453, 688, 730, 776, 777, 779, 782, 785, 786, 789
ԱԹԱՆԱՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 141
ԱԹԱՆԱՍ ՍՈՒՐԲ 389
ԱԹԱՆԱՍԻՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 139, 142
ԱԹԱՇԽՈԴԱ (ԶՕՐԱՊԵՏ ՊԱՐՍԻՑ) 152
ԱԹԵՆԱԴՈՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ԱԹԵՆԱՍ 662
ԱԺԴԱՀԱԿ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՄԱՐԱՑ) 466-468, 481, 654, 659
ԱԾԱԽՈՒԹԷԹ 754
ԱԼԵՒՈՐ ՀԵՐԱՑ 768
ԱԼԵՔՍ 434
ԱԼԻ (ՈՐԴԻ ՑԱՀԷԻ) 709, 729
ԱԼՓ ԻԼԻԹՈՒԵՐ, ԱԼՓԻՂՈՒԹՈՒԷՐ (ԶՕՐԱՎԱՐ ԵՒ ՄԵԾ ԻՇԽԱՆ ՀՈՆԵՐԻ) 295, 314
ԱԿԱԿ 776
ԱԿՌԱՁԱՆԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԱՀԱՐՈՆ 257, 447
ԱՀԱՐՈՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 424
ԱՀԱՐՈՆ (ՄԵՀԵՆՈՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549, 553)
ԱՀԱՐՈՆ ԱՄԻՐ-ԱԼ ՄՈՒՄՆԻ 727, 728
ԱՀՄԱՏ ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻ 709, 729, 742
ԱՀՄԱՏԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 230
ԱՀՈՏԱ 484
ԱՂԱ 363
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ, ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՍ, ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ 466, 470, 646, 647, 649, 650, 655, 657, 765, տե՛ս ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻ
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ՝ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻ 136, 468-470, 485, 508, 532, 654, 679
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՍ ՄԱՐԵԱՑ (ԿԱՅՍՐ) 651
ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ, ԵՂԲԱՅՐ ԼԵՒՈՆԻ) 748
ԱՂԷՔՍԱՆԴՐՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 483
ԱՂԷՔՍԱՆԴՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 487
ԱՂՍԻՄԱՐՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 733
ԱԺԱՌԵԱՆ Հ. 634
ԱՄԱՂԷԿ 223
ԱՄԱՍԻԱՑ 75, 459, 462, 465, 644
ԱՄԲԱԿ 75
ԱՄԲԱԿՈՒՄ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 167
ԱՄԻՒՆԴԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԱՄՂԻՔՈՍ (ԿՐՕՆԱՒՈՐ) 487, 767
ԱՄՈՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ 731
ԱՄՈՎՆ 508, 646
ԱՄՈՎՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 465, 644, 725
ԱՄՐ 716-718
ԱՄՐԱՄ (ՈՐԴԻ ԿԱՀԱԹԻ) 464, 465, 641

ԱՆԱԿ 671
ԱՆԱԿ (ՆԱԽԱՐԱՐ) 488, 489, 491
ԱՆԱԿ ՊԱՐԹԵՒ (ՀԱՅՐ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ 65, 494, 495, 497
ԱՆԱՆ (ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ ԱԲԳԱՐ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 473, 667
ԱՆԱՆԻԱ 639, 644
ԱՆԱՆԻԱ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129, 162
ԱՆԱՆԻԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 426
ԱՆԱՆԻԱ (ՆԱՐԵԿԱՎԱՆՔԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ) 446
ԱՆԱՆԻԱ Ա. ՄՈԿԱՑԻ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 619, 749, 750, 756, 758
ԱՆԱՆԻԱ ՆԱՐԵԿԱՑԻ 441-443, 753
ԱՆԱՆԻԱ ՇԻՐԱԿԱՑԻ 641, 702
ԱՆԱՆՈՒՆ, ԱՆԱՆՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿ 28, 667
ԱՆԱՆՈՒՆ (ԱՐԾՐՈՒՆԻ) 626, 627
ԱՆԱՆՈՒՆ (ՈՐԴԻ ԱԲԳԱՐԻ) 477
ԱՆԱՆՈՒՆ ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՑԻ 28
ԱՆԱՍԵԱՆ Յ. 441
ԱՆԱՍՏԱՍ (ԿԱՅՍՐ) 339, 422, 541, 543, 546, 573, 602, 732
ԱՆԱՍՏԱՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 254, 356, 701, 702
ԱՆԱՍՏԱՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՎՐԱՑ) 424, 430
ԱՆԱՏԱՒԼԻՍ (ԶՕՐԱՎԱՐ ՅՈՒՆԱՑ) 681, 683
ԱՆԱՏՈՂԻՈՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՑԻ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
ԱՆԳԷ, ԱՆԳԷԱՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 466, 646
ԱՆԴԵԿԱՆ 688
ԱՆԴՈԿ (ՍԻՒՆԵԱՑ ՏԷՐ՝ ԻՇԽԱՆ) 150-152, 681
ԱՆԴՐԷ (ՍՈՒՐԲ) 351
ԱՆԴՐԷ (ԻՇԽԱՆ) 189
ԱՆԴՐԷ ԵՐԷՑ 352
ԱՆԴՐԷԱՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 474, 507
ԱՆԴՐԷԱՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 351
ԱՆԴՐԷԱՍ (ԵՂԲԱՅՐ ՄԱՆԳՆՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ) 730
ԱՆԴՐԻԱՆԷ (ԿԱՅՍՐ) 480
ԱՆԵԲԻՍ 459
ԱՆԵՐՈՂՈԳԻՍ (ՈՐԴԻ ԹԷՈՓԻԼՈՍ ԶՕՐԱՎԱՐԻ) 147
ԱՆԹԻՄՈՍ ՆԻԿՈԴԻՄԱՑԻ 492
ԱՆՆԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 699
ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ 75
ԱՆՏԻՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 477
ԱՆՏԻԳՈՆՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 655, 663
ԱՆՏԻՈՔ (ՈՐԴԻ ՍԵՂԵՒԿՈՍԻ) 485
ԱՆՏԻՈՔՈՍ 62, 468, 508, 647, 649
ԱՆՏԻՈՔՈՍ (ԶՕՐԱՎԱՐ ԿՈՍՏԱՆԴԻՈՍԻ) 677, 678
ԱՆՏԻՈՔՈՍ ԵՊԻՓԱՆԷՍ 647
ԱՆՏԻՈՔՈՍ ԹԷՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 655
ԱՆՏԻՈՔՈՍ ՍԻԴԷԱՑԻ 656
ԱՆՏԻՈՔՈՍ ՍՈՎՏԵՐ (ԹԱԳԱՒՈՐ, ՈՐԴԻ ԱՊԱՄԱՅ) 655
ԱՆՏԻՊԱՏՐՈՍ, ԱՆՏԻՊԱՏՐՈՍ ԱՍԿԱՂՈՆԱՑԻ 650
ԱՆՏՈՆ (ՃԳՆԱՒՈՐ) 687
ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ 472, 487
ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ ԲԱՐԵՊԱՇՏ (ԿԱՅՍՐ) 480
ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ ԱՌԱՋԻՆ (ԿԱՅՍՐ) 651, 663, 664
ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ ԵՐԿՐՈՐԴ (ԿԱՅՍՐ) 483
ԱՇԴԱՏ 712
ԱՇԽԷՆ (ԹԱԳՈՒՀԻ, ԿԻՆ ՏՐԴԱՏ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 501, 503
ԱՇԽԷՆԴԱՐ (ԱՇԽԷՆ ԹԱԳՈՒՀՈՒ ՀԱՅՐԸ) 501
ԱՇՈՏ 692
ԱՇՈՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ, ՀԱՅՐ ՍՄԲԱՏԻ) 736, 760
ԱՇՈՏ (ՈՐԴԻ ՇԱՊՈՒՀԻ) 734, 744, 747
ԱՇՈՏ (ԻՇԽԱՆ ՍԻՒՆԵԱՑ) 415
ԱՇՈՏ (ՈՐԴԻ ՍՄԲԱՏԻ) 745
ԱՇՈՏ (ԻՇԽԱՆ ՏԱՐՕՆԻ) 757
ԱՇՈՏ (ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐՈՅ ՏԱՐՕՆՈՅ) 812
ԱՇՈՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 762, 826

ԱԾՈՏ, ԱԾՈՏ ՄՍԱԿԵՐ (ՈՐԴԻ ՍՄԲԱՏԻ) 707, 709, 710
ԱԾՈՏ Ա. ԹԱԳԱՒՈՐ 621, 729, 734, 740
ԱԾՈՏ ԱՆԹԻՊԱՏՐԻԿ 730
ԱԾՈՏ ԱՊԱՀԻ ՊԱՏՐԱԿԻ (ՈՐԴԻ ԾԱՊՈՒՀԻ) 508
ԱԾՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 707
ԱԾՈՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ԵՂԲԱՅՐ ՍՄԲԱՏԻ) 414, 702, 705, 720, 735, 738-741
ԱԾՈՏ Բ. ԵՐԿԱԹ (ԾԱՀԱՆԾԱՀ) 735, 748, 749
ԱԾՈՏ Գ. ԾԱՀԱՆԾԱՀ (ՈՐԴԻ ԱԲԱՍԻ) 735, 755, 756, 758, 760
ԱԾՈՏ ՀԱՅԿԱԶՆԻ (ԻԾԽԱՆ) 414
ԱԾՈՏ ՄԱՐԶՊԱՆ 818
ԱԾՈՏ ՊԱՏՐԻԿ 719, 725
ԱԾՈՒԾԱ (ՎՐԱՑ ԲԴԵԾԽ) 163
ԱԾՈՒԾԱՆ (ԻԾԽԱՆ) 508
ԱՊԵՂԷՍ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 482
ԱՊՈՂԻՆԱՐ 373
ԱՊՈՂԻՆԱՐԷՍ 776, 778, 785, 787
ԱՊՈՂՈՎՆ 56
ԱՊՈՒԼԻ (ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐԻ) 419
ԱՊՈՒ ԱԼԻ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆԻ (ԻԾԽԱՆ ԱՂՈՒԱՆՔԻ) 414
ԱՊՈՒՀԱՐՊ 824
ԱՊՈՒՄՍԱՐ (ԱՄԻՐԱՅ) 816
ԱՊՈՒ ՄՐՈՒԱՆ 414
ԱՊՈՒՍԱՀԼ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 756, 826
ԱՊՈՒՍԱՀԼ (ՔՈՒԵՐՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 824
ԱՊՈՒՍԷԹ (ՈՐԴԻ ԱՏՐՆԵՐՍԵՍՀԻ) 419, 707
ԱՊՈՒՍԷՃ 826, ՏԵ՛Ս ԱԲՈՒՍԱՃ
ԱՊՐՈՒԷԶ-ԽՈՍՐՈՎ (ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐՔԱՅ) 510, 547, 548, 552
ԱՊՐՍԱՄԻԿ (ՔՈՅՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ) 418
ԱՌԱՆ 38, 39, 42, 75, 76, 468, 598, 659
ԱՌԱՆ (ԹԱՐԱՅԻ ԵՐԷՑ ՈՐԴԻՆ, ԵՂԲԱՅՐ ԱԲՐԱՀԱՄԻ) 458
ԱՌԱՏԱՆ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ԱՌԱՔԵԼ ԴԱՒՐԻԺԵՑԻ 623
ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ ՎԱՐԱԳ 27, 28
ԱՌՆԱԿ 75
ԱՍԱ 644
ԱՍԱԲ, ԱՍԱՓ (ՈՐԴԻ ԵՒ ՅԱՋՈՐԴ ԱԲԻԱՅԻ) 465, 508
ԱՍԱՅ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76
ԱՍԱՄՈՎՆ 647
ԱՍԼԱՆԾԱՀ 435
ԱՍԿԱԿԱԴԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԱՍՈՂԻԿ, ԱՍՈՂՆԻԿ 619-631, 633
ԱՍՈՒՐ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 459, 652, 653
ԱՍՊԵՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 470
ԱՍՊՈՒՐԱԿԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ԵՂԲԱՅՐ ՁԱՒԷՆԻ)
ԱՍՏՂԻԿ 461
ԱՍՏՈՒԱԾ (Նաեւ՝ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾ) 39, 44, 45, 47-50, 53, 54, 57, 59, 65-69, 71, 72, 78-81, 83, 84, 87-89, 91, 92, 94, 96-98, 100, 103-108, 110, 117, 118, 120-128, 137-139, 143-147, 161, 165-167, 169-172, 174, 176, 185, 199, 201, 206, 210, 213, 214, 216, 219, 238, 240-243, 257, 260-269, 271, 274, 275, 277, 279-284, 296, 298, 301-303, 307, 310-316, 318, 319, 321-324, 326-333, 335, 338, 340, 347, 348, 351-353, 359-361, 368, 370-377, 379-386, 390-392, 396, 402, 413-415, 418, 419, 428, 430-433, 442, 446-453, 455-458, 465, 470, 473-478, 480, 482, 484, 490, 494-497, 502-507, 514, 515, 518, 523-527, 529, 531, 536-542, 546, 547, 549-559, 561, 562, 569, 570, 572, 573, 578-583, 585-591, 594, 596, 599, 570, 572, 573, 578-583, 585-591, 594, 596, 599-601, 603-606, 608, 639, 641, 643, 645, 649, 651, 663, 667, 673, 676-678, 684, 686, 688, 689, 695, 697, 700, 703-705, 708, 710, 715, 718, 724-

726, 731, 739, 740, 742, 743, 745, 750-751, 753-755, 761, 762, 767, 770, 773-775, 777-784, 786-800, 802, 807, 809-811, 813, 814, 819, 821, 824, 828
ԱՍՏՈՒԱԾ ԲԱՆՆ, ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԲԱՆՆ 778, 782, 783, 799
ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ, ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՆ 487, 490, 775, 778, 780, 781, 784, 788, 795, տե՛ս ԳՐԻԳՈՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ
ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ 570, 581, 605, 606
ԱՍՏՈՒԱԾՈՐԴԻ 70, 81, 126
ԱՍՔԱՆԱԶ 33
ԱՏՈՄ (ՍՈՒՐԲ) 708
ԱՏՈՄԱՅ ՈՒԽՏ 742
ԱՏՐՆԵՐՍԵՀ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԳՐԱՑ) 744
ԱՏՐՆԵՐՍԵՀ (ԻՇԽԱՆՈՐԴԻ, ՈՐԴԻ ՍԱՀԼԻ) 233, 419, 578, 580, 586
ԱՏՐՆԵՐՍԵՀ (ՈՐԴԻ ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆԻ) 420
ԱՏՐՆԵՐՍԷՀ (ԽԱՉԵՆԻ ԻՇԽԱՆ) 708
ԱՐԱ, ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ 75, 459, 461-463, 511
ԱՐԱԼԻՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԱՐԱՄ 75, 459, 461-463, 511
ԱՐԱՄ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 652
ԱՐԱՄԱԶԴ (ՀԱՅՐ ԴԻՑՆ ԱՄԵՆԱՅՆԻ) 501
ԱՐԱՄԱՅԷԼ 226
ԱՐԱՄԱՅԻՍ, ԱՐՄԱՅԻՍ (ՈՐԴԻ ԱՐԱՄԻ) 75, 459, 462
ԱՐԱՄԱՆԵԱԿ, ԱՐՄԵՆԱԿ 75, 459, 462
ԱՐԲԱԿ 75
ԱՐԲԷԼ 459
ԱՐԳԱՄ 479
ԱՐԴԻՇԻ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
ԱՐԴԻՇՈՅ (ԱՍՈՐԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 685
ԱՐԵՒԷՍ (ՎՐԱՑ ԶՕՐԱՎԱՐ) 415
ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ Զ. 442
ԱՐԷԴ (ՈՐԴԻ ՄԱՂԱՂԻԷԼԻ) 456
ԱՐԷՍ 292
ԱՐԻԱՆՈՍ 590
ԱՐԻՈՍ 170, 342, 358, 359, 373, 494, 549, 553, 592, 772, 778, 782, 787
ԱՐԻՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԱՐԻՈՍ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ 730
ԱՐԻՍՏԱԲՈՒԼՈՍ 649, 650
ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ (ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ) 65
ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՑԻ՝ ԼԱՍՏԻՎԵՐՑԻ 441, 620, 623, 624, 631
ԱՐԿԱԴԷՈՍ (ՈՐԴԻ ԹԷՈԴՈՍԻ) 731
ԱՐՄԱՄԻԹՐԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԱՐՄԱՅԷԼ 417
ԱՐՄԵՆ 463, տե՛ս ԱՐԱՄ
ԱՐՇԱԿ (ՈՐԴԻ ՊԱՊ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 683
ԱՐՇԱԿ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 36, 486
ԱՐՇԱԿ Ա (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 63, 470, 471, 488
ԱՐՇԱԿ Բ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 470, 680, 681
ԱՐՇԱԿ ՄԵԾ (ՈՐԴԻ ԱՐՏԱՇԷՍԻ) 468, 469, 485, 486, 656, 657, 661
ԱՐՇԱԿ ՔԱՋ (ՊԱՐԹԵՒԱՑ ԱՐՔԱՅ) 468, 469, 471, 485, 508, 647, 655-657, 672
ԱՐՇԱԿԱՆ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 486, 656, 661, 662
ԱՐՇԱՄ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՏԱՇԻՍԻ) 472, 473, 664
ԱՐՇԱՆԱԿ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 656
ԱՐՇԱՒԻՐ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 473, 486, 649, 656, 664, 665
ԱՐՇԱՒԻՐ ԱՐՇԱՐՈՒՆԻ 159
ԱՐՇԵԶ ՈՎՔՈՍԱՅ 654
ԱՐՇԷԶ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 472, 486
ԱՐՉԷՍ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ԱՐԶԱՄ 664, տե՛ս ԱՐՇԱՄ
ԱՐՍԵՒՈՍ 494
ԱՐՏԱՇԷԶ, ԱՐՏԱՇԷՍ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 478, 486, 654-657, 663-667
ԱՐՏԱՇԷՍ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԻ) 687

ԱՐՏԱՇԷՍ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ) 42, 43, 462, 471, 476, 479-482, 488
ԱՐՏԱՇԷՍ ԵՐԿԱՅՆԱԲԱԶՈՒԿ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 654
ԱՐՏԱՇԷՍ ԵՐԿԱՅՆԱՁԵՌՆ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 466, 646
ԱՐՏԱՇԷՍ ԵՐԿՐՈՐԴ 466, 468
ԱՐՏԱՇԷՍ Ա (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՇԱԿԻ) 661, 662, 664, 668, 669
ԱՐՏԱՇԷՍ ՈՒՇԵՂ՝ ՈՒՇԻՄ 466, 647
ԱՐՏԱՇԷՍ Գ. ՈՎԳՈՍ 647, 684
ԱՐՏԱՇԷՍ Դ. ԸՎՔԱՅ 647
ԱՐՏԱՇԻՐ (ՈՐԴԻ ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 36, 684-686
ԱՐՏԱՇԻՐ (ՈՐԴԻ ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅ ԿԱՒԱՏԻ) 219, 714, 715
ԱՐՏԱՇԻՐ ՍԱՍԱՆԵԱՆ ՍՏԱՀՐԱՑԻ (ՈՐԴԻ ՍԱՍԱՆԻ) 36, 150, 485-491, 501, 509, 657, 669-672, 675, 711
ԱՐՏԱՒԱԶ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ 490, տե՛ս ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ
ԱՐՏԱՒԱԶԴ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 480, 481, 663, 664
ԱՐՏԱՒԱԶԴ (ՈՐԴԻ ՏԻԳՐԱՆԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 42, 472
ԱՐՏԱՒԱԶԴ (ՈՐԴԻ ԱՐՏԱՇԷՍԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 669
ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ (ՍՊԱՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ) 671
ԱՐՏԱՒԱՆ, ԱՐՏԵՒԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 36, 466, 484-486, 491, 646, 657, 670
ԱՐՏԵՄ (ԿԱՅՍՐ) 733
ԱՐՏԵՄԻԴԷ, ԱՐՏԵՄԻԴԷՍ 471, 662
ԱՐՏԵՄՈՆԻ (ՀԵՐՁՈՒԱԾ) 489
ԱՐՓԱՔՍԱԴ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 457, 652
ԱՐՔԵՂԱՅՈՍ (ԻՇԽԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ՀԱՅՔԻ) 665, 676
ԱՐՔԵՂԱՒՈՍ 650
ԱՒԲԵԹԼԱՅ 727
ԱՒԳՈՍՏՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 260, 471, 473
ԱՒԳՈՍՏՈՍ ՍԵԻԲԱՍՏՈՍ 471
ԱՒԹՄԱՆ 718, տե՛ս ՈԹՄԱՆ
ԱՒՀԱՆ (ԵՐԿԱԲՆԱԿ) 552
ԱՒՈՎԴ 642
ԱՒՉԻ (ԱՒԱԳ ԻՇԽԱՆ) 328
ԱՒՏԱՅ (ՆԱԽԱՐԱՐ) 500
ԱՒՐԵՂԻԱՆՈՍ, ԱՒՐԵՂԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
ԱՓՇԻՆ (ԱՄԻՐԱՅ, ՈՐԴԻ ՍԱՃԻ) 742, 743
ԱՓՈՅ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
ԱՓՐԻԿԱՆՈՍ 483
ԱՓՐՈԴԻՏԷ 320, 662
ԱՔԱԶ (ՈՐԴԻ ՅՈՎԱԹԱՄԻ) 465, 644
ԱՔԻՏՈՓԷԼ 63

Բ

ԲԱԲ, ԲԱՊ (ՈՐԴԻ ՏԻԳՐԱՆ Ա-Ի) 459, 468
ԲԱԲ ՀՐԱՀԱՏԵԱՆ 373, 378
ԲԱԲԱՆ 403-405, 408
ԲԱԲԳԵՆ (ԻՇԽԱՆ) 397
ԲԱԲԳԷՆ, ԲԱԲԿԷՆ (ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 565, 567, 571, 602, 688
ԲԱԲԳԷՆ, ԲԱԲԿԷՆ ՍԻՒՆԵՑԻ 756
ԲԱԲԵՂԱՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 487, 522, 523
ԲԱԲԵՂԱՍ (ԵՐԷՑ) 520, 553
ԲԱԲԻԿ (ՈՐԴԻ ԱՆԴՈԿԻ) 153-155
ԲԱԳԱՐԱՏ 62, 469, 470, 658, 679
ԲԱԳԱՐԱՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎՐԱՑ) 806, 816, 818
ԲԱԳԱՐԱՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՓԽԱԶԱՑ, ՈՐԴԻ ԳՈՒՐԳԷՆԻ) 737, 805, 823
ԲԱԳԱՐԱՏ (ԻՇԽԱՆ ՏԱՐՕՆԻ) 707
ԲԱԳԱՐԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 479, 726
ԲԱԳԱՐԱՏ ՄԱԺԻՍՏՐՈՍ (ՈՐԴԻ ԹՈՌՆԻԿ ԱԲԵՂԱՅԻ) 817
ԲԱԳԱՐԱՏ ՇԱՄԲԱՏ 660, 661
ԲԱԳԱՐԱՏ ՏԱՐՕՆՈՑ 763
ԲԱԴՍՂԻ (ԱՍԻՐԱՅ) 407

ԲԱՋ (ՈՐԴԻ ՄԱՆԱԻԱՋԻ) 462
ԲԱՋՈՒԿ 75
ԲԱԽԴԱՆԷՐ (ԴԱՐԲԻՆ) 352
ԲԱԿՈՒՐ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 130, 135
ԲԱԿՈՒՐ (ԻՇԽԱՆԱՑ ԻՇԽԱՆ) 818
ԲԱԿՈՒՐ (ԻՇԽԱՆ) 677, 678
ԲԱԿՈՒՐ (ԵՐԿԱԲՆԱԿ) 364, 376
ԲԱՀԻՐԱՑ (ՄԻԱՑՆԱԿԵԱՑ) 358
ԲԱՂԴԱՍԱՐ 465
ԲԱՆՆ 347
ԲԱՆՆ ԱՍՏՈՒԱԾ 170, 534, 565, 572, 602, 603, 754, 779, 792
ԲԱՆՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ 169, 171, 249, 490, 500, 587, 589, 704, 770, 773, 776, 784, 788, 798
ԲԱՆՆ ԿԵՆԱՐԱՐ՝ ԿԵՆԱՑ 127, 476, 480
ԲԱՊ 468, տե՛ս ԲԱԲ
ԲԱՌԱՀԼԱՑ 480
ԲԱՍԻԼԻՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 753
ԲԱՍԻԼԻԿՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 731
ԲԱՍԻՐԱ 165
ԲԱՏ (ԱՄԻՐԱՅ) 738, 763, 802, 815-817, 823
ԲԱՐԱԿ (ԴԱՏԱՒՈՐ ԻՍՐԱՅԷԼԻ) 465, 642
ԲԱՐԴԱԾԱՆ 28
ԲԱՐԴՈՂԻՄԷՈՍ, ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 477, 478, 667
ԲԱՐԵԱՐՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ 653
ԲԱՐՁԱՓՐԱՆ (ՌՇՏՈՒՆԵԱՑ ՆԱՀԱՊԵՏ) 663
ԲԱՐՇԱՄ 463
ԲԱՐՇԱՄԻՆԱՑ (ԲԱԲԵԼԱՑԻՆԵՐԻ ԱՍՏՈՒԱԾ) 501
ԲԱՐՍԵՂ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 436
ԲԱՐՍԵՂ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԽԼԱՋՈՐԻ ՎԱՆՔԻ) 751
ԲԱՐՍԵՂ, ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑԻ 730, 742, 750, 776, 778, 781, 788, 811
ԲԱՐՍԵՂ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ 811, տե՛ս ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑԻ
ԲԱՐՍԵՂ ԵՐԱՆԵԼԻ 389, 496
ԲԱՐՍԵՂ ՀՈԳԵՒՈՐ 753
ԲԱՐՍԵՂ ՍՈՒՐԲ 779, տե՛ս ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑԻ
ԲԱՐՍԵՂ ՍՈՒՐԲ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 682
ԲԵԼ 461, 462
ԲԵԼԵՍԻՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 654
ԲԵԼԻՔՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԲԵՆԻԱՄԵՆ (ՈՐԴԻ ՅԱԿՈԲԻ ԵՒ ՌԱՔԵԼԻ) 465
ԲԵՆԻԱՄԻՆ (ԹԱՐԳՄԱՆ) 162
ԲԵՐԻՐԵԼՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 484
ԲՁԱՓԱՅ (ԱՄԻՐԱՅ) 434
ԲՁՐՄԵՀ (ԻՇԽԱՆ) 535, 537
ԲԷՐ 749, 750
ԲԻՒՋԱՆԴ (ՊԱՏՄԻՉ) 680
ԲՆԴՈՅ *224, 225*
ԲՆՈՏ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 172
ԲՈՀ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 166
ԲՈՐ (ԴՈՒՍՏՐ ԽՈՍՐՈՎԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ) 715
ԲՈՒՂԱՅ 111, 707, 709
ԲՈՒՆԴԱՐ 671
ԲՈՒՌՃՆ ՄԱԺԻՍՏՌՈՍ 813
ԲՈՒՐԴԱՔ 491
ԲՐՈՍԷ 624

Գ

ԳԱԲԱՂ (ԻՇԽԱՆ) 658
ԳԱԲԻԱՆՈՍ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 662, 663
ԳԱԲՐԻԷԼ (ՀՐԵՇՏԱԿ ԱՍՏՈՒԾՈՅ) 390, 772
ԳԱԲՐԻԷԼ (ՈՐԴԻ ՕՁՈՊԸՆՏՐԱՅ) 819, 823
ԳԱԲՐԻԷԼ (ԵՐԷՑ) 769, 801
ԳԱԲՐԻԷԼ (ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 565, 567, 571
ԳԱԲՐԻԷԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԾԽԻԹԱՑԻ 571

ԳԱԳԻԿ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ԵՂԲԱՅՐ ՍՄԲԱՏԻ) 737, 738, 806-811, 816, 818, 824-828
ԳԱԳԻԿ (ՈՐԴԻ ՎԱՐԱԶ ՏՐԴԱՏԻ) 387
ԳԱԳԻԿ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՏՐԻԿԻ) 373, 377
ԳԱԳԻԿ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 426, 431
ԳԱԳԻԿ (ԻՇԽԱՆ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 744
ԳԱԳԻԿ (ՈՐԴԻ ՆԵՐՍԵՀԻ) 418
ԳԱԳԻԿ (ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՈՒԽՏԻՆ ԱՏՈՄԱՅ) 742
ԳԱԳԻԿ (ՄԵԾՆ ՀԱՅՔԻ ԹԱԳԱՒՈՐ) 622
ԳԱԳԻԿ Ա 621 ԳԱԳԻԿ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 726, 747
ԳԱԴՎՇՆԱՍՊ 208
ԳԱՋԱՆ (ՄԵԾԱՏՈՒՆ) 155
ԳԱՋՐԻԿ 159
ԳԱԼՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
ԳԱՂԻՈՍ, ԳԱՂՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 487, 489
ԳԱՄԵՐ 33, 75
ԳԱՅԱՆԷ, ԳԱՅԻԱՆԷ (ՍՈՒՐԲ) 66, 104-106, 109, 119, 499
ԳԱՅԼ ՊԵՏՐՈՍ 577, տե՛ս ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ)
ԳԱՅԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 471, 477, 648, 651, ՏԵ՛Ս ՅՈՒԼԻՈՍ
ԳԱՅԻՈՍ ԱՍՊՆՋԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՑ 781
ԳԱՅԻՈՍ ՅՈՒԼԻՈՍ 648, 650, տե՛ս ՅՈՒԼԻՈՍ
ԳԱՅԾԱՔ (ԻՇԽԱՆ) 182, 658
ԳԱՌՆԻԿ (ԹՈՌՆ ԳԵՂԱՄ ՆԱՀԱՊԵՏԻ) 462, 658
ԳԱՌՆԻԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 164, 567
ԳԵԴԵՒՈՒՆ (ԵՐԷՑ) 109
ԳԵԴԷՈՆ, ԳԷԴԷՈՆ 223, 642
ԳԵԴԷՈՆ (ԴԱՏԱՒՈՐ ԻՍՐԱՅԵԼԻ) 465
ԳԵՂԱՄ 75
ԳԵՂԱՄ (ՈՐԴԻ ԱՐԱՄԱՅԻՍԻ) 459, 462, 658
ԳԵՈՐԳԻ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 434
ԳԵՐՄԱՆՈՍԱՆ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ԳԷՈՐԳ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 412-414, 425, 706, 710, 740, 741, 743
ԳԷՈՐԳ (ՎՐԱՑ ԶՕՐԱՎԱՐ) 415
ԳԷՈՐԳ (ՍՈՒՐԲ) 351, 432, 709
ԳԷՈՐԳ ՄԱԴՈՅԵԱՆ 445
ԳԷՈՐԳԻՈՍ (ՍՈՒՐԲ) 165
ԳԷՈՐԳԻՈՍ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 408
ԳԻՈՐԳԻ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 436, 437
ԳԻՒՏ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 48, 59, 168
ԳԻՒՏ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 687, 688
ԳՆԷԼ 681
ԳՈԴՈՂԻԱ, ԳՈԹՈՂԻԱ 465, 644
ԳՈԴՈՆԻԷԼ 642
ԳՈՂԻԱԴ (ՀՍԿԱՅ ԳԵԹԱՑԻ) 493
ԳՈՄԵՐ (ՈՐԴԻ ՅԱԲԵԹԻ) 459, 461
ԳՈՌԱԿ 75
ԳՈՐ (ՄԵԾԱՏՈՒՆ) 155
ԳՈՐԳԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 484, 631
ԳՈՐԻԴՈՒԽՏ (ՄԱՅՐ ՋՈՒԱՆՇԻՐ ԻՇԽԱՆԻ) 246
ԳՈՒՇԱՐԱՑ, ԳՈՒՇԱՐԱՑ ՀԱՅԿԱԶՆ (ՇԱՐԱՅԻ ՈՐԴԻՆԵՐԻՑ) 659
ԳՈՒՐԳԷՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 622, 824, 826, 827
ԳՈՒՐԳԷՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎՐԱՑ, ՀԱՅՐ ԲԱԳԱՐԱՏԻ) 737, 805, 823
ԳՈՒՐԳԷՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎՐԱՑ, ՈՐԴԻ ԲԱԳԱՐԱՏԻ) 737, 738, 818, 819, 824, 825
ԳՈՒՐԳԷՆ (ԵՂԲԱՅՐ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 809
ԳՈՒՐԳԷՆ ԳՆՈՒՆԻ (ԵՂԲԱՅՐ ԴԱՒԻԹ ԳՆՈՒՆՈՒ) 746
ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 637
ԳՐԱՆԻԿ ՍԱՂԱՐ 180
ԳՐԱՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 730
ԳՐԻԳՈՐ (ԻՇԽԱՆ, ԶՕՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ) 331, 332, 702
ԳՐԻԳՈՐ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 167

ԳՐԻԳՈՐ (ԿՐՕՆԱՒՈՐ) 337
ԳՐԻԳՈՐ (ՄԱՐԴՊԵՏԱԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈ-ՊՈՍ) 168
ԳՐԻԳՈՐ (ՍԻՒՆԵԱՑ ՆԱԽԱՐԱՐ) 347, 350
ԳՐԻԳՈՐ (ՏԱՆՈՒՏԷՐ ՅՈՎՍԵՓԱՑ ՎԱՆՔԻ) 377
ԳՐԻԳՈՐ (ԱՆՁԵՒԱՑԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈ-ՊՈՍ) 547, 549, 553
ԳՐԻԳՈՐ (ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 506
ԳՐԻԳՈՐ (ԻՇԽԱՆ, ՈՐԴԻ ՎԱՍԱԿԻ) 434, 435
ԳՐԻԳՈՐ (ԱՐՀԻԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱՆ-ՁԱԿԻ) 431
ԳՐԻԳՈՐ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 431, 432
ԳՐԻԳՈՐ (ՈՐԴԻ ՍԵՒԱԴԱՅԻ) 420
ԳՐԻԳՈՐ (ՈՐԴԻ ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆԻ) 420
ԳՐԻԳՈՐ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՓԱՌԻՍՈՍՈՑ) 767, 827
ԳՐԻԳՈՐ (ՈՐԴԻ ԱՏՐՆԵՐՍԵՀԻ) 419
ԳՐԻԳՈՐ (ԳՐԻՉ) 632
ԳՐԻԳՈՐ ԱՆԱՒԱՐՁԵՑԻ 27
ԳՐԻԳՈՐ ԱՆՁԻԱՆՁՈՒ 770
ԳՐԻԳՈՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ 508, 774, 778, 780
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 721
ԳՐԻԳՈՐ ԻՇԽԱՆ 762
ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ 619, 626
ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ (ԵՂԲԱՅՐ ՀԱՄԱԶԱՍՊԻ) 701, 719, 725
ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԻԱՆԶՈՒ 730
ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ 626
ԳՐԻԳՈՐ ՆԻՒՍԱՑԻ 730, 781, 782
ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՀԼԱՒՈՒՆԻ 818
ԳՐԻԳՈՐ ՍՈՒՐԲ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 37, 44, 45, 49, 64, 65, 67, 70, 102-106, 109, 300, 301, 304, 342, 343, 349, 372, 373, 375, 393, 405, 407, 412, 454, 488, 491, 492, 494, 495, 497-504, 506-508, 518, 521, 524, 525, 529, 531, 536, 537, 539, 550, 554, 556, 561, 564, 565, 569, 576, 578, 581, 586, 593, 594, 596, 597, 603, 640, 666, 672-674, 676, 680, 684-686, 690, 692, 694, 696, 698, 719, 738, 749, 772, 827
ԳՐԻԳՈՐ՝ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՀԱՅՈՑ ԼՈՒՍԱ-ՒՈՐԻՉ 44, 64, 421, 430, 492, 499, 592, 621, 689, 771
ԳՐԻԳՈՐ ՏԱՐՕՆՈՑ 763, 812
ԳՐԻԳՈՐ ՔԱՀԱՆԱՑ 753
ԳՐԻԳՈՐԻ (ԿԻՆ ՄԻ) 357
ԳՐԻԳՈՐԻԿ (ՍՊԱՍԱՒՈՐ) 352
ԳՐԻԳՈՐԻՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ԳՐԻԳՈՐԻՈՍ ՍՈՒՐԲ 50, 65, 66, 68, 119, 308
ԳՐԻԳՈՐԻՍ (ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 431
ԳՐԻԳՈՐԻՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱ-ՆԻՑ) 431
ԳՐԻԳՈՐԻՍ (ԵՐԷՑ) 553
ԳՐԻԳՈՐԻՍ (ՍՈՒՐԲ, ՈՐԴԻ ՎՐԹԱՆԷ-ՍԻ) 69, 70, 72-74, 92, 96, 102, 104, 106-110, 113, 116, 677
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՊԱՀԼԱՒԻԿ ՍՈՒՐԲ 421
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՍՈՒՐԲ 45, 64, 120, 121, 123, 124, 164, 169, 304, 373, 429, 430, 495, 497
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՔՈՐԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 703, 704

Դ

ԴԱԴԱՆ 382
ԴԱԼԱՍԱՆՈՍ ՄԱԺԻՍՏՐՈՍ 737, 814, 815, 821
ԴԱՄԻԱՆՈՍ (ՍՈՒՐԲ) 165
ԴԱՆԻԷԼ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 649, 800
ԴԱՆԻԷԼ (ՍՈՒՐԲ) 164, 166
ԴԱՆԻԷԼ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 71, 73, 167
ԴԱՆԻԷԼ (ՔՈՐԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 680
ԴԱՆԻԷԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՍՈՐԻ 731
ԴԱՏ (ԳԵՂԱՄԵԱՆ ԳԱՌՆԻԿԻ ՑԵ-ՂԻՑ) 658

ԴԱՐԵՀ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 478-480, 486, 508, 645-648, 657, 667, 668
ԴԱՐԵՀ ԱՐԾԵՍԵԱՑ 654
ԴԱՐԵՀ ԱՐՍԱՄԱՀ 647
ԴԱՐԵՀ ԱՐՏԵՄԵԱՑ 466
ԴԱՐԵՀ ԽՈՐԹ 466
ԴԱՐԵՀ ՀԱՐԺՈՐԴԻ 654
ԴԱՐԵՀ ՎԵԾՏԱՍՊԱՑ 654
ԴԱՐԵՀ ՎԾՆԱՍՊԵԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 466
ԴԱՐԻՆ ՏԱԻՂԱՆ 434
ԴԱՒԹԱԿ 287
ԴԱՒԻԹ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 730, 778, 789, 796
ԴԱՒԻԹ 75, 126, 252, 277, 391, 448
ԴԱՒԻԹ (ՈՐԴԻ ՅԵՍՍԷԻ) 465, 493, 508, 547, 642, 643
ԴԱՒԻԹ (ԹԱԳԱՒՈՐ, ՈՐԴԻ ԴԵՄԵՏՐԷԻ) 432-436
ԴԱՒԻԹ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 262, 264, 267, 268, 270, 271, 275, 297, 335, 346
ԴԱՒԻԹ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 407
ԴԱՒԻԹ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 424-426, 430, 431
ԴԱՒԻԹ (ԱՆՅԱՂԹ) 688
ԴԱՒԻԹ (ԵՂԲՕՐՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 809, 825, 826
ԴԱՒԻԹ (ԵՐԷՑ) 553
ԴԱՒԻԹ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 431
ԴԱՒԻԹ (ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒՔԻ ՎԱՆԱԿԱՆ) 372
ԴԱՒԻԹ (ՈՐԴԻ ՍԵԽԱԴԱՅԻ) 420
ԴԱՒԻԹ (ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ ՅՈՒՆԱՑ) 420
ԴԱՒԻԹ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ԿՈՏԱՅՔ ԳԱՒԱՌԻՑ) 706
ԴԱՒԻԹ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 436
ԴԱՒԻԹ ԳՆՈՒՆԻ (ԵՂԲԱՅՐ ԳՈՒՐԳԷՆ ԳՆՈՒՆՈՒ) 746
ԴԱՒԻԹ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲՈՂՆԻԱՑ 571
ԴԱՒԻԹ ԵՐԱՆԵԼԻ 246
ԴԱՒԻԹ ԿԻՒՐԱՊԱՂԱՏ 736, 738, 760, 764, 805, 806, 815-819, 822, 823
ԴԱՒԻԹ ՃՆՃՂՈՒԿ (ԳՐԻՉ) 621, 624, 632
ԴԱՒԻԹ ՍԱՀԱՌՈՒՆԻ 622, 694
ԴԱՒԻԹ ՍՈՒՐԲՆ 702, 703
ԴԱՒԻԹ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԱԾԿՈՏՆ 753
ԴԱՒՈՆ (ԴԱՒԱԺԱՆ) 404
ԴԵԲՈՎՐ 642
ԴԵԿՈՎՐ (ԿԱՅՍՐ) 487, 651
ԴԵՂԲԻՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 782
ԴԵՄԵՏՐ ՄԱՐՋՊԱՆ 809
ԴԵՄԵՏՐԷ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎՐԱՑ) 434, 435
ԴԵՄԵՏՐԻՈՍ 656
ԴԵՄԵՏՐԻՈՍ ՊԱԾԱՐԻՉ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 655
ԴԵՄԵՏՐԻՈՍ ՍԵՊԵՐԻԹԷՍ 656
ԴԵՆԾԱՊՈՒՀ 690
ԴԵՍԸՄԻ 434
ԴԵՐԵՆԻԿ 1. (ՈՐԴԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԱԾՈՏ ԹԱԳԱՒՈՐԻ 708: 2. (ՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 826
ԴԵՐԿԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 654
ԴԵՐԿԻՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԴԷՈՍԿՈՐՈՍ 793
ԴԻՄԵՏՐԷ 432
ԴԻՈԴՈՐՈՍ 373
ԴԻՈԿՂԵՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 492, 498, 499, 501, 504, 509, 651, 674, 729
ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ (ԱԾԱԿԵՐՏ ՊՕՂՈՍԻ) 781
ԴԻՈՆՍԻՈՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՑԻ 792
ԴԻՈՍ 662
ԴԽՏԻԿ 686
ԴՈՄԵՏԻԱՆՈՍ, ԴՈՒՄԵՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 479, 651

Ե

ԵԲԵՐ (ՈՐԴԻ ՍԱՂՂԱՅԻ) 457, 458
ԵՋԵԱՆՑ Կ. 624
ԵՋԵԿԻԱ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒԴԱՅԻ) 465
ԵՋԵԿԻԷԼ 483

ԵԶԵԿԻԷԼ (ԴՊԻՐ) 166
ԵԶԻԴ ԻԲՆ ԱԲԴԼՄԷԼԻՔ 363
ԵԶԻՏ 722
ԵԶՆԻԿ (ԿՈՂԲԱՑԻ) 684
ԵԶՐ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 350, 422, 693, 694, 704, 717
ԵԶՐ 645, տե՛ս ԵԶՐԱՍ
ԵԶՐԱՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ ԵՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՀՐԷԻՑ) 466, 640, 646
ԵԶՐԱՍ ԱՆԳԵՂԱՑԻ 689
ԵԶՐԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԻՍԴԱԴ 571
ԵԼԱՄ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 652
ԵԼԱՐՈՎԴԱԳ 465
ԵԼՏԿՈՒՋՆ (ՏԷՐ ՆԱԽՃԱՒԱՆ ՔԱՂԱՔԻ ԵՒ ԳԱՒԱՌԻ) 435
ԵՂԱԾԱՅ 430
ԵՂԱՏԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆԳԼԵԱՆՑ 571
ԵՂԱՐՈՍ (ՈՐԴԻ ՅԱԿԻՄԱՅ) 649
ԵՂԻԱ (ՍՈՒՐԲ) 164, 681
ԵՂԻԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 345, 367-370, 372, 373, 376, 377, 704
ԵՂԻԱ (ՍԱՂՄՈՍԵՐԳՈՒ) 172
ԵՂԻԱ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
ԵՂԻԱԶԱՐ 649
ԵՂԻԱԶԱՐ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 273, 274, 280, 282, 294, 296, 301, 329-331, 333, 335, 364, 366, 387
ԵՂԻԱԶԱՐ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 423, 430
ԵՂԻԱԶԱՐՈՍ 649
ԵՂԻԱԿԻՄ 645
ԵՂԻԱՍ (ՄՈԳ) 588
ԵՂԻԴ ԻԲՆ ՄՈՒԱՒԵԱ 362
ԵՂԻԾԱՅ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 598
ԵՂԻԾԱՅ ՍՈՒՐԲ՝ ԵՐԱՆԵԼԻ 39-42, 44, 139, 329, 344, 373, 421, 430
ԵՂԻԾԷ (ՊԱՏՄԱԳԻՐ) 596-598, 626, 640
ԵՂԻՈՍ ՊԵՐՏԻՆԱՔՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
ԵՂԻՍԱ 33
ԵՂԻՍԱԲԵԹ (ԿԻՆ ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ) 390
ԵՂԻՍԷ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 749
ԵՂԻՍԷՈՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 128
ԵՂԻՓԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՍՍՈՒՐԻԱՂԷ 571
ԵՂՈՆ 642
ԵՄԱՆ 466
ԵՄԷՄԻԿ 411, տե՛ս ԱԲԼՎԱՀԴԻ ԵՄԷՄԻԿ
ԵՄՐԱՆ 468, 485
ԵՆԱՆ (ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ) 472
ԵՆԱՆՈՍ 472
ԵՆԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՈՒԵԼԻ 571
ԵՆԻԲ 274, 284
ԵՆՈՍ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 336
ԵՆՈՎՍ (ԹՈՌՆ ԱԴԱՄԻ) 32, 455
ԵՆՈՎՔ (ՀԱՅՐ ՄԱԹՈՒՍԱՂԱՅԻ)32, 456
ԵՆՈՎՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԾԻՂԿԱՆՈՒ 571
ԵՊԱՂՄԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԵՊԻԿՏԻՏՈՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 786
ԵՊԻՃԱՆ 814
ԵՊԻՓԱՆ ԿԻՊՐԱՑԻ 472, 730, 731, 778, 785, 790
ԵՊԻՓԱՆԷՍ ԱՆՏԻՈՔՈՍ 646
ԵՌԱՆԾԱՀԻԿ ՎԱՉԱԳԱՆ 395
ԵՌԻՆԷ (ՄԱՅՐ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԻ 733
ԵՍԱՅԻ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 402, 706, 727, 728
ԵՍԱՅԻ, ԵՍԱՅԻԱ, ԵՍԱՅԻԱՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 78, 289, 447, 791, 792
ԵՍԱՅԻ (ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԻՇԽԱՆ) 708
ԵՍԱՅԻ (ՈՐԴԻ ՇԵԽԻ) 411
ԵՍԱՅԻ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
ԵՍԱՅԻ ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ 408, տե՛ս ՅԻՍԱՅԻ ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ
ԵՍԱՒ 1. (ՈՐԴԻ ՍԱՒՈՒՂԱՅ) 643: 2. (ՈՐԴԻ ԻՍԱՀԱԿԻ) 470, 471, 594
ԵՍԵԲՈՆ 642
ԵՍՎԱՂԷՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76, 116, 162
ԵՐԱԿԼԷՍ 659
ԵՐԱՍՏ 462

ԵՐԵՄԻԱ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 371, 466, 526, 569, 639, 645, 686, 754, 790, 791
ԵՐԵՄԻԱ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 162
ԵՐԵՄԻԱ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆՔԻ) 421, 430
ԵՐԵՄԻԱ ՃԳՆԱՒՈՐ 759
ԵՐԻՆՈՍ 784
ԵՐՈՒԱԶ (ՔՐՄԱՊԵՏ) 668
ԵՐՈՒԱՆԴ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 42, 467, 478, 479, 488
ԵՐՈՒԱՆԴ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 667-669
ԵՐՈՒԱՆԴ ՍԱԿԱՒԱԿԵԱՑ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 76, 467, 670
ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ 450, 491, 528, 767, 800, տե՛ս ՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
ԵՒԳԻՆԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԱՄԹԱՒԱՑԻ 571
ԵՒԹԱՂ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ 731
ԵՒՂԻՈՍ 482
ԵՒՆԻՄՈՍ 537
ԵՒՆՈՄԻՈՍ 781, 782
ԵՒՍԵԲԻԱ 484
ԵՒՍԵԲԻՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 482, 506, 507
ԵՒՍԵԲԻՈՍ 648, տե՛ս ԵՒՍԵԲԻՈՍ ՊԱՄՓԻԼԵԱՑ
ԵՒՍԵԲԻՈՍ ԵՄԵՍԱՑԻ 791
ԵՒՍԵԲԻՈՍ ԿԵՍԱՐԱՑԻ 443, 622
ԵՒՍԵԲԻՈՍ ՊԱՄՓԻԼԵԱՑ 640
ԵՒՏԻՔԷՍ 373, 773, 787, 788
ԵՒՏԻՔՈՍ 537, 549, 553
ԵՒՓԻՄԷՈՍ 544, 545
ԵՓԵՍՏՈՍ 662
ԵՓԵՏԷ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 489
ԵՓԹԱՂԻՈՍ 491
ԵՓՈՒՍՏԷ (ՈՐԴԻ ՍԱՒՈՒՂԱՅ) 643
ԵՓՐԵՄ 511

Զ

ԶԱՄԵՍԷ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ԶԱՌՄԻՀՐ ՀԱԶԱՐԱՒՈՒԽՏ (ԶՕՐԱՎԱՐ ՊԱՐՍԻՑ) 688
ԶԱՐԵՀ 468
ԶԱՐՄԱՅՐ 75
ԶԱՐՄԱՆԴՈՒԽՏ (ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒՀԻ) 477
ԶԱՐՄԻՀՐ ԵՌԱՆԾԱՀԻԿ 226
ԶԱՐՄԻՀՐ ՎԱՐԱԶ ՔՈՒՐԴԱԿԵԱՆ՝ ՔՈՒՐԴԱՔԵԱՆ 373, 378
ԶԱՒԱՆ 75
ԶԱՒԷՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ԵՂԲԱՅՐ ԾԱՀԱԿԻ) 683
ԶԱՒՐԱԲԱԲԷԼ 466, 646, 648
ԶԱՓՐԱՆԻԿ ԻԾԽԱՆ ՄՈԿԱՑԻ 763
ԶԱՔԱՐԷ (ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒՀԻ) 477
ԶԱՔԱՐԻԱ (ՀԱՅՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏՉԻ) 71, 73, 92, 96, 105, 106, 109, 116, 118, 120, 389, 429
ԶԱՔԱՐԻԱ, ԶԱՔԱՐԻԱՍ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 466, 646
ԶԱՔԱՐԻԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 343, 421, 423, 430
ԶԱՔԱՐԻԱ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 709, 710
ԶԱՔԱՐԻԱ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ) 697, 700, 712
ԶԱՔԱՐԻԱ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 365, 366
ԶԱՔԱՐԻԱ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 179
ԶԱՔԱՐԻԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՍՏԱՑԻ 571
ԶԵՄԷՆԴՈՍ (ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒՀԻ) 477
ԶԵՆՈԲ 509
ԶԵՆՈԲ ԱՍՈՐԻ 492, տե՛ս ԶԵՆՈԲ ԳԼԱԿ
ԶԵՆՈԲ ԳԼԱԿ 443
ԶԵՆՈՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀՌՈՄՈՑ) 339, 541, 543, 546, 602, 731
ԶԵՆՈՆ ՈՆՏՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 731, 732
ԶՈՒՐԱՅ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 472
ԶՐՈՒԱՆ 461

Է

ԷԼՏԿՈՒՋԻ 436, տե՛ս ԵԼՏԿՈՒՋՆ
ԷՄԻՆ Մ. 620, 325

Ը

ԸՆՋԱԿ 75
ԸՍՏԸՆԳԵՆԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՔՈՐՋԱ-ՆԱՑ 571
ԸՐԸՂԻԾ, ԸՐՂԻԾ (ԱՄԻՐԱՑ) 434

Թ

ԹԱԳԱՒՈՐ ԵՐԿՆԻ ԵՒ ԵՐԿՐԻ 465
ԹԱԳՈՒՀԻ (ԿԻՆ ՄԻ) 142-144
ԹԱԴԷՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 39, 64, 344, 421, 474, 475, 477, 480, 488, 596-598, 603, 667, 689
ԹԱԴԷՈՍ (ԱՌՆՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549, 553
ԹԱԴԷՈՍ (ԿՐՕՆԱՒՈՐ) 337
ԹԱԹՈՒԼ (ՃԳՆԱՒՈՐ) 687
ԹԱԼԻԼԷ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՎՐԱՑ) 388, 389, 424
ԹԱՆԳՐԻ ԽԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾ 305
ԹԱՊԱՐԿԱՂԱՆ 435
ԹԱՐԱ (ՈՐԴԻ ՆԱՔՈՎՐԻ) 458, 468
ԹԱՐԾԻԾ 33
ԹԵՒԴԱՍ 747
ԹԵՒՍՏԻԿՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ԹԵՒՏԱՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՓԽԱԶԱՑ) 737, 805
ԹԷՈԴԻՏՈՆ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 482
ԹԷՈԴՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 157, 162, 681, 682, 686, 730, 733, 772
ԹԷՈԴՈՍ (ԵՂԲԱՅՐ ՀԵՐԱԿԼԷՍԻ) 716
ԹԷՈԴՈՍ (ՄԱՐԴՊԵՏԱԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈ-ՊՈՍ) 547, 549
ԹԷՈԴՈՍ ՄԵԾ 698, 699
ԹԷՈԴՈՍ ՓՈՔՐ 698, 699, 772, 776
ԹԷՈԴՈՐԵՏՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 699
ԹԷՈԴՈՐԻՏՈՆ, ԹԷՈԴՈՐԻՏՈՍ 373, 544, 545, 741
ԹԷՈԴՈՐՈՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 748, 749
ԹԷՈԴՈՐՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱ-ՆԻՑ) 424, 430
ԹԷՈԴՈՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՐՆՈՅ) 336
ԹԷՈԴՈՐՈՍ (ՆԱՀԱՏԱԿ) 165
ԹԷՈԴՈՐՈՍ (ՍՈՒՐԲ) 484
ԹԷՈԴՈՐՈՍ (ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՏԱՃԻԿ) 357
ԹԷՈԴՈՐՈՍ (ՄԱՐԴՊԵՏԱԿԱՆ ԵՊԻՍ-ԿՈՊՈՍ) 346, 553
ԹԷՈԴՈՐՈՍ ԱՆԱՍՏԱՍԵԱՆ 373
ԹԷՈԴՈՐՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՓՈՐԹԱՑ 571
ԹԷՈԴՈՐՈՍ ՌՇՏՈՒՆԻ (ԻՇԽԱՆ ՀԱ-ՅՈՑ) 694, 695, 701, 717, 718, 720
ԹԷՈԴՈՐՈՍ ՍԱՀԱՌՈՒՆԻ (ՌՇՏՈՒ-ՆԵԱՑ ՏԷՐ) 696
ԹԷՈԴՈՐՈՍ ՓՈՔՐ (ԿԱՅՍՐ) 162, 731
ԹԷՈՓԻԼՈՍ (ԿԱՅՍՐ, ՈՐԴԻ ՄԻՔԱ-ՅԷԼԻ) 734
ԹԷՈՓԻԼՈՍ 798
ԹԷՈՓԻԼՈՍ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 145-147
ԹԷՈՓԻԼՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԱՂԵՔ-ՍԱՆԴՐՈՒ 781
ԹԻՐԱՍ 33, 75, 461, 462
ԹԻՒՆԵՒՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-ՆԻ) 653
ԹՈԲԵԼ 33
ԹՈՄԱ (ԵՐԷՑ) 129
ԹՈՄԱՍ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 172
ԹՈՆԻՄԻԱՆՈՍ 487
ԹՈՆՈՍ ԿՈՆԿՈՌԵԼՈՍ 653
ԹՈՌՆԻԿ (ԱԲԵՂԱՅ, ԶՕՐԱՎԱՐ) 763, 764, 805, 815, 817
ԹՈՎՂ 642
ԹՈՎՄԱ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 667

ԹՈՎՄԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 626, 627
ԹՈՎՄԱՍ, ԹՈՒՄԱՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 353, 473, 667, 777
ԹՈՐԳՈՄ 33, 75, 461, 462
ԹՈՐԳՈՄԱՅ ՏՈՒՆ 413
ԹՈՐՈՍ (ՀԱԾՏԷՆՔ ԳԱՒԱՌԻՑ) 813
ԹՈՒԱՐ (ԿԱՅՍՐ) 733
ԹՈՒՄԱՅ ՄՈԼՈՐԵՑՈՒՑԻՉ 733, 734
ԹՈՒՄԱՍ 351

Ժ

ԺԱՆ ՊԱՏՐԻԿ 737, 805, 812
ԺԱՆԱԿ ՊԱՏՐԻԿ (ՈՐԴԻ ԽՕՌԱՍԻ) 813

Ի

ԻԲԱՍ (ԳԱՐԴԱՊԵՏ) 172
ԻԲՆ՝ ԻՊՆ ԴԱԻԼԿ (ՀԱՐԿԱՀԱՆ) 727, 728
ԻԲՆ՝ ԻՊՆ ԽՈՍՐՈՎ (ԱՄԻՐԱՅ) 736, 764, 765, 802
ԻԲՐԱՀԻՄ (ՈՐԴԻ ՂԵԹԻ) 404
ԻԲՐԱՅԻՄ 364
ԻԳՆԱՏԻՈՍ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 480
ԻԶԻՏ (ՈՐԴԻ ՈՒՍԱԴԱՅԻ) 726-728
ԻԹԳԻՆ ԽՈՐՍԱՆ՝ ԽՈՒՐՍՈՒՆԱՅ 330, 333
ԻԼՈՒԹՈՒԵՐ (ԻԾԽԱՆ ՀՈՆԵՐԻ) 325, 327, 330
ԻՄԱՅ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 230
ԻԾԽԱՆԱՆՈՒՆ 420
ԻՍԱՀԱԿ (ՈՐԴԻ ԱԲՐԱՀԱՄԻ ԵՒ ՍԱՌԱՅԻ) 75, 458, 464, 468, 485, 641
ԻՍԱՀԱԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԱՐՍԻ 571
ԻՍՄԱՅԷԼ 199, 250, 358, 709, 723, 725, 734
ԻՍՄԱՅԷԼ (ԵՐԷՑ) 553
ԻՍՐԱՅԷԼ 520
ԻՍՐԱՅԷԼ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 702
ԻՍՐԱՅԷԼ (ԵՐԷՑ) 553
ԻՍՐԱՅԷԼ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 260, 265, 266, 270, 274, 279-281, 297-302, 305, 313, 327, 328, 330, 331, 333, 366
ԻՒԱՆԷ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 436, 437

Լ

ԼԱՍՏԻՎԵՐՑԻ 620, տե՛ս ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՑԻ
ԼԵՒՈՆ 605, 741
ԼԵՒՈՆ (ԿԱՅՍՐ ՀՌՈՒՈՄՈՑ) 723, 724, 726, 733
ԼԵՒՈՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 729, 741, 748, 754
ԼԵՒՈՆ ՄԵԾ (ԿԱՅՍՐ) 731
ԼԵՒՈՆԻ ԱՂԱՆԴ 592
ԼԵՒՈՆԻ ՏՈՄԱՐ 339, 365, 374, 519, 537, 543, 549, 553, 560, 565, 567, 570, 571, 572, 582, 583, 587, 694-696, 794
ԼԷԳԷՈՍ ՔԱՀԱՆԱՅ 776
ԼԻԿԻԱՆԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 494-496, 510
ԼԻԿԻԱՆԷՍ (ԿՈՄՍ) 490, 493
ԼԻՓՆԱՌԻԴԷՍ (ԱՐՔԱՅ) 492
ԼՈՒԴ (ՈՐԴԻ ՍԵՄԻ) 652, 653
ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ 429, 491, 498, 500, 502, 503, 596, 671, 672, 747, տե՛ս ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Խ

ԽԱԴ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 681
ԽԱԶԲԵԿ (ԱՄԻՐԱՅ) 433, 435
ԽԱԶՐ ԽԱՔԱՆ 315
ԽԱԶՐ ՓԱՏԳՈՍ 408
ԽԱԼԹ ԻՊՆ ԵԶԻՏ 707
ԽԱՂԹԻ 411
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՋՈՒՂԱՅԵՑԻ 27
ԽԱՉԻԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՐԾԱՐՈՒՆԵԱՅ) 756, 758
ԽԱՉԻԿ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 622, 629, 633, 735-737, 758, 769, 770, 810, 811

ԽԱԶԻԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏ 453
ԽԱՐԱՍՆԳՈՒՐ 432
ԽԱԻՌԱՍ 813
ԽՆԶԻԿ (ԴՈՒՍՏՐ ԱՐՔԱՅԻ) 124
ԽՈՃԿՈՐԻԿ 93-96, 116, 117
ԽՈՌ (ԵՂԲԱՅՐ ՀԱՅԿԻ) 462, 658
ԽՈՌԱՁԱՏ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 230
ԽՈՌԵԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 175
ԽՈՌԵՄ, ԽՈՌԵՄ ՌԱԶՄԱՆ (ԶՕՐԱ-ՎԱՐ) 712, 714, 715
ԽՈՍԿԷՆ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ԽՈՍՐՈՎ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ, ՈՐԴԻ ԿԱՒԱՏԻ) 690-692, 697-700, 711, 713, 715
ԽՈՍՐՈՎ (ՈՐԴԻ ՈՐՄԶԴԻ, ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐՔԱՅ) 164, 174, 179, 182, 185, 188-191, 193, 196-198, 200, 224, 225, 588, 607, 732
ԽՈՍՐՈՎ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ, ՈՐԴԻ ՈՐՄԶԴԻ) 697, 712, 713, 716
ԽՈՍՐՈՎ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 684
ԽՈՍՐՈՎ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ՏՐԴԱՏԻ) 677, 678
ԽՈՍՐՈՎ (ՄԵԾ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 175, 177, 180, 227
ԽՈՍՐՈՎ (ՄԵԾ, ՀԱՅՐ ՏՐԴԱՏԻ) 43, 61, 62, 65
ԽՈՍՐՈՎ (ՀԱՅՐ ՏԻՐԱՆԻ) 679
ԽՈՍՐՈՎ (ԳՈՂԹԱՆ ՏԷՐ) 721
ԽՈՍՐՈՎ (ԵՐԷՑ) 553
ԽՈՍՐՈՎ (ԳԱՐԴՄԱՆԻ ԻՇԽԱՆ) 163
ԽՈՍՐՈՎ ՄԵԾՆ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ) 337, 422, 484-491, 494, 497, 498, 501, 670, 671
ԽՈՍՐՈՎԱՆՈՅՇ (ԿԻՆ ՋՈՒԱՆՇԻՐ ԻՇԽԱՆԻ) 246
ԽՈՍՐՈՎԻԴՈՒԽՏ (ՔՈՅՐ ՀԱՅՈՑ ԱՐ-ՔԱՅ ՏՐԴԱՏԻ) 66, 500, 503, 742
ԽՈՍՐՈՎՈՒՀԻ (ՀՕՐԱՔՈՅՐ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ) 492
ԽՈՐԵՆԱՑԻ 621, 622, 632, տե՛ս ՄՈՎ-ՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ
ԽՈՒՀՏՈՒՂՏԻ 432, 433
ԽՈՒՐ (ԳԱՐԴՄԱՆԻ ԻՇԽԱՆ) 163
ԽՈՒՐՍ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135

Կ

ԿԱԴՄՈՍ (ԹՈՌՆ ՀԱՅԿԻ) 34, 461
ԿԱԼՈՒԺԱՆ 434
ԿԱՀԱԹ (ՈՐԴԻ ՂԵՒԻԻ) 464, 641
ԿԱՄԲԻԻՍ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 646
ԿԱՄԲԻԻՍՈՍ 654
ԿԱՅԷՆ 290, 309, 310, 592
ԿԱՅԷԾՈՎ 700
ԿԱՅԻԱՓԱՅ (ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ ՀՐԷԻՑ) 792
ԿԱՅԻՆԱՆ, ԿԱՅՆԱՆ 1. (ՈՐԴԻ ԵՆՈՎ-ՍԻ) 32, 455: 2. (ՈՐԴԻ ԱՐՓԱՔՍԱԴԻ) 457
ԿԱՅՊԱԿ 475
ԿԱՆԻԿԼ ՄԱԺԻՍՏՐՈՍ 825
ԿԱՌԻՆՈՍ 509, 510
ԿԱՍՄ (ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ) 720
ԿԱՏՐԱՄԻԴԷ (ԹԱԳՈՒՀԻ, ԴՈՒՍՏՐ ՍԻՒՆԵԱՑ ՎԱՍԱԿ ԻՇԽԱՆԻ) 808
ԿԱՐԱՊԵՏ 352, տե՛ս ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՄԿՐՏԻՉ)
ԿԱՐԱՊԵՏ 431
ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՈՒՐԲ 508
ԿԱՐԲՏԵՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 466
ԿԱՐԴՈՍ (ՈՐԴԻ ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿԻ) 464
ԿԱՐԷՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
ԿԱՐԷՆ (ՈՐԴԻ ԿԱՐՈՍԻ) 492
ԿԱՐԷՆ 665
ԿԱՐԻՃ (ԳԱՐԴՄԱՆԻ ԻՇԽԱՆ) 708
ԿԱՐՃԻԿ 431
ԿԱՐՄԻՐ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ) 752, 753
ԿԱՐՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 492, 509, 651
ԿԱՒԱՏ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 195-199, 219, 514, 516, 560, 605, 690, 697, 700, 711, 714, 715
ԿԵՍ (ՀԱՅՐ ՍԱՒՈՒՂԻ) 465

ԿԵՐԻՆԹՈՍ, ԿԵՐՆԹՈՍ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ, ԿԱԽԱՐԴ) 479, 588, 592
ԿԵՓԱՍ 451, տե՛ս ՊԵՏՐՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ)
ԿԻՆԴՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490
ԿԻՏՐԻՍ 33
ԿԻՐԱԿՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 516
ԿԻՐԱԿՈՍ ԳԱՆՁԱԿԵՑԻ 27, 441-443, 623
ԿԻՐԱԿՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 759
ԿԻՒՌ-ԺԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ, ԹՈՌՆ ՉՄԾԿԻԿԻ) 736, 754, 757-760, 764
ԿԻՒՐԵՂ 277, 391, 774, 776, 778, 779, 797, տե՛ս ԿԻՒՐԵՂ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՑԻ
ԿԻՒՐԵՂ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 505, 506
ԿԻՒՐԵՂ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻ 783, 786
ԿԻՒՐԵՂ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՑԻ 353, 730, 790
ԿԻՒՐԻԿԷ (ԱՐՔԱՅ) 431, 433, 436
ԿԻՒՐԻՈՆ, ԿԻՒՐՈՆ (ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏ ՎՐԱՑ) 339, 343, 344, 510-513, 515-524, 533-535, 537, 539, 540, 541, 546, 550-552, 556, 558, 559, 561, 563, 564, 566-568, 573, 576-578, 580, 582, 586, 587, 589-602, 607, 690
ԿԻՒՐՈՆ ՍԿՈՒՏՐԱՑԻ՝ ՍԿՈՒՐՏԱՑԻ 532, 589
ԿԻՒՐՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 174, 465, 468, 471, 508, 645, 646, 648, 649, 654
ԿՂԱՒԴԷՈՍ, ԿՂԱՒԴԻՈՍ, ԿՂՈԴԷՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 477, 489, 490, 651
ԿՂԵՈՊԱՏՐԱՅ, ԿՂԷՈՊԱՏՐԱՅ, ԿՂԷՈՂՎՊԱՏՐԱՅ (ԴՈՒՍՏՐ ՊՏՂՈՄԷՈՍԻ) 471, 472, 648, 664
ԿՂՈԴԻԱՅ 478, տե՛ս ԿՂԱՒԴԷՈՍ
ԿՈՁՄ (ԵՐԷՑ) 553
ԿՈՁՄԱՍ (ՍՈՒՐԲ) 165
ԿՈՄԻԴՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 482
ԿՈՄԻՏԱՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 693, 713
ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՄԻԿՈՆԷԻՑ 698
ԿՈՄՈԴՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651, տե՛ս ԿՈՄԻԴՈՍ
ԿՈՄՍԱՁԱԳՔ 800, 801
ԿՈՅՍ 390, 500, 771, 779, 799, տե՛ս ՍՈՒՐԲ ԿՈՅՍ
ԿՈԾՄ 665
ԿՈՊՈՅՏԻՐՈՑ 703
ԿՈՌՆԱԿ, ԿՈՒՌՆԱԿ, ԿՌՈՆԱԿ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 76, 467, 509, 510
ԿՈՍՏ (ԹՈՌՆ ՀԵՂԻՆԷԻ) 505
ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 44, 122, 239, 260, 277, 327, 401, 494, 500, 504, 506-509, 554, 651, 673, 674, 677, 730, 771
ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ (ՈՐԴԻ ՀԵՂԻՆԷԻ) 505
ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ (ԹՈՌՆ ՀԵՂԻՆԷԻ) 505
ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ ՄԵԾՆ 494, 506, 508, 640, 698-700, 729, 730
ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ՈՐԴԻ ՀԵՐԱԿԼԷՍԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 236, 255, 392, 695, 713, 716
ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ԿԱՅՍՐ, ՈՐԴԻ ԼԵՒՈՆԻ) 726, 728, 729, 732, 754, 755
ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ՀԱՅՐ ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍԻ) 506
ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ԿԱՅՍՐ, ԹՈՌՆ ՀԵՐԱԿԼԷՍԻ) 694, 717, 718, 732, 733
ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՍԻԼ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 804
ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԵԳԵՐԱՑԻՈՑ) 744
ԿՈՍՏԱՆԴԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ, ՈՐԴԻ ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍԻ) 677-679
ԿՈՍՏԱՍ (ՈՐԴԻ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 392, 730
ԿՈՐԻՒՆ (ՊԱՏՄԻՉ) 684
ԿՈՐԻՒՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 721
ԿՈՐԽ 382
ԿՈՒԱՐԿՍԱՐԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 654

ԿՐԱՍՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 471, 661, 663
ԿՐԵՍՈՍ 654
ԿՐՄԱՆ 684, տե՛ս ՎՌԱՄ ԿՐՄԱՆ

Հ

ՀԱԲԷԼ (ՀԱՅՐ ՍԱՀԱԿԻ) 812
ՀԱԲԷԼ ԵՐԷՑ 692
ՀԱԿԱԴԻՄՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 654
ՀԱՄԱԶԱՍՊ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 240, 701
ՀԱՄԱԶԱՍՊ ԱՐԾՐՈՒՆԻ (ՈՐԴԻ ՎԱՀԱՆԻ) 726, 727
ՀԱՄԱՄ 413
ՀԱՄԱՄ (ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԹԱԳԱՒՈՐ) 743
ՀԱՄԱՄ (ՈՐԴԻ ԾԱՊՈՒՀ ԱՄԱՏՈՒՆՈՒ) 727
ՀԱՄԱՄ ԱՐԵՒԵԼՑԻ 741
ՀԱՄՏՈՒՆ 754, 759
ՀԱՅԿ (ՈՐԴԻ ԹՈՐԳՈՄԻ) 37, 75, 419, 457, 461, 462, 464, 658
ՀԱՅԿԱԿ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 75, 467
ՀԱՅԿԱԿ ՄԻԻՍ 76, 660
ՀԱՅՐ (ԵՐԿՆԱՒՈՐ) 56, 70, 123, 127, 169-171, 246, 308, 312, 326, 328, 349, 430, 446, 448, 450, 451, 504, 529, 533, 534, 569-571, 602, 605, 739, 746, 771-773, 780-783, 791, 798, 800
ՀԱՋԱՋ ԻԲՆ ՅՈՒՍՈՒՓ 363
ՀԱՍԱՆ 434, 436
ՀԱՐՃ 407
ՀԱՐՄԱՅ (ՈՐԴԻ ԳԵՂԱՄԻ) 75, 459, 462, 463
ՀԱՐՈՒՆ 364
ՀԱՐՈՒՆ-ԱԼ-ՌԱՇԻՏ 707
ՀԱՒՆԱԿ 75
ՀԱՒՐՈՅ 75
ՀԵՂԻ 642
ՀԵՂԻԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ՀԵՂԻՆԷ (ԿԻՆ ԱԲԳԱՐ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ՀԱՅՈՑ) 478
ՀԵՂԻՆԷ (ՄԱՅՐ ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍԻ) 505, 506
ՀԵՂԻՆԷ (ՏԻԿԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԱՑ) 300
ՀԵՊԵՐԻԲՈՍ ԲՈՍՊՈՐԱՑԻ 483
ՀԵՐԱԿԼ, ՀԵՐԱԿԼԷՍ, ՀԵՐԱԿՂԷՍ (ԿԱՅՍՐ) 178, 180, 185, 187, 188, 190, 195, 239, 241, 350, 392, 640, 673, 693, 695, 713-717, 729, 792
ՀԵՐՈՎԴԷՍ 291, 355, 427, 646, 651, 664-666, 678
ՀԵՐՈՎԴՈՏՈՍ 657
ՀԷԾՄ 723, 725
ՀԷԾՄ ԻԲՆ ԱԲԴԼՄԷԼԻՔ 363
ՀԻՄԵՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ՀԻՒՐԿԱՆՈՍ 650, 663
ՀԻՒՐԿԱՆՈՍ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ 649
ՀՄԱՅԵԱԿ (ՀԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԻ) 687
ՀՈԳԻ ՍՈՒՐԲ 44, 50, 58, 70, 135, 137, 162, 169, 173, 211, 264, 275, 307, 308, 312, 324, 326, 347, 348, 365, 371, 379, 382, 385, 430, 431, 447, 450, 453, 482, 504, 524, 525, 529, 531, 534, 551, 565, 568, 571, 591, 603, 606, 771, 773, 796, 800
ՀՈԿՏԱՒԻՈՍ (ՕԿՏԱՒԻՈՍ) 471, տե՛ս ԱՒԳՈՍՏՈՍ ՍԵՒԲԱՍՏՈՍ
ՀՈՅ 75
ՀՈՆԱԳՈՒՐ 153
ՀՈՆԱՀՆ (ԻԾԽԱՆ) 221
ՀՌԱՔԷԼ 231
ՀՌԻՓՍԻՄԷ (ՍՈՒՐԲ) 66, 104-106, 109, 119, 143, 498, 499, 676, 684, 693, 713
ՀՌՈՄԵԼՈՍ 400
ՀՌՈՄԷԼ, ՀՌՈՄԷՂ 221, 511
ՀՌՈՄԻԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 167
ՀՐԱԶԵԱՅ, ՀՐԱՉԷ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 37, 75, 464, 467, 492
ՀՐԱՆՏ 75
ՀՐՈԴԻԱԴ 427

Ձ

ՁԱԳԻԿ 39

Ղ

ՂԱԲԴՈՆ 642
ՂԱԲԵԴԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՂԱԶԱՐ 684, ՏԵՍ ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ
ՂԱԶԱՐ (ՑԱՐՈՒՑԵԱԼ) 12, 782, 791
ՂԱԶԱՐ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 430
ՂԱԶԱՐ ՋԱՀԿԵՑԻ 27
ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ 640, 687, 689
ՂԱԶԱՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՔՈՂԿԴՆԼԱ 571
ՂԱՄԲԱՐԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՂԱՄԷՔ 1. (ՁԱՒԱԿ ԿԱՅԷՆԻ) 32, 309: 2. (ՈՐԴԻ ՄԱԹՈՒՍԱՂԱՅԻ ԵՒ ՀԱՅՐ ՆՈՅԻ) 456
ՂԱՒՈՍԹԵՆԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՂԵԹ 404
ՂԵՐՆԻԴԷՍ 482
ՂԵՒԻ (ՈՐԴԻ ՅԱԿՈԲԻ) 464, 641
ՂԵՒՈՆԴ (ՊԱՏՄԻՉ) 621, 640
ՂԵՒՈՆԴ, ՂԵՒՈՆԴԻՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ԿՈԹՈՂԿՈՍ) 168, 502, 603, 689
ՂԵՒՈՆԴ ՍՈՒՐԲ 684
ՂԵՒՈՆԻ ՏՈՄԱՐ 171
ՂՈՎՏ 349
ՂՈՒԿԱՍ (ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ) 641, 690, 473, 665
ՂՈՒԿԻԱՆՈՍ 483, 492

Ճ

ՃԻՀՈՎՐ-ՎԾՆԱՍՊ 691

Մ

ՄԱԳՈԳ 33
ՄԱԴԱ 33
ՄԱԴԱԻԿԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 654
ՄԱԴԷՍ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 463
ՄԱԹՈՒՍԱՂԱ (ՈՐԴԻ ԵՆՈՎՔԻ) 32, 456
ՄԱԹՈՒՍԱՂԱ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 350
ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ, ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ ՍՏԵՓԱՆՈՍ 620, 623-625, 629-631, 624
ՄԱԿԵԴՈՆ, ՄԱԽԵԴՈՎՆ (ՀՈԳԵՄԱՐՏ) 549, 553, 730
ՄԱԿՐԻՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 483
ՄԱՀԱԴ 364
ՄԱՀԱԴԻ 364
ՄԱՀԴԻԻ ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻ 728
ՄԱՀԴԻԻՆ 364
ՄԱՀՄԱՏ, ՄԱՀՄԵՏ (ՄԱՐԳԱՐԷ ՏԱՃԿԱՑ) 301, 358-364, 701, 707, 728, 729, 745
ՄԱՀՄԱՏ (ՈՐԴԻ ԽԱՂԹԻ) 411
ՄԱՀՄԱՏ ԾԵՐՈՅԵԱՆ 373, 378
ՄԱՀՄԵԴ 434
ՄԱՀՄԵՏ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 719-722, 725
ՄԱՀՄԵՏ, ՄԱՀՄԷՏ (ՈՐԴԻ ԱԲԴԼԱՅԻ) 692, 715, 716
ՄԱՀՄԵՏ (ՈՐԴԻ ԵՄԷՄԻԿ ԱԲԼՎԱՀԴԻ) 411
ՄԱՀՄԵՏ ԵՐԿՐՈՐԴ 393, 394
ՄԱՂԱՂԱՅԷԼ, ՄԱՂԱՂԻԷԼ (ՈՐԴԻ ԿԱՅՆԱՆԻ) 32, 456
ՄԱՂԽԱԶ (ԽՈՌ ՀԱՅԿԱԶՆԻ ՑԵՂԻՑ) 658
ՄԱՄԱՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 165, 490
ՄԱՄԲՐԷ (ԵՂԲԱՅՐ ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑՈՒ) 688
ՄԱՄԳՈՒՆ ՃԵՆԱԶԵԱՆ 675
ՄԱՄԵՂՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՄԱՄԷ 483
ՄԱՄԼԱՆ (ԱՄԻՐԱՅ) 736, 738, 768, 769, 815, 816, 818, 819, 821
ՄԱՄՈՒՆ (ՏԱՃԻԿ ԻԾԽԱՆ) 406
ՄԱՄՈՒՆԻԿ (ԱՄԻՐԱՅ) 707
ՄԱՅԷՆ (ԵՐԷՑ) 553

ՄԱՅՄՈՒՆ 364
ՄԱՆԱՃԻՀՐ (ՆԱՀԱՊԵՏ ՌԾՏՈՒՆԵԱՑ) 676-678
ՄԱՆԱՍԷ (ԱՐՔԱՅ ՅՈՒԴԱՅԻ) 465
ՄԱՆԱՍԷ (ԵՐԷՑ) 97, 109, 110
ՄԱՆԱՍԷ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129
ՄԱՆԱՍԷ (ԲԱՍԵՆՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 550-552
ՄԱՆԱՒԱՋ (ԵՂԲԱՅՐ ՀԱՅԿԻ) 462
ՄԱՆԳՆՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 730
ՄԱՆԳՆՈՍ (ՈՐԴԻ ՍՊԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՆԻ) 687
ՄԱՆԵԱՅ ԱՅՐՔ 676
ՄԱՆԻ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 171, 373, 479, 491
ՄԱՆԿԻԿ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 395
ՄԱՆՈՒԿ 394, տե՛ս ՄԱՆԿԻԿ
ՄԱԾՏՈՑ (ԵՐԱՆԵԼԻ, ՍՈՒՐԲ) 137-139, 260, 275, 281, 282, 442, 569, 683, 684, տե՛ս ՄԵՍՐՈՊ ՍՈՒՐԲ
ՄԱԾՏՈՑ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
ՄԱԾՏՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 741, 742, 810
ՄԱՌԻՆՈՍ (ՈՐԴԻ ՍՏՈՐԳԵԱՅ) 473, 666
ՄԱՍՈՒԴ (ՊԱՐՍԻՑ ՍՈՒԼԹԱՆ 434
ՄԱՏԱԹԻԱ 274, 646, 647
ՄԱՏԱԹԻԱ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 646, 647, 649
ՄԱՏԱԹԻԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏ (ԳՐՉԱԳԻՐԸ ԸՆԴՕՐԻՆԱԿՈՂ) 630
ՄԱՏԹԱՆԻ 645
ՄԱՏԹԷ (ԵՐԷՑ) 104, 107, 108, 125, 129
ՄԱՏԹԷ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
ՄԱՏԹԷՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ) 341, 343, 797
ՄԱՏԹԷՈՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 424
ՄԱՏԹԷՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 171
ՄԱՏԹԷՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՄԱՏՈՒՆԵԱՅ 698
ՄԱՐ (ՍՈՒՐԲ) 165
ՄԱՐ-ԱԲԱՍ 28
ՄԱՐԵԲԱՅ ԿԱՏԻՆԵԱՅ 469
ՄԱՐԻԱՄ (ՔՈՅՐ ԳԱԳԻԿԻ) 387
ՄԱՐԻԱՄ (ՍՈՒՐԲ, ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԿՈՅՍ, ՄԱՅՐՆ ՅԻՍՈՒՍԻ) 471, 529, 606, 731, 771, 777, 787
ՄԱՐԻԱՄ (ԿԻՆ ՈՄՆ ԾԱՄՔՈՐԵՑԻ) 357
ՄԱՐԻՀԱԲ (ԲԴԵՇԽ) 473
ՄԱՐԻՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 757
ՄԱՐԿԵՂՈՍ 787
ՄԱՐԿԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 157, 340, 527, 544, 545, 577, 605, 687, 698, 699, 722, 731
ՄԱՐԿԻՈՆ 171, 373, 537
ՄԱՐԿՈՍ (ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ) 341, 477
ՄԱՐԿՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ) 390
ՄԱՐԿՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 431
ՄԱՐԿՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 166
ՄԱՐՈՒԹ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ՄԱՐՏԻԱՆՈՍ 487
ՄԱՒԻԱ ԻՇԽԱՆ 717-719
ՄԱՒԻԱ ԻՊՆ ՅԻՁԻՏՆ 728
ՄԱՒՐԻԿ, ՄՈՐԻԿ, ՄՈՒՐԻԿ (ԿԱՅՍՐ) 224, 510, 547, 548, 552, 577, 582, 588, 596, 628, 692, 712, 714, 732
ՄԱՔՍԻՄԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 484, 487, 494, 501, 504, 651
ՄԱՔՍԻՄՈՍ 371, 374
ՄԱՔՍԻՆԴԷՍ 494
ՄԵԺԷԺ ԳՆՈՒՆԻ 689, 690
ՄԵՆԱՆԴՐՈՍ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 479
ՄԵՀՐՈՒԺԱՆ, ՄԵՐՈՒԺԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 63, 64, 681
ՄԵՍՏՐԵՄ, ՄԵՍՏՐԻՄ (ՈՐԴԻ ՔՈՒՇԻ) 458, 459
ՄԵՍՐՈԲ, ՄԵՍՐՈՊ, ՄԵՍՐՈՎԲ (ՍՈՒՐԲ, ԵՐԱՆԵԼԻ, ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 135, 140, 162, 163, 421, 423, 684, 686, 756, 772

ՄԵՀՐԱԻԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76
ՄԵՐՍԵԲՈՒԽՏ (ՄԱՐԶՊԱՆ ՊԱՐՍԻՑ) 158
ՄԷԼՔԻՍԱԻԷ 643
ՄԻԱԾԻՆՆ ԱՍՏՈՒԱԾ 107
ՄԻԴԱԶԱՏ 394, 395
ՄԻԹՐԷՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-ՆԻ) 653
ՄԻԽԵԼ (ԿԱՅՍՐ ՅՈՒՆԱՑ) 434
ՄԻՀՐ (ԵՊԻՍԿՈՍՊՈՍ) 350
ՄԻՀՐԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 675, 676
ՄԻՀՐԱՆ (ՎՐԱՑ ԲԴԵՇԽ) 62
ՄԻՀՐԱՆ (ԱԶԳԱԿԻՑ ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 225
ՄԻՀՐԴԱՏ՝ ՄԻՒՐՀԴԱՏ ԴԱՐԵՀ (ՆԱ-ԽԱՐԱՐ) 532, 659
ՄԻՀՐԴԱՏ 6262, 663
ՄԻՍԱՅԷԼ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 412, 413
ՄԻՐՀ 417
ՄԻՐՀԱԻՐԻԿ (ՀԱԶԱՐԱՊԵՏ) 135
ՄԻՐՀԵԱՆ 417
ՄԻՔԱՅԷԼ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱ-ՆԻՑ) 385, 387-389, 424
ՄԻՔԱՅԷԼ (ԵՐԷՑ) 553
ՄԻՔԱՅԷԼ (ԿԱՅՍՐ) 733, 734
ՄԻՔԱՅԷԼ (ԳՈՒԳԱՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀԻՑ) 746
ՄԻՔԻԵԼ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
ՄԼԵՀ ԴԵՄԵՍԼԻԿՈՍ 759
ՄԼԵՔՇԱՀ 434
ՄԽԻԹ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՄԱՐԱՍԻ) 346, 349
ՄԽԻԹԱՐ (ՈՄՆ ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆ) 351
ՄԽԻԹԱՐ (ԿՐՕՆԱՒՈՐ) 352
ՄԽԻԹԱՐ ԱՅՐԻՎԱՆԵՑԻ 441, 443, 623
ՄԽԻԹԱՐ ԱՆԵՑԻ 623
ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇ 27
ՄԿՐՏԻՉ 472, ՏԵ՛Ս ՉՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՄԿՐՏԻՉ)
ՄԿՐՏԻՉ (ՍՈՒՐԲ) 353, 666
ՄՈԴԵՍՏՈՍ 713
ՄՈԿԱԹԼ ՎԱՆԱՆԴԱՑԻ 709
ՄՈՍԱՐԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱ-ՆԻ) 653
ՄՈՍՈՔ 33
ՄՈՎԱԲ 716
ՄՈՎՍԷՍ (ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 336, 337, 343, 509-513, 515-519, 521, 537, 547, 548, 550, 552, 554, 555, 561, 563, 564, 566, 568, 572, 573, 578, 581, 586, 588, 593, 602, 690, 692
ՄՈՎՍԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԽՈՒԽՈՌՈՒ-ՆԵԱՑ) 346, 553
ՄՈՎՍԷՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՄՈՎՍԻՍԻ ՎԱՆՔԻ) 752
ՄՈՎՍԷՍ (ՈՐԴԻ ԹԷՈՓԻԼՈՍ ԶՕՐԱ-ՎԱՐԻ) 147, 148
ՄՈՎՍԷՍ (ՆԱԽԱՄԱՐԳԱՐԷ ԵՒ ՕՐԻ-ՆԱԴԻՐ) 65, 126, 200, 211, 223, 379, 381, 389, 447, 464, 465, 491, 512, 569, 594, 639, 641, 642, 646, 648, 678, 724, 793, 795, 797
ՄՈՎՍԷՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՇԻՐԻՄ ՎԱՆ-ՔԻ) 767
ՄՈՎՍԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 424, 426, 431
ՄՈՎՍԷՍ 459, 464, 466, 467, 469, 480, 532, 640, 685, 687, տե՛ս ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵ-ՆԱՑԻ
ՄՈՎՍԷՍ Բ. ԵՂԻՎԱՐԴԵՑԻ ԿԱԹՈՂԻ-ԿՈՍ 443, 512
ՄՈՎՍԷՍ ԴԱՍԽՈՒՐԱՆՑԻ 27, 430
ՄՈՎՍԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 167, 326, 443, 512, 520, 522-525, 529, 530, 533-543, 546, 550, 555-559, 561, 573, 576, 577, 583, 585, 602, 689
ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ 28, 443, 444, 621, 624, 626, 627, 631
ՄՈՎՍԷՍ ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՑԻ 27, 28, 443, 626, 627
ՄՈՎՍԷՍ ՍՈՒՐԲ 164
ՄՈՎՍԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 733, 756

ՄՈՎՍԷՍ ՔԵՐԹՈՂԱՀԱՅՐ 42
ՄՈՒԱԻԵԱ 362
ՄՈՒԾԻԿ (ԱՐՔԱՅԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ) 135
ՄՈՒՇ 159, 161
ՄՈՒՇԵՂ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԿԱՐՈՒՑ, ԵՂԲԱՅՐ ԱՇՈՏ Գ. ՈՂՈՐՄԱԾԻ) 755, 760, 761, 766
ՄՈՒՇԵՂ (ՈՐԴԻ ՍՄԲԱՏԻ) 745
ՄՈՒՇԵՂ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ (ՍՊԱՐԱՊԵՏ) 64, 350, 680
ՄՈՒՇԷ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 688
ՄՈՒՍԷ 364, 727
ՄՍԼԻՄ 722
ՄՍԼԻՄ (ԵՂԲԱՅՐ ՀԷՇՄԻ) 723, 724
ՄՍԼԻՄԱՆ 395, 396
ՄՐՈՒԱՆ (ՈՐԴԻ ՄԱՀՄԱՏԻ) 363, 394
ՄՐՈՒԱՆ ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻ 705, 719, 725, 726, 728, 815, 716

Յ

ՅԱԲԵԹ, ՅԱԲԷԹ (ՈՐԴԻ ՆՈՅԻ) 32-36, 75, 456, 457, 459-462, 652
ՅԱԴԴՈՍ 649
ՅԱԶԿԵՐՏ (ՈՐԴԻ ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 227, 228, 230, 232, 236, 684, 687
ՅԱԶԿԵՐՏ (ՈՐԴԻ ԿԱՒԱՏԻ, ԹՈՌՆ ԽՈՍՐՈՎԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ) 715
ՅԱԶԿԵՐՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 45, 46, 156, 162, 350, 711
ՅԱԶԿԵՐՏ (ԵՂԲԱՅՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՐՔԱՅ ՎԱՉԷԻ) 75
ՅԱԶԿԵՐՏ ԵՐԿՐՈՐԴ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 163
ՅԱԶԿԵՐՏ ՋԱԽՋԱԽ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 711
ՅԱԿԻՄՈՍ (ՈՐԴԻ ՅԵՈՒԱՅ) 648
ՅԱԿՈԲ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 231, 391
ՅԱԿՈԲ, ՅԱԿՈԲՈՍ, ՅԱԿՈՎԲ (ԵՂԲԱՅՐ ՏԵԱՌՆ) 39, 329, 344, 421, 473, 477, 478, 576, 596-598
ՅԱԿՈԲ (ԵՐԷՑ) 95, 129
ՅԱԿՈԲ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ) 422
ՅԱԿՈԲ, ՅԱԿՈՎԲ (ՈՐԴԻ ԻՍԱՀԱԿԻ, ԵՐԿՈՒՈՐԵԱԿ ԵՂԲԱՅՐ ԵՍԱՒԻ) 464, 594, 641, 650
ՅԱԿՈԲ ՋԳԱՒՆ (ՀՕՐԱՔԵՌՈՐԴԻ ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐԻ) 492
ՅԱԿՈԲ ՄԾԲՆԵՑԻ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 678
ՅԱԿՈԲԵԱՆ Ա. Հ. 27, 28
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍՐԴԱՒԻ 571
ՅԱԿՈԲՈՍ (ԵՂԲԱՅՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆՉԻ) 477
ՅԱԿՈՎԲ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
ՅԱԿՈՎԲ 569
ՅԱԿՈՎԲ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 519
ՅԱՀԷ 709, 729
ՅԱՅԻՐ 642
ՅԱՆԷՍ 649, 650
ՅԱՊԵՏՈՍԹԷ 461
ՅԱՒԱՆ 33
ՅԱՒԻՏԵԱՆ (ԵՐԷՑ) 553
ՅԱՒՀԱՆՆԷՍ (ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ) 477
ՅԱՒՉԱԳԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76
ՅԵԱՅՈՒԴՈՍ 649
ՅԵՋՈՒՏ ԽՈՍՐՈՎ (ԻՇԽԱՆ) 226, 246
ՅԵՍՈՒ, ՅԵՍՍՈՒ (ԶՕՐԱՎԱՐ ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻՆԵՐԻ) 53, 75, 223, 639, 642, 658
ՅԵՍՈՒ (ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ ՀՐԷԻՑ, ՈՐԴԻ ՅՈՎՍԵԴԵԿԻ) 466, 646, 648
ՅԵՍՈՒ ՆԱՒԵԱՅ 465
ՅԵՍՈՒ ՍԻՐԱՔԱՅ 649
ՅԵՍ(Ս)Է (ՀԱՅՐ ԴԱՒԹԻ) 465
ՅԵՓԹԱԱՅ (ԴԱՏԱՒՈՐ ԻՍՐԱՅԵԼԻ) 465
ՅԵՓԹԱՅԷ 642
ՅԵՔՈՆԻԱ 645, 730
ՅԷՈՒ (ՈՐԴԻ ԱՆԱՆԻԱՅ) 639
ՅԻՋԻՏԲՈՒՋԻՏ (ՍՈՒՐԲ) 690

ՅԻՍԱՅԻ ԱԲՈՒ ՄՈՒՍԷ 404
ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ 84, 97, 171, 174, 260, 327, 348, 380, 472, 475, 476, 528, 529, 569, 573, 581, 604, 606, 650, 665, 777, 780, 783
ՅՈԲ 51
ՅՈԲ (ԵՐԷՑ՝ ԾԳՆԱՒՈՐ) 113
ՅՈԲԱՂ (ՈՐԴԻ ՂԱՄԷՔԻ) 309
ՅՈԲԻԱՆՈՍ 730
ՅՈԲՆԱՂ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 565, 567
ՅՈԲՆԱՂԻՈՍ 391
ՅՈՀԱՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
ՅՈՀԱՆ, ՅՈՎՀԱՆ (ՈՄՆ ՍԻՒՆԱԿԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 336, 343
ՅՈՀԱՆ, ՅՈՎՀԱՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 423
ՅՈՀԱՆ (ՊԱՏԱՆԻ) 407
ՅՈՀԱՆ 352
ՅՈՀԱՆ (ԳՐԻՉ) 631, 632
ՅՈՀԱՆ (ԿԱՅԳՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 553
ՅՈՀԱՆ ՈՄՆ 596
ՅՈՀԱՆ ՄԱՅՐԱԳՈՄԵՑԻ 335, 341
ՅՈՀԱՆ՝ ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ (ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 104, 688
ՅՈՀԱՆ՝ ՅՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ 509, 731, 773, 783, 788, 789, 792, 796, 797
ՅՈՀԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԱՌՈՒԹԻ 571
ՅՈՀԱՆԷՍ 487
ՅՈՀԱՆԻԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
ՅՈՀԱՆԻԿ (ԵՐԷՑ) 553
ՅՈՀԱՆՆ(Է) ԿԱՅԵԼՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 549, տե՛ս ՅՈՀԱՆ (ԿԱՅԳՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ)
ՅՈՀԱՆՆԷՍ (ՍՈՒՐԲ) 583
ՅՈՀԱՆՆԷՍ (ԱՄԱՏՈՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549, 552
ՅՈՀԱՆՆԷՍ (ԳԱՐԴԱՊԵՏ) 335
ՅՈՎԱԲ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 508, 706
ՅՈՎԱԹԱՄ 465, 644
ՅՈՎԱԿԻՄ 465, 645
ՅՈՎԱՍ 465
ՅՈՎԱՓԱՏ 465
ՅՈՎԱՔԱՁ, ՅՈՎԱՔԱՂ 465, 644
ՅՈՎԲ 741
ՅՈՎԴ, ՅՈՎԴԱՅԷ 649
ՅՈՎԷԼ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 262, 264, 265, 267, 268, 270, 365
ՅՈՎԷԼ (ԵՐԷՑ) 129
ՅՈՎԷԼ (ՍԱՐԿԱՒԱԳ) 108-111
ՅՈՎՀԱՆ (ԵՐԷՑ) 713
ՅՈՎՀԱՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
ՅՈՎՀԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 692, 712
ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՅՐԱԳՈՄԵՑԻ 693, 694
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՈՐԴԻ ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆԻ) 420
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 167, 168, 640
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՄԿՐՏԻՉ, ՈՐԴԻ ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ) 71, 92, 96, 352, 427-429, 472, 477, 651
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ) 171, 341, 342, 479, 528, 592, 785
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 424, 431
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊԱՂԱԿԻ) 366, 372
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԿՐՕՆԱՒՈՐ) 352
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 372
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՏԵՐԱՆՑ ՏԷՐ) 408
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 420
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՈՐԴԻ ՅՈՎԴԱՅ) 649
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՈՐԴԻ ՈՋՈՊԸՆՏՐԵԱՅ) 823
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԿՐՕՆԱՒՈՐ, ԵՂԲԱՅՐ ՄՈՎՍԻՍԻ ՎԱՆԱՀՕՐ) 767
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԼԱՌԻՍՈՅ) 769
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 690

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ԿՈՏԱՅՔԻՑ) 707
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՀՌՈՒՈՄՈՍԻՆ ՎԱՆՔԻ) 751
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԿԱՄՐՋԱՁՈՐՈՅ ՈՒԽՏԻՆ) 750
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՍԱՆԱՀՆԻ) 755
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 709
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 824
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ, ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՕՁՆԵՑԻ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 704-706
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԴՐԱՍԽԱՆԱԿԵՐՏՑԻ 441, 626, 627
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՏՄԱԳԻՐ 742, 747, 748, տե՛ս ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԴՐԱՍԽԱՆԱԿԵՐՏՑԻ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ 427, 428, 523, 569
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 759
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՔԱՀԱՆԱՅ 759
ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՊԵՏՐՈՍ Հ. 31, 445
ՅՈՎՆԱԹԱՄ 643
ՅՈՎՆԱԹԱՆ 162, 649
ՅՈՎՆԱՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 431
ՅՈՎՍԱՓԱԹ, ՅՈՎՍԱՓԱՏ 508, 644
ՅՈՎՍԵԴԵԿ 465, 648
ՅՈՎՍԵՊՈՍ, ՅՈՎՍԷՊՈՍ (ՊԱՏՄԱԳԻՐ) 478, 640
ՅՈՎՍԻԱ 465, 644, 645, 730
ՅՈՎՍԷՓ (ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆ) 350, 351, 353
ՅՈՎՍԷՓ (ԵՐԷՑ) 129
ՅՈՎՍԷՓ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 412, 424, 425, 431
ՅՈՎՍԷՓ (ԱՅՐ ՄԱՐԻԱՄԻ) 471
ՅՈՎՍԷՓ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 686, 687
ՅՈՎՍԷՓ (ՊԱՂՆԱՑԻ) 684
ՅՈՎՍԷՓ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՀՆՁՈՒՑ ՎԱՆՔԻ) 759
ՅՈՎՍԷՓ ԲՐՏԻԱՅՐԵՑԻ (ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆ) 28
ՅՈՎՍԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱԴՍՈՒՆԵԼԻ 571
ՅՈՎՍԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿՈՒՄՐԴԱՑ 571
ՅՈՎՍԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԻԴԱՄԻՂ 571
ՅՈՎՍԷՓ ԿԱՐԻՃ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 706
ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՑ Գ. 441
ՅՈՎՐԱՄ 465, 644
ՅՈՒԴԱ 349, 497
ՅՈՒԴԱ, ՅՈՒԴԱ ՄԱԿԱԲԷՈՍ 646, 647, 649
ՅՈՒԴԱ ՍԿԱՐՈՎՏԱՑԻ 532
ՅՈՒԼԻԱՆՈՍ 680, 730
ՅՈՒԼԻՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ՀՌՈՄԻ) 782
ՅՈՒԼԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 471
ՅՈՒՆԱՆ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 425
ՅՈՒՆԱՆ (ՀՈՆԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 92
ՅՈՒՆԱՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129
ՅՈՒՆԱՆԷՍ (ԵՐԷՑ) 553
ՅՈՒՍԱԿ 75
ՅՈՒՍԷՓ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 430
ՅՈՒՍԻԿ (ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ, ՈՐԴԻ ՎՐԹԱՆԷՍԻ) 69, 680
ՅՈՒՍՈՒՓ (ԱՄԻՐԱՅ, ՈՐԴԻ ԱԲՈՒՍԱՃԻ) 735, 743, 744-747
ՅՈՒՍՏԻԱՆՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀՌՈՒՈՄՈՑ) 342, 357, 387, 690, 691, 702, 732, 733
ՅՈՒՍՏԻՆ, ՅՈՒՍՏԻՆԷ, ՅՈՒՍՏԻՆԻԱՆ 543, 544, տե՛ս ՅՈՒՍՏԻԱՆՈՍ
ՅՈՔԱԲԵԴ (ԿԻՆ ԱՄՐԱՄԻ ԵՒ ՄԱՅՐ ՄՈՎՍԻՍԻ) 641
ՅՈՔՈՆԻԱ 465, 508

Ն

ՆԱԲԱՏ (ՀԱՅՐ ՌԱԲՈՎԱՄԻ) 465
ՆԱԲՈՒԳՈԴՈՆՈՍՈՐ 309, 465, 467, 508, 532, 645, 659, 730, 740, 814

ՆԱԲՈՒՊԱԼԱՍԱՐ, ՆԱԲՈՒՊԱԻԼՍԱՐ (ՀԱՅՐ ՆԱԲՈՒԳՈԴՈՆՈՍՈՐԻ) 645, 814
ՆԱԴԱԲ (ՈՐԴԻ ԱՀԱՐՈՆԻ) 348
ՆԱԹԱՆ (ԵՐԷՑ) 109
ՆԱՐԿԻՍՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 482, 483
ՆԱԻԱՏԻԱՆՈՍ 494
ՆԱԻԱՏԻՈՍ (ԵՐԷՑ) 487
ՆԱՔՈՎՐ (ՈՐԴԻ ՍԵՐՈՒՔԻ) 458
ՆԵԲՐՈՎԹ (ԹՈՌՆ ՔԱՄԻ) 310, 311, 457, 458, 652, 653
ՆԵԵՄԱՍ, ՆԵԵՄԻ 640, 647
ՆԵՌՆ 171, 361, 369, 401
ՆԵՍՏՈՐ 163, 168, 171, 371, 373, 527, 537, 543, 544, 549, 553, 582, 592, 604-606, 699, 731, 772, 786
ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ 690
ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ ՌՄԲՈՍԵԱՆ 157
ՆԵՐՈՆ (ԿԱՅՍՐ) 478, 651
ՆԵՐՈՒԱՍ (ԿԱՅՍՐ) 480, 651
ՆԵՐՍԵՀ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 711
ՆԵՐՍԵՀ ԴԺՆԴԱԿ 417, 418
ՆԵՐՍԷՀ (ԻՇԽԱՆ) 535, 537
ՆԵՐՍԷՀ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ 703
ՆԵՐՍԷՀ ՓՂԻՊԵԱՆ 403
ՆԵՐՍԷՍ (ԲՁՆՈՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549, 553
ՆԵՐՍԷՍ (ՎԱՆԱՆԴԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 553
ՆԵՐՍԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԱՅՈՑ) 694, 696, 701, 719
ՆԵՐՍԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ԲԱԳՐԵՒԱՆԴ ԳԱՒԱՌԻՑ) 689, 690
ՆԵՐՍԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 423, 430
ՆԵՐՍԷՍ (ԳՐԻՉ) 624
ՆԵՐՍԷՍ ԲԱԿՈՒՐ 364, 365, 368, 369, 374, 376, 379, 384, 385, 704
ՆԵՐՍԷՍ ՄԵԾՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 64, 300, 392, 680-682, 730
ՆԻԿԱՆՈՎՐ 655, տե՛ս ՍԵԼԵԻԿՈՍ ՆԻԿԱՆՈՎՐ
ՆԻԿԻՏԱ (ՀԱՆԻ, ՏԱՏ) 241
ՆԻԿԻՓՈՌ (ԿԱՅՍՐ) 733
ՆԻԿԻՓՈՌ ՄԱԺԻՍՏՐՈՍ 757
ՆԻԿՈՂՈՍ (ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂ) 479
ՆԻԿՈՄԻԱ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ՆԻՆՈՍ 459, 463, 653
ՆԻՆՈՒԱՍ 459, 464, 653
ՆՈՄԵՐԻԱՆՈՍ 509
ՆՈՄԵՐԻՈՍ 494
ՆՈՄԻՆՈՍ 373
ՆՈՅ 32, 33, 310, 349, 456, 457, 460, 461, 468, 652
ՆՈՅ (ՄԻԱՅՆԱԿԵԱՑ ՈՄՆ) 398
ՆՈՐԱՅՐ 75
ՆՈՐԱՅՐ ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻ 628, 629, 635
ՆՈՒՆԷ (ԱՌԱՔԵԼՈՒՀԻ) 601, 676

Շ

ՇԱԹ 190, 201, 204, 206, 209, 211, 214, 224, 422
ՇԱՀԱԿ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 683
ՇԱՀԱՊ (ՈՐԴԻ ՍԵԻԱԴԱՅԻ) 710
ՇԱՀԱՊՂԱԿ 180
ՇԱՀԵՆ (ԶՕՐԱԿԱՆ) 181
ՇԱՀԷՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ ՊԱՐՍԻՑ) 712-714
ՇԱՀՆԱՁԱՐԵԱՆՑ ԿԱՐԱՊԵՏ 620, 623, 624
ՇԱՀ ՎԱՐԱԶ, ՇԱՀՎԱՐԱԶ, ՇԱՀՐ-ՎԱՐԱԶ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 175, 177, 181, 220, 713
ՇԱՄԱ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ՇԱՄԲԱԹ 37, 467
ՇԱՄԻՐԱՄ 463, 464, 653
ՇԱՄՇԱԳՐԱՄ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 473
ՇԱՊՈՒՀ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 44, 62, 63, 150-154, 163, 490, 508, 509, 672, 674, 681, 683, 684, 730
ՇԱՊՈՒՀ (ՀԱՅՐ ԱՇՈՏԻ) 734

ՇԱՊՈՒՀ (ԿՐՏՍԵՐ ԵՂԲԱՅՐ ՍՄԲԱՏ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 743
ՇԱՊՈՒՀ (ԴԱՒԱՃԱՆ) 404
ՇԱՊՈՒՀ Ա. (ՈՐԴԻ ԱՐՏԱՇՐԻ ՍԱՍԱՆԵԱՆ) 501, 675, 711
ՇԱՊՈՒՀ ԱՄԱՏՈՒՆԻ 727
ՇԱՊՈՒՀ ԱՐԾՐՈՒՆԻ (ԵՐԱՆԵԼԻ ՈՄՆ) 409
ՇԱՊՈՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 443, 626, 640, 730
ՇԱՊՈՒՀ ՈՐՄԶԴԵԱՆ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 149
ՇԱՐԱՅ (ՈՐԴԻ ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՆԱՀԱՊԵՏԻ) 462, 659
ՇԱՐԱՇԱՆ (ԲԴԵՇԽ) 660
ՇԱՐՀԱՊԱՂ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 186
ՇԱՒԱՐՇ 75
ՇԱՓՈՒՀ 509
ՇԵԽ 411
ՇԵՐԳԻՐ (ԱՐՔԱՅ ՂԵԿԱՑ) 63
ՇԵՐՈՅ (ԱՂՈՒԱՆՔԻ ԻՇԽԱՆ) 366, 369, 373, 377, 394
ՇԻՐԷՆ (ԹԱԳՈՒՀԻ) 700
ՇՄԱՒԱՒՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 478
ՇՄԱՒՈՆ (ՔՈՐԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129
ՇՄՈՒԷԼ (ԱՍՈՐԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 685
ՇՈՒՇԱՆ (ՍՈՒՐԲ) 532, 600
ՇՈՒՇԱՆԻԿ (ՍՈՒՐԲ) 560, 566, 568, 576, 578, 600
ՇՈՒՇԱՆԻԿ (ԹԱԳՈՒՀԻ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 98
ՇՈՒՇԻԿ (ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ) 226
ՇՈՒՓԽԱՂԻՇՈՅ, ՇՈՒՓՀԱՂԻՇՈՅ (ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 129, 421, 430

Ո

ՈԳՈՍՏՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 646, 648, 650, 665
ՈԳՈՒՀԻ (ԿԻՆ ԱՆԱԿԻ, ՄԱՅՐ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ) 491
ՈԶԻԱ 382, 465
ՈԹՄԱՆ 716-718, 728
ՈԿԲԱՅ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ ՏԱՃԿԱՑ) 703, 704
ՈՂՈՄՊԻԱԴԱ (ՄԱՅՐ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑՈՒ) 469
ՈՄԱՌ, ՈՄԱՐ 701, 722, 728
ՈՄԵՐԻԱՆՈՎ (ՈՐԴԻ ԿԱՐՈՍԻ) 492
ՈՆԻԱ 649
ՈՆՈՐԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ, ՈՐԴԻ ԹԷՈԴՈՍԻ) 731
ՈՆՈՐԻՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՀՌՈՄԻ) 780
ՈՆՏՈՍ ԶԵՆՈՆ (ԿԱՅՍՐ) 731, 732, տե՛ս ԶԵՆՈՆ ՈՆՏՈՍ
ՈՆՏՈՍ ԼԵՒՈՆ (ԿԱՅՍՐ) 731
ՈՉՈՊԻՆՏՐ (ՀԱՅՐ ԳԱԲՐԻԷԼԻ) 819, 823
ՈՎՍԷԷ (ՄԱՐԳԱՐԷ) 534
ՈՎՔՈՍ 654
ՈՐԴԵԱԿ (ԵՐԷՑ) 553
ՈՐԴԻ, ՈՐԴԻ ՄԻԱԾԻՆ, ՈՐԴԻ ՄԻԱԾԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾ 56, 70, 169, 170, 308, 312, 315, 448, 450, 474, 494, 504, 529, 534, 545, 569-571, 602, 604-606, 771-773, 776, 780, 781, 800
ՈՐԴԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ 50, 68, 82, 169, 348, 359, 423, 475, 476, 478, 522, 523, 526, 527, 534, 588, 603, 604, 606, 646, 665, 666, 730, 773, 778, 790-792
ՈՐՄԻԶԴ 437
ՈՐՄԻԶԴ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 677, 678, 711
ՈՐՄԻԶԴ (ՀԱՅՐ ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 224, 225, 607, 711, 712, 732
ՈՐՄԻԶԴ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ, ԹՈՌՆ ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 716
ՈՐՄԻԶԴ (ՈՐԴԻ ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅ ԽՈՍՐՈՎՈՒ) 692
ՈՐՈԳԻՆԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 482, 485, 486, 644
ՈՐՈԳԻՆԷՍ ԱՂԷԿՍԱՆԴՐ 483

ՈՐՈԴԻՆԷՍ 641, տե՛ս ՈՐՈԳԻՆԷՍ
ՈՒԹՄԱՆ, ՈՒԹՄԱՆ ԻԲՆ ԱՓԱՆ 362
ՈՒԽՏԱՆԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (ՊԱՏՄԱԳԻՐ 441-444, 446, 452
ՈՒԽՏԱՆԷՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 240, 262, 268, 273, 335, 423, 430
ՈՒՄԱՐ (ՈՐԴԻ ԱԲԴԼ ԱԶԻԱԶԻ) 363
ՈՒՄԱՐ ԻԲՆ ԽԱՏԱՐ 362
ՈՒՌՆԱՅՐ (ԱՐՔԱՅ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 42, 44, 45, 49, 50, 63, 64, 76
ՈՒՍԱԴ (ՀԱՅՐ ԻԶԻՏԻ) 726
ՈՒՐԲԱԹԱՅՐ (ԵՐԷՑ) 129
ՈՒՐԵՂԻԱՆՈՍ, ՈՒՐՂԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490
ՈՓՐԱՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՈՓՐԱՏԱՆԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՈՔՈԶԻԱ 644

Չ

ՉԱՓ ԽԱԶՐ 330, 333
ՉԱԹԿԱՍԱՐ (ՍԵՆԵԿԱՊԵՏ) 328
ՉԱԽՐՃԱՀ 434, 435
ՉԱՄՉԵԱՆ ՄԻՔԱՅԷԼ 27, 620
ՉԱՒԼԻ (ՊԱՐՍԻՑ ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 433
ՉՄՇԿԻԿ 754
ՉՈՐՊԱՆ ԹԱՐԽԱՆ 220
ՉՈՐՏՈՒԱՆԷԼ 737, 804, 805, 812, 815
ՉՈՐՏՈՒԱՆԷԼ (ԹՈՌՆ ԱՊՈՒՀԱՐՊԱՅ) 824

Պ

ՊԱՂԴԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ 571
ՊԱԺՈԺ, ՊԱԺՈՅԺ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 76, 467
ՊԱՅԱՊԻՍ ՔԱԱՂԵԱՅ 463
ՊԱՆԴ, ՊԱՆՏ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 421, 430
ՊԱՆԴԱԼԻՈՆ (ՈՐԴԻ ԱՂՈՒԱՆՔԻ ԱՐՔԱՅ ՎԱՉԱԳԱՆԻ) 71, 73, 92, 96, 100, 105, 109, 116, 119, 120, 125
ՊԱՆՆԻԱՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՊԱՆՈՆ (ՈՄՆ ՃԳՆԱՒՈՐ) 356
ՊԱՆՏԱԼԵՈՆ (ՍՈՒՐԲ) 429
ՊԱՊ (ՈՐԴԻ ԱՐՇԱԿԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 63, 681-683
ՊԱՊ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168
ՊԱՍՔԱՄ (ԹՈՌՆ ՀԱՅԿԱԿ ՆԱՀԱՊԵՏԻ) 660
ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՄԵԾ ԻՇԽԱՆ 823
ՊԱՏՐԻԿ ՔԱՐՈՅԵԱՆ 373, 378
ՊԱՏՐՈՆԻԿԷ (ԿԻՆ ԿՂԱՒԴԷՈՍ ԿԱՅՍԵՐ) 477
ՊԱՐԷՏ 75
ՊԱՐՄԵՂԻԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ՊԱՐՄԻԴԷ (ԵՐԷՑ) 129
ՊԱՐՈՅՐ (ՈՐԴԻ ՍԿԱՅՈՐԴՈՒ) 37, 75, 464, 466, 467
ՊԱՐՈՅՐ ՀԱՅԿԱԶՆ 826
ՊԱՒՂԻԿԱՐՊՈՍ, ՊՈՂԻԿԱՐՊՈՍ (ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԿԱՄՐՋԱՁՈՐԻ) 751, 756
ՊԱՒՂՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 127, 130, 348, 361, 401, 449, 473, 478, 499, 504, 507, 508, 528, 529, 538, 546, 572, 592, 594, 606, 729, 770, 774, 779, 781, 788, 798, 799
ՊԱՒՂՈՍ (ԵՐԱՆԵԼԻ) 536
ՊԱՒՂՈՍ (ՍՈՒՐԲ) 556
ՊԱՒՂՈՍ (ԵՐԷՑ) 129
ՊԱՒՂՈՍ (ՎԱՆԱԿԱՆ ԱՂԱԾՈԲԻ) 372
ՊԱՒՂՈՍ ՍԱՄՈՍԱՏԱՑԻ՝ ՍԱՄՈՍՏԱՑԻ 170, 389, 489, 490, 789, 792
ՊԱՒՂՈՍԻԿ 165
ՊԵՂՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
ՊԵՏՌԱՆՈՍ (ԶՕՐԱԳԼՈՒԽ) 763
ՊԵՏՐՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 48, 83, 126, 275, 477, 478, 499, 504, 507, 508, 573, 729, 773, 783, 793

ՊԵՏՐՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 426, 431
ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԻ) 492
ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ՝ ՎՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀԻՑ) 511, 535, 558, 559
ՊԵՏՐՈՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԽԼԱՋՈՐԻՆ ՎԱՆՔԻ) 751
ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 561, 566, 568, 572, 577, 590, 596
ՊԵՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 343, 358-541
ՊԵՏՐՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՑ) 356
ՊԵՏՐՈՍ (ՏԿՌԱԿԵՐՏԻ ՎԱՆԱԿԱՆ) 372
ՊԵՏՐՈՍ ԱՆՏԻՈՔԱՑԻ 422, 577
ՊԵՏՐՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՒՆԵԱՑ 690
ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԵԿՆԻՉ 753
ՊԵՐԵԴԵՍՏԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՊԵՐՃ 75
ՊԵՐՈԶ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 46, 47, 76, 77, 79, 80, 82, 482, 483, 486, 657, 669, 687, 711
ՊԻԹԱԳՈՐ 480
ՊԻՂԱՏՈՍ 354, 355, 473, 475, 476, 792
ՊՈՂՔԵՐԱ (ԿԻՆ) 340
ՊՈՂՔԵՐԻԱՆՈՍ 527
ՊՈՄՊԷՈՍ, ՊՈՄՊԻՈՍ (ԶՕՐԱԳԱՐ) 650, 662
ՊՈՌՏԻԶ 805, ՏԵ՛Ս ԺԱՆ ՊԱՏՐԻԿ
ՊՌԱՍՄԻՆ 484
ՊՌՈԲՈՍ, ՊՐՈԲՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490, 491, 493, 509, 651
ՊՌՈԿՈՊ (ԶՕՐԱՎԱՐ ՅՈՒՆԱՑ) 717
ՊՌՈՍՊՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 493
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ 648
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ԲԱՐԵՐԱՐ 466
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ԴԻՈՆԻՍԻՈՍ 648
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ԵՂԲԱՅՐԱՍԷՐ 466
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ԵՐՐՈՐԴ 466
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ԵՒԵՐԳԵՏԷՍ 647, 648, 686
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ՂԱԳԻՈՍ՝ ՂԱԳՈՍ 647, 655
ՊՏՂՈՄԷՈՍ-ՈՂՈՔՈՍ 466
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ՓԻԼԱԴԵԼՓՈՍ 647, 657
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ՓԻԼԵՄԵՏՈՎՐ 648
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ՓԻԼՈՊԱՏՈՎՐ 647
ՊՏՂՈՄԷՈՍ ՓԻՍԳՈՆ 648
ՊՐՈԿՂ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍԻ) 422, 777

Ջ

ՋԱԼԱԼ ԴԱՒԼԱՑ 428
ՋԱՀԱԲ 407
ՋԱՄԱՍՊ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 711
ՋԱՀԱՌ 396
ՋԱՒԱՆՇԷՐ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԵՓԹԱՂԵԱՑ) 491
ՋԱՓՈՒ (ԵՂԲԱՅՐ ԱՀԱՐՈՆԻ)728
ՋԱՓՌ, ՋԱՓՐ (ԱՄԻՐԱՊԵՏ) 707, 709, 728
ՋԱՓՐ (ԱՍՈՐԻՆԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 410
ՋԵԲՈՒ ԽԱՔԱՆ 182, 188, 189, 213, 224
ՋՈՋԻԿ (ԵՐԷՑ) 553
ՋՈՋԻԿ (ԻՇԽԱՆԱՑ ԻՇԽԱՆ) 764, 819
ՋՈՒԱՆՇԵՐԻԿ 402
ՋՈՒԱՆՇԻՐ (ԻՇԽԱՆ ԲԱՂԱՑ) 756
ՋՈՒԱՆՇԻՐ (ԻՇԽԱՆ ԵՒ ՍՊԱՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆՔԻ) 226-228, 230-232, 234-240, 242-247, 251, 253-255, 268, 271, 274, 280, 281, 283-285, 287, 288, 291, 294-296, 396, 417
ՋՈՒԱՆՔՈՅ (ԱՂՈՒԱՆՔԻ ՍՊԱՐԱՊԵՏ) 373, 377

Ռ

ՌԱԳԱՒ (ՈՐԴԻ ՓԱՌԷԿԻ) 453
ՌԱՀԱՏ (ՄԻՀՐԵԱՆ ՏՈՀՄԻՑ) 45
ՌՈԲՈՎԱՄ (ՈՐԴԻ ԵՒ ՅԱՋՈՐԴ ՍՈՂՈՄՈՆԻ) 508, 644

ՌՈՁՄԻ ՈՁԱՆ 175
ՌՈԺՁԵՀ 193
ՌՈՄԱՆՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 748, 754, 755, 757
ՌՈՄԱՆՈՍ (ՈՐԴԻ ՎԱՐԴ ՍԻԿԼԱՌՈՍԻ) 812
ՌՈՍՏՈՄ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 228, 405
ՌՈՍՏՈՄ ՎԱՐԱԶ ԱՔՈՅԵԱՆ 373, 378
ՌՈՎԱԴԱՅԻ ԳՈՒՐԲՈՒՂԱՅ 434
ՌՈՎԱԴԻ (ԱՄԻՐԱՅ) 434, 435
ՌՈՎԲԷՆ (ՈՐԴԻ ՅԱԿՈԲԻ) 464
ՌՈՎԴ 736, 767, 768, 818
ՌՈՒԲԷՆ 716
ՌՈՒՋՈՒԳԱՆ 434
ՌՈՓԻ (ԿՈՅՍ) 483
ՌՍՏԱԿԷՍ (ՈՐԴԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ) 676, 772
ՌՍՏԱԿԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 506

Ս

ՍԱԲԱՏԻԱՑ 472
ՍԱԲԱՒՈՎԹ 79
ՍԱԲԵԼԻՈՍ 537
ՍԱԹԵՆԻԿ (ԿԻՆ ԱՐՏԱՇԷՍ Բ-Ի) 43, 480
ՍԱԼԱՐ 416, 761, 768, 807
ՍԱԼՏՈՒԽ (ԱՄԻՐԱՅ) 436
ՍԱԿԴԵՆԷ (ՔՈՅՐ ՅԱԿՈԲԻ) 492
ՍԱԿՍԻՄԻՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 490
ՍԱՀԱԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129, 431
ՍԱՀԱԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՄԱՐԱՍԻ) 366, 372
ՍԱՀԱԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԵԾ ԿՈՒԵՆԻՑ) 372
ՍԱՀԱԿ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 425, 430, 431
ՍԱՀԱԿ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՐՇԱՐՈՒՆԵԱՑ) 811
ՍԱՀԱԿ (ՈՐԴԻ ԻՍՄԱՅԷԼԻ) 709, 734
ՍԱՀԱԿ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ՀԱՐՔ ԳԱՒԱՌԻՑ) 689
ՍԱՀԱԿ (ՀԱՅՈՑ ԻՇԽԱՆ, ՈՐԴԻ ԲԱԳԱՐԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՈՒ) 726
ՍԱՀԱԿ (ՈՐԴԻ ՀԱԲԷԼԻ) 812
ՍԱՀԱԿ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ՁՈՐԱՓՈՐԻ ԱՐՔՈՒՆԱՇԷՆ ԳԻՒՂԻՑ) 702-704, 720
ՍԱՀԱԿ ԱՊԻԿՈՒՐԷՇ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 740
ՍԱՀԱԿ ԱՐԾՐՈՒՆԻ (ՈՐԴԻ ՎԱՀԱՆԻ) 726, 727
ՍԱՀԱԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏՓԽԵԱՑ 571
ՍԱՀԱԿ ԻՍՄԱՅԵԼԵԱՆ 411
ՍԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵՒ 621
ՍԱՀԱԿ ՍԵՒԱԴԱՑ 419
ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՐԲ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍԻ) 163, 299, 331, 332, 683-686, 693, 713, 731, 772
ՍԱՀԼ (ՀԱՅՐ ԱՏՐՆԵՐՍԵՀԻ) 419
ՍԱՀԼ ՍՄԲԱՏԵԱՆ, ՍԱՀԼԻ ՍՄԲԱՏԵԱՆ ԵՌԱՆՇԱՀԻԿ 403, 408
ՍԱՂԻՆ (ԿԻՆՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ) 650
ՍԱՂՂԱ (ՈՐԴԻ ԿԱՅՆԱՆԻ) 457
ՍԱՃ (ՈՍՏԻԿԱՆ) 742-744
ՍԱՄԱՍ 553
ՍԱՄԷԳԱՐ 642
ՍԱՄՈՒԷԼ (ՄԱՐԳԱՐԷ ԵՒ ԴԱՏԱՒՈՐ) 465, 512, 599, 642, 643
ՍԱՄՈՒԷԼ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 411-413, 431
ՍԱՄՈՒԷԼ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 567
ՍԱՄՈՒԷԼ (ԵՐԷՑ) 553
ՍԱՄՈՒԷԼ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 688
ՍԱՄՈՒԷԼ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 425, 431
ՍԱՄՈՒԷԼ ԱՆԵՑԻ 623
ՍԱՄՈՒԷԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԻՄՈՒԷԼ 571
ՍԱՄՈՒԷԼ ԻՄԱՍՏԱԿ ԿՄՐՋԱՁՈՐՑ 751
ՍԱՄՈՒԷԼ ԿՈՄՍԱՁԱԳ 800
ՍԱՄՓՍՈՆ (ԴԱՏԱՒՈՐ ԻՍՐԱՅԵԼԻ) 465
ՍԱՄՓՍՈՆ 642, 765
ՍԱՆԱՍԱՐ 660

ՍԱՆԱՏՐՈՒԿ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ, ՔԵՌՈՐԴԻՆ ԱԲԳԱՐՈՒ) 39, 475, 477-479, 488, 647, 677
ՍԱՆԱՏՐՈՒԿ (ԱՐՔԱՅ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 61, 62, 678
ՍԱՆԴՈՒԽՏ (ԴՈՒՍՏՐ ԹԱԴԷՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԻ) 477, 689
ՍԱՆԵՍԱՆ, ՍՈՆԵՍԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՄԱՍՔԹԱՑ) 71, 73, 102, 164
ՍԱՌԱ, ՍԱՐԱ, ՍԱՐՐԱ (ԿԻՆ ԱԲՐԱՀԱՄԻ) 458, 468
ՍԱՍԱՆ 486, 657, 669, 715
ՍԱՍԱՆԵԱՆ ԽՈՍՐՈՎ 224
ՍԱՏՈՅ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 76
ՍԱՐԳԻՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՄԱՏՈՒՆԵԱՑ) 372
ՍԱՐԳԻՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՌՈՍՏԱԿԻ) 372
ՍԱՐԳԻՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՄԻՐԱՋՈՐԻ) 431
ՍԱՐԳԻՍ (ՎԱՆԱԿԱՆ ՀՌՈՄՈՍԻ) 756
ՍԱՐԳԻՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՀՆՁՈՒՑ ՎԱՆՔԻ) 752
ՍԱՐԳԻՍ (ԱՇԱԿԵՐՏ ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՅՐԱԳՈՄԵՑՈՒ) 694
ՍԱՐԳԻՍ (ԻՇԽԱՆ, ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՍԱԿԻ) 436
ՍԱՐԳԻՍ (ԱՉԱՏ) 768
ՍԱՐԳԻՍ (ԱՇԱԿԵՐՏ ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆ ՅՈՎՍԷՓԻ) 352
ՍԱՐԳԻՍ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 431, 432
ՍԱՐԳԻՍ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆՔԻՑ) 759
ՍԱՐԳԻՍ (ՍՈՒՐԲ) 165, 436
ՍԱՐԳԻՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ 737, 810, 825, 826, 828
ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՆԱՀՆԵՑԻ 624
ՍԱՐԳԻՍ Ա. ՍԵՒԱՆՑԻ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 619
ՍԱՐԴԱՆԱՊԱԼԼՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՍԱՐԻ (ԱՅ) 472
ՍԱՒՈՒՂ (ԱՌԱՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ԻՍՐԱՅԵԼԻ) 126, 465, 493, 512, 599, 642, 643
ՍԵԲԱՍՏՈՍ 494, ՏԵ՛Ս ԿՈՍՏԱՆԴԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ)
ՍԵԲԱՍՏՈՍ ՀՈԳՏԱՒԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 648
ՍԵԲԷՈՍ 621, 629, 631, 640
ՍԵԴԵԿԻԱ (ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒԴԱՅԻ) 465, 508, 645
ՍԵԼԵՒԿԻՈՍ, ՍԵԼԵՒԿՈՍ, ՍԵՂԵՒԿԻՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 351, 485, 655, 656
ՍԵԼԵՒԿՈՍ ՆԻԿԱՆՈՎՐ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 655
ՍԵԿԵՆՏՈՍ (ՓԻԼԻՍՈՓԱՅ) 480
ՍԵԿՈՒՆԴՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168, 776
ՍԵՂԲԵՍՏՐՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ) 500, 504, 505
ՍԵՂԵՒԿՈՍ 469, տե՛ս ՍԵԼԵՒԿԻՈՍ
ՍԵՄ, ՍԷՄ (ՈՐԴԻ ՆՈՅԻ) 32, 36, 456, 457, 459, 461, 468, 592, 652
ՍԵՄԱՎՇՆԱՍՊ (ՄԱՐԶՊԱՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՇԽԱՐՀԻ) 205
ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 420
ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ (ԱՐՔԱՅ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 465,, 658, 659, 822
ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ) 622, 824, 826, 827
ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՓԱՌԻՍՈՍՈՑ) 767, 827
ՍԵՐՈԲ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՄԱՐԱՍԻ) 405
ՍԵՐՈՒՔ (ՈՐԴԻ ՌԱԳԱՒԻ) 458
ՍԵՒԱԴԱՅ 710
ՍԵՒԱԴԱՅ 420, տե՛ս ՍԱՀԱԿ ՍԵՒԱԴԱՅ
ՍԵՒԱԴԱՅ ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆ (ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐԻ) 420
ՍԵՒԱԴԱՅ ՏԱՃԻԿ 403
ՍԵՒԵԲԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
ՍԵՒԵՐԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 482
ՍԵՒԵՐՈՍ 537
ՍԵՒՈՒՆՋ (ԾԱՌԱՅ) 435
ՍԷԴԻ (ՈՐԴԻ ԱԲՈՒՍԻԴԻ) 362
ՍԷԹ (ՈՐԴԻ ԱԴԱՄԻ) 32, 455

ՍԸՄՊԱՏ 434
ՍԻՂՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
ՍԻՄԱԻՆ 588, ՏԵ՛Ս ՍԻՄՈՆ (ԿԱԽԱՐԴ)
ՍԻՄԵԻՈՆ 544, ՏԵ՛Ս ՍԻՄԷՈՆ
ՍԻՄԷՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 346
ՍԻՄԷՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՀՈՃԻ) 366, 368, 369, 372
ՍԻՄԷՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԽՈՌԽՈՌՈՒՆԵԱՑ) 372
ՍԻՄԷՈՆ (ՄԻԱՑՆԱԿԵԱՑ) 544
ՍԻՄԷՈՆ, ՍԻՄԷՈՎՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 372, 379, 384, 385, 388, 418, 423, 425, 430, 431
ՍԻՄԷՈՆ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՀԱՂԲԱՏԻ) 755
ՍԻՄԷՈՎՆ 478
ՍԻՄՈՆ (ԵՂԲԱՅՐ ՅՈՎՆԱԹԱՆԻ) 649
ՍԻՄՈՆ (ՄՈԳ ԵՒ ԿԱԽԱՐԴ) 479, 546, 590
ՍԻՄՈՆ (ԵՐԷՑ) 553
ՍԻՄՈՆ (ԱԾԱԿԵՐՏ) 476
ՍԻՄՈՎՆ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ԽԼԱՋՈՐԻՆ ՎԱՆՔԻ) 751
ՍԻՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ) 769
ՍԻՈՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 706
ՍԻՍԱԿ 462, 659
ՍԼԻՄԱՆ (ԶՕՐԱՎԱՐ) 726
ՍԼԿՈՒՆ 675
ՍԿԱՅՈՐԴԻ 37, 75
ՍՄԲԱՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 414, 415, 420, 455, 640, 729, 735, 737, 741-745, 747, 748, 769, 806, 808, 826
ՍՄԲԱՏ (ԴԱՅԵԱԿ ԱՐՏԱՇԻՍԻ) 43, 667, 668
ՍՄԲԱՏ, ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ՍՊԱՐԱՊԵՏ, ՈՐԴԻ ԲԻՒՐԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՈՒ) 64, 479
ՍՄԲԱՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ, ՈՐԴԻ ԱՇՈՏԻ) 736
ՍՄԲԱՏ (ՎՐԿԱՆ ՄԱՐԶՊԱՆ) 547, 548, 550-553, 558, 578, 580, 583, 585, 590, 602, տե՛ս ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ՎՐԿԱՆԱՑ ՄԱՐԶՊԱՆ)
ՍՄԲԱՏ, ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ՄԱՐԶՊԱՆ) 692
ՍՄԲԱՏ, ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ԻՇԽԱՆ, ՈՐԴԻ ԱՇՈՏ ԻՇԽԱՆԻ) 706-708, 720
ՍՄԲԱՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՓԽԱԶԱՑ) 805
ՍՄԲԱՏ (ԵՂԲՕՐՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱՒՈՐԻ) 809
ՍՄԲԱՏ (ՄԱՐԶՊԱՆ ՀԱՅՈՑ) 510, 518
ՍՄԲԱՏ (ԱԶԳԱԿԻՑ ԳՐԻԳՈՐԻ) 419
ՍՄԲԱՏ (ՀԱՅՈՑ ԻՇԽԱՆ) 396, 397
ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ (ՎՐԿԱՆԱՑ ՄԱՐԶՊԱՆ) 443
ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԱՊԼԱԲԱՍ (ՈՐԴԻ ԱՇՈՏ ՄՍԱԿԵՐԻ) 707, 709
ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԲԻՒՐԱՏԵԱՆ (ԻՇԽԱՆ) 703-705, 720
ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԻՇԽԱՆ 718
ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԽՈՍՐՈՎՇՆՈՒՄ 697, 700
ՍՄԲԱՏ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԿԻՒՐԱՊԱՂԱՏ 721
ՍՄԲԱՏ ԹՈՆԴՐԱԿԵՑԻ 742
ՍՄԲԱՏ ԽԱՂԱԳՈՒԺԵԱՆ 437
ՍՄԲԱՏ ՄԱԺԻՍՏՈՒՈՍ (ՈՐԴԻ ՎԱՀՐԱՄԻ) 818
ՍՈԿՐԱՏ, ՍՈԿՐԱՏԷՍ (ՊԱՏՄԱԳԻՐ) 640, 702, 730
ՍՈԿՐԱՏ (ԻՄԱՍՏԱՍԷՐ) 677
ՍՈՂՈՄՈՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 341, 706
ՍՈՂՈՄՈՆ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 402, 424, 430
ՍՈՂՈՄՈՆ (ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՄԱՔԵՆԱՑԻՈՑ) 388, 424
ՍՈՂՈՄՈՆ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 413
ՍՈՂՈՄՈՆ (ՎԱՐԴԱՊԵՏ) 341
ՍՈՂՈՄՈՆ (ԻՄԱՍՏՈՒՆ, ՈՐԴԻ ԵՒ ՅԱՋՈՐԴ ԴԱՒԹԻ) 465, 508, 591, 592, 642-644, 646, 648
ՍՈՍԱՐՄԱՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653

ՍՈՎ 387
ՍՈՒԳԴԱՆԻՈՍ 647
ՍՈՒԼԷՄԱՆ ԻԲՆ ԱԲԴԼՄԷԼԻՔ 363
ՍՈՒԼԷՅՄԱՆ ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻ 722, 725
ՍՈՒՂԻԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
ՍՈՒՐ 75
ՍՈՒՐԲ՝ ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ 50, 83, 124, 146, 168, 308, 328, 334, 347, 348, 350, 374, 375, 422, 524, 525, 529, 531, 536, 537, 546, 549-551, 553, 554, 569, 570, 580, 605, 711, 787, 829
ՍՈՒՐԲ ԿՈՅՍ 171, 355, 570, 804
ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻ 39, 56, 138, 169, 170, 244, 333, 348, 380, 384, 450, 451, 453, 529, 534, 544, 551, 552, 569, 570, 590, 598, 602, 604, 605, 704, 771, 772
ՍՈՒՐԷՆ 491, 665
ՍՈՒՐԷՆ ՄԱՐԶՊԱՆ 691, 692, տե՛ս ՃԻՀՈՎՐ-ՎՇՆԱՍՊ
ՍՈՒՐՄԱԿ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 686
ՍՈՒՓԱՆ 411
ՍՈՒՔԻԱՍ (ԱԶԳԱԿԱՆ ՍԱԹԵՆԻԿ ԹԱԳՈՒՀՈՒ) 480
ՍՈՓԻ (ՔՈՅՐ ԵՓԹԱՂԵԱՑ) 491
ՍՈՓԻԱ (ՍՏՆՏՈՒ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ) 672
ՍՈՔԴԻԱՆՈՍ 466
ՍՊԱՆԴԱՐԱՏ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ 64
ՍՊԱՐԱԿՈՍ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ՍՊԱՐԵԹՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՍՊԵՐՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՍՊՐԱՄ ՏԻԿԻՆ 365, 366, 369, 419
ՍՊՔԻ (ԱՄԻՐԱՅ) 748
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՒՆԵԱՑ) 396-398
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱՐԴՄԱՆԻ) 422
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՆԱԽԱՎԿԱՅ) 165, 351, 353, 799
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168, 346, 512, 567
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 431
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՈՐԴԻ ԳԱԳԻԿԻ) 418
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՅ) 41
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ՄԱՐՏԻՐՈՍ) 473
ՍՏԵՓԱՆ(Ն)ՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 487
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ, ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՆԵՐՍԵՀ ՓԻԼԻՊԵԱՆ (ՈՐԴԻ ՎԱՐԱԶ ՏՐԴԱՏԻ) 402, 418
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԱԲԼ ԱՍԱԴ 404
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՒՆԵՑԻ 396
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ՝ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ 619-624, 631, 672, 735
ՍՏԵՓԱՆՈՍ 619, տե՛ս ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ
ՍՏԵՓԱՆՈՍ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՑԱԽԱՑ ՔԱՐԻ) 752
ՍՏԵՓԱՆՈՍ (ԲԱԳՐԵՒԱՆԴԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 553
ՍՏԵՓԱՆՈՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 706, 728, 758
ՍՏԵՓԱՆՈՍ (ՎԱՆԱԿԱՆ ՍԵՒԱՆԱՅ ՎԱՆՔԻ) 756, 757
ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱՍՈՂԻԿ 441, 619, 622, 624, 626
ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՌՈՒԶԹԱՒԻ 571
ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԿՈՆ (ՍԵՒՈՐԴԵԱՑ ԻՇԽԱՆ) 708, 709
ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 753, 756
ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑԻ ԱՍՈՂԻԿ 619, 626, 629, 633
ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՕՐԲԷԼԵԱՆ 441, 443
ՍՏՈՐԳ 473
ՍՐԱՊԵԱՆ ԿԻՒՐԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 625

Վ

ՎԱԽՏԱՆԳ ՎԱՐԱԶՄԱՆԵԱՆ 373, 377, 388, 670

ՎԱՀԱԳՆ (ՈՐԴԻ ՏԻԳՐԱՆ Ա-Ի) 468
ՎԱՀԱՆ (ԻՇԽԱՆ) 535, 537, 586
ՎԱՀԱՆ (ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ, ՍՊԱՐԱ-ՊԵՏ) 687-689
ՎԱՀԱՆ (ՈՐԴԻ ԳՈՂԹԱՆ ՏԷՐ ԽՈՍ-ՐՈՎԻ) 721
ՎԱՀԱՆ (ԱՂՈՒԱՆՔԻ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵ-ՐԻ ՑԵՂԻՑ) 161
ՎԱՀԱՆ ԱՄԱՏՈՒՆԻ 62, 679
ՎԱՀԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ 726
ՎԱՀԱՆ ԳՈՂԹՆԱՑԻ 629
ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ 356
ՎԱՀԱՆ ՎԱՐԱԶ ՑՈՀԱՆԵԱՆ 373, 378
ՎԱՀԱՆԻԿ ԿԱՄ ՎԱՀԱՆ (ԿԱԹՈՂԻ-ԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 756-758
ՎԱՀԷ (ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅԿԱ-ԶԱՆՑ) 468
ՎԱՀՐԱՄ (ԻՇԽԱՆ) 436, 581, 584
ՎԱՀՐԱՄ (ԻՇԽԱՆԱՑ ԻՇԽԱՆ, ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՀԼԱՒՈՒՆՈՒ) 818
ՎԱՀՐԱՄ ՄԵՀԵՒԱՆԴ 711, 712, 732
ՎԱՀՐԱՄ ՉՈԲԻՆ *224*
ՎԱՂԱՐՇ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ՏԻԳՐԱՆԻ) 483-485, 488
ՎԱՂԱՐՇ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 83, 483, 486, 670, 688, 711
ՎԱՂԱՐՇԱԿ (ՈՐԴԻ ՊԱՊ ԹԱԳԱՒՈ-ՐԻ) 683
ՎԱՂԱՐՇԱԿ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 467-469
ՎԱՂԱՐՇԱԿ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ, ՊԱՐ-ԹԵՒ) 36-80, 485, 488, 499, 598, 656-659, 661
ՎԱՂԱՐՇԱԿ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 83
ՎԱՂԱՐՇԱԿ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ) 532, 657, 740
ՎԱՂԵՆՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 487, 730
ՎԱՂԵՆՏԻՆՈՍ 373
ՎԱՂԵՐԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 487, 489, 490, 651
ՎԱՂԷՍ (ԿԱՅՍՐ) 730
ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 27
ՎԱՇՏԱԿ 75
ՎԱՉԱԳԱՆ (ԱՐՔԱՅ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) *28*, 39, 41, 75-77, 80, 81, 83, 84, 86, 96, 100, 102, 103, 107, 110, 122, 125, 128, 129, 135, 164, 378, 417, 598
ՎԱՉԷ (ԱՐՔԱՅ ԱՂՈՒԱՆԻՑ) 45, 47, 48, 59, 74-76, 83, 87, 378
ՎԱՍԱԿ (ՀԱՅՐ ՄՈՒՇԵՂ ՄԱՄԻԿՈ-ՆԵԱՆԻ) 64, 680
ՎԱՍԱԿ (ՈՐԴԻ ՎԱՀՐԱՄ ԻՇԽԱՆԻ) 434, 436
ՎԱՍԱԿ (ՍԻՒՆԵԱՑ ՏԷՐ) 403
ՎԱՍԱԿ (ՍԻՒՆԵԱՑ ԻՇԽԱՆ) 708, 808
ՎԱՍԱԿ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈ-ՆԵԱՆԻ) 687
ՎԱՍԱԿ (ՈՒՐԱՑՈՂ) 158, 161, 511, 687
ՎԱՍԱԿ ԳԱԲՌ 411
ՎԱՍԱԿ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 705, 725
ՎԱՍԱԿ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ 691
ՎԱՍԱԿ ՄԱՆՈՒԿ 162
ՎԱՍԻԼ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՒՆԱՑ) 622, 729, 734, 736-738, 740, 757, 760-764, 769, 800-803, 805, 811, 813, 821-828
ՎԱՐԱԶ ԳՐԻԳՈՐ (ԻՇԽԱՆ) *226*, *227*, 246, 350, 403, 417
ՎԱՐԱԶ ՊԵՐՈԺ՝ ՓԵՐՈԺ (ԻՇԽԱՆ) 138, 226, 246, *273*, 294, 717
ՎԱՐԱԶ ՏՐԴԱՏ (ՈՐԴԻ ՎԱՐԱԶ ՊԵ-ՐՈԺԻ) *294-297*, 299, 301, 329, 330, 334, 365, 383, 385-387, 402, 403, 417, 418
ՎԱՐԱԶ ՏՐԴԱՏ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԵԱՆ 403
ՎԱՐԱԶ ՔՈՒՐԴԱԿԵԱՆ 378
ՎԱՐԱԶԴԱՏ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 683
ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՄԱՐԶՊԱՆ ՊԱՐՍԻԿ 691
ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՊԱՏՐԻԿ 703
ՎԱՐԱԶՄԱՆ (ԻՇԽԱՆ) *226*, 388, 402, 417
ՎԱՐԱԶՈ (ՈՐԴԻ ՎԱԽՏԱՆԳԻ) *284*, 387, 388
ՎԱՐԱԺ, ՎԱՐԱԺՆ 273, 462, 658

ՎԱՐԲԱԿ 466
ՎԱՐԲԱԿԷՍ ՄԱՐ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653, 654
ՎԱՐԴ *226*, 417
ՎԱՐԴ (ՈՐԴԻ ԹԷՈԴՈՐՈՍ ԻՇԽԱՆԻ) 720
ՎԱՐԴ ԲՌՆԱԿԱԼ ԹԱԳԱՒՈՐ 736, 737, 763, 764, 801, 802, 804
ՎԱՐՏ ՊԱՏՐԻԿ (ԵՂԲԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԻ) 687, 689
ՎԱՐԴ ՍԻԿԼԱՌՈՍ 762, 764, 769, 802
ՎԱՐԴ ՓՈԿԱՍ 737, 757, 764, 802-805
ՎԱՐԴԱՆ (ՈՐԴԻ ՎԱՐԱԶ ՏՐԴԱՏԻ) 387, 717
ՎԱՐԴԱՆ (ՄԻՀՐԱԿԱՆ ՏՈՀՄԻՑ) 377
ՎԱՐԴԱՆ (ՍՈՒՐԲ, ՍՊԱՐԱՊԵՏ) 156-158, 161, 686, 687
ՎԱՐԴԱՆ (ԳԱՐԴՄԱՆԱՑ ՏԷՐ) 135
ՎԱՐԴԱՆ (ԳԱՐԴՄԱՆԻ ԲԵՐԴԸ ԿԱՌՈՒՑՈՂԸ) 226, 417
ՎԱՐԴԱՆ ԱՐԵՒԵԼՑԻ 441, 623
ՎԱՐԴԱՆ ԲԱՂԻՇԵՑԻ *27*
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ԲԴԵՇԽ 691
ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՏՐԻԿ 373, 377
ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ 633
ՎԱՐԴԱՆ ՓԻԼԻՊԻԿՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀՌՈՄՈՑ) 387
ՎԱՐԴԱՆՈՒՀԻ 388, 402
ՎԱՐԴԳԷՍ 483, 670
ՎԱՐԴԻԿ, ՎԱՐԴՈՒԿ (ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՎԱՆԳՈՑ ՎԱՆՔԻ) 752
ՎԱՐՈՍ (ՍՈՒՐԲ, ՃԳՆԱՒՈՐ) 165, 987
ՎԵԿԵՐՏՈՒ ՑՈՒ (ԵՐԷՑ) 113
ՎԵՀԻԿ 165, 166
ՎԵՍՊԱՆԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651, 668
ՎԵՍՊԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 217, 478, 479
ՎԻՐՈՅ (ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 28, 199, 205, 219, 226, 422, 430
ՎԼԻԹ (ՈՍՏԻԿԱՆ) 705
ՎԼԻԹ (ՈՐԴԻ ԱԲԴԼՄԷԼԻՔԻ, ԱՄԻՐԱՅ) 363, 720-722, 728
ՎԼԻԹ ԻԲՆ ԵԶԻԴ 363
ՎԼԻԹ ԻՊՆ ԱԲԴԼՄԵԼՔ 728
ՎՆԱՍԵՊ ՍՈՒՐՀԱՊ 670
ՎՆԱՍՊ 713
ՎՈՒՐԿ 159
ՎՌԱՄ (ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ) 684, 711
ՎՌԱՄ ԿՐՄԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՊԱՐՍԻՑ) 684, 685, 711
ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ, ՎՌԱՄ-ՇԱՊՈՒՀ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 36, 162, 683, 684
ՎՍՏԱՄ *224, 225*
ՎՍՏԱՄԿԱՐ 75
ՎՐԹԱՆԷՍ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ, ՈՐԴԻ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ) 64, 65, 68, 69, 676, 677, 679, 680
ՎՐԹԱՆԷՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՒՆԻՔԻ) 343, 423
ՎՐԹԱՆԷՍ 521, 522, 524, 530, 531, 533, 535-542, 546, 549, 550, 556, 558, 559, 568, 577, 586, 588, 590, տե՛ս ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԹՈՂ
ՎՐԹԱՆԷՍ (ՏԵՂԱՊԱՀ ԱԹՈՌՈՅՆ) 555
ՎՐԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ (ՏԷՐԱՆՑ ՋԻՆԱՒՈՐ՝ ՋԻՆՈՒՈՐ ԵՒ ՇԱՐՍԱՂԱՐ) 536, 549-551, 554, 578, 580, 600, տե՛ս ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԹՈՂ
ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԹՈՂ 543, 547, 550, 557, 559, 564, 585, 586, 590

Տ

ՏԱԲԻԹԱ 128
ՏԱԼԲ (ՈՄՆ ՏԱՃԻԿ) 360
ՏԱԿԻՏՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490, 491, 651
ՏԱՃԱՏ (ՆԱԽԱՐԱՐ) 495, 497
ՏԱՐՄՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 654
ՏԱՒՂԱՆ 434, 435
ՏԵՒՏԱՄՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653
ՏԵՒՏԷՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653

ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ 41, 128, 264, 271, 307, 312, 324, 353, 367, 394, 448, 449, 456, 457, 514, 530, 536, 539, 542, 581, 585, 586, 740
ՏԷՐԿԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
ՏԷՐ ՅԻՍՈՒՍ 48, 171
ՏԷՐ ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ 169, 348, 570, 776
ՏԷՐ ՈՐԴԻ ՄԱՐԴՈՅ 380
ՏԷՐ ՍԱՐԳԻՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ) 622, 641
ՏԷՐ ՔՐԻՍՏՈՍ 171, 329, 355, 650, 790
ՏԻԲԵՐ, ՏԻԲԵՐԻՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 260, 472, 473, 475, 476, 646, 648, 650, 651, 665, 732
ՏԻԳՐԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՏԱՇԷՍ Ա-Ի) 36, 76, 461, 464, 467, 467, 471, 472, 488, 489, 662-664
ՏԻԳՐԱՆ ՄԱՐԶՊԱՆ 762
ՏԻԳՐԱՆ ՎԵՐՋԻՆ (ԵՂԲԱՅՐ ՏԻՐԱՆԻ) 483, 669
ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ (ՔՈՅՐ ՏԻԳՐԱՆԻ) 467, 468
ՏԻՄՈԹԷՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 167
ՏԻՄՈԹԷՈՍ 595
ՏԻՄՈԹԷՈՍ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱՅԻ) 422, 541, 731
ՏԻՏԱՆ 461
ՏԻՏՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 218, 478, 479, 483, 526, 651, 668
ՏԻՏՈՍ ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
ՏԻՐԱԶԴ (ՏՈՀՄԱՊԵՏ) 135
ՏԻՐԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 63
ՏԻՐԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԽՈՍՐՈՎԻ) 679, 680
ՏԻՐԱՆ (ՈՐԴԻ ՏԻԳՐԱՆ Ա-Ի) 468
ՏԻՐԱՆ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ, ՈՐԴԻ ԱՐՏԱՇԷՍ Բ-Ի) 481-483, 488, 669
ՏԻՐԻԹ 166
ՏԻՐԻԹ 681
ՏՈՒԲԻԱ (ԻՇԽԱՆ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ) 474
ՏՈՒԵՐԱԿ 273
ՏՈՒՐՔ ԱՆԳԵՂԵԱՅ 660
ՏՐԱՅԱՆՈՍ, ՏՐԱՅԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 480, 651
ՏՐԴԱՏ, ՏՐԴԱՏԻՈՍ (ԱՐՔԱՅ ՀԱՅՈՑ) 42-44, 49, 50, 61, 62, 65, 66, 122, 490, 492-495, 497-503, 506, 507, 509, 510, 554, 671-674, 676, 677, 729, 740, 742
ՏՐԴԱՏ Գ. ՄԵԾՆ 442, 621, 675
ՏՐԴԱՏ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ՎԱՆԱՆԴ ԳԱՒԱՌԻՑ) 706
ՏՐԴԱՏ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ՝ ԴԱՍՏԱԻԱՆԻՑ) 706
ՏՐԴԱՏ (ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ) 726
ՏՐԴԱՏ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ 760, 805

Ր

ՐԱԲՈՎԱՄ, ՐՈԲՈՎԱՄ (ՈՐԴԻ ԵՒ ՅԱՋՈՐԴ ՍՈՂՈՄՈՆԻ) 348, 465, տե՛ս ՌՈԲՈՎԱՄ
ՐԵՓ (ՊԱՐՍԻԿ) 361
ՐԻՓԱԹ 33

Յ

ՅՈՂԱԿ (ՈՐԴԻԿ ԱՐԱՄԱՅԻՍԻ) 462

Փ

ՓԱԽՐԱԴԻՆ 433, 434
ՓԱՂԵԿ, ՓԱՂԷԿ (ՈՐԴԻ ԵԲԵՐԻ) 457, 458
ՓԱՌԱՆՁԵՄ (ԴՈՒՍՏՐ ԱՆԴՈԿԻ) 681
ՓԱՌՆԱԿ 75
ՓԱՌՆԱՒԱԶ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ) 76, 467
ՓԱՌՆԵՐՍԵՀ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ) 680
ՓԱՏԼՈՒՆ (ԱՄԻՐԱՆ ՎԱՆՁԱԿԻ) 809, 828
ՓԱՐԱՒԱՒՆ, ՓԱՐԱՒՈՆ 223, 489, 514, 678, 724

ՓԱՐՈԽ (ՈՐԴԻ ԱՐԱՄԱՑԻՍԻ) 462
ՓԱԻՈՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՑՈՑ) 76, 467
ՓԱԻՍՏՈՍ ԲԻԻԶԱՆԴ 640
ՓԵԼԻԱՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 492
ՓԵՐՍ (ՈՐԴԻ ՋՈՋԿԱՑ) 819
ՓԻԼԻՊՊԷ (ՈՐԴԻ ԻՇԽԱՆԱՆՈՒՆԻ) 420
ՓԻԼԻՊՊՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 400, 485, 486, 622, 651, 654, 657, 671, 715, 733, 828
ՓԻԼԻՊՊՈՍ (ԱՌԱՔԵԱԼ) 474
ՓԻԼԻՊՊՈՍ (ՀԱՅՐ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑՈՒ) 469
ՓԻԼԻՊՊՈՍ (ՔԱՀԱՆԱՑ) 446, 454
ՓԻԼՈՆ ՏԻՐԱԿԱՑԻ 702
ՓԻՍՄԱՆՈՒՆ 644
ՓԻՐՈՎ (ՆԱՀԱՊԵՏ) 135
ՓԼԱԲԻԱՆՈՍ, ՓՂԱԲԻԱՆՈՍ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 484, 487
ՓԼԱԻՈՍ ՀԵՐԱԿԼ (ԿԱՅՍՐ) 174
ՓԼՈՐԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 651
ՓՈԴ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 129
ՓՈԿԱՍ, ՓՈՎԿԱՍ (ԿԱՅՍՐ) 712, 732
ՓՈԿԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՍՏԵՐՄԻԻՂԱՑ 571
ՓՈՂԵՍՏԻԱՆՈՍ, ՓՈՂԻՍՏԻԱՆՈՍ (ԿԱՅՍՐ) 490, 491
ՓՈՏ ՊԱՏՐԻԱՐՔ 741
ՓՈՏԻՆՈՍ 787
ՓՈՒՍԱՆ ՎԵՀ (ՀԵԾԵԼԱԿ) 383, 384
ՓՐԱԻՈՐՏԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ) 654

Ք

ՔԱԱՂ 459
ՔԱՄ (ՈՐԴԻ ՆՈՅԻ) 32, 36, 310, 456, 457, 459, 461, 652, 653
ՔԱՆԱՆ (ՈՐԴԻ ՔԱՄԻ) 310, 349, 357
ՔԵՏԻՆ 33
ՔԵՏՈՒՐԱ (ԿԻՆ ԱԲՐԱՀԱՄԻ) 468, 469, 485
ՔԻՍՄԱՆ 644
ՔՇԻԿ (ՆԵՐՍՄԵՐՀԻ ՎԱՆՔԻ ՏԱՆՈՒՏԷՐ) 372, 377, 383
ՔՈԼԱՆՋԵԱՆ Ս. 441, 442
ՔՈՍ 466
ՔՈՒԱՐ ԱՍՏՈՒԱԾ 305
ՔՈՒՇ (ՈՐԴԻ ՔԱՄԻ) 458, 652
ՔՈՒՐԴ (ԻՇԽԱՆ) 397, 436
ՔՍԵՐՔՍԷՍ (ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԻ) 653, 654
ՔՍԵՐՔՍԷՍ ԴԱՐԵՀԵԱՆ 466, 646
ՔՍԵՐՔՍԷՍ ԵՐԿՐՈՐԴ 466, 647
ՓՐԻՍՏԱՓՈՐ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 168, 346
ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ (ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ) 689, 693
ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ (ԱՊԱՀՈՒՆԵԱՆՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 663
ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ (ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ) 547, 549, 551, 552
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅՔ 723
ՔՐԻՍՏՈՍ 36, 49, 57-61, 65-67, 71, 73, 74, 77, 78, 81, 88, 92, 96-98, 100, 101, 106, 111, 120, 123, 127, 138, 143, 145-148, 156, 164, 165, 170, 211, 229, 233, 237, 243, 246, 252, 273, 275, 277, 278, 280-282, 299-301, 304, 308, 314, 321, 324, 325, 329, 331, 332, 334, 347, 348, 351, 353-355, 361, 365, 367, 370, 371, 379, 380, 385, 389-390, 391, 405-407, 414, 417, 418, 420, 432, 433, 447, 449, 452, 453, 465, 472, 473, 475, 476, 482, 492, 494, 496, 498-500, 504, 505, 507, 524, 527, 531, 533, 536, 537, 543, 553, 556, 557, 565, 569, 570, 572, 576, 585, 592, 595, 600, 603, 606, 632, 640, 646, 666, 672-674, 676, 687, 688, 690, 697, 701, 705, 708, 709, 711, 717, 719, 723, 724, 730-732, 739-741, 745, 746, 751-755, 759, 770-772, 774, 775, 777-779, 781-786, 788, 792, 793, 795, 797, 810, 820, 823
ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈՒԱԾ 83, 169, 171, 172, 241, 349, 353, 367, 387, 428, 429, 477, 525, 527, 530, 531, 535, 536, 558, 563, 566, 570, 579, 598, 603, 697, 701

ՔՐԻՍՏՈՍԱՏՈՒՐ (ԱՇԱԿԵՐՏ ԱՆԱ-ՊԱՏԱԿԱՆ ՅՈՎՍԷՓԻ) 352
ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԻՍՈՒՍ 313, 537, 558
ՔՐՏԻԿԱՐԻՆ (ՁՕՐԱԿԱՆ) 181

Օ

ՕՐՄԱՆԵԱՆ Մ. 620

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՑԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ, ՏՈՀՄԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ա

ԱԲԷՂԵԱՆ (ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ) 658
ԱԲԽԱԶՔ 396, 805
ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ 485
ԱԳԻՍՏՈՍԵԱՆ՝ ԱԳԻՍՏՐՈՍԵԱՆ ԳՈՒՆԴ 145, 147, 148
ԱԳՐԾԿՈՑՔ 707
ԱԴԱԽ 433
ԱԴԱԿԱՐՍՈՎԴԱ (ԿՂԶԻ) 460
ԱԴՐԻԱԿԱՆ ԾՈՎ 35
ԱԴՐԻԱԿԷ 35
ԱԴՐԻԱՆԱՊԱԻԼԻՍ 733
ԱԶՐՈՒՆ 765
ԱԶՔԱՆԱԶԵԱՆ ԳՈՒՆԴ 466
ԱԹԵՆԱՑԻ 480
ԱԹԵՆԱՑԻՔ 33, 480, 786
ԱԹԷՆՔ 34
ԱԹԹԱԽ 814
ԱԼԱՆ, ԱԼԱՆՔ 43, 47, 394, 480, 689
ԱԼԲԳՐԴ 734
ԱԼԻՍ (ԳԵՏ) 496
ԱԼՄՈՒԼԱՏ 734
ԱԽԹԱՄԱՐ, ԱՂԹԱՄԱՐ ԿՂԶԻ 717, 756
ԱԽՈՒՐԵԱՆ (ԳԵՏ) 441, 453, 668, 758, 760
ԱԿԱՄՍԻՍ (ԳԵՏ) 728
ԱԿԱՐՆԷՍ 35
ԱԿԷ 503
ԱԿԷԱՑԻՔ 660
ԱԿՈՌԻ (ԳԻՒՂ) 701
ԱԿՈՐՁ (ԳԻՒՂ) 155
ԱԿՍԻԳՈՄՍ (ՎԱՆՔ) 759
ԱՀՄԱՏԱՆ 692, 712
ԱՂԱԾՈՒԲ 372
ԱՂԱՀԷՋ (ԳԱՒԱՌ) 409
ԱՂԲԱԹԱՆ, ԱՂԲԱԹԱՆՔ (ԳԻՒՂ) 551, 692
ԱՂԲԱԿ (ԳԱՒԱՌ) 708
ԱՂԲԵՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԱՂԲԵՐԴ (ԳԱՒԱՌ) 378
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻՔ 698, 732
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ, ԱՂԷԿՍԱՆԴՐԻԱ, ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԻԱ (ՔԱՂԱՔ) 341, 422, 471, 477, 487, 492, 647, 649, 715, 717, 730, 731
ԱՂԻՈՎԻՏ 357, 663, 704
ԱՂԻՍԱՍ (ԳԵՏ) 460
ԱՂՁՆԻՔ 502, 666, 677
ԱՂՈՒԱՆ 356, 608
ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ՝ ՆԱՀԱՆԳ 50, 51, 61, 83, 87, 91, 113, 141, 145, 149, 156, 160, 165, 167, 172, 174, 182, 190, 200, 205, 206, 224, 235, 242, 263, 281, 287, 294, 295, 329, 332, 335, 344, 378, 387, 408, 421, 431, 432, 435, 557, 558, 759
ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԴԱՇՏ 659
ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ 71
ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԿՈՂՄԱՆՔ 225, 417
ԱՂՈՒԱՆԻՑ ՏՈՒՆ 205, 333
ԱՂՈՒԱՆԻՒՔ 571
ԱՂՈՒԱՆՔ 27, 32, 34-39, 41, 42, 44-47, 59, 61-64, 68, 70, 73-77, 80, 83, 85, 87, 98, 102, 109, 116, 125, 128, 129, 135, 136, 138-140, 150, 156, 158, 160-163, 167, 172, 178, 179, 199, 204, 205, 213, 226-232, 235, 237, 238, 240, 241, 243, 245, 259, 262, 268, 271, 273, 296, 297, 300, 303, 304, 329-331, 333, 335, 337-340, 343-346, 350, 356, 357, 364-367, 369, 370, 372, 374-379, 383-389, 393-395, 401-403, 408, 409, 411-414, 416, 420, 422-425, 427, 430, 431, 460, 472, 486, 501, 530, 532, 551, 593, 594, 596-598, 602, 607, 659, 664, 678, 684, 699, 701-704, 708, 733, 743, 806

ԱՂՈՒԷՆ 123, 130, 378
ԱՂՍՏԵՒ (ԳԱՒԱՌ) 825
ԱՂՏԱՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
ԱՂՏԻՑ ՋՈՐ 819
ԱՂՑԻՑ ԳԻՒՂ 693
ԱՂՑԻՑ ՎԱՆՔ 553
ԱՄԱԶՈՆԻԱ 34, 460
ԱՄԱՍԻԱ(Յ) (ՔԱՂԱՔ) 484, 714
ԱՄԱՏՈՒՆԻՔ 168, 503, 547, 549, 552, 698, 727
ԱՄԱՐԱՍ (ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔ, ԳԱՒԱՌ) 68, 72, 102, 109-111, 115, 120, 121, 164, 167, 269, 346, 349, 357, 366, 402, 404, 405, 408, 423, 424, 597, 677
ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ 742
ԱՄԻԹ 712, 736, 738, 759, 765, 814, 816, 817
ԱՄԻՐ-ԱԼ-ՄՈՒՄՆԻՔ 673, 715, 728
ԱՄԻՐ ՄՈՄՆԻ 407
ԱՄՍՏԵՐԴԱՄ 632
ԱՅԵՏԱՑԻՔ 34
ԱՅԼԱԲԵՐԴ (ԳԻՒՂ) 688
ԱՅՐԱՐԱՏ 670, 717
ԱՅՐԱՐԱՏ ԳԱՒԱՌ 488, 499
ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԳԱՒԱՌ՝ ԳԱՒԱՌՔ 247, 253, 299, 300, 497, 499, 506, 508, 511
ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԿՈՂՄԱՆՔ 242
ԱՆԱՀՏԱԿԱՆ (ԿՈՒՌՔ) 495
ԱՆԱՀՏԱԿԱՆ ՄԵՀԵԱՆ 497, 501
ԱՆԱՀՏԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐ 501
ԱՆԱՆԻԱՆՔ 661
ԱՆԱՏԱԻԼԻԿԷՔ
ԱՆԱՐԻՔ 249
ԱՆԱՒԱՐԶԱՑ 757
ԱՆԳԵՂ ՏՈՒՆ 502, 660
ԱՆԹԻԼԻԱՍ-ԼԻԲԱՆԱՆ 27, 28
ԱՆԻ (ՔԱՂԱՔ) 436, 437, 501, 630, 662, 679, 736, 738, 756, 760, 807-809
ԱՆՋԵՒԱՑԻ 660
ԱՆՋԵՒԱՑԻՔ 503, 547, 549, 553, 688
ԱՆՑՈՒԾ (ԲԵՐԴ) 196
ԱՆՏԻՈՔ (ՔԱՂԱՔ) 176, 341, 343, 389, 487, 489, 544, 712, 757, 813, 821
ԱՆՏԻՈՔ ԱՍՈՐԻՈՑ 810, 815
ԱՆՏԻՈՔԱՑԻ 422
ԱՆՏԻՈՔԱՑԻՔ 477, 664, 812
ԱԾՆԱԿ 437
ԱԾՈՑՔ 659
ԱԾՏԱՐԱԿՔ (ԳԻՒՂ) 689, 706
ԱԾՏԻԾԱՏ 677, 680, 686
ԱՊԱՀՈՒՆԻՔ (ԳԱՒԱՌ) 346, 473, 503, 553, 666, 680, 683, 693, 714, 738, 757, 764, 768, 802, 803, 815, 818, 819
ԱՌԱՆ 547, 549, 553
ԱՌԱՆԱՅ ԱԾԱԽԱՐՀ 435
ԱՌԱՆԾԱՀԻԿ ՏՈՀՄ 138
ԱՌԱՒԵՆԵԱՆՔ 468
ԱՌԱՒԵՆՔ (ՎԱՆՔ) 357
ԱՌԱՔԵԱԼՔ ԵԿԵՂԵՑԻ 741
ԱՌԲԵՐԱՆԻ 663, 689
ԱՌԵՍՏ ՓՈՔՐ (ԳԻՒՂ) 689
ԱՍԱՂԻՆ 734
ԱՍԻԱ 36, 341, 657
ԱՍԻԱԿԱՆ ԵՐԿԻՐ 400
ԱՍԻԱՑԻՔ 653, 655
ԱՍՈՐԵՍՏԱՆ 139, 187, 223, 227, 251, 415, 463, 465, 466, 486, 660, 671, 674, 700, 711, 717, 721, 747
ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱԾԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 177, 228
ԱՍՈՐԵՍՏԱՆԵԱՅՔ 191, 252, 401, 412, 414, 463, 639, 652-654, 697, 714, 716, 822, 826
ԱՍՈՐԻՔ 36, 74, 150, 168, 242, 392-394, 410, 418, 463, 473, 483, 487, 503, 646, 652, 653, 655, 656, 666, 704, 712, 719, 731, 732, 738, 757, 810
ԱՍՈՐՈՑ ԿՈՂՄՆ 492
ԱՍՈՐԻՈՑ ԴԱԾՏ 765, 821
ԱՍՊԱՀԱՊԵՏԻ ՊԱՀԼԱՒ 666
ԱՍՏԵՂԱԲԼՈՒՐ (ՏԵՂԻ) 144

ԱՍՏԵՂՆ (ԲԼՈՒՐ) 140, 141, 142, տե՛ս ԱՍՏԵՂԱԲԼՈՒՐ (ՏԵՂԻ)
ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 436
ԱՍՔԱՆԱԶԵԱՆ 65
ԱՏՏԻԿԷ 35
ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ 34, 42, 150, 178, 190, 231, 242, 378, 405, 432, 472, 488, 664, 681, 714, 743, 767, 816, 818
ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆՔ 234, 257, 460
ԱՐԱԲԱՑԻՔ 416, 484
ԱՐԱԲԻԱ 392, 716
ԱՐԱԲԻԱ ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ 459
ԱՐԱԲԻՈՎՆ ՔԱՂԱՔ 667
ԱՐԱԳԱԾՈՏՆ (ԳԱՒԱՌ) 512, 520, 523, 690, 693, 706, 732, 741
ԱՐԱԹԻՒՆ (ԼԵԱՌՆ) 501
ԱՐԱԺԱԿԱՆ 273
ԱՐԱԺԱՆՔ 108, 109
ԱՐԱԾԱՆԻ (ԳԵՏ) 822
ԱՐԱՄԱՑԻՔ 652
ԱՐԱՄՈՆԻՔ (ԳԻՒՂ) 706
ԱՐԱՄՈՒՆԻՔ 533
ԱՐԱՅԻ ԴԱՇՏ 464
ԱՐԱՊԻԿՔ 802, 815
ԱՐԱՐԱԴԱՑ ԵՐԿԻՐ 461
ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 683
ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԳԱՒԱՌ 491
ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԴԱՇՏ 463
ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 466
ԱՐԱՐՏԱԿ (ԼԵԱՌՆ) 702
ԱՐԳԵՍԱՑԻՔ 73
ԱՐԳԻՆԱՑ (ԳԻՒՂ) 735, 758, 760, 810
ԱՐԵԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 194, 221, 562, 563, 581
ԱՐԵԱՑ ԳՈՒՆԴ 45, 46, 150
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ՝ ԱՐԵՒԵԼԻՑ ՄԵԾ ԾՈՎ (ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎ) 182, 201
ԱՐԵՒԵԼԻՑ ԱՇԽԱՐՀ 738, 822
ԱՐԵՒԵԼԻՑ ԿՈՂՄԱՆՔ 655
ԱՐԵՒՍԲՈՆՍ (ՔԱՂԱՔ) 478
ԱՐԶՆ 660
ԱՐԻՔ 150, 249, 592, 671
ԱՐԾԱՓ (ԲԵՐԴ) 718
ԱՐԾԱՓԱՑ ՎԱՆՔ 553
ԱՐԾԿԷ (ԳԻՒՂ) 685, 688
ԱՐԾՐՈՒՆԻ 470
ԱՐԾՐՈՒՆԻՔ 502, 503, 658, 659, 707, 721, 738, 826
ԱՐԿԱԴՈՒՊԱՒԼԻՍ 733
ԱՐԿԱՋԵԱՆ ՍԵՆԵԱԿ 397
ԱՐՋԿԱԶ (ԳԻՒՂ) 680
ԱՐՃԷՇ (ԳԻՒՂ, ՔԱՂԱՔ) 704, 714, 821
ԱՐՃՈՑ ՋԱՆՔ 553
ԱՐՄԱՒԻՐ 462, 463, 471, 657, 668, 669
ԱՐՄԵՆԱԿՔ 495
ԱՐՄԵՆԵԱԿ (ԳԱՒԱՌ) 484
ԱՐՄԵՆԵԱՆ ԱԶԳ 368
ԱՐՄՆԻՔ 463
ԱՐՇԱԿԱՇԷՆ (ԳԱՒԱՌ) 273, 409
ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ԱԶԳ 513
ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 36
ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ 621
ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ 122, 478, 656
ԱՐՇԱԿՈՒՆԻՆԵՐ 620
ԱՐՇԱԿՈՒՆԻՔ 71, 76, 468-470, 479, 639, 657, 664, 672, 673, 677, 685, 686, 739
ԱՐՇԱՄՈՒՆԵԱՑ ԳԱՒԱՌ 688, 823
ԱՐՇԱՄՈՒՆԻՔ 503, 688
ԱՐՇԱՐՈՒՆԵԱՑ ԳԱՒԱՌ 750, 752, 767
ԱՐՇԱՐՈՒՆԻՔ 503, 672, 704, 707, 710, 756, 758, 811
ԱՐՈՒՃ (ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔ) 254, 719
ԱՐՈՒՍՏԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆ 506
ԱՐՏԱԳԵՐՍ (ԱՄՐՈՑ) 681
ԱՐՏԱԶ (ԳԱՒԱՌ) 39, 43, 475, 487, 598, 667, 687, 717
ԱՐՏԱԶՈՒ ԴԱՇՏ 671
ԱՐՏԱՇԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 66, 480, 481, 489, 491, 501, 506, 668, 669, 679, 694
ԱՐՏԱՇՐԱԿԱՆ ՏՈՀՄ 227
ԱՐՏԱՒԱԶԴԱՑ ԱՊԱՐԱՆԻՑ ՎԱՆՔ 553

ԱՐՑԱԽ 27, 82, 104, 113, 129, 269, 350, 351, 357, 422, 427, 428
ԱՐՑԱԽԱԿԱՆ ԳԱՒԱՌ 141, 337
ԱՐՑԱԽԱԿԱՆ ԿՈՂՄԱՆՔ 262
ԱՐՑԱԽԱՅ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԳԱՒԱՌ 140, 165, 184, 185
ԱՐՑԱԽՈՒՆԵԱՑ ԳԱՒԱՌ 286
ԱՐՓԱՔՍԱՑԻՔ 652
ԱՐՔՈՒԳԵՏ (ԱՒԱՆ) 409
ԱՐՔՈՒՆԱԾԷՆ (ԳԻՒՂ) 702
ԱՒԱՆ 336, 553
ԱՒԳՈՐ (ԳԻՒՂ) 624
ԱՒԵՐԱՅՐԻ ԴԱՇՏ 687
ԱՒՋՈՒՆ (ԳԻՒՂ) 704, 744
ԱՒԾԱԿԱՆ (ՕԾԱԿԱՆ) 62, 553, 679, 686, 732
ԱՓԽԱՋՔ 532, 737, 744, 749, 806, 823
ԱՔԱԴ (ՔԱՂԱՔ) 652
ԱՔԱՅԵՑԻՔ 398
ԱՔԱՅԻԱ 35
ԱՔԱՐ (ՔԱՂԱՔ) 459
ԱՔՍԻՈՍ (ԳԵՏ) 460

Բ

ԲԱԲԵԼԱՑԻՔ 37, 75, 465, 467, 508, 644, 654, 622, 740
ԲԱԲԵԼՈՆ, ԲԱԲԵԼՈՎՆ 33, 36, 78, 311, 457-459, 462, 466, 469, 508, 534, 645, 647, 648, 652, 654-656, 737, 743, 764, 802, 812, 814, 822
ԲԱԳԱՌԻՃ 805
ԲԱԳԱՐԱՆ 668, 745
ԲԱԳԱՐԱՆԻ ՎԱՆՔ 553
ԲԱԳՆԱՑ ԳԻՒՂ 142
ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՑ ԱԶԳ 37
ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 621, 625
ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 548
ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻՆԵՐ 619, 620
ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻՔ 37, 155, 467, 470-472, 474, 622, 640, 673, 739
ԲԱԳՐԵՒԱՆԴ (ԳԱՒԱՌ) 346, 503, 553, 672, 681, 686, 689, 696, 714, 745, 816, 819, 824
ԲԱԳԻԱՆ (ԳԻՒՂ) 969
ԲԱԴԴՈՋՆ 459
ԲԱԺՈՒՆԻՔ 503
ԲԱԼՈՒ 813, 814, 823
ԲԱԽԱՂԱՏ 167
ԲԱԿԱՌԻՃ (ԳԻՒՂ) 501
ԲԱՒԵԱՐ (ՏԵՂԻ) 762
ԲԱՀԼ, ԲԱՀՂ (ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ ՔՈՒ-ՇԱՆԱՑ) 469, 655, 657, 711
ԲԱՀԼ ԱՌԱՒԱՏԻՆ 657, տե՛ս ԲԱՀԼ, ԲԱՀՂ
ԲԱՀՂԱՒ (ՔԱՂԱՔ) 485
ԲԱՂԱԲԵՐԴ 151
ԲԱՂԱԿԱՆԵՑԻՔ 404
ԲԱՂԱՒԱԿԱՆ 159, 167
ԲԱՂԱՑ ԳԱՒԱՌ 403, 501, 756
ԲԱՂԴԱՏ 364, 408, 409, 411, 705, 737, 764, 769, 801, 802, 814
ԲԱՂԷԾ 623
ԲԱՂՍԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 501
ԲԱՂՔ 409
ԲԱՍԵԱՆ, ԲԱՍԵՆ (ԳԱՒԱՌ) 483, 503, 547, 549, 550, 552, 660, 670, 734, 738, 759, 764, 824, 825
ԲԱՍԼՔ, ԲԱՍՂՔ 43, 61, 483
ԲԱՐՍԼԻՔ 670, 675
ԲԱՐՍՂԱԲԵՐԴ 501
ԲԱՒԱՑ ՋՈՐ (ԳԻՒՂ) 760
ԲԱՒԱՒՆՔ 706
ԲԱՒՏԻՍ (ԳԵՏ) 721
ԲԵԴ (ԳԻՒՂ) 129
ԲԵԴՔՈՒԲԻՄ (ՔԱՂԱՔ) 666
ԲԵԹԱՆԻԱ 505
ԲԵԹՂԵՀԷՄ 355, 471, 472
ԲԵԼԱՊԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 435
ԲԵԿՂԱՂ 231
ԲԵՂԱՄԷՋՔ 430
ԲԵՌՆԱՒՆՍ (ԳԻՒՂ) 688

ԲԵՍԻՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 479
ԲԵՏԷՍ (ԳԵՏ) 460
ԲԵՐԴԱԿ 428
ԲԵՐԴԱԿՈՒՐ 370
ԲԵՐԴԱԿՈՒՐ 370
ԲԵՐԴԱՏԵՂԻ 403
ԲԵՐԴՈՅ ՎԱՆՔ 388
ԲԵՐԿՐԻ 717
ԲԵՐՋՈՐ (ԳԱՒԱՌ) 404
ԲՋՆՈՒՆԵԱՑ ԳԱՒԱՌ 462, 685, 688
ԲՋՆՈՒՆԻՔ 547, 549, 5533, 704, 717
ԲԷԹՔՈՒԲԻՆ (ՔԱՂԱՔ) 473
ԲԷՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԲԻՈՎՏԻԱ 35
ԲԻՒԶԱՆԴԻԱ 255, 401, 443, 621, 628, 729
ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻՔ 463, 508
ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ 162, 460, 494, 763
ԲԻՒԶՈՒ 733
ԲԻՒԹԱՆԱՑԻՔ 494, 730, 804
ԲԻՒԹԱՆԻԱ 63, 723, 762
ԲԼՈՒՐ (ԳԻՒՂ) 686
ԲՈԿՈՂՈՍՈՐԻՍԱՔ 477
ԲՈՍՈՐ (ՔԱՂԱՔ) 484, 490
ԲՈՍՓՈՐԻԱ 34
ԲՈՐԻՍԹԵՆԷՍ (ԳԵՏ) 460
ԲՈՒԳՆԱՆ ԳԱՒԱՌ 665
ԲՈՒԼԽԱՐ (ԵՐԿԻՐ) 408
ԲՈՒԼՂԱՐ(Ք) 812
ԲՈՒԼՂԱՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 737, 800-802, 811, 812
ԲՈՒԼՂԱՐՔ (ԱՇԽԱՐՀ) 733, 736, 757, 758, 769, 800-802
ԲՈՒՐՋՈՅ ԴԱՇՏ 813
ԲՐԳՆԵՐ 818ԲՐԵՆՏԻՆԱ (ԿՂԶԻ) 460
ԲՐԻՏԱՆԻԿԵՑԻՔ 35
ԲՐՏԻ ԱՅՐԵԱՑ (ՎԱՆՔ) 350

Գ

ԳԱԲԵՂԵԱՆ (ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ) 658
ԳԱԲԵՂԵՆԻՑ ԳԱՒԱՌ 690
ԳԱԳ (ԲԵՐԴ) 436, 809, 825
ԳԱԴԻՐՈՆ, ԳԱԴԻՐՈԳՆ 33, 35, 58, 459, 460
ԳԱԶԱ (ՔԱՂԱՔ) 655
ԳԱԶԱՆԱԾԱԿՔ 687, տե՛ս ԹԱԹԼՈՅ ՎԱՆՔ
ԳԱԼԻԱ, ԳԱՂԻԱ 35, 460
ԳԱԼԻԼԻԱ 663
ԳԱՂԱՏԻԱ (ԿՂԶԻ) 34, 459, 460
ԳԱՂԱՏԱՑԻՔ 33, 797
ԳԱՂԱՑԻՔ 492
ԳԱՂՈՍ (ԿՂԶԻ) 459
ԳԱՄԻՐՔ 33, 672, 680
ԳԱՄՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 680
ԳԱՅԵԳՈՒԺ 129ԳԱՅԻԱՆԵԱՆՔ 674
ԳԱՅԼ ԳԵՏ 495, 501, 511
ԳԱՅԾԱՒԱՆ 178
ԳԱՆՁԱԿ (ՔԱՂԱՔ) 409, 431-435, 713
ԳԱՆՁԱՍԱՐ (ՎԱՆՔ) 427, 428, 435
ԳԱՌՆԻ, ԳԱՌՆԻՔ 512, 532, 543, 555, տե՛ս ՑՈՒՐՏԱՒ
ԳԱՌՆԻԱԳԵՏ 532
ԳԱՌՆԻ 462, 553, 706, 710, 742
ԳԱՌՆԿԱՑ ՎԱՆՔ 747
ԳԱՍԲՈՒՆ (ՏԵՂԻ) 711
ԳԱՐԳԱՐԱՑԻՔ 38, 61, 162, 501, 659
ԳԱԳԱՐԱՑԻՈՑ ԴԱՇՏ 501, 675
ԳԱՐԴՄԱՆ (ԳԱՒԱՌ) 135, 163, 168, 225, 226, 238, 240, 243, 244, 252, 254, 337, 350, 365, 366, 378, 419, 422, 423, 426, 503, 694, 708
ԳԱՐԴՄԱՆ ԲԵՐԴ 417
ԳԱՐԴՄԱՆԱՑԻՔ 38, 659
ԳԵԳ ԴԱՇՏԱԿԱՆ, ԳԵԳԴԱՇՏԿԱՐ, ԳԻԳԱԴԱՇՏԱԿԱՐԱՆ 549, 553
ԳԵԹԵՍՄԱՆ 355
ԳԵՀՈԳՆ (ԳԵՏ) 460
ԳԵՂԱԼԵԱՌՆ 462, տե՛ս ԳԵՂԱՄԱՑ ԼԵԱՌՆ
ԳԵՂԱՄԱՑ ԳԱՒԱՌ 350, 353, 419, 734, 811

ԳԵՂԱՄԱՑ ԼԵԱՌՆ 432, 435, 679
ԳԵՂԱՄԱՑ ԾՈՎ՝ ԾՈՎԱԿ 42, 222, 741, 810
ԳԵՂԱՄԻ, 462, տե՛ս ԳԱՌՆԻ
ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ (ԳԱՒԱՌ) 352, 403, 462
ԳԵՐԳԵՍԱՑԻՈՑ ԾՈՎ 489
ԳԵՐՄԱՆԻԿՔ 481
ԳԷԹ (ՔԱՂԱՔ) 493
ԳԹԱՑ ԿՈՂՄՆ 492
ԳԻՍ (ՏԵՂԻ, ԳԻՒՂ) 40, 136, 138, 260, 273, 275, 344, 423, 598
ԳԻՍԱՆԷ 508
ԳԻՍԱՒԱՆ (ՆԱՀԱՆԳ) 282
ԳԻՍՈՒ ԵԿԵՂԵՑԻ 597
ԳԼԱԿԱՆՔ 508
ԳԼԽՈՑ ՎԱՆՔ 268, 273, 279, 298, 301
ԳՄԲԷԹ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ (ՏԵՂԻ) 360, 361, 364
ԳՆԹՈՒՆԻՔ 472, 658, 659
ԳՆՈՒՆԻՔ 503, 658, 659, 746
ԳՈԴԵՍՏԱՆՔ 221
ԳՈԹՔ 509
ԳՈՂԳՈԹԱ 354
ԳՈՂԹՆ 481, 503, 547, 705, 716, 721, 736, 761, 768, 769, 807
ԳՈՂԹՆԵՑԻ 660
ԳՈՄԱՋՈՐ (ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔ) 734
ԳՈՎԳԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 295
ԳՈՐՈՋ (ԲԵՐԴ) 404
ԳՈՐՈՋՈՒ (ԳԱՒԱՌ) 597
ԳՈՐՈՍ (ԿՂԶԻ) 459
ԳՈՐՍԵՆԻԱ (ԿՂԶԻ) 459
ԳՈՒԳԱՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 746
ԳՈՒԳԱՐԱՑԻՔ 532, 659
ԳՏԱՑ ՎԱՆՔ 372

Դ

ԴԱԴՈՅԻ՝ ԴԱԴՈՒԻ ՎԱՆՔ 418, 433
ԴԱՋԻՄՈՆ 495
ԴԱՂՄԱՏԱՑԻՔ 506
ԴԱՂՄԱՏԻԱ 506
ԴԱՄԱՍԿՈՍ 251, 401, 664, 703, 717, 425
ԴԱՆ 795
ԴԱՍԵՄԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 459
ԴԱՍՆԱՒԱՆՔ 706
ԴԱՍՏԱԿԵՐԱՑՆ ՏՈՒՆ 273
ԴԱՍՏԱԿԵՐՏ (ԳԻՒՂ) 411, 424
ԴԱՍՏԱԿԵՐՏ ՄԵԾ 231
ԴԱՐԱՀՈՋ, ԴԱՐԱՀՈՃ (ԳԻՒՂ) 104, 107, 129
ԴԱՐԱՑ (ՔԱՂԱՔ) 712
ԴԱՐԱՆԱՂԵԱՑ ԳԱՒԱՌ 300, 501, 747
ԴԱՐԲԱՆԴ (ՔԱՂԱՔ) 304, 395, 396, 501, 598, 722
ԴԱՐԴԱՆԴԱՑ ԵՐԿԻՐ 492
ԴԱՐԻՒՆԻՑ ԵԿԵՂԵՑԻ 719
ԴԱՐԻՒՆՔ (ԳԻՒՂ) 719, 725
ԴԱՐՈՒՆԻՑ ՎԱՆՔ 553
ԴԱՐՔՈՒՆՆԱՆԴ (ՇԻՐԻՄՔ) 326
ԴԱՒԹԻ ԱՇՏԱՐԱԿ 357
ԴԵԼԵՄԻԿՔ 416
ԴԵԼՄԱՍՏԱՆ 761
ԴԵԿՂԱԹ ԵՓՐԱՏ (ԳԵՏ) 460
ԴԵՌԻՍ 34
ԴԵՐՋԱՆ (ԳԱՒԱՌ) 751, 801, 805
ԴԻՋԱՓԱՑՏ (ԼԵԱՌՆ) 164
ԴԻՄԱՔՍԵՆԻՑ ԳՈՒՆԴ 159
ԴԻՒԱԽՈՒ (ԼԵԱՌՆ) 435
ԴԻՒՏԱԿԱՆ (ԳԻՒՂ) 104, 105, 108, 124, 125, 179
ԴԼԻՒԵԿ (ԳԻՒՂ) 806
ԴԿԼԱԹ, ԴԿՂԱԹ (ԳԵՏ) 33, 36, 192, 228, 231, 712, 814
ԴՂԵԱԿ (ԲԵՐԴ) 498
ԴՂՄԱՀՈՂՔ 378
ԴՂՄՈՒՆՔ 378
ԴՄԱՆԻՔ 809
ԴՈՒ 712
ԴՈՒԻՆ, ԴՈՒՆԻ, ԴՎԻՆ 336, 337, 343, 392, 393, 397, 411, 413, 422, 425, 437, 443, 499, 511, 547, 548, 550, 551, 596,

604, 679, 690, 692, 696, 701, 703, 706, 713, 717, 721, 727, 732, 735, 736, 742-746, 748, 761, 766, 768, 769
ԴՈՒՌՆ ՉՈՐԱՑ 136, 150, 304
ԴՊՐԷՎԱՆՔ 752
ԴՐՈՒՆՔ ԱԼԱՆԱՑ 47

Ե

ԵԲՐԱՅԵՑԻՔ 35, 390, 466, 467, 639, 641, 642, 646, 647, 677
ԵԲՐՈՎՆ (ԳԵՏ) 460
ԵԳԵՐԱՑԻՔ 721, 744
ԵԳԵՐԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 177, 190
ԵԳԵՐԱՑԻՈՑ ԳԱՒԱՌ 750
ԵԳԻՊՏԱՑԻՔ 492, 639, 647, 655, 686, 717, 737, 812-814, 821
ԵԳԻՊՏՈՍ 459, 460, 464, 466, 471, 477, 478, 486, 500, 514, 525, 620, 641-644, 647, 648, 650, 652, 655, 663, 664, 671, 701, 715, 716, 726
ԵԴԵՍԱՑԻՔ 474, 667
ԵԴԵՍԱՑԻՈՑ ՔԱՂԱՔ 667
ԵԴԵՍԻԱ 474, 665-668, 715
ԵԹԷՈՎՊԱՑԻ 652
ԵԹԷՈՎՊԻԷ 459
ԵԼԱՄԱՑԻՍ (ՔԱՂԱՔ) 652
ԵԼԱՄԱՑԻՔ 652
ԵԼԵՒԹԵՐՈՑՊԱԻԼԻՍ 666
ԵԼԻ 503
ԵԿԵՂԵԱՑ ԳԱՒԱՌ 495, 501, 508, 676, 677, 680, 682
ԵԿԵՂԵՑԱԲԼՈՒՐ 152, 155
ԵԿԵՂԵՑԱՁՈՐ 496
ԵՂԱՊԱՏՐԻԾ (ԳԻՒՂ) 706
ԵՂԵԳԱԿԱՆ (ԳԻՒՂ) 689
ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՔ 661
ԵՂԻՄԱՆԹՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԵՂԻՈՎՆ (ԼԵԱՌՆ) 460
ԵՂԻՎԱՐԴ (ԳԻՒՂ) 512, 553, 690, 741
ԵՂՋԻԻՐ ԽՈՅԻ (ՍԱՐ) 409
ԵՄԱՒՈՆ (ԼԵԱՌՆ) 652
ԵՄԱՒՈՒՍ 483
ԵՄՈՎՐԻԱ (ՔԱՂԱՔ) 408
ԵՊԱՐՔԻՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԵՌԱՆԾԱՀԻԿՔ 226
ԵՐԱՍԽ (ԳԵՏ) 38, 65, 155, 177, 191, 220, 239, 247, 404, 432, 460, 462, 479, 659, 668-670, 710, 714
ԵՐԵՋԱՄՈՑՆՔ 501
ԵՐԵԽԱՆ 444, 553
ԵՐԻՉԱՑ (ԳԻՒՂ) 495, 497
ԵՐԻՉԱՑ (ՔԱՂԱՔ) 823
ԵՐԻՉԱՑԻՔ 501
ԵՐԻՑՈՒ ՎԱՆՔ 345
ԵՐԻՔՈՎ 716
ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՅՔ 484
ԵՐՄՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԵՐՆՋԱԿ (ԲԵՐԴ) 745
ԵՐՈՒԱՆԴԱԿԵՐՏ 479
ԵՐՈՒԱՆԴԱՔԱՐ 479, 668
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ 39, 40, 115, 136, 138, 139, 174, 175, 217, 277, 329, 343, 350-353, 356, 357, 390-392, 421, 428, 430, 452, 465, 466, 471, 473, 477, 478, 505, 526, 540, 541, 559, 562-565, 567, 572, 576, 598, 640, 646, 647, 649-651, 656, 663, 666, 697, 700, 712, 713, 715, 730, 732, 747, 813
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԱՑԻ 473, 572, 716
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԵԱՆ ՄԱՍՈՒՆՔ 270
ԵՐՈՒՏԱԿՔ 503
ԵՒԲԻԱ, ԵՒԻԲԻԱ (ԿՂԶԻ) 35, 460
ԵՒԲՈՏԱՍ (ԳԵՏ) 460
ԵՒԵՆԲԷՈՎՏԱՑԻՔ 460
ԵՒԻԼԱՑ 715
ԵՒՐԻԹՐԱ, ԵՐԻԹՐԷ, 460, տե՛ս ԿԱՐՄԻՐ ԾՈՎ
ԵՒՐՈՊԱ, ԵՒՐՈՊԷ 398, 652, 657
ԵՒՓՐԱՏ, ՏԵ՛Ս ԵՓՐԱՏ
ԵՒՔԱ(Ց)ԻՏԱ (ԳԻՒՂ) 484
ԵՓԵՍՈՍ 169, 341, 343, 422, 460, 487, 514, 519, 537, 546, 554, 590, 698-700, 731,772

ԵՓՐԱՏ (ԳԵՏ) 229, 410, 460, 471, 503, 504, 509, 510, 663, 665, 681, 719, 725

Զ

ԶԱԿԻՒՆԹՈՍ (ԿՂԶԻ) 35
ԶԱՆԳԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 433
ԶԱՐԱՒԱՆԴ, ԶԱՐԵՒԱՆԴ 502, 714
ԶԱՐԳՈՒՆԻ ԴԱՇՏ 598
ԶԱՐԵՀԱՒԱՆ (ԳԻՒՂ) 742
ԶԱՐԵՀՈՒԱՆ 468
ԶԱՐԵՒՀԱՆՔ 503
ԶԱՐԻՇԱՏ 357
ԶԱՄԻՐՀԱԿԱՆ ՏՈՀՄ 408
ԶԵՐԳՈՒՆԻ ԴԱՇՏԱԿ 40
ԶՄԻՒՌՆԻԱ 460
ԶՈՒՏԱՌՒՄԱՑ (ԳԻՒՂ) 511

Թ

ԹԱԹԼՈՅ ՎԱՆՔ 687, 690
ԹԱԼԻՆ 437, 706
ԹԱՆԱՏԱՑ ՎԱՆՔ 397
ԹԱՒՐԻԶ 818
ԹԲԻԼԻՍԻ 443
ԹԵԲԵԱՑԻՔ 34
ԹԵՂԵՆԻՔ 759
ԹԵՍԱԼՔ 33
ԹԵՍԱՂԻՍ 35
ԹԵՍԱՂՈՆԻԿ (ՔԱՂԱՔ) 399
ԹԵՍՈԴՈՆ (ԳԵՏ) 460
ԹԵՏԱԼՔ 711
ԹԵՒԼԱԽՈՒՆԷՔ 495
ԹԷԱԹՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ԹԷՈԴՈՍԻՈՊԱՒԼԻՍ 340
ԹԷՈԴՈՒՊԱՒԼԻՍ, ԹԻՈԴՈՒՊԱՒԼԻՍ 436, 682, 754, տե՛ս ԿԱՐԻՆ
ԹԷՈԴՈՒՊԱՒԼՍԵՑԻՔ 734
ԹԷՈՄԱՑԻՔ 492
ԹԻԲՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԹԻԼ ԱՒԱՆ 501, 508, 734
ԹԻՐԱԿ 712
ԹՈՐԵԼԱԿԱՆ՝ ԹՈՐԵԼԵԱՆ ԳՈՒՆԴ 140, 142
ԹՈՐԵԼԵԱՆ ԶԱՒՐԱՎԱՐ 145
ԹՈՆԴՐԱԿԵՑԻՔ 742, 753
ԹՈՐԳՈՄԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 65
ԹՈՐԳՈՄԱՅ ՏՈՒՆ 415
ԹՈՐԴԱՆ (ԳԻՒՂ) 300, 501, 676, 680
ԹՈՒԽԱՐՔ 720
ԹՈՒՐՔԱՍՏԱՆ 315, 692, տե՛ս ՍԱԳԱՍՏԱՆ
ԹՈՒՐՔԱՍՏԱՆԵԱՑՔ 251
ԹՈՒՐՔՄԱՆ 434
ԹՌԵԽՔ 532
ԹՐԱԿԱՑԻ 763
ԹՐԱԿԱՑԻՔ 33, 724, 733, 804
ԹՐԱԿԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 724
ԹՐԱԿԷ 34, 509
ԹՐԻՆ ՎԱՆՔ 767

Ժ

ԺԵՌԱԻՍ (ԲԵՐԴ) 803
ԺՌՈՒՆԳՆ 757

Ի

ԻԲԵՐԻԱ 35
ԻԹԱԿԷ (ԿՂԶԻ) 36
ԻԼԻՈՆ, ԻՂԻՈՆ (ՔԱՂԱՔ) 35, 642, 653
ԻՄԲՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ԻՆԴՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԻՆՆԱԿՆԵԱՆ ՏԵՂԻՔ 508
ԻՍՄԱՅԵԼԵԱՆ ԱԶԳ 358
ԻՍԱՄՅԵԼԵԱՆ ՀԱԳԱՐԱՑԻՔ 401
ԻՍՄԱՅԷԼ 693, 701, 703, 715-717, 720-722, 725, 727, 728, 754
ԻՍՄԱՅԷԼԱՑԻՔ 720, 726, 748
ԻՍՏՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԻՍՐԱՅԷԼ 243, 381, 464-466, 512, 547, 594, 643, 715, 718, 740

ԻՍՐԱՅԷԼԱՑԻՔ 389, 563
ԻՎԵՐԻԱ 660, 699
ԻՎԵՐԻԱՑԻՔ 660
ԻՏԱԼԻԱ 338-400, 602
ԻՏԱԼԱՑԻՈՑ ԵՐԿԻՐ 506

Լ

ԼԱՌԻՍԱՑ 769
ԼԱՏԻՆԱՑԻՔ 34, 35
ԼԻԲԱՆԱՆ (ԼԵԱՌՆ) 460
ԼԻԲԱՆՈՍ ԼԵԱՌՆ՝ ԼԵՐԻՆՔ 293, 821
ԼԻԲԷԱՑԻՔ 532, 644, 659, 813
ԼԻԲԷԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 652
ԼԻԲԻԱ 657
ԼԻԿԱՆՏԻՈՆ ԱՇԽԱՐՀ 752
ԼԻՒԴԱՑԻՔ, ԼՈՒԴԱՑԻՔ 471, 653, 654, 661
ԼՈՒԲՆԱՍ (ԳԵՏ) 159
ԼՈՒՐԻԿԱՑԻՔ 33
ԼՓԻՆՔ 136, 159, 213, 296, 422, 430, 486
ԼՓՆԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 421
ԼՓՆԱՑԻՔ 303
ԼՕՌԻ 624

Խ

ԽԱԶԻՐՔ 150, 163, 180, 225, 242, 243, 366, 394-396, 483, 485, 670, 702, 732, 733
ԽԱԶՐԱՑ ԿՈՅՍ 408
ԽԱԼԸՆՃԱՔԱՐ 433
ԽԱԽ (ԳԻՒՂ) 682
ԽԱՄՇԻՎԱՆ 431
ԽԱՂԽԱՂ (ՔԱՂԱՔ) 141, 158
ԽԱՂՏԵԱՑ ՍԱՀՄԱՆՔ 658
ԽԱՂՏԻՔ 469, 472, 502, 658, 734
ԽԱՂՏՈՅԱՌԻՃ 764, 824
ԽԱՉԵՆ, ԽԱՉԷՆ 432, 433, 435, 708, 808
ԽԱՌԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 458
ԽԱՐԺՏԱԻՆՔ (ԳԻՒՂ) 714
ԽԱՐՏԱՆԱՅՔ 495
ԽԱԻԱԽԱՆ ԲԵՐԴ 434
ԽԼԱԹ (ՔԱՂԱՔ) 738, 763, 817
ԽԼԱՋՈՐԻ ՎԱՆՔ 751
ԽՈՉԱԲԻՐ (ԳԻՒՂ) 707
ԽՈՉԱՆ (ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔ) 676, 734
ԽՈՅՏԱ (ԵՐԿԻՐ) 408
ԽՈՏ (ԱԻԱՆ) 155
ԽՈՐԱՁՄԻ 150
ԽՈՐԱՋՈՐ 418
ԽՈՐԱՍԱՆ 363, 364, 725, 726
ԽՈՐԱՍԱՆԻ 150
ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԵԱՑ ԱԶԳ 462
ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԻՔ (ԳԱԻԱՌ) 168, 346, 503
ԽՈՒԹԱՑԻՔ 707
ԽՈՒԺԱՍՏԱՆ 434, 685, 699, 717, 731
ԽՐԱՄ 393, 720

Ծ

ԾԱԴ (ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ) 442, 443, 446
ԾԱԽՆՈՏ (ԳԻՒՂ) 688
ԾԱՂԿԷՈՏՆ (ԼԵԱՌՆ) 480
ԾԱՂԿՈՑՈՏՆ 816, 824, տե՛ս ԾԱՂԿՈՏՆ
ԾԱՂԿՈՏՆ (ԳԱԻԱՌ) 742
ԾԱՂԿՈՑԱՋՈՐ, ԾԱՂԿՈՑԱՑ ՋՈՐ 760, 827
ԾԱՆԱՐՔ 532
ԾԱՐՈՒՐԱՑԻՔ 492
ԾԱԻԴԵԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 502
ԾԱԻԴԻԱՑԻՔ 38
ԾԻՐԱՆԵԱՑ ԼԵԱՌՆ 759
ԾՂԻԿՔ (ԳԱԻԱՌ) 403
ԾՂՈՒԿՔ 714
ԾՄԲՈՅ ԳԻՒՂ 819
ԾՄՈՒ ԲԵՐԴ 734
ԾՈՎԴԷԱՑԻՔ 659
ԾՈՓ 659
ԾՈՓԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 676, 679
ԾՈՓԱՑ ԳԱԻԱՌ 680, 753
ԾՈՓՔ 676, 756, 813, 823

Կ

ԿԱԲՐԻ 431
ԿԱՁԲԻՑ՝ ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎ 36, 38, 407, 460, 677
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՔԱՐ (ԲԵՐԴ) 431, 433
ԿԱԼՈՑ ԳԻՒՂ 688
ԿԱԽԻՍՏՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԿԱԿԱՂ (ԳԻՒՂ) 706
ԿԱԿՈՒ (ՎԱՅՐ) 387
ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՑ ՎԱՆՔ 357
ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒՔ (ԳԻՒՂ) 129, 130, 179, 184, 372, 378
ԿԱՂՁՈՒԱՆ 710
ԿԱՂՍԵՏ 165, 167
ԿԱԾԿԱՔԱՐ (ԳԻՒՂ) 734
ԿԱՄԱՌԱԽ 733
ԿԱՄԲԷԺՔ 85
ԿԱՄԲԻԺԱՆ 378
ԿԱՄԻԺԻԿ 136
ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ 666
ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆՔ 707
ԿԱՐՄՐԱԿԷԼՔ 820
ԿԱՄՐՋԱՁՈՐ 750, 756
ԿԱՄՐՋԱՁՈՐՈՑ ՈՒԽՏ 750
ԿԱՅԵԼ, ԿԱՅԵՂ 549, 553
ԿԱՅԾՈՑ ԾԱՌ (ԼԵԱՌՆ) 434
ԿԱՆԳԱՌՔ (ԼԵԱՌՆ) 577, 659
ԿԱՊԱԴՈՎԿԻԱ 34, 460
ԿԱՊԱՂԱԿ (ՔԱՂԱՔ) 129, 167
ԿԱՊԱՂԱԿ (ԳԱՒԱՌ) 295, 366, 372, 378, 424, 426
ԿԱՊԵՏՂԻՈՅՆ ՏԱԺԱՐ 504
ԿԱՊԻԺԱՆ 233
ԿԱՊՈՒՏԱԿԷ (ԳԱՒԱՌ) 495
ԿԱՊՈՒՏԱՑ ԱՄՐՈՑ 745
ԿԱՊՈՒՏԱՔԱՐ ՎԱՆՔ 752
ԿԱՊՈՒՏԿԱՑԻՔ 491, 502
ԿԱՊՊԱԹԱ 355
ԿԱՌՆԱԿԱԾ (ԱՒԱՆ) 404
ԿԱՍԲՔ, ԿԱՍՊՔ 136, 416, 486
ԿԱՍՊԻՑ ԱՇԽԱՐՀ 713
ԿԱՏԱՐՈՑ ՎԱՆՔ 372
ԿԱՏԾԱՆ 229
ԿԱՐԱՊԵՏԱՆՑ ՔԱՐ 433
ԿԱՐԲԵՐԴ (ԳԱՒԱՌ) 752
ԿԱՐԳԵԴՈՎՆԱՑԻՔ 34
ԿԱՐԵՆԻ ՊԱՀԼԱՒ 666
ԿԱՐԻՆ (ՔԱՂԱՔ) 336, 436, 693, 712, 713, 726, 733, 754, 818, 824
ԿԱՐԻՆ (ԳԱՒԱՌ) 681, 752, 759, 764
ԿԱՐՄԻՐ ԾՈՎ 185, 211, 460, 489
ԿԱՐՈՒՑ ԲԵՐԴ 743
ԿԱՐՈՒՑ ՔԱՂԱՔ 749, 750, 766
ԿԱՐՍ 736, 755, 760, 766
ԿԱՐՔԵԴՈՆ 644
ԿԱՒԿԱՍ, ԿԱՒԿԱՒԻՍ, ԿՈՎԿԱՍ (ԼԵԱՌՆ) 37, 38, 42, 136, 151, 182, 189, 226, 139, 295, 303, 411, 460, 472, 501, 516, 532, 659, 664, 679, 749
ԿԱՒԿԱՍԱՅԻՆ ԿՈՂՄԱՆՔ 531
ԿԱՓԹՈՐԻՄԱՑԻՔ 459
ԿԵՂՏՔ 33
ԿԵՍԱՐԱՑԻՔ 502, 672, 682
ԿԵՍԱՐԱՑԻՈՑ ԵՐԿԻՐ 494
ԿԵՍԱՐԻԱ 335, 342, 405, 463, 490, 491, 502, 506, 663, 664, 674, 683, 712-714
ԿԵՏԱՑԻՔ 459
ԿԵՓԱՂԵՆԻԱ (ԿՂԶԻ) 36
ԿԵՓԻՍՈՍ (ԳԵՏ) 460
ԿԹՈՒԺ (ՔԱՂԱՔ) 692
ԿԻԴՆՈՍ (ԳԵՏ) 822
ԿԻԹԵՐԱ (ԿՂԶԻ) 35
ԿԻԹԵՐՈՆ (ԼԵԱՌՆ) 460
ԿԻԼԻԿԵՑԻՔ 676, 810
ԿԻԼԻԿԵՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 822
ԿԻԼԻԿԻԱ 723
ԿԻՆԻԴՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ԿԻՊՐԱՑԻՔ 34, 730
ԿԻՊՐՈՍ (ԿՂԶԻ) 459, 460, 487
ԿԻՏԻԱՑԻՔ 34
ԿԻՒՂԱԴԷՍ (ԿՂԶԻ) 36
ԿԻՒՊՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ԿՂԱՁՈՄԵՆԷ (ԿՂԶԻ) 460

ԿՂԷՍՈՒՐ 764
ԿՈԳՈՅՈՎԻՏ, ԿՈԳՈՎԻՏ 707, 714, 717, 718, 824
ԿՈՀԱՐ (ԼԵԱՌՆ) 823
ԿՈՂ 727
ԿՈՂԱՅ ՍԱՀՄԱՆՔ 727
ԿՈՂԲ 659, 693
ԿՈՂԹ (ԳԱՒԱՌ) 273, 378, 431
ԿՈՂԹԱԳԱՐԱԿ (ԳԻՒՂ) 208
ԿՈՂՈՆԻԱ (ԳԱՒԱՌ) 510, 511, 658, 754
ԿՈՂՈՎՓՈՆ 460
ԿՈՂՔԻՍ 34, 460
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊԱՒԼԻՍ, ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 169, 327, 340, 342, 401, 406, 422, 494, 508, 514, 519, 537, 546, 554, 582, 590, 604, 667, 691, 695, 698-700, 703, 712, 713, 716-718, 723, 729, 730, 732, 734, 737, 748, 757, 772, 803, 804, 813, 824
ԿՈՍՏԵԱՆՔ (ԳԻՒՂ) 816
ԿՈՎԱՍ (ԿՂԶԻ) 460
ԿՈՏԱՅՔ (ԳԱՒԱՌ) 688, 706, 707, 709
ԿՈՏՈՐԱՅ ԲԵՐԴ 756
ԿՈՐԴԱՅԻ 660
ԿՈՐԴՈՒԱՅ ԱՇԽԱՐՀ 747
ԿՈՐԿԻՐԻԱ (ԿՂԶԻ) 36
ԿՈՐՆԹԱՑԻՔ 798
ԿՈՒԱԴՔ 481
ԿՈՒԵԼԱՅ ԲԵՐԴ 744
ԿՈՒՌ, ԿՈՒՐ, ԿՈՒՐԱԿԱՆ ԳԵՏ 38, 43, 87, 88, 140, 145, 158, 186, 220, 233, 242, 243, 247, 273, 296, 303, 395, 402, 407, 460, 516, 659, 670, 749
ԿՈՒՌՆ ԱՒԱՆ 734
ԿՈՒՐԴՈՒՔ 463, 488, 502
ԿՈՒՐԻՃԿՔ 363
ԿՐԵՏԷ, ԿՐԻՏԷ (ԿՂԶԻ) 459, 460

Հ

ՀԱԲԱՆԴ (ԳԱՒԱՌ) 68, 72, 404
ՀԱԳԱՐԱՑԻՔ 236, 401
ՀԱԳԱՐՈՒ ԱԶԳ 227
ՀԱԳԱՐՈՒ ՈՐԴԻՔ 229, 231, 255
ՀԱԴԱՀԵՐԱՅ ԼԵՌՆԱԿՈՂՄ 432
ՀԱԼՊ (ՔԱՂԱՔ) 757, 765, 812, 821
ՀԱԿԱՐ (ԱՒԱՆ) 404
ՀԱԿՈՒ (ԳԻՒՂ) 74, 92, 93
ՀԱՂԲԱՏ 433, 755
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ԾՈՎ 460
ՀԱՄՏՈՒՆ (ԱԶԳ) 765
ՀԱՅ 581, 815, 816
ՀԱՅԱՍՏԱՆ 65, 73, 136, 341-343, 622
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 64, 66, 72, 549, 676, 695
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻ 686, 740
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵՐԿԻՐ 165
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՔ 40, 42, 44, 156, 168, 344, 388, 394, 401, 462, 501, 529, 540, 548, 598, 604, 639, 672, 673, 675, 676, 686, 694, 702, 740, 749, 750, 758, 808, 811
ՀԱՅԿԱԶԱՆՔ, ՀԱՅԿԱԶԵԱՆՔ, ՀԱՅԿԱԶԻՆՔ, ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՅՔ 417, 466, 670, 739, 740
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ 620
ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՅ ԱԶՆ 827
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆՑ ԱԶԳ 226
ՀԱՅԿԱՇԷՆ 461
ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 760, 761, 766, 767, 769, 813, 826
ՀԱՅՈՑ ԵՐԿԻՐ 37, 43, 161, 727, 745, 747
ՀԱՅՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 735
ՀԱՅՈՑ ՋՈՐ 462
ՀԱՅՈՑ ՄԻՋԱԳԵՏՔ 441
ՀԱՅՔ 373, 376, 377, 387, 390, 392-394, 396, 398, 401-403, 406-416, 421-426, 430-433, 435, 436, 442, 453, 457, 462-464, 466-469, 471, 473, 475, 476, 478, 479, 482-486, 488, 489, 491, 498-502, 507, 509-513, 515, 519-521, 530, 532, 533, 547, 548, 550-552, 554, 556, 558, 559, 561, 563-568, 571, 573, 574, 576, 577, 583, 584, 586, 587, 593, 596-598,

601, 602, 622, 639, 640, 657, 658, 661, 663, 664, 666-674, 676-681, 683-692, 694-698, 700-707, 709, 710, 713-715, 719-721, 725, 726, 728, 729, 731-734, 736, 739, 740, 742, 743, 745, 747-749, 754-756, 758, 760-762, 767-770, 772, 801, 805-807, 810, 811, 813, 816-822, 824, 827, 828

ՀԱՆԴ ԲԵՐԴ 419

ՀԱՆՋԻԹ 812, 823

ՀԱԾՈՒ (ԲՆԱԿԱՎԱՅՐ) 129

ՀԱԾՏԵԱՆՔ, ՀԱԾՏԷՆՔ 661, 664, 692, 756, 813, 823

ՀԱՐԱՋԴԱՆ (ԳԵՏ) 462

ՀԱՐՔ (ԳԱՒԱՌ) 461, 462, 503, 688, 689, 704, 764, 824

ՀԱՑԵԱՑ ԴՐԱԽՏ 680

ՀԱՑԵԿԱՑ (ԳԻՒՂ) 683

ՀԱՑԻՒ (ԳԻՒՂ) 418

ՀԱՒԱԽԱՂԱՑԻ ԲԵՐԴ 419

ՀԱՒՃԻՋ (ԼԵԱՌՆ) 823

ՀԱՒՈՒՆԻՔ 659

ՀԵՐ (ԳԱՒԱՌ) 502, 714

ՀԵՐ (ՔԱՂԱՔ) 768, 818

ՀԵՐԵԱՆ (ԳԻՒՂ) 688

ՀԵՐՔԱՆ ԲԵՐԴ 434

ՀԵՓԹԱՂԱԿԱՆ ԱԶԳ 78, 79

ՀԵՓԹԱՂԵԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐ 491

ՀԵՓԹԱՂՔ 136

ՀԻԵԴԱԿ 713

ՀԻՒՆԷ ՎԱՆՔ 809

ՀՆԱՐԱԿԵՐՏ (ԱՄՐՈՑ) 38

ՀՆԴԿԱՑ ԱԾԽԱՐՀ 255, 487, 671

ՀՆԴԿԱՑ ԾՈՎ 460

ՀՆՋՈՒՑ ՎԱՆՔ 752, 759

ՀՈՄԵԱՆՔ (ՏԵՂԻ) 598

ՀՈՄԷՆՔ 40

ՀՈՆԱՍՏԱՆԵԱՑՔ 330

ՀՈՆԱՍՏԱՆՔ 305

ՀՈՆԱՑ ԱԾԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 161, 301, 302, 316, 332

ՀՈՆԱՑ ԴՐՈՒՆՔ 239

ՀՈՆԱՑ ՊԱՀԱԿ 161

ՀՈՆՔ 47, 62, 73, 92, 153, 156, 161, 247, 248, 293-296, 301, 304, 3018, 321, 323, 325-328, 330, 331, 334, 366, 421, 722

ՀՈԾ 366, 372

ՀՈՌՈՄՈՍԻ ՎԱՆՔ 751, 756, 761

ՀՈՌՈՄՈՑ ԱԾԽԱՐՀ 511

ՀՈՌՈՄՈՑ՝ ՀՌՈՄՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 547, 717

ՀՈՌՈՄՍՏԱՅՆ 393

ՀՈՌՈՄՔ 33, 35, 224, 236, 250, 251, 335, 336, 338, 339, 351, 386, 387, 392, 393, 396, 397, 405, 406, 408, 478, 514, 515, 518, 547, 552, 562, 563, 573, 577, 582, 583, 588, 602, 695, 723, 728, 730-732, 737, 741, 757

ՀՈՌՈՑԻՄ (ԳԻՒՂ) 686

ՀՈՎՐ (ԼԵԱՌՆ) 355

ՀՈՒՆԱՐԱԿԵՐՏ 659

ՀՈՒՊԻՐԻՍՏԻՄ 35

ՀՌԵՆԻԿՈՐՈՐՈՎ, ՀՌԷՆԻԿՈՐՈՒՐ 459

ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՔ (ՍՈՒՐԲՔ) 66, 67, 492, 498, 500, 507, 674

ՀՌՈՄ, ՀՌՈՎՄ 50, 175, 180, 341, 397, 398, 400, 477, 478, 482, 483, 485, 487, 490, 494, 499, 500, 504, 506-509, 662, 664, 674, 715, 729, 733, 780

ՀՌՈՄԱՅԵՑԻՔ, ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՔ, ՀՌՈՎՄՔ 42, 176, 178-180, 186, 191, 192, 222, 327, 336, 340, 348, 386, 392, 400, 405, 460, 471-473, 475, 477-480, 482-487, 489, 491, 494, 498, 501, 510, 515, 552, 648, 650, 662-664, 668, 671, 672, 694, 797

ՀՌՈՄԱՅԵՑԻՈՑ՝ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 233, 255, 256

ՀՈՌՈՄՈՑ ԱԾԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 510, 560, 801

ՀՌՈՄՔ 513, 540

ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՈՑ ԱԾԽԱՐՀ 152, 498

ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՈՑ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ 63

ՀՐԷԱՑ 505

ՀՐԷԱՑՔ 36, 37, 339, 467, 469, 470, 472, 474-478, 505, 534, 543, 645, 647, 649, 656, 658, 660, 662, 663, 665, 686, 713, 715, 717, 791, 794
ՀՐԷԱՍՏԱՆ 467, 471, 472, 646, 662, 663, 716
ՀՐԷՈՒԹԻՒՆ 472

Ձ

ՁԱԳԱՑ ԳԻՒՂ 709
ՁԻԹԱՍՏԱՆԵԱՑ՝ ՁԻԹԵՆԵԱՑ ԼԵԱՌՆ 277, 355, 356, 799
ՁԻՒՆԱԿԱՆՔ 659
ՁԿՆԱՎԱՃԱՌ (ՏԵՂԻ) 745
ՁՈՐ 659, 664, 717
ՁՈՐԱՓՈՐ 702
ՁՈՐՈՑԳԵՏ (ԳԱՒԱՌ) 419

Ղ

ՂԱԶԱՐԱՊԱՏ 430
ՂԵԹԵԹԻՒՐԱ (ԿՂԶԻ) 460
ՂԵԿՔ 63
ՂԵՄՆՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ՂԵՍԲՈՍ (ՂՈՍԲՈՍ (ԿՂԶԻ) 35, 460
ՂԵՒՏԱՑ ԱԶԳ 381
ՂԵՒՈԴԻՍԵՑԻՔ 492
ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՔ 687
ՂԷՈՎՐՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ՂԻՈՆ (ԻԼԻՈՆ՝ ՏՐՈՅԱ ՔԱՂԱՔԸ) 398-400
ՂԻՈՆԱՑԻՔ 399
ՂԻՈՒՐԻԱ 35
ՂԻՒԳԱԲԱՆԴՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
ՂԻՔՆԻՏԻՍ 35
ՂՈԿՐԻՍ 35
ՂՈՆՊՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460

Ճ

ՃԱԿԱՏՔ 760
ՃԱՊԱՂԱՋՈՒՐ 814
ՃԱՐԱԲԵՐԴ 434
ՃԵՆԱՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 487, 492, 721
ՃԵՆԱՑ ՍԱՀՄԱՆՔ 485
ՃԵՆՔ 721, 722
ՃԻՂԲՔ 486,
ՃՂԲԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 92, 303
ՃՆԾՄԻԱՅՆ ՏՈՒՆ 273
ՃՈՐԱՑ 501, 598
ՃՈՐԱՑ ԴՈՒՌՆ՝ ԿԱՊԱՆ 670
ՃՈՒԱԾ (ԳԱՒԱՌ) 762

Մ

ՄԱԴԻԱՄ 201
ՄԱԴԻԱՆԱՑԻՔ 378
ՄԱԶԱԶ (ԳԱՒԱՌ) 706
ՄԱԶՔՈՒԹՔ 711, տե՛ս ՄԱՍՔՈՒԹՔ
ՄԱԺԱՔ 658, 662, 663
ՄԱԽԱԶ(ՈՒՆԻ) 470
ՄԱԿԱԲԱՅԵՑԻՔ 470, 640, 647
ՄԱԿԵԴՈՆ 399
ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻ 763
ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՔ, ՄԱԿԵԴՈՎՆԱՑԻՔ 398, 468, 469, 485, 646, 654-657, 722, 733, 736, 769
ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ 34, 769, 801, 812
ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ 470
ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ՏՈՀՄ 254, 680
ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆՔ 155, 503, 686, 691, 698
ՄԱՄԻԿՈՆԷԻՑ ԱԶԳ 705
ՄԱՄԳՈՆԵԱՆ ՏՈՒՆ 675
ՄԱՄԾԵՂՈՒՆ ՏՈՒՆ 273
ՄԱՄՈՍՏԷՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ՄԱՄՐՈՒԱՆ 825
ՄԱՅՐՈՑ ՎԱՆՔ 694
ՄԱՆԱԶԿԵՐՏ (ԳԻՒՂ, ՔԱՂԱՔ) 683, 704, 738, 757, 763, 815, 818, 824
ՄԱՆԱՒԱԶԵԱՆ ՆԱՀԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ 462
ՄԱՆԳԼԵԱՑ՝ ՄԱՆԳՂԱՒԵԱՑ՝ ՄԱՆԳՂԵԱՑ ԽԱՉ 339, 602, 608

ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՔ 671
ՄԱՆԵԱՑ ԱՅՐՔ (ԼԵԱՌՆ) 747
ՄԱՆԻՆԵՑԻՔ 491
ՄԱՆԿՂԻՔ 590
ՄԱՍԵԱՑՈՏՆ (ԳԱՒԱՌ) 701
ՄԱՍԻՍ (ԼԵԱՌՆ) 457, 462, 481
ՄԱՍԻՔ (ԼԵԱՌՆ) 460
ՄԱՍՔԹԱՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԿՈՂՄՆ 71, 73, 92, 506
ՄԱՍՔՈՒԹՔ 40, 46, 71, 102, 164, 598
ՄԱՏՈՒՍԻԱ 35
ՄԱՐ 460
ՄԱՐԱԾ 754
ՄԱՐԱՍՊԱՆ, ՄԱՐԱՍՊԱՆԴ 198
ՄԱՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 178, 239, 433
ՄԱՐԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 466
ՄԱՐԱՑ ՄԱՐԳ (ՏԵՂԻ) 668
ՄԱՐԳԱՑ ԳԻՒՂ 681
ՄԱՐԴԱՂ 503
ՄԱՐԴԱՂԻ 764
ՄԱՐԴՊԵՏԱԿԱՆ 547, 549
ՄԱՐՄԱՇԷՆ 818
ՄԱՐՏԻՐՈՍԱՑ ՊՈԼԻՍ 764, տե՛ս ՆՓՐԿԵՐՏ
ՄԱՐՔ 33-36, 177, 178, 363, 466-468, 479, 639, 652, 654, 659, 713, 716, 818
ՄԱՔԱ (ՔԱՂԱՔ) 361, 362
ՄԱՔԵՆԱՑԻՔ 341, 388, 404, 424
ՄԵԱՆՏՐԱՍ (ԳԵՏ) 460
ՄԵԴԱՑԻ 466
ՄԵԴԱՑԻՔ 463, 468
ՄԵԴԻՆ (ՔԱՂԱՔ) 361
ՄԵԼԵՍԻՏ 495
ՄԵԼՏԵՆԻ 754, 762, 776, 802, 822
ՄԵԾԱՄԱՒՐ 489, 668
ՄԵԾԱՑԻՔ 492
ՄԵԾԻՐԱՆՔ (ԳԱՒԱՌ) 164, 262, 264, 267, 346, 365, 402, 410, 422
ՄԵԾԿԵՐՏ 734
ՄԵԾ ԿՈՂՄԱՆՔ (ԳԱՒԱՌ) 168, 262, 264, 298, 299, 302, 330, 331, 335, 366, 412
ՄԵԾ ԿՈՒԵԱՆՔ, ՄԵԾԿՈՒԵԱՆՔ (ԳԱՒԱՌ) 140, 141, 273, 279, 297, 372, 424-426
ՄԵԾ ՀԱՅՔ 27, 44, 122, 619, 622
ՄԵԾՐԱՑ ԼԵԱՌՆ 825
ՄԵՀԵՆԿԵՐՏ (ԳԻՒՂ) 533
ՄԵՀԵՆՈՒՆԻՔ, ՄԵՀՆՈՒՆԻՔ 503, 547, 549, 553
ՄԵՂԻՏԷ (ԿՂԶԻ) 459
ՄԵՆԻԴԱ, ՄԵՆԻԴՈՍ (ԿՂԶԻ) 459, 460
ՄԵՆՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՄԵՈՎՏԻՍ 34
ՄԵՌԵԱԼ ՋՈՒՐ 228
ՄԵՍՏՐԱՑ ԾՆՈՒՆԴ 592
ՄԷՋԵՐԿՐԵԱՑՔ, ՄԻՋԵՐԿՐԵԱՑՔ 662, 664, 723
ՄԷՍԽՈՒՆԻՔ 820
ՄԹԻՆ (ԼԵԱՌՆ) 659
ՄԻՀՐԱԿԱՆ ՄԵՀԵԱՆ 501
ՄԻՀՐԱԿԱՆ՝ ՄԻՀՐԵԱՆ ՏՈՀՄ 45, 224, 377, 403, 417
ՄԻՀՐԱՒԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 225
ՄԻՋԱԳԵՏՔ 42, 422, 472, 473, 479, 662, 664, 666, 668, 716
ՄԻՋՆԱՐՑԱԽ (ԳԱՒԱՌ) 298
ՄԻՒՍԱՒՈՐԻՔ 503
ՄԻՒՍԻԴՈՆ 723, տե՛ս ՄԷՋԵՐԿՐԵԱՑՔ
ՄԻՒՏԻՒՂՈՆԷ (ԿՂԶԻ) 460
ՄԽԱՆՑ ՏՈՀՄ 165
ՄԽԱՆՔ (ԳԱՒԱՌ) 404
ՄԾԲԻՆ 470, 471, 478, 658, 661, 665, 667, 678
ՄԾԽԷԹ, ՄՑԽԷԹ, ՄԾՀԷԹ (ՔԱՂԱՔ) 339, 511, 560, 571, 576, 577, 581
ՄԾՆԱԲԵՐԴ (ԱՄՐՈՑ) 433
ՄՈՁ (ԳԱՒԱՌ) 397, 398
ՄՈԿՔ 168, 502, 503
ՄՈՄՀԱՐԵԱՑՔ 166
ՄՈՎԱԲՈՒ ԱԶԳ 290
ՄՈՎՂԻՍ 35
ՄՈՎՍԻՍԻ ՎԱՆՔ 752

ՄՈՒՇ (ՔԱՂԱՔ) 763
ՄՈՒՐԱՑԱՆ, ՄՈՒՐԱՑԻՈՑՆ ՏԷՐ 659
ՄՈՒՐՑ (ԳԵՏ) 670
ՄՍԻՍ 757
ՄՐՈՒՈՑ ՎԱՆՔ 356
ՄՑԽԻԹԱՑ 584, 590, տե՛ս ՄԾԽԷԹ
ՄՑԽԻԹԱՑԻ ԽԱՉ 602, 607

Յ

ՅԱԲԵԹԱԿԱՆ ԱԶԳ 37
ՅԱԲԵԹԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴՔ 37
ՅԱԿՈԲԻԿ 704
ՅԱՐ 795
ՅԱՐԿՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ 354, 355
ՅՂԵՐԿՔ (ԳԻՒՂ) 350
ՅՈՀԱՆՆՈՒ, ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՎԱՆՔ 166, 520, 522
ՅՈՅՆՔ 33-35, 162, 175, 176, 180, 193, 224, 232, 236, 239, 245, 254, 289, 315, 335, 338-341, 343, 344, 368, 385, 387, 398, 420, 434, 460, 463, 470-472, 480, 482-484, 489, 490, 492, 493, 501, 504, 506, 509, 548, 551, 552, 595-597, 602, 622, 640, 662, 667, 671, 673, 684, 686, 690-693, 699, 704, 710, 715-718, 720, 721, 723, 726, 729-731, 736, 737, 740, 741, 743, 748, 754, 757-759, 761-763, 801-805, 811, 815, 816, 821-823, 825, 826, 828
ՅՈՎԱՆԻԱ 36
ՅՈՎՍԵՓԱՑ ՎԱՆՔ 372, 377
ՅՈՐԴԱՆԱՆ (ԳԵՏ) 355, 356, 460, 472, 484, 644, 651, 715, 773, 795
ՅՈՒԴԱ 508, 643, 650
ՅՈՒՆԱԿԱՆԱՑ՝ ՅՈՒՆԱՑ ԿՈՂՄՆ 343, 551, 555
ՅՈՒՆԱՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 59, 65, 494, 671, 691, 723, 727, 736, 747, 748, 760, 762-765, 812, 813, 824
ՅՈՒՆԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 716
ՅՈՒՆԱՑ ԾՈՎ 757

Ն

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ, ՆԱԽՃԱՒԱՆ (ՔԱՂԱՔ, ԳԱՒԱՌ) 393, 407, 435, 713, 716, 720
ՆԱՀՐՆԵԱՐ ՏԵՂԻՔ 752
ՆԱՆԷԱԿԱՆ ՄԵՀԵԱՆ 501
ՆԱՐԵԿ (ՎԱՆՔ) 751, 753, տե՛ս ՆԱՐԵԿԱՎԱՆՔ
ՆԱՐԵԿԱՎԱՆՔ 442, 446
ՆԵՂՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆ 593
ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆՔ 698, 699
ՆԵՐՍՄԵՀՐ, ՆԵՐՍՄԻՀՐ (ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ) 41, 372, 377, 383
ՆԵՓԹԱՂԻՄԱՑԻՔ 459
ՆԻԳ (ԳԱՒԱՌ) 693, 706, 745, 759
ՆԻԿԻԱ 169, 494, 505, 514, 519, 537, 538, 546, 554, 570, 590, 604, 698-700, 730, 733, 771
ՆԻԿԻԱԿԱՆ ՀԱՐՔ 390
ՆԻԿՈՄԻԴԷ, ՆԻԿՈՄԵԴԻԱ (ՔԱՂԱՔ) 71, 92, 96, 498
ՆԻԿՈՊՈԼԻՍ (ՔԱՂԱՔԱԳԻՒՂ) 483, 511
ՆԻՆՈՒԷ 457, 459, 463, 466, 652, 653, 714
ՆՈՇԻՐԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆ 506
ՆՈՐ ՍԻՈՆ 451
ՆՈՐ ՔԱՂԱՔ 67, 670, տե՛ս ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ
ՆՊԱՏ (ԼԵԱՌՆ) 503
ՆՓՐԿԵՐՏ 738, 763-765, 802, 815, 816, 823

Շ

ՇԱԺԱՐ (ՔԱՂԱՔ) 821
ՇԱԿԱՇԷՆ (ԳԱՒԱՌ) 234, 386

ՇԱՀԱՊԻՎԱՆ 687
ՇԱՂԱՏ (ԳԻՒՂ) 151, 152, 155, 156, 403
ՇԱՄԱՐՏԱՑԻՔ 472
ՇԱՄԻՐԱՄԱՋՈՐ 431
ՇԱՄԻՐԱՄԱՑ ՔԱՂԱՔ 663
ՇԱՄՇԱՏ 663
ՇԱՄՇՈՒԼՏԷ 809, 825
ՇԱՄՔՈՐ 388, 825
ՇԱՄՔՈՐԵՑԻ 357
ՇԱՏԻԿ (ԲԵՐԴ) 760
ՇԱՒԱՐՇԱՆ 43, 475, 477, տե՛ս ԱՐՏԱԶ
ՇԱՔԻ 167, 273, 423-425
ՇԻԿԱՔԱՐ 403
ՇԻՐԱԿ (ԳԱՒԱՌ) 394, 462, 688, 714, 736, 742, 744, 751, 752, 758, 760
ՇԻՐԱԿԱՑ ԱՒԱՆ 826
ՇԻՐԻՄ ՎԱՆՔ 736, 766, 767
ՇՈՒՓՀԱՂԻՇ 123

Ո

ՈՂԱԿԱՆ (ԱՄՐՈՑ) 675
ՈՂՈԴԻՄԱՑԻՔ 459
ՈՍԻՐԱՆ (ԳԻՒՂ) 708
ՈՍԿԵԱՆՔ 480
ՈՍԿԻ ԴՈՒՌՆ 733
ՈՍՏԱՆ ՀԱՅՈՑ 547, տե՛ս ԴՈՒԻՆ
ՈՍՏՆ 503
ՈՎԱՑՔ (ԳԻՒՂ) 707
ՈՎԿԻԱՆՈՍ 460, 463, 471, 473, 652
ՈՐԲԵԼԵԱՆՔ 436
ՈՐԴՈՒՆԻ 660
ՈՐԴՐՈՒ 712
ՈՐԵԴ, ՈՐԻԴ (ՔԱՂԱՔ) 459, 652
ՈՐՄԶԴԵԱՆ ՊԱՐՍԻՑ ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐՔԱՅ 174
ՈՐՊԻՍ (ԳԵՏ) 460
ՈՒԹՄՍՈՑ ԳԻՒՂ 687, 688, 702, 706
ՈՒԽԹԵԱՑ ՔԱՂԱՔ 761, 824
ՈՒԽԹԻՔ (ՔԱՂԱՔ) 761, 824
ՈՒՂՈՒՄՊ ԱԶԳՔ 315
ՈՒՌԵԿԱՆ (ԳԻՒՂ) 41
ՈՒՌՈՒՔ 404
ՈՒՌՀԱՑ, ՈՒՐՀԱՑ 441, 473, 474, 571, 665, 667, 712
ՈՒՏԷԱՑԻՔ, ՈՒՏԻԱՑԻՔ 38, 502, 659
ՈՒՏԻ, ՈՒՏԻ՝ ՈՒՏԻԱԿԱՆ ԳԱՒԱՌ 40, 42, 129, 136, 142, 145, 179, 184, 211, 225, 233, 273, 275, 284, 296, 378, 488, 598
ՈՒՏԻԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԳԱՒԱՌ 136, 140, 297, 501
ՈՒՏԻՔ 27
ՈՒՐԲԵԼԻ (ՔԱՂԱՔ) 734
ՈՒՐԴԱՑ ՎԱՆՔ 553
ՈՒՓՐԵԹ (ԲԵՐԴ) 601
ՈՔՂՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 487

Չ

ՉԱՐԱԲԵՐԴ (ԱՄՐՈՑ) 209
ՉԱՐԷՔ 435
ՉՂԱԽ (ՏԵՂԻ) 140, 269
ՉՂԱԽԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴ 141
ՉՈԼ 430
ՉՈՂ (ՄԱՍՔՈՒԹՆԵՐԻ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ) 40
ՉՈՂԱՑ ՊԱՀԱԿ 46
ՉՈՐ 158, 163, 182, 213, 393, 422, տե՛ս ՉՈՂ
ՉՈՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 421
ՉՈՐԱՑ ԴՈՒՌՆ՝ ԴՐՈՒՆՔ 189, 190, 243, 393
ՉՈՐԱՑ ԿՈՂՄԱՆՔ 158
ՉՈՐՄԱՅՐԻ 764
ՉՈՐՐՈԴ ՀԱՅՔ 676, 734, 737, 813, 823

Պ

ՊԱՋԿԱՆՔ (ԳԱՒԱՌ) 404
ՊԱԼՈՒՆԻՔ 503
ՊԱՀԼԱՒԻԿՔ 149, 656, 657
ՊԱՀԼԱՒՔ 665
ՊԱՀՂԱՒԿԱՑ ԱԶԳ՝ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 486

ՊԱՀՈՒԱՂԻ (ՊԱՀԼԱՒԻ) 508
ՊԱՂԵՍՏԻՆ 175
ՊԱՂԵՍՏԻՆԱՑԻՔ 178, 473, 475, 483, 490, 662, 666
ՊԱՂԵՍՏԻՆԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ 220
ՊԱՂԻՆ ԲԵՐԴ 753
ՊԱՂՆԱՏՈՒՆ 813
ՊԱՄՓՂԱԳՈՎՆԻԱ 460
ՊԱՆԴԱՎԱՆՔ 356
ՊԱՆԴՈՒՐԱՑԻՔ 787
ՊԱՆՏԱԼԷՒՈՎՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻ 430
ՊԱՌՆԱՍՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
ՊԱՏՄՈՍ ԿՂԶԻ 479, 730
ՊԱՏՐԹԵՆԻՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
ՊԱՏՐԻԱՑԻՔ 666
ՊԱՐՁԿԱՆՔ (ԳԱՒԱՌ) 113
ՊԱՐԹԵՆԻՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՊԱՐԹԵՒ 647
ՊԱՐԹԵՒԱՑ ԱԶԳ 468
ՊԱՐԹԵՒԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 36
ՊԱՐԹԵՒՔ 36, 149, 468, 469, 485, 486, 655-657
ՊԱՐԳԱՄԻԴՈՍ (ԳԵՏ) 35
ՊԱՐՈՍՆԻՄԱՑԻՔ 459
ՊԱՐՍԻԿՔ 161, 343, 437, 459, 463, 513, 548, 588, 595, 596, 815, 820
ՊԱՐՍԻՑ ԱՇԽԱՐՀ 153, 239, 433, 471, 486, 493, 669, 675, 712, 727
ՊԱՐՍԻՑ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ 195, 196, 203, 350, 466, 468, 646, 672, 716, 717
ՊԱՐՍԻՑ ԿՈՂՄՆ՝ ԿՈՂՄԱՆՔ 205, 582, 583, 683
ՊԱՐՍԻՑ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ 249
ՊԱՐՍԿԱԿԱՆԱՑ ԿՈՂՄՆ 555
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ 655
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԱՔ 232
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԵԱՅՔ 820, 821
ՊԱՐՍՔ 36, 40, 44, 45, 47, 62, 63, 73, 78, 79, 83, 149, 150, 152, 156, 158, 162, 175-180, 182, 185, 187, 189, 190, 192, 194, 200, 219, 220, 227-229, 231-236, 239, 240, 247, 249, 358, 378, 385, 403, 405, 416, 417, 419, 433-436, 459, 463, 465, 468, 469, 471, 478-480, 483-485, 487-491, 493, 501, 508-510, 547, 548, 551, 552, 598, 639, 645, 647, 648, 652, 654-656, 661, 663, 665, 667-671, 673, 674, 677, 678, 681, 683, 685-688, 691, 692, 694, 697, 699, 710, 711, 713-716, 721, 722, 730, 732, 738, 742-744, 768, 794, 818-820
ՊԱՐՏԱՒ (ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ ԱՂՈՒԱՆՔԻ) 39, 76, 129, 163, 179, 182, 183, 211, 225, 284, 295, 334, 356, 367-369, 372, 376, 377, 394, 395, 401, 402, 407, 411-414, 416, 422-424, 430, 435, 597, 704, 709, 743
ՊԵՂԵՆԻՍ 35
ՊԵՆԴԱՊԱՒԼԻՍ 726
ՊԵՆԻՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
ՊԵՆՆԱԴԱՑ (ՔԱՂԱՔ) 795
ՊԵՏՐՈՍԻ ՎԱՆՔ 168
ՊԵՐԻՆԹՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ՊԵՐԳԵԱՑ ՔԱՂԱՔ 663
ՊԵՐՈԶ՝ ՊԵՐՈԺ ԿԱՒԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 233, 235, 244, 246, 274, 303
ՊԵՐՈԶԱՊԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 76, 232, 435, տե՛ս ՊԱՐՏԱՒ
ՊԻՍԻԴԱՑ 712
ՊԻՒՐԱՄՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՊՈՂՈՊԱՆԻՍ 398
ՊՈՆԴՈՍ, տե՛ս ՊՈՆՏՈՍ (ԾՈՎ)
ՊՈՆՏԱՑԻՔ 470, 490, 661
ՊՈՆՏՈՍ (ԾՈՎ) 471, 486, 532, 660, 671, 723
ՊՈՆՏՈՍ 460, 463, 658, 662, 728
ՊՏԵՆԷՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՊՏՂՈՄԵԱՆՔ 639, 647
ՊՏՂՈՄԷՈՍԵԱՆՆԵՐ 621
ՊՐԳԵՆԷ (ԿՂԶԻ) 460

Ջ

ՋԱՀԱՆ 762
ՋԱՒԱԽԱՑ ԳԱՒԱՌ 510

ՋԱԻԱԽՔ 532, 659, 707, 806
ՋՐՎԾՏԻԿ (ՎԱՆՔ) 41

Ռ

ՌԱԲՈՎԹ 716
ՌԵՆՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՌԾՏՈՒՆԵԱՑ ԳԱՒԱՌ 510, 551, 692, 751
ՌԾՏՈՒՆԻ 660
ՌԾՏՈՒՆԻՔ, ՌՈՒԾՏՈՒՆԻՔ 168, 502, 503, 547, 549, 663, 676, 691, 695, 696
ՌՈԳԱՑԻՔ 459
ՌՈԳԻՍՔԻՍ (ԿՂԶԻ) 460
ՌՈԴՈՍ (ԿՂԶԻ) 35, 460
ՌՈՍՄՈՍՈՌՔԵԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐ 140, 145
ՌՈՍՏԱԿ 264, 372
ՌՈՒԶԱՑ ԱԶԳ 823
ՌՈՒԶԻԿ 416
ՌՈՒՍՔ 416, 757, 758, 823
ՌՈՒՈՎԹ (ՔԱՂԱՔ) 459
ՌՈՒՏԱԿ (ԳԻՒՂ) 86
ՌՈՓԵԱՑ, ՌՈՓՍԵԱՆ 483

Ս

ՍԱԲՈԲԷ (ԳԻՒՂ) 484
ՍԱԳԱՍՏԱՆ 692, 694
ՍԱԿՈՒՐԷԹ (ԲԵՐԴ) 806
ՍԱՀԱՌ, ՍՈՒՀԱՌ (ՔԱՂԱՔ) 40, 107
ՍԱՀՄԱՆԱԽԱՂ 424
ՍԱՂԲԻՄԱՑԻՔ 459
ՍԱՄԱՐԱՑ (ՔԱՂԱՔ) 707-709
ՍԱՄԱՐԱՑԻՔ 663
ՍԱՄԱՐԻԱ 465
ՍԱՄՈԹՐԱԿԷ (ԿՂԶԻ) 460
ՍԱՄՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ՍԱՄՈՍՏԱՑԻՔ 605
ՍԱՄՈՍԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 755
ՍԱՆԱՀԻՆ 433, 624, 755
ՍԱՆԿՏ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ 444, 625, 629, 632
ՍԱՌԱԿԻՆՈՍ (ՔԱՂԱՔ) 726
ՍԱՌԴՈՆԻԱ (ԿՂԶԻ) 459
ՍԱՍԱՆԱԿԱՆ 214, 221
ՍԱՍԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳ 358
ՍԱՍԱՆԱԿԱՆԱՑ ՏՈՒՆ 199
ՍԱՍԱՆԱԿԱՆՔ 673
ՍԱՍԱՆԵԱՆ ԱԶԳ՝ ՏՈՀՄ 417, 715
ՍԱՍԱՆԵԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ 443
ՍԱՍԱՆԵԱՆՔ 673
ՍԱՏԱԼԱՑ 712
ՍԱՐԱԿԻՆՈՍՔ 798
ՍԱՐԴՈՎՆԻԱ (ԿՂԶԻ) 459
ՍԱՐԵԱԹՈՍ (ԿՂԶԻ) 460
ՍԱՐՄԱՏԱՑԻՔ 749, 758
ՍԱՐՄԱՏԱՑԻՈՑ ԱԾԽԱՐՀ 749, 805
ՍԱՐՄԱՏԻԱ 34
ՍԱՐՄԱՏՔ 33, 481
ՍԱՒՐՈՄԱՏԷՍ 34
ՍԱՒՐՈՄԱՏՔ 33
ՍԱՒՓԵՐ (ԼԵԱՌՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ) 457
ՍԵԱՒՈՐԴԵԱՑ ԱԾԽԱՐՀ 755
ՍԵԲԱՍՏԻԱ (ՔԱՂԱՔ) 441, 442, 495, 496, 503, 622, 633, 710, 736, 769, 770, 800, 801, 822
ՍԵԹԵԱՆ ԱԶԳ 310
ՍԵՆԷԱՐ՝ ՍԷՆԱՑԱՐ ԵՐԿԻՐ 459, 652, 814
ՍԵՆԻՄԱՑԻՔ 459
ՍԵՒԱՆ 393, 756
ՍԵՒԱՆԱՑ ԿՂԶԻ 741
ՍԵՒԱՆԱՑ ՎԱՆՔ 810, 811
ՍԵՒԵՐԻՏՔ 698
ՍԵՒՈՒԿ ԲԵՐԴԱԿ 764
ՍԻԱՒՆ, ՍԻՈՆ, ՍԻՈՎՆ 240, 354, 355, 371, 392, 519, 565, 572, 573
ՍԻԴԷ (ՔԱՂԱՔ) 656
ՍԻԴՈՆԱՑԻՔ 34
ՍԻԿԵՂԻԱ (ԿՂԶԻ) 460
ՍԻԿԻԼԱՑԻՔ 33
ՍԻԿԻԼԻԱ (ԿՂԶԻ) 35, 460
ՍԻՄ 660, տե՛ս ՏԱՒՐՈՍ (ԼԵԱՌՆ)

ՍԻՄՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՍԻՆ ԱՆԱՊԱՏ 694
ՍԻՆԴ 694
ՍԻՍԱՆ (ԳԱՒԱՌ) 408
ՍԻՍԱԿԱՆ (ԳԱՒԱՌ) 404, 659, 660
ՍԻՍԱԿԱՆ ՏՈՀՄ 37
ՍԻՍԱԿԱՆԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 234
ՍԻՍԱՒԱՆԱՑ ԳԱՒԱՌ 282
ՍԻՒՆԵԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 180, 409
ՍԻՒՆԵԱՑ ՆԱՀԱՆԳ 623
ՍԻՒՆԵՍՏԱՆԵԱՑՑ ԱՇԽԱՐՀ 247
ՍԻՒՆԵՑԻ 347
ՍԻՒՆԻՔ 571
ՍԻՒՆԻՔ 150-152, 154, 162, 163, 228, 234, 340, 343, 345, 346, 350, 396-398, 403, 415, 419, 423, 462, 470, 502, 503, 547, 549, 551, 552, 596, 597, 623, 681, 690, 708, 756, 806, 808
ՍԻՒՆՋԵՂՆՈՑ ԳԻՒՂ 690
ՍԼԿՈՒՆԻՔ 675
ՍԿԱՄԱՆՏՐՈՍ 460
ՍԿԻՒԹ 730
ՍԿԻՒԹԻԱ 34
ՍԿՈՒՏՐԻ (ԳԻՒՂ) 510
ՍՆԴԱՐԻՍ (ԳԵՏ) 460
ՍՈԴՔ, ՍՈԹՔ (ԳԱՒԱՌ) 337, 419
ՍՈՀԱՌՆ ՔԱՂԱՔ 598
ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆ՝ ՍՈՂՈՄՈՆԻ ՏԱՃԱՐ 244, 338
ՍՈՒԼՆԴԱՑ 810
ՍՈՒԿԱՒ, ՍՈՒԿԱՒԷԹ (ԼԵԱՌՆ) 480, 819
ՍՈՒՐ 715
ՍՈՒՐԲ ԱՌԱՔԵԱԼՔ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 508
ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ (ՎԱՆՔ, ԵԿԵՂԵՑԻ) 356, 357
ՍՈՒՐԲ ԳԱՄԱՂԻԷԼ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 817
ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ (ՎԱՆՔ) 357, 751
ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 392, 395, 409, 827
ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐԻ (ԳԻՒՂ) 706
ՍՈՒՐԲ ՁԱԻՐԱՎԱՐՔ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 734
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾԻՆ 623
ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ 383, 560, 561, 577, 580, 581, 590, 817
ՍՈՒՐԲ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ 560, 580
ՍՈՒՐԲ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ՎԱՆՔ 553
ՍՈՒՐԲ ՀՌԻՓՍԻՄԷ (ՎԱՆՔ) 553
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԿՐՏՉԻ ԱՄԼՈՐԴՈՒ ՎԱՆՔ 623
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՎԱՆՔ 553, 584
ՍՈՒՐԲ ԾՈՂԱԿԱԹ 761
ՍՈՒՐԲ ՍՈՓԻԱ 690, 691, 723, 724, 732, 804
ՍՈՒՐԲ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ (ԳԱՆՔ) 357
ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 763
ՍՈՒՐԵՆԱՑ ԱՆԱՊԱՏ 689
ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ՝ ՍՈՒՐԵՆԻ ՊԱՀԼԱՒ 666, 671
ՍՊԱՆԴՈՒՆԻՔ 659
ՍՊԱՆԻԱ ՄԵԾ 35, 460
ՍՊԱՆԻԱՑԻՔ 35, 476
ՍՊԱՆԻՈՅ ԳԱԼԻԱ 35
ՍՊԱՐԻՈՎՆ 34
ՍՊԵՐ ԳԱՒԱՌ 734
ՍՏԱԾԱՆԻ (ԳԵՏ) 460
ՍՏԱՀՐ (ԳԱՒԱՌ) 378
ՍՏԻՒՄՈՆ 460
ՍՐՄԱՆ 694

Վ

ՎԱՂԱՐՇԱԿԵՐՏ 745, 816, 824
ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ (ՔԱՂԱՔ) 163, 241, 298, 300, 444, 507, 508, 670, 674, 679, 686, 694
ՎԱՅՈՑ ՁՈՐ (ԳԱՒԱՌ) 398, 411, 686, 752, 808
ՎԱՅՈՒՆԻՔ (ԳԻՒՂ) 419
ՎԱՆԱՆԴ (ԳԱՒԱՌ) 168, 441, 503, 553, 687, 688, 702, 706, 734, 766, 824
ՎԱՆԱՆԴԵՑԻՔ 819
ՎԱՆԳՈՑ (ՎԱՆՔ) 752, 753

ՎԱԾԳԻՆԱԿ (ԼԵԱՌՆ) 707
ՎԱՍԱԿԱԿԵՐՏ 680
ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ 414, 441, 622, 718, 726, 736, 738, 744, 756, 761, 762, 768, 806, 818, 824, 826
ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 726, 747, 768
ՎԱՏՆԵԱՅ՝ ՎԱՏՆԵԱՆ ԴԱՇՏ 72, 102, 677
ՎԱՐԱԳԱՅ ՈՒԽՏ 749
ՎԱՐԱԺՆՈՒՆԻՔ 658
ՎԱՐԱԺՈՒՆԻ (ՎԱՒԱՌ) 462
ՎԱՐԱՇԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 304, 322
ՎԱՐԱՍՊ (ԼԵԱՌՆ) 714
ՎԱՐԲԱԿ 464
ՎԱՐԴԱՆԱԿԵՐՏ 703, 720
ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ 156, 640
ՎԱՐԴԷԴՐՈՒԱԿ 303
ՎԵՀ ԱՐՏԱՇԻՐ (ՔԱՂԱՔ) 196
ՎԵՀԿԱՒԱՏ (ԳԱՒԱՌ) *228*, 712
ՎԵՀՌՈՏ (ԳԵՏ) 711
ՎԵՆԵՏԻԿ 444, 623-625, 629, 630, 632, 633
ՎԵՌԱՅ (ՔԱՂԱՔ) 737, 811, 812
ՎԵՌԻՍ (ՔԱՂԱՔ) 484
ՎԵՐԻԱՅԻՔ 532
ՎԵՐԻՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ 565, 570
ՎԵՐԻՆ ՎԱՅԿՈՒՆԻՔ (ԳԱՒԱՌ) 404
ՎԷՐԻԱ 532
ՎԻԵՆՆԱ 629
ՎԻՐԱՊ 498
ՎԻՐՔ 33, 42, 43, 62, 64, 68, 70, 77, 136, 140, 158, 162, 178, 233, 338, 339, 344, 388, 396, 408, 415, 421, 422, 424, 432, 434-436, 442, 443, 446, 460, 472, 486, 510, 512, 513, 515, 516, 519, 521, 523, 530, 532, 533, 537, 546, 548, 550, 552, 557-559, *261*, *262*, *284*, *286*, *287*, *289*-593, 595, 601, 602, 607, 664, 668, 675, 676, 684, 690, 701, 702, 707, 719, 733, 738, 740, 742, 744, 749, 758-761, 763, 764, 802, 803, 805, 806, 816-819, 821-824
ՎՐԱՍՏԱՆ 441, 443
ՎՐԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 141, 185, 190, 201, *203*, *224*, *234*, *242*, 511, 534, 536, 558, 577, 580, 589, 592, 601, 602, 748
ՎՐԱՑ ԴԱՇՏ, ՎՐԱՑԴԱՇՏ (ՆԱՀԱՆԳ) 532, 738, 809, 825
ՎՐԱՑԻ, ՎՐԱՑԻՔ 532, 581, 815, 817, 823
ՎՐԿԱՆ 510, 247, 548, 550, 553, 576, 578, 580, 583, 585, 692
ՎՐԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ 559
ՎՐԿԱՆԻԿՔ, ՎՐԿԱՆՔ 443, 459
ՎՐՆՋՈՒՆԻՔ, ՎՐՆՋՈՒՆՔ (ԱՒԱՆ) 714

Տ

ՏԱԹԵՒԻ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔ 625
ՏԱԽԱԼԱՍՈՒՆ 495
ՏԱՂՋԱՆՔ (ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՆՈՅ) 299
ՏԱՃԻԿ 413-415, 702, 728, 734, 812, 816
ՏԱՃԻԿՔ 297, 362, 375, 386-388, 392, 394-396, 401, 402, 406, 407, 409, 410, 414-416, 419, 640, 673, 694, 701, 702, 710, 715, 719, 721, 725, 726, 728, 732, 733, 738, 747, 754, 758, 765, 794, 802, 813, 815, 826
ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ 715
ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԵԱՅՔ 740, 757, 815
ՏԱՃԿԱՑ ԱԶԳ 350, 359
ՏԱՃԿԱՑ ԱՇԽԱՐՀ 738, 753, 821
ՏԱՃԿՈՒՆՔ 759
ՏԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 738, 764
ՏԱՅՔ 168, 441, 503, 694, 720, 728, 738, 760, 764, 805, 806, 815, 817, 818, 820, 824
ՏԱՆԻՍ (ԳԵՏ) 460
ՏԱՆՁԻՔ 351, 433
ՏԱՇԻՐ, ՏԱՇԻՐՔ (ԳԱՒԱՌ) 533, 659, 704, 738, 743, 744, 809, 825
ՏԱՊՐԻԿՔ 459
ՏԱՐԱՒՆ, ՏԱՐՈՆ (ԳԱՒԱՌ) 69, 168, 394, 508, 619, 675, 677, 680, 683, 686,

690, 707, 717, 718, 734, 752, 756, 757, 763, 805, 712, 823
ՏԱՐՍՈՆ (ՔԱՂԱՔ) 676, 712, 730, 757, 810, 822
ՏԱՐՍՈՆԱՑԻՔ 490
ՏԱՒՈՒԾ (ԲԵՐԴ) 431, 433
ՏԱՒՐԻՆԻՍ 34
ՏԱՒՐՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 351, 660, 707
ՏԱՓԱՏ (ԱՒԱՆ) 404
ՏԵԱՌՆԹԱԳ (ԵԿԵՂԵՑԻ) 688
ՏԻԲԵՐԱԿԱՆ ԾՈՑՔ 293
ՏԻԲԵՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ 468, 713
ՏԻԳՐԻՍ (ԳԵՏ) 187, 196, 660, 725
ՏԻՋԲՈՆ 151, 196, 228, 230, 487, 674, 714-716
ՏԻՐԱՌՈՒՃ (ԳԻՒՂ) 689
ՏԻՒԿՆՈՑ ԿՈՂՄՆ 495
ՏԻՒՐԱՑԻՔ 644
ՏԻՒՐԵՆԱՑԻՔ 33
ՏԻՒՐՈՍ (ՔԱՂԱՔ) 34
ՏԿՌԱԿԵՐՏ 372
ՏՈՍՊ (ԳԱՒԱՌ) 464
ՏՈՐՈՍ (ԼԵԱՌՆ) 460
ՏՈՐՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՏՈՒՏԱՔԵԱՆՔ 435
ՏՐԱՊԻԶՈՆՏ 36
ՏՐԻ (ԳԱՒԱՌ) 166, 404, 408
ՏՐՏՈՒ, ՏՐՏՈՒԱԿԱՆ ԳԵՏ 140, 179, 264, 370
ՏՓԽԻՍ, ՏՓՂԻՍ (ՔԱՂԱՔ) 185, 411, 436, 516, 519, 584, 709, 743, 744
ՏՓՂԵԱՑ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ՝ ՔԱՂԱՔ 201, 436, 532, 809

Ր

ՐՈԴԱՆՈՍ (ԳԵՏ) 460

Ց

ՑԱԽԱՑ ՔԱՐ 752
ՑՈԼԱԿԵՐՏ 462
ՑՈՒՐՏԱՒ (ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔ) 443, 512, 518, 520-523, 525, 529-533, 539, 543, 550, 556-558, 560, 562, 566, 568, 572, 573, 578, 579, 581, 583, 585, 589, 590, 599-602, 607
ՑՈՒՐՏԱՒԱՑ ԱԾԽԱՐՀ 530, 531
ՑՐԻ (ՔԱՂԱՔ) 71, 73, 92-94, 116, 129

Փ

ՓԱՅՏԱԿԱՐԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 62, 597, 677, 678, 699, 713
ՓԱՌԱԺՆԱԿԵՐՏ (ԳԻՒՂ) 693
ՓԱՌԱՆ (ԱՆԱՊԱՏ) 716
ՓԱՌԻՍՈՍ (ԳԱՒԱՌ) 432, 738, 767, 808, 827
ՓԱՌԻՍՈՍ (ՎԱՆՔ) 425, 426
ՓԱՌՆԱՑ ԳԱՒԱՌ 419
ՓԱՏԳՈՍ (ԵՐԿԻՐ) 408
ՓԱՐԲԻ 553
ՓԱՐԻՋ 444, 623
ՓԱՐՈԽՈՏ 462
ՓԱՐՍ 434
ՓԻՒՆԻԿԵՑԻՔ 473, 666
ՓԻՒՆԻԿԷ 459, 492
ՓՂԾՏԱՑԻՔ 459
ՓԾՓԱԾ (ՏԵՂԻ) 764
ՓՈՅԹ (ՔԱՂԱՔ) 721
ՓՈՎԿԷ (ԿՂԶԻ) 460
ՓՈՔՐ ՀԱՅՔ 441
ՓՈՔՐ ՍԻՒՆԻՔ 677
ՓՌԻՒԳԱՑԻՔ 482
ՓՌԻՒԳԻԱ 460, 490

Ք

ՔԱՂԱՆ (ՔԱՂԱՔ) 459
ՔԱՂԱՆԷ (ՔԱՂԱՔ) 652
ՔԱՂԱՔԱԳԱԾՏ, ՔԱՂԱՔՈՒԳԱԾՏ 392, 686, 827, տե՛ս ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

ՔԱՂԴԷԱՑԻՔ 645, 652, 654
ՔԱՂԿԵԴՈՆ 168, 171, 337, 338, 364, 365, 367, 674, 376, 405, 423, 430, 460, 510-512, 519, 520, 523, 527, 530, 535, 537-540, 543-546, 549, 552, 553, 560, 563, 565, 567, 570-572, 577, 583, 587, 592, 602, 606, 607, 690, 693, 695, 696, 698-700, 713, 718, 731, 732, 769, 794
ՔԱՂԿԵԴՈՆԻԿ 596
ՔԱՂՆԱՆԷ (ՔԱՂԱՔ) 459
ՔԱՆԱՆԱՑԻՔ 658
ՔԱՆԻԴԷՍ 658
ՔԱՋ-ՎԱՀԱՆԱՑ (ԾԷՆ) 496
ՔԱՍԱՂ (ԳԵՏ) 483, 670
ՔԱՏԱԿԻ ՀՆԴՈՒԿ 198
ՔԱՐՄԵՂԻՆ (ԱՆԱՊԱՏ) 166
ՔԱՐՈՒԷԺ (ԳԻՒՂ) 110, 111, 123
ՔԱՒՍԱՑ ԳԱՒԱՌ 419
ՔԵՂԿՈՍ (ԳԵՏ) 460
ՔԻՈՍ (ԿՂԶԻ) 35, 460
ՔՈՒՆԳՐ (ԳԻՒՂ) 240
ՔՈՒՇԱՆ 592
ՔՈՒՇԱՆԱՑ ԵՐԿԻՐ 468, 655, 657, 711
ՔՈՒՇԱՆԱՑԻՈՑ ԱՇԽԱՐՀ՝ ԵՐԿԻՐ 485, 814
ՔՈՒՇԱՑԻՔ 460
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅՔ 691, 738, 746